

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 531-2

Kaufmann
eggsin 1

ספרים

היוצאים לאור בפעם הראשונה

על ידי

חברת מקיצי נרדמים

(הוקמה מחדש בשנת תרמ"ה)

תחת השגחת ראשי החברה:

אברהם ברלינער בכרלין,
מרדכי בראנן בברעסלא,
דוד גינסבורג בפעטרסבורג,
שלמה חיים האלבערשטאם בבילין,
אברהם אליהו הרכבי בפעטרסבורג,
מרדכי יאסטרואו בפילאדעלפיא,
צדוק כהן בפאריס,
דוד סימאנסען בקאפענהאנען,
מישה עהרענרייך ברומא,
דוד קויפמאנן בכוראפעסט.

שנה י"ב ו"ג (תרנ"ו—נ"ז).

Mafteach u-Mebo.

BERLIN 1896—1897.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'KIZE NIRDAMIM.

(Dr. A. Berliner.)

In Commission bei J. Kauffmann

Frankfurt a. M.

ע' 195 שורה 20 צ"ל:

שורה 8 ומארצו יצאו (א"א: פסוק הוא ביהוקאל ל"ו ב' ומתרגמינן מדאורייתא נפקו
כאשר מצאתי בכ"י אסופות). שם. שלי ושלך שלך חסיד שרוצה להנאותו
משלו. — שורה 25 תמיד. דשע שמתוך.

Einleitung und Register

zum

MACHSOR VITRY

von

Rabbiner S. Hurwitz

mit

B e i t r ä g e n

von

Dr. A. Berliner.

BERLIN, 1896—1897.

Druck von H. Itzkowski, Gr. Hamburgerstr. 2.

מפתח ומבוא

למחזור ויטרי

מאת

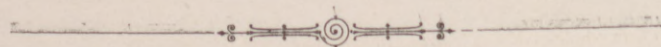
הרב מו"ה שמעון הורוויץ

עם

לקוטי בתר לקוטי

מאת

אברהם ברלינר.

ברלין, תרנ"ז—נ"ז.

בדפוס של צבי הירש ב"ר יצחק איטצקאווסקי.

מבוא לספר מחזור ויטרי.

לעולם לא יהא הפסוק הזה זו מתוך פיה ה' צבאות עמנו
משגב לנו אלהי יעקב סלה. (יחזקאל ברכום פ"ה ס"ב).

הספר היקר הזה הנקרא בשמו מחזור ויטרי היה עד כה ספון וטמון בכתיבת יד באוצרות בריטאניע, ויצא עתה לאור עולם על ידי החברה הנעימה "מקייצי נרדמים" ונכתב בשנת ד' אלפים תשע מאות וששים ושמונה לבריאת עולם נזכר בשער הספר (*). והוא אוצר נחמד אשר השאיר אחריו ברכה לפנינו רבינו שמחה ב"ר שמואל זצ"ל מויטרי (היא עיר במדינת צרפת) אחד מגדולי תלמידיו של רש"י ז"ל, וכלול בתוכו הרבה פסקי הלכות, ושאלות ותשובות מרבו ז"ל ומשארי נאונים וגדולי הרור אשר היו לפניו, וגם מאשר היו בזמנו, ונמצא בו גם הרבה נוספות מאחרים ונרשמות באות ת' ר"ל תוספות או תשובה, וכן בשם "אב"ן" והוא ר' אליעזר ב"ר נתן, ורשם עצמו בשם אב"ן, הוא הראב"ן, עיין סי' קס"א צד 150 ובהערותי שם אות צ' ושם צד 153 כך שמעתי אב"ן ובשארי מקומות, ונזכר הר"ר אב"ן בתום חולין מ"ו ע"ב ד"ה אפילו וכו' משום אבי העזרי והר"ר אב"ן וכו', ובאגודה קידושין פרק האיש מקדש סי' מ"ב ופסקו רבינו אליקים והתנו רבינו אב"ן וכו' (עיין לקמן אות א') ומגדולי תלמידי רש"י הנודעים היה ג"כ רבינו שמעיה חבירו של רבינו שמחה מחבר ספר מחזור ויטרי, ונראה לי שר' שמעיה ראה את הספר מה"ו והגיהו, לכן כתב בסוף ה' סוכה סי' תכ"ג 460 חזק שמעיה לא יזוק, וכן בסוף ספר מלחמות סי' תקל"ג 739 חזק שמעיה לא יזוק, ולא כמו שנראה מזה שמחברו הוא ר' שמעיה, ועיין תוס' כתובות ס"א ע"א ד"ה מחלפא וכו' ובתוס' נדה סי' ע"ב ד"ה אם וכו', ושם ט"ס אבל במחזור ה"ר שמריה זצ"ל ה"ר שמעיה וכו' והוא לפעיד המחבר והמסדר ספר הפרדס לרש"י ז"ל, עיין טור א"ח סי' תע"ה ור' שמעיה בשם רש"י כתב שיש לטובלו בחרוסת, ועיין בפרדס סי' קל"ב, ושני הספרים בכלל עניניהם ודרכיהם גם לשונם שוים בכמה מקומות כאשר ימצא המדקדק בדבריהם, לכן החליפו הבאים אחריהם שמותיהם זה בזה, ולדוגמא אעתיק לפני הקורא איזה מקומות בשני הספרים.

בפרדס סי' א'

תניא המתפלל צריך שיכון את לבו
בכולן, ואם אינו יכול לכוין את לבו בכולן,
יכוין את לבו באחת מהן, ואמר ינין באהיא,
אמר רב ספרא משום חד דבי ר' באבנת,
גדולים הם מעשה אבותינו ז"ל שהוגדלו
בזאת שיש בה גדולות ונוראות אלהינו
בא והבן במאמריה גם בפירושיה ובתקונייה
ושימיה לפניך בעת תפילתך ואז אתה

מחזור ויטרי

סי' כ"א צד 15 תניא המתפלל צריך
שיכון לבו בכולן, ואם אינו יכול יכוין באחת
מהן, ובעי בנמרא אהייא, אמר רב ספרא
משום חד דבי ר' באבנת, והבא להרגיל
עצמו תמיד שלא ישנה בכונתה יסביר את
לבו בכינוי תיבותיה ובפירוש מטבע שלה
כל שעה שאומר בתפלה או יצא ידי כולה
מעין פתחה נוסדה אע"פ שהתיבות נראים

(*) א"א. עיין מה שכתבתי בענין זה בחוספות שלי אשר ערכתי בסוף הספר הזה.

פרדים

בכוונה עליה כל התיבות שבאות אע"פ שניראין מעניינים הרבה כולן על יסוד אחד הוקבעו וענין אחד לכלן, אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב כדי להזכיר שמתן של אבות דאמר מר מניין שאומר אבות שנאמר הבו לה' בני אלים, האל הגדול ע"ש שכתב באברהם ואעשך לגוי גדול כלומר גוי של האל הגדול וכיון שאמר האל הגדול סיים מטביעו של הקב"ה על אברהם, הגבור והגורא מוסיפין עוד שאמר משה האל הגדול הגבור והגורא אשר לא ישא פנים הוי"ך התהלכו מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר והרבה גבורות עשה להן ויכה עליהם מלכים וישמע אברהם כי נשבה אחיו הודיע גבורותיו על אברהם וכיוצא בהם הרבה, והנה עד היום הזה הניח לפניהם שה פזורה בין אריות, אומה יחידה בין ע' אומות ובגדולותיו ונוראותיו ומעשיו מגין עליהם באמתו וסוחרה וצנה, ובכן חזרה עטרה ליושנה, וקבעו בה אל עליון לפי שנתברך אל עליון על ידו של אברהם גם הוא נתברך לאל עליון שנא' ברוך אברם לאל עליון וברוך אל עליון, לכך קבעו בה אל עליון.

סי' ע' באמצע. א"ר ספא הלכתא דברים הבאים מחמת סעודה לתוך הסעודה אינן טעונין ברכה לא לפניהן ולא לאחריהן כלומר דברים הרגילים לבוא מחמת ליפתן ללפת בו את הפת כגון בשר ודגים ותבשיל והביאן לתוך הסעודה לאחר שבירך על הפת אע"פ שלא היו בשעת ברכה אינן טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם דכי בריך אע"פ דליתי ליפתן הוא בריך והוה ליה פת עיקר ופטר את הטפילה. (שם סי' ע"א) שלא מחמת סעודה בתוך הסעודה כלומר דברים שאין דרכן לבא מחמת הסעודה שאין ליפתן ואוכלין אותם לסעודה לשביעה כגון דייסא וסיסני וטרגוס, ובאו בתוך הסעודה לאחר שבירך על הפת, מברך לפניהם הואיל ולא באו לפני הפת, וטפילה ולפתן ליתנהו כר' זירא הגי בבלאי טפשיאי וברכותיהן

מחזור ויטרי

של פרקים וענין הרבה על יסוד אחד הוקבעו וענין אחד לכלנה, אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב כדי להזכיר שמתן של אבות, דאמר מר מניין שאומרים אבות שנא' (תהלים כ"ט) הבו לה' בני אלים. סי' כ"ב צד 16. הגדול על שם אברהם דכתיב לגוי גדול, גוי של אל הגדול וכאן שאמרו האל הגדול סיימו מטביעו של הקב"ה, משה אמר האל הגדול הניבור והגורא והרי גדולתו ונוראותיו לאבות נודעו תחילה (ד"ה ט"ז) ויתהלכו מגוי אל גוי לא הניח לאיש לעשקם, ועוד עד היום הניח לבניהם שה פזורה בין אריות, אומה יחידה בין שבעים אמות, ובגבורתו גדולתו ונוראותיו מן באמתו צנה וסוחרה, ובכן חזרה עטרה לקדמתה וקבעו בה אל עליון לפי שנתברך אל עליון על ידו שנא' ברוך אברם לאל עליון קנה שמים וארץ וברוך אל עליון וגו'.

סי' ס"ח צד 36. אמר רב ספא הלכתא דברים הבאים מחמת סעודה בתוך סעודה אינן טעונין ברכה לא לפניהן ולא לאחריהן, כלומר דברים הרגילים לבא מחמת ליפתן ללפת בו את הפת כגון בשר ודגים ותבשיל והביאו בתוך הסעודה לאחר שבירך על הפת אע"פ שלא היו על השלחן בשעת ברכה, אינן טעונין ברכה לא לפניהן ולא לאחריהן דכי בריך דליתו הוא דבריר והוה ליה פת עיקר ופטר את הטפילה. שלא מחמת סעודה בתוך הסעודה כלומר דברים שאין דרכן לבא מחמת הסעודה שאין ליפתן, ואוכלין אותו בסעודה לשביעה, כגון דייסין וטיצני וטרגוס, ובאו בתוך הסעודה לאחר שבירך על הפת, מברך לפניהם הואיל ולא באו לפני הפת, וטפילה ולפתן ליתנהו כר' זירא דאמר הגי בבלאי

מחזור ויטרי

טפשא דאכלי נהמה בנהמה, וברכותיהן אינן שוות אפילו הכי אינו מברך לאחריהן דמין מזון נינהו ומפטרי בברכת המזון, אבל אם באו קודם סעודה פת פוטרתן כדתנן בירך על הפת פטר פרפרת שלפני המזון. דברים הבאים לאחר סעודה שרגילין לאוכלן בקינוח סעודה שלפני ברכת המזון כגון פירות וכל מיני מגדים טעונין ברכה לפנייהן ולאחריהן דלא ליפתן הוא ולא זייני ואפילו עשאן ליפתן בטלה דעתו ולא מפטרי בפת, ומיהו אם הביאום לפני סעודה פת פוטרתן. סי' ס"ט צד 36. בא להם יין בתוך הסעודה כל אחד ואחד צריך לברך כמפרש טעמא בברכות לפי שאין בית הבליעה פנוי לענות אמן אחר הברכה, ואין מתכוין לפיכך אינו יוצא בברכת חבירו, וכן הלכה, מר', כל הברכות דעת משמיע ושומע בעיניו. ופעם אחת שאלתי לר' אם אני יוצא בהבדלת בית הכנסת כיון שלא נתכוונתי בברכת היין, ואמר לי הואיל ונתכוונתי לברכת הבדלה דיין. אגוז בדבש ר' מברך בתוך הסעודה, ומברך עליו שהכל, לפי שנשתנה האגוז מכמות שהיה (עיין בביאור סי' ע"ג).

סי' ע"ג צד 40. כן ראה ר' כל שדרכו לאכול חי ואוכלו מבושל מברך שהכל כגון פירות דכיון דאשתני מדרכו והילכתו אישתני לברכה גרועה וכשהוא חי ודרכו בכך ליברוך ברכה הראויה או פרי העין או פרי האדמה: כל שדרכו לאכול מבושל ואכלו חי מברך שהכל דהא אכיל ליה שלא כדרכו וסני ליה בהכי דמבושל (עיין בביאור) ובגמרא דביצד מברכין מפרשין דהיינו כרישין פירש ב' שהאוכלו חי בטלה דעתו אצל כל אדם, ואומר אני בצלים ולפתות נמי דרכן לאכול מבושל והאוכלן חי משונה הוא לומר שהכל, אבל ירקות מוכיח בגמרא שאין דרכו לאכול בשלקות, אבל חייך חורת ועולשין אפיא צרפוייל שחלין כרישין ב' איבשל להו לא ליברוך ולא מירי, ודעתי מברעת: ערמונים

פרדס

אינן שוות, אבל אין מברך לאחריהן דהא מין מזון נינהו ומיפטר בברכת המזון, אבל קודם הסעודה פת פוטרתן כדתנן בירך על הפת פטר את הפרפרת שלפני המזון. (סי' ע"ב) דברים הבאים לאחר סעודה שרגילין לאוכלן לקינוח סעודה לפני בהמיו כגון פירות ומיני מגדים טעונין ברכה לפנייהם ולאחריהם דלאו ליפתן נינהו ולא זייני, אפילו עשאן ליפתן בטלה דעתייהו אצל כל אדם, ולא מפטרי בפת, מיהו אם הביאום לפני הסעודה מברך לעצמו כדמפרש טעמא בברכות לפי שאין בית הבליעה פנוי לענות אמן לאחר הברכה ואינו מתכוין לה לפיכך אינו יוצא בברכת חבירו, ואם נתכוין יענה אמן ויצא, וכן הלכה, מר'. כל הברכות בעיני דעת משמיע ודעת שומע, (וטעות מהמעתיק נמצא פה כאשר יראה הרואה ואני לא באתי להגיה ספר הפרדס רק להעיר כי דרכיהם ולשונם בהרבה מקומות ישוו יחד).

(סי' ע"ג). פעם אחת באתי לצאת ידי הבדלה בהבדלת בית הכנסת ולא נתכוונתי בברכת היין ואמר לי ר' הואיל ונתכוונתי בברכת הבדלה דיין.

(סי' ע"ז). אגוז בדבש רבי מברך עליו בתוך הסעודה ומברך עליו שהכל לפי שנשתנה אגוז מכמות שהיה.

(סי' פ"ה). כל שדרכו לאכול חי ואכלו מבושל כגון פירות מברך שהכל דכיון דאישתני דרכו והילכתו אישתני לברכה פחותה וכל שדרכו ליאכל מבושל ואכלו חי מברך שהכל דהא אכיל ליה שלא כדרכו וסניא ליה בהכי, ובמבושל מברך בורא פרי האדמה שעיקרו לכך נברא לאכול דרך בישול, ובגמרא דביצד מברכין מפרש דהיינו כרתי כרישים שהאוכל חי בטל דעתו ואומר אני בצלים ולפתות דרכן נמי ליאכול כמבושל והאוכלו חי משונה הוא ולומר שהכל, אבל ירקות מוכיח בגמרא שאין דרכן לאכול בשלקות אלא חייך כגון חורת ועולשין וכרפס שחליים וכיוצא בהן.

מחזור ויטרי

לא נבראו אלא לצורך בישול, והמבשלן במים מברך בורא פרי העין והאוכלן חיים משונה הוא ושהכל, וקרוב אני לומר כן בחבושין, ותלויה זו בידי כי לא שמעתי, פעמים ראיתי את ר' שהביאו לפניו על השולחן אגוזים מטוגנין בדבש, וקורין לו אב כשטרי ומברך עליהם בורא פרי העין. כי הוא היה אומר האגוז עיקר והדבש טפל ואע"פ שמטוגנת הן בדבש לא נשתנה מחיותו ואין זה בישול, ובעיני הוי דבש עיקר, אלא כדוי הוא ר' לסמוך עליו. הביאו לפניו פירות על השולחן פליגי בה ר' יהודה ורבנן, אם יש ביניהן אחד מן המינין עליו הוא מברך תחילה ופוסט את השאר דכיון דכולן לפניו ברכה אחת פוסרת לכולן, וקסבר ר' יהודה חשוב עדיף, ורבנן סברי חביב עדיף מה שלב אדם אוהבו ומחבבו משאר המינין עליו הוא מברך ופוסט את השאר, והלכה כרבנן, מר'.

ופעמים ראיתי את ר' כשמביאין לפניו בשר של חירוש (ובמחיו שהיה לפניו שד"ל כתב בשר של חירות) או בשר מבוסס או ביצים מטוגנין בדבש נוטל ומברך עליו שהכל, קודם שיבצע המוציא ואמר לי ר' זה חביב בעיני יותר מן הפת ונוח לי ליתן ברכתיו לשבח את קוני, באשר אני אוהב. — ועיין במחיו 381 שמעתי וכו' שמעתי שתוקעין בארץ ישראל וכו' ובסי' תס"ו 584 בשמחת התן וכו' 586 וק"ש שאמרו וכו', ובסי' תס"ז 586 דשליה שעשאו בעדים כשר, והרשאה זו למה וכו' כן הורה ר' וכן נהגו. וכהנה בהרבה מקומות.

פרדס

ואי בשיל להו לא בריך ולא מידי ודעתי מברעת, ערמונים לא נבראו אלא לצורך בישול והמבשלן במים מברך בורא פרי העין, והאוכל חייך משונה הוא בעיני ושהכל מברך וקרוב אלי כן בחבושין, ותלויה זו בידי כי לא שמעתי, ופעמים ראיתי את רבי שהביאו לפניו על השולחן אגוזים בדבש לא נשתנה פרי מהויותו ואין זה בישול והאגוזים עיקר ובעיני דבש הוי עיקר אלא כדאי לסמוך עליו.

(סי' פ"ו). הביאו לפניו פירות על השולחן פליגי בה ר' ורבנן אם יש ביניהם אחד משבעה המינים עליו הוא מברך תחילה ופוסט את השאר, דכיון דכולן לפניו ברכה אחת פוסרת לכולן, דקסבר ר' יהודה חשיב עדיף ורבנן סברי חביב עדיף מה שבלב האדם אוהבו ומחבבו משאר המינין עליו הוא מברך ופוסט את השאר והלכה כרבנן, ופעמים ראיתי את ר' כשמביאין על השולחן בשר של חירוש או בשר מבושש או ביצים מטוגנין בדבש נוטל ומברך שהכל קודם שיבצע ברכה המוציא, ואמר לי זה חביב בעיני יותר מן הפת, ונוח לי ליתן ברכתו לשבח את קוני כאשר אני אוהב. — ובפרדס סי' קפ"ב יחסר שם תיבת שמעתי על הגאונים וכו', ובסי' קפ"ג שמעתי וכו', ושם סי' רע"ה בשמחת התן וכו' ובסי' רע"ט וק"ש שאמרו וכו' סוף סי' ש"א דשליה שעשאו בעדים כשר בין הוא לפניו בין אינו לפניו הרשאה זו למה וכו' כן הורה רבי וכן נהגו העם.

והיה רבינו שמעיה בן בתו של רש"י כמבואר במדרכי הולין פ"ח סי' תשכ"ה וז"ל והיכא דשהה הבשר כמלח כדי שיעור צלייה על דף אחד ואח"כ השיים בניגית והיה שם כל הלילה ואח"כ נמצא הכלי מלא מן המליחה שיצא זה אירע בביתו של רש"י והתיר, וכן כתב רבינו שמעיה בן בתו (ולפי דעת ידידי הרב המופלג בתורה וחכמה מ"ה אברהם ברלינר נ"י היה הרב ר' שמעיה חתן אחיו של ר"ת ואפשר של רשב"ם, וכאשר כבר הזכירו לפני כמה שנים בהמוכזר ולפי צורך להיות במדרכי בן בתו של רש"י ועיין שה"ג אות ש' ומגדולי תלמידי רש"י רשב"ם ורבינו שמעיה מפרש מדות בני בנותיו) שהוא עצמו שאל לרש"י והתיר, דכיון דשהה כשיעור צלייה כבר יצא הדם ואין זה כי

אם מוהל בעלמא, תרע שהרי אחרי ששהתה כדי שיעור צלייה היה מותר להדירו ולבשלו בקדרה אע"פ שעדיין נפלט ממנו לאחר כן וכו' והוכח בפרדס לרש"י ז"ל סי' רכ"ז וז"ל מעשה אירע בבית ר' שהדירו הבשר ומלחוהו על הקרש ולוח כדי לזוב הדם ולאחר ששהה הבשר שם במליחתה כשיעור צלייתה לקחו הבשר בכלי שאינו מנוקב ונתמצו וזכו שם מימי מליחתה וכסבורין התלמידים לומר זיבות הדם הוא זה ולאסור את הבשר דמלוח הרי הוא כרותה, ואמר ר' הואיל ושהה בתחילה על העצים כשיעור מותר שהרי אלו היה רוצה לבשלה בקדירה לאחר אותו שיעור המליחה שרי אלמא לא הוי דם הכי נמי לא שנא, וציר נמי שנתמצה שמנונית הבשר הוא הוב מבח המלח ולא הוי דם, באותה שעה שאלתי את פיו שאם לא שהו בכלי נקוב תחילה כדי צלייתו ושמו הבשר בכלי שאינו מנוקב מאי כל החתיכה אסור או כנגד הנוגע במה שוב, והשיב לי שרואין את הניתן בתוך הציר כאילו בדם עצמו נתון וחוכין כל סביביו והשאר מותר, ועיין תוס' חולין ק"ב ע"ב ד"ה ודגים וכו' אירע מעשה בביתו של רש"י וכו' ושם צ"ו ע"ב תוס' אפילו וכו', ובמהר"ם מ"ב סי' רצ"ד בשם תשובות רש"י, ועיין באו"ז ח"א הלכות מליחה סי' תע"ו ושם הביא תשובה מרשב"ם מאחר שנמלח הבשר ע"ג כלי מנוקב שיש עצים והפסק בין שולי הניגית לבשר כשיעור שלא יגע צירו בבשר התחתון או מותר כל הבשר וכו' וגם נאמר לי בשם רבינו שלמה זקניו שהיה נוהג היתר בדבר, אפס הנוגע בציר התחתון שאין לו מקום לפלוט עוד אסור, שמואל בן הרב ר' מאיר זצ"ל. והנה האו"ז שם מוסיף וז"ל וכן נמצא כתוב מעשה בבית רבי בבשר שנמלח ושהה כדי שיעור צלייה על הדף ואח"כ הושם בכלי אחר שלם שלא היה מנוקב והיה שם כל הלילה ולמחר נמצא הכלי מלא מן מי המליחה שיצא מן הבשר, ושאלתי את ר' מהו לאכול מאותו הבשר ואמר מותר מאחר ששהה הבשר במלח כדי שיעור טרם שהושם בכלי אין אותם המים הנמצאים בכלי דם הבשר שכבר יצא הדם אין זה כ"א מוהל הבשר ולהלחותו ומותר, מעשה זו הועתק מפסקי רבינו שלמה שסידר הר"ר שמעיה זצ"ל לפניו, ומכתיבת הרב רבינו שמחה מויטרי זצ"ל וידוע שפירשו או הוא או ה"ר שמעיה לפני רבינו שלמה זצ"ל עכ"ל, ונראה שנתספק האו"ז אם ראה המעשה זו בספר הפרדס לרבינו שמעיה, או במחזור ויטרי לר' שמחה, ובאמת נמצא רק בפרדס סי' רכ"ז ולא במח"ו, ומדבריו שניהם למדנו שהמחבר והמסדר ספר הפרדס הוא רבינו שמעיה בן בתו של רש"י ז"ל, וכן נראה מאו"ז ח"א הלכות נדה סי' שס"א וז"ל הלכך הואיל והרב רבינו שמעיה (הוא בפרדס לרש"י ז"ל סימן רע"ג), והרב רבינו שמחה מויטרי (סי' תצ"ט) תלמידו רבינו שלמה ז"ל פירשו בשם רבינו שלמה זצ"ל וכן רש"י וכן ה"ג כולם שווים שצריכה חפיפה בכל הגוף הלכך אשה בזה"ז חופפת כל גופה, ועל רבינו שמעיה כיונו התוס' נדה סי' ע"ב ד"ה אם וכו' שהביאו אבל במחזור ה"ר שמריה (וט"ס הוא זצ"ל ה"ר שמעיה) מפרש בשם רש"י דבכל הגוף שייך חפיפה ע"ש בכל דבריהם, ולא כמו שכתב בהגהות הרב רח"ד על ספר הראב"ה סי' קע"ב שהביא לשון התוס' כמו שהוא לפנינו, והעיקר הוא כמו שהביא הרא"ש סוף ה' מקואות ודין חפיפה כתב ה"ר שמעיה בשם רש"י דחפיפה הוי בכל הגוף וכו' ע"ש והטור יו"ד סי' קצ"ט ופירש ה"ר שמעיה בשם רש"י שצריכה לעיין כל גופה יפה, ולחוף אותו במים ולשוטפו דחפיפה שייכת בכל הגוף וכו' ועיין בב"י שם ד"ה ומ"ש שה"ר שמעיה פירש בשם רש"י שצריכה לעיין כל גופה יפה ולחוף אותו במים וכו' ור"ת פירש שאינה צריכה וכו' התוס' והרא"ש בפרק תינוקות כתבו שה"ר שמעיה מפרש בשם רש"י דהא דתיקון עורא וכו' ועיין סימן לאוין ה' נדה סי' ק"א וז"ל והרב רבינו שמחה כתב במחזור ויטרי בשם רבינו שלמה כי חפיפה היא בכל הגוף, ובמרדכי שבועות ה' מקואות סי' תשמ"ז והרב ר' שמחה פירש במחזור ויטרי בשם רש"י כי חפיפה שייך גם

בכל הגוף, ועיין תוס' כתובות ס"א ע"א ד"ה מחלפא וכו' במחזור ויטרי פירש הרב ר' שמעיה שהיה נהרג רש"י אפילו שלא ליתן מפתח מידו לידה וכו' והוא במח"ו סי' תצ"ט צד 608 כך ראיתי את ר' נהוג ואפילו במסירת מפתח או שום דבר מידו לידה היה פורש, ומפורש ג"כ בפרדס רש"י ו"ל סי' רע"ב כך ראיתי ר' נהוג ואפילו במסירת מפתח או שום דבר אחר מידו לידה היה פורש, והיינו כמו שכתבתי לפי שדבריהם ולשונם בכמה מקומות שווין הם זה לזה נתחלף להם ר' שמעיה מחבר ומסדר ספר הפרדס בר' שמחה מחבר ספר מחזור ויטרי, (ועיין במדרכי פ"ק דשבת סי' רל"ח רש"י היה נהרג מלהושיט מידו לידה שום דבר, וקצת משמע כן בפרק אעפ"י אב"י הוה מנח לי אבי סדיא, רבא הוה מנח ליה אשרשיפא, לפנינו כתובות ס"א הנירסא אב"י מנחא ליה אפומא דנוכא, רבא אב"י סדיא, רב פפא אשרשיפא) ועיין תוס' ברכות כ"ה ע"ב ד"ה והרי וכו' אלא שרבינו שמעיה תלמידו של רש"י פסק דלבו רואה את הערוה מותר, ותוס' שבת י' ע"א ד"ה טריחותא וכו' ובמחזור ויטרי מפרש דטעם דבעינן איזור שלא יהא לבו רואה את הערוה, ודוקא להן שלא היה להם מכנסים לכך היו צריכים לאזור בשעת תפלה, אבל לדין שיש לנו אבנט של מכנסים אין אנו צריכין לאזור, וכן הוא ברא"ש פ"א דשבת סי' י"ט מכאן נראה שצריך לאזור הלציו כשמתפלל, ובמחזור ויטרי כתוב שאינו צריך דהא שצריך לאזור הלציו היינו משום שלא יהא לבו רואה את הערוה ואנן אית לן אבנט ומכנסים ולהם לא היה מכנסים וכו' ועיין במח"ו סי' קנ"ה אות ג' צד 122 ובביאורי אות י"ב. — ומדברי התוס' הנ"ל טעה ג"כ הב"ח טור א"ח סי' צ"א שכתב דהמחבר ספר מחזור ויטרי הוא ר' שמעיה ע"ש, ועיין בספר שונה הלכות על בה"ג דף ט"ו ע"ב, ובספר אורח מישור על מס' נזיר דף נ"ד, ובפני יהושע שבת י' ע"א, ובספר מן גבורים להגאונים מלכוב א"ח סי' צ"א. — ועיין ברא"ש ברכות פ"ג סי' ל"ו והרי שמעיה ו"ל כתב בשם רש"י ו"ל שמצא בתשובת הבבלי לבו רואה את הערוה מותר וכו' ובתוספות הרא"ש הגרסם מחדש ברכות כ"ה ע"ב והרי שמעיה כתב בשם רש"י שמצא בתשובת הבבליים דלבו רואה את הערוה מותר, וכן הוא בתוספות ר' יהודה חסיד ובהג"מ פ"ב מה' ק"ש ה"ז וכן פסק ר"י מי שלמו רואה את הערוה אסור לקרות ואם ישב במים צלולים צריך שיתכסה כנגד לבו וכן היה נהוג ר"ת ולא כה"ר שמעיה שפירש שמצא בתשובת הגאונים הבבליים דלבו רואה את הערוה מותר, (ומכל זה לא נמצא במח"ו אשר לפני ולא בפרדס רש"י ו"ל הפוס ווארשו"י) ועיין במדרכי פ"ק דשבת סי' רכ"ו ו"ל ויש ללמוד מכאן שצריך לחזור רצועתו קודם שיתפלל אע"פ שיש לו אבנט במכנסים ואין לבו רואה את הערוה מ"מ יש להתנאות עצמו לפני קונו משום שנאמר הכן לקראת אלהיך ישראל, והרי"י ומחזור ויטרי חולקין וכתבו דלהם לא היה מכנסים וכו' ובאר"ז ח"א ה' ק"ש ותפלה סי' קכ"ח ו"ל כתוב בתשובות ראיתי פעם אחת את ר' שהיה מתפלל בלא חגור ותמהתי ואמרתיו מה זה שהוא מתפלל והוא לא חגור מתנים הא אמרינן במס' ברכות שאסור לאדם להתפלל בלא חגור הלציים, וטעמא משום שלא יהא לבו רואה את הערוה ואמר כמדומה לי באותן הימים לא היה להם לחכמים מכנסים אלא חלוקיהן גדולים עד סמוך לעקביהם וכל בנדיהם היו סתומים פנים ואחור ושמאל וימין לפיכך היו אומרים שאסור להתפלל בלא אזור כיון שלא היה להם שום הפסק בין הלב לערוה אלא אזור בלבד וכו' אבל אנו שיש לנו מכנסים ובלא שום אזור יש הפסק בין הלב לערוה מותרים אנו להתפלל בלא אזור, והכותב הוא הרב ר' שמעיה, ורבו היינו רבינו שלמה זצ"ל, ובעין זה הובא בשלה"ג מדרכי פ"ק דשבת ו"ל כתוב בתשובה אחת כי רבינו שלמה היה קורא שמע פעם אחת ולא היה חגור אזורו ושאלו לו תלמידיו וכו' ע"ש.

והיבר הרב ר' שמחה בעל ס' מח"ו עור ס' אחר ונקרא, סדר עולם" והובא בשו"ת הרא"ש

כלל פ"ד סי' ג', ומוזכר בספר קורא הדורות דף י"ח וז"ל רבינו שמחה ב"ר שמואל מויטרי תלמיד רש"י וגם חיבר ספר דינים וקראו סדר עולם וכמ"ש הרא"ש בתשובותיו כלל פ"ד סי' ג' והובא בהג"מ סי' הלכות תפלה אות ה' וז"ל וכן מצאתי שוב בס"ע של רבינו שמחה ככל דברי מורי ורבינו וכו' וכן הביא בעל אגודה סדק התכלת סי' מ"ו היא של בגד וכנפיה של עור חייבת, היא של עור וכנפיה של בגד פטורה מאי טעמא בטר עיקר בגד אזלינן, מכאן הוכיח רבינו שמחה בעל סדר עולם דחלוק של פשתן שיש לה ד' כנפות אינו צריך ציצית ואפילו היא של צמר כיון דעיקר שלם, ובילקוטים מהלכות אמרכל דף ל"ג ע"ב הביא חלב שחלבו גוים ואין ישראל רואהו אף במקום שאין בהמה טמאה בעדר אסור דלא ליפוק מיניה חורבה ופורץ גדר ישראל וכו' וכן כתב רש"י וגם ר"ת היה מתיר לר' אליעזר משוינא שהיתה השפחה חולבת בלא ראייה אע"ג שהיה הדבר מכוון לעשות לכתחילה ואומר רבינו שר שלום נאון היבא שיודע שאין דבר טמא בעדר שמתיר, וגם רבינו שמחה התיר בסדר עולם שלו, הדא שאין דבר טמא בעדר, ועוד דמירתת הגוי עכ"ל. ונוכר בשם הגדולים מערכת ספרים אות ס' וז"ל סדר עולם חיבר רבינו שמחה תלמיד רש"י מדינין, והרא"ש בתשובותיו כלל פ"ד סי' ג' בדיני נחלות כתב וכן פסק רבינו שמחה בחבור שלו הנקרא סדר עולם וכו' ועתה ראיתי באסור וחתר הארוך כלל מ"ה אות ו' שמביא מרבינו שמחה בסדר עולם בדין אסור וחתר ע"ש, כנראה שרבינו שמחה חיבר בספר סדר עולם דיני ממנות ודיני אסור וחתר. — ועי' בהגהות והערות בסוף הספר שם שכתב וז"ל ותימה דבספר הרוקח סי' שע"ט נמצא דין חפיפה מס' סדר עולם וכתבו בראשו וז"ל זה נוסח מסדר עולם של מורי ה"ר שמחה ז"ל עכ"ל, ואין לומר שה"ר שמחה זה הוא תלמיד רש"י, כי ר' שמחה תלמיד רש"י נפטר לעדות היוחסין בשנת ד' אלפים תתס"ה (עיי' לעיל הערה ע"ב) והרוקח ז"ל היה ד' אלפים תתקצ"ח כמ"ש ביוחסין (ועיי' ג"כ הערה י"א) ורב הזמן כק"ל שנים ויותר ביניהם. גם נראה שכל הסימן הזה הוא מספר סדר עולם, לפי שקרוב לסופו כתוב ער כאן לשון סדר עולם ע"ש, ובתוכו מוזכר רש"י ולא קרא לו מורי, ומוזכר ר"ת שחי כע' שנה אחר ר' שמחה מויטרי, וגם בתשובות הרא"ש הנוכר כתוב רבינו סתם ולא תלמיד רש"י או ר' שמחה מויטרי ע"ש, מכל אלה מוכח שאין ליחס ספר ס"ע הנוכר לר"ש תלמיד רש"י כ"א לרבינו שמחה אחר שהיה רבו של הרוקח, ואולי הוא ר"ש משפירא רבו של רבינו אביגדור הכהן ועולה יפה בסדר זמנים ג"כ.

וכל ראיותיו והוכחותיו לסתור דעת הני רבוותי שהבאתי למעלה אין בהם ממש. (א) כי גם אם נחליט כעדות היוחסין כי ר' שמחה תלמיד רש"י נפטר בשנת ד' אלפים תתס"ה והרוקח היה ד' אלפים תתקצ"ח האם מפני זה לא נוכל לומר כי ראה הרוקח את ספרו של ר' שמחה שהיה לפניו ערך ק"ל שנים, אחתהה. — וזולת זה בא לכלל טעות יען כי לא ראה בעל הגהות הנ"ל עדיין את הספר מח"ו אשר יצא עתה לאור עולם. (ב) כי לפי מה שהבאתי לעיל חי הר"ר שמחה ב"ר שמואל עוד בשנת ד' אלפים תתקס"ח כי אז נגמר כתיבת המחזור ויטרי כמפורש בשער הספר, ונוכר בסי' תקע"ח (לפנינו חסר שני סימנים האחרונים, היינו תקע"ה, תקע"ח, והיה נמצא בכ"י שהיה לפני שד"ל ונוכרו בנחלת שד"ל צד 20 וצד 54) וז"ל שם ויש לנו ד' אלפים וט' מאות וע' שנה מבריאית עולם, ועיי' במח"ו סי' פ"א 768 ובספר התרומה בארונות סי' קל"ו מכאן משמע וכו' ובקצרות סי' קל"ו דין שפר שד"ל ממנו לבריאית עולם שכשרו, וכן נמי אם לא כתב בו הכלל כגון ארבעת אלפים רק הפרט תשע מאות וששים כשר, וה"ה אם לא כתב פרט גדול כגון תשע מאות רק פרט קטן כגון שנת ששים כשר. (ג) ומה שכתב ובתוכו מוזכר רש"י ולא קרא לו מורי או רבי הוא ג"כ טעות כי בכמה מקומות במח"ו קורא את רבו בשם רש"י

ולא בשם מורי או רבי עיין סי' ק"ה צד 82 העתקתי מתשובות רש"י, וכן בס' קנ"ה צד 142 ורש"י אומר וישר, ובס' רנ"ב 218 ורש"י כתב בשם שבלילה מנ"ה, ובס' רמ"ה 212 כך השיב רבינו שלמה מ"כ, ובס' ס"ה 283 ונסדר מפי רבינו שלמה ב"ר יצחק זצ"ל, וכדומה בהרבה מקומות. ונראה כי ברוב מקומות שהזכירו בשם רבי או מורי הוא בזמן אשר היה רבו עוד בחיים, ולאחר מותו יכנהו בשמו וכתב מי"ב או זצ"ל, ועיין לקמן אות ר'. ד) ומה שכתב ומוזכר ר"ת שחי כע' שנה אחר ר' שמחה מוטרני, לא כיון יפה כי במח"ו מוזכר ג"כ את ר"ת שהיה בזמנו, עיין מח"ו סי' רכ"ז צד 198 וזו תשובה השיב ר"ת על רש"י וקיננו וכו', ובס' ק"א 77 ור"ת השיב על זה וכו' יעקב ב"ר מאיר, בס' קנ"ב צד 118 ור"ת אומר שאין מקדשין בפת כלל וכו' ובס' תקמ"א 782 והי לך משפטי הגש כמו שסידרו רבינו יעקב ב"ר מאיר וכו' וכן הוא בספר הישר לר"ת סי' פ"ב, ע"ש ובהנהגות אשרי פרק ט' דביב מעשה בא לפני ר"ת בראובן שהיה חייב לשמעון מנה ומת ראובן וצוה שמעון שלא לקוברו עד שיפרע לו המנה שהיה חייב לו, והשיב רבינו שמחה דיכול מן הדין לעכב את קבורתו עד שיפרע לו, וקבל ר"ת את דבריו וכו' וכן הובא בח"מ סי' ק"ו סעיף ב' בהג"ה, ועיין בספר הישר לר"ת דף פ"ב ע"ב ועוד תודיעני מה שאמר לי הנדיב ר' שמחה ששאל ממך הא דאמרינן בביצה נתערבו באחרים ואחרים באחרים ואמרת לי כי אינך גורם ואחרים באחרים וכו' ושם פ"ג ע"א הרב ר' שמחה לא יפה שאל וכו' (ועיין במרדכי ע"ז פ"ג סי' תת"מ נתערבה באחרות ר"ת לא גרים ואחרות באחרות וכו' ורבינו שמחה הקשה דבריש ביצה וכו') ובס' רס"ב צד 224 וזה סידר ר"ת וז"ל סימן הפטרות וכו' וכן הביא המח"ו בס' שכ"א צד 359 תשובת ר"ת לר' משולם, והוא בספר הישר לר"ת סי' תר"ב ע"ש, ובס' תק"א צד 623 הביא המח"ו מספר הישר תניא המל אומר וכו' עיין בספר הישר סי' רל"ב, ובס' פ"ו (ה"פ) צד 289 כתב והאריך בדבר בספר הישר והוא בס' תקפ"ח ע"ש, בס' תע"ד 592 עד כאן לשון ספר הישר, ע"ש סי' של"א, ואין להאריך יותר.

בעזרת הנותן ליעף כח ארשום פה שמות הגאונים וגדולי חכמי הדורות הקדמונים המובאים בספר מחזור ויטרי מאשר היו לפניו ובזמנו ע"פ סדר א"ב, עם תוספות הערות ובאורים.

אבן. (סי' קס"א, צד 150, שכ"א, 360 שכ"ה, 368) הוא רבינו אליעזר ב"ר נתן, מחבר ספר ראב"ן, ונזכר בתוס' חולין מ"ז ע"ב ד"ה אפילו וכו' משום אבי העזרי וה"ר אבן כתב הר"ר יצחק בספרו דדוקא בשאר אונות וכו', והיה חתנו של ר' אליקים (הלוי) עיין ספר אגודה קידושין פרק האיש מקדש סי' מ"ב וז"ל ופסקו רבינו אליקים וחתנו רבינו אב"ן שאם היו הקדושין בעין וכו', ובמרדכי קידושין פ"ב סי' תקי"ד מעשה אירע וכו' ופסקו דינם רבינו אליקים זקיני וחתנו זקני ראב"ן שאם היה הקדושין בעין וכו' והובא בשו"ת מהר"ם מרי"ב סי' תקפ"ה ועוד פסקו רבינו אליקים ורבינו אב"ן וכו' ופסקו אם היו הקדושין בעין וכו' ובראב"ן סי' ס"א דף כ"ה וז"ל אירע פה במנינצא מעשה כר"ה של שנת התק"ה שתקע התוקע ב' פעמים קשר"ק כשורה, ובשלישית ב' שברים והתחיל להתריע, והחזירו מקצת הקהל, ואמרו לו תקע שבר אחד וסיים, ומקצת הקהל אמרו לו תחיל לראש, והתוקע התחיל מראש ותקע ג' פעמים קשר"ק, ובסדר קשיק תקע כסדר שני קשיק, ובשלישית תקע ד' שברים ותקיעה, והחזירוהו לראש אותם שהחזירוהו

בראשונה. ותקע עוד ג' פעמים קש"ק. ויחר אף מורי חמי רבי אליקים ואמר אם חכמה אין כאן זקנה יש כאן. מעולם לא ראינו לחזור לראש מפני אלו הדברים. ושלא כדון עשו המחזירים אותה. והמחזירים אמרו כדון עשינו. ונתתי את לבי אני אליעזר לדרוש ולתור בדבריהם וניל כי שלא כדון החזירוהו לראש וכו'. והובא מעשה כזה במדרשי סוף ר"ה סי' תש"כ מעשה אירע במנצא תקי"ה וכו'. ובשו"ת מהר"ם מרי"ב סי' תר"ץ מעשה במאננין שנת תקי"ה וכו' ע"ש. ובספר ראבי"ה מסכת ר"ה סי' קע"א זהו לשון חמי הראב"ן ד"ל בקיצור וכו' ע"ש וברא"ש ר"ה פ"ד סי' י"א, ע"ש, ומלבד ספר ראב"ן חיבר ספר צפנת פענח והובא באגודה שבת פרק כירה סי' נ"ט וז"ל עוד הקיל רבינו אב"ן בצפנת פענח דשרי להטמין הקדרה אפילו נגהלים ובאבנים סביב הקדרה וכו'. ובתשובות הרא"ש פ"ד סי' ג' וז"ל ובחבור זקני הנקרא צפנת פענח נראה שפוסק הלכה כרבי עקיבא וכו' ובשה"ג מערכת ספרים מעתיק ובחבור זקני ראב"ן הנקרא צפנת פענח וכן כתב מהרש"ל בתשובה סי' כ"ט ע"ש. וחתניו של הראב"ן היו. א) רבינו יואל הלוי (אביו של מחבר ספר הראב"ן) עיין בראב"ן דף י"א סי' ט"ז שאלני חתני ר' יואל בשילהי בן סורר ומורה לפרש לו שמועה זו וכו' ובדף קי"ג ע"א ור' יואל הלוי חתני, ושם ע"ב וכבר דברתי בזה למעלה בספר זה בשאלת חתני ר' יואל הלוי וכו' ושם הנסתרות לה' אלהינו למה נקוד שאלני חתני ר' יואל הלוי וכו' ושם קי"ד ע"א שאלני חתני ר' יואל וכו' ועוד באויה מקומות בראב"ן. ב) ר' שמואל שם סי' ג' שאלני חתני ר' שמואל וכו' ושם סי' מ"ב דף י"ז ע"א שאלני חתני ר' שמואל מהא דתניא דברים שבכתב וכו'. ושם סי' מ"ח דף י"ח ע"ב וז"ל וקרוב ר' אליעזר ברבי שמשון וחתני ר' שמואל היתה ידם עם המחייבים וכו'. ג) שם סי' מ' דף ט"ז ע"ב שאלני חתני ר' אורי מצוה חמורה כמו ציצית וכו'. ד) שם סי' כ"ז דף י"ד ע"א וז"ל בשנת תקי"ב אירע מעשה שהוציא חתני אליקים ויין מחבית לכלי קטן ששתה ממנו גוי ויין כשר והיה הכלי נסך ושאלני אם היה היין כשר, ואמרתי יודע אתם (צ"ל אתה) אם הכלי נגוב ואמר הן והתרתיו ויום שבת היה. לאחר אכילה ישנתי ובא אלי מורי חמי בחלום והיה קורא השותים במזרקי ויין וחזירי, ואני הייתי מפרש על הגוים בחלום ששותים ויין נסך ואוכל (צ"ל ואוכלים) בשר חזיר. ובהקיצותי הבנתי כי הודיעני על היין שהוא נסך שלא היה הכלי נגוב. וניסתיו ולקחתי אותו כלי עצמו והנחתיו ב' ימים ולילה אחד ולא נגב, וידעתי כי לא יפה היתרתי, ואסרתי את היין שבחבית והתענתי ב' ימים, וגם השותים אותו.

והיה ראב"ן שולח שאלות לר"ת כמוכר בספר הישר לר"ת סי' תרמ"ז וז"ל שאל הרב ר' אליעזר ב"ר נתן ממנינצא וכו' וע"ש סי' תרמ"ז ותרי"ז. ושם דף ע"ח ע"ב שאל הרב ר' אליעזר מרבינו תם וכו' ור"ת השיבו בכבוד למי חמדת ישורון והדרם הרי לך הם וכו' ובשם הגדולים ח"א אות א' הביא משם ראב"ן דף קמ"ח ששאל מרבינו מאיר חתנו של רש"י ומכניו רשבי"ם וריב"ם ור"ת, והשיב לו ר"ת שהיה סר וועף על סילוקו של צדיק אחיו ריב"ם, ורשבי"ם לא היה אצלו וכתב שם אבי יקרא אלי ואני הקטן כותב בדמעו, וכל השאלה והתשובה מר"ת הוא בספר הישר לר"ת סי' תרמ"ז שאל הרב ר' אליעזר ב"ר נתן ממנינצא הוצרכתי לשאוב מים וכו' והשיב ר"ת כסי' תרמ"ז גם כי אועק וכו' ע"ש ובשני הספרים רבו השיבושים ויש לתקן במקום שהענין אחד זה מזה. ועיין פרק חוקת הבתים סי' תקנ"ז וז"ל תשובת רבינו משולם ששלח לראב"ן אין דור יתום שאתה ראב"ן בתוכה ברוך טעמך וכו' ועיין בראב"ן דף קנ"ג שאלה מרבינו ברוך ב"ר יצחק (הוא מחבר ספר התרומה) לראב"ן ותשובתו לא שאני אליעזר ב"ר נתן כדיו להכריע וכו'. ובשה"ג אות א' ב' הביא רבינו אליעזר שכותבין התום בשבת הוא ראב"ן, והוא מספר יד דוד שבת סי' ע"ש. ול"ג דלאו דוקא הנוכרים כמס' שבת אלא בכל מקום שהביאו

התוס' ה"ר אליעזר סתם הוא הראב"ן, עיין תוס' שבת כ"ג ע"ב ד"ה גזרה יומי וכו' הקשה ה"ר אליעזר וכו' והשיב לו רבינו שמואל, שם כ"ג ע"א תוס' ד"ה וטובלין וכו' הקשה ה"ר אליעזר וכו' ותיירץ ר"ת וכו' שם ס"ז ע"ב תוס' ד"ה כלל גדול וכו' וקשה לה"ר אליעזר וכו', שם ס"ט ע"ב ד"ה הא וכו' והקשה ה"ר אליעזר לרבינו שמואל וכו' וכן בשאר מקומות. ביומא ת"י כ"ג ע"א ד"ה אע"פ וכו' הקשה ה"ר אליעזר וכו' ואמר לו רבי וכו', קידושין ג' ע"א תוס' ד"ה לא לחיה וכו' הקשה ה"ר אליעזר. נדרים ג' ע"א תוס' ד"ה לעשות וכו' כן פירש ה"ר אליעזר וכו' שם ח' ע"א תוס' ד"ה מושבע ועומד וכו' ובפירש ה"ר אליעזר פירש הא דפריך מושבע וכו', שם תוס' ד"ה האומר וכו' כדמפרש הרב ר' אליעזר, שם ט' ע"א תוס' ד"ה כנדרו וכו' ופירש הר"ר אליעזר, שם תוס' ד"ה הרני בניורות וכו' ועוד תירץ הר"ר אליעזר וכו' שם ט' ע"ב תוס' ד"ה כהלל וכו' ואמר הר"ר אליעזר כיון וכו' י' ע"א תוס' ד"ה דנורות וכו' לפירוש הר"ר אליעזר וכו', שם מ"ד ע"א תוס' ד"ה אמר וכו' כך פירש הר"ר אליעזר וכו', נ"ח ע"א תוס' ד"ה אמר וכו' פירש הרב ר' אליעזר וכו', ס"ז ע"א תוס' ד"ה ואם וכו' (כך פירש הר"ר אליעזר וכו'). ס"ז ע"א תוס' ד"ה והלכתא וכו' פירש ה"ר אליעזר, פ"ט ע"ב ד"ה תניא וכו' פירש הרב ר' אליעזר, צ' ע"א תוס' ד"ה דכתיב וחסרה הלכנה פירש הרב ר' אליעזר וכו'. צ' ע"ב ד"ה חורו לומר וכו' ותיירץ הרב ר' אליעזר וכו', שם תוס' ד"ה יעשו וכו' ותיירץ הרב ר' אליעזר וכו'.

אברהם. (סי' רנ"ט 222). שם אברהם סתם בלי שם אביו וכלי כינוי. מוזכר בתוס' עירובין ע"ז ע"ב תוס' ד"ה אי הכי וכו' וה"ר אברהם מפרש דהתם ביו"ט וכו', פ' ע"ב תוס' ד"ה אבל קורה וכו' וה"ר אברהם פירש לחי אם היה מרבק הכתיתים בכותל וכו'. פ"א ע"א תוס' ד"ה איתביה וכו' ופירש ה"ר אברהם כולה סוגיא וכו', חגיגה כ"ג ע"ב תוס' ד"ה יצא זה וכו' והקשה הר"ר אברהם וכו', כ"ב ה' ע"א תוס' ד"ה ארבעה לצלא וכו' וה"ר אברהם פירש וכו'. שבת ג' ע"א תוס' ד"ה בר מהני תלת וכו' ותיירץ ר"י בשם ר' אברהם וכו', וברוקח סי' רנ"ה, ובמרדכי תוס' ערבי פסחים. אך בחולין ק"ו ע"ב תוס' ד"ה וכל דבר שהוציץ וכו' הובא הקשה הרב ר' אברהם בן הרב ר' משה וכו' ובתוס' ברכות מ"ה ע"ב ד"ה שאני התם וכו' וכן עשו בנות רבינו אברהם חמיו של רבינו יהודה ע"פ אביהן וכו'.

אברהם אבן עזרא. (סי' קצ"ז צד 178). מחבר הזמר ליום השבת. כי אשמרה שבת ורשום שמו אברהם בראשי החרוזים, אסור, בו רשם, הן, מחל, ונמצא גם בסידורים שלפנינו במעט שינוים. וכן זמר השני שם אשר במשרים וכו' ונדפס בטל אורות, ושם הוא בטעות נר בעדו עורב, וצ"ל נר "בערו" עורב, כמו שהוא נכון במחז"י, והכוונה למה דאיתא בשבת ל"ח ע"ב אתון דלא קים לכו בשיעורא דרבנן וכו' בדברא עורבי. וזמר במוצאי יום מוכד, ובמובאי ימי מעבד וכו' (סי' ר"ז צד 185) נדפס בטל אורות, וכן זמר לפורים קוראי מגילה, הם ירננו אל אל כי מקום תהילה היתה לישראל, וכו' (סי' רנ"ד צד 219).

והפיוט אשריך הר העברים וכו' (סי' תכ"ג צד 460). והובא ר' אברהם אבן עזרא בתוס' ר"ה י"ג ע"א ד"ה דאקריבו וכו' ועיין תוס' תענית כ' ע"ב ד"ה בהכניתו וכו', והיה בזמן ר"ת בן בתו של רש"י עיין בשו"ת תשב"ץ חלק ראשון סי' ע"ב שהאריך בענין זה. הרב ר' אליהו. (סי' רע"ח צד 246, 247, 405, 436, ש"פ 440, 645). הובא בתוס' מנחות ל"ה ע"ב ד"ה משעת הנחה וכו' מכאן היה מדקדק רבינו אליהו שצריך אדם לקשור תפילין בכל יום וכו', ובתוס' עירובין צ"ז ע"א ד"ה אביו אמר וכו' ומכאן אומר ר"ת דאין צריכין בכל יום להתיר קשר תפילין וכו' כמו שהיה אומר ר' אליה וכו'.

פסחים ל"ג ע"ב ד"ה לאימת וכו' ועוד ה"ר אליהו מביא ראייה מתו"כ וכו' ובתוס' חגיגה כ"א ע"א ד"ה האונן וכו' והקשה הר"ר אליהו לפסול האי סבין בהיסח הדעת וכו' ובתוס' מגילה כ"ג ע"א ד"ה כיון וכו' והר"ר אליהו הנהיג את בני עירו וכו' וכן הנהיג רבינו משלם וכן נוהגין עכשיו בכל צרפת וכו' (במרדכי פרק ג' דב"ב סי' תקנ"ג הובאו שניהן, וז"ל והסכימו כל גדולי צרפת רבינו אליהו מפריש ורבינו משולם מליאון לומר וכו' וע"ש סי' תקנ"ז) ובתוס' יומא ל"ג ע"ב ד"ה עבורי דרעא אטושפתא וכו' ורבי אליהו זצ"ל מפרש דלענין משמוש איירי וכו', ותוס' ישנים שם ורבינו יהודה שמע בשם ה"ר אליהו וכו' ותוס' ישנים יומא נ"ה ע"ב ד"ה מכין וכו' וה"ר אליהו פירש וכו' ובתוס' יבמות מ"ז ע"א ד"ה כך וכו' ר' אליהו מפריש וכו' ועיין מנהיג ה' יוה"ב אות מ"ח וז"ל אך מה ששמעתי בצרפת בשם רבינו הקדוש רבינו אליהו ב"ר יהודה מן פריש העירה נראה על העיקר והלכה למעשה היו עושין על ידו בצרפת וכו', כתובות נ"ד ע"ב תוס' ד"ה אעפ"י וכו' ושאל ר"י לר' אליהו וכו' שם נ"ח ע"א תוס' ד"ה הנהו וכו' ורבינו אליהו היה מקיים פירש הקונטרס וכו', ושם ס"ג ע"א תוס' ד"ה באומר איני זן וכו' מכאן מוכיח רבינו אליהו שחייב אדם להשכיר עצמו ללמד תנוקת וכו' כדי לזון את אשתו וכו' ושם תוס' ישנים ל"א ע"ב ד"ה רב אשי וכו' ור' אליהו פירש כגון שהאסקופה כרמלית וכו', קידושין י"א ע"א תוס' ד"ה הנהו וכו' ורבינו אליהו מקיים פירש הקונטרס וכו' ושם מ' ע"ב תוס' ד"ה ויש אומרים וכו' והר"ר אליהו מפרש וכו', שם ע"ד ע"א תוס' ד"ה כשם וכו' ורבינו אליהו מפרש וכו', ניטין ו' ע"ב תוס' ד"ה איך יצחק שתים כותבין וכו' ואומר ר"ת וכן פירש ריב"א בשם רבינו אליהו דהוקא שמתכוין לדרשא וכו' ועיין תוס' סוטה י"ז ע"ב ד"ה כתבה וכו' מצאתי בתוס' רבינו יב"א במס' ניטין שמעתי מר' אליהו הצרפתי שהיה אומר וכו', נזיר כ"א ע"ב תוס' ד"ה אלא ש"מ וכו' ותירץ הר"ר אליהו וכו', ב"ב קכ"ז ע"ב תוס' ד"ה כך נאמן וכו' ורבינו אליהו מפרש דיכיר נמי קאי אבן השנואה וכו' ושם קע"ז ע"א תוס' ד"ה גובה וכו' ובשם ה"ר אליהו מ"ב מפרש וכו', ע"ז ס"ז ע"א תוס' אמר ר' יוחנן וכו' ועוד אמר ר' אליהו וכו', מנחות כ"ט ע"ב תוס' ד"ה זיל אייתי וכו' והביא ר' אליהו ינוקא וכו' שם ל"ז ע"א תוס' ד"ה וקשרתם וכו' ורבינו אליהו מפרש דלענין משמוש איירי וכו', חולין ט' ע"א ד"ה מכאן מדקדק ר"ת דאיין צריך לקשור בכל יום תפילין כשמניחן שרבינו אליהו היה מצריך לקושרן וכו', ושם ק"ח ע"ב תוס' ד"ה מעיקרא וכו' הקשה ר' אליהו שבת קכ"ב ע"א תוס' ד"ה משקה וכו' וה"ר אליהו הביא ראייה להתיר. — ובספר יראים סי' י"ז ושמעתי שהרב ר' אליהו מפריש היה עושה להם ציצית, ועיין בספר הישר לר"ת סי' תרכ"א בכרכת אירוסין ונשואין בנזק אחד אמרתי לפי' רבינו ר' אליה שאין מנהג וכו', ושם בס"י תרכ"ב והימלך ברב ר' אליהו ותראה לו דבריי ושמעת מה ידבר, ושם ומה שכתבת כי בשם הרב ר' אליהו נאמר לך וכו'.

ר' אליהו הזקן. (סי' שכ"ה צד 364). וכבר נחלקו על הקרובות ר' יוסף טוב עלם ור' אליהו הזקן, וכי' והיה בעל אחותו של רב האי גאון, ויסד האזהרות כמבואר בשו"ת מהרש"ל סי' כ"ט ומוזכר בשה"ג מערכת גדולים ובמערכת ספרים ע"ש. ומובא בתוס' יומא ח' ע"א ד"ה רבולי עלמא וכו' ומה שעשה רבינו אליהו הזקן ז"ל באזהרות שלו טבילה בזמנה וכו' ובתוס' סוכה מ"ט ע"א ד"ה שכל מזבח וכו' וכן יסד רבינו אליהו הזקן באזהרות וכו', ובתוס' ב"ב קמ"ה ע"ב אין השביעית משמטתו וכו' מה שיסד הפייט ר' אליהו הזקן וכו' ותוס' נדה ל' ע"א ד"ה ושמע מינה וכו' ורבינו אליהו הזקן שיסד באזהרות וכו' ועיין בשה"ל סי' כ"ה, ובא"ז ה' ק"ש אות י"ט.

ר' אלחנן. (סי' תמ"ג צד 568). מחבר הפיוט אחי' שאו משצאת וכו' והובא בתוס' ברכות מ"ג ע"א ד"ה הואיל וכו' ואין נראה לרבינו אלחנן דכיון שתקנו חכמים

שיברך כל אחד לעצמו וכו', ושם ס' ע"ב ד"ה אשר וכו' וכן פירש רבינו אלחנן בסדר תקון תפילה שלו, ובתוס' שבת נ"ד ע"ב ד"ה הוה מעשר וכו' והר"ר אלחנן מפרש וכו', ובתוס' חגיגה ד' ע"ב ד"ה דמרבה וכו' אמר הרב ר' אלחנן, שם ח' ע"א תוס' ד"ה אמאי וכו' אומר הר"ר אלחנן וכו' שם והיה מתרין הר"ר אלחנן וכו' ושם ד"ה משום סקרתא הקשה הר"ר אלחנן וכו', ור' אלחנן היה רוצה לתרין וכו' שם ד"ה ושמת וכו' וכן מצא רבי אלחנן בספרי וכו', שם י' ע"א תוס' ד"ה באפי וכו' והקשה הר"ר אלחנן, שם י' ע"ב תוס' ד"ה מעילות וכו' ונראה לר"ר אלחנן לפרש וכו', שם י"ב ע"ב תוס' ד"ה דוד וכו' הקשה הרב רבי אלחנן וכו' שם י"ג ע"א תוס' ד"ה אין מוסרין וכו' היה קשה להר"ר אלחנן וכו' שם י"ז ע"א תוס' ד"ה אף עצרת וכו' וקשה להר"ר אלחנן וכו' שם ע"ב הר"ר אלחנן וכן יש לגרוס כאן וכו' שם תוס' ד"ה מצוה למימני וכו' והקשה הר"ר אלחנן וכו' שם י"ח ע"א תוס' ד"ה אלא וכו' הקשה הרב ר' אלחנן וכו' שם י"ח ע"ב תוס' ד"ה כאן באכילה וכו' הקשה הר"ר אלחנן וכו' ושם תוס' ד"ה כאן לחולין וכו' והקשה הר"ר אלחנן וכו' שם י"ט ע"א תוס' ד"ה נגזרו וכו' ומיהו אומר הר"ר אלחנן וכו', שם תוס' ד"ה לא כאילו וכו' הר"ר אלחנן, שם כ' ע"א תוס' ד"ה ראביצ וכו' הקשה הרב רבי אלחנן וכו' ושם תוס' ד"ה שמרתיה וכו' והיה קשה להר"ר אלחנן וכו' שם כ' ע"ב תוס' ד"ה כלים וכו' אומר הרב רבי אלחנן וכו', ובתוס' חגיגה כ"א ע"א ד"ה האונן וכו' והביא הר"ר אלחנן סעד וכו' שם והקשה הר"ר אלחנן וכו' ושם היה אומר הר"ר אלחנן וכו' ושם כ"א ע"ב תוס' ד"ה אחרונות וכו' תימא להר"ר אלחנן וכו' שם כ"ב ע"א תוס' ד"ה מאי איכא וכו' ותירין לו הר"ר אלחנן וכו' ושם תוס' ד"ה כמאן וכו' הר"ר אלחנן אומר וכו' ושם כ"ב ע"ב תוס' ד"ה ואטבילה וכו' וקשיא להר"ר אלחנן מאי פריך ליה ממטניתין וכו' שם תוס' ד"ה מקום וכו' והקשה הר"ר אלחנן איכ לתרומה וכו', שם כ"ג ע"א תוס' ד"ה טבילה אין וכו' הר"ר אלחנן, שם כ"ג ע"ב תוס' ד"ה שאם וכו' אך קשה להר"ר אלחנן דפלוגתא היא וכו' ושם וקשה להר"ר אלחנן דהא מוכח וכו', שם כ"ד ע"א תוס' ד"ה דאורייתא וכו' הקשה הר"ר אלחנן וכו' ושם תוס' ד"ה בחיבורין שנו וכו' והקשה הר"ר אלחנן וכו' שם כ"ד ע"ב תוס' ד"ה רתנן וכו' אבל קשה להר"ר אלחנן וכו' ושם אבל אכתי היה קשה להר"ר אלחנן וכו' שם הר"ר אלחנן, שם כ"ה ע"א תוס' ד"ה שרצועה וכו' הקשה הר"ר אלחנן היאך היו מביאין אפרפרה וכו' עוד שם הקשה הר"ר אלחנן וכו' שם כ"ה ע"א תוס' ד"ה אהל זרוק וכו' והקשה הר"ר אלחנן וכו' ושם תוס' ד"ה שונין וכו' הר"ר אלחנן, כ"ה ע"ב תוס' ד"ה כמטהר וכו' ותירין הר"ר אלחנן וכו' שם כ"ז ע"ב תוס' ד"ה מנורה וכו' והקשה הר"ר אלחנן וכו' ועוד קשה להר"ר אלחנן וכו' תוס' ד"ה כלי עין וכו' הקשה הר"ר אלחנן כל שנים וכו' תוס' ד"ה שאני שולחן וכו' והר"ר אלחנן תירין וכו' שם כ"ז ע"א תוס' ד"ה מוכח וכו' אמר הר"ר אלחנן וכו' שם תוס' ד"ה וא"א וכו' ותירין הר"ר אלחנן וכו', ובתוס' בי"מ ק"א ע"ב ד"ה ורבי יוסי בר"י וכו' ומצאתי כתוב כמדומה בתוס' רבינו אלחנן וכו', ובתוס' שבועות כ"ח ע"א ד"ה אמר רבא וכו' ושוב מצאתי בתוס' רבינו אלחנן שכתב שהסופרים טעו וכו', ע"ד ב' ע"ב ד"ה מאי וכו' ור' אלחנן אומר דגרים שפיר מאי בעי בשעיר וכו', שם ד' ע"ב ד"ה סוס זכר וכו' פירש ר' אלחנן וכו', שם י' ע"ב תוס' ד"ה אמר וכו' ר' אלחנן פירש דל"ג איכ וכו', שם י"א ע"ב תוס' ד"ה עטלווא של עזה וכו' וקשיא להר"ר אלחנן על הפירושים וכו' שם י"ג ע"א תוס' ד"ה מעות וכו' כך הקשה הר"ר אלחנן וכו' ותירין ר"י (הוא אביו) וכי שם אמר אביו וכו' הקשה הר"ר אלחנן למיד צער ב"ה דאורייתא וכו', שם י"ד ע"ב תוס' ד"ה מקום וכו' וקשה להר"ר אלחנן וכו' ותירין ר"י וכו', שם ט"ז ע"ב תוס' ד"ה לעכו"ם מובין וכו' שלא יבא שום ישראל לידו תקלה על ידינו הר"ר אלחנן, שם י"ח ע"א תוס' ד"ה הוגה השם וכו' ועוד

נראה להר"ר אלחנן וכו' שם י"ח ע"ב תוס' ד"ה שלא וכו' והר"ר אלחנן פירש להיות ממספר אנשי הצבא. שם י"ט ע"ב תוס' ד"ה אם פרו יתן בעתו נראה לפרש להר"ר אלחנן וכו'. שם כ' ע"ב תוס' ד"ה ואי וכו' והקשה הר"ר אלחנן וכו'. שם כ"א ע"א תוס' ד"ה קסבר וכו' הקשה הר"ר אלחנן וכו' שם כ"ב ע"א תוס' ד"ה תיפוק ליה וכו' אבל הר"ר אלחנן הקשה לפר"ט וכו'. שם לא יאמר לו וכו' ונראה להר"ר אלחנן וכו' ע"ש. שם כ"ה ע"א תוס' ד"ה למשה וכו' והר"ר אלחנן אומר וכו'. שם ל"ג ע"ב תוס' ד"ה קנסא וכו' ואין נראה לרבינו אלחנן וכו'. שם ל"ה ע"א תוס' ד"ה מאי שנא וכו' ואמר מורי הר"ר אלחנן שווה מה שיסר הקליר בפרשת פרה אדומה אין להרחיק על מה נחקה וכו' שם תוס' ד"ה לפי וכו' אבל אין לפרש כפירש הר"ר אלחנן וכו'. שם ל"ו ע"א תוס' ד"ה והתנן וכו' כך דקדק הר"ר אלחנן מתוך גירסת הספרים וכו'. שם מ"ג ע"ב תוס' ד"ה שאני וכו' הקשה הר"ר אלחנן וכו'. שם נ"ז ע"א תוס' ד"ה אי אשכחנא וכו' והקשה הר"ר אלחנן וכו'. שם ד"ה גדולים וכו' והקשה הר"ר אלחנן וכו'. שם ס"ד ע"א תוס' ד"ה ודילמא וכו' הקשה הרב ר' אלחנן וכו'. ובחסים מ"ה ע"ב תוס' ד"ה דומיא וכו' כך פירש רבינו (הוא הר"ר) והקשה לו בנו הר"ר אלחנן וכו'.

ר' אליעזר הגדול. (ס' ק"א צד 77). תקנו לומר והוא רחום במעריב לפי שאין במעריב קרבן לכפר עון אבל יוצר ומנחה שיש תמידן שמכפרין אין צריך לומר, מפי ר' אליעזר הגדול. וכן הוא בפרדס לרש"י ז"ל ס' ב'. ובש"היל ס' מ"ט ע"ש. ועיין בתניא רבתי ס' ט' ובבאורי שם אות ב'.

(ס' שני"ט צד 413). והעיד אחד לפני גור אריה על הרב ר' אליעזר הגדול וצ"ל. והיה ברור שלפני רש"י בומן ר' יעקב ב"ר יקר, כמו שהובא בפרדס לרש"י ז"ל ס' ר"ט מעשה היה ששחט בהמה אחת ר' יעקב ב"ר יקר עם ר' אליעזר הגדול בשוואות ומצאו ריעותא בבהמה אונא דסריכה באומה, והיה ר' אליעזר מקובל שלא היה אוכלה, ור' יעקב ב"ר יקר היה אוכלה ומקובל מרבתי וחתכוה לשני בתרים, ורבינו אליעזר הגדול השליך בתרו באשפה ולא רצה לאוכלה, וכשהביא רבינו יעקב ב"ר יקר בתר שלו לביתו אח"כ (חייב) צ"ל היך ואמר אוכל מבהמה זו הציה מושלכת באשפה וחציה אוכל, ונמנע ולא אכלה. ור' יצחק הלוי היה תלמידו של ר' אליעזר הגדול עיין בפרד"ס לרש"י ז"ל ס' רל"ח סגן ליה רבינו יצחק הלוי השיב לתשובתו לרב שלום ב"ר יהודה על בשר בחלב שהוא נוהג ואוסר במשהו, ור' מאיר בר"ש העיד שכך אמר לו ר' יצחק לוי, ולא מתוך הלכה נוהג כך שהרי בכל מקום לא מצאנו בשר בחלב במשהו אבל רבינו אליעזר הגדול לא למד מס' ע"ז ומשום דלא איפשיט ליה החמיר עליו במשהו ומשום כבוד רבו נוהג גם הוא במשהו. ועיין בספר תמים דעים ס' קל"ח מה שהאריך בזה. והובא ברש"י פסחים ע"ז ע"ב ד"ה אלא וכו' ואף משמו של ר' אליעזר בן יצחק נאמר לי דלא חייש לזה, וברש"י בכורות ט"ז ע"ב ד"ה אמר וכו' מפי רבי אליעזר ובתשובתו וכו'. ובתוס' שבת נ"ד ע"ב ד"ה רב וכו' כך קבל רבינו שמואל בשם רבינו שלמה ששמע מרבי אליעזר רבו. ועיין רש"י תהלים ע"ז י"א ושמעתי משמו של רבי אליעזר [אליעזר] הגאון ב"ר יצחק וכו'.

(ס' שכ"א צד 360). ורבינו יצחק ב"ר יהודה בשם רבו ר' אלעזר, מפירש הרא"ש ס"ד ד"ה ס' י"ד נראה שהכוונה על ר"א הגדול. וז"ל רבינו יצחק ב"ר יהודה הנהיג במנצא לומר והשיאנו ב"ה יוה"כ בשם רבינו אלעזר הגדול (וצ"ל בשתי המקומות אליעזר). ר' אליעזר ב"ר שמשון. (ס' קע"א צד 160). הובא בראב"ן ס' מ"ח דף י"ח ע"ב שאילה זו נשלחה אלי מקולניא מאת קרובי ר' אליעזר ב"ר שמשון וכו' ושם בס"י הג"ל וקרובי רבי אליעזר ברבי ר' שמשון וחתנו רבי שמואל היתה יום

עם המחייבין וכו'. והיה בזמן רשבים ור"ת. שמצאנו שמו חתום בסוף תשובות מהר"ם מר"ב עם רשבים ור"ת.

הרב ר' אליקים הלוי. (סי' רס"א צד 222). והרב ר' אליקים נתן סי' מובהק במועדים וכו' ורשום שמו בראשי ההרזים אליקים הלוי. ויפה נוסחת שד"ל בנחיש' 10 אם היום פורים למחרתו בטול שאורים וכו' וכן צריך להגיה במחז' שלפנינו. והיה חמיו של הראב"ן, וכן ר' יוסף, עיין תשובות מהרש"ל סי' כ"ט ובראב"ן סי' י"ט, וסי' ס"א. ושם סי' ק"ה והורה לו חמיו ר' אליקים ב"ר יוסף וכו' ועיין מרדכי פ"ג דע"ז סי' תת"מ ומ"ט יש שם וצ"ל ור' אליקים חמיו של הראב"ן. ובפרדס לרש"י ז"ל סי' ש"ז ושמעתי מפי מורה ר' אליקים וכו' ע"ש ובקורא הדורות, ובשם הגדולים.

רבינו אפרים. הובא בפרקי אבות צד 496. הילל כתוב במשנת רבינו גרשום ורבינו אפרים בלא ר' והוא הילל הזקן וכו'. ושם 506 ומניין אפילו אחד וכו' אין אנו גורסין דבר זה במשנת ר' אפרים ושאר משניות מדויקות אלא מסיים ליראי ה' ולחושבי שמו. ושם 536 אבל מצאתי אחר כן מונה במשנה דווקנית שהונה ממשנת ר' אפרים והיה בזמן ר"ת וראב"ן, כדאייתא בתוס' ספחים ק"ד ע"א ד"ה בעי למימר וכו' שאל ר' אפרים את ר"ת למה נהגו העולם וכו'. תוס' ע"ז ל"ד ע"א ד"ה דורדיא וכו' הר"ר אפרים היה אומר וכו' ור"ת הקפיד עליו וכו'. ועיין בספר התרומה סי' קס"ו מכאן היה מתיר הר"ר אפרים וכו' ורבינו יעקב גער בו ואמר וכו'. והוא ר' אפרים מרענגשפורק המוזכר בראב"ן דף קי"א ע"א הרב ר' אפרים מרענגשפורק תמה על מתניתין דהמלוה את חברו ע"י ערב וכו'. והובא בתוס' חולין צ"ז ע"ב ד"ה אם יש בה וכו' ולפירש רבינו אפרים שמפרש רלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבלה אלא בבשר בחלב אתי שפיר וכו'. ובתוס' שם ד"ה אפילו מריש אונן וכו' לפי מה שמפרש הרב רבינו אפרים וכו' ובתוס' חולין ק' ע"א ד"ה בשקדם וכו' ורבינו אפרים היה אומר וכו'. ובתוס' חגיגה כ' ע"ב ד"ה הכלי מצרף וכו' הקשה הרב רבי אפרים וכו' ובתוס' ע"ז מ' ע"א ד"ה כאן וכו' והקשה הר"ר אפרים מדאמר בסמוך וכו' ועיין בראב"ן דף קמ"ח ע"ב איותה נפשי לאכול אשכול בכורה ולשתות יין ישן מקנקן חדש וכו' הראשון שבראשון למגורה הוא הרב ר' יצחק ברבי מרדכי. ואחריו יאיר נתיב הרב ר' אפרים וכו' וע"ש דף ק"ג ע"ב מני אפרים יהיו דבריי אלה קרובים אל אדוני וכו'. שם קנ"ג אך ר' אפרים חולק עלי וכו' ברוך ב"ר יצחק. ועיין בספר הישר לר"ת דף ס' ע"ב תשובת רבינו יעקב להרב ר' אפרים מרענגשבורק וכו' ושם פ"א ע"א עוד זאת שאל הרב ר' אפרים מרבינו יעקב וכו'. ושם פ"ג ע"ב ז"ל תשובה וכו' ומורי ר' אפרים וכו' ובראש כולם שלום לרב ר' יצחק ולהברינו ר' אפרים וליתר הבני העיר מאדיר ועד צעיר מתוך דבריך אחי ר' אפרים וכו' ועיין מרדכי ספחים תוס' מערבי ספחים ז"ל ושאל ה"ר אפרים לר"ת מפני מה אנו אומרים ב"ש שחל במ"ש כל האריכות וכו' ובמרדכי מגילה סי' תתל"א וכן כתב רבינו אפרים לרבינו יואל הנה בשמחת תורה וכו'. ושם תתל"ב ורבינו אפרים חולק עליו וכו' ע"ש. ובמרדכי מהלכות גדה סי' תשל"ח העתקתי מחיבור מורי ה"ר אפרים ז"ל קיימא לן כרב וכו'.

ר' אשר ברי' משולם מלונייל. (סי' ר"ל צד 195). ואני הכותב שאלתי זה כמה שנים על זה לר' אשר ברי' משולם מלונייל. נמצא בתוס' ר"י החסיד הגדפס מחדש על ברכות י"א ע"ב ד"ה משקרא ק"ש וכו' אעתיק תשובת רבי שהשיב לרבינו אשר מלונייל וכו'. ובתמים דעים סי' ק"ב הלכות יו"ט מלשון החכם ר' אשר ב"ר משולם זצ"ל. ושם סוף סי' ר"ג ע"ש. ובתוס' ב"ק ס"ד ע"א ד"ה יאמר וכו' שאל הר"ר אשר מלונייל וכו' והשיב לו ר"י וכו'. ועוד שאלו וכו' ואומר ר"י וכו'. ושם ס"ד ע"ב תוס' ד"ה מהיכא וכו' שאל ה"ר אשר מלונייל.

ב.

ר' ברוך ב"ר יצחק. (סי' קנ"ה צד 121). והא לך סדר הלכות שבת כאשר פירש ר' ברוך ב"ר יצחק בספר התרומה. וכן נזכר פה עוד בכמה מקומות. ומובא בתוס' ע"ז ט' ע"ב ד"ה האי מאן וכו' ופסק רבינו ברוך בספר התרומה דהלכה כר' יהודה דאמר שנת המשים עולה לכאן ולכאן וכו' ובתוס' ע"ז י"ג ע"א ד"ה קל והומר וכו' כתב רבינו ברוך דאותו יריד שהכומרים של ע"ז לוקחים מכס מן המכר מיר וכו' והוא בספר התרומה סי' קל"ז. ובתוס' שם י"ד ע"ב ד"ה חצב קשבא וכו' ובמסקנא דהך שמעתא כתב ר' ברוך ב"ר (צ"ל יצחק) כיון דשאר דברים פירושן אסור וכו' והוא בספר התרומה סי' קל"ח. ובתוס' שם ל"א ע"ב ד"ה השולח הבית וכו' ועניין חתימת ההבית פירש רבינו ברוך וז"ל נכון הדבר לסתום פי חבית וכו' והוא בספר התרומה סי' קפ"ד נכון הדבר לסתום פי החבית וכו' שנת מ"ח ע"א תוס' ד"ה דיותים מסקי הבלא מכאן יש לאסור להניח נחלים וכו' ורבינו ברוך פירש שיש לחלק בין תוספות הבל דגפת לתוספות הבל דכירה שלנו וכו'. תוס' שבת ס"ד ע"ב ד"ה רבי ענני וכו' ואומר רבינו ברוך כיון דלדירתו תוו להו ר"ה גמורה וכו', תוס' יומא מ"ו ע"ב ד"ה כי פליגי וכו' הקשה רבינו שמחה וכו' שוב מצאתי בתוס' תמיד של רבינו ברוך ב"ר יצחק וכו', ותוס' זבחים ג' ע"ב ד"ה שכך וכו', ונראה לי ברוך גם מהכא משמע בפירוש דחולקים אהלים וכו'. ברוך. ובתוס' שם ד' ע"א תוס' ד"ה מה לזביחה וכו' אלא קבלה והולכה, ברוך. והביא בספר התרומה בהלכות שבת סי' רט"ז את המחזור ויטרי. ועיין במחז"ו הלכות שבת אות ג' והלכה למעשה וכו' ובביאורי הערה י"ב. ונזכר רבינו ברוך ב"ר יצחק בהשאלה ששאל לראב"ן צד קנ"ג ע"ש.

הרב ר' בכור שור. (סי' רע"א צד 233) ומיכן סמך הרב ר' בכור שור שלא לקרות בשחרית ויחל וכו', והיה שמו ר' יוסף בכור שור, ומובא בתוס' מכות ו' ע"א ד"ה גרבע יציל וכו' ועוד אמר ה"ר יוסף בכור שור. ובתוס' שם ה' ע"א ד"ה היינו וכו' אמר ה"ר יוסף בכור שור וכו' (והיה נראה לי לומר דה"ר יוסף דאורליינש המוזכר בתוס' יבמות כ"ה ע"א ד"ה הוא ואחר וכו' וה"ר יוסף מאורליינש מפרש דפריך מהרוג וגרבע שיציל כשהם קרובים להורג ורובע, הוא בעצמו הרב ר' יוסף בכור שור הג"ל הנוכר בתוס' מכות ו' ע"א כנראה למעיין וצ"ע) ומובא במרדכי קידושין פ"א סי' ת"פ הורה בכור שור שאם אדם התקדש לי בזהב של טבעת אפילו יש בה אבן וכו' והוא ביש"ש פ"א דקידושין ע"ש ובמרדכי שבועות סי' תשנ"ט וז"ל ורבינו יוסף בכור שור פירש שחומש וז"ל שלש הרסות הן וכו' (ואגב שהזכרתי למעלה שם ר' יוסף דאורליינש ארשום המקומות המזכירים אותו, שבת י"ב ע"א תוס' ד"ה שמא וכו' פירש הרב יוסף מאורליינש, ב"ב נ"ד ע"א תוס' ד"ה מוליא וכו' הקשה ה"ר יוסף דאורליינש, תוס' זבחים ע"ש ע"א ד"ה אמור וכו' וה"ר יוסף דאורליינש וכו', חולין צ"ט ע"א תוס' ד"ה רבא אמר וכו' והרב ר' יוסף מאורליינש, חולין ק"ב ע"ב תוס' ד"ה ודגים וכו' וה"ר יוסף מאורליינש היה אומר וכו') במרדכי יבמות סי' י"ח ומטעם זה פסק ה"ר יוסף מאורליינש באחד שקידש מינקת חברו וכו' (ובספר הישר לר"ת דף ע"ה שאל הרב ר' יוסף דאורליינש וכו') ועיין תוס' כתובות ע' ע"א ד"ה הכא וכו' ובתוספות ה"ר יוסף שפירש לפני רבינו שמואל מנוחתו בכור פירש וכו'.

ג.

גאון. (סי' פ"א צד 50). והכי חוינן לגאון, והוא מלשון הרי"ף פ"ו דברכות וז"ל ואמרי רבואתא והוא שנכנס בשנת שלש עשרה שנה וכו' ואנן לא סבירא לן הכי, דכיון דקרי ליה קמין אפילו עשר וכן תשע כשהוא יודע למי מברכין מזמנין עליו, והכין חוינא לגאון, והיינו רב האי גאון, וכן הוא באו"ז ה"א סי' קצ"ו וכן פירש רב האי גאון וצ"ל דקמין עולה למנין עשרה וכו' ועיין בספר קנה"ד ה' ע"א וביד מלאכי דף קכ"ד.

גאון. (סי' ק"א צד 80). אבל בשחרית לא, הכי כתב הגאון ז"ל, והוא לשון המחבר, דמתחילה הביא לשון הרי"ף פ"ק דברכות הא מלתא פרשוה רבנן ואוקמוה בתפלת ערבית וכו' לפיכך צריך להמתין לחבירו עד שסיים תפלתו ע"כ, ומוסיף המחבר הכי כתב הגאון ז"ל וכונתו על הרי"ף ז"ל.

גאונים. (סי' נ"ז הלכות פסח צד 277). הלכך פסקו הגאונים, ובתמים דעים סי' קכ"ו גאוני צרפת, (עיין בהערותי בתשובות הגאונים).

גאוני לותיר. (סי' שכ"ה צד 364). כשפייט ר' אלעזר קליר והחיות וכו' ביער היה, וליהטא אש סביבותיו, ומפי רבותינו גאוני לותיר העיר כן, ועיין בשה"ל סי' כ"ח שהביא כל הענין אך הסידור שם משונה ע"ש ושם ליתא התיבות, ביער היה"ו ועיין בפרדס רש"י ז"ל סי' קע"ג, קע"ד, קע"ו, ובאו"ז ה"א ה' ק"ש אות י"ט, כ"ו. ונזכרו רוב הגאונים שבלותיר בס"י רס"ג צד 125, ובמרדכי פטחים פ"ב סי' תקצ"ד. ובתשובות הגאונים לותיר כתוב כל האוכל מצה מלוחה וכו'.

גור אריה. (סי' רמ"א צד 206). הלל ביחיד אסור לברך עליו וכו', ואפילו לקרותו בלא ברכה אינן צריכין, גור אריה. (שמ"ה 381), נשאל נשאל מאת גור אריה מפני מה תוקעין מוצאי יוה"כ וכו'. (שנ"ט 413), והעיד אחד לפני גור אריה על הרב ר' אליעזר הגדול וצ"ל וכו'. שם ושאלו את גור אריה וכו', ושמו העצמי היה יהודה, ונקרא גור אריה ע"ש המקרא גור אריה יהודה, ואביו היה שמו ו' יצחק, והיה רבו של מהרמ"ב. עיין בתשובתו סי' ט', ושם בתשובתו חלק שלישי הגרפס בלעמבערג סי' ק"ס עופות הגדלים באילן יש אומרים שאינם צריכין שחיטה שאינן פרין ורבין והוי כעץ בעלמא ואמר מורי גור אריה ששמע מאביו ר' יצחק שר"ת הצריכם שחיטה, ושלה לבני אינגליטריא שצריכין שחיטה, וכן אל מורי הלכה למעשה שיש לשוחטם דתנן פרק העור והרוטב (קכ"ו ע"ב) עכבר שחציו בשר וחציו אדמה הנוגע בבשר טמא ובאדמה טהור וכו' הינן אלו עופות אע"פ שאינם פרים ורבים הוו ככלל שאר עופות וטעונים שחיטה, וכן הוא במרדכי פרק העור והרוטב סי' תשל"ה. והובא ביש"ש חולין פ"ט סי' ט'. עופות הגדלים באילן יש אומרים שאין טעונים שחיטה לפי שאין פרין ורבין והוי כעץ בעלמא. ואומר ר' יהודה ששמע מאביו שרבינו תם הצריכו שחיטה, וכן אמר לי רבינו יהודה הלכה למעשה שיש לשוחטו, והביא ראיה מפרק העור והרוטב עכבר וכו' ועיין סנהדרין צ"א ע"א, ובמשניות עם פירש תפ"י חולין פ"ט משנה ו', ונקרא נ"כ רבינו האריה, עיין תוס' ישנים יומא ב' ע"א ד"ה שכל וכו', שם ח' ע"א ד"ה ותסברא וכו', שם י"ג ע"א ד"ה הלכה וכו', י"ד ע"א ד"ה רש"י גרים וכו' י"ט ע"א ד"ה לשכת הפרוים וכו', כ"ב ע"ב ד"ה כבן שנה וכו'. ל' ע"ב ד"ה ומי מחיל וכו', שם מ"ט ע"ב ד"ה שאני התם וכו' ונפטר בפריש בשנת תתקס"ד בן נ"ח שנה, תשובות מהרש"ל סי' כ"ט.

רבינו גרשם ב"ר יהודה. (סי' קכ"ה צד 96). איגרות שלום מאת גרשום ב"ר יהודה, (והוא רבינו גרשום מאור הגולה) ותשובה לשואלי על עסק כהן שנשתמד ועשה תשובה וכו' כבר הערות בהנהגותי אות ע"א שתשובה זו כלשונה ממש נמצא באו"ז ח"ש סי' תי"ב. ועיין בשה"ל סי' ל"ג שמתחילה הביא דעת רב נטרונאי גאון זצ"ל ורבינו יוסף טוב עלם זצ"ל דאסרי לקרות בתורה ראשון ולישא את כפיו. ואח"כ כתב ובשם רבינו גרשום זצ"ל מצאתי שבין שחור בתשובה ראוי לעלות לדוכן ולישא את כפיו. ונראה שבין למה שהביא המחבר דעת רבינו גרשום. וכן הביאו תוס' סוטה ל"ט ע"א ד"ה וכו' ורבינו גרשום מאור הגולה השיב בתשובותיו דנושא כפיו וקורא ראשון בתורה דבין דחור בתשובה חוזר לקרושתו. (ועיין תוס' תענית כ"ז ע"א ד"ה אי מה וכו' ומכאן יש להוכיח שהמיר דתו נושא כפיו וכו'). וכן הביא המרדכי פ"ג דמנילה סי' תתי"ה נשאל לרבינו שמשון משנין וכו' גם נשאל לו על כהן שנעשה מומר ועשה תשובה אם יכול לישא כפיו עוד והשיב דלא מיבעיא לרב נחמן וכו' וכן השיב רבינו גרשום מאור הגולה. וכן הוא בשו"ת מהר"מ מר"ב סי' כ' ושם היג הנדפס בלעמבערג סי' ת"ח. ועיין תוס' מנחות ק"ט ע"א ד"ה לא וכו' בספר הזהיר כתוב כהן שהמיר דתו לא ישא כפיו וכו' ומוזכר ברש"י ישעיה מ"ו א'. כך שמעתי משמו של רבינו גרשום מאור הגולה. והיה רבינו גרשום תלמידו של רב האי גאון ונפטר שנת ד' אלפים ת"ת (תשובות מהרש"ל סי' כ"ש) והיה רבו של ר' שמעון הוקן אחי אמו של רש"י כדאיתא ברש"י שבת פ"ה ד"ה בנוטה שורה וכו'. ונזכר בספר הישר לר"ת סי' תר"כ וז"ל ומנהג רבינו האי תפס רבינו גרשון מאור עיני הגולה, ורבותינו שבבארי ושבלותיר ורבינו שלמה מהן הנהיג ועליהן יש לסמוך וכו', וכאן סי' ש"פ צד 442 ובדבר הזה הנהיג רבינו זצ"ל את דורו והעמיק בדבר מכתב ידי רבו מובהק ר' יעקב ב"ר יקר שפירשה במסכת מנילה לפני המאור הגדול מתקן לכולה גולה רבנא גרשום ז"ל. והובא בערוך ערך דע, תשובה דרבינו גרשם ז"ל כל מודעי שמסר מודעא וכו', ובערוך ערך עטר א' פירש רבי גרשם וזכרנו לברכה מזהב היתה אותה עטרה, ובערוך ערך פאס ג', רבי גרשם וזכרנו לברכה פירש וכו'. והביאו רשב"ם פסחים ק"יא מתקטלגין וכו' כך שמע רבינו מרבו ורבו מפי רבינו גרשום, ורש"י ותוס' ביצה כ"ד ע"ב ד"ה ולערב אסורים וכו'. ובתוס' מ"ק י' ע"ב ד"ה מוליא במוליא וכו' וכן גרס רבינו גרשון, ובתוס' יומא פ"ג ע"א ד"ה מר בר רב אשי וכו' ורבינו האי ורבינו גרשום זצ"ל פסקו הלכתא כוותיה במיפך שבועה ואודיתא ובכולי הש"ס לא, ובסוכה ל"ה ע"ב תוס' ד"ה נטלה וכו' ובשם רבינו גרשום מאור הגולה וכו', וברש"י סוכה מ' ע"א ד"ה ועצים וכו' ומצאתי גירסא זו בספר כתב ידו של רבינו גרשום בן יהודה מנוחתו כבוד, ובתוס' יבמות ס"ד ע"א ד"ה יוציא ויתן כתובה נראה דבכל הנהג וכו' ורבינו גרשום כתב בתשובה וכו'. כתובות פ' ע"א תוס' ד"ה אכלה וכו' וכן נמצא בספר של רבינו גרשום, שם ק"ה ע"א תוס' ד"ה חנן אומר וכו' ורבינו גרשון פירש בתשובותיו וכו'. ובתוס' סנהדרין כ"ט ע"ב ד"ה מר בר רב אשי וכו'. ב"מ ל"ג ע"ב תוס' ד"ה אם יש שם ב"ד וכו' וכן פסק רבינו גרשון וכו'. בשבועות פירש הריב"ן בשם רש"י ובשם רבינו גרשון דהלכה כמר בר רב אשי במיפך שבועה ואודיתא וכו' (ועיין תוס' שבועות מ"א ע"א ד"ה ולמר בר רב אשי וכו' וכן בתשובות רבינו גרשון מאור הגולה וכו'). וגרשם מכות כ"ד ע"א וז"ל, "מכאן ואילך מפירוש רבינו גרשום". וברש"י קידושין ל"ט ע"א ד"ה סתום ספיקא וכו' כך השיב רבינו גרשום ב"ר יהודה זצ"ל. ובנזכרים מ"ב ע"א תוס' ד"ה כנון וכו' וכן בספר רבינו גרשום וכו'. במנחות מ"ז ע"א תוס' ד"ה כנון וכו' וכן כתוב בספר רבינו גרשם וכו' ושם ל'

ע"ב תוס' ד"ה הא איתמר וכו' ובספר רבינו גרשום וכו' מנחות ס"ה ע"ב תוס' ר' יהודה וכו'. ובספר שכתב רבינו גרשם מאור עיני הגולה מחק מהא בתרא בן בתירה, וגרס ר' יהודה סתם וכו' ושם ע' ע"א תוס' ד"ה ביצי נבלות וכו' ור"ת מצא בספר רבינו גרשון וכו'. שם ע"ג ע"ב תוס' ד"ה אי לר"י הגלילי וכו' מיהו ברוב ספרים לא גרסינן עליהם, אבל בספר רבינו גרשום כתוב עליהם וכו'. הולין ל"ז ע"ב תוס' ד"ה ומה מהיים וכו' ורבינו גרשום היה מפרש ומה מהיים וכו'. שם מ"ז ע"ב תוס' ד"ה אלא וכו' וכן משמע מתוך הלכות טרפות דרבינו גרשום, שם מ"ז ע"א תוס' ד"ה היינו וכו' ומתוך הלכות טרפות של רבינו גרשום ותשובות הגאונים שכתב הרב ר' יוסף ט"ע וכו', ובתוס' שם ד"ה אי שפכי וכו' וכן פסק רבינו גרשם וכו'. שם מ"ה ע"א תוס' ד"ה אמר רבינא וכו' ובהלכות טרפות של רבינו גרשום כתב וכו'. ושם ג"ד ע"ב תוס' ד"ה אין בעלי אומניות וכו' אבל בספר שהועתק מאותו ספר שכתב רבינו גרשום כתוב אע"פ שאינו רשאי, וגם רש"י הביא ראיה בתשובה מספר רבינו גרשום דרשאי הוי כמו חייב, בכורות כ"ב ע"א רש"י ד"ה וטהור וכו' בתשובות רבינו גרשון מצאתי כך.

מרדכי פרק החולין סי' כ"ה, הגה תשובות שאלה לרבינו גרשון ברבי יהודה וז"ל יבמה שנפלה לפני יבם מומר אינה נפטרת בלא הליצה וכו'. הגהות מרדכי פרק החולין סי' ק"ג. תשובות רבינו גרשום איש ואשה עמדו יחד ה' שנים ולא היה להם בנים וכו'. הגהות מרדכי פ"ו דגיטין סי' תע"א וכן פסק רבינו גרשון בתשובותיו וז"ל מה שהעד אומר שראה שלקה בע"כ ונתן הטבעת בידה וכו'.

מרדכי פ"ג דחולין סי' תרט"ו, וכן משמע בהלכות טרפות של רבינו גרשום מאור הגולה שהסירכה באה מחמת נקב וכו'. ובשו"ת מהר"ק סי' צ"ד כמו שכתב רבינו גרשון מאור הגולה בתשובה וכו'. בספר הישר לר"ת סי' שס"ז מרבינו גרשון אמרינן למאי הלכתא וכו' עיין הולין ל"ז ע"ב תוס' ד"ה ומה מהיים וכו' בספר הישר לר"ת סי' תע"ו ולא כמו שהשיב רבינו גרשון ובשור וחמור איירי שהשור הוא פסולי המוקדשין. ובספר ראב"ן סי' רל"ט דף מ"ט ע"א, ואי קיימא עינוניתא במקומה וקיימא נמי אחרת אצלה או ברחוק ממנה דאיכא תרתי עינוניתא ביני ביני כזה נחלקו תלמידי רבינו גרשון ור' יהודה ב"ד ברוך היה מבשיר וכו'. ראב"ן סי' רס"ה דף ג"א ורבינו גרשום מאור הגולה פירש ב' כרכשות אבל יוצא ממקום אחד וכו'. ובספר הישר לר"ת סי' שצ"ט מאת גרשום על השאלה אמנם כי סתימת דופן וכו' תשובה מרבינו גרשום וצ"ל אלו שאלות שיצאו לפני רבינו יצחק ב"ד יהודה ושחשובתן בצידן וכו'.

ד.

דונש בן לברט. (סי' קצ"ה, וקצ"ז צד 178). דרור יקרא וכו', דלה שוכב וכו'. עיין בפירש"י תהלים ס"ח, י"ד, בירקק חרוין פתר דונש בן לברט החרוין הוא זהב וכו' וירקק החרוין הוא הזהב אשר יובא מארץ החוילה ומארץ כוש זהב טוב מאד מאד לא הוא ירוק ולא הוא אדום וכו' ועיין תוס' סוכה ל"א ע"ד הירוק, וברש"י שמות כ"ח כ"ח, ולא יוח לשון ניתוק ולשון ערבי הוא בדברי דונש בן לברט, ובפירש"י מיכה א' י"ג רחום המרכבה לרכש וגו' ואמר דונש שהוא לשון ערבי, בפירש"י תהלים ס' ד' פצמהה וראיתי בדברי דונש, ושם ע"ד ו' בכשיל וכילפות וגו' כילפות לשון ערבי הוא כך פירש דונש.

ה.

רבינו האי גאון בן רב שרירא גאון. (סי' תקי"ב צד 640). אבל רב שרירא גאון ורב האי גאון בנו וכו' והובא רב האי גאון בתוס' ברכות ל"ד ע"א ד"ה אל ישאל וכו'. שבת ב' ע"א ד"ה יציאות וכו'. שם ג' ע"ב ד"ה מקצת וכו'. יומא ל"ג ע"ב עבורי וכו' ושם בתוס' ישנים ג"ו ע"א ד"ה ומיחל וכו'. תוס' יומא פ"ג ע"א ד"ה מר בר רב אשי וכו' ורב האי ורבינו גרשום זצ"ל. מגילה כ"ב ע"ב ד"ה ואי בעית אימא וכו' כן פירש רב האי גאון. שם ל"א ע"א ד"ה למחר וכו'. יבמות מ"ה ע"ב ד"ה היכא וכו' וכן פירש בשערי דרב האי בשער רביעי (צ"ל שביעי). ושם ס"ה ע"ב ד"ה כי הא וכו'. כתובות צ"ט ע"ב ד"ה אמר לאחד וכו' ורב האי גאון כתב בספר המקה בשער ששי וכו'. נישין ב' ע"א ד"ה המביא וכו' ור"י שמע בשם רב האי גאון ובשם רבינו סעדיה וכו'. שם י"ד ע"ב ד"ה וחכמים וכו' בשערים דרבינו האי וכו'. שם ס"ה ע"ב רש"י ד"ה נגדא וכו' ובביאורי טהרות דרב האי וכו'. ב"ק קי"ב ע"א בפירש"י ד"ה שאם וכו' ותשובות רב האי גאון מסייעא ל"י. ב"ב ה' ע"א ד"ה אין לך וכו' וכן פירש בשערים דרב האי. שם ו' ע"א ד"ה אלא וכו'. שם ט"ז ע"א ד"ה מה שאירש וכו'. שם ל"ט ע"א רש"י ד"ה מחמת מרדן וכו' וכן מפורש בשערים דרב האי גאון (שער מ'). שם מ"ה ע"א ד"ה ושאיני הלואה וכו'. שם ס"ה ע"ב ד"ה והלכתא וכו' וכן פסק רב האי גאון בשער מ"ב דהלכתא כטרסא דרב נחמן אך פירש טרסא דרב נחמן בענין אחר ממה שאנו מפרשים. ועיין בספר הישר לר"ת סי' תפ"ה, בענין טרסא דרב נחמן, אבל רב האי גאון וכו' בשער מ"ב סי' תפ"ה. ב"ב ג"ב ע"ב ד"ה דברים וכו' וכן גורם רב האי בשערים (שער מ'). סנהדרין כ"ט ע"ב ד"ה מר בר רב אשי וכו' ובשם רבינו גרשום וכו' וכן רב האי וכו'. שבועות מ"א ע"א ד"ה ומאן וכו' ושם ד"ה ולמר וכו' וכן תשובות רבינו גרשון מאור הגולה, וכן רב האי גאון. מנחות ל"ד ע"ב תוס' ד"ה והקורא וכו'. שם ל"ו ע"א ד"ה וקשרתם וכו'. הולין קל"ו ע"ב ד"ה כרבי וכו' פירש רב האי גאון וכו'. מעילה ג' ע"ב תוס' ד"ה אלמא וכו'. והובא ברש"י שופטים ד' י"ח, הושע ג' ג'. רש"י חגיגה י"ט ע"א ד"ה הרדלית וכו' ורבינו האי גרם הרדלית, והוא בפירושו על מסכת מקואות סוף פ"ה. ובערוך ערך למש' א' בפרק ואלו עוברין בפסה תפח תלשוש בצונן ובנמרא של רב האי גאון פירוש תפח כמו בשר שתפח וכו'. ברש"י ברכות מ"ב ע"א ד"ה עדי כך פירש רב האי וכו'. וברש"י ברכות נ"ט ע"א ד"ה אובא טמיא וכו' ודומה לו במס' כלים בית מלא טמיא ופירש רב האי מלא טמיא בית שהוא מלא עצמות, וט"ס יש ברש"י וכצ"ל ודומה לו במס' אהלות (פ"ז מ"ג) החורש מלא טמיא וכו' וכן הוא בערוך ערך טמיא והוא כפ"ז דמס' אהלות משנה ג' בפירש רב האי גאון. וכן צ"ל ברש"י שבת קנ"ב ע"ב ד"ה אובא טמיא, ועיין בפירוש רש"י על התורה פ' מקץ מ"א ח', ועיין בראב"ן דף מ"ה ע"א ע"ב יסוד רב משרשייא (שרירא) גאון ורב האי בנו הגאון. ובתשובות מהר"מ מר"ב סי' תתקע"ו אחרי שרב האי ור"ת חלוקים בדבר וכו', ובספר תמים דעים סי' קי"ט תשובת שאלה לרבינו האי גאון ד"ל על התקיעות וכו'. וברש"י ע"ז ע"ה ע"א ד"ה גורני וכו' ורב האי פירש עקלים השנויות כאן כגון ועקל בית הבר (שבת קמ"ד ע"ב) עשוין כמין קופה מסורגת במצודה ואחרי שהיית הויתים נותן הגפת באותן עקל ומניח עליו ומכבידו וכו' ועיין ערוך ערך לולב ב' וז"ל ואמר לך רבי דרב האי גאון אמר מביאין כמין קופה גדולה נמוכה ונקובה ומשימין סביב והיינו עקלין של נצרין

ואה"כ משימין הדפין עליהן ושוענין הקורה וכו' ובערוך ערך עקל א', מחל היוצא מעקל בית הכרם טמא פירש עקל שם הכפיפה שעוצרין בה הויתים והיא עשויה כמין קופה ואינה כולה גדולה אלא מסורגה כמעשה מצודה ושבכה, ואחר שעוצרין הויתים ונשאר הנפת שהן הנרעינין של זחים מכניסין אותן באותו עקל ונסחט כל שמן שנשאר בו ונותנין על העקל ממל שהוא מפרכתא, ופירש הערוך הג"ל הוא לקוח מפירש רב האי גאון בפרושו על סדר טהרות סוף מס' טהרות, אם כי לא הוזכרו בשמו, וז"ל והעקל פירוש שהוא עשוי כמעשה קופה אבל לא כולן גדולין אלא מסורגין כמעשה מצודה או כמעשה שבכה ואחר שעוצרין הויתים ונשאר הנפת שהן נרעינין של זחים מכניסין אותן באותו עקל ונשחט מן הנפת כל שמן שנשאר בו (ושמו בטית גופיות) ונותנין על ממל שהוא מפרכתא, אותן הקופות שנותנין בתוכן הנפת שמן עקלין עכ"ל. — ועל מה דאיתא בסימן רמ"ז צד 213 ורב האי גאון אמר מנהגא דהונא קורא ופושטה כאיגרת כבר הערותי שם דכן הביא הר"ף פ"ק דמגילה בשם רב האי גאון מנהג דהוי לנו דמאן דקרי לה למגילה קורא ופושט וכו' וגם הלשון כאן דהונא צריך לפרש כמו דהוי לנו, ובערוך ערך מגל ג' הביא זה בשם רב צמח גאון, ועיין בהלכות פסח אות ג' צד 255 כך השיבו מר רב הילאי ורב היי וכו' ועיין במאה שערים למהר"י"ץ גאות ה' פסחים דף פ"ה, ובשערי תשובה סי' ר"פ, ובביאורי שם, וברוקח ה' פסח סי' רנ"ו, ד"ה מים צוננים וכו' וכן פירש רב האי גאון והרב נחילאי גאון וכו' ע"ש, ובערוך ערך תיים רב האי ז"ל אמר התיום שאמרו שני פנים הם וכו' ועיין בכפות תמרים סוכה ל"ב ע"א ובמנהגי ה' לולב י"ז ואמר רבינו האי ז"ל וכו'. ובספר הישר לר"ת סי' תרכ"ה הרב ר' יצחק אלפס שאמר בשם רב האי גאון ז"ל, ושם סי' תפ"ד ותו גרסינן בפר"ה ובשערים דרב האי וכו' ובמנהגי ה' ר"ה אבל דברי רבינו האי הם הנראים לעינים וכו' ושם אות ה' וכן כתב רבינו האי וכל המקומות שזכר את רב האי גאון הוא בן רב שרירא גאון. (אך נמצא בתוס' ע"ז נ"ה ע"ב ד"ה כתב וכן איתא בתשובות רב היי בר נחשון גאון. וכן בתשובות שערי תשובה סי' קמ"ג לרב האי בר מר נחשון ז"ל) ובנחלת שד"ל הביא רב האי בר רב נחשון גאון מהנהגות מיימוני כ"י (ולפנינו רב האי ורב נחשון).

בשו"ת מהר"מ מר"ב סי' ת"ו וז"ל וגם רב האי גאון פסק כך בספר הכמה שלו. וגם רש"י מפי רבינו יצחק הלוי וכו'. ובערוך ערך צין ג' תשובת רב האי גאון ואביו רב שרירא ז"ל.

המורה. (סי' נ"ז צד 30). כך פסק המורה בברכות בני שאכלו, הכוונה על רש"י ז"ל עיין ברכות מ"ח ע"א ד"ה עד שיאכל וכו'.

המורה. (בסי' תע"ד צד 591). המורה אומר דנשאלו לרב היי גאון על הלכה זו וכו' עיין בספר הישר לר"ת סי' של"א אותו ענין, ובמנהגי ה' ברכת טבילת הנדה סי' קכ"א ע"ש, ובראב"ן סי' שכ"ח.

רבינו הלוי. (סי' שכ"א צד 358). ועתה שמעתי שהנהיג רבינו הלוי להזכיר את מוסף ר"ח במקראותיו, ומוזכר ברש"י שבת קנ"ו ע"ב ד"ה כמעריב כך מצאתי בהש"ס רבינו הלוי. ובתשובות מהר"ק סי' צ"ד שהלכות גדולות ורב נחשון ורבינו הלוי והגאון רבינו שלמה וכו' ע"ש, ובספר תמים דעים סי' קכ"ב הרב ר' יצחק בן מרן לוי כי הוא הדין לעכו"ם שהדליק את הנר וכו'.

ג.

והזדור. (סי' רפ"ז צד 314). כולו מפורש בספר והזדור אצל תרומת המשכן. עיין בספר והזדור פרשה תרומה, ובכיאורי שם אות ס', ובתוספ' מנחות ל"ז ע"א ד"ה קיבורת וכו' והכי איתא בספר הזדור, ובתוס' מנחות ק"ט ע"א ד"ה לא ישמש במקדש בירושלים בספר הזדור כתוב כהן שהמיר דתו וכו'. חולין ק"ז ע"ב תוס' ד"ה אמר רב וכו' והביא ראיה מספר הזדור וכו'. ובספר הפרס לרש"י ז"ל סי' כ"ד ובהלכות פסוקות של ספר הזדור מצאתי סיג לדברי שהפסורת ר"ח קודמת. וע"ש סי' ש"א ומראה ראיה בשאלתות דרב אהא בספר הזדור וכו'.

ד.

השמונאי. (סימן פ"ז צד 55). כך אמר ר' השמונאי שראה באגדה אותיות יהא שמיה רבא וכו' והן כ"ח אותיות. ועיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' ז' בשם ספר האורה, וז"ל כך הוא אמר יהא שמיה רבא מברך לעלם לעלמי עלמאי, ולא לימא ולעלמי עלמאי לפי שאין באלה שמות אלא עשרים ושמונה אותיות וכו' ועיין ברד"א דף כ"ז ע"ב, ובכיאורי אות נ'.

ר"ח. (סי' מ"ה צד 139). וכן גירסת ר"ח עיין רש"י שבת קנ"א ע"א ד"ה רוחץ בה וכו' ובתוס' שם ד"ה דיקא וכו' ועיין בחידושי הר"ן הגרפס מהדש על שבת שם ד"ה אית ספרי דגרסי מתניתין וכו'.

ר"ח. (סי' רמ"ה צד 211). ומאותה תקנה ואילך נהגו העם להתענות בחמישי ר"ח. עיין בשאלתות פ' ויקהל, ובתנחומא פ' בראשית.

ר"ח. (סי' רס"ד צד 225). ופירש ר"ח אפילו אורו וערשיו. ובמנהגי ה' ת"ב סי' כ' הביא בשם רב האי ד"ל שני תבשילין שאמר כגון אורו וערשיו המכושלים שהן ב' מיני תבשילים אסור וכו'.

ר"ח. (סי' רע"א צד 230). יהי רצון שתהא תפילתי ביום תעניתי מקובלת ר"ח. וכן הוא במדרכי תענית סי' תרכ"ד ופירש ר"ח קבלת הענית שאומר אהא בתענית למחר ויהי רצון שתתקבל תפילתי בתענית. וכן הוא ברא"ש פ"ק דתענית סי' י"ג פר"ח יאמר בתפלת המנחה מחר אהיה בתענית יהי רצון שתהא תפילתי ביום תעניתי מקובלת.

ר"ח. (סי' רע"א צד 231). ולענין משתייא מיה היכא דאית ליה למיכל אית ליה למשתי כן כתב ר"ח וכן פסק רב האי גאון וצוק"ל. ובריי"ף פ"ק דתענית ז"ל ולענין מישהא מיה היכא דאית ליה למיכל אית ליה למשתי. והיכא דלית ליה למיכל לית ליה למשתי. והכי נמי כתב הגאון ז"ל וכוונתו על רב האי גאון. עיין קורא הדורות ה' ע"א. וביד מלאכי כללי הריי"ף אות י"ד.

ר"ח. (צד 364). ורבינו הננאל בשלהי אין עומדין וכו' כן הוא בתוס' ברכות ל"ד ע"א ד"ה אל ישאל וכו' בשם ר"ח ורבינו האי. וכן הוא במדרכי ברכות פ' אין עומדין סי' ק"ד בשם ר"ח ורב האי גאון.

ר"ח. (סי' רע"ה צד 244). בפירש ר"ח סתם רחיצה שאסרו באבל לא אסרו אלא בחמין וכו' עיין ברבינו יונה בפ"ב דברכות ד"ה רחץ בלילה הראשון וכו' ובתוס' ברכות ט"ז ע"ב ד"ה איסטנים וכו' ובירושלמי ברכות פ"ב ה"ז הרא דתימר ברחיצה

של תענוג. אבל ברחיצה שאינה של תענוג מותר וכו' וברושלמי מ"ק פ"ג ה"ה הרא דאז מר ברחיצה שהיא של תענוג וכו'.

ר"ח. (סי' שס"א צד 415). דפירושי ר"ח פוסקין ר' יוחנן וריב"ל הלכה כריב"ל. עיין תוס' מגילה כ"ז ע"א ד"ה כוותיה וכו' ותוס' עירובין ס"ה ע"ב ד"ה איקלעו וכו' ותוס' קידושין כ"ג ע"א ד"ה ואיכא דאמרי דכל מקום הלכה כריב"ל לגבי דר' יוחנן. ותוס' ע"ז ל"ה ע"א ד"ה הרא וכו' ועיין תוס' חולין צ"ו ע"א ד"ה אמר רבא וכו'.

ר"ח. (סי' שס"ט צד 431). גם ר"ח פירש נראין הדברים שהוא דר' החוטם. עיין שערי תשובה סי' ש"י בשם רב נטרונאי. ועיין ערוך ערך פטם ג' פירש ר"ח ז"ל נראין הדברים שהוא דר' החוטם וכו' והובא בתוס' סוכה ל"ה ע"ב ד"ה נטלה בוכנתו וכו'.

ר"ח. (סי' שע"א צד 433). וכן פסק ר"ח. עיין הנ"א סוכה פ"ג סי' כ"ג. ועיין תוס' סוכה מ"ו ע"ב ד"ה אתרוג וכו'.

ר"ח חושיאל איש רומי. (סי' רע"ה צד 244). ומפירושי רבינו חננאל חושיאל איש רומי העתקתי.

ר"ח איש רומי (סי' שס"ה צד 424), ור"ח איש רומי פירש וניענוע זה וכו' עיין בבבאור אות י' וברשכ"ם קי"ד ע"ב ד"ה שני מיני בשר וכו' כך פירשו רבינו חננאל איש רומי וכן פסק ר"ח איש רומי סי' שס"ז וכן הלכה וכן פסק ר"ח איש רומי ועיין בבבאור אות ל'. ונזכר בראב"ן סי' רס"ח דף נ"א בשמו ושם אביו. ושם סי' רפ"ג דף נ"ג. ומזה נראה שצ"ל כאן רבינו חננאל ב"ר חושיאל.

הרב ר' חיים כהן ב"ר חננאל (סי' שפ"ד צד 446). והרב ר' חיים כהן ב"ר חננאל פירש מצות וחוקים ונכור וכו' והובא בתוס' ברכות ל"ה ע"א ד"ה אחליה וכו' עוד פירש רבינו חיים כהן וכו' ועיין תוס' ב"ק ס"ט ע"ב ד"ה קדש וכו' והוא ר' חיים כהן אם כי אין כאן כהן. ובתוס' פסחים נ"ט ע"א ד"ה זה בנה וכו' ותריץ רבינו חיים כהן וכו' ושם ק"ח ע"א ד"ה ר' יוחנן וכו' ורבינו חיים כהן לא היה הותם ביהלולך כיא בנשמת לברו וכו'. כתובות ק"ג ע"ב ד"ה אותה היום וכו' והרב ר' חיים כהן היה אומר אילמלי הייתי כשנפטר ר"ת הייתי מטמא לו וכו'. קידושין ה' ע"ב ד"ה מנה אין כאן וכו' ורבינו חיים כהן בשם ר"ת אומר וכו'. נזיר ג"ד ע"ב ד"ה תיש וכו' ואומר ר"ת דע"כ לא מתוקמא וכו' ושלח לו רבינו חיים כהן איזה בית אשר חבנו ל'. ב"ב ע"ד ע"א ד"ה פסקי וכו' ורבינו חיים כהן צדק פירש דאנן קי"ל כר' יוחנן וכו' מצות בטילות לעתיד לבוא. עיין תוס' ע"ז ס"ה ע"ב. ב"ב ק"א ע"א תוס' ד"ה ק"ו ורבינו חיים כהן מפרש ק"ו לשכינה יותר מעט מו' וכיון דאפיקתיה מו' דהיינו הסגר אוקמא אשני הסגרות. ועל ר' חיים כהן כיונו תוס' זבחים ס"ט ע"ב ד"ה ק"ו וה"ר חיים (אם כי לא נזכר כאן כהן) מפרש דמן הדין הוה ליה למימר ק"ו לשכינה לעולם דחמורה כל כך נקט י"ד כנגד שתי הסגרות וכו'. ועיין תוס' ב"ק כ"ה ע"א ד"ה ק"ו וכו' וי"ט דנקט י"ד יום כנגד שני הסגרות, ומשמע דיימ הכוונה על ר' חיים כהן המוזכר בב"ב. ונזכר במרדכי ע"ז פ"ד סי' תתמ"ז מצאתי כתוב בתשובה שכתפוסות צרפת התיר רבינו חיים הכהן וכו' ושם פ"ה סי' תתנ"ו אבל ה"ר חיים כהן אומר דלא גרע מבית השחיטה וכו'. והובא בשו"ת מהר"ם מרי"ב ח"ג הגדפס בלעמבערג סי' ת"ז. ושמעתי שרבינו חיים כהן וכו' והוא רבינו חיים המוזכר בשו"ת הרשב"א סי' תתמ"ג ע"ש אותו הענין.

רב יהודה ב"ר ברזילאי. (סי' ש"ב צד 344). וכן כתב רב יהודה בר
 ברזילאי בהלכותיו וכו' ומהלכות גדולות פסוקות דר' ברזילאי שהעתקתי מהן וכו' סי'
 רע"ה 244, והוא המחבר ספר העתים כמפורש בתוס' ברכות י"ז ע"ב ד"ה תרי וכו'
 וראיתי בספר העתים שחבר הרב ר' יהודה בר ברזילאי ששמע שהיה עמוד של אש
 יורד מן השמים בכלה דאלול ובכלה דאדר ע"כ. ונזכר בתוס' עירובין ק"ד ע"א ד"ה
 הכי גרים וכו' והרב ר' יהודה בר ברזילאי וכו' ועיין שו"ת תשב"ץ ח"א סי' ט"ו וז"ל
 ומה שרצית לדעת שמו של הרב אלברצלוני ז"ל ואיזה ספר חבר, דע כי יש שני
 רבנים גדולים מלבד הרשב"א ז"ל שקרויין הרב אלברצלוני, הראשון הרב ר' יצחק בן
 ראובן ז"ל אלברצלוני שהיה רב גדול בימי ר' יצחק אלפאסי ז"ל והיה פייטן גדול וכו'
 והשני אומרים שהיה תלמיד של זה שמו הרב הנשיא רבי יהודה בן ברזילאי אלברצלוני
 וגם הוא רב גדול ומיוחס וכו' וחבר ספרים גדולים האחד בדיני נשים שמו ספר יחוס
 שאר בשר, והשני בדיני מועד שמו ספר העתים, והני' ספר תקון שמרות גדול ונכבד
 וכו' והובא בשו"ת הרשב"א סי' קנ"ג והרב ר' יהודה בר ברזילאי ברצלוני ז"ל, ושם
 סי' קפ"ט והרב ר' יהודה אלברצלוני ז"ל. ושם סי' תשנ"ג וכן דעת ר' יהודה ברצלוני
 ובשו"ת מהר"ם מר"ב ח"ג הנדפס בלעמבערג סי' רכ"ג וז"ל ומה ששאל אם בעל קרי
 אסור בתפילין. דע כי כתב ה"ר יהודה ב"ר ברזילאי בהלכות בעל קרי שנשאל לקדמונים
 וכו' ובסוף מסיים עכ"ל ה"ר יהודה ב"ר ברזילאי ז"ל, ושם סי' רכ"ד ומה ששאלתם
 תפילין צריכין גוף נקי וכו' כתב ה"ר יהודה ז"ל בר ברזילאי ז"ל בהלכות תפילין
 שאילו קמיה דרב יהודאי ז"ל וכו', ובהג"מ פ"ח מה' תפלה אות ז' מיסוד ר' יהודה
 בן ברזילאי, ובסוף הלכות תפילין על שמושא רבא ד"ה וכתב עליו הרב הברצלוני
 חמיהני טובא על האי שימושא רבא וכו' ע"כ דברי הרב הברצלוני ז"ל, ובמדרכי ה'
 תפילין סי' תתקס"ט, וכ"כ רי"ף וה"ר יהודה בר ברזילאי וה"ר אב ב"ד מלוניל ובספר
 אבודרהם בסדר שהרית של חול דף כ"ז וז"ל וכתב הרב רבי יהודה בר ברזילאי
 ברצלוני שצריך ש"ץ לחזור וכו', ובר"ן פ"ד דר"ה ד"ה מכלל וכו' וה"ר יהודה בר
 ברזילאי אלברצלוני ז"ל כתב שאין אומרים צדקתך כר"ה ויה"כ שחל להיות בשבת וכו'
 והובא בספר שה"ל סי' מ"ח ושם בענין תפילין וז"ל כך מצאתי בתקון תפילין של
 ר' יהודה בר ברזילאי מה' פסוקות של תפילין, ושם והרבה האריך ר' יהודה בר
 ברזילאי בשימוש תפילין שלו, והובא ספר העתים בחמים דעים סי' ק"ד פסק זה
 מצאתי בפסקי ספרי העתים, ובסי' ק"פ העתקה זו מספר העתים, ובסי' קמ"ב מספר
 העתים והלכתא קדרה בת יומא נתן טעם לשבח היא וכו' עד כאן מספר העתים.
 סי' קע"ז מספר העתים ת"ר אבל שבת ראשונה אינו יוצא מפתח ביתו וכו', וברא"ש
 ה' תפילין ובספר העתים של הרב הברצלוני ז"ל ראיתי כתוב הלכה אסור להניח
 תפילין כח"מ וכו', ועיין בספר כפתור ופרח פ"ה דף י"ג וז"ל לדעת בעל ספר
 העתים ז"ל שהוא הרב הברצלוני דהוא הדין אם הגוי הולב לעשות גבינה וכו'
 ובתשובות הרשב"א סי' תשנ"א וז"ל עוד נשאל מהו לומר פסקי דומרא לאחר שמונה
 עשרה וכו' וכן דעת ר' יהודה ברצלוני, ונזכר בשו"ת שערי תשובה סי' ע"ז, ובסמ"ג
 לאוין ה' מאכלות אסורות סי' קל"ב עוד אמרו בספר העתים בשם הירושלמי דשבת
 שהמאותיהן מ"ח דבר וכו' ע"ש, וז"ל ספר חמדה ננוה ומגדולי תלמידיו (של רי"ף
 אבן גיא) והרביעי ר' יצחק בר ראובן אלברצלוני שבא מברגילנה לעיר דאניה

והיא בישובה ועשרה וגדולתה, וכברו קהל דאניה את הרב ר' יצחק זה עד מאד והוא שפט הקהל עד יום מותו והוא היה הכס גדול ופייטן גדול וחבר פרושים לפרקים ממי' כתובות וממסכתות אחרות מעידים על חכמתו ותבונתו ועשה את פיוט האזהרות הידוע לו עכ"ל, והובא בתשובות הגאונים הנדפס בליק תרכ"ד סי' קי"ט.

ר' יהודה בר' נתן. (סי' רע"א צד 233). נזכר כאן בר"ת יב"ן, והוא חתנו ותלמידו של רש"י ז"ל וסיים לפרש פרק ג' דמכות י"ט ע"ב, ועיין (ה"פ) (סי' ע"ו צד 286) מר' יב"ן. והובא בתוס' עירובין פ"א ע"ב תוס' ד"ה שמא וכו' וריב"ן תירץ וכו' ובתוס' תענית כ"ז ע"ב ד"ה רב אמר דולג כו' והקשה הר"י יהודה בר נתן ואמאי מדלגין וכו'. והובא בתוס' עירובין י"ב ע"ב ד"ה הכא וכו' וריב"ן מפרש וכו', ושם ע"ו ע"א תוס' ד"ה ושנים וכו' לא כמו שפירש בקונטרס וכו' אלא כמו שפירש הריב"ן וכו'. עיין ספר הישר לר"ת סי' רצ"ג ושנים ומשהו וכו' פירש ר' יהודה חתנו של רבינו שלמה, ז"ל סוף מדרכי בהגות סי' השכ"ו בתוס' הריב"ן נמצא כתוב וכו'. חגיגה ה' ע"א תוס' ד"ה זה המציא מעות וכו' מיהו התם מחלק הריב"ן בין מלוח למציא וכו'. מגילה ג' ע"א תוס' ד"ה עתה באתי וכו' פירש ריב"ן על תלמוד תורה באתי וכו'. יבמות ב' ע"ב תוס' ד"ה ואי וכו' ותירץ ריב"ן דמתניתין איירי בקטנות וכו' שם ד' ע"א תוס' ד"ה אם כן וכו' וריב"ן פירש דשפיר גרס לא יגלה בלא ויו וכו'. שם ה' ע"ב תוס' ד"ה עד שיהא וכו' אין לפרש כמו שפירש ריב"ן וכו'. שם ז' ע"ב תוס' ד"ה זה נכנס וכו' ופירש ריב"ן דאין זה לפני ה' וכו'. יבמות י"ח ע"א תוס' ד"ה דילמא אדמייבם וכו' וריב"ן פירש משום דבשעת נפילה לא חזו וכו' שם כ"ז ע"ב תוס' ד"ה בעלת הגט עדיפא וכו' אבל ריב"ן פירש בעלת הגט עדיפא וכו' כתובות מ"ג ע"ב תוס' ד"ה טעמא וכו' וריב"ן מוקי וכו' שם נ"א ע"א תוס' ד"ה מני ר' מאיר היא דאמר וכו' ופירש ריב"ן דבכל מקום וכו'. שם ע"ג ע"א תוס' ד"ה לא תימא כו' וריב"ן מניה התם וכו' שם ע"ד ע"ב תוס' ד"ה ממאנת כו' וריב"ן תירץ וכו'. שם ע"ט ע"ב תוס' ד"ה פירא דפירא כו' וריב"ן פירש דכ"ש בהמת מלוג עצמה כו'. ב"מ ל"ג ע"ב תוס' ד"ה נגנבו כו' וריב"ן פירש כו' שם ל"ד ע"ב תוס' ד"ה שאל מן האשה וכו' והריב"ן פירש שאל מן האשה וכו'. ב"ב ע"ט ע"ב תוס' ד"ה אימור כו' וריב"ן מפרש דכל הנהו עבידי דאתו כו' סנהדרין כ"ג ע"א תוס' ד"ה כדי שיצא הדין לאמיתו פירש הריב"ן שאפילו כו' שם כ"ה ע"א תוס' ד"ה ההיא וכו' והקשה הריב"ן מאי מדמה כו'. שם כ"ט ע"ב תוס' ד"ה מר בר רב אשי וכו' פירש הריב"ן בשם רש"י וכו'. שבועות מ"א ע"א תוס' ד"ה ולמר וכו' ריב"ן פירש בשם הקונטרס וכו' ובבבחים צ"ו ע"א תוס' ד"ה ואם מש וכו' ובשם רש"י ה"ר יהודה חתנו דדוקא עלו שרו וכו' ועיין חולין קי"א ע"ב תוס' ד"ה הלכתא וכו'. בשם רש"י פירש ריב"ן חתנו דוקא עלו שרו וכו'. והובא במדרכי חולין פ"ה סי' תשי"ח דגים שעלו בקערה פירש ריב"ן התן רש"י דוקא עלו כו'. חולין קי"א ע"ב תוס' ד"ה הלכתא בשם רש"י פירש ריב"ן חתנו דוקא עלו שרו וכו' והובא בספר התרומה סי' ס', בכורות י"ג ע"ב ד"ה דבר תורה כו' ותירץ הר"ר יהודה בר נתן דמשיכה לא שייכא בהקדש וכו' ושם ג' ע"א תוס' ד"ה דמודבנא וכו' והר"ר יהודה בר' נתן פירש בפרק הזהב (מיד ע"ב) שאותו דינר הוא להכרעות המטבעות וכו'. ובשו"ת מהר"מ מר"ב ש"ח ואע"פ שה"ג ור"ה פסקו שתפיסה לאחר מיתה לא מהניא. נראה דברי הריב"ן שפירש לפני רש"י דמהניא וכו'. בכתובות צ"ו ע"א תוס' ד"ה אלמנה שתפסה וכו' פירש הריב"ן דמירי בתפסה לאחר מיתה הכעל וכו'.

הרב ר' יהודה בר' אברהם גאון ז"ל. (סי' רע"ח צד 246). וראיה גדולה

מואת שמעתי בשם הרב ר' יהודה בר' אברהם גאון ז"ל שמצא בספרי בפנים שני ולמה נסמכה פרשת מקושש לפרשת ציצית וכו' ועיין באו"ז ח"א סי' תע"ז וז"ל ונשאתי ונתתי בדבר בפני זקני פריש הגאון ר' מתתיה וה"ר יהודה בר אברהם וקרובי ר' יחיאל והרב ר' יהודה בר טוב ועמדו ולא ענו עוד, ונס נאמר לי בשם רבינו שלמה זקני שהיה נוהג היתר בדבר וכו' שמואל בן הרב ר' מאיר זצ"ל.

הרב ר' יודיה. (סי' רע"ח צד 246) וצוה לבניו שלא יסלקוהו מטלתו וגם הרב רב יודיה אמר לי כן, ובה' פסח י"ג צד 257 השיב ר"ת לרב יודיה בר לוי, עיין תוס' עירובין מ"א ע"ב ד"ה והלכתא וכו' ומורי אמר לי בשם ה"ר יודיה וכו' ובתוס' כתובות מ"ז ע"א ד"ה השתא וכו' והקשה ה"ר יודיה מנירנבורק אמאי איצטרך ק"ו וכו'. ובמנהיג ה' פסח אות ל"ה צד ע"ט כך קבלתי מצרפת מפי הרב ר' יודיה ז"ל ממלאן, ובמרדכי קידושין פרק האומר סי' תקכ"ב וז"ל וכן מצאתי בתשובות הר"מ ז"ל ששלח למורי הר"ר יודיה הריבא דאמר השל"ח הרי את מקודשת לי וכו' ובשו"ת מהר"ם מר"ב תתקפ"ב ע"ש.

רב יהודאי גאון מחבר ספר הלכות גדולות. בשם מחבר ספר הגי' שלפנינו מחולקים גדולי הראשונים גם האחרונים, יש שמיחסו לרב יהודאי גאון, ויש לר' שמעון קיירא, ויש שמיחסו לשניהם, ע"ן כי נמצאו בו דברי שניהם. ואני לא באתי להכריע רק לרשום קצת המקומות אשר לא הזכירו. — דעת המחבר הוא כדעת רש"י ברכות מ"ב ע"א ד"ה עדי כפנא וכו' וכך פירש רב יהודאי בהלכות גדולות. וכסוכה ל"ח ע"ב ד"ה הוא אומר וכו' וכן יסד רב יהודאי גאון בעל הלכות גדולות. וכן בסי' (רפ"ג צד 251) סליקו הלכות עירובי הצירות קצובות מרב יהודאי גאון. (סי' ש"ט צד 356) עד כאן מהלכות גדולות פסוקות דרב יהודאי גאון עיין בה"ג ה' ר"ה סי' י"ז.

(סי' רמ"ז צד 212). הלכות פורים ומנילה לרב יהודאי גאון פסוקות וקצובות וקלות.

(סי' רע"ה צד 242). עד כאן מהלכות גדולות דרב יהודאי גאון.

(סי' ש"מ"ז 382). כך נמצא בהלכות רב יהודאי גאון, עיין בה"ג הלכות קידוש

והברלה, ועיין באות צ' ק'.

(סי' ש"ס 414). ואילו ה"ל סוכה קצובות לרב יהודאי גאון, עי' בה"ג ה' סוכה סי' י"ד.

(סי' ש"ס"ב 416). ואילו הלכות גדולות קצובות מרב יהודאי גאון מהלכות לולב,

עיין בה"ג ה' לולב בסי' ט"ז.

(סי' שע"ד 435). ועוד מצאתי בה"ג דלא צריך לומר זמן בסוכה ולולב, דסני

בכסא. כן הוא בה"ג ה' סוכה סי' י"ד וז"ל הלכך זמן בין דעושה סוכה לעצמו ובין דעושה לולב לעצמו לא צריך למימר דסני ליה ברכסא.

שם. ובהלכות לולב דקמפרש רב יהודאי גאון תני הכי ת"ר העושה לולב לעצמו אומר ברוך שהחיינו וכו' כן הוא בה"ג ה' לולב סי' ט"ז וז"ל ת"ר העושה לולב לעצמו אומר ברוך שהחיינו וקיימנו.

(סי' תי"ח 458). ורב יהודאי גאון פסק בה"ג ויקרא תחילה ג' פסוקים ביהושע ויהי אחרי מות משה עד כאשר דברתי לך לשם ענינו של יוס, ואח"כ ויעמד שלמה. כהלכה שנויה במנילה, הא ליתא בה"ג דידן, והתוס' במנילה ל"א ע"א ד"ה למחר הביאו ויש מקומות שנהגו להפסיד בויהי אחרי מות משה ושיבוש הוא שהרי הש"ס אינו אמר כן. וי"א שרב האי גאון תקן לומר ויהי אחרי מות משה אבל אינן יודעין הסברא אמאי שנה סדר הש"ס, אך נמצא בסדר רב עמרם גאון דף נ"ב ויש שמפטרין בראש יהושע ויהי אחרי מות משה עבר ה' עד רק חוק ואמין. ובמהרי"ן גאון דף קי"ז וז"ל ומפסיד

במלכים ויעמד שלמה ויש שמפסירין ביהשוע ויהי אחרי מות משה עד רק חוק ואמין, ועיין במנהיג דף ע"א ע"ב.

(סי' תס"ט צד 587). אמן יתומה זה העונה אמן שלא שמע ברכה אלא שמע אחרים שעונין וכן מפורש בהלכות גדולות, עיין בה"ג פ"ז דברכות.

(סי' תקי"ג צד 642). ואם סח בין של יד לשל ראש יברך שתיים על של ראש וכו' כך פירש רבינו יעקב ורב עמרם ורב יהודאי גאון, עיין בה"ג הל' תפילין סי' ב"ה. (סי' תצ"ט צד 612). ואני הכותב מצאתי בה"ג דרב יהודאי והיבא דקא שפעה

מתוך שבעה לאחר שבעה וכו' כלשונו ממש הוא בה"ג ריש הלכות יולדת סי' מ"ב וט"ס נמצא בבה"ג דפוס ווארשא וכצ"ל דלא אפסיק בין דם טהור לטמא וכו'.

(סי' תקי"ד צד 644). ובה"ג דרב יהודאי כתב נבי גט אי אית ביה גיהמא או מחקא בן הוא בבה"ג ה' גיטין סי' ל"ט.

(סי' תקל"ט צד 754). דכן מצינו בהלכות מר רב יהודה גאון, ושם כדכתב מר רב יהודאי גאון, עיין בה"ג דף קכ"ח ובאשכול סדר י"ח טרפות בקצרה.

(סי' תקמ"ה צד 787). ורב יהודאי כתב לא לכתוב אלא כמושב תלתא והתמי תלתא, עיין ה"ג סי' ל"ב וז"ל וכד כתיב גט חליצה לכתוב במוטב תלתא הוינא דאמר ליה גאון לספריה לא לכתוב אלא במוטב תלתא הוינא והתמין תלתא, ועיין בספר הישר לר"ת סי' י"ח רב יהודה פירש דלא צריך אלא במוטב תלתא הוינא ואין נראה ל' וכו'.

(שם 788). והכי אמר ליה רב יהודאי לספריה לא לכתוב אלא במוטב תלתא והתמי תלתא, ועיין בספר הישר לר"ת סי' תקנ"ד והכי אמר להו מר רב יהודאי לספריה

לא לכתוב אלא במוטב תלתא והתמין תלתא. — וכן דעת התוס' בכמה מקומות דרב יהודאי גאון הוא המחבר ספר הלכות גדולות עיין תוס' שבת ג' ע"א ד"ה הצד הקשה

בה"ג דשמואל אדשמואל וכו' ובתוס' זבחים צ"ב ע"א ד"ה במלאכה וכו' הקשה בה"ג וכו' והקושיא הוא בבה"ג שלפנינו בפרק ב"ד מהלכות שבת, ובתוס' פסחים ל' ע"א ד"ה אמר

רבא וכו' וגם רב יהודאי גאון פסק בן דרוקא בחמין פסק רבא וכו' ובתוס' הולין צ"ז ע"א ד"ה אמר רבא וכו' והוא בבה"ג ה' פסח פרק כל שעה סי' י"א, ובתוס' ביצה

י"ד ע"א ד"ה איכא בינייהו וכו' וכן פסק רב יהודאי גאון בהלכות פסוקות, וברש"י סוכה ל"ח ע"ב ד"ה הוא אומר וכן יסד רב יהודאי גאון בעל הלכות גדולות ובתוס' סוכה

ל"ח ע"ב ד"ה שמע וכו' וכן יסד רב יהודאי גאון בהלכות גדולות וכו' והוא בבה"ג פיג דברכות דכולי עלמא מיהת מיפסק לא פסקינן לקדושה וכו' ובמחבר סי' ל"ד צד 21,

ובביאורי אות כ' ע"ש. יומא ע"ח ע"א ד"ה מכאן שאלו מקמי רב יהודה גאון צ"ל טבילת נדה מדאורייתא מנלן וחשיב ק"ו ממנעה ובתוס' יבמות מ"ז ע"ב ד"ה במקום וכו' טבילת

נדה לא כתב קרא בהדיא ופירש רב יהודה גאון דנפקא בק"ו ממנעה דטעון טבילה וכ"ש היא עצמה, ובתוס' חגיגה י"א ע"א ד"ה לא נצרכה כו' כדפירש בה"ג דלא נפקא לן אלא

בק"ו דהשתא לטהרות כתיב ורחץ לבעלה דכרת לא כ"ש ולפנינו בה"ג הלכות נדה סי' מ"א איתא ומנלן דבעיא נדה טבילה דאקשה רחמנא לובה מה זבה בעיא טבילה אף

נדה בעיא טבילה, וכן הוא בספר יראים סי' קצ"ב וז"ל ומנלן טבילה לנדה ראיתי בהלכות גדולות דאקשה רחמנא לובה דכתיב כל ימי זוב טומאתה כימי נידת טומאתה תחיה

טמאה היא וכו'. ועיין באשכול ה' מקואות סי' ג' דף 119 וז"ל כתב רב יהודאי גאון בתשובה ידענא לטבילת נדה מדאורייתא מק"ו ממנעה דכתיב הנוגע במשכבה יכבס בגדיו

ורחץ במים וטמא עד הערב, ק"ו ממנע עצמה וק"ו לנדה עצמה שהיא בטומאה עד שתבוא במים וכו' ע"ש. ובמרדכי ה' נדה סי' תשמ"ד ומכאן למדנו טבילה לנדה מן

התורה ורב יהודאי גאון מוכח מק"ו ממנעה דכתיב הנוגע במשכבה יטמא ורחץ במים.

ובתשובות הגאונים שנדרס בליק שנת תרכ"ד סי' מ"ה וז"ל שאלו מן קמאי מר רב יהודאי
גאון ריש מתיבתא ז"ל וכו' שוב שמי"ק טבילה לנדה מן התורה מנין ואמר ק"ו ממנעה,
ובספר התרומה ריש ה' נדה הביא דבר זה בשם רב האי גאון וז"ל והטבילה לנדה היכן
מצינו פירש רב האי גאון ק"ו ממנעה דכתיב והנוגע במשכבה ורחץ במים, וכן ראיתי
בסמ"ג לאוין ה' נדה סי' קי"א וז"ל ועוד דרשו רבותינו בשבת שבעה ימים תהיה בנדתה
בנדתה תהא עד שתבוא במים, וכאן לטבילת נדה מן התורה, ורב האי גאון פירש
שלמדנו טבילה לנדה מן התורה בק"ו ממנעה שנאמר והנוגע במשכבה ורחץ במים וכו'.
ועיין באו"ז ה' נדה סי' שני"ט ע"ש. יבמות ל"ט ע"א תוס' ד"ה אע"ג וכו' בהלכות פסוקות
דרב יהודאי גאון פסיק כאביי וכו' הוא בכה"ג ה' יבום וחליצה סי' י"א דף ג"ש והלכה
כאביי דהא אמר רב פפא כוותיה דאביי מסתברא, ושם סי' ע"א תוס' ד"ה תצא בלא
כתובה וכו' וכן מצא ר"י בהלכות דרב יהודאי גאון דבלא הכיר בה איירי וכו' והוא בה"ג
הל' כתובות סי' ל"ו וז"ל והוא שלא הכיר בה אבל הכיר בה יש לה כתובה וכו'. שם ק"ב
ע"א תוס' ד"ה וכי תוליצין במנעל וכו' וגם רב יהודאי גאון מחקו מן הספרים. גיטין פ"ח ע"ב
תוס' ד"ה פרסיום וכו' וכן פירש רב יהודאי גאון בהלכות גדולות דבפרסיום כשר ועיין
בה"ג ה' גיטין סי' ל"ט דף פ' ובר"ן פ"ט דגיטין ד"ה בישראל כשר וכו' וברא"ש שם סי'
י' ע"ש. נזיר ג"ט ע"א תוס' ד"ה אמר וכו' וכפי גירסת ה"ג משמע דאפילו דשאר איברים
אסור להעביר שיער ובהלכה פסוקה דרב יהודה בה' נדה מכתב הר"י יוסף טוב עלם יש
כמו בהלכות שלנו אך דגורם במסקנא כי קאמר רב במספרים ולא גרסינן אלא וכו' עיין
תוס' יבמות מ"ה ע"א ד"ה לא עשה רגליו וכו' מיהו בה"ג של אספמיא כתוב וכו' ועיין
בה"ג ה' נזיר סי' ל"ח, וברא"ש פרק מצות חליצה סי' ה'. בבא קמא י"ב ע"ב תוס' ד"ה
ואם איתא וכו' ופירש רבינו יהודאי גאון בה"ג וכו'? שם ג"ג ע"ב תוס' ד"ה שור ושור
וכו' סי' פ' רב יהודאי גאון דהיינו שור בכור דלא פריק ליה וכו'? ב"מ פ"א ע"ב תוס' ד"ה
דברי הכל וכו' ובה"ג דרב יהודאי גאון נמי משמע דסיפא דהלוהו בשטר איירי שלא בשעת
הלוואה? בבא בתרא ע"ו ע"א תוס' ד"ה אמר אממר וכו' כתב רב יהודאי גאון דאין אותיות
ניקנות בחליפין וכו' הוא בכה"ג ב"ב סי' מ"ו דף ק'. וכן הוא בס' יראים עמוד זמנים
דף כ"ח בהלכות גדולות של רב יהודה גאון וצ"ל ושם דף ע"א ובהלכות של רב יהודאי
גאון מצאתיה, ובסמ"ג לאוין סי' ע"ה השיב רב יהודאי גאון וכו' ושם ה' איסורי מאכלות
סי' קל"ח וכן שאלו לפני רב יהודאי גאון כל איסורין שבתורה וכו' ע"ש ונוכר בסרע"ג
בסדר ר"ה דף מ"ה וצריך לומר ותתן לנו ה' אלהינו באהבה מועדים לשמחה הניס
וזמנים לששון והכי אמר מר רב יהודאי נהורא דעלמא יחיד צריך לומר בתפלתו וכו'
מלוך וכו' והשיאנו ה' אלהינו וכו' ובסדר סוכות דף ג"א והכי א"ר יהודאי ריש מתיבתא
יזמא תמינאה וכו' ושם בסדר מילה דף ג"ב ע"ב והכי אמר מר רב יהודאי ב"ד שמלו
במקום שאין אב הכל מברכין להכניסו בכריתו כו'. וכן הוא במנהיג ה' מילה סי' קכ"ג
דף צ"ח ע"ב ז"ל ואמר רב יהודאי גאון ז"ל ב"ד שמלו במקום שאין אב מברכין להכניסו
וכו' ובתשובות הגאונים הנדרס בליק תרכ"ד בשאלות לרב יהודאי גאון סי' מ"ה ב"ד
שמלו במקום שאין אב מי יברך להכניסו בכריתו ואמר הכל מברכין, וברא"ש פ"א
דקידושין סי' מ' הביא דין זה בשם רב האי גאון, ובערוך ערך שבע ב' בתשובות רב
שלום משמיה דרב יהודאי גאון הנשבע בעשרת הרברות ובספר תורה אין לו הפרה
לעולם, וכן הובא ברוקח סי' רכ"ז וכן פסק רב יהודאי גאון בכשר על גבי גחלים, אולם
מצינו בהרבה מקומות בהמחבר מחזי וכן בשארי ראשונים שמדבריהם נראה דרב יהודאי
לא חבר ספר ה"ג עיין במחזי סי' ס"ה דף 34 וז"ל אקשיה ליה רבנן למר רב יהודאי
גאון וכו' והוא מלשון ה"ג פ"ז מהלכות ברכות אקשו ליה רבנן למר רב יהודאי גאון הרי

בונה ירושלים וכו' בריש ה' אבל בה"ג סי' כ"א מר רב יהודאי הכין אמר אין מברכין ברכת אבלים בשבת וכו' ובה"ג סי' מ"ג כבא קמא דף פ"ח ע"ב (ספס) והכי אמור רבנן משום מר רב יהודה וכו' ובה"ג ה' נחלות סי' מ"ח דף ק"ו ע"א ופסיק בשאלתא דבי מר רב יהודאי גאון ראובן הוה ליה בני וכו' ושם דף ק"ה ע"א ומר רב יהודאי גאון אמר בשנכנסו מרגלים דיהושע איניירא ועיין תוס' סוטה ל"ה ע"ב ד"ה לרבנות וכו'. בה"ג ה' ערות סי' ג"א דף קי"ד ע"ב אמרו משמיה דמר רב יהודאי שהרא דחתים על שמרא וכו' תו אקשו קמיה רבנן וכו'. — בבה"ג ב"ק סי' מ"ג 176 והכי אמר רבנן משום מר רב יהודה וכו' בה"ג ה' קידושין סי' מ' דף פ"ד ע"א כותי שקידש חוששין לקדושיו היה מעשה ואצרכיה גיטא מר רב יהודאי ומר רב שמואל. והובא בטור א"ע סי' מ"ד וז"ל וכו' הוה עובדא ואצרכוהו גט רב יהודאי ומר רב שמואל ריש כלה — בה"ג סי' ע"א הלכות מנחות מר רב יהודאי גאון הכי אמר היכא דלא מנה עומר לילה קמא לא מני בשאר לילותא וכו'. ולדעת בעל העיטור בכמה מקומות המחבר ספר ה"ג הוא ר"ש קיירא. עיין בה"ע אות כ' כ"ס והוא עיסקא. דף מ"ז ע"א וז"ל ומחייב עליה בכל אונסא כדאיתא בפרק האיש מקדש לאפוקיה מדרב מתתיה גאון וממר שמעון קיירא בהלכותיו דאמר לא מחייב אלא בגניבה ואבירה והוא בה"ג ה' רבית סי' מ"ה דף צ"ו ע"ב עסקא פלגא מלוה אי מיתניס ליקון ברשותא דלוה לשלומי בגניבה ואבירה, אבל בשבויה ובשבורה ובמיתה לא משלם. — בבעל העיטור שם במאי דכתבי רבוותא ור"י שמעון קיירא דלא אסרו סאה בסאה אלא היכא דליכא שער בשוק וכו' והוא בה"ג שם ה' רבית דף צ"ה ע"א אינליאת מילתא דסאה בסאה כי אסרוה רבנן דלא יצא שער בשוק. — בבעל העיטור פותיקי וכתב בהלכות אבק רבית דמשכן ליה דיקלא ואכיל פירייהו ואי נמי ביתא ויתיב בה וכו' והוא בה"ג שם. — בעיטור פותיקי דף כ"ד ע"א ובעל מתיבתא משמיה דרב כהן צדק גאון מנהג דילן למיכל בנכיתא כרבינא. וביומי דרבי שמעון קיירא הכי נהוג. והוא בה"ג ה' רבית דף צ"ו והאינדא מעשים בכל יום דקאכלי בנכיתא. — בעל העיטור אות ז' וז"ל (דף ל"ד) והלכתא המוכה לעובר לא קנה בעובר דאחרני אבל בעובר דידיה קני. וכן דעת הגאונים וכן כתב רבי שמעון קיירא, והוא בה"ג הלכות הלואאה סי' מ"ט (דף קי"ב ע"ב) וז"ל קא אמרי רבנן המוכה לעובר לא קנה עובר דאחרני, אבל דיליה קנה לפי שדעתו של אדם קרובה אצל בנו. ועיין תוס' ב"ב קמ"א ע"ב ד"ה איתביה וכו'. ובבעל העיטור ה' שחיטה אות דקין (צד י"ג) וז"ל אבל בנוסחא דילן ספרדית בנוסחא דר"י שמעון קיירא גרסינן כלין עד כאצבע למעלה דמ"ד והוא דהררי וערבי ששניהם מפוצלין ומתערבין מלמטה כאצבע סמוך לנקב בית הרעי וכשרה ולמ"ד שאינן מתחברין כלל אלא למעלה סמוך לקבה עד כאצבע ויש להן ב' מקומות לבית הרעי. וע' בה"ג הל' טרפות סי' ס"א ד"ה העיד ונתן בן שילא וכו' וברא"ש חולין פ"ג סי' נ"ד, ובתשובותיו כלל כ' סי' י"א, ובראב"ן סי' י"ט אירע מעשה במגנצא וכו'. ועיין בעיטור ח"ש (דף ה' ע"ב) ומצאתי בהלכות משום דהני תלת ליכא למיחש לניש דידהו. והוא בה"ג סי' ה' גיר הנשה וז"ל כל הני תלתא ליכא למיקם בנותן טעם דידהו ע"ש. ובעיטור ח"ש (ז' ע"ב) ד"ה הכחל וכו' ובעל הלכות פליג אכולהו סברא דרבוותא דכתבינן והכין כתב היכא דקרעיה לכחל וחתי ומלחי ושדיה בקדירה שיש בה כשר לכתחילה לא לשדייה ואי שדייה מותר וכו' וז"ל בה"ג סי' ס"ז ה' גיר הנשה (דף קל"ה) והיכא דקרעיה לכחלא ותחתיא ומלחי ושדייה בקידרא לכתחילה לא לישדי ואי שדיי שרי דאמרינן כיון דמלחיה בציר ליה חלביה. — ובקהדמות הרמב"ן לספר המצות וז"ל וגם הרב (הוא הרמב"ם) על הראשונים יתמרמר וכו' כי בעל הלכות רב שמעון וכו' נראה שגם דעתו שרי שמעון קיירא חבר ספר ה"ג. ועיין בספר תמים דעים סי' קי"ט וז"ל ובכולהו נסחי ההלכות גדולות ומר יהודאי מתחיל לא

ידעינן מאי נינהו וכו' וכן בשו"ת הגאונים שער ג' סי' י"א וז"ל וקשיא לן הא דבה"ג ובהלכות דמר רב יהודאי גאון וזוה מוכח דשנים הם, וכן בשו"ת הרשב"א סי' תק"ד ועוד מתלת וארבעה קראי מהלכות פסוקות של רב יהודאי ומהלכות גדולות, וכן בהנהגות אשרי פ"א דביצה סי' כ"ב וז"ל וכן פסק רב יהודה גאון וה"ג.

(סימן רע"א צד 232) ומי שיושב בתענית בשבת או ביום טוב שאין בו שומע תפילה כך אומרה ביהו לרצון אמרי פי, והוא מבה"ג סימן י"ח דף מ' וז"ל והיכא דיתבי בתעניתא בשבתא דליכא שומע תפלה הכין א"ל בתחנונא ושפיר דמי, ועיין תשובות מהר"ם מר"ב ח"ש הנדפס בלעמבערג סי' שפ"ו וז"ל כתוב בה"ג היכא דיתבי בתעניתא בשבתא ליכא ענינו בשומע תפילה ואמר ענינו סוף אלקי נצור לשוני וכו' ובמהרי"ן גאות הלכות ר"ה דף ל"ד ולענין פסקא בהלכות הלכך נקב וסתמו במשהו שלא במינו אם מעכב את התקיעה פסול וכי קאמרינן אם אינו מעכב את התקיעה כשר במשהו אבל טפי אע"ג דנשתייר רובו פסול דעבדינן כתרי לשני דרי נתן לחומרא במינו כשר והוא דנשתייר רובו שלא במינו פסול אע"ג דנשתייר רובו, וכחאי לשנא איתא בבה"ג ה' ר"ה דף ל"ח ע"ב וז"ל הלכך נקב במשהו וסתמו שלא במינו אם מעכב את התקיעה פסול, וכי קאמרינן אם אין מעכב את התקיעה כשר במשהו אבל טפי אע"ג דנשתייר רובו פסול דעבדינן כתרי לישני דרי (נתן) [יוחנן] לחומרא במינו כשר והוא שנשתייר רובו שלא במינו פסול ואע"ג דנשתייר רובו, שם הלכות ר"ה דף ל"ו ולענין פסקא הכי כתב בהלכות נתכון שומע ולא נתכון משמיע נתכון משמיע ולא נתכון שומע לא יצא עד שיתכון שומע ומשמיע, והני מילי יחיד ליחיד אבל שליח צבור לא בעי לכוונה דעתיה לכל חד וחד דכיון דנתכון שומע ולא נתכון ש"י יצא ומ"ש שליחא דצבורא דרעתיה אכולי עלמא, וכן הוא בבה"ג שלפנינו נתכון שומע ולא נתכון משמיע נתכון משמיע ולא נתכון שומע לא יצא עד שיתכוון שומע ומשמיע והנ"מ יחיד ליחיד אבל שליח צבור לא בעינן לכוונה דעתיה לכל חד דכיון דנתכוון שומע ולא נתכוון שליח צבור יצא וכו' ומאי שנא שליחא דצבורא דרעתיה לכולי עלמא. — (בספר הישר לר"ת סי' תקצ"ט איתא ובה"ג של אספמיא מפרש וכך היו נקיי הדעת כותבין חניכתו וחניכתה וכו') בתוס' פסחים ל' ע"א ד"ה אמר רבא וכו' ובה"ג של אספמיא, ובתוס' יבמות מ"ח ד"ה לא וכו' מיהו בה"ג של אספמיא כתוב אלא הא בתער והא במספרים.

ר' יום טוב. (סי' קנ"ה צד 143). כך קבלתי ממורי ר' יו"ט. ובה' פסח אות כ"ז 262 ושמעתי כי ר' יום טוב היה אוסר והוא ר' יום טוב בהר"ר יהודה בר' נתן הנקרא בשם ריב"ן חתן רש"י ז"ל, וא"כ היה ר' יום טוב נכדו של רש"י. והוכח בתוס' ר' יהודה חסיד ברכות מ"א ע"ב ד"ה אי הכי וכו' וז"ל ושעמא אומר רבינו טוב (צ"ל רבינו יום טוב) בה"ר יהודה חתן רבינו שלמה וכו'. ובא"ז ח"א סי' קנ"ה ולפי דעתם מפרש הרב ר' יום טוב בן הרב ר' יהודה חתנו של רבינו שלמה זצ"ל וכו' ור"ת קורא אותו קרובי וז"ל בספר הישר לר"ת סי' תקצ"ט ולא טוב הדבר אשר אתה עושה קרובי ר' יום טוב וכו'. ושם ולולי שהודיע קרובי הרב ר' יום טוב ששמה גלילמה לא היו יודעים כל בני מלכותינו רק שם של יהדות וכו'. ושם ואתה הרב ר' יום טוב אחר אשר שחורת כך להתיר וכו'. ושם סי' תקנ"ז כי דברי הישיש ר' יום טוב לא יתכנו ולפי מה שהודיענו שאמר הרב ר' יום טוב וכו'. ושם תקס"ז ופירש הרב ר' יום טוב וכו' ומה שכתוב לפנינו בספר הישר בסי' תנ"ט דף ג"א ע"ב וכן הגיה וקני הרב ר' יום טוב ג"ע בישועות שלו וכו' היה בלי ספק הנהגה מן הצד מנכר ר' יום טוב והכניסו המדפיס בטעות בפנים הספר, ומובא ברא"ש פרק ו' דברכות סי' כ"ט, ובמדרכי פרק ו' דברכות סי' קל"ז ובתוס' עירובין צ"ט ע"א ד"ה היה אוכל וכו' וכן פירש הר"ר יו"ט נימא נפסקא

לי וכו' ובתוס' מויק י"ט ע"ב ד"ה אתיא וכו' והר"ר י"ט פירש וכו' ושם כ' ע"א ד"ה שכבר והר"י יום טוב דפירש לענין הבראה חולק על מחזור מויטרי שפירש בשם רש"י שהיה אומר שאין עושין כרגל וכו', ובתוס' גזיר ל"ז ע"א ד"ה שאין וכו' והר"י יום טוב בן הרב ר' יהודה פירש שיש היתר לאיסורו שמתר לגרום איסורו וכו'.

ר' יוסף טוב עלם. (סי' תקכ"ב 688). מכתבת רבינו יוסף טוב עלם העתקתי אלפא ביתא וכו', (ובסי' שכ"ה 364). וכן הוא בהגה"א פ"א דברכות סי' י"ב וכבר נחלקו על הקרובות ר' יוסי טוב עלם ור' אליהו הזקן וכו', והיה בן ר' שמואל כנוכר (סי' קנ"ג 116). (ובסי' רס"ב 225). כך העתקתי הסדר מכתב יד רבינו ר' יוסף ברי' שמואל טוב עלם, ובשאר מקומות, והובא בתוס' פסחים ל' ע"א ד"ה אמר רבא וכו'. ובתשובות הגאונים שכתב רבינו יוסף טוב עלם מצא ר"ת יין נסך שנתנסך ממנו לפני ע"ז אסור בהנאה ואינו בטל אפילו באלף. וכן הוא בתוס' חולין צ"ז ע"א ד"ה אמר רבא וכו' ובתשובות הגאונים בכתב יד רבינו יוסף ט"ע מצא ר"ת יין נסך שנתנסך לפני ע"ז אסור בהנאה ואינו בטל אפילו באלף וכו' והובא בספר הישר לר"ת סי' שפ"ג וז"ל עד שבדקתי בתשובות הגאונים בכ"י דפין הראשונים ומצאתי כתוב בספר ר' יוסף טוב עלם י"ג שניסך ממנו לע"ז אסור בהנאה וכו', ובתוס' פסחים קט"ז ע"א ד"ה למה וכו' וכן יסד ה"ר יוסף בסדרו וכו' ושם קט"ז ע"ב, שם קי"ז ע"ב ד"ה רביעי וכו' ולהר"י יוסף טוב עלם שכתב בסדרו (לשבת הגדול קודם חסל פסח) גיטין פ"ה ע"ב ד"ה ולא ליכתוב וכו' ובסדר תקון שטרות שכתב הרב ר"י ט"ע כתב וכו' ושם ד"ה דתיהויין וכן כתוב בתיקון שטרות של ה"ר יוסף ט"ע. גזיר ג"ט ע"א תוס' ד"ה אמר וכו' ובהלכה פסוקה דרב יהודאי בהלכות נדה מכתב ה"ר יוסף טוב עלם יש כמו בהלכות שלנו. ע"ז נ"ז ע"ב תוס' ד"ה לאפוקי וכו' וגם בסדר תנאים ואמוראים כ"י הרב הגדול רב יוסף טוב עלם פוסק הלכה כמותו בכל מקום. שם ס' ע"ב תוס' ד"ה כל שבוש וכו' וכן הלכה שאם זרק אבן או כל דבר ל"ין ואפילו בכוננה שהוא מותר בשתיה כן הורה ר' יוסף טוב עלם, ושם ע"ד ע"ב תוס' ד"ה דרש רבא וכו'. מנחות ל"ד ע"ב תוס' ד"ה והקורא וכו' וכן בתשובות הגאונים שכתב ה"ר יוסף טוב עלם, חולין מ"ז ע"א תוס' ד"ה היינו וכו' ותשובות הגאונים שכתב הרב ר' יוסף טוב עלם וכו', ומובא רש"י כתובות י"ד ע"א תרי ספיקא וכו' ומדברי רבי יוסף טוב עלם מצאתי, וברש"י חולין קי"ד ע"ב ורואה אני את דברי ר' יוסף ט"ע ז"ל שראיתי תשובת כתב ידו וכו'. ובערכין ב' ע"ב ד"ה היודע להתעטף וכו' ומצאתי בסילוק א' שעשה ה"ר יוסף ט"ע שנתן ציצית אחד מלפניו וכו'. ובמרדכי סוף פרק הוהב ועוד יש בידי תשובה מר"י ברי' מנחם שהעיד על ר"י טוב עלם שהיה מוציא ממון ממי שתקע כף ליתן להבירו כך וכך, שלום מאיר בר ברוך, ובמרדכי מגילה סי' תתל"א כתב רב יוסף טוב עלם שד"ש היינו שוש איש, ודרשו, ושובה, וכן פירש ר"ת. וביש"ש פ"ק דקידושין ס' ט"ז ובסדר ת"א כתב יד רבינו יוסף טוב עלם כתב רבינא ורב אשי הלכה כרבינא וכו', ובהגהות מרדכי סוף סנהדרין השיב ר"י ט"ע וששאלתם ראוכלן שחק עם שמעון באגוזים והרויה ממנו ל' דינר וכו' הלכך אותן שלשים דינר שנטל ראוכלן משמעון ב"ד מוציאין מירו ומחזירין אותן לשמעון ושניהם בני נדוי שמיחדין חי עולם ועוסקין בחיי שעה ודברי תיפלות וגורמין עצמן להיות פסולין להעיד עדות בישראל שלא הותרה שחיכת אגוזים אלא לתינוקות ב"ש הראשון של פסח בלבד כדתניא אמר ר' יוסי וכו' תועלת לתינוקות ביין אלא מחלקין להם אגוזים כדי שישאלו ושלום יוסף ב"ר ר' שמואל. ר' יוסף ב"ר יהודה. (סי' פ"א צד 51). מעידי שמעתי מפי ר' יוסף ב"ר יהודה שהיה מעיד שראה במלכות לותיר וכו'.

ר' יעקב ב"ר יקר. (סי' קנ"א 117). והגאון רבינו שלמה ב"ר יצחק אומר בשם

ר' יעקב ב"ר יקר דטעם בשמים במוצאי שבתות וכו' וכן הוא בש"ה"ל סי' ק"ל ובשם
 רבינו יעקב ב"ר יקר וצ"ל מצאתי מה טעם מברכין על הבשמים במוצאי שבת וכו', ועיין
 בתשובות הרשב"א ח"ג חי' ר"צ. והוא רבו של רש"י תלמיד רבינו גרשון מאור הגולה,
 כן הביא בש"ה"ג מתוספות שאנ"ן כ"י, והובא ברשב"ם פסחים קמ"ז ע"א ד"ה וכו' וכו'
 ורבינו קבל מרבו ר' יעקב בן יקר וכן הבן שואל וכו' ושם קי"א ע"א רשב"ם ד"ה
 מתקטלין וכו' כך שמע רבינו מרבו ורבו מפי רבינו גרשון וצ"ל, ובסי' נ"ג ה"פ צד 271
 וכן אמר לו רבו ר' יעקב ב"ר יקר הוקן משום אביו, וברש"י שבת פ' ע"ב כן לשון מורי
 הוקן מפי אביו, וברש"י עירובין ו' ע"א וזה קבלתי ממורי הוקן ז"ל גיטין נ"ט ע"ב כך
 אמר מורי הוקן וכו'. (ובסי' שע"ד צד 434). כך מקובלני ממורי הוקן רבינו יעקב ב"ר
 יקר. וכן דעתי נוטה שאין אומר זמן בנשילתו של לולב אלא ביום ראשון וכו' שלמה
 ב"ר יצחק, וכן הוא בליקוט"ם מהלכות אמרנל בשם רש"י שקבל מרבו ר' יעקב ב"ר יקר
 שאין אומר ר' זמן ביו"ט שני אלול, וברוקח הלכות לולב זמן פסק רבינו שלמה משום
 רבו הוקן רבינו יעקב ב"ר יקר. אך באו"ז ח"ש סי' שט"ז הביא הדברים בשם הרב ר'
 שלמה ב"ר שמשון וצ"ל, וכן הוא בש"ה"ל סי' שס"ו, וכן ברא"ש פ"ד דסוכה סי' ב' כתב
 בשם ר' שלמה ב"ר שמשון ז"ל נשאלתי אומר זמן על הלולב ביו"ט שני. בסי' שס"ט
 צד 429. פיטמתו ראש האתרוג מפי רבינו יעקב וכו' וכן הוא ברש"י סוכה ל"ד ע"ב,
 והכוונה על ר' יעקב ב"ר יקר רבו. עיין ברא"ש פ"ג דסוכה סי' ט"ז. ובסי' תס"ט צד 587.
 אני שמעתי מבית מדרשו של רבינו יעקב ב"ר יקר אמן יתומה זה העונה אמן שלא
 שמע ברכה אלא שמע אחרים שעונין וכן מפורש בה"ג וכן עיקר וכו' שלמה ב"ר יצחק.
 עיין בה"ג ברכות פ"ו וז"ל אמן יתומה דלא שמעה לברכה ולא ידע מאי הוי, עיין ברכות
 מ"ז ע"א תוס' ד"ה אמן כו' ותוס' סוכה נ"ז ע"א ד"ה וכיון וכו'. (סי' שכ"א צד 358
 אשר הוקיגי להודיע מה קבלתי מרבינו יעקב ב"ר יקר וצ"ל באותה שמועה אני משיבו
 כשישמעתי לפניו לא שמעתי מפיו קדוש וכו' ולא כחולק על רבינו יעקב ב"ר יקר
 שלא הנהיג כן, כי ידעתי מדתו בהר לו בגדולה מכולם, והנהיג עצמו כאסקופה הנדרסת,
 ושם עצמו שירי שיריים, ולא מלאו לבו לעשרת הראוייה לו. לחדש דבר בדורו וכו'.
 ברש"י גיטין סוף פרק הוורק בקונטרס מורי הוקן, בסנהדרין צ"ב ע"ב ברש"י וכן לימדני
 ר' יעקב ב"ר יקר, חולין י' ע"ב ברש"י והורה לי רבינו יעקב ב"ר יקר בעוף לאיסור, שם
 מ"ז ע"ב ושאלתי את פי רבינו יעקב בר רבי יקר והתירה לי לאכול, ועיין בספר הישר
 לר"ת סי' שס"ב וז"ל וכל רבותיו של רבינו שווין לאיסור חוץ מרבו הוקן. (סי' שמה
 צד 382) ומפי הרב ר' יעקב נאמר לי דטעם בשמים וכו' ובלקוט"ם לפרדס לרש"י ז"ל
 איתא ומפי ר' יעקב ב"ר יקר, ועיין בתשובות הרשב"א סי' קנ"ט. ולעיל סי' קנ"א וסי' קנ"ג.
 הרב ר' יעקב ב"ר שמעון (סי' צ"ג צד 73) במחזור הרב ר' יעקב בר שמשון.
 (סי' קס"א צד 152) והרב ר' יעקב ב"ר שמשון. (שם צד 153) ישתבח וכו'
 פירש הרב ר' יעקב ב"ר שמשון שיש כאן י"ח ברכות וכו'. ומוזכר בפירוש על מסכת
 תמיד כ"ז ע"א ראיתי בפירונו של ר' יעקב ב"ר שמשון וצ"ל והובא בתוס' ערוכין כ"ה
 ע"ב ד"ה אומדין וכו' ולפ"ו אומר הרב ר' יעקב ב"ר שמשון וכו' ובתוס' חולין נ"ד ע"ב
 ד"ה אין בעלי אומניות וכו' ופ"ס יש שם וצ"ל שמשון במקום שמעון כדאיתא בערוכין
 שם אותו ענין בעצמו ע"ש. וכן בתוס' מנחות ס"ד ע"ב ד"ה ארור אדם וכו' ותירץ ה"ר
 יעקב ב"ר שמשון כצ"ל, ועיין במדרני ביצה סי' תרע"ב ור' יעקב ב"ר שמשון כצ"ל
 כדאיתא לנכון במדרני סוף יומא סי' תשכ"ז ובחידושי אנשי שם שם ר' יעקב ב"ר שמשון
 וכו'. (ובסי' נ"ח ה"פ 278). והרב ר' יעקב ב"ר שמשון. נראה דלבו חלוק פעמים פירש לברך
 אחריו וכו'. (סי' שכ"ח צד 368). החבר ר' יעקב נזיר אין מתפלל בזה היום והשיאנו וכו'.

הרב ר' יצחק הלבן. (סי' רע"ה צד 243). כשבאתי אצל הרב ר' יצחק ב"ר יעקב הלבן בבהם בעיר פרנא נומיתי לו שכן שאלוני ברוסייא וכו'. והובא ר' יצחק הלבן באו"ז ח"א ה' נדה סי' שנו"ב וכו"ב הרב רבינו יצחק הלבן זצ"ל דכל היכא דאניס בתקנתא דרבנן לא הפסיד מה שבידו מההיא דכתובות וכו' ע"ש. ושם סי' תשל"ט ולמדתי זה מדברי ה"ר יצחק הלבן זצ"ל שכתב בתחילת כתובות וכו' ע"ש (ובאו"ז ה' מריפות סי' תי"א ור' יהודה בר קלונימוס בר משה שאל להרב רבינו יצחק הלבן זצ"ל, ושם סי' תרנ"ו, ובשה"ל סי' ש"ט, ובמס' יבמות ה' ע"ב ד"ה עד שיהא וכו' ושם ע"א ע"ב ד"ה סוף מילה וכו' ובמרדכי קידושין סי' תקל"א ונחלקו עליו ר"י הלבן ורא"מ וכתב ר"י הלבן נראה לי דאשה שאמרה לא קדשתני וכו'. ובספר הישר לר"ת סי' תר"ד איתא תוספות הרב ר' יצחק ב"ר יעקב, והובא בהג"א סוכה פ"א סי' כ"ד וה"ר יצחק הלבן הכשיר וכו' ובאו"ז ח"ש הלכות סוכה סי' רפ"ט ע"ש. ובתשובות מהר"מ מרי"ב ח"ש הגדפס בלבוש סי' קנ"ה.

ר' יצחק ב"ר שמואל. (סי' פ"ב צד 51). וזו היא תשובת רבינו יצחק ב"ר שמואל וכו' וז"ל בעל קורא הדורות דף י"ו ע"א ר"י הנזכר בכמה מקומות בכל התלמוד היינו רבינו יצחק הוקן ב"ר שמואל, והוא העיקר מבעלי התוספות והוא היה בן אחותו של ר"ת ורשב"ם ורבי"ם, וגם היה נכדו של רבינו שמחה וכן במרדכי ריש (בתרא) מ"ק כצ"ל שכתב שם ועוד השיב ר"י וכו' ראיתי במחזור ויטרי שיסדו זקני ה"ר שמחה שהיה מתלמידי רש"י ז"ל שכתוב וכו' ושלום יצחק ב"ר שמואל, ובעל שם הגדולים כתב וז"ל רבינו יצחק בעל התוס' הוא ר"י ב"ר שמואל והוא ר"י הוקן והוא בן אחת רשב"ם ור"ת ורבי"ם והוא נכד בת רש"י, והוא אבי רבינו אלחנן והיה נכדו של רבינו שמחה ב"ר שמואל שחיבר מחזור ויטרי תלמיד רש"י וכו' ונזכר בס' רע"ה צד 243. שלח עמו (ר"ת) החבר ר' יצחק בן רבינו שמואל וכו'. ובס' ט"ז (ה"פ) 259. תשובה שהשיב רבינו יצחק ב"ר שמואל, ובשה"ל סי' כ' ור"ת ורבינו יצחק בן אחותו ז"ל כתבו דאין להפסיק ולשתוק דחשיבה הפסקה וכו' ועיין במת"ו סי' ל"ד צד 21 ובביאורי אות כ' ע"ש. וביוחסין מאמר המישי, דורות האחרונים, ד"ה הרב הגדול וכו' ונזכר בשמו ובשם אביו בספר תמים דעים סי' קנ"ו וז"ל השיב רבינו יצחק ב"ר שמואל על הלאות מעות ישראל לישראל על משכנו של גוי בדידי הוה עובדא שפעם אחד היה לרבינו יעקב משכון מגוי והוצרך למעות וכו'. והאי עובדא הובא במרדכי ב"מ פרק איוהו נשך סי' של"ח כתב ר"י וז"ל בדידי הוה עובדא שפעם אחד היה לר"ת משכן מעכו"ם וכו', ובתשובות השייכות לספר משפטים סי' ל' וז"ל בדידי הוה עובדא שפעם אחת היה לו לר"ת משכון מעכו"ם והוצרך למעות וליתן המשכון בדי ללות עליו ואמרתו אליו היאך אהיה מותר, העכו"ם לוח ממך והייב לך הרבית ואתה תלוה ממנו על משכנו ונמצאתי מקבל רביתך ממנו על מלוה זו שאתה לוח ממני, וענני אני מוכר לך כל המשכון ולא תענני עוד ממנו אם אתה רוצה ואני פוטרך ולא אתחייב לך המעות ואתה לא מתחייב לי להחזיר המשכון כענין זה עשה לי רבינו, ושלום יצחק ב"ר שמואל זלה"ה. ועיין בשו"ת מהר"ם מרי"ב סי' תשצ"ה תשובת רבינו יצחק ב"ר שמואל מה ששאלתם וכו' ובדידי הוה עובדא שפעם אחד היה לרבינו יעקב וכו' והיה רבו של רבינו ברוך מגרמזיא מחבר ס' התרומה, עיין בספר התרומה ה' איסור והיתר סי' נ"ב כל אלה דקדק מורי רבינו יצחק ב"ר שמואל. ובס' מ"ט שם אמנם מורי רבינו יצחק ברבי שמואל קשה לו על גירסת הספרים וכו' ושם סי' ס"א ויש ספרים נמי שכתוב בהן אמר רבא וכן לצלי. אך מורי רבינו יצחק ב"ר שמואל פירש דשבוש הוא וכו' דלצלי אין צריך מליחה ככל וכו'. ובה' ניטין סי' קכ"ט פסק ואמר מורי רבינו יצחק ב"ר שמואל דפשיטא שאין צריך לכתוב שם העיר וכו'.

וע"ש סי' ק"ל והרי נחלקו ר"ת ורבינו יצחק נכדו (צ"ל בן אחותו) הלכתא כמאן דאמר יש ברירה וכו'. ושם ריש הלכות שחיטה ועוד אומר מורי רבינו הקדוש רבינו יצחק ברבי שמואל נ"ע וכו'. הלכות טריפות סי' כ"ה כך פירש מורי רבינו יצחק בר' שמואל. ובספר תמים דעים סי' ר"ג בסופו עד כאן כתב הרב ר' יצחק בר' שמואל מצרפת וכו' והובא דעתו בשו"ת מהר"ם מר"ב סי' מ"ו, ובסי' קנ"ב, ק"ע, ר"כ, שי"א, שט"ה, שני"ה, ש"ע, תע"ה, תע"ז. ובשו"ת מהר"ם מר"ב חלק ג' הגדפס בלעמבערג סי' ק"ט, קי"א, קס"ג, קס"ו. ותשו"ז זו גדפס בארונות סי' רט"ו, ובחלק ג' סי' תכ"ב, תכ"ה, ובתשובות מהרש"ל סי' כ"י וז"ל הורה מו"ר שמתח' וכו' יצחק בר' שמואל תנב"ה ע"ש.

פי"ט אחד מרבינו יצחק מדנפירא. (סימן רנ"ה צד 220). מוזכר בתוס' שבת קמ"ג ע"א ד"ה ואם לאו וכו' והרי יצחק מדנפירא גרס בין כך ובין כך וכו'. ובתוס' כתובות כ"א ע"ב ד"ה האמר רב פפי וכו' ור"י מדנפיר תירץ. ובמנהגי סי' ח' דף ט' ועל ברכת הנקבים ראיתי את הרב ר' יצחק מדנפירא נ"ע שהיה מברך על נ"י ואשר יצר וכו' ושם בהלכות גיטין סי' קנ"א דף ק"ו מרבינו ר' יצחק מדנפירא נ"ע ושם דף צ' ע"ב כך קבלתי מרבתי הקדושים מדנפירא בצרפת. ובשו"ת מהרש"ל סי' כ"ט וז"ל חורגנו לחכמי צרפת ואחר שנפטר רבינו יצחק מדנפירא מלך רבינו יצחק ב"ר אברהם. ועיין ברבינו יונה פי"ז דברכות והכמי לונגיל ז"ל שאלו לר' יצחק בן אברהם ז"ל מטנפורא וכו'. ובמרדכי גיטין סי' שס"ח וראיתי מכתב מר' יצחק מדנפירא. ועיין ברמב"ם בתשו' להל' מאכלות אסורות אות ה' השיב ר"י בר' שמואל מדנפיר וכו'.

רבינו יצחק בר' יהודה. (רל"ז צד 201) ת. ששאלתם בנר חנוכה שלא הדליקה בלילה וכו' יצחק בר' יהודה. וכן הביא בשור א"ח סי' תרע"ב בשם הר"י יצחק בר' יהודה. ובפרדס לרש"י ז"ל סי' קצ"ט ע"ש ועיין בשו"ת סי' קצ"ז. (שם) ומצאתי בשם רבינו יצחק בר' יהודה שאמר משום רבינו יעקב בר' יקר לא הווקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדיין וכו' וכן הוא ברש"י שבת כ"ג ע"א ומצאתי בשם רבינו יצחק ב"ר יהודה שאמר משם רבינו יעקב (הוא ר' יעקב ב"ר יקר) ומפורש במרדכי פ"ב דשבת סי' רס"ז ד"ה הרוואה מברך וכו' פירש"י שמצא בשם רבינו יצחק ב"ר יהודה שאמר בשם ר' יעקב ב"ר יקר וכו'. (פ"א 51) והחבר ר' יצחק ב"ר יחיאל הראה דבר זה לחבר ר' מאיר ב"ר יוסף ואמר לו שיש לסמוך מיכן שיהיה קטן וחומש בידו נמנה לתשלום מנין עשרה להתפלל בבית וכו' וכן השיב לו מעיריני שמעתי מפי ר' יוסף ב"ר יהודה שהיה מעיד שראה במלכות לותיר את רבינו הרב הגדול ר' יצחק ב"ר יהודה בעת דליקה אחת שהיתה בעירו שהבין לעצמו מניין להתפלל וכו' ועיין מרדכי ברכות סי' קע"ב. (פ"ג צד 53) בשבת פותח כמו בחול וכו' ומוסף רצה והחליצנו באמצע. וכן נוהג ר'. וכן מפורש בביאורי ברכות דרבינו יצחק ב"ר יהודה. (רל"ט צד 203) ושמעתי שנחלקו שני גדולי הדור במאינצא ר' יצחק ב"ר יהודה צוה להפסיד ברני ושמתו וכו' בן הוא בפרדס לרש"י ז"ל סי' קצ"ה ושמעתי שנחלקו במנצא שני גדולי הדור וכו' ע"ש ובשו"ת סי' ק"צ וז"ל ובמעשה הגאונים מצאתי במנצא נחלקו שני גדולי הדור וכו'. (רס"ג צד 225) ורוב הגאונים שבלותיר וכו' והגאון ר' יצחק ב"ר יהודה היה אוכל ערב ט' באב ביצה אחת בלבד כעין אבילות וכו' וכן הוא בפרדס לרש"י ז"ל סי' ק"ס ורוב הגאונים שבלותיר וכו' והגאון ר' יצחק שמעתי עליו שהוא אוכל ביצה אחת ערב ט' באב דרך אבילות. ובשו"ת סי' רס"ה והגאון רבינו יצחק זצ"ל היה נוהג לאכול ערב ט"ב ביצה אחת דרך אבילות. (ה"פ מ"ו צד 270) ובתשובות הרב ר' יצחק ב"ר יהודה מצאתי ועל גרגר חטה שנמצאת בתרנגולת וכו' עיין (ה"פ סי' מ"ד) ובפרדס לרש"י ז"ל סי' קל"ט. ובשו"ת מהר"ם מר"ב סי' קע"ז. ובספר תמים דעים מספר האורה סי' קמ"ה, ובשו"ת סי' רי"ג. ועיין מרדכי

פסחים סי' תקין, ובראב"ן סי' י' דף ט' אני אליעזר בינותי בספרים בדבר הטה הנמצאת בתרנגולת בפסח מבושל וכו' ע"ש. (ה"פ פ"ב צד 289) וששאלתם מהו לשכור גוים לכתחילה כמועד להוליך קורות עצי בניין ממקום למקום וכו' יצחק ב"ר יהודה מ"כ. עיין פרדס לרש"י ז"ל סי' קי"ג. (שם פ"ג) וששאלתם מהו לאגוד ולזפות הכית בחוד"מ וכו' גם זו השאלה הוא לר' יצחק ב"ר יהודה עיין בפרדס סי' קנ"ב. (שם פ"ד) מותר לחוף ולסרוק ראשו בחוד"מ וכו' הובא במרדכי מ"ק סי' תתל"ט בשם המחבר ר' שמחה מוטרני ע"ש. (שם פ"ה) וששאלתם מהו לתקן פרסות סוסים בנגרי ברזל וכו' עיין בפרדס לרש"י ז"ל קנ"ב וכל השאלות הנזכרות פה נראה שהוא לר' יצחק ב"ר יהודה ע"ש ועי' תוס' מעיק"י ע"ב ד"ה למישקל טופרי ובראש שם פ"א סי' כ'. (שם פ"ו) אבל ליתן כלים לכובס אומן וכו' והאריך בדבר בספר הישר עיין שם סי' תקפ"ה. ועיין תוס' מ"ק י"ב ע"א ד"ה אמר וכו' ותוס' ע"ז כ"א ע"ב ד"ה אריסא וכו' וברא"ש ע"ז פ"א סי' כ"ג ר"ת ז"ל התיר לישראל וכו'. (שם פ"ט צד 290) וששאלתם מהו לילך אצל גוי המכירו ביו"ט וליטול ממנו אגודת עשב וכו' יצחק ב"ר יהודה עיין בשו"ת סי' רמ"ד שאלו לפני רבינו יצחק ב"ר יהודה מה (צ"ל מהו) לילך אצל נכרי המכירו וכו' ועיין ביצה כ"ט ע"ב תוס' ד"ה אצל וכו' וכד"ה שלא וכו' ובתוס' כ"מ ע"ה ע"א ד"ה בני חבורה וכו' ובמרדכי פ"ג דביצה סי' תרפ"ה. ועיין באו"ז ה"ש סי' שני"ה. ובספר תמים דעים סי' קכ"ו מגאונים צרפת וכו'. (תקנ 624) שאילה זו שאל ר' מנחם ב"ר מכיר את בן דודו רבינו יצחק ב"ר יהודה יום מילה שחל להיות ביום תענית צבור וכו' שאלה זו נמצא בפרדס לרש"י ז"ל סי' רפ"ב אך לא נזכר שם השואל ע"ש איוה שינוים בלשון ועי' תוס' שבת קל"ט ע"א ד"ה וליתן וכו' ותוס' עירובין מ' ע"ב ד"ה דלמא וכו'. ובמרדכי עירובין פ"ג סי' תצ"ה שאלה לר' יצחק ב"ר יהודה מילה שחל להיות ביום תענית צבור וכו' וע"ש תצ"ג, ובבעל העיטור שער המילה והיבא דאיקלע שמיני דמילה בתעניתא וכו' ועיין ברומק סי' קי"ג, ובאבודרהם דף קל"ג. ועיין בתשובות פאר הרוד להרמב"ם סי' ס"ג, ובשו"ת הר"ן סי' נ"ב. (שמי"ה צד 381) שמעתי על הגאונים ר' יהודה ב"ר ברוך ור' יצחק ב"ר יהודה ז"ל שהיו מתענין ממחרת יוה"כ וכו' בפרדס לרש"י ז"ל בס' קפ"ב איתא הגאונים ר' יהודה ב"ר ברוך ור' יצחק ברבי לוי מתענין וכו' ועיין ירושלמי פ"א דחלה ה"א תמן השין לצומא רבה תרין יומין וכו'. וברירושלמי פ"א דר"ה ה"ד. ועיין בכ"פ בכית הספק ד"ה ויש דמות ראה. ובשו"ת גו"ב מהר"ק חיו"ד סי' נ"ו. ונזכר בספר הישר לר"ת סי' שצ"ט אלו שאלות שציאו לפני רבינו יצחק ב"ר יהודה וכו' ובראב"ן מ"ק דף פ"ד ושמעתי שכשמתה אשתו של רבינו רבי יצחק ברבי יהודה צוה לבנו רבי יהודה לילך יחף אחריה לבית הקברות, ובתוס' ר"ה ל"ג ע"א ד"ה הא וכו' ור"י ב"ר יהודה מביא ראה דנשים מברכות על מצות עשה וכו' וברא"ש קידושין פ"א סי' מ"ט ור' יצחק ב"ר יהודה ז"ל הביא ראה דנשים מברכות על מצות עשה וכו'. רבינו יצחק ב"ר יהודה הגיל היה מורו של רש"י עיין רש"י ר"ה כ"ח ע"א ד"ה התוקע לשיר לשורר ולומר כך שמעתי מפי מורי הוקן (הוא ר' יעקב ב"ר יקר) וביסודי של מורי ר' יצחק בן יהודה ראיתי התוקע לשד להבריה רוח רעה מעליו, ובנישין נ"ט ע"ב ד"ה נתפרדה חבילה נפסק הקשר וכו' כך אמר מורי הוקן, ומורי ר' יצחק בן יהודה וכן סידר רב עמרם. אבל מתלמידי מורי רבי יצחק הלוי וכו' ועיין בספר תמים דעים סוף סי' רמ"ג, וברש"י שבת כ"ג ע"א ד"ה הרוואה וכו' ומצאתי בשם רבינו יצחק בן יהודה שאמר משם רבינו יעקב דלא הווקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו וכו' ושם צ"ב ע"א רש"י ד"ה שכן משא וכו' ובשם רבינו יצחק ב"ר יהודה מצאתי שאמר בשם רב האי וכו' ועיין רש"י ר"ה ל"ב ע"א ד"ה כנגד עשרת הדברות וכו' ולא שמעתי, אלא ראיתי ביסוד רבינו יצחק בן יהודה, וברא"ש חולין פ"ד סי' ז' וז"ל והעיד ריב"א על רבינו יצחק בר רבי יהודה שהורה

הלכה למעשה והכשיר בהמה שנחתכו רגליה לנמרי בין צומת הגדין ורכובה העליונה. ושם וכאשר פרשנו שמועה זו (צ"ל וכאשר פירש"י שמועה זו וכו') מעיו"ט) כן קבלה רש"י מפי רבותיו גאוןי עולם רבינו יצחק סגן לוי מויתרי. ורבינו יצחק ב"ר יהודה. ורבינו יעקב ב"ר יקר וכו' והובא ביש"ש חולין פ"ד הלכה י"ד ד"ה פס"ק וכו', גם בשלטי הנבורים סביב האלפס שם. (שנ"ט צד 413) נשאל נשאל מאת רבינו יצחק על קורות ורהיטין והתיר היתר גמור וכו' וגם הסגן הלוי נשאל והשיב כמו כן וכו' ועיין במרדכי סוכה פ"א ס' תשל"ה וז"ל ולמדנו שעושה סוכתו בתוך ביתו אין צריך להסיר רק הנסרים ולא הלטי"ש וכן מצא ראב"ה תשובת רבינו יצחק שכשרה וכו' וכן השיב ר"י סגן לוי. ובראב"ן דף ל"ו תשובת רבינו ר' יצחק הלוי ושם דף ל"ט וגם רבינו שלמה מפי הרב ר' יצחק הלוי. (שם שם) כן הורה ר' יצחק הלוי שאין מונעים מן הנשים לברך על לולב וסוכה וכו' עיין בראב"ן ס' פ"ו דף ל' מה שנהגו אבותינו שלא למחות בנשים הנוטלות לולב ומברכות עליו וכו' ועיין בהג"א סוף פ"ג דסוכה מכאן יש ללמוד דאסור לנשים לברך על כל מצות עשה שהומן גרמא. (שכ"א צד 357) וכבר נחלקו גדולי הדור על מוספי ר"ה הגאון ר' יצחק לוי ור' וכו' כל אלה הובאו בש"ה"ל ס' ר"צ וט"ס יש שם כאשר הבאתי בכיאו"ר שם אות ע' ע"ש. (שם 359) ורבינו ר' יצחק הלוי מוקק לומר ובראשי חדשיכם בשני כבראשין וכו' בפרדס ס' קס"ה וגם הורה ר' יצחק הלוי ז"ל לומר ובראשי חדשיכם בראש השנה וכו' ובמרדכי סוף ר"ה ר"י סגן לוי מצריך בכרכות לומר בשני ימים של ר"ה ובראשי חדשיכם וכו'. (שם צד 360) בלותיר רובם היו אומרים והשיאונו ב"ה ויה"כ. ורבינו יצחק ב"ר יהודה בשם רבו ר' אלעזר (בשה"ל ס' רפ"ז איתא בשם רבו אלעזר) אומר אותו כל ימיו. וכך היו נוהגין במגאנצא. ור' משולם ב"ר משה שאל את פי אריות יושבי ירושלים עה"ק והשיבו שאומרים והשיאונו וכו' והגאון ר' יצחק הלוי ביטלו בגרמייזא וכו' וכן הוא בראב"ן דף ס"ט ע"ב וז"ל ורבינו ר' יצחק ב"ר יהודה הנהיג במגנצא לומר והשיאונו ב"ה ויה"כ בשם ר' אלעזר. וגם ר' משולם שאל את פי ישיבה שבירושלים והשיבו שאומרים וכו' אבל הגאון רבינו יצחק הלוי הנהיג בוורמישא שלא לאומרו משום דברכת מועדים לא כתב אלא אג' רגלים וכו' ועיין בראב"ן דף ס"ט ע"ב ובמרדכי סוף ר"ה איתא בשם רבינו אלעזר הגדול וכו' ע"ש. ועיין בראש פ"ד דר"ה ס' י"ד וצ"ע אם יש לגרוס אלעזר הגדול או אלעזר בלא יו"ה. (תקל"ז צד 750) אבל מגוה כשירה לדברי ר' שמואל אשר העיד על אביו הגאון ר' יצחק הלוי שהיה אוכלה וכו'. (ס' שלא צד 370) ואח"כ מתחילין התקיעתא של פיוטין. אבל רבינו יצחק הלוי מ"ב תיקן לסיים הפסוקים קודם שיתחיל התקיעתא. (שם שם) וכן היה נוהג רבינו יצחק ב"ר יהודה. ואחריו ר' יצחק לוי ורבינו ר' אלעזר. ועיין בש"ה"ל ענין תפלה ס' כ"ח מה שהביא בשם רבינו גרשם וצ"ל מצאתי מה שהורה לכס החבר וכו' ע"ש. (ק"ט צד 90) מפני אשר שמע מורי רבינו יצחק כי הגאון ר' יצחק בר מנחם מתיר לקרות בחומשיין בב"ה"כ ולברך כמו בס"ת הנתפר בנידון, צוה לכתוב תשובתו ולשלחה לפני הגאון להשיב עליה וכו'. ועיין תשובת הרמב"ם ס' ט'. (תצ"ט צד 610) ולא גרסינן כי הא דריש לקיש, ובספרו של רבינו יצחק בר מנחם לא גרסינן ליה. וכן הנהיגה אחותו מרת בילא משמו את בנות עירה לחטוט את שניהם קודם טבילה, וכו' ועיין פרדס ס' רע"ג. (תק"ט צד 685).

וכן נהגה הגברת אחותו של יצחק ב"ר מנחם ומפיו שמעה וכו'.
 ונוכר ר' יצחק ב"ר מנחם ברש"י שבת ס"ז ע"א ד"ה לכיפה וכו' כן לשון ר' יצחק ב"ר מנחם נ"ע, וברש"י ב"מ ז' ע"ב ד"ה מחלקות וכו' כך שמעתי משום ר' יצחק ב"ר מנחם ונראה בעיני, ושם ברש"י כ"ג ע"ב ד"ה או דרפקא וכו' משום ר' יצחק ברבי מנחם שמעתי דרפקא פלגן מקום שדופק כשהוא יגע. ובסוכה מ' ע"א רש"י ד"ה ה"ג ועצים דהסקה

וכו' ובסדר ישועות של רבינו יצחק ב"ר מנחם כתוב ואינו מונה וכן נראה בעיני. ובתוס' גיטין כ"א ע"ב ד"ה יצא וכו' ומעשה היה בימי ה"ר יצחק ברבי מנחם ופסלו וכו'. ובמרדכי פ"ק דב"מ סי' רנ"א וז"ל וכן פסק רבינו יוסף ור' יצחק ב"ר מנחם כתב וכו' וע"ש סי' רנ"ב. ועיין ענין זה בשו"ת מהר"ם מרי"ב סי' תתקכ"ב על שטען ראובן וכו' יצחק ב"ר מנחם. ובמרדכי סוף פ"ד דב"מ וז"ל ועוד יש בידי תשובה מר' יצחק ב"ר מנחם שהעיד על ר' יוסף טוב עלם שהיה מוציא ממון ממי שתקע כף ליתן להכירו כך וכך.

רבינו יעקב מרמרו. (סי' ק"ל צד 100) וכן דרך התלמוד לקרות המתפלל לפני התיבה שליח צבור, ושמש הכנסת חזן, מפי רבינו יעקב מרמרו. והוא רבינו יעקב מרומרוג הנזכר בשו"ת אות י' והוא ר"ת וכן הוא בתמים דעים סי' קס"ח עד כאן כתב הרב רבינו יעקב מרומרוג ז"ל בספר הישר שלו. ובסי' ק"ע עוד מצאתי כתוב בשם ה"ר יעקב מרמרוג ז"ל ועל הגט שאומרים שצריך י"ב שעות וכו'. (רפ"א 249) אבל שמעתי רבינו יעקב בחתונת בתו ברמרו ואמר החי (ועי' מרדכי סוף ברכות).

יצחק ב"ר דורבלו. (סי' רפ"א צד 249) ושאלו ממנו למה אמרו וכו'.

(סי' רע"ה צד 248). ואני יצחק ב"ר דורבלו ראיתי ברמרו וכו'.

(סי' רע"ה צד 244). עד כאן הוספתי לפרש אני יצחק ב"ר דורבלו על פי אשר

ראיתי מעשה וכו'.

(סי' ר"פ צד 248). ואחר כן יכול לאכול בשר וכל הפי' המסובים, יצחק ב"ר דורבלו.

(סי' שי"ז צד 354). ואני יצחק ב"ר דורבלו מצאתי תשו' זו וכו' ואחריה אכתוב וכו'.

(סי' שכ"א צד 360). וקא חשיב נמי ר"ה. יצחק ב"ר דורבלו.

(סי' שצ"ג צד 388). כך שמעתי באלמ"צא אני יצחק בר דורבלו. ועיין בשו"ג

מערכת ספרים שהביא ספר מנהל חיברו רבינו יצחק מאורבלו וכן כתב מהר"ק סי' קס"ב.

ומכאן משמע דדורבלו שם אביו של ר' יצחק. ועיין בשו"ת מהר"ם מרי"ב סי' תק"א של

מר דורבלו, ונהרג בשעת הגזירה ע"ש. ועיין בנחלת שד"ל שהביא בשם ספר אסופות ואני

יצחק בר דורבלו אומר כיון שאין בקיאיין במראה כראשונים. יש לנו לגדור בעצמנו. פן

ירגילו להתעצל ולהקל, כאשר ראיתי במלכות פולין בסוחרים ההולכים בדרך.

יוסף. (סי' קי"ח צד 88). מצאתי בספר יוספון, ונזכר ספר יוספון בתוס' חולין

סי' ע"א ד"ה פסוק זה וכו' ובתוס' ע"ז י' ע"ב ד"ה כל נשואיה וכו'.

(סי' רפ"ז צד 311). וכן אתה מוצא בכל ספר יוספון, ובפירושו רש"י מלכים ב'

כ' י"ג וראיתי בספר יוספון פגג הוא אפרסמון וגדל ביריחו ועל שם הריח נקרא יריחו,

ובפירושו רש"י יחוקאל כ"ז י"ז ופגג ראיתי בספר יוסף הכהן ע"ן אפרסמון הוא פגג והיו

מצויין ביריחו ועל שם ריח הטוב נקראת יריחו באלסמא בלע"ז. וכן הוא ברכות מ"ג ע"א

רש"י ד"ה שמן ארצנו שהיה גדול ביריחו ועל שם הריח היתה נקרא יריחו והוא פגג

האמור בספר יחוקאל וכו' כך ראיתי בספר יוסף בן גוריון. וזכומא כ"ג ע"א רש"י ד"ה על

מעלות האולם וכו' כמו שכתוב בספר יוסף בן גוריון. ועיין רש"י דניאל ז' ו', הם ד'

מושלים שחלק להם אלכסנדרוס מוקדון במותו את מלכותו כמו שכתוב בספר יוסף בן

גוריון וכו' ושם ח' כ"א ברש"י הוא אלכסנדרוס מוקדון שהרג את דרוש בן אסתר כמו

שמצינו בספר יוספון.

ר' יצחק ב"ר יחיאל. (סי' פ"א צד 51) והחבר ר' יצחק ב"ר יחיאל הראה דבר

זה לחבר ר' מאיר ב"ר יוסף.

ל.

הרב ר' לוי ב"ר יהודה. (סי' תקי"מ צד 754). שם סימן אחר וילמד לפרוק
 טרף אדם אבל, ונזכר ברש"י שבת ע"ג ע"ב ד"ה מפרק תולדה דדש שמפרק תבואה
 משבולים וכו' רבינו לוי וגם בתשובת רבינו משולם הגאון מצאתי כן וכו'. (ובספר הישר
 לר"ת סי' תקי"ב דף מ"ז ע"ב נהגו אבותינו להגבות שמרי חוב ולכתובה ממטלטלי דיתמי
 דכן כתב רב שרירא בכתבו וגם בתריה מר רב הונא ומר רב לוי בר מר רב יצחק בשנת
 צו. וכו' תקי"ג למינכי ב"ה וכו'). ושם סי' תרי"ב בסופו בתשובה להרב ר' משולם הרב
 ר' משה דרשן והרב ר' לוי אחיו אחריו ור' יוסף טוב עלם וכו' ושמש חכמים כל ימיו
 בפני ר' נביא ואני שמשתי לפניו וכו' גם בני בארי שהיו קורין עליהן כי מבארי תצא
 תורה וכו' ובתמים דעים קבי' ומצאתי כתוב לר' רבי מאיר ב"ר יוסף בשם הרב ר' יצחק
 בן מרן לוי כי היה לענו"ם שהדליק את הנר בשבת בשביל ישראל וכו' וכן הוא בבעל
 המאור ביצה ריש פרק אין צדין ובשה"ל סי' ב' עוד שמע אחי מחבר אחר ושמו ר' לוי
 ששמע מרבתי וכו'. ובעיטור אות ש' דף ט"ז ע"ב ור' לוי פירש במקום שחב לאשה
 בכתובה דייקי רבונתא תנו כזכו וכו'.

מ.

ר' מאיר שליח צבור. (סי' קי"ג צד 82). והרב ר' מאיר שליח צבור ההגון היה
 מתקן הדבר כן וכו' ועיין פרדס סי' ג'.
 ונזכר גם בשם אביו, (סי' קנ"ה צד 142) ר' מאיר ב"ר יצחק שליח צבור מוורמייזא
 דקרק שצריך לומר עלינו ועל כל עמו ישראל וכו' וכן ניהג לומר בציבורו בוורמייזא.
 ורש"י אמר יישר, וכן עיקר, ועיין בביאור אות כ'.
 (סי' ש"ג צד 338). מכאן ואילך יסד ר' מאיר שליח צבור.
 (סי' תמ"ז צד 569). תוספות מר' מאיר שליח צבור (מעריבת של פסח). והובא
 ברש"י תהלים ע"ג י"ב, וברש"י הושע ו' ט'. ובתוס' ר"ה י"א ע"א ד"ה אלא וכו' ור' מאיר
 שליח צבור יסד במעריב של פסח ומצות אפה ויאכלו בלילי חג פסח ועיין שם בביאורי
 מצות אפה וכו' ונזכר בשו"ת חות יאיר סי' רל"ח ע"ש, ובשו"ת שבות יעקב חלק א"ה
 מהרורא בתרא סי' י"ב. ונראה שהנזכר בסי' שכ"א 358 ומשבאתי משם ושמעתי מפי
 צדיק ר' מאיר ב"ר יצחק שמשדרין וכו' הוא ר' מאיר שליח צבור הנזכר לעיל.
 ר' מאיר ב"ר יוסף. (סי' פ"א צד 51). הראה דבר זה לחבר ר' מאיר ב"ר יוסף.
 ובתמים דעים סי' קבי' ומצאתי כתוב לר' מאיר ב"ר יוסף וכו'. וכן בבעל המאור ביצה
 ריש פ' אין צדין ע"ש. וביוחסין השלם צד (214) ובוה הומן היו חכמים גדולים בצרפת
 כמו הגאון ר' משה ב"ר יוסף, והגאון ר' אברהם ב"ר יצחק, והרב הגאון ר' מאיר ב"ר יוסף
 ז"ל ברבנא.

ר' מנחם ב"ר מכיר. (סי' תקי"ג צד 624). שאילה זו שאל ר' מנחם ב"ר מכיר
 את בן דודו רבינו יצחק ב"ר יהודה יום מילה שחל להיות ביום תענית צבור וכו' והובא
 באו"ז ח"ש סי' קי"ט וזו תשובת רבינו יצחק ב"ר יהודה זצ"ל שהשיב לר' מנחם ב"ר מכיר
 זצ"ל בן דודו על יום המילה וכו' ועיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' רפ"ב שלא הזכיר שם שם

השואל ונראה שהוא מ"ד מנחם ב"ר מכיר ע"ש. ושם סי' קס"ו שאלתי אני מנחם י"ט של ר"ה וכו', אם אומר ותודיענו וכו' ושם סי' קצ"ו וזו תשובה שהשיב ר' יצחק ב"ר יהודה לר' מנחם וכו' והובא במרדכי פסחים פ"ש סי' תקנ"ז אמנם בתשובת ר' מנחם המכירי כתוב גרר חטה מצא במצה אפוייה וכו' וברש"י יחזקאל מ"ד ב' כך שמעתי משמו של ר' מנחם זצ"ל, ושם מ"ה י"ז ושמעתי משמו של רבי מנחם וכו' מ"ו י"ב. וכן חברו מנחם, מ"ה י"ח כך שמעתי משמו של ר' מנחם זצ"ל. בתוס' ע"ז ג"ו ע"ב ד"ה גרנותי וכו' מעשה בא לפני ר' מנחם זצ"ל שכלה היין עד הכרוא וכו' ושם ח' ע"ב תוס' ד"ה אלא וכו' ומורי היר מנחם אמר לנו בשם ר' יהונתן וכו' ובמאה שערים למהרצ"ג ה' קדוש דף ט' והכי אמר רב מנחם גאון קדש ושתה כוס של קדוש אם דעתו עוד יין וכו'.

רב משה גאון. (סי' ק"ה צד 83). והכי אמר רב משה גאון יחיד שמעיה כליל שבת ולא התפלל אתה קדשת כיון ששמע מש"י מן אבות שהיא ברכה אחת מעין ז' מתחילה ועד סוף יצא ידי חובתו. והובא בסדר ר"ע גאון כ"ה ע"ב וז"ל והכי אמר רב משה גאון יחיד שמעיה כלילי שבת ולא התפלל ומאחבתך ונמצא בתוספתא ברכות פ"ג (וכן הוא נוסח ספרד) כיון ששמע מש"י מן אבות בדברו שהיא ברכה אחת מעין שבע ברכות מתחילה ועד סוף יצא ידי חובתו. והכי אמר רב נטרונאי גאון היכא דלא התפלל שבע ברכות ושמע מש"י מן אבות בדברו מרישא ועד ספרא נפיק. ועיין סמ"ג ה' תפילה סי' י"ג. ובהג"מ הלכות תפלה פ"ו. ובפרדס לרש"י ז"ל סי' ג' בשם ר' משה גאון ורב נטרונאי גאון, ובשה"ל סי' ס"ז מביא דברי הגאונים הנ"ל וז"ל ומצאתי בשם ר' משה ורב נטרונאי גאונים זצ"ל יחיד שמעיה ולא התפלל של שבת אי שמע משלחא דצבורא ברכה אחת מעין שבע מרישא עד ספרא ואומר מלתא מלתא בהדיה ומכוון דעתיה נפיק ידי חובתיה, ולא ידעתי היכן מצא דצריך להוציא בשפתיו, ועיין במנהיגי ה' שבת סי' י' ורב משה גאון ז"ל כתב יחיד שמעיה כליל שבת ולא התפלל וכו' כיון ששמע מש"י וכו'.

(סי' מ' צד 23). ואם ראה שמתפללין ואין מעכבין, כך שמענו מרב משה גאון ששמע מרבתיו שמברך מלך מהלל בתושבחות וכו' אבל פסוקי דזמרה בטר צלותא לא לימרינהו וכו' והובא ג"כ בערוך ערך תפל ג' וז"ל ורב משה גאון אמר מאן דעייל לכנישתא ואשכח צבורא דקרו פסוקי דזמרה אומר ברוך שאמר וחותם מהולל בתושבחות ואומר תהלה לדוד ארוממך ומדלג ואומר הללו אל בקדשו וחותם בישבתך וממהר ומתפלל עם הצבור. אבל לומר פסוקי דזמרה אחר תפלה לא. דקורס נתקנו, והובא בהג"מ פ"ז מהלכות תפלה ועיין בשו"ת הרשב"א סי' קפ"ט. ובסדר ר"ע גאון דף כ"ד ע"ב כך שמענו כי מר רב משה גאון ז"ל. ועיין בשבה"ל סי' ז'.

(סי' רמ"ז צד 214). והכי אמר מרנא ורבנא משה גאון ריש מתיבתא, מגילה מעין ברכה דיליה קא חתים. ומזכר עוד בסדר רע"ג ל"ט ע"ב וז"ל דהכי אמר מרנא ורבנא משה ריש מתיבתא דמברך ברישא המוציא וכו', וברב אלפס פ"ד דכתובות ומר רב משה גאון הכי סבירא ליה וכו' ובהרצ"ג דף י"ג הלכות הברלה ואמר מר רב משה אם לא הזכיר הברלה בחונן הדעת וכו' ובשו"ת מהר"ם מרי"ב ח"ג הנדפס בלבוש סי' תק"א וז"ל בתשובות רבנא משה ריש מתיבתא דמתא מחסיא וכו' ובעיטור השני תנאי כפול ומסתברא בין בניטין בין בקידושין בין בממונא בעינן תנאי כפול וכל דיקדוקי התנאי וכן כתב בתשובת ר' משה גאון וכו'. ובשו"ת שערי תשובה סי' רמ"ב. ובתשובות השייכים להלכות אישות פרק י"ה ומר רב משה גאון הכי ס"ל וכו'. והיה בן רבינו יעקב. כדאיתא בתוס' סוטה מ' ע"א ד"ה על שאנחנו וכו' בערוך ערך הודאה (לא מצאתי בערוך) פירש רב משה ראש ישיבה בן מרנא יעקב וכו' וכן הביא בתשובות תשב"ץ ח"א סי' ע"ב שהיה שמר רב משה

בר יעקב ע"ש ועיין בשה"ג מערכת גדולים שהביא התשב"ץ הנ"ל וז"ל רב משה גאון מדור ה' לגאונים כמתא מהס"א וסמכו רב כהן צדק גאון. והיה שנת ד' אלפים תר"ן, ושמו רב משה כהן בן יעקב וכו'.

הרב ר' משה מפויאה או מפונטיזא. (סי' תקל"ח צד 751) ומדאמר רבא חמשה אוני ישראל ריאה הרי אומות אינן בכלל, דא"כ שבע הויין. וכי אמר תרי אוני דסריבן אהרדי כשירה אין אומה בכלל דהא לא מקרייא אוני. ונקט דווקא אוני שעומדת כמיצר החוה אבל אומא לא. וכן פירש הרב ר' משה מפויאה. ועיין בספר הישר לר"ת סי' שס"ב וז"ל וכן מוריין בבי מדרשא בתשובות הגאונים וה"ג ותשובות הרב ר' משה מפויאה והוא נזכר בערוך בשאר הגאונים (לא מצאתי בערוך) וכן נוהגין לאסור בכל מקום. ובתה"מ ה' שחיטה פי"א וז"ל וכי בשביל שינוי שם שקראוה לוו אונות נאסר הבהמה. וכן כתב שבא מעשה לירו והתיר לו רבינו יעקב בר יקר וכו' וכן נראה לר"ת לאסור וכן פסק רבינו משה גאון מפויאה הנזכר בערוך עם הגאונים וכו' ובסמ"ג עשין ה' טרפות וכן פסק רבינו משה גאון מפויאה. ועיין בספר התרומה ה' טרפות סי' י' וז"ל ואונא באומא וכו' וכן נראה לר' יעקב ב"ר מאיר (ר"ת) לאסור וכו' וכן פירש הרב רבינו משה מפויאה והוא נזכר בערוך בכמה מקומות. ועיין בתוס' חולין מ"ו ע"ב ד"ה היינו וכו' ואוגה הסוכה והיא אצלה וכו' ונראה לו דשרי, ור"ת פסק לאיסור ואמר דכל המאכיל אונא סוכה מאכיל טריפות בישראל דנראה טעם האוסרין דרבא לא הכשיר אלא בתרי אוני. ואומא אין שם אונא עליה אלא שם ריאה כדאמר רבא ה' אוני יש לה לריאה ואם איתא שבעה מבעי ליה ולכן קראוה ראשונים אומא לפי שאינה בכלל אונות דשם ריאה עליה דוהו עיקר הריאה ובאני התיר רבא וכו'. אבל באומא והיינו ריאה לא התיר, ועל המתיר להביא ראיה. וכן בה"ג ובתשובת הגאונים והר"ר משה דפונטיזא ונזכר בערוך עם הגאונים וכן נוהגין בכל מקום לאיסור חוץ ממקומו של רבינו שלמה שפשט היתר וכו' ע"ש. ובא"ז ה' טריפות סי' תי"א השמיט שם המקום וז"ל ותשובת הרב ר' משה והוא נזכר בערוך עם שאר הגאונים. ועיין בספר הישר לר"ת סי' תרכ"ה וז"ל שאל ר' משה ב"ר אברהם מפונטיזא. ובתשובת מהר"ם מר"ב סי' תע"ג השיב ר"ת לר' משה מפונטיזא דנשים חייבות בני סעודות וכו' וכן הוא במרדכי שבת סי' שצ"ו ור"ת כתב לה"ר משה דפונטיזא דנשים חייבות בשלש סעודות וכו'. הוא בספר הישר לר"ת דף פ"ב ע"א וע"ב. ועיין תוס' יומא ו' ע"ב ד"ה שמשמא וכו' וה"ר משה מפונטיזא וכו' ושם ס"ד ע"א ד"ה דחיתין וכו' הקשה הרב ר' משה מפונטיזא. ובתוס' נדה ע' ע"ב ד"ה ואם וכו' והרב ר' משה מפונטיזא וכו' ובתוס' ב"ב ס"ו ע"ב ד"ה מכלל וכו' והר"ר משה מפונטיזא וכו' ובספר הישר לר"ת דף פ"ב וזו שאל ר' משה מפונטיזא מרבינו יעקב וז"ל למנצח וכו'. ועיין בא"ז ח"א סי' של"ה והרב ר' משה מפונטווישא.

ר' משולם ב"ר משה. (סי' שני"א צד 360). ור' משולם ב"ר משה שאל את פי אריות יושבי ירושלים עיר הקדש והשיבו שאומרים והשיאנו וכו' ומובא בש"ח סי' רפ"ו ע"ש. ובפרדס לרש"י ז"ל סי' קס"ה. ובמרדכי סוף ר"ה. ובראב"ן דף ס"ט ע"ב וז"ל וגם ר' משולם שאל את ישיבה שבירושלים והשיבו שאומרים (והשיאנו) וברא"ש פ"ד דר"ה סי' י"ד וז"ל וכן רבינו משולם שאל את פי ראש ישיבה שבירושלים והשיבו שאומרים והשיאנו ב"ה וזוה"כ וכו'. ובפרדס סי' י"ט ואלו שאלות ותשובות שהשיב רבינו משולם ב"ר משה לאחיו ר' נחמיה וששאלתם ר"ה טבת שחל להיות בשבת כמה מפטירין וכו'. ובערוך ערך דל א' נזכר גם שם וז"ל זה פירש רבינו משולם ברבי משה ברבי איתאל מעיר מנצא.

ר' משולם ב"ר קלונימוס. (סי' תכ"ז אבות צד 516). ור' משולם ב"ר קלונימוס איש רומי פירש לסעודה וכו' וע' בערוך ערך סעד א' פירש ר' משולם רבני קלונימוס ז"ל, ובסמ"ג לאוין ה' שבת סי' ס"ו המניין אומרים אל יצא איש ממקומו כמשמעו, והשיב רבינו משולם ב"ר קלונימוס להקהות שיניהם מנבואות ישעיה ויחזקאל שכתוב בנבואות ישעיה והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות, ובנבואות יחזקאל כתיב והשתחוו עם הארץ פתח השער ההוא בשבתות ובחדשים לפני ה', ואם היה אסור לזון ממקומו איך יבוא כל בשר להשתחות בבית המקדש, (הנהה) וכן וימצאו איש מקושש עצים במדבר, איך נדו ממקומם. והובא בתוס' גיטין נ"ד ע"ב ד"ה אמר וכו' וכן פסק רבינו משולם בן רבינו קלונימוס וכו', ובע"ז ב"ט ע"ב תוס' ד"ה אי משום וכו' וגם רבינו משולם התירו ור"ת הקפיד עליו וכו'. ועיין רש"י ב"מ מ"ט ע"א ד"ה מפרין וכו' וכן יסד רבינו משולם בפיוט (יום שני של פסח) חכמי מדות מפרוים. ובתשובות גאונים קדמונים ברלין תר"ח סי' ס"א נזכר משלם ב"ר קלונימוס לר' שמעון ב"ר יצחק, ובעל העיטור דף א' תשובות רבינו משולם ב"ר קלונימוס, ושם דף ו' ע"ב לר' משולם ב"ר קלונימוס, ושם דף ג"א ע"ב וכן פסק רבינו משולם ב"ר קלונימוס בתשובה. ועליו כיון המחבר סי' ע"ג צד 40 וכבר פסק רבינו משולם הגדול בתשובותיו דאפילו מיא קמיה על השלחן וכו' ועי' בפרדס סי' ע"ד והובא ברש"י זכחים ט"ה ע"ב ד"ה ה"ג נומא ר' שמעון וכו' שכך פירש ר' משולם בר קלונימוס נאון בשעת מיתתו נומי ר' שמעון כמו אמר ר"ש (עיין חולין ע' ע"ב) אך תוס' מנחות ק"ה ע"ב ד"ה בתחילה וכו', כתבו ורבינו קלונימוס אביו של ר' משולם הגיה כלשון שני בשעת פטירתו והסופר טעה בין עלה לעולה, ושלישה דברים הגיה כמפי נבואה בשעת פטירתו וכו' ע"ש. ובספר הישר לר"ת סי' ק"ב ז"ל ושוב מצאתי סעד לרברי בתשובת רבינו משולם בן רבנא קלונימוס וכו', ועיין רש"י שבת ע"ג ע"ב ד"ה מפרק וכו' גם בתשו' רבנו משולם הגאון מצאתי כן. ועיין תוס' חגיגה י"ז ע"ב ד"ה אמרה תורה וכו' היה קשה להרב רבינו משולם היכן אמרה תורה למנות ימים לקדש החדש והיה מגיה מנה שנים וקדש יובל אך קשה לר"ת למחוק הספרים ולהגיה וכו' ונזכר גם בתוס' ר"ה ה' ע"א ד"ה אמרה תורה וכו' וה"ר משולם גרים וכו' ובתוס' מנחות ס"ה ע"ב ד"ה מה חדש וכו' וה"ר משולם גרים וכו'. ועיין בספר הישר לר"ת סי' של"ב והרב ר' משולם לא גרס הכא טם וסמך שבלוחות בנם היו עומדין, (והמעין יראה כי זה הוא ר' משולם ב"ר קלונימוס וכפירש רש"י שהבאתי לעיל) וע"ש סי' תע"ו לפיכך נראין גרסת רבינו משולם דגרים בלא ספיקא דנברא מניין וכו'. והובא ברא"ש פ"ד דר"ה סי' י"ד וכן השיב רבינו משולם ב"ר קלונימוס. ועיין תשובות הרא"ש כלל י"ז סי' י' ז"ל הנה כתב רבינו יהודה הכהן בס' הדיינים תשובה אחת לרבנא משולם בן רבינו קלונימוס משומד אינו יורש את אביו וכו' ע"ש. ובשה"ל סי' כ"ח ז"ל וגם רבינו קלונימוס שחכם גדול היה וכו' ור' משולם בנו ידענו שחכם גדול היה ופייט קרובה לצום כפור וכו'.

(ה"פ סי' נ"ז צד 277). וכמו כן מצאתי בתלמודי הרב ר' משולם וכן הסדר מפיו ינקה את ידיו וכו'.

(שם סי' ס' צד 279), יחצה אחת משלש מצות ואין ברכה עמה, וכן סידר רש"י וכן הרב ר' משולם וכו', ושם והרב ר' משולם מצריך כ"ב ברכה לאחריו בסדרו.

(סי' ס"א צד 380). פירשו תלמידי הרב ר' משולם מפיו ראהו וסמך דצריך ג' מצות ולפרסר המצוה בשלחן וכו'.

מתתיה הגדול מפריש. (סי' ר"פ צד 247). בפריש הלשינו וכו' וקרא אל הרב ר' משה ב"ר יחיאל בן הרב ר' מתתיה הגדול מפריש וכו' מוזכר באו"ח סי' תע"ו

בתשובת רשב"ם ונשאתי ונתתי בדבר לפני זקני פריש הגאון ר' מתתיה וכו'. ועיין מרדכי פ"ג דב"ב סי' רנ"ג וז"ל מצאתי, שאלו מקמיה רב מתתיה גאון וכו' ובשו"ת שערי תשובה סי' רצ"ד וששאלתם נודמן הפסח להיות אחד בשבת מהו לאפות את המצה מע"ש וכו' ובשו"ת הריב"ש סי' רס"ה, רס"ט, ע"ר, רע"א ע"ש.

ג.

רב נחשון גאון. (סי' רפ"ג צד 251). ובתשובות רב נחשון גאון וששאלתם מי שהיה לו בכיתו צנור השופך לרה"ר מותר וכו' ועיין שו"ת מהר"ם מרי"ב סי' צ"ו, ושם ח"ש הנדפס בלבוש סי' שמ"ט, ועיין במרדכי שבת סי' שע"ה, שע"ה, ובהג"מ פרק הזורק, ובתוס' חולין מ"ו ע"ב ד"ה היינו וכו' וז"ל וכתב הר"י ז"ל שרבינו גרשום ורבינו נחשון גאון וכו'. והובא בהג"א חולין פ"ג סי' ל' וז"ל וכתב הראב"ה דאם האונא או האומא סרוכים בשומן הוורד בין שתי הערוגות ויוכל להכניס ביניהם אצבע קטנה טרפה וכן פסק רב נחשון גאון ואם דבוק בלא הפרד כשר וכו' ועיין במרדכי פ"ג דחולין סי' תרי"ז וכן רב נחשון גאון ובראב"ן סי' רמ"ה וקנה שמנונית וכו' וכן הורה רבינו נחשון גאון. ובהג" מרדכי פ' החולין פנים סי' ק"ז כתב באו"ק וז"ל רב נחשון גאון ובספר בשר על גבי גחלים ותשובת הגאונים פוסקים דיבם שהיה מומר בשעת קדושי אחיו וכו'. והובא סוף ר"ה ברא"ש וז"ל ובתשובות רב נחשון גאון אוסר נמי להתענות בר"ה וכו' ובערך ערך תפל ג' ומצאנו שאמר רב נחשון גאון וכו'. ובתשובות מהר"ם מרי"ב סי' תקל"ז הכי אמר רב נחשון גאון.

(סי' י"י צד 8). והכי אמר רבי נחשון רב מתיבתא כריעה שבורע בקדיש וכו' ואין טעות לא ביד זה ולא ביד זה וכו' כל זה הוא לשון סדר רע"ג דף ד' ע"ב בשינוי מעט ויש לתקן לשון המחבר מסדר רע"ג הג"ל ע"ש, ועיין בביתור אות מ', נ'. והובא בשע"ת סי' רפ"ח ע"ש, ובמרדכי ע"ז פ"ד סי' תתמ"ז וכן נמצא בתשובת רב נחשון גאון שפעם אחת היה בורו של ישראל מלא יין ובא אנס והושיט ידו לתוכו להכעיס והיה שם זקן אחר ירא שמים שנהרג על קידוש השם ושמענו שלקח מן היין בכלי ושתה ממנו בפני האנס שלא יחא רגיל לעשות כן לישראל וכו'. ונזכר רב נחשון בשלמי הנזכרים מ"ק דף רצ"ו ע"ב וז"ל לרב נחשון ינוקא דהוה בר תרין או תלת או ארבע יומין ומית הכי רגילין וגמריין כי נח נפשיה דמהלי ליה על קבריה ולא מברכין ליה על המילה ומסקין ליה שמא דכי מן שמיא מרחמין והווי תחיית המתים והווי ידיעה בינוקא (ומנחין) צ"ל ומבחיין ליה לאבוי. ועיין ברד"א דף קל"ג הלכות ברכות ע"ש. וכן הוא במאה שערים למהרצ"ג ה' אבל דף מ"א ואמר רב נחשון ינוקא דאתילד והווי בר תרין יומין ובר ג' וד' הכי רגילין וגמירי כי נחא נפשיה דמהלין על קבריה ולא מברכין ליה על המילה ומסקין שמא דכד מרחמין מן שמיא והווי תחיית המתים הווי ידיעה בינוקא ומבחיין ליה באבוח וז"ל תניא רבתי סי' צ"ג לרב נחשון ז"ל ינוקא דאתילד והווי בר תרין או תלת או ארבעה יומין רגילין וגמירי כי נח נפשיה מהלין ליה על קבריה ולא מברכין על המילה ומסקין ליה שמא דכי מרחמין מן שמיא והווי תחיית המתים ליהו ידיעה בינוקא ומבחיין ליה לאבוח. וכן הביא גם הרא"ש פ"ג דמ"ק סי' קל"ה בשם רב נחשון (וט"ס ברפוס וזילנא לרב נחמן וצ"ל לרב נחשון) וכן ברמב"ן בתוה"א בעינן ההספה. ועיין בבעל העיטור ח"ש דף כ"א ע"ב וז"ל כתב הגאון ינוקא דמית ולא הוה ליה תמניא יומין וכו' ע"ש, ועיין באו"ק ח"ב סי' ק"ד ולענין שאילתא דשאל שלמה היצחקי מן מר נתן ומר דניאל ומר אברהם בנו ומרנא ר' יהואל מן מתא רומא ז"ל על קטן שמת קודם שמונה ימים וכו' ועיין בשו"ת הריב"ש

סי' צ"ה, ובשו"ת נ"ב מה"ת סי' קס"ו ושו"ת כנסת יחוקאל סי' מ"ד, ובנו של רב נחשון גאון היה רב האי גאון כדאיתא בתוס' ע"ז נ"ח ע"ב ד"ה כתב וכו' וכן איתא בתשובות רב ה"י בר נחשון גאון, ובשערי תשובה סי' קמ"ג לרב האי בר מר רב נחשון ז"ל וכו', ונראה במקום שנוכר רב האי סתמא הכונה על רב האי בן רב שרירא גאון, ועל רב האי השני מפורש רב האי בר נחשון גאון, ועיין לעיל אות ה'.

רב נטרונאי גאון. (צד 5) הרא דשאלו מן קדם רב נטרונאי גאון זצ"ל ולא שדרה וכו'. בפרדס לרש"י ז"ל סי' ה' איתא הרא דשאלו מיקמי רב נטרונאי גאון ז"ל ולא שדרה וכו' והיה בן ר' הילאי ריש מתיבתא דמתא מחסיא. וכן הביא בסדר רע"ג דף א' וז"ל וסדר אלו מאה ברבות כך השיב רב נטרונאי ב"ר הילאי ריש מתיבתא דמתא מחסיא וכו' ומה שכתב המחבר ומאן דמברך שלא עשאני בור לא עבידי בהלכתא וכו' כן הביא המנהיג סי' א' בשם רב עמרם ז"ל ולפנינו בסדרו ליתא. והובא בשערי תשובה כמה פעמים. ובבעל העיטור דף י"ח ע"ב כדכתב בשאלתא עתיקתא דרב נטרונאי גאון וכו' ושם דף י"ט ע"א. ד"ה טורפא וכו' וכתב רבינו האי משמתינן ליה ל' יומין. לרב נטרונאי צ' יומין וכו'.

(סי' ל"ט צד 28). שאילו מקמי רב נטרונאי גאון מקום שאין רגיל לירד לפני התיבה וכו' הוא בסדר רע"ג דף י"א. ובספר האשכול ה' תפלה וקיש סי' י"ד שדר רב נטרונאי גאון ריש מתיבתא דמתא מחסיא במקום שאין מצוי ש"יך שנתמלא זקנו ואיכא בן י"ג שנה וכו'. ובפרדס לרש"י ז"ל ה' תפלה סי' ס' שאלו את ר' נטרונאי גאון וכו'. ובתשובות הגאונים שנדפס בליק שנת תרכ"ד סי' פ"ד שמוכא ג"כ בשם רב נטרונאי מקום שאין מי שרגיל לירד לפני התיבה אלא אחד ופעמים טרוד במלאכתו ויש שם נערים שהגיעו ל"ז וכו' ועיין בשערי תשובה סי' כ"ה שהובא שם בשם רבינו האי המוזכר מקודם ונראה שהוא ט"ס שם כי הוא לרב נטרונאי גאון כנראה ממקומות הנ"ל ותמוה כי לא העיר בזה רד"ל בהערותיו שם.

(סי' מ' צד 28). ושוב שאילו מקמי רב נטרונאי גאון הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין וכו' כן הוא בסדר רע"ג דף כ"ד ע"ב וכן הביא גם הטור או"ח סי' נ"ב בשם רב נטרונאי. ועיין בשו"ת הרשב"א ח"א סי' קפ"ט ושם ח"ג סי' רפ"ה. ובשו"ת רשב"ש סי' ל"ו.

(סי' פ"א צד 50). ובתשובות שהשיב רב נטרונאי גאון כתב ועוד שמענו בפירושו מרבתינו שאילו שמועות של ג' שאכלו כאחת וכו' אין הלכה. ואין עושין מעשה כמותם. והוא מדברי רב נטרונאי גאון בסדר רע"ג דף י"א וזו ששאלתם (מקמי רב נטרונאי גאון) מהו לסמוך על דברי ריב"ל וכו' ועוד בפירושו שמענו מרבתינו שאלו שמועות של שלשה שאכלו כאחת כגון תשעה ועבר. תשעה וארוך. שנים ושבת. וקטן פורח וקטן היודע למי מברכין אינן הלכה ואין עושין מעשה כמותן.

(סי' ק"ב צד 81). ושאילו מקמי רב נטרונאי גאון בלילי שבתות וכו' אומרים ברוך ה' לעולם אמן ואמן וכו' ושדר להו הכי. ברבה זו אינה מדברי חכמים כל עיקר וכו' עיין בסדר רע"ג דף כ"ה ושאילו מקמי רב נטרונאי גאון בלילי שבת בברכות אחרונות שבק"ש וכו' ובפרדס לרש"י ז"ל סי' ג' שאילו מיקמיה ר' נטרונאי גאון על מה אין אומרים בלילי שבת וכו' ע"ש. ובשה"ל סי' ס"ה שאלו מקמי רב נטרונאי גאון זצ"ל על מה אין אומרים ברוך ה' לעולם אמן ואמן וכו' ע"ש ובשערי תשובה סי' פ' ע"ש ובהערות לרד"ל שם. ועיין בספר המנהיג ה' שבת סי' ג' וז"ל על מנהג ספרד שחותמין שומר עמו ישראל וכו' כתב רב נטרונאי גאון ז"ל הלא מיבעיא לשמואל וכו'. ובטור או"ח סי' רס"ז.

(סי' קי"א צד 87). ושאלו מקמי רב נטרונאי גאון ביו"ט צריבין לכצוע על שתי ככרות או לא וכו' כן הוא בסדר רע"ג כ"ו ע"ב. ובפרדס לרש"י ז"ל לא פירש שם הנשאל. אך מלשונו שם משמע שהוא לרב נטרונאי נדהא וכדאיתא בסדר רע"ג. ועיין בשערי תשובה סי' רכ"ב לרב שרירא.

(סי' קכ"ג צד 93). ושאלו מקמי רב נטרונאי גאון כהן עם הארץ. וישראל תלמיד חכם וכו' ושרר הכי כהן עם הארץ קודם וכו' כן הוא בסדר רע"ג דף כ"ט ושאלו מקמי רב נטרונאי גאון כהן עם הארץ וכו'.

(סי' קכ"ד צד 94). הכי אמר רב נטרונאי גאון. דוכתא דמצלו בי עשרא ולית בהון שבעה גוברין דידעין למקרי בספר תורה וכו' ובסדר רע"ג דף כ"ט הלשון משונה קצת וז"ל הכי אמר רב נטרונאי גאון דוכתא דמצלי בה בי עשרה ולית להון דידעי למקרי בס"ת קרי כל גברא תרי זמני ושפיר דמי וכו' ולשון המחבר מדויק יותר ע"ש ומקור דין זה הוא בתוספתא פ"ג דמנילה. והובא במדרכי מנילה סי' תתי"א. ובמדרכי פ"ה דגוסיין סי' ת"ד ע"ש.

(סי' קכ"ז צד 98). וכן אמר רב נטרונאי גאון אלו שאין מתרגמין ואומרים אנו אין צריבין לתרגם וכו' ז"ל סדר רע"ג דף כ"ט וכך אמר רב נטרונאי גאון אלו שאין מתרגמין ואומרים אין אנו צריבין לתרגם דרבנן אלא בלשון שלנו בלשון שהצבור מתרגמין. אין יוצאין ידי חובתן וכו' ועיין סמ"ג עש"ן סוף סי' י"ט ה' תפלה וז"ל ואני דנתי לפני רבותי שהפירוש מועיל יותר מן התרגום. והורו לי רבותי. ולא נראה לרבי יצחק וכן רב עמרם שהשיב רב נטרונאי דוקא תרגום שוכה לינתן בסניו וכו'. ועיין בשערי תשובה סי' ש"ל והוא לשר שלום וששאלתם אחד קורא וכו' ותרגום זה שאמרו חכמים זה שיש בידניו אבל שאר תרגומים אין בהם קדושה כתרגום זה. ושמענו מפי חכמים קדמונים שענין גדול עשה הקב"ה באונקלוס הגר על שנעשה התרגום על ידו.

(סי' קנ"א צד 119). והכי אמר רב נטרונאי גאון כמוצאי שבת כשאומרין בורא מאורי האש וכו' שמסתכלים לכפות ידים וכו' כן הוא בפרדס לרש"י ז"ל סי' קי"א והכי אמר רב נטרונאי גאון כמוצ"ש כשהוא מברך בורא מאורי האש וכו' והובא בסדר רע"ג ל"א ע"ב והכי אמר רב נטרונאי ראש ישיבה כמוצ"ש בבורא מאורי האש כך עושין בשתי ישיבות שמביטין בכפות ידם ועיין בשערי תשובה סי' ק"ב, ק"ג. ובתשובות הרשב"א חלק ג' סי' ר"צ.

(סי' רס"ז צד 228). וכן אמר רב נטרונאי גאון בר הילאי ראש ישיבה תשעה באב שחל להיות במוצאי שבת להבדיל אי אפשר שכבר עשו תקנה כרב תהליפא וכו' הובא בסדר רע"ג מ"ג ע"ב אך בשינוי לשון מעט. וז"ל וכך אמר רב נטרונאי ריש מתיבתא. תשעה באב שחל להיות בשבת. להבדיל בשבת אי אפשר שכשתקנו חז"ל תקנה כדרב תהליפא וכו' מתפלל אדם של מוצ"ש בשבת ואומר הבדלה על הכוס. דוקא דאין לו יין במוצאי שבת. אבל במקום שמצוי יין אין עושין כן. וזה שיש לו יין אסור בו באותה שעה וכו' ע"ש ובמנהיג ה' תשעה באב סי' כ"א. ובמדרכי ה' ת"ב סי' תרל"ח ובפרדס לרש"י ז"ל סי' קנ"ה. קס"ב. ומקור דברי הגאונים הנ"ל עיין בהי"ג סי' ב' ה' קידוש והבדלה וכו' והשתא דקיימא לן מתפלל אדם וכו' ועיין בספר תורת האדם לרמב"ן ענין אבילות ישנה. והובא ברא"ש פ"ד דתקיעות סי' מ' ועיין בקנין שם ובר"ן פסחים פרק עשירי ד"ה מי שלא הבדיל כמוצ"ש וכו' ובר"ן תענית פ"ד ד"ה ולענין הבדלה וכו' ובשלמי הגבורים שם אות ה' סוף תענית.

(ה"פ סי' ס"ד צד 281). והכי שדר רב נטרונאי ריש מתיבתא. ועוד שדרו מתיבתא צימוקין צריך שיהא בהן לחלוחית וכו' ובסדר רע"ג דף מ"א ע"ב הובא וז"ל והכי

אמר רב נטרונאי גאון ארבעה נוסות שבפסח חובה הן וכו' ואם אינו מוצא יין בכמה פרסאות או שהיה בספינה ואין תקנה כל עיקר להביא יין, ישרה צמוקים במים וכו'. ונובע דין זה מכה"ג סי' ה' קידוש והבדלה פסק, ואי לית ליה חמרא מייתי עינבי ועצר להך במעלי שבתא ובמעלי יומא טבא ולאורתא מקדש עליה וכו' והיכא דלא שכיח חמרא מייתי ענבי יבשתא דכמישן בנופנייהו ותארי להו במיא ועצר להו ומכרך עלוהי ברוך בורא פרי הגפן וכו' ועיין במאה שערים ה' קדוש למהריצ"ג ויש לידע דהא דאמרו רשוותא בצמוקין דכמישין בנופנייהו. לאו דוקא כמישין בגפנים וכו' ובמנהיג ה' פסח סי' צ"ב וד"ל וכתב רב נטרונאי גאון דל ארבע נוסות וכו' ואם אינו מוצא יין לא ברחוק כמה פרסאות ואין לו תקנה להביא יין, ישרה צמוקים במים. וכרא"ש פ"א דתובות הביא כזאת בשם רבינו ניסים אם הוא מקום שאין מצוי בו יין יקה הצמוקים וישרה אותם במים וכו' ובשערי תשובה סי' קי"ז ע"ש. ועיין בעיטור בעשרת הדברות דף נ"ג ויין של צמוקים לא יביא ואם הביא כשר וכו' ע"ש.

(סי' שמ"א צד 374) ורב נטרונאי גאון הכי אמר תבשיל מערב יוה"כ למוצאי יוה"כ לא הוצרך לכך וכו' עיין בסדר רע"ג דף נ' ובעיוה"כ אין רשאין להטמין את החמין כמו שעושין בערבי שבתות. מפני שאין טומנין את החמין אלא לכבוד שבת. וזה נמצא אוכלו בחול במוצאי יוה"כ, כדי שלא ימצא מטמין לכבוד החול. וכבר הפליגו בדבר זה, אנשי אספמ"א עשו סמיכה שאין טומנים, אבל רב נטרונאי גאון הכי אמר, להטמין תבשיל מעיוה"כ למוצאי יוה"כ למה הוצרך לכך וכו'. ובמנהיג אחר שהביא דעת רע"ג מדעת רב נטרונאי סיים ומנהג צרפת ופרובינצא הוא להטמין, ומנהג כשר הוא שאם לא יעשו כן יהיו בני אדם בהולים ויגעו ויקצרו את התפלה כדי למהר ולבשל ולא יוספו מחול על קדש וכו' ע"ש. ועיין ברא"ש פיוה"כ סי' כ"ז ובטור או"ח סי' תר"ט.

הרב ר' ניסים בן רבנא יעקב. (סי' רע"ה צד 243). והרב ר' ניסים בן רבנא יעקב מתשובות הגאונים פירש במגילת סתרים שלו ע"פ תלמוד ירושלמי הא דאמרינן וכו' עיין ירושלמי פסחים פ"ד ה"א. ובמראה הפנים שם. ובשו"ת הרשב"א ח"א סי' ש"ז. ובתוס' פסחים נ"א ע"א ד"ה אי אתה וכו' ותירץ רבינו ניסים במגילת סתרים דהאי דברים המתירים ואחרים נהגו בהן איסור וכו'. ועיין תוס' עירובין ק"א ע"ב ד"ה ר' יוסי אומר וכו' ונזכר רבינו ניסים בתוס' מגילה ל"א ע"ב ד"ה משה וכו' שאלו בבית המדרש של רבינו ניסים וכו'. ובתוס' הגיגה כ"ג ע"ב ד"ה שאם וכו' הקשה הר"ר ניסים גאון וכו'. ושם גם מה שהקשה הרב ר' ניסים וכו'. ותוס' יומא מ"ז ע"ב ד"ה כי פליגי וכו'. וכתב שרבינו ניסים וצ"ל הקשה אותה במגילת סתרים וכו'. ובתוס' ע"ז י"ב ע"א ד"ה כל מקום וכו' פירש ר' ניסים גאון דאין הלכה כרב וכו' ובתוס' בכורות נ"ח ע"א ד"ה חוץ מן הקרח הוה וכו' ורבינו ניסים פירש וכו'.

(ה"פ. סי' ס"ב צד 280). נמצא כתוב במגילת סתרים לרבינו ניסים ליל שימורים שחל להיות בשבת וכו'. ובמנהיג ה' פסח סי' נ"ב ואם חל יו"ט ראשון של פסח בשבת אין אומר מעין שבע בבית הכנסת שהרי לא תקנוה אלא וכו'. וכן הביא הטור א"ח סי' תפ"ז וד"ל כתב בעל העיטור על שם רבינו ניסים שבשחל בשבת אין אומרים ברכה מעין ו' וכו' והאידנא אין צריך דליל שמורים הוא. והובא ברדי"א בסדר תפלת הפסח דף ע"ה ע"ב ע"ש.

(סי' ש"ג צד 388). ובתשובות הגאון רבינו ניסים ב"ר יעקב וצ"ל שאילתא דהוי"ו ל"ך. מאי טעמא ראשי פרקים דהאזנו בהאזיו לך דאינהו בנימטרייא שבעים ותמניא וכו' (שם שם) זה השיב רבינו ניסים בשם רב סעדיה גאון. ומשחל ר"ה ביום ב' או ביום ג'

חולקין וילך וכו' עיין מרדכי מגילה סי' תתל"א שאלו לרבינו ניסים גאון למה מחלקין פרשת אתם נצבים ופרשת וילך וכו'.

(סי' שפ"ד צד 445). ואין זה קידוש שלא במקום סעודה. דכיון שדעתו מתחילה לאכול בסוכה כמקום סעודה דמי. וכן כתב רבינו ניסים מההוא דירושלמי (הוא ירושלמי סוכה פ"ד ה"ה).

(סי' תע"ד צד 591). וכן פסק ר"ת ורבינו ניסים. ור"ת ורבינו שמשון ב"ר יוסף הזרו בו וציוו לפרסם ולהורות הדבר כי חילול שמים הוא שטובלות ומעכבות מלברך עד לאחר קיום המצוה וכו'. עיין בספר הישר לר"ת סי' של"א והרב ר' יעקב והרב ר' שמשון הורה כן דמותר לפרסם ולהורות הדבר וכו' וכן הוא בספר המנהגי ה' נדה סי' קב"א ע"ש ומדברי שניהם נראה שט"ם הוא בדברי המחבר כאן וצ"ל ור"ת ורבינו שמשון "הזרו כן" כדאיתא בספר הישר ובספר המנהגי ע"ש.

רבינו נתן. (סי' רע"א צד 232). והכי אמר רבינו נתן שאין מנהג אצלינו לומר י"ג מדות בתפלתו לברו אלא בעיבור. וכן איתא בסדר רע"ג דף ל"ה ע"ב והכי אמר רבינו רב נתן שאין מנהג אצלינו לומר שלש עשרה מדות אלא בצבור. ואין רשות ליחיד לומר אותן בתפלתו אלא בצבור וכו'. וכן הוא בטור א"ח סי' תקס"ה כתב רב נתן שאין מנהג ליחיד המתענה לומר י"ג מדות וכו'. וברד"א בסדר תפלות התעניות דף צ"ג כתב רב נתן הגאון שאין מנהג ליחיד המתענה לומר י"ג מדות וכו' וכן הוא בספר המנהגי ה' תענית סי' י' דף מ"ז ע"ב וכתב רב נתן גאון שאין מנהג אצלם ליחיד לומר י"ג מדות בתפלתו ולאומרם לברו כי אם בצבור וכו' ובשה"ל סי' כ"ט וז"ל דהכי אמר רב נתן גאון וצ"ל ושאר חכמים אין מנהג לומר י"ג מדות אלא בצבור וכו' וזוה תראה ברור שרבינו נתן שהביא המחבר. וכן המוכח בסדר רע"ג הוא רבינו נתן הגאון. וכן מצינו בתשובות מהר"ם מרי"ב סי' קכ"ב וכן פסק הרב נתן גאון ומו"ר רב נחשון גאון.

(סי' רמ"ה צד 211). שכך אמר רבנא נתן ראש ישיבה לענין מגילה אמר רב מגילה בזמנה וכו' והוא הוא רבינו נתן הנ"ל וכן הוא בסדר רע"ג דף ל"ז והקורא את המגילה בזמנה אינה קורא אותה אלא בעשרה. שכך אמר רבינו נתן ראש ישיבה לענין מגילה וכו' ועוד הביאו בסדר רע"ג שם וז"ל והכי אמר רבינו נתן ראש ישיבה הכי נהגינן במתיבתא לומר ברכת הרב וכו'. ומוני הדרורות לא הוכירוהו בשם זה. ועיין בשם הגדולים אות נ'.

ד.

רב סגן לוייה. (סי' ק"ה צד 310). כך נזרקה מפי האשל רב סגן לוייה. שמו העצם היה ר' יצחק הלוי. עיין תשובות מהרש"ל סי' כ"ט ומהם ר' יעקב הזקן ב"ר יקר. ורבינו יצחק ב"ר יהודה הנקרא מורה צדק. ורבינו יצחק הלוי הנקרא סגן לוייה מגרמיוא. ובפרדס רש"י ז"ל סי' רל"ה וז"ל סגן לוייה רבינו יצחק הלוי השיב לתשובתו לרב שלום ב"ר יהודה על בשר בחלב וכו'. וכן בס"י שני"ט צד 413 וגם הסגן הלוי נשאל והשיב כמו כן. שם כן הורה ר' יצחק הלוי שאין מונעין מן הנשים לברך על לולב וסוכה וכו'.

רב סעדיה גאון. (סי' ש"ג צד 388). וזאת זה פירש רב סעדיה גאון וצ"ל וששאלתם למה חולקין פרשת האוינו בס"י הווי"ו לך. ה' כנגד ה' אנשים שקורין בתורה בראש השנה כשחל להיות בחול וכו' זה השיב רבינו ניסים בשם רב סעדיה גאון.

(אבות. צד 556). בת קול אינו מלאך אלא מדת קול היא. ונמצאת בפני

עצמה ברוח המנשבת. ורב סעדיה פירש שהוא קורא בין ההרים והקול נענה לו מבין שברי ההרים והמערות שבסלעים. ולשון בת שאין שומעין הקול ממש אלא את שכנגדו וכו'. ועיין בראב"ן סי' קי"ט על שאלת פסוקי אגור בן יקא. עד כאן מצאתי ברבינו סעדיה וכו'. (שם סי' תכ"ו צד 519) כדמפורש בסידור רב סעדיה נאון של ספר יצירה וכו'. (ה' נדה). (סי' י"ד צד 614). לשון רב סעדיה נאון שפירש כל דין יולדת ומשפטה וימי לדתה וכו' עיין תוס' נדה ל"ז ע"א ד"ה אבוי וכו' ורב סעדיה כתב דנשים שלנו דחשבינן להו ביולדת בזוב וכו' ובראש פי"ד דנדה וכן כתב רב סעדיה וכו' ובמנהגי דין היולדת סי' קי"ד וז"ל אך רבינו סעדיה לא כך כתב וכו' ובספר התרומה סי' צ"ח עוד היה מביא ראיה מדברי רב סעדיה אע"פ שחולק עליו לגמרי וכו' ואלה דברי רב סעדיה מ"כ. ושם סי' צ"ט כשאמרו חכמים האשה מותרת לבעלה לאחר שבעה לזכר וי"ד לנקבה. דברים הללו בשנים הראשונים בימי אבותינו הנכונים וכו' וכן הלכה למעשה שאין לסור ממנה ימין ושמאל ע"כ דברי לשון רבינו סעדיה נאון מ"כ. ובלשון המחבר צד 65 כאמור לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו בא"י יוצר המאורות. ולא הזכיר אור הרש על ציון תאיר וכו' משום דסבר כדעת רבינו סעדיה כמובא בסדר רע"ג כשמו דף ד' ע"ב וז"ל אמר אדוננו סעדיה אסור לומר "ואור הרש על ציון תאיר" בברכה זו. מה טעם לפי שאין אנו מברכין על האור העתיד להיות לימות המשיח. אלא על האור שאנו רואין בכל בקר ובקר וכו' אבל אם בא לומר מוציא שם שמים ל בטלה. והכי נמי אמר אדוננו סעדיה ראש ישיבה זכר אדוננו לברכה. יחיד הפורס על שמע וכו'. ושם דף נ"ב ויש שמסיימין אלפא ביתא זו (אשר בגלל אבות בניס גדל וכו') אלא שאדוננו סעדיה אמר לא נכון לסיימה וכו'. והובא בערוך ערך המר ב'. ובערך ענה. ובעל המאור כ"מ פ"א וז"ל והכי סלקא שמעת שפיר. ומסתברא דליתא למאי דאמר רבינו סעדיה נאון ז"ל בחבור שטרות בהוהוק כפרן וכו' ובעל העיטור בכתובת יבמין דף מ"ו וכו"כ רב סעדיה נאון בספר שטרות. (סי' שמי"ג צד 374) ובערב יוה"כ טובל אדם את עצמו בשש שעות או בשמונה וכו' והובא בשערי תשובה סי' ר"ב בשם רב סעדיה ז"ל כל אחד ואחד טובל בערב יוה"כ אך שם מסיים ובעלייתו מלטבול מברך על הטבילה. ובסדר רע"ג דף מ"ו ע"ב איתא ערב יוה"כ טובל אדם או בשבע שעות או בשמונה שעות וכו' ועיין בשו"ת סי' ש"י. ובמנהגי דף נ"ט ע"א סי' נ"ב ע"ש. וברד"א תפלות יוה"כ ע"ש. והובא רבינו סעדיה בשערי תשובה סי' כ"ב וז"ל ורבינו סעדיה ז"ל אמר הכי לרבינו האי ז"ל וששאלתם כמה הוא שיעור הלוג וכו' וכן הורה כמוני רבינו סעדיה לרבינו האי זצ"ל. ובסי' שבי"ט המוחק אות אחת מן השם עובר בלא תעשה וכו'. הוא לרבינו סעדיה ז"ל. ובשו"ת מהר"ם מרי"ב סי' תקי"צ. וז"ל מורי כתב בשם רבינו סעדיה דכל האומר משטה אני כך צריך לשבע שכן היה בדעתו באותה שעה כשהודה וכו' ובתשובות מהר"ם מרי"ב ח"ש הגרפס בלבוב סי' ת"ה מורי כתב בשם רבינו סעדיה דכל האומר וכו'. ובמרדכי סנהדרין סי' תשי"ב כתב רבינו סעדיה נאון דצריך לישבע שנתכוון להשטות. ושם סי' תשי"ג וכן פסק רבינו סעדיה נאון וכו'. ושם ה' מקואות סי' תשמ"ח ובה' נדה שפירש רב סעדיה נאון וכו'. כתב ומכלי חרס ואילך וכו'. ובראב"ן סי' קי"ט וז"ל נשאלתי על דברי אגור בן יקא (צ"ל בן יקא משלי ל' א') פירש וכל הפרשה ופרשתי כי איתיאול ואוכל (צ"ל ואכל) ב' חכמים היו, ושאלו מאגור כל אחד דברי חכמה. אחד שאל לו מה למעלה מה למטה, ואחד שאלו למה טבע הבורא טבע האש שהוא שמים למעלה וטבע המים הוריד למטה, והרוח למה טבעו באויר שאינו נתפס בשום דבר וכאפס מקום. והארץ למה טבעה מוצללת על המים, ולפי שאילו ד' דברים הן יסודו של עולם. שאלו כן לדעת חכמה. עד כאן מצאתי ברבינו סעדיה. ואגור השיב לאיתאול ומתשובתו לאיתאול הוישב גם אוכל וכו'

ועיין א"ע שם וז"ל איתאיל ואוכל היו חכמים חבירו אנור או תלמידיו וכו' וע"ש בפירוש רלב"ג ובבעל עקירה שער ט"ו פ' לך לך, ואפשר על כי פירושו הנ"ל קרא רבנו סעדיה את שם ספרו הכולל דברי חכמה ודעת, אגרון, והובא בשו"ה סי' כ"ה לענין אמירת הפזמונים וז"ל וגם רבינו סעדיה שמפיו אנו חיים שמסר לנו סוד העיבור פירש שמצוה ומותר וכו'. ובמאה שערים למהריצ"ג ה' תשעה באב ואמר מר רב סעדיה יש שמוסיפין בכונה ירושלים רחם ה' אלהינו מי שאומר כך אינו מפסיד וכו' (ועיין במנהיג ה' ת"ב סי' כ"ו), ושם ה' ראש השנה ורב סעדיה אמר כל תפלה שאינו מתפלל אותה עד שלשים יום צריך לסדרה ואח"כ יתפלל וכו'. ושם ה' קדוש ה' ו' כן אמר מר רב סעדיה מי שקפין ונטל ידיו לא יקדש וכו'. ובסמ"ג עשין סוף ר"ה דף ר"ח ע"ב לשון ריא"ו וכן כתב רב פלטי. ורב סעדיה כתב שצריך לברך שהחינו אחר תפלת ערבית וכו'. וכן נזכר בבעל העיטור בעשרת הדברות ברין, "ערבה להלכה" ומנהג רב סעדיה כמנהגנו וכו' ושם במצות שופר וז"ל ואמר רב עמרם ורב סעדיה לאחר תפלת מוסף מנהג בבי' ושיבות להריע תרועה א' גדולה לערבב השטן וכו'. וכן הוא בסדר רע"ג דף מ"ו ע"ב ולאחר התפלה מריעין בלא תקיעה ובלא שלשה שברים, מריע תרועה גדולה כדי לערבב את השטן, ובמאה שערים למהריצ"ג סוף הלכות ר"ה הביא דברי שניהם וז"ל והכי אמר רב עמרם ולאחר התפלה מריעין בלא תקיעה ובלא ג' שברים תרועה אחת גדולה כדי לערבב השטן, וכן אמר רב סעדיה לאחר תפלת המוסף מריעין תרועה, ובבעל המאור סוף ר"ה, וברש"י ר"ה כ' ע"ב ד"ה כ"ד שעי מיכסי סיהרא וכו'. כך ראיתי ביסודו של רבי סעדיה ז"ל, ובתוס' ד"ה הצות לילה וכו' ע"ש, ובספר יסוד עולם מאמר רביעי פ"ו בכטול דברי האומרים שעל פי חשבון המולד ולא ע"פ ראיית הלבנה בהדושה היו ב"ד קובעין ר"ה והמועדים לישראל כשהי' ב"ה קיים כמו בזמן הזה דע כי הגאון רב סעדיה ז"ל ואחרים שהודו לו ונמשכו אחר סברתו הודו ואמרו וכו' ע"ש, ומזכיר ברש"י תהלים מ"ה י' ראיתי בנקוד רב סעדיה וכו' ובא"ע דניאל א' ז' ורב סעדיה אמר מו' וברש"י שם ז' כ"ה כאשר ראיתי כתוב בשם רב סעדיה וכו'. ונמצא לפנינו פירש רבינו סעדיה גאון על דניאל.

ע.

רב עמרם גאון. (סי' קל"ח צד 108). מפורש בסדר רב עמרם, עיין בסדר רע"ג דף י"א וז"ל ורב שר שלום ריש מתיבתא דמתא מחסיא שדר הכי לומר בתפלה של שחרית בשבתות ובמימים טובים וביוה"כ, פעמים אין מנהג בשיבה ובכל כולה אלא בתפלת מוסף בלבד, וביוה"כ אף בנעילה, מפני שבשננורה גזרה על שונאיהן של ישראל שלא לקרות ק"ש כל עיקר היה אומר אותה ש"ן בהבלעה בעמידה בכל תפלה דשחרית בין בחול בין בשבת, כיון שבטלה הגזרה והיו פורסין את שמע כתקנה ומתפללין, בקשו לסלקה וכו' אלא אמרו חז"ל שבאותו דור נקבע אותו במוסף שאין בה ק"ש, ולמה קבעוה במוסף כדי שיתפרסם הנס לרווח, לפיכך במוסף אין דאומרת, בתפלת שחר אין אומרו שהרי קרו ק"ש כתקנה, ועיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' ב' ד', ועיין במנהיג ה' שבת סי' מ"ג, ובאבן עזר בסדר מוסף של שבת דף ס"ד ע"ב, ומובא ברש"י גיטין נ"ט ע"ב ד"ה נתפרדה הבילה וכו' ושם מזכיר שלשה רבותיו, כך אמר מורי הוקן (הוא יעקב בר יקר) ומורי ר' יצחק בן יהודה, וכן סדר רב עמרם, אבל מתלמידי מורי ר' יצחק הלוי שמעתי משמו וכו', ובספר הישר לר"ת סי' תר"כ, וברוקח סי' רפ"ג דף ס"ה וכן במחזורים דרב עמרם בסדר הפסח, ובספר

הישר לר"ת ס"י תרכ"ב וכן פירש רב עמרם וכו' שם וכן כתב רב עמרם בספרו מקום שאין מקדשין ואין מפסיקין וכו' ושם כתוב בסדר רב עמרם בכמה מקומות וכו'.

(ס"י רל"ח צד 202). מכאן ואילך יסד העמרמי וכו' עיין בסדר ר"ע ל"ו ע"א. (ס"י רמ"ג צד 208). ואם היו פחות מעשרה אל יברך לא לפניה ולא לאחריה אילו דברי רב עמרם גאון וכו' עיין בסדרו דף ל"ו ע"ב. ובספר הישר לר"ת ס"י ש"ל ובכאורי שם אות ה' ע"ש.

(ס"י רמ"ז צד 218). והבי נמי אמר רב עמרם גאון ריש מתיבתא וכו' וז"ל בסדר רע"ג דף ל"ו ע"א והקורא את המגילה בצבור כורך וקורא כס"ת ואינה פושטת כאגרת, שבשתי ישיבות ובבית רבינו שבבבל ובכל מקומות ישראל קורין כס"ת, וכן מנהג. ובפרדס ס"י ר"ד והקורא את המגילה כורך וקורא אותה כס"ת וכו' ע"ש.

(ס"י שמ"ג צד 374). ובסדר רב עמרם מצאתי שליה צבור יאמר הוידוי בפני הקהל כדי להוציא את הרבים ידי חובתם וכו' הוא בסרע"ג דף מ"ג ע"א ושליח צבור אומר זה הוידוי לאחר שסיים תפלתו בפני הקהל כדי להוציא את הרבים ידי חובתן וכו' וכן הוא במהריצ"ג דף נ"ט ע"א ע"ש.

(ס"י תקי"ג צד 624). ואם סח בין של יד לשל ראש יברך שתים על של ראש להניח תפילין ועל מצות תפילין כך פירש רבינו יעקב ורב עמרם ורב יהודאי גאון. עיין ירושלמי ברכות פ"ב ה"ג ובמה"פ שם ובתוס' מנחות ל"ו ע"א ד"ה לא סח וכו' ור"ת פ"י וכו' ובעשור ה' תפילין חלק שמיני המספר בין תפילין של יד לתפילין של ראש חוזר ומברך שתים וכן לרב עמרם ריש מתיבתא וכו'.

(ס"י תכ"ד צד 463). וכן אמר רב עמרם שהשיב מר רב נטרונאי גאון וכו' הוא בסדר רע"ג דף כ"ט ע"א וכך אמר רב נטרונאי גאון אלו שאין מתרגמין וכו' ע"ש. והוא בסמ"ג עשין סוף ס"י י"ט וכן רב עמרם שהשיב רב נטרונאי דוקא תרגום שזכה לינתן בסיני וכו' ועיין ס"י קכ"ו.

רבינו עזריאל בר נתן. (ס"י שי"ז 353). וזו תשובות רבינו עזריאל ב"ר נתן וכו' ששאל מה טעם אין אנו תוקעים ברי"ה השלשים קילות על סדר ברכות של מוסף וכו' עיין בתמים דעים ס"י קי"ט בתשובת שאלה לרב האי גאון ז"ל בארוכה. ועיין בהג"מ ריש פרק יבום וחליצה, דשם נזכר ר' שמחה, גם ר' עזריאל ב"ר נתן. גם בעשור סוף ה' ר"ה דף מ"ד ע"א ור' עזריאל פירש טעם מחבירו תוקע לו שאינו מתבייש אם אינו יודע לתקוע. ובמנהיג ה' פסח ס"י ס"ט נהגו כך בשם ר' עזריאל מצרפת. ועיין בדברי המחבר בה' פסח ס"י נ"ג דין שלש מצות. שדבריו קרובים לדברי המנהיג הנ"ל בשם ר' עזריאל ע"ש.

פ.

רב פלטי גאון. (ה"פ ס"י כ"ג צד 261). ובתשובות רב פלטי גאון נמצא כן בשר יבש שלא נזהרו בו במליחתו מותר לאוכלו בפסח. וכן הוא במדרכי פסחים פ"ב ס"י תקניה וז"ל וכן דגים או בשר מלוח בהורף שלא נברק המלח מן החמץ מותרין בפסח מזה הטעם. וכן מצאתי בתשובות רב פלטי גאון וכו' ועיין בהג"מ פ"א ה' חמץ ומצה. והובא בספר הישר לר"ת ס"י תקי"ב דף נ"ו ע"ב ושאר גאוני צרפת והרב ר' פלטי ז"ל אומרים כי אין הלכה כרב ששת וכו' ובמאה שערים למהריצ"ג

ה' חוה"מ דף י"ח ואמר רב פלטואי כיצד דבר האכיר מותר וכו' ושם ח"א ה' הברלה דף י"ח וכן נמי אמר רב פלטואי וכו' ושם ה' ת"ב דף כ"ג ואמר מר רב פלטואי ובתשעה באב צורך למימר ענינו וסליחות וכו'.

(ס"י ש"ג 387). וכן פירש רב פלטואי ראש ישיבה הוי"ו ל"ך סימן. הוא כפרס לרש"י ו"ל סוף ס"י י"ב.

(ס"י שעי"ז צד 437). והכי אמר רב פלטואי גאון מי שנוטל לולב לצאת בו חייב לברך עם נטילתו וכו' כן הוא בסדר רע"ג סדר חג הסוכות דף ג' ע"ב ושם איתא והכי אמר רב פלטואי בן אב"י ראש ישיבה מי שנוטל לולב לצאת בו חייב לברך עם נטילתו וכו'.

(ס"י ג"ד צד 29). הכי שדר רב פלטואי בר אבא (צ"ל אב"י) ריש מתיבתא מקמי דלשתי לא צריך לברוכי שהכל משום דאנוס וכו' ועיין מדרכי פ"ז הברכות ס"י קנ"א. והביא בקוה"ד דף ג' ע"ב וז"ל ואחריו מר ר' פלטואי בר מר ר' אב"י י"ז שנה וכו'. ואחריו היה לראש מר ר' צמח גאון בר מר ר' פלטואי גאון ט' שנים. והובא בבבל העיטור במאמר שני קנין דף ב' ע"ב תשובה לרב פלטואי מאן דכתיב בשמרא יהבית וכו' ושם אות ג' גט חירות דף ל"ד ושדר רב פלטואי גאון וכו' ובשו"ת מהר"ם מרי"ב ס"י ש"ז וז"ל נמצא בספר הפיץ דהכי אמר רב פלטואי גאון ראש ישיבה מסור פסול לעדות וכו' ובמנהגי ה' סוכה ס"י ח' ואמר רב פלטואי היבשים פסולים ביו"ט ראשון בין ביו"ט שני וכו'.

צ.

רב צמח גאון. (ס"י מ"ז צד 25). ושאלו מקמי רב צמח ראש ישיבת גאון יעקב בישיבה. הוא פומבדיתא. מהו שיאמר קידושא דסידרא אם קורא וכו' והוא מסדר רע"ג דף י"ד ע"ב ושאלו מקמי רב צמח ראש ישיבת גאון יעקב בישיבה היא פומבדיתא מהו שיאמר אדם קידושא דסידרא וכו'. וכן הביא הטור א"ח ס"י קל"ב דעת רב צמח שאין לומר ליחיד סדר קדושה וכו' ע"ש ועיין בשערי תשובה ס"י נ"ה המיוחס לרב האי כנראה שם וששאלתם ענין וקרא זה אל זה וכו' ובהערות הרד"ל שם. והו"ו רב צמח גאון בר פלטואי מפומבדיתא הנזכר ביסוד עולם מאמר רביעי פ"ה וז"ל ואחריו רב צמח גאון בר פלטואי וכו' ובימי הגאונים האלה שהיו בפומבדיתא הוקם לראש במתא מחסיא וכו' וכן הוא בקוה"ד ג' ע"ב ואחריו היה לראש מר ר' צמח גאון בר מר ר' פלטואי גאון ט' שנים. ונזכר בשיטה מקובצת על ב"מ ס"ו ע"א שני פעמים ע"ש שחיבר שו"ת. וכן בספר כו"פ פט"ו דף נ"ח ע"א וז"ל כתב רב צמח בר מר פלטואי גאון פומבדיתא וז"ל בתשובה וכו'. ובראב"ן ס"י קפ"ט ומר רב צמח גאון אמר בה טעמא שבשאר ימות השנה אין מברלין על הפת וכו'. ובמדרכי בתוס' מערבי פסחים והכי שדר רב צמח גאון דאין מברכין על הלל בליל פסח. מפני שחולקין אותו באמצע סעודה וכו' ע"ש. ובמדרכי פ"ג דב"ב ס"י תקנ"ג וז"ל מצאתי שהשיב רב צמח גאון וכו' ובשו"ת מהר"ם מרי"ב ס"י תקע"ז יש בידי תשובה רב צמח גאון וכו' ובעיטור דף ז' ע"ב ואיתשיל גבי רב צמח גאון וכו' ואמר רב צמח בר פלטואי וכו'.

רב צמח בר שלמה דייני דבבא. (ה"פ ס"י סי"ג צד 280). ואין מברכין בליל פסחים לנמור את ההלל וכו' מפני שחולקין אותו באמצע. והכי שדר רב צמח

בר שלמה דייני דבבא, ובשערי תשובה סי' ק"ב איתא ורב עמרם ורב צמח ז"ל כתבו ולגמור את הלל בלילי פסחים אין מברכין ולמה מפני שחולקין אותו באמצע וכו' וע"ש ורבינו האי ז"ל דמלתא כדאמר רב צמח ז"ל שאין מברכין עליו בלילי פסחים לגמור ואין אנו אומרים אותו בתורת קורין אלא בתורת אומר שירה וכו' ובסדר רע"ג דף מ"א ע"א ז"ל ולגמור את הלל אין מברכין מפני שחולקין אותו באמצע וכו' והכי איתא במרדכי פרק ע"פ וז"ל על קריאת הלל שבלילי פסחים כתבו הגאונים שאין מברך עליו לגמור לפי שמפסיקין בו לאכול סעודתו. ואינו אלא כקורא בעלמא וכן פירש רב צמח וכו' וברוקח ה' פסח דף ס"ה רב צמח גאון זצ"ל לפי שמפסיקין בו בסעודה וכו'. ובעישור בדין כתובה דמירכסא דף מ"ה ע"ב וכן אמר רב צמח בר שלמה בר דיינא דבבא חוזר ונובה הדמים וכו'.

(ה"פ סי' מ"ב צד 268). אין לשון העיסה ב"ן ושמן ורפש וכו' והכי שדר רב צדק כהן ריש מתיבתא וכו'.

(סי' שע"ה צד 440). אבל שבת ויו"ט שיש קידוש והבדלה אם אין לו יין מבדיל על הפת ושפיר דמי. וכך אמר הטעם ארונינו מאור עינינו מר ר' צדוק ריש מתיבתא ז"ל. ובראב"ן דף מ"ט ע"ב סי' רמ"ג וז"ל וכן היה מעשה פעם אחת שמעו שמר ר' יעקב גאון התיר לברוק סירכא דליבא. ונכנסו אצלו מר רב צדוק גאון ומר אבימי גאון וכמה חכמים גאונים של הישיבה הקדושה וכו' וכן הוא ברא"ש חולין פ"ג סי' י"ד פעם אחת וכו' ע"ש. ובאשכול ה' גדה צד 91) אבל מר רב צדוק גאון ז"ל אמר שצריכה ז' נקיים וכו'.

ק.

ר' קלונימוס איש רומי. (ה"פ סי' צ"ה צד 293). היג ואף אתה אמור לו כהילכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח ול"ג ואין מפי ר' קלונימוס איש רומי. והובא ברש"י ותוס' ביצה כ"ד ע"ב ד"ה אם וכו' גם עתה בא אלי מכתב מגרמייש שבא לשם אדם גדול זקן ויושב בישיבה מן רומא ושמו ר' קלונימוס ובקי בכל הש"ס והורה כן ונהלק עליהם. ובראב"ן דף מ"ט ע"ב סי' רמ"ג כך קיבלתי וזה מצאתי אמר לן הרב ר' קלונימוס מן רומא זצ"ל. ושם וכן הורה מר רב קלונימוס. ובראב"ן דף ס"ט ע"א ורבינו שלמה ורבינו ר' קלונימוס מרומא ז"ל מפרשי לערב בכדי שעשו וכו' והיה בן ר' שבתי כדאיתא שם דף נ"ג ע"א סי' רפ"ז וכן הורה רבינו ר' קלונימוס ב"ר שבתי מעיר רומי. ושם בדה"ק קמ"ג ע"ב וכן הורה רבינו ר' קלונימוס ב"ר שבתי מעיר רומי זק"ל. ושם דף מ"ט סי' רמ"ג כך פירש הרב משום אביו הרב ר' שבתי ובספר הישר לר"ת דף ט"ז סי' קט"ז ר' יוסף קרא אמר ששמע מפי רבינו קלונימוס איש רומי שהגזיר מותר בקידוש והבדלה וכו'. ובפרסם לרש"י ז"ל סי' ש"א ואף הרב רבינו קלונימוס מרומי נ"ע פוטרה בלא גט וכו'. ובא"ו ח"ש סי' ער"ה וז"ל ואני הקטן מצאתי סמך לדבריהם בתשובת הגאונים רבינו אלעזר ב"ר יהודה. ורבנא קלונימוס הזקן איש רומי בן רבנא שבתי כבואו למדינת גרמיישא לאחר פטירת רבינו יעקב ב"ר יקר זצ"ל שאלו ממנו דבר זה והוציא הוהם עדות קודש והראה מכתב שכבר נשאל שאילה במתא רומי וכתב בו שאל מר שלמה היצחקי מן רבנא מרנא רב נתן גאון שהיבר ספר הנקרא ערוך ומן מר דניאל אחיו ומן מר אברהם אחיו והשיבו גם הם שכבר נשאלה בבית מדרשו של אביהם מר חיאל גאון והשיבו בשם מר

יעקב גאון ויש מתיבתא דמתא רומי דמנהג כשר הוא להיות מילה סניף לקהית וכו'. ובשה"ל סי' רס"ד שאל הרב ר' יקר זצ"ל מלפני רבינו קלונימוס מרומא זצ"ל. ובמרדכי הולין סי' תרי"ט וכתב עוד רבינו ברוך משם רבינו קלונימוס מן רומא לית הלכתא כדקמיינתא של רב נחמן וכו'. ושם כסי' תרי"ב וז"ל ועוד כתב מצאתי כתוב בשם רבינו קלונימוס ב"ר שבתי וכו' ועיין לעיל "משולם בר קלונימוס". ונזכר ברש"י פסחים ע"ד ע"א ד"ה ר' ישמעאל וכו' משם רבי קלונימוס וברש"י דברים י"ה א'. שמואל א' כ"ה י"ה, ובפירוש רש"י פרשה בהעלותך ל"ה ושוב מצאתי בתשובות ר' קלונימוס איש רומי כמותי. ובסמ"ג לאוין ה' שבת דף ו' ע"א ורבינו גרשום ורבינו שלמה ור' קלונימוס איש רומי מפרשים לעי"ש ראשון וכו'.

ר.

באות זה רשמתי המקומות שהביא המחזור ויטרי בשם רבי או רבינו סתם וכונתו על רש"י ד"ל מורו ורבו והערותי עליהם.

(סי' מ"ד צד 25). ועל עשרה שהתפללו כולם וכו' וסומך ר' ומראה פנים וכו' נענה מאן דהוא ואמר שמא בשביל הקדושה וכו' והשיב ר' לא מצינו בכל התלמוד וכו' ועיין בלשון שה"ל סי' כ"ז וז"ל מצאתי תשובה לגאון זצ"ל עשרה שהתפללו ושמעו כולם ברכו או קדושה וכל סדר התפלה אומר רבינו שיכולין למנות למנין אחר בשביל יחיד שלא התפלל כמו שעושיין לחתן או ליחיד שלא השכים לבהכ"ג. ואפילו אחד מאותם שהתפללו כבר יכול לחזור ולהתפלל ולהוציא את החייב. ורבי סומך ומראה פנים ממה שהצבור מתפללים כל אחד ואחד וי"ה ברכות וחזור החזן וכופל י"ה בשביל הקדושה ונמצא אותן שהתפללו נימנין למנין בשביל הקדושה לברך. נענה מאן דהוא ואמר שלא בשביל הקדושה שלא אמר כל אחד ואחד לעצמו לפיכך הן נמנין נמצאו עדיין מחויבים בדבר. והשיב ר' לא מצינו לה בכל התלמוד חיוב אלא הכיבה היא לנו ואינה בפחות מעשרה עכ"ל וכל המעיין ומשוה שתי המקומות יראה כי דברי השב"ל הועתק מלשון המח"ו. ורק שינוים קטנים יפריד ביניהם, והתימה כי לא יזכר כי מצא התשובה בספר מחז"ו כמו שהביאו האנדר סי' קי"ט. ובהגהות הר"ף על סמ"ק יום א' דין זה בשם מחזור ויטרי ע"ש. ובהג"מ פ"ח מה' תפילה אות ו' ועיין תוס' מגילה כ"ג ע"ב ד"ה ואין פורסין וכו' ותלמיד רש"י פירשו משמו דאפילו משום אחד שלא שמע וכו' וברא"ש פ"ג דמגילה סי' ז'.

(סי' קי"ט צד 91). עוד מצאתי בתשובות הגאונים האנשים הרגילין לקרות בספר חומש בעשרה במקום שאין ספר תורה. אין רוח חכמים נוחה בהם. ור' אוסר לעשות כן שאף בספר תורה גמור שאינו עשוי כתיקון חכמים אסור לקרות כגון שאינו תפור בנידין. ושלא יהא בין שיטה לשיטה כמלא שיטה אסרו לקרות. כל שכן ספר חומש שאינו מדקדין בו לעשות אחד מן התיקונים האלה שאסור לקרות בו. והמיקל בזה לא נכון הוא עושה שמוציא ברכה לבטלה. ועיין שבה"ל סי' ל"א וז"ל ובשם רבינו זצ"ל מצאתי אנשים הרגילין לקרוא בספר חומש בעשרה במקום ס"ת אין רוח חכמים נוחה בהם. ור' אוסר לעשות כן שאפילו בס"ת גמור שאינן עשויין כתיקון חכמים שאינו תפור בנידין ושאין ריוח בין שרטוט לשרטוט אסרו לקרות בו כל שכן דאסור לקרות בחומש והמיקל בזה לא נכון לו שמוציא שם שמים לבטלה עכ"ל גם בזה לא זכר שם המח"ו כאשר יראה המעיין בשתי המקומות.

(סי' ס"ז צד 35). ושאלנו לר' הנפנה ונטל ידיו צריך ליטול ידיו פעם אחרת (לאכילה) או לא. אמר להם אף אני כך שאלתי את רבינו יעקב ב"ר יקר ואמר צריך לחזור וליטול. וכדברי רבי נטילה אחת עולה לכאן ולכאן וכו' עיין בשה"ל קליה שאלו תלמידיו את רבינו שלמה וצ"ל הנפנה ונטל ידיו וכו' ובלשון הפרדס לרש"י ז"ל סי' ס"ד. ובשו"ת מהר"ם מר"ב סי' מ"ב. ושם בח"ש הגדפס בלבוב סי' שמי"ג. ובמרדכי ברכות פ"ה בהגה"ה סי' ר"ד ע"ש.

(סי' ס"ט צד 36). ופעם אחת שאלתי לר' אם אני יוצא בהבדלת בית הכנסת כיון שלא נתכוונתי בברכת היין. ואמר לי הואיל ונתכוונת לברכת הבדלה דייך. דומה לזה עיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' ע"ג.

(סי' ע"ב צד 39). ומחוך כך אמר ר' כל המברך לאחר יין שבתוך הסעודה עד שלא יטול ידיו במים אחרונים הרי זה משובה וכו' וכן הוא הלשון בפרדס לרש"י ז"ל סי' פ"ד מחוך כך אמר ר' כל המברך לאחר יין שבתוך הסעודה עד שלא יטול ידיו במים האחרונים הרי משובה. ועיין במרדכי (תוספות מערכי פסחים) וז"ל ובמהחזור ויטרי פירש דעל יין שבתוך הסעודה צריך לברך לאחריו וכו'.

(סי' ע"ב צד 39). וכבר ימים מקדם עמדנו על שולחן רבינו וחזורנו עליו לברך אחר אותו יין ונראה הלכה למעשה ולא רצה ליטול כתר לפנינו לקבוע הלכה לדורות. אבל מרנלא בפומיה כל העושה כן ינחו ברכות על ראשו ועיין כלשון זה בפרדס לרש"י ז"ל סי' פ"ד. ועיין בשה"ל סי' ע"ד ובסי' קמ"ח.

(סי' ע"ג צד 40—39). השותה מים בסעודתו חייב לברך על כל פעם ופעם שהוא שותה שהכל וכו' דכל שעתא ושעתא נמלך הוא וכו' כן ראה ר' כ"ה בסרע"ג דף ט"ז ע"א והשותה מים בתוך סעודתו צריך לברך על כל פעם ופעם וכו' וכן הוא בראש פ"ז דברכות סי' כ"ט. ועיין בתוס' ברכות מ"א ע"ב ד"ה אי הכי וכו' ודלא כמהחור ויטרי שכתב שמברכין למים ברכה בכל פעם ופעם ואפילו בתוך הסעודה דהוי כנמלך וכו' ועיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' ע"ד.

(סי' קי"ג צד 87). מכאן מוכיח ר' שמתור לתת מים מערב שבת בתוך אותם כלי זכוכית שאנו מדליקין בהן שקורין לנפש וכו' עיין ברין שבת סוף פ' כירה. ובמרדכי שם סי' ש"ז וז"ל כגון אלו צלוחות שקורין למפא שנותנים בהם מים להגביה השמן או שלא ישבור הכלי מותר. ובסמ"ג לאוין ה' שבת ז' ע"ב אבל אלו צלוחיות של בית הכנסת שנותנין שם מים להגביה את השמן או שלא ישבר הכלי מותר. ועיין בתוס' שבת ט"ז ע"ב ד"ה מפני וכו'. ומה שרנילים לתת מים בזכוכית שקורין לאמפא ונתנין עליה שמן בע"ש אין זה קרוי קירוב כיבוי וכו' ובשערי תשובה סי' רל"ט בשם רב נטרונאי וששאלתם מנהג שלנו נרות של בית הכנסת נותנין מים בעששית ושמן צף על פני המים וכו' ע"ש טעם אחר. ועיין בטור ובי"א א"ח סי' רס"ה. (סי' קנ"ז צד 144). פעם אחת עיריכו בבית רבינו מערב שבת וכליל שבת

שכחו ואכלו העירוב ולא נשתיר ממנו אלא פרוסה אחת. וא"ר דמותר לסמוך על חתיכה זו לטלטל בדרבנן דאמר בעירובין וכו' ובמרדכי עירובין פ"ז סי' תקכ"ד הובא מעשה כזו בשם הרב ר' יחיאל מפריז וז"ל פעם אחר ראיתי בבית חמי ה"ר יחיאל מפריז שעירבו בבית מורי מערב שבת וכליל שבת אכלו העירוב ולא נשתיר ממנו אלא פרוסה אחת ואמר לי מורי שמתור לסמוך על חתיכה זו לטלטל סביב לבית כדתנן בעירובין א"ר יוסי בד"א שצריך מוון שני סעודות לעירוב ה"מ בתחלת עירוב אבל בסוף עירוב דברי הכל כל שהוא. ואע"ג דאיכא דפליגי עליה מ"מ ק"ל כדברי המיקל. ונראה דמה שהתיר לסמוך על מה שנשאר היינו אף לשאר שבתות דא

דוקא לאותו שבת למה ליה למימר ונשתייר פרוסה אחת הא אפילו לא נשתייר כלום לאחר השכח מותר לאותו שבת וכמו שכתב המרדכי בפרק בבל מערבין סי' ת"צ. מכאן משמע דמותר לאכול העירוב לכתחילה מיד משחשכה לאחר קנית העירוב. וכ"ה בהגהת ראש פי"ג דעירובין ד"ה מכאן משמע וכו' וכדפסק בא"ח סי' שצ"ד סי"ב בהג"ה ע"ש. (סי' ר"מ צד 206). מעשה בא לפני ר' ששכה החזן וקראו ארבעה בפרשת החדש שבא בחנוכה כמו שרגילין לקרות בשאר ראשי חרשים ארבעה. וא"ר אם לא היתה וכו' הובא בפרדס לרש"י ז"ל סי' כ"ב. ובשה"ל סי' ק"צ מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל מעשה בא לפני ר' ששכה החזן וכו'.

(סי' רמ"ה צד 210). מעשה שהיה ואירע פורים באחד בשבת וקדמו להתענות בחמישי בשבת וכו' ובאתה אשה אחת לפני ר' שהיה לה לרכוב אחר השלמונה. ושאלה אם אפשר שתתענה למחר ותאכל היום מפני טורח הדרך. ואמר ר' אעפ"י שאין זה תענית צבור קבוע וכו' מ"מ אסור לו לאדם להיות פורש מן הצבור וכו' הובא בפרדס לרש"י ז"ל סי' ר"ד ע"ש כי חסרון הנכר שם ויש לתקן מכאן. (סי' רמ"ה צד 211). והיה הדבר קשה מאוד בעיני ר' כקוצים וכו' ואין ר' נוהג היתר בדבר וכו' עיין בפרדס לרש"י סי' ר"ה כל הענין. ובהני"מ סוף פ"ב ה' מגילה וחנוכה. ובביאורי שם אות פ'.

(סי' רע"ה, רע"ו צד 244). והיה לר' לבוש חדש וכו' ועמד ר' ואמר צדוק הדין וכו'. וקשה לר' לישב מחריש וכו'.

(סי' רע"ו צד 245). ולא חש ר' להברותו סעודה ראשונה וכו' ונמנע ר' מלכנסו אצלו לנחמו וכו' הורה ר' ללבוש חלוק לבן ולרחוץ וכו' שוב פעם נפטר בן אחד ד' ימים אחר מילתו ופטר ר' את אביו וכו' עיין כל זה באו"ז ה' אכילות סי' תכ"ח. ובפרדס לרש"י ז"ל סי' ר"ג ע"ש.

(סי' רפ"ד צד 252, 253). פעם אחת הניחו בכית רבי עירובי תכשילין ערב יו"ט למחר ביום טוב ראשון מצאו הפת לבדו שנשאר והבשר שעמו נאכל. והרצה דברים לפני ר'. וא"ר אילו לא בא הדבר לפנינו וכו' ויחד לו ר' מקום. כפול הוא לקמן בס"י ע"ו 287. ובמהרש"ל פ"ב סי' י"ח דביצה מביא מעשה כזה בשם מהר"א ק ועיין בביאורי אות ג'.

(ה"פ סי' ע"ד צד 286). פעם אחת שכח ר' ולא אכל מצה אפיקומן אחר סעודה קודם ברכת המזון. ולאחר ברכת המזון הוזכר. ולא רצה לאכול ממנה וכו'. ועיין בשה"ל סי' רי"ח כתב רבינו שלמה זצ"ל בהלכות פסח שסידר פעם שכח רבי ולא אכל מצת אפיקומן אחר סעודתו קודם ברכת המזון ואחר כך נזכר ולא רצה לחזור ולאכל ממנה לפי שהיה צריך לברך אחריה ולשתות מכוס של ברכה ואי אפשר לשתות בין כוס של ברכת המזון לכוס של הלל וכו'. וכן נמצא בפרדס לרש"י ז"ל סי' קל"ב ע"ש. ובספר או"ז ח"ש סי' רל"ב הובא דבר זה בשם ר' קלונימוס הוקן ז"ל כתב בתשובת הגאונים רבותי פ"א שכח רבי קלונימוס הוקן לאכול אפיקומן אחר הסעודה קודם ברהמ"ז ואח"כ הוזכר לו ולא רצה לחזור ולאכול ממנה וכו' ועיין מרדכי ברכות פ"ו סי' קל"ט. ובמרדכי סוף פסחים והא לך הסדר בקוצר. ז"ל אמרו עליו על רבינו קלונימוס הוקן זקינו של רבינו יהודה החסיד שפעם אחת שכח ולא אכל אפיקומן בליל פסח וכו' ושם בסוף ואם שכח ולא אכל אפיקומן וכו'.

(ה"פ סי' מ"ג צד 268). שאלו את ר' אם מותר ללוש בכזים בפסח אם יש בהם משום חימוץ או לא. ולא אמר ר' בדבר לא איסור ולא היתר וכו' כלשון המח"ו הוא לשון הפרדס לרש"י ז"ל בס"י קכ"ט שאל את ר' אם מותר וכו' וכן הוא

ניב לשון השב"ל סי' רי"ד בהלכות פסח של רבינו שלמה זצ"ל שאלו את ר' אם מותר ללוש בכצים בפסח או לא וכו'.

(סי' קס"א צד 148). על אחת מאלף אלף אלפי אלפים וריבי רבבות הטובות וכו' כך אומר ר' ויש שמחסיין ו' מוריבי רבבות וכו' אבל ר' עושה אותם שני חשבונות וכו' ואין צריך לחסר הוי"ו וכו' ובסדר רע"ג גרס ואלו פיננו וכו' מאלף אלפי אלפים ורוב רבי וכו' ע"ש כ"ז ע"ב. וכן הוא ברד"א דף ס' ע"ב ע"ש.

(ה"פ ס' צ' צד 290). יתר של שפוד שתוחבין בו יריכי העוף היה ארוך יותר מדאי ובא מעשה לפני ר' ואסר לחתכו בסכין. ולא לשרוף ראשו באור כדי שיתקצר משום תקון כלי. ואין זה דומה לחותכה באור לפי שתי נרות דהתם נראה כמדליק כדרכו. כאדם שצריך להדליק שתי נרות. והובא באו"ז ח"ש סי' שניז וז"ל כתב מורינו ורבינו אב"י העורי זצ"ל ראיתי בתשובות שפוד שצולין בו עופות והיה ארוך יותר מדאי ואסר ר' לחתוך אותו ולא לשורפו משום תקון כלי. ולא דמי להא דאמר בירושלמי (פ"ד דביצה ה"ד) גבי פתילה ר' יהודה אומר חותכה באור לשתי נרות ונראה כמדליק שתי נרות. ולא ידעתי למה הביא מירושלמי דבר המפורש במשנה. ועיין מרדכי ביצה פ"ד סי' תרצ"א כתב רבינו אב"י העורי ראיתי בתשובות יתר שפוד וכו' ואסר רבי לחתוך אותו ולא לשורפו וכו'.

(ה"פ ס' צ"ב צד 291). העיד ר' על אדם גדול ומנו ר' שניאור ב"ר יהודה ב"ר ברוך שראוהו שחתך בשנת קשרי הכבש שהוא מוקשר בו בשפוד כשהוא צלי דהוה ליה כחותמות שבכלים ראמינגן כביצה מתיר ומפקיע וחותר. (בהערותי שם כתבתי כי החסיר המעתיק שם התואר גדול וכדומה. ועתה ראיתי כי טובה השערתי כי כן נמצא בשה"ל סי' פ"ז וז"ל וכן מצאתי שהעידו על אדם גדול ומנו ר' שניאור ב"ר יהודה ב"ר ברוך זצ"ל שראוהו שחתך קשרי הכבש וכו') ועיין במרדכי ביצה פרק ד' סי' תרצ"א וז"ל כתב רבינו אב"י העורי הלכתא כשמואל דאמר אין בנין ואין סתירה בכלים ומטעם זה מותר לחזור ולהפקיע קשרי השפוד שקושרין בה הטלה וכו' וה"ר מרדכי זצק"ל ראה בבית רבינו מאיר שעל השולחן לפניו היו נוהגין לחתוך קשרי השפוד בשבת וכן היו נוהגין בבית חמי רבינו יואל מפריש ז"ל.

(סי' תע"ג צד 591). ואמר ר' דיו בנטילה ראשונה שקודם קידוש וכו' עיין תוס' ק"ו ע"ב ד"ה הגטל ידיו וכו'.

(סי' שפ"ד צד 446). ולדברי האומר מתחילין כל הבכור שאלנו לר' מפני מה נקראת ביום השמיני וכו' ואמר לנו ר' וכו' כן היא גם דעת רע"ג עיין בסדר רע"ג נ"א ע"ב. ועיין במנהיג דף ע"א סי' נ"א נ"ב נ"ג ע"ש.

(ה"פ ס' מ"ד צד 269). חיטה הנמצאת בתרנגולת בפסח אין אדם שמתירה לפי שחמץ בפסח בין במינו בין שלא במינו אוסר בכל שהוא. ואף ר' אומר שהיא אסורה וכו' כעין לשונו הובא בתמים דעים סי' קמ"ה וז"ל ובספר האורה כתוב חטה הנמצאת בתרנגולת בפסח אין אדם רשאי להתירה לפי שחמץ בפסח בין במינו בין שלא במינו אסור ואסור בכל שהוא. ואף ר' אומר שהיא אסורה. אבל יש להביא ראיה להתר מטומאה אם לא מפני שאין אנו יודעין אם למדים מטומאה איסור או לא. ששנינו גבי טומאה בעוף כדי שתפול לאור ותשרף. דכיון ששהה האוכל במעיו כשיעור הזה שוב אינו ראוי לקבל טומאה לפי שבא לידי סרחון מיד ואינו אוכל. וכן יש לומר שאין זה בא לידי חימוץ אלא ע"י סרחון. אי דפשיטנא למנמר איסורא מטומאה ע"כ. ועיין בפרדס לרש"י ז"ל קל"ט וסי' קמ"א ובשה"ל סי' רי"ז ובפירש הר"ש פרק י"א משנה ו' דאהלות ד"ה בעופות וברגים וכו' יש רוצים להתיר סכאן

וכו'. ובתוס' מנחות ס"ט ע"א ד"ה דבלע וכו' ותוס' חולין צ"ו ע"א ד"ה אמר רבא וכו' ותוס' בכורות ד' ע"ב ד"ה דג טהור וכו'. ועיין במדרכי פסחים ס"י תקנ"א.

(ה"פ ס"י מ"ה צד 269). חטה אחת נמצאת בתרנגולת ביום אחרון של פסח והמתין ר' עד מוצאי פסח ואכלה. וכן כתב המדרכי בפ"ב דפסחים ס"י תק"ג וחטה מבושלת בתרנגולת אין להשהותה אלא אם כן נמצאת ביום אחרון של פסח דאין בו איסור כ"א מדרבנן. ובטור א"ח ס"י תמ"ו הביא בשם ספר יראים ואם הוא ביו"ט אחרון של פסח מותר להשהותו עד אחר הפסח. ולא הביאו שכן הוא גם דעת רש"י שהביא המחז"ו. ועיין בש"ע א"ח ס"י תס"ז במ"א ס"ק י"ד.

(ה"פ ס"י מ"ו צד 269). וכל ה' ימי הפסח צריך ללוש במים שלנו. ויש שאינן חוששין למים שלנו אלא ביום ראשון בלבד. וחולק ר' עליהם וכו' עיין ברא"ש פסחים פ"ב ס"י ל"א. ובשה"ל ס"י רי"א ובשערי תשובה ס"י צ"ח צ"ט ובסי' רפ"ח.

(ה"פ ס"י מ"ט צד 270). ר' לא מצא חסא בפסח והביא מרוי"א. ועיקר של פופרץ. והם שנויים בפרק כל שעה ומכרבין עליהם אכילת מרור וכו' עיין פירש"י פסחים ל"ט ע"א על תמכתא מרובי"א מררי"תא; אמרפו"ל והיא פופרץ. ובפרדס סוף ס"י קל"א ור' לא מצא חסא בפסח והביא עיקר שלו וכו'.

(ה"פ ס"י נ"א צד 270). יש טועים בסדר פסח ומגביהין הקערה עצמה כשמתחילין לומר הא לחמא ומסלק הבשר מתוך הקערה. וראיתי את ר' שאינו נוהג כן וכו' עיין רשב"ם פסחים קמ"ז ע"ב ד"ה ואין עוקר וכו' ובהגמ"פ ה"ז הלכות חו"מ אות א'. ובאר"ז ח"ש ס"י רנ"ו. ועיין במנהיג ה' פסח ס"י ע"א וס"י ע"ג.

(ה"פ ס"י נ"ג צד 271). והשלש מצות שאמרנו ר' אומר שמכרך באחת המוציא. ובאחת על אכילת מצה ובציעה לאפיקומן. ואחת לכריכה כהל"ל. וכו' עיין תוס' קמ"ז ד"ה מה דרכו וכו' אך ר"י היה מכרך המוציא על השלימה והדר על אכילת מצה על הפרוסה ובוצע משתיהן יחד וכן עמא דבר ולכן עושין על השלישית כריכה כדי לקיים מצוה בשלשתן. וברא"ש ע"פ ס"י ל' ונהגו באשכנז ובצרפת וכו' ובמנהיג ה' פסח ס"י ע"ז ע"ח ע"ש. ובר"א דף פ"ז וז"ל וכתב רבינו יעקב הזקן משום אביו הואיל ושלשת המצות באות לשם מצה טוב הוא שתעשה מצוה בכל אחת מהן. כיצד על השלימה המוציא ועל הפרוסה לאכול מצה ולאפיקומן. והשלישית לכריכה וכו' ועיין בסדר רע"ג דף ל"ט ע"ב ע"ב וטמיש בחרוסת והדר אכיל וכו' ובמנהיג שם.

(ה"פ ס"י נ' צד 255). ור' אומר שאין צריך לחזור ולהגעילה ובלבד שישליך המים מתוכה כשהן מרותחין וכו' עיין במדרכי פסחים פ"ב ס"י תקפ"ג שהביא משם רש"י ורב האי נאון שאין צריך להגעילה אחר שהגעיל הכלים. ובשה"ל ס"י ר"ז וז"ל ורבינו שלמה וצ"ל פירש אומר ר' שיורה שמגעילין בה אין צריך לחזור ולהגעילה. ובלבד שישליך ממנה המים כשהן רותחין קודם שישקוטו המים מרתחתן שלא תצטנן מתוכה ותחזור ותבלע וכו' והעתיק לשון זה ממחז"ו ע"ש.

(ס"י ע"ג צד 40). פעמים ראיתי את ר' שהביאו לפניו על השולחן אגוזים מטוגנין בדבש וכו' ומכרך עליהם בורא פרי העין. כי הוא היה אומר האגוז עיקר. והדבש טפל וכו' ובעיני היה דבש עיקר. אלא כדאי הוא ר' לסמוך עליו. והוא בפרדס ס"י פ"ה ופעמים ראיתי את רבי שהביאו לפניו על השולחן אגוזים ברבש לא נשתנה פרי מהוויתו ואין זה בישול והאגוזין עיקר ובעיני דבש היו אלא כראי (רבי) לסמוך עליו. ובתוספות ר"י חסיד ברכות ל"ה ע"ב וז"ל וכן אגוז מטוגן בדבש

בורא פרי העץ וכן כתב במחזיו שנסדר לפני רש"י ז"ל וכן הובא באו"ז ח"א סי' קס"ח וכן אנו מטונן בדבש בורא פרי העץ וכן כתב במחזיו שנסדר לפני רבינו שלמה זצ"ל ולא כמו שכתב שם בענין אחר שהדבש עיקר ויברך שהבל. דודאי האנוז עיקר. וכוונתו למה שהביא המחזיו בס"י ס"ט. וכן הביא גם הפרדס סי' ע"ז ע"ש וצ"ע. ועיין בסמ"ג עשין סי' כ"ז וז"ל אנוז מטונן בדבש כתוב הרב ר' שמחה זקנינו לפני רבינו שלמה שהאנוז הוא עיקר ומברך בורא פרי העץ. וכן הוא דעת התוס' ברכות ל"ה ע"ב ד"ה משכחת וכו' ועיין בהג"מ פי"ג מה' ברכות אות ה' ואנוזים מטוננין בדבש כתב במחזור ויטרי וכו' וכן הוא בסמ"ק סי' קנ"א אנוז וכו' כתוב במחזיו וכו' ובאגודה פ"ו בברכות סי' קל"ד ע"ש. (סי' ע"ג צד 40). ופעמים שראיתי את ר' כשמבאין לפניו בשר של חידוש (כן הוא בפרדס בשר של חידוש ובפני שד"ל היה בשר של חירות) עיין בפרדס לרש"י ז"ל פ"ו ופעמים ראיתי את רבי כשמבאין על השולחן בשר של חידוש או בשר מבושם או בצים מטוננין בדבש נוטל ומברך שהבל קודם שיבצע ברכה המוציא אומר לי זה חביב בעיני יותר מן הפת ונוח לי ליתן ברכתו לשבח את קוני כאשר אני אוהב וכו'.

(סי' ר"ט צד 204). והקפיד ר' על הדבר ואמר שלא אמרנו אלא רמז בעלמא וכו' והחזירו רבינו עליו השלום (כניל לגרוס).

(סי' רכ"ז צד 193). וראיתי ר' שלא קרא הלל דר"ה עם הצבור וכו'.

(סי' צ"ה צד 293). אטו מי איכא צערא קמי קודשא בריך הוא והכתיב הוד והדר לפניו לפיכך אינו עיקר, ואין רבי רניל לאומר וכו'.

(סי' ק"ד צד 301). רבי התפלל ערבית ביום ולא רצה לברך על ספירת העומר עם האחרים כי היה דואג שמא יעשה ברכה לבטלה. וספר עם האחרים ולא בירך וכו' עיין ברד"א דף פ"ט ע"ב וז"ל וכתוב במחזיו המתפלל עם הצבור מבעוד יום מונה עמהם בלא ברכה וכו' ובשה"ל סוף סי' רל"ד ועיין בביאורי אות ל'.

(סי' ק"ו צד 304). ומפסיר (שחומ"פ) ביחזקאל היתה עלי יד ה' עד סוף הפרשה אך הוקשה הדבר לרבי כי אין בה מעניין הפסח כל עיקר. ונראה לר' שצריך להתחיל למעלה, כה אמר ה' עוד זאת אדרש לבית ישראל ונוי ועיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' ל"ג וז"ל וכד מקלע שנת בחשי"מ קרו שבעה בפי' כי תשא מן ראה אתה עד לא תבשל גדי, ומפסיר מן והקרבתם עד סוף פסקא ואפטרותא ביחזקאל היתה עלי יד ה' ע"כ. וגם ברד"א דף צ' ע"א ובס"ת ב' קורא מפסיר והקרבתם, ומפסיר ביחזקאל היתה עלי עד סוף הענין, ותו לא מיד.

(ה"פ סי' כ"ז צד 262). וכסכוס קירמי, שעושות הנשים בפסח שקורין אנפשייר התיר הרב וכו' עיין סמ"ג לאוין סי' ע"ה, ובתוס' מ"ק י' ע"ב ד"ה כסכוס וכו' ובביאורי אות ז', ושמעתי כי ר"ש היה (הוא רבינו יו"ט עיין לעיל ר' יו"ט).

(ה"פ סי' כ"ג צד 261). ורבינו ש"י (הוא רש"י) הורה כשחל י"ד להיות בשבת מותר לעשות מצה בערב שבת לכתחילה וכו' עיין שערי תשובה סי' רצ"ה, ועיין בספר יראים סי' ק"ה, וברוקח סי' רע"ז.

(ה"פ סי' כ"ח צד 263). ילוש ויאפה וישא עמו כדי שלא יבטל מאכילת מצה העתקתי מתשובות רבינו ש"י. ובהגהת אשר"י פי"ג דעירובין ד"ה וכן כתב רש"י וכו' ורבינו שמואל בשם רבינו ש"י וכו' עיין תקל"ז שהוא כנוי לרש"י ז"ל.

(שם סי' כ"ט). אבל יין שפיר דמי, משום דחמרא מנרר גריר וקא אכיל מצה לתיאבון. וכן היה רבינו נוהג. עיין תוס' ברכות ל"ה ע"ב ד"ה טובא וכו' ובמרדכי ריש פרק כיצד מברכין סי' ק"ב, ובטור א"ח סי' תע"א ובב"ה שם.

רבינו ש"י. (סי' תקל"ז צד 750). ורבינו ש"י אומר דכיון דלא קיימא בדרי דאוני לא מצטרפי. אין בריאה שום עינוניתא דוורדא טריפה, ורבינו ש"י מתירה, הוא כינוי לרש"י ז"ל עיין רש"י חולין מ"ו ע"א ד"ה אפילו כטרפא דאסא וכו' ובהני דירן דאית ברובא דידהו אי משכחונה ריאה דלית בה עינוניתא כשירה וכו' וי"א דאם חסרו אונות הימין מצטרפין לה בהדייהו וכו' ואין הדבר נראה בעיני וכו' ועיין בפירוש תמיד כ"ז ע"ב פירש הרב רבינו ש"י פירש אחד וכו' ובפירוש רש"י ותוס' יומא ס"ט ע"א, ועיין בספר הישר לר"ת סי' של"ג, ושם סי' תקנ"ט, ובתוס' זכחים ה' ע"ב ד"ה מיעט וכו' ורבינו ש"י מוחקו (וכתב בצרו שלמה יצחקי).

רבינו ש"ח. (סי' שני"ט צד 414). ניכ כינוי לרש"י ז"ל ורבינו ש"ח קאסר לנשים לברוכי אלולב וסוכה משום דפטורין וכן הביא בהג"מ ה' ציצית פ"ג אות מ' בשם רש"י ע"ש.

(שם צד 413). ונראה לר' דהכל מעין מצוה קא יהיב שיעורא וכו' אבל בקרבן עולה וראייה אינו נראה לר' שיהא חייב וכו' עיין בביאורי שם אות ה'.
(סי' שס"ה צד 424). וכן קבלנו מרבינו הרב וצ"ל והעמידנו בעיקר הדבר מתלמוד ארץ ישראל, עיין בביאורי אות י'.

(סי' צ"ד צד 291). אין ר' רוצה להתיר לשחוק באנונים בשבת וביו"ט וכו' ובשלהי פרק המוציא תפילין הגיה רי"ש שלא בגירסת הספרים וכו' מנימוקי רי"ש. נראה שהוא כינוי לרש"י ז"ל. ועיין תוס' עירובין ק"ד ע"א ד"ה הכי גרם בקונטרס וכו'. ובשה"ל סי' קכ"א ז"ל וכן מצאתי כתוב אין ר' מתיר לשחוק באנונים בשבת ויו"ט משום אולודי קלא ועוד שמשתכר. (העתיק לשון המח"ו ולא שמו). ולשחוק בכדור שקורין פלוטא מתיר רבינו מפני שמחת יו"ט. עיין ביצה י"ב ע"א תוס' ד"ה הכי גרם רש"י וכו' ובירושלמי פ"ד דתענית ה"ה, ובמדרש איכה פסוק בלע ה' ולא חמל. ובשה"ל סי' קכ"א.

(סי' שס"ג צד 418). מיכן ואילך דרבנן, לא אחמור רבנן בספיקא מ"ד רי"ש, (הוא רש"י).

(סי' רמ"ה צד 210). וזה הוסד לפני רבינו תנוה נפשו בצרור החיים, עיין בהג"מ פ"א מה' מגילה ונהנו הקהל וכו'.

(סי' רמ"ג צד 208). אבל רבינו שלמה חולק עליו ואומר שצריך לברך אפילו ביחוד בין לפניה בין לאחריה. עיין בסדר רע"ג סדר פורים דף ל"ז ע"א ז"ל והקורא את המגילה בזמנה אינה קורא אותה אלא בעשרה. שכך אמר רבינו נתן ראש ישיבה לענין מגילה, אמר רב מגילה בזמנה קורין אותה אפילו ביחוד, ושלא בזמנה בעשרה. רב אשי אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה בעשרה. הוה עובדא וחש לה רב להא דרב אסי, וכיון דרב קא חייש להא דרב אסי הלכה כרב אסי. ועיין בערוך ערך מגל ג' דמסיק משם פירוש ר"ח הילכתא כרב וכו' ואע"ג דחש ליה רב להא דרב אסי קיימא לן הלכתא כרב. ועיין בספר הישר לר"ת סי' של"ל. ועיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' ר"ד, ובשה"ל סי' קצ"ה. ובטור וב"י א"ח סי' תר"ץ.

(סי' רכ"ז צד 192). נהנו העם לברך בר"ח לקרוא את ההלל, אבל רבינו תנוה נפשו בצרור החיים לא מברך עליו. עיין תוס' ברכות י"ד ע"א ד"ה ימים וכו' וכתוב במחזור ויטרי כיון שאינו אלא מנהג בעלמא לא מכריכין עליה ועיין בביאורי שם אות י'.

ש.

שלמה ב"ר יצחק. (שם צד 193). וזו תשובה השיב ר"ת על רש"י זקינו וכו' עיין בביאורי אות י'.

(סי' ר"ל צד 196). כאילו הן מן התורה לכל דבר, וסייעתא לרבינו שלמה ב"ר יצחק, עד כאן תוספות, ת'.

(סי' שס"ט צד 430). נישלה בוכנתו פירש רבינו במתניתין תנא פיטמתו, בוכנתו. ולפי שהוא חד ועשוי כמין בוכנא, פילון, זה לשון מורי הוקן רבינו יעקב. אבל רבינו יצחק הלוי פירש וכו' עיין בערוך ערך פטם בשם ר"ח, ובפירוש הר"ש ערלה פ"א משנה ח' פרח שעל הפטמא. ובמשנה עוקצין פ"ב משנה ג'. ועיין בספר יראים סי' קכ"ד. ובשה"ל סי' ש"ס. ובתניא סי' פ"ה ענין אתרוג.

(סי' שע"ד צד 435). שלמה ב"ר יצחק, היא תשובת השאלה על מה שנשאל אם אומרים זמן בנטילת לולב בשני ימים טובים הראשונים של חג.

(סי' שפ"ט צד 442). ראשון דחוד"מ קורא וכו' ובסדר הזה הנהיג רבינו זצ"ל את דורו, והעמיק בדבר מכתב ידי רבו מובהק ר' יעקב ב"ר יקר שפירשה במסכת מגילה לפני המאור הגדול מתקן לכולה גולה, רבנא גרשם זכרנו לברכה כו' עיין בסרע"ג דף נ"א ע"א, ובמנהיג ה' סוכה סי' מ"ז וקריאת קרבנות החג נחלקו לכמה עניינין אית גאון דאמר וכו'. ובסי' מ"ח ורב עמרם אמר כו'. ובסי' מ"ט אך מנהג קצת צרפת וכל קנפיה ופרוכנצא וספרד הוא עיקר וכו' ועיין בעיטור בעשרת הדברות ה' סוכה ולולב דף מ"א ע"ב, ובשה"ל סי' שע"א, ובטור סי' תרס"ג ע"ש.

(סי' שפ"ב צד 444). ועל היקף של כל ימות החג נשאל רבינו נ"ע, וכך השיב. על שכתב על היקף של כל ימות החג וכו' וכן נראין הדברים וחזורני בי מבראשונה, וכל דברי רש"י ז"ל השאלה והתשובה עד וחזורני מבראשונה הובא באו"ז ח"ש סי' שט"ז ועוד שם עליהם נוספות ע"ש ועיין בספר יראים דף מ"ד ובמאה שערים למהר"צ"ג ה' לולב דף קכ"ד ע"א, ע"ב. וביצחק ירנן שם דף קט"ו, ובמנהיג סי' מ"ד, ובשה"ל סי' שס"ט. ובתניא רבתי סי' פ"ו ובאורי שם אות ה' ע"ש. ועיין בתשובות רבינו יוסף אבן מינאש סי' מ"ג. (סי' תס"ח צד 587). מעשה בחתן אחד שעשה ארוסין ונשואין ביחד וכו' הובא בלקוטי פירוש בסוף הספר.

(סי' תס"ט צד 588). ור"ת השיב על זה דלא יתכן לעשותו בכוס אחד וכו' עיין בספר הישר לר"ת תרכ"ב.

(סי' תצ"ח צד 604). הלכות נדה, כקנה וקידה, ארוכות באין מידה, לרבנא שלמה בר יצחק ז"ל, נדה דאורייתא הכי פירושא אם ראתה דם וכו' כל זה נמצא בפרדס לרש"י ז"ל סי' ע"ד.

(סי' תצ"ט צד 606). וכבר היו אנשים שחולקין על רבינו שלמה ב"ר יצחק בכך שהן אומרים וכו' והשיב להם רבינו וכו'. כן הלשון בפרדס לרש"י ז"ל סי' רע"ב וכבר היו אנשים שחלקו על הרב רבינו שלמה ב"ר יצחק נ"ע בכך שהיו אומרים וכו'.

(סי' תצ"ט צד 610). וכן השיב רש"י נ"ע, והא לך תשובתו צריכות נשים לחטוט את שיניהם קודם טבילה וכו'. וכן הוא בפרדס לרש"י ז"ל סי' רע"ג וכן השיב רבינו נ"ע והילך תשובתו צריכות נשים בעת טבילתן לחטוט (לחצות) שניהם וכו' ע"ש. ועיין באו"ז ח"א הלכות נדה סי' שס"ג, א', וכן השיב רבינו שלמה צריכות נשים בעת טבילתן לחצות שיניהם וכו'.

(סי' י"ד צד 614). לשון רב סעדיה נאון ורבינו שלמה ורבינו שמואל וכו' עיין בספר התרומה בארכות סי' צ"ט שהביא שם דעת רב סעדיה נאון ומסיים וכן הלכה למעשה שאין לסור ממנה ימין ושמאל, ועיין במנהיג ה' יולדות סי' ק"כ כדן תורה ודין מנהג בקבלת אבות וכו' אך רבינו סעדיה לא כך כתב וכו' אבל היום הזה אין לנו דין זה והכמים עשו חווק לדבריהם וכו' עד הגה דברי רבינו סעדיה שהעתקנו מלשון הערב אל לשון הקודש.

(סי' תקי"ב צד 640). משפט סדר הנחות הפרשיות בכתים לדברי רבינו שלמה וכו' עיין מנחות ל"ד ע"ב וברש"י ד"ה כיצד סדרן וכו', ותוס' שם ד"ה והקורא וכו' ובא"י ח"א סי' תקנ"ה, ובתמים דעים סי' ע"ט ובספר התרומה ה' תפילין סי' ר"ו.

(סי' מ"ד צד 761). ואם נשפכו המים מספיקא אסור דטעם כעיקר דאורייתא, ולא כפירש רש"י. עיין ע"ז ס"ז ע"א תוס' ד"ה אמר ר' יוחנן וכו' ותוס' חולין צ"ח ע"ב ד"ה רבא אמר וכו'. ושם ק"ח ע"א תוס' ד"ה אמר רבא וכו' ובפסחים מ"ה ע"א תוס' ד"ה בשמעתין משמע וכו' ובזבחים ע"ט ע"א תוס' ד"ה אמור רבנן וכו'.

(סי' ע"ה צד 767). דהיינו ריש מעיא באמתא בעי גרירא, זהו ממקום שמתחיל הקבה להתקצר ואילך צריך גרירא כדפירש רבינו שלמה וכו' עיין רש"י חולין צ"ג ע"א ד"ה ריש מעיא וכו'.

(סי' נ"א צד 763). לפירש רבינו שלמה לצלי בעי קריעה שתי וערב לכתחילה וכו' ע"י חולין ק"ט ע"ב. ק"יא ע"ב. ובתוס' ק"ט ע"ב ד"ה אינו עובר וכו' וד"ה ההוא לקררה וכו'. (סי' פ"ז צד 769). ומורי רבינו מפרש בימי התנאים היו הרבה ישראלים ביחד וכו' עיין תוס' ע"ז מ"ו ע"א ד"ה אימור וכו'.

(סי' צ"ד צד 770). ישראל שיש לו שוורים ומשכירן לגוי עד זמן אחד וחורש בהן בשבת. בימי רבינו שלמה שאלו דבר זה וכו' הוא מספר התרומה הקצר סי' קמ"ח. (סי' קי"ב צד 774). גינית של ענבים דרוכים וכו' ולדברי רבינו שלמה והרב ר' יהודה ב"ר נתן אפילו בלא נתינת סל [אלא] שפנה הענבים וכו' כצ"ל וכן בספר התרומה הקצר סי' קס"ו.

(סי' קכ"ו צד 776). גוי שתחב אצבעו וכו' ואם הניח [ידן] על הנקב שלא יזוב, אבל [לא] נכנס בתוך החלל, לדברי רש"י עד ברזא אסור בהנאה וכו' כצ"ל וכן הוא בקצרות מספר התרומה סי' קפ"ב ע"ש. ועיין תוס' ע"ז נ"ט ע"ב ד"ה היג אתא נכרי וכו', ותוס' ד"ה אמר רב פפא וכו'.

(סי' קל"ו צד 780). כדפירש רש"י פרק כל הגט וכו' עיין גיטין כ"ה ע"ב, ובפרש"י ולכי מיית הוי גיטא וכו' ובתוס' ד"ה מה היא וכו'.

(סי' תקמ"ג צד 785). אבל אם היא קטנה לפירש ראשון של רבינו שלמה וכו' עיין קידושין מג ע"ב ובבאורי ד"ה לפירש ראשון וכו' ע"ש.

והגאון ר' שלמה ב"ר יצחק. (סי' קנ"א צד 117) אומר בשם ר' יעקב ב"ר יקר דטעם בשמים במצי"ש דכל יום השבת שבת אור של גיהנם וכו' והכי אמר רב נטרונאי נאון במוצי"ש וכו' וכך ראונו רבותינו שהיו עושין וכו' עיין שה"ל סי' ק"ל ומי שמדקדק בלשונו שם יראה כי הוא לקוח ממח"ז. ועיין במאה שערים למהר"י"ן גאות דף י"ד, ובה"ג ה' קידוש והבדלה סי' ב', ובפרדס סי' ק"ה, ק"א, ק"יד, קמ"ו, ובלקוטים מרש"י שבסוף הפרדס דף נ"ב ע"ב, ובסדר רע"ג ל"א ע"ב, ובמנהיג דף ל"ד ע"ב ובתשובות הרשב"א ח"ג סי' ר"צ.

(סי' רפ"א צד 249). נשאל לרבינו שלמה אם אבלים מן המנין וכו' שלמה ב"ר יצחק, עיין תוספות כתובות ה' ע"ב ד"ה כי תניא וכו' ובירושלמי מגילה פרק הקורא עומר

ה"ד אית תניי תני אין אבלים עולין מן המנין וכו' ועיין בספר הפלאה על כתובות בתוס' ד"ה רב תנא הוא וכו'.

רבינו שלמה ברי' יצחק ז"ל. (סי' ש"ג צד 388). ורבינו שלמה ברי' יצחק ז"ל פירש בפרק בתרא דר"ה (ל"א ע"א) במוספי שיר דשבת מאי אמרי פרשת שירת האזינו חולקין וכו' עיין במס' סופרים פ"ב ה"ה, ובשו"ת הרשב"ש סי' תכ"ט.

(סי' קל"ד צד 106). ודוגמא לזה הסדיר רבינו שלמה זצ"ל בסדר סוקי סליחות ה' אלהי צבאות מי כמוך חסין יה (תהלים פ"ט, פ"ו) מזה למדנו דהפסוקים המסודרים לאומרם בהתחלות סליחות המה מרשיי ז"ל.

רבינו שלמה ב"ר מאיר. (סי' רע"ה צד 243). הוא אחיו של ר"ת הנקרא רשב"ם, ישב לו ר' שלמה אחי רבינו שהיה מתפלל, ואמר לו רבינו יעקב אחיו וכו' כיון שבא לבית הכנסת ירד הרב ר' שלמה לפני הארון ואמר ברכו. עיין תוס' פסחים ק"ה ע"ב ד"ה שי"מ ברכה טעונה כוס וכו' ורבינו שלמה ב"ר מאיר אומר וכו' גם רשיי זקינו הביאו עיין חולין קמ"ז ע"ב כן מצאתי בנימוקי רבינו שלמה ברבי מאיר.

ר' שלמה בן רבינו יעקב. (סי' פ"ב 51). והוא ר' שלמה בן ר"ת, ובספר שבו סדר זרעים ומועד ירושלמי שהיה של רבינו יעקב כתוב בתחילתו א"ר אסי וכו' כמו שכתבתיו. וכדומה שהוא כתב יד החבר ר' שלמה בן רבינו יעקב ואחר סיום הדבר כתב רבינו בכתב ידו הנכר ל', וכן מנהג העולם ולא כמעשה דרבה ותלמידיו בכרבות, וכן הלשון בשה"ל סי' ט' ע"ש.

(סי' ק"ל צד 103). פסק ר' שלמה בסוטה פרק אלו נאמרין, יש ללמוד מיכן סדר נשיאות כך הוא וכו' ושם הנהיג שצ"ל וכשנלה דבור מפי הקורא וכו'. ועיין סוטה ל"ט ע"א ד"ה וכו' מהדר וכו' סדר נשיאות נפיש מפירש רבינו שלמה היה נראה שגורסתו ג"כ הכי. ועיין פירש"י על אלפס מגילה פרק הקורא עומד וכו'.

ר' שלמה ב"ר שמשון. (סי' ק"ו צד 303). על ששאל אם שכחו וקראו ר' בענייניו של יום ולא קראו פרשת קרבן מוסף וכו' והובא באו"ח ח"ש סי' שט"ז וז"ל כתב ה"ר שלמה ב"ר שמשון זצ"ל כך מקובלני ממורי הוזהר ר' יעקב ב"ר יקר וכן דעתי נוטה שאין אומר זמן בנשילת לולב אלא ביום ראשון בלבד, וברוקח סי' ר"יש ה' לולב ואתרוג פסק רבינו שלמה משום רבו הוזהר רבינו יעקב ב"ר יקר שאין אומר זמן בנשילת לולב אלא ביום ראשון (ונראה שכונתו על ר' שלמה ברי' שמשון כנראה באו"ח הנ"ל). וכן הוא ברא"ש פ"ד דסוכה סי' ב' וז"ל כתב בשם ר' שלמה ב"ר שמשון ז"ל נשאלתי אומר זמן על הלולב ביו"ט שני וכו' (ועיין בק"ג שם אות ח') ובמנהגי ה' אתרוג ולענין זמן דלולב כתב ר"ש ז"ל הצרפתי דעיקר מצות הוזהר וכו' יברך בשעת נשילתו בראשון ושוב לא יברך ביו"ט שני וכו' ועיין בשה"ל סי' שס"ו וז"ל וכך השיב בתשובותיו רבינו שלמה ב"ר שמשון (צ"ל שמשון) בשם רבינו יעקב ב"ר יקר ז"ל שאין אומר זמן בנשילתו של לולב אלא ביום ראשון בלבד וכו' וברד"א סדר תפלות סכות דף ק"י ע"ב ולענין זמן ביום שני הוא מחלוקת. ה"ר שלמה ב"ר שמשון כתב שאין לאומרו וכו'. וכן מוזכר בשה"ל ה' ט"ב סי' רס"ו וכן הורה הר"ר שלמה ב"ר שמשון, וברוקח ה' ט"ב סי' ש"יב וכן הורה רבינו שלמה ב"ר שמשון ב"ר אליקים וכו' והובא בפרדס לרשיי ז"ל סי' שי"א. ובמהר"ק סי' צ"ד וז"ל והגאון רבינו שלמה ברבי שמשון, ובנחלת שד"ל צד 47 הביא וז"ל בתשב"ץ (מנהגי מהר"ם) כ"י קרוב לסוף מצאתי שני רבנים היו בדור אחד, רבינו שלמה ברי' יצחק בעל הפ"י, ורבינו שלמה ברי' שמשון, ואתו היה חותם עצמו ששון על שם

אביו, ורבינו שלמה היה חותם עצמו שי"י על שם אביו (ועיין מה שכתב הרב החכם וכו' מוה" אברהם ברלינער נ"י בהקדמה לנחלת שד"ל).

מר רב שלום גאון. (סי' ק"ב צד 81). והכי אמר מר רב שלום גאון בלילי שבתות וימים טובים במעריב אומר שומר עמו ישראל לעד. בישיבה ובכית רבינו אין מנהג כן אלא חותמין במקום ושומר צאתנו, ופרוס עלינו סוכת שלומך וכו'. ובסדר רע"ג דף כ"ה והכי אמר שר שלום נמי, בליל שבתות ובלילי ימים טובים במעריב למימר שומר עמו ישראל לעד, ובכית רבינו אין מנהג, אלא תחת שומר עמו ישראל חותמין פרוס סוכת שלום עלינו ועל עדת עמו ישראל ועל ירושלים. ועיין בשערי תשובה סי' פ'. ובמנהגי ה' שבת אות ג' וכן כתב רב שלום גאון ד"ל כי אין מנהג בישיבתו ובכית רבינו שבבבל לומר שומר עמו ישראל בשבת אלא במקומו חותמין ופרוס וכו' ובשה"ל סימן ס"ה אמר רב שר שלום גאון זצ"ל בלילי שבתות וכו' והובא שר שלום בשערי תשובה סי' ש"ל וששאלתם אהר קורא וכו'. וסי' של"א וששאלתם ספר תורה שאין לו תנין וכו'. שלי"ב, שלי"ג, שלי"ד, ושם בשאר מקומות.

(סי' קכ"ה צד 99). ורב שלום ריש מתיבתא דמתא מחסיא שדר הכי לומר בתפלה של שחרית של שבתות וימים טובים וכו' והיי"כ פעמים באהבה וכו' אין מנהג בישיבה ובבבל כולה אלא וכו' ועיין בפרדס לרשי ד"ל סי' ד' ושם איתא ר' משה רב שר שלום ריש מתיבתא דמתא מחסיא וכו' ע"ש. והובא רב שר שלום בערוך ערך חפר ב' אמר רב שר שלום יש חכמים ששמעו מפי הראשונים וכו' ובערך שבע ב' בתשובות רב שר שלום משמיה דרב יהודאי גאון אמר הנשבע בעשרת הדברים ובספר התורה אין לו הפרה לעולם, ובערוך ערך ראש וז"ל בתשובות הגאון רב שר שלום כתוב בריה בשני ימים אומר בין בתפלה בין בקדוש היום מועדים לשמחה וחגים וזמנים לששון. וכן הוא בספר ראב"ן דף ס"ט ע"ב וז"ל ובתשובות מר רב שלום גאון כתוב בריה בשתי ישיבות אומר בין בתפלה בין בקדושתא דיומא מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון, וכן הוא במדרגי סוף ר"ה ע"ש. והובא בספר תמים דעים סי' קל"ה כתב רב שר שלום גאון ע"ה שחיטה העשויה במסרק אסורה וכו'. ובשו"ת מהר"ם מרי"ב סי' י"א וראינו שכתב רב שלום גאון במתא מחסיא שתיקנו לומר צידוק הדין שנפטר רבינו באותה שעה וגם אין רגילין לעסוק בתורה וכו' וכן ברא"ש פסחים פרק ע"פ סי' י"ג וגם רב שלום ממתא מחסיא כתב שתיקנו לומר צדוק הדין על שמת משה רבינו באותה שעה וכו'. וזוהו הוא בספר הישר לר"ת סי' תר"כ וראינו שכתב רב שר שלום גאון מתא מחסיא שתיקנו לומר צידוק הדין על שם שנפטר מרע"ה באותה שעה וכו'. ובשה"ל סי' קכ"ז מצאתי בשם רב שלום גאון זצ"ל בשבת במנחה מותר להתעסק בתלמוד וכו' ושם בסי' קכ"ז וראינו שכתב רב שר שלום גאון מתא מחסיא זצ"ל שתיקנו לומר צדוק הדין וכו' ובאר"י ח"ש סי' פ"ט אות ט' כתב ר"ת שכתב רב שר שלום גאון מתא מחסיא שמה שאנו אומרים וכו' ע"ש מה שהאריך בזה, ועיין בסדר רע"ג דף ל' והכי אמר שר שלום גאון במנחה בשבת מותר וכו'.

(סי' קמ"ז צד 115). והכי שדר רב שלום גאון אין אומר ויהי נועם וכו' הוא בסדר רע"ג דף ל"א ע"א והכי שדר רב שר שלום גאון אין אומרים ויהי נועם אלא במוצ"ש. ומוזכר בתוס' מנחות ל' ע"א ד"ה מכאן וכו' בשם רב שר שלום גאון, וברא"ש פ"ג דחולין סי' כ"ג וז"ל ורב שר שלום גאון כתב בתשובה דבין סביך ובין סו"ך כשרה וכו'. ובכ"פ פ"ה דף י"ג ע"א בתשובת רב שר שלום משמיה דרב יהודה גאון ז"ל הנשבע בעשרת הדברות וכו'. ובתוס' שבת ס"ד ע"ב ד"ה ר' ענני וכו' והר"ר שמשון מצא כתוב בשם רבינו שר שלום וכו'.

ר' שלמה ב"ר אבן (פיימן). (סי' קע"ה צד 162). שרי עובדוהי מהחזו"י סניין וכו', וכן השיר תל"ו. ותל"ח. השיר ושבה ערכו. שירו לאל נועם לו הוא ע"ש.

הרב ר' שמעיה. (צד 277). והרב ר' שמעיה פירש נמי בשם רבינו שלמה קידוש ודאי פוטר וכו' ועיין פרדס סי' פ"ט. וסי' צ"ו. והובא בתוס' ע"ז ח' ע"ב ד"ה קרטסים אומר הר"ר שמעיה וכו' ושם תוס' ע"ז מ"ו ע"א ד"ה שרא ליה וכו' והר"ר שמעיה פירש דהוה גזרה לגזרה וכו'. ושם נ"ה ע"א תוס' ד"ה והשאר מותר וכו' אבל הר"ר שמעיה פירש מותר בהנאה וכו' ובמרדכי קידושין סי' תק"ס כתב הר"ר שמעיה וכו'. ובמרדכי ע"ז פ"ב סי' תתל"ב ורבינו שמעיה בתשובה פירש דג מליח שמלחו ישראל וכו' ובמרדכי חולין סי' תשכ"ה וכן כתב ר' שמעיה בן בתו וכו'. ועיין בתוס' ר' יהודה חסיד הגדפס מחדש בווארשא על מסכתא ברכות י"א ע"ב וז"ל ואמנם בפסקי הר"ר שמעיה תלמידו של רבינו שלמה ראיתי שכתב על רבינו שלמה ז"ל כשמשכים רבי לעסוק בתורה מברך ברכת התורה וכשהולך אחרי כן לבית הכנסת ואומר ברכות ופסקי דומרה חוזר ומברך ברכת התורה וכו'. וכן באגודה ברכות כ"ב ובפסקי הר"ר שמעיה כתב על רש"י כשמשכימים ללמוד בתורה וכו'. ובנחלת שד"ל דף 42 ראיתי שהביא בשם ספר אסופות מתשובות של ר' שלמה ברי' יצחק שפירש ה"ר שמעיה חתן אחותו. ושם מתשובת רבינו שלמה ופירש ה"ר שמעיה חתנו. ובאו"ז ח"ש ה' פסחים סי' רל"ט ועיסה שנילושה בכצים כתב ה"ר שמעיה. שפעם אחד שאלו לרש"י על עיסה שנילושה בכצים אם מותר לאוכלה בפסח. ולא אמר בה לא איסור ולא היתר וכן ראיתי בתשובת רבינו שמעון בן אברהם וכו' ועיין במחז"ו ה' פסח אות מ"ג. ובפרדס סי' קכ"ט. ובשה"ל סימן רי"ד וז"ל בהלכות פסח של רבינו שלמה זצ"ל שאלו את רבי אם מותר ללוש בכצים בפסח וכו' וכל מדקדק בלשונו ובלשון המחז"ו יראה כי הוא העתקה ממחז"ו. ועיין תוס' פסחים ל"ה ע"ב ד"ה ומי פירות וכו' ובשו"ת הרשב"א סי' תנ"ד. ועיין בבאורי אות מ'.

ר' שמואל מבר. (סי' פ"ב צד 51). אמנם ראיתי שלא רצה רבינו יעקב לעשותו צניף לעשרה, ואמר כי אעפ"י שבתשובתו לנדיב ר' שמואל מכר התיר בו גם בלא חומש בידו הוא עצמו לא היה רוצה לעשות מעשה אפילו חומש בידו וכו' ועיין בשה"ל סי' מ' ושם איתא אע"פ שבתשובתו לנדיב הר"ר שמואל מבארי התיר לו אפילו בלא חומש חזר בעצמו ולא היה רוצה לעשות מעשה וכו'. (ולא ראיתי לסופרי הדורות מי שיוכרוהו). ועיין בספר או"ז ח"א סי' קצ"ו. ובתוספות ר' יהודה חסיד על מסכת ברכות מ"ז ע"ב ד"ה זאת תשובת רבינו תם וכו' ועיין תוס' ברכות שם מ"ח ע"א ד"ה ולית הלכתא וכו' ויש מצרפין קטן לתפלה רק שיהא חומש בידו ואומר ר"ת דמנהג שמות הוא וכו' וע' ברא"ש פ"ז דברכות סי' כ' ע"ש.

הגאון רב שמואל ברי' דוד הלוי. (סי' קכ"ג צד 98). הורה שמתרים לויים לקרות בתורה אפילו שלא במקום כהן בכל עניינים בין בראשונה בין באחרונה. כמו ישראל. ובעין אותה הוראה נמצא בשה"ל סי' ל"ד וז"ל וכן הורה הגאון רבינו שמואל ב"ר דוד (ונשמט הלוי) זצ"ל שמתרים לויים לקרוא בתורה בלא כהן בכל עניינים. ובסי' קצ"ג שם כתב וז"ל ובמעשה הגאונים מצאתי במנצא נחלקו שני גדולי הדור ר' יצחק ברי' יהודה ור' שמואל ברי' דוד הלוי. ר' יצחק צוה להפטר ברני ושמחי (ברי"ח טבת שחל בשבת) ור' שמואל העיד מפי אביו ז"ל שאמר לו שמפטרין בשל ר"ח וקיימו את עדותו. ועיין בפרדס בלקוטי דינים ושו"ת לרבינו שלמה זק"ל דף ג"ח ע"ב וז"ל הגאון ר' שמואל ברי' דוד הורה שמתרים לקרות בתורה בלא כהן בכל עניינים וכן מורי שיחיה, (וגם כאן נראה

שחטר תיבת הלוי) והובא ברש"י סנהדרין צ"ז ע"ב כך מצאתי כתוב בשם הרב ר' שמואל ב"ר דוד ז"ל.

החבר ר' שמואל. (סי' רע"ד צד 225). שמעתי על החבר ר' שמואל שעמד מאבילותו בערב יו"ט מבעוד יום וכו' וטעם הדבר מפי אביו הגאון מפני שיו"ט מפסיק ומבטל גזירות ד' ושלשים. וכשם וכו'. וכן הוא בפרדס לרש"י ז"ל סי' קס"א, ולזה בין הרמב"ן בתוה"א ענין שבתות ויו"ט וז"ל ומצאתי בנמקי הצרפתים מעשה ועמד רבינו שמואל מאבילותו ערב יו"ט מבעוד יום וכו' ודברי טעות הן וכו' ע"ש. והוא רבינו שמואל הלוי מוירמיוזא בן הגאון ר' יצחק הלוי, כמו שמצינו אותה מעשה בראב"ן דף פ"ד ע"ב וז"ל מצאתי הרב ר' שמואל הלוי בוירמישא עמד מאבילותו ערב יו"ט מבעוד יום ולא התפללו שם מנחה, וטעם הרב מפי הגאון אביו רבינו רבי יצחק הלוי מפני שיום טוב מפסיק ומבטל גזירת שבעה, ועומד מאבילותו מבעוד יום ולא נהירא לי וכו', (וגם שמו לא מצאתי מוזכר בסופרי הדרורות).

רשב"ם. (סי' נ"ה צד 272). ופירש רבינו שמואל מ"ב טעמא כדמפרש בשאלות דרב אחאי וכו' עיין רשב"ם פסחים ק"ב ע"ב ד"ה הג' רבה בר בר חנה וכו' ובתוס' שם ד"ה ושון וכו' ועיין בשאלות פרשה יתרו סי' נ"ה, ובמנהגי ה"ש סי' י"ח, ובתוס' שבת קי"ט ע"ב ד"ה ומצא נר דלוק וכו'.

רשב"ם. (סי' נ"ז צד 273). הלכך אין בכך כלום אם יטול ידיו קודם קידוש ומברך על נטילת ידים, וכמו כן פירש רבינו שמואל וכו'. עיין פסחים ק"ז ע"ב רשב"ם ד"ה דחביבא ליה ריפתא וכו' ובתוס' שם ד"ה מקדש אריפתא וכו'.

רשב"ם. (סי' נ"ז צד 277). והכי נמי פירש רבינו שמואל בערבי פסחים, עיין רשב"ם פסחים ק' ע"ב ד"ה ידי יין וכו' אבל המקדש בביתו על שלחנו בשבת אין צריך לברך על היין שבתוך הסעודה וכו' ועיין בתוס' שם ד"ה ידי יין וכו'.

רשב"ם. (סי' תקי"א צד 623). ודייק רבינו שמואל לברך לפני המילה להכניסו ולהכניסו להבא משמע וכו' ועיין בתוס' שם ד"ה אבי הבן וכו' ותלוי בנירסת הספרים דרבינו שמואל גרים אבי הבן ברישא, וכן הוא דעת רע"ג משם שר שלום גאון וז"ל כשמברך אבי הבן להכניסו בביתו של אברהם אבינו אין מברך אלא לאחר המילה וכו' עיין בסדרו דף נ"ב ע"ב, ובאיו"ז ה"ש סי' ק"ז אות ו' וכבר היה מצריך הרשב"ם לברך להכניסו קודם המילה וכו', ובמנהגי הלכות מילה סי' קכ"ג.

ר' שמחה ברי' יצחק. (סי' שיו"ז צד 353). תשובת רבינו עזריאל ברי' נתן אשר חכמים יגידו, את שלום ידידי קרובי החבר ר' שמחה ב"ר יצחק אני צעירו החתום דורש עם שלום קרובתי הגברת ובן יקיר יגדל כחושים. בנחלת שד"ל הובא בשם ויטרי שיי"ח ולפנינו הוא בס"י שיו"ז כלשונו ממש, וידידי הרב הגדול החכם מוה' אברהם ברלינער נ"י הגיה ע"ז לעיין בספרו זכור לאברהם, ולא נמצא בידי לעיין בו.

ר' שמעון ברי' נתנאל משזנא. (סי' שיו"ז צד 355). והשיב רבינו יעקב בן רבנא מאיר (ר"ת) אשר שאלו ר' שמעון ברי' נתנאל לשזנא, אשאלה מענה לשון מאת רבינו תם וכו' השיב ר"ת מימיני בל אמוט וכו'. עיין בספר תמים דעים שהביא בזה תשובה ארוכה בשם האי גאון סי' קי"ט, וכראב"ן סי' ס"א, ובכעל העיטור בעה"ד דף מ"ג, ובתשובות מהר"ם מר"ב סי' תר"ג.

ר' שמעון ברי' יצחק הגדול. (שם צד 364). וגם ר' שמעון ברי' יצחק הגדול

שהיה מלומד בניסים היה אומרם. ש"מ מותר ומצוה, ובשה"ל סי' כ"ח מביא וז"ל וגם ר' שמעון הגדול שהיה מלומד בנסים היה אומרם בכל יום, וגם רבינו סעדיה שםפיו אנו חיים שמסר לנו סוד העיבור פירש שמצוה ומותר וכו'. (בשם הגדולים חשיב שנים ר' שמעון הגדול, ור' שמעון בר' יצחק. ומכאן משמע שהוא אחד כי ר' שמעון הגדול הוא נקרא ר' שמעון בר' יצחק הגדול). וכן משמע נמי מהא דבסי' תפ"ב בפיט אמהות עת נכבשה וכו' חתום בסוף שמעון בר' יצחק, ובסי' תפ"ד כתוב למעלה "רשות לחתן מר' שמעון הגדול" ובתוך הפיט רשום רק שמעון בר' יצחק, וש"מ דזה וזה אחד הוא. ותימא מדוע לא הביא שם ר' שמעון אחי אם של רש"י שהובא ברש"י שבת פ"ה ע"ב ד"ה בנוטה וכו' ומצאתי לי סמך ביסודו של רבי שמעון הוקן אחי אמי מפי רבינו נרשום אבי הגולה, ומוזכר ר' שמעון הוקן בתום יבמות נ"ה ע"ב ד"ה אשה וכו' ותירץ הרב שמעון הוקן וכו' — וכן הפיט כסי' תע"ח המתחיל איחד שם שוכן תרשישים וכו' רשום שם המחבר שמעון בר' יצחק.

הרב שמעון מפלאירא. (סי' רס"ב צד 225). העתקתי מכתובת הרב שמשון מפלאירא. עד כאן ה'. בקוה"ד דף י"ח ע"א הביא רבינו שמעון מפלאירא עירובין ל"ב ע"א ד"ה רב ששת וכו' אך שם איתא הרב רבינו שמשון מפלאירא, ובשה"ג הביא רבינו שמעון מפלאירא. וגם רבינו שמשון מפלאירא והוסיף ור' שמשון מפלאירא היה בימי ר"ת כנראה במרדכי פרק אע"פ. ולפנינו במרדכי שם איתא ר' שמואל מפלאירא, ובמרדכי פרק כל שעה סי' תקנ"ב הרב ר' שמואל מפלאירא בשם רבו הקדוש רבינו שלמה מדרוש וכו'. ובסמ"ג לאוין ה' י"ט סי' ע"ה דף ט"ו ע"ב והרב רבינו שמעון מפלאירא (וצ"ל מפלאירא כדאיתא אותה ענין עצמו מרדכי ביצה פ"ב סי' תרע"ב ר' שמעון מפלאירא) ובמרדכי פרק כל שעה סי' תקע"ב ה"ר שמואל מפלאירא משם ר"ת. ושם סי' תקצ"ד, ושם פרק אלו עוברין סי' תקצ"ה, ובא"ו ח"ב סי' רנ"ו בתהילת הסי' פירש ה"ר שמואל מפלייש. ובתשובות מהר"ם מר"ב ח"ג סי' תפ"ט לשון מוה"ר שמואל מפלאירא. ובמרדכי ע"ז פ"ה בהגהה סי' תתנ"ט וכן פסק ה"ר שמואל מפלאירא. וצ"ע בכל זה.

רבינו שמשון בר' יוסף. (סי' תע"ד צד 592). ור"ת ורבינו שמשון בר' יוסף חזרו בו וצוו לפרסם ולהורות הדבר כי חילול שמים הוא שטובלות ומעכבות מלבדך וכו' ועיין בספר הישר לר"ת סי' של"א והרב ר' יעקב (הוא ר"ת) והרב ר' שמשון (בר' יוסף) הורה כן דמותר לפרסם ולהורות וכו' ע"ש. ונזכר שם סי' תקמ"א פירש הרב רבינו שמשון מניקה שנתגרשה וכו' וכן בסי' תקמ"ה וז"ל ונ"ל סוגיא זו עד סוף המסכתא פירש רבינו הרב ר' שמשון, והובא שמו ושם אביו בתוספות ר' יהודה חסיד ברכות ט' ע"ב לק"ש קורין כוותיקין וכו' ור"ת פירש בתשובתו להר"ר שמשון בן ה"ר יוסף דומן ק"ש הוי אחר הנץ החמה וכו'. ובשערי תשובה סי' מ"ו רבינו שמשון ז"ל בעל התוס' מוסיף על זה וכו'. ושם סי' קצ"ג לרבינו שמשון ז"ל ובתוס' שבת ס"ד ע"ב ד"ה ר' ענני והר"ר שמשון מצא כתוב בשם רבינו שר שלום וכו'.

רב שרירא גאון. (סי' תקי"ב צד 640). אבל רב שרירא גאון ורב היי גאון בנו ורבינו יעקב מפרשים וכו' הובא בשערי תשובה סי' כ"ג, כ"ד, צ"ו רבינו שרירא וצ"ל אעפ"י שאטרו חכמים וכו' ובסי' ק' רבינו שרירא ז"ל אמר כך שמעתי מפי ראשונים מקובל בדיחה שאין אופין בימי הפסח המצה בשמן ומים כל עיקר וכו'. ובסי' קל"ז, קס"ט, קע"ב, קע"א, ק"פ עד סי' קפ"ד, סי' ר"ו הנופל על פניו וכו'. רכ"ב אנשי מזרח וכו' רכ"ח, רנ"ג, ר"ע וששאלתם הא דתנן וכו'. ר"צ רב שרירא ורב האי

ז"ל, שי"ג וששאלתם וכו'. שבי"ד כל התעניות וכו' שכ"ה, שכ"ו, שני"ב שי"ג שאינו יודע כונת התפלה וכו'. וברש"י נישין ס' ע"ב ד"ה אילומא וכו' ורב שרירא נאון פירש בכתב תשובתו שיפורא שופר של נדבה וכו' ועיין בתוס' שם ד"ה שיפורא וכו' וברש"י כתובות ד' ע"ב ד"ה בנדתאה עיר שבבבל ושמה בנדת בפסק סררו של רב שרירא נאון היא נוכרת. ובתוס' כתובות ס"ז ע"א ד"ה גמלים וכו' כמו שכתוב בכתב רב שרירא נאון. ובספר הישר לר"ת ס"י תקי"ב להנכות שטרי חוב ולכתובה ממטללי דיתמי כן כתב רב שרירא בכתבו. והרמב"ן במלחמות כתובות פרק נערה שנתפתחה ז"ל וכבר דחאה רבינו הגדול ז"ל בטעם נכון והפירש ממנו כפירש מחייו. ורבינו שרירא ורבינו בנו שהוא שקיל כרובא של סנהדרין כך כתבו בדברי רבינו הגדול ז"ל. והובא כמה פעמים במהרי"ן נאות, ובבעל העיטור ובספר כרו"ם ובשאר גדולי הראשונים. —

ת.

ר"ת. (צד 415). ואת זו פירש ר"ת. ועוד כתב ר"ת, עיין בספר הישר לר"ת ס"י ש"י, ומוזכר בכמה מקומות בשם וא"א לפורטס.

שמות הספרים המובאים במחזור ויטרי ע"ס א"ב עם מראה מקומות
והערות עליהם.

א.

- ובאבות דר' נתן כך שנינו, וברייתא קורין אותה אבות דר'ג ולא ידעתי
463 על מה וכו'
464 ובברייתא דר' נתן מפורש שכן מצינו באנשי כנה"ג וכו' והוא באדר"ג פ"א.
ובמשנת ר' נתן אמרינן בן עזאי אומר הוי זהיר בדבריך מבטלתן ועשה סייג
464 לדבריך וכו'.
במשנת ר' נתן וכו'. וכן מפורש בסוף משנת ר' נתן. הוא באדר"ג פרק כ"ו.
527 ושם סוף פ"מ ונ"א
544 מוסף עליו במשנת ר' נתן שלבו היה מצטער וכו' ע"ש פרק ל"ח
544 ובמשנת ר' נתן שנינו על גלוי עריות כיצד וכו' אדר"ג סוף פרק ל"ח
שנו רבותינו במשנה ר' נתן כל השוקד על דברי תורה הרבה שקדנים כנגדו
וכו' עיין באדר"ג פכ"ט ושם הלשון משונה קצת וז"ל כל השוקד עצמו על
ד"ת מוסרין לו שקדנין כנגדו. וכל הבוטל מד"ת מוסרין לו בטלנין כנגדו
כגון ארי וזאב ונמר וברדלס ונחש והגייסות והליסמים באים ומקיפין אותו
526 ונפרעים ממנו שנא' אך יש אלהים וכו'.
ובמשנת ר' נתן הן נכללין כך וכו' עיין אדר"ג פ"ג. — במשנת ר"ג כנגד
536 עשר נסיונות וכו'. שם
545 ואף במשנת ר' נתן שנינו כך בפרק ד' מיני פורעניות. והוא בפליח דאבור"ג.
548 שנינו במשנת ר' נתן כל המוכה את הרבים אין מגלגלין עבירה וכו' ע"ש פ"מ.
48 אגדה. ואמרינן באגדה שיר של פנעים היה אומר וכו' עיין מדרש במ"ר פ"ב
ובאגדתא אמר הקב"ה כל הימים יש להם זוג. ראשון שני. וכו' עיין
109 בר"ר פ"א. ופסיקתא רבתי פ"ג.
ומצינו באגדה שבא הכתוב ללמד על סנחריב. וללמד על פרעה וכו' עיין
בפרש"י ישעיה ל' כ"ט. ובמדרש תהלים מזמור קי"ג. ובמדרש שמות פ"ח.
284 ובמדרש איכה פ"א
ומצינו באגדה מניין שאין אומרים שירה וכו'. ברכות ל"ה ע"א. ערוכין י"א
284 ע"א. י"ב ע"א.
וכן נמצא האגדה. דבור ראשון וכו' כמה ברקים וכו' ועל פי אגדה זו פירשתי
למעלה כאשר פירשתי. ועל סמך אגדה זו יסד המשורר שיר זה עיין בת"י
שמות כ' ב' דבירא קדמאה וכו' ובמדרש סוף פרשה כ"ט כשנתן הקב"ה
320 את התורה צפור לא צווח וכו'. סי' רפח.

- כן נמצא בדברי אגדה. עיין ירושלמי ר"ה פ"ד ה"ח. ופסיקתא רבתי פ"מ למה
 אין ישראל תוקעין מן התפלה הראשונה וכו'. ובתניא רבתי סי' ע"ה
 ובאורי שם אות כ"ט ע"ש.
- 385 ודרשינן באגדתא וי"ו מעשה ידינו. לא ידעתי מקום אגדתא זו. ועיין
 סי' קמ"ט. ובסרע"ג דף ל"א ע"ב וכו' אמרינן ויהי נועם במוצאי שבת לחול
 היכא דאיכא לקמן שיתא יומי דחולא. אבל איכא כי מצעי יו"ט או יומא
 דכפורי אפילו חל יומא טבא ערב שבת ואיכא לקמן חמשה יומי דחולא
 לא אמרינן ויהי נועם בההוא אפוקי שבתא.
- 439 ועמד יתרו והשיאה לו וכו'. כמו שמצינו באגדת השכם ודברי הימים של משה.
 הובא ספר השכם בפרדס לרש"י וז"ל ר"ח. ובעיטור חלק השמיני דף כ"ז ע"א
 וכן לר' עמרם ריש מתיבתא בשאין לו אלא אחד מברך שתים להניח ובמצות
 תפילין וכן בהסכם (צ"ל בהשכם) ובלקח טוב וכן הובא בתניא רבתי סי' ס"ד
 והכי איתא בספר השכם. וברד"א דף כ"א ע"ב ר' ישמעל אומר ב"ג מרות
 התורה נדרשת ובמדרש השכם גורם מ"ג מרות וכן כתב רבינו סעדיה.
 ובמאה שערים למתרי"ץ גאות ה' קדוש ובמדרש השכם וקודם שיקדש אין
 מניחין את השולחן וכו' ועיין במבוא לפסיקתא זוטרות להרב ר' שלמה
 בובער שהביא שם עוד הרבה מקומות שנוכר שם ספר השכם ע"ש.
- 540 מצאתי באגדה וביום השמיני ימול כתיב, ואין כתיב שיוציא שום הוצאות בא
 וראה כמה ישראל מחכבין את המצוה שהם מוצאים הוצאות לסעודה וכו'
 הוא במדרש תנחומא סי' ה' בשינוי מעט ע"ש.
- 617 מצאתי במדרש אגדה כל אותן ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הי'
 פורעים מפני עינוי הדרך. כן הוא בפרד"א פכ"ט בשינוי לשון ע"ש ובהגהות
 רד"ל. וכן הביא המגדני בהלכות מילה סי' קכ"ט וז"ל ויש סמך לזכר
 בפרד"א כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא היו פורעין מפני עינוי
 הדרך וכו'
- 625 בהגדתא למה נסמכה פרשת ציצית מקישר וכו' כעין דרשה זו
 הוא בתד"א פרק כ"ו והובא בילקוט פרשה שלח.
- 637 ובאגדה נותן מוראות המקרא למוראת מקדש וכו' עיין יבמות ו' ע"א וע"ב.
 ובמסכת סופרים פ"ג י"ג.
- 464 אמר ריב"ל אגדה היא בתנחומא. הוא בתנחומא פסוק והלוחות ונו ובמשיר פמ"א.
 עוד יש עניני אותיות באלפא ביתא דר' עקיבא. ונוכר בספר כפתור ופרח
 פ"ו דף ל"ד ע"ב וז"ל אלפא ביתא דר' עקיבא אין ארין החיים אלא ארין
 שמתיה היין תחלה לעולם הבא. ושם פכ"ה דף ע"ז ע"ב מצאתי באלפא
 ביתא דר' עקיבא אי"ק. בכ"ד גלי"ש. דמ"ת. הנך. וסיס. וע"ן. חפ"ף. טצ"ן.
- 556 וכו' ע"ש. וכן הביא בספר מדרש תלפיות אות א' אותיות רבי עקיבא. סי' תקינ.
 ואנכי דאתי לידן הספר מדרש תלפיות אמרתי להעתיק דבר נפלא ממנו
 באות ה' ענף חכמה בביאור ילקוט ריש משלי וז"ל והחכמה מאין תמצא
 מלמד שהיה שלמה מהפיש היכן החכמה מצויה. ר' אליעזר אומר בראש.
 ודי יהושע אומר בלב דכתיב נתתה שמחה בלבי ואין שמחה אלא חכמה
 שנא' חכם בני ושמח לבי אל תקרי למד אלא לב שהלב הוא מבין דעת.
 שנא' חכם לב יקח מצות חזון באותיות ואף דוד התפלל עליה שנא' לב
 טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חרש בקרבי. ע"כ אמיה מאמר זה קשה

להולמו ונבוכו בו ראשונים ואחרונים אומרו אל תקרא למ"ד אלא לב וכו' שהם דברים בלתי צודקים לא למעלה ולא למטה דמי הזכיר למ"ד כרי לומר אל תקרא למד. ומתוך הקושי העצום ראיתי בדפוס אחר שלא הזכיר זה כלל. גם ראיתי מניהים וחוזר באותיות, ויש אחרים מניהים אל תקרי למ"ד עיין בפירושו הילקוט בתהלת משלי. כלל העולה שתקנתם קלקלתם כי עלה חרס בידם. אמנם הטה אונך ושמע קושט דברי אמת בלי הצטרפות לשום הנהה כלום. דע דאיתא באותיות ר' עקיבא על אות למ"ד אל תקרי למ"ד אלא לב מבין דעת" לפי שהחכמה נתונה בלב ע"כ לענינינו באופן שדורש שם למ"ד בר"ת שהוא "לב מבין דעת" וכוה נביא לביאור המאמר דהנה ר' יהושע שאומר שהחכמה נתונה בלב דכתיב נתתה שמה בלבי וכו' מביא גם ראייה לדבריו שהחכמה בלב מהדרשה שנדרשת באותיות למ"ד כנדרש באותיות ר' עקיבא ולזה אמר אל תיקרי למד אלא לב מבין דעת וחוזר באותיות הלמד ותמצא כך. או חוזר באותיות ר"ל חוזר בספר אותיות ר' עקיבא ותמצא שדורש אל תקרי למ"ד אלא לב מבין דעת לפי שהחכמה מצויה בלב. א"כ אין צורך לשום הנהה כי אל תקרי למד היא ראייה שמביא ר' יהושע לדבריו שהחכמה בלב כדפרישית. ונכון ויציב ואמת עכ"ל. ועיין בספר הישר לר"ת ס"י תקכ"ה שהביא שם אלפא ביתי לר' מכיר. מכתובות רבינו יוסי טוב עלם העתקתי אלפא ביחא מאותיות גדולות שבתורה. אלפא ביחא מאותיות גדולות נביאים וכתובים. 683 ס"י תקכב.

אלפא ביחא מאותיות קטנות אשר בתורה נביאים וכתובים. 684 ס"י תקכב.

ב.

בן סירא. וכן כתוב בספר בן סירה סלסליה ותרוממך. והובא ספר בן סירא יבמות ס"ג ע"ב. סנהדרין ק' ע"ב. ועיין בירושלמי ברכות פ"ו ה"ב בספרי דבן סירה כתיב סלסליה ותרוממך ובין ננידים תושיבך. ובירושלמי סנהדרין פרק עשירי ה"א. ובבבלי ב"ק צ"ב קרי לספר בן סירא כתובים. ומשולש בכתובים דכתיב כל עוף למינו ישכון ובני אדם לדומה לו. ובכתובות ק"י ע"ב בן סירא אומר אף לילות וכו'. נדה ט"ז ע"ב לכדכתיב בספר בן סירה שלשה שנאתי וארבעה לא אהבתי וכו'. ובירושלמי חגיגה פ"ב ה"א ר' לעזר בשם בר סירה פליאה ממך מה תדע עמוקה משאול מה תחקור במה שהורשיתה התבונן אין לך ענין בנסתרות. ובמדרש בר"ר פ"ח הובא בשינוי לשון מעט וז"ל רבי אלעזר בשם בן סירא אמר בנרול ממך אל תדרוש. בחזק ממך בל תחקור במופלא ממך בל תדע במנוסה ממך אל תשאל במה שהורשית התבונן ואין לך עסק בנסתרות.

556

בשר על גבי גחלים. כך נמצא בתשובות בשר על גבי גחלים. ונזכר בתוס' יבמות ל"ד ע"א ד"ה מתוך וכו' ובספר הישר לר"ת ס"י ה'. ובהגהות מרדכי פרק החולין ס"י ק"ו ובספר בשר ע"ג גחלים וכו' ולדברי הרוקח היה מחברו רב יהודאי נאון וז"ל ס"י רכ"ז וכן פסק רב יהודאי נאון בבשר על גבי גחלים. ועיין בשו"ת מהרי"ק ס"י קע"ה וכן מבואר בספר בשר על גבי גחלים יבמה שנפלה לפני יבם מומר וקוקה ליבום. 394 ס"י שנה.

- בראשית רבה. ומצאתי בכ"ר ויברך אלהים את יום השביעי. כמה ברכו שאין
 נר של שבת ככה מהרה כשם שככה בחול וכו' עיין בר"ר פ"א. ובפסיקתא
 רבתי פכ"ג.
 143 סי' קנה.
- ובכ"ר והי המטיר מה חסר המקרא הוה מאת ה' כמרתוקא מן גובר. עיין
 בר"ר פניא וירושלמי מ"ק פ"ג ה"ז.
 313 סי' רפז.
- ננסא. הוא נבוכדנצר ושנינו בבראשית רבה ננוס קורטא וקצר קטיע פושקא.
 ליתא לפנינו בכ"ר אך הערוך ערך קרט נ' וז"ל בר"ר פט"ז וכו"ר בסוף
 ויהי ביום השמיני על ננסא קרטא קטיע פושקא. ונשמט מספרים שלנו.
 ומצינו כנוסחא זו גם בפירוש לבר"ר המיוחס לרשי ז"ל.
 320 סי' רפט.
- אף במוצאי יוה"כ מברכין עליו מפני ששבת כל אותו היום בר"ר פ"ז ט"ס
 וצ"ל פרשה י"ב. ע"ש סי' קנ"ב.
 396 סי' שנו.
- ומצינו בכ"ר שכן אנשי מגדל מתוך שהיו אוהבין זה לזה וכו' עיין בכ"ר
 פרשה ל"ח ובאר"נ פ"ב.
 473 פרו. דונמא. בכ"ר אל תהי בעיניך כפרודונמא ישנה וכו' עיין סי' י"ב
 ובהערותי שם אות א'.
- 322 והבא אמרינן בכ"ר איפשר אדם רואה קלקלין דיריה וכו' לפנינו שם ליתא. סי' רצד.
 330 ובכ"ר אמרינן עלה דעומדין צפופין וכו' עיין בר"ר פ"ה. ובמדרש קהלת פ"א ע"ש.
 359 ומחלוקת ב"ש וכו' בכ"ר וכו' ע"ש פרשה י"ב.
 540 ובכ"ר פירשהו חכמים מן המקרא עיין בכ"ר סוף פרשה ז'.
- 441 כדאמר בכ"ר ר' חייא אול למלא. לפנינו פרשה ג"ט שם הגירסא ר' מאיר
 334 אול למלא וכו' וכן הוא גירסת הערוך ערך ממלא ר' מאיר אול למלא.
 ונקרא בכ"ר פלילא פוטרין לפנינו בכ"ר פרשה י"ד וז"ל כיון שיצא הביאו
 פילי פוטרין של יין לשתותו ונכנס יתוש בתוך חוטמו וכו' ובערוך עך
 פטר ה' הביא גם המדרש וי"ר על אותו מעשה ע"ש ולפנינו בו"ר פכ"ב
 איתא מונו לו כסא דחמרא וזימן הקב"ה יתוש אחד ונכנס לתוך חוטמו וכו'
 ע"ש ועיין מדרש קהלת פסוק ויתרון ארץ בכל הוא מונו לו כוס פילו
 פוטרין של יין וכו'.
- 334 סי' רצד.

ר

- ירושלמי. ובגמרא דארץ ישראל גרסי הכי תני אין לך אדם מישראל שאינו
 עושה מאה מצות בכל יום וכו'. עיין ירושלמי סוף ברכות ושם איתא תני
 בשם ר' מאיר אין לך אחר מישראל שאינו עושה מאה מצות בכל יום
 קורא את שמע וכו'.
 3 (ראשית הספר)
- גרסינן בירושלמי בפסחים פ' מקום שנהגו ר' אלעזר בר אבון אומר כל דבר
 שאינו יודע בו שהוא מותר וכו' עיין ירושלמי פסחים פ"ד ה"א. ובירושלמי
 תענית פ"א ה"ז.
 200 סי' רלו.
- ובגמרא דא"י מתני א"ר לוי במוציא זימן הקב"ה לאדם הראשון וכו' עיין ירושלמי
 ברכות פ"ח ה"ה. ומדרש בר"ר פ"ב.
 120 סי' קנד.
- אבל ככלי ראשון אסור לפשר גזירה סן יבשל וכו' וצ"ע בירושלמי. עיין
 ירושלמי שבת פ"ג ה"ד. ובתוס' שבת מ"ח ע"א ד"ה מאי שנא וכו'. ובראש
 פ"ג סי' י"ד. ועיין בביאור אות ט"ז.
- 128 סי' בה

- כדמוכה בירושלמי. עיין ירושלמי שבת פרק ט"ז ה"ט וז"ל הרב אמר לה לצורכו ולצורך ישראל אסור. סי' מה 138
- וכן איתא בירושלמי על ר"ג שיצא במפתח של זהב בשבת. עיין ירושלמי פ"ו דשבת ה"א. ובק"ע שם. סי' לב 132
- וכן בירושלמי תכשיטי אשה אסורין לפי שהן שהצניות ע"ש פ"ו ה"א. סי' לב 132
- ובירושלמי אוי משום גזירה וכו' עיין ירושלמי שבת פרק ט"ז ה"א. ובביאורי אהו ע"ז ע"ש. סי' לו 134
- אעינ דשרי ליה בירושלמי. עיין ירושלמי שבת פרק ט"ז ה"ב. סי' מא 136
- ירושלמי משה תיקן להם לישראל שיהו וכו' עי' ירושל' מנילה פ"ד ה"א. סי' קסה 158
- והיינו דאמר בירושלמי דביצה שירי פתילה וכו' ע"ש פ"א ה"א. ובירושלמי שביעית פ"ט ה"א ובירושלמי עירובין פ"ג ה"ה. ובמרדכי ריש פ"ק דביצה סי' תרמ"ד ע"ש. סי' מו 140
- בתלמוד ירושלמי אמר מר הני נשי דידן דלא שתו חמרא משבעה עשר בתמוז עד השעה באב מנהגא הוא. עיין ירושלמי פסחים פ"ד ה"א. ובתענית פ"א ה"ו. והובא בפרס לרש"י ז"ל סי' ק"ס. סי' רסג 225
- בברכות ירושלמי. עיין ברכות פ"ש ה"ו. ומוע"ק פ"ג ה"ה. סי' קמא 111
- ובירושלמי מפרש טעמא (שיטעום חבשילו בע"ש) שלא יכעום על בני ביתו וכו' לפנינו ליתא. סי' קצא 174
- ואמרין בתלמוד ירושלמי אם ראית הלכה רופפת בב"ד ראה היאך ציבור נוהגים עיין ירושלמי יבמות פ"ו ה"ג. וירושלמי כ"מ ריש פרק השוכר את הפועלין. סי' רכו 194
- ובכמה מקומות אמרו רבותינו בתלמוד ארץ ישראל מנהג מבטל את ההלכה עיין במקומות הנ"ל. סי' רסה 226
- ובירושלמי אמרינן ישן ועומד אסור וכו'. עיין ירושלמי תענית פרק א' סוף ה"ד ע"ש. סי' רעא 231
- ירושלמי ר' אחא ור' אבהו וכו' אסור להתענות בשבת עד שש שעות וכו' ירושלמי תענית פ"ג ה"א ע"ש. סי' רעג 234
- על פי תלמוד ירושלמי הא דאמרין בפסחי וכו' עיין ירושלמי פסחי פ"ד ה"א. ע"ש. והאוכל מצה בע"פ כאילו בא על ארוסתו בבית המיו ולוקה. בתלמוד ירושלמי. עיין ירושלמי פ"ע ה"א. וע"ש מה שכתבתי בכיבוד שם אות ק'. סי' כ 260
- ופירשו הדבר בתלמוד ירושלמי שלא ישתכר וכו' היא בירושלמי פ"ע ה"ו. והובא ברשב"ם ותוס' קי"ז ע"ב ד"ה רביעי וכו'. סי' סו 283
- שכך שנו רבותינו בתלמוד ירושלמי וכו' עיין ירושלמי פ"ע ה"ו. סי' עג 286
- ויש מד"קין מדתניא בירושלמי דערבי פסחים בין הכוסות הללו וכו' עיין ירושלמי הנ"ל. סי' עה 286
- בברכות ירושלמי משל לאדם שהרתיק על תרעו של מלך וכו' עיין ירושלמי ברכות פ"א ה"א לאוהבו של מלך וכו'. סי' רפז 313
- בירושלמי מטא חד שע מיול צלווי וכו' ליתא בירושלמי שלגנינו. סי' רפז 316
- ודומה לו בירושלמי ברכות פרק היה קורא וכו' עיין ירושלמי פ"ש ה"ה גרסא אחרת ע"ש. סי' רפז 316
- ודומה לו בירושלמי הר סב הוה אויל באורחא וכו' לא ידעתי מקומו סי' רסט 321

- מדגרסינן בריש שבועות ירושלמי ר' יעקב בר אחא בשם ר' אחא אמר העובר
לפני התיבה ביו"ט של ר"ה אין צריך להזכיר של ר"ה וכו' עיין ירושלמי
שבועות פ"ק ה"ד. וירושלמי עירובין פ"ג ה"י. ובשני המקומות הנירסא ר'
ר' יעקב בר אחא בשם ר' יסא ע"ש.
- 360 כרמפורש בהרואה ירושלמי אצל תפילת ראש חדש וכו' עיין ירושלמי
ברכות פ"ט ה"ב.
- 361 ואני ראיתי בתלמוד ירושלמי פרק הרואה א"ר לוי מהארץ ועד לרקיע וכו'
ירושלמי ברכות פ"ט ה"א. וכן הביאו התוס' הגינה י"ג ע"א ד"ה ורגלי וכו'
ועיין בביאורי אות ל'.
- 363 וגרסינן בנמרא דבני מערבא ביציאות שבת ר' חייא רבה מספק לרב וכו'.
פ"א דשבת ה"ג.
- 373 ובירושלמי אמרינן יבש פסול משום דכתיב לא המתים יהללו יה. פ"ג דסוכה
ה"א ועיין בראש וברין ריש פ"ג דסוכה. ובאוי"ו ה' סוכה ס"י ש"ו. ובתשובות
ברכת אברהם לכן הרמב"ם ס"י ל"ב.
- 425 וצריך להתיז סמ"ך של חסדו דלא לישתמע חדו. ירושלמי. עיין ירושלמי
ברכות פ"ב ה"ד.
- 437 ועוד דאמרינן בירושלמי מי שסוכתו עריבה וכו' ירושלמי סוכה פ"ד ה"ה ס"י שפד
והעמידנו בעיקר הדבר מתלמוד ארץ ישראל. עיין ירושלמי פ"ג דסוכה ה"ח
- 424 ועיין בביאורי אות יו"ד.
- 446 אע"פ שכירושלמי מצא הרב סייג לדבריו
- 448 ובירושלמי דתרומה וכו' עיין ירושלמי תרומה פ"ה ה"ד
- 470 מצנינו בסנהדרין ירושלמי אגן תנא עיין ירושלמי סנהדרין פ"ו ה"ו. ובתנינה פ"ב ה"ב
ובירושלמי בתר דלית נבר תמן תהי נבר בירושלמי ליתא אך הוא בכבלי
- 497 ברכות ס"ג ע"א.
- וכי הא דאמר בירושלמי ההוא גברי דאנח תפילי וכו'. עיין ירושלמי ברכות
פ"ב ה"ג ובפסיקתא רבתי פכ"ב ע"ש.
- 500 ר' אלעזר חסמא פירשו רבותינו בירושלמי וכו' הוא במדרש וי"ר פכ"ג. ועיין
ערוך ערך חסס.
- 518 ובירושלמי דמנילה אמרינן לא ישב אדם על ספסל שס"ת נתון עליו וכו'
לפנינו ליתא בירושלמי מגילה רק בירושלמי ברכות פ"ג ה"ה. וכן מה
שכתב תיבה שהיא מלאה ספרים וכו' הוא שם. ומה שהביא בשם מגילת
ירושלמית דסיקיא שהיא מלאה ספרים וכו' הוא ג"כ בירושלמי ברכות פ"ג
ה"ה ע"ש.
- 524 ובתלמוד ירושלמי מפרש שהיה מעט קטן משמואל הרמתי עיין ירושלמי
סוטה פ"ט ה"ג ולמה נקרא שמו קטן לפי שהוא מקטין עצמו. ויש אומרים
שמעט היה קטן משמואל.
- 532 אמר ר' יצחק ממה שעשתה חכמה כפה לראשה עשתה ענוה עקב לסוליותה
בע"ז ירושלמית איתה הכי, נראה דכן היתה גירסתו בירושלמי ע"ו. וכמו
שהביא הר"י"ף סוף פ"א דע"ז ופירשוה בירושלמי זריות מביאה לירי נקיות
וכו' אמר ר' יצחק בן אלעזר מה שעשאתו החכמה עטרה לראשה עשאתו
ענוה עקב לסוליותה וכו' ומשמע דכן היתה גירסתו בסוף פ"א דע"ז. ועיין

- ירושלמי שבת פ"א ה"ג. ובירושלמי שקלים פ"ג ה"ג. ובמדרש שה"ש פ"א
 554 מה שעשת חכמה עטרה לראשה עשאת ענוה סגול לעקבה.
- ובירושלמי פסק בוותיה. עיין ירושלמי פ"ב דביצה ה"ב דרש ר' לוי כהרא
 616 דר' חנינא סגן הכהנים.
 ושמא אירושלמי סמיך דתניא בירושלמי וכו' הוא בירושלמי פ"ט דברכות ה"ג
 637 ועיין ערוך ערך צ"ן.
 ותולין דילונים בתורה ואין תולין דילונים בתפילין ומוזהה כדאיתא בירושלמי
 פ"ק דמגילה. עיין ירושלמי פ"א דמגילה ה"ט תולין בספרים. אין תולין
 638 לא בתפילין ולא במוזות.
 אבל בירושלמי דמגילה מצריך גויל סביב האות בפנים עיין ירושלמי מגילה פ"ט
 639 ה"ט וירושלמי ברכות פ"ב ה"ג. ובתשובות הרשב"א סי' תריא ע"ש. סי' תקיא
 ואם נפסקה תפירה בני מקומות וכו' כדאיתא בירושלמי דמגילה פ"א עיין שם
 641 פ"א ה"ט.
 אבל יש ראייה מעובדא דירושלמי. היינו מהא דאיתא בפרק אלו מנלחין ה"ד
 וזיל חד בר נש אוכד תפיליו במועדא אתא לגבי דר' חננאל ושלחיה
 לזביה דר' אבא בר נתן א"ל הב ליה תפילך וזיל כתוב לך. א"ל רב אזיל
 כתוב ליה. מתניתא פליגא על רב כותב הוא אדם תפילין ומוזות לעצמו
 הא לאחר לא. פתר לה ככותב להניח. ומשמע דוקא להניח אבל ללבוש
 אפילו לאחרים כותב. ושמע מנה שמתור ללבוש תפילין בחול המועד. ועי
 חוסי מועיק י"ט ע"א ד"ה ר"י אומר וכו' ותוסי עירובין צ"ו ע"א ד"ה ימים
 וכו' ותוסי מנחות ל"ו ע"ב ד"ה יצאו וכו' שהביאו הירושלמי הנ"ל בקצת
 נוסחא אחרת. ועיין בשערי תשובה סי' רס"ו שהביא בשם רב ששנא גאון
 643 דאסור להניח תפילין בחוה"מ.
 דאיתא בירושלמי הא מקום שאמרו למכור מותר למכור וכו' עיין ירושלמי
 770 ע"ז פ"א ה"י.
 ליקה מים של ע"ז או מאילן שגדל לפני ע"ז אסור וכו' כדאיתא בירושלמי.
 עיין בירושלמי שבת פ"ד ה"ד. וירושלמי ע"ז פ"ב ה"ב. ועיין בבלי ע"ז
 771 כ"ז ע"ב תוסי ד"ה שאני וכו'.
- ובירושלמי יש טעם אחר. עיין ירושלמי שבת פ"ו ה"א. ובקה"ע שם פעמים
 771 שהיא רואה וכו'.
 אבל אם יש לה אב ועדיין היא ארוסה אפילו היא קטנה יותר יכולה להתגרש
 ע"י אביה לפירש ר"ת כדמשמע פרק חרש ובירושלמי. עיין יבמות ק"ג
 ע"ב ד"ה יצתה זו וכו' ועוד הביא ר"ת ראייה מירושלמי דפירקין דקאמר
 התם נשתמית לא יוציא דבי ר' ינאי אמרי משוט גרירה וכו' ועיין ירושלמי
 786 יבמות פרק י"ד ה"א. ובק"ע ובמה"פ שם.
 בתלמוד ארץ ישראל תאנא יצתה בת קול ואמרה אילו ואילו דברי אלקים
 10 חיים הם וכו' עיין ירושלמי ברכות פ"א ה"ד.
 וחו גרסינן בנמרא דא"י רב הונא וכו' עיין ירושלמי פ"ב ה"א דברכות בשינוי
 10 שם האמוראים. והובא בתוסי' שם י"ג ע"א ד"ה על לבבך וכו'.

מ.

- מדרש משלי. מצאתי במדרש משלי ברוב עם הדרת מלך אמר ר' חמא בר
הנינא (בא וראה) שבהו וגדולתו של הקב"ה וכו'. הוא במדרש משלי פי"ד.
55 ס"י פז והובא בסידור רע"ג דף י"ב ע"ב.
152 ס"י קסא ומפרש במדרש שה"ש שיהיו ישראל מקבלין פני שכינה
202 ס"י רלש במדרש ותשלם כל המלאכה.
215 ס"י רמט לפי שנוסד במדרש עתידות מלחמות וכו' עיין מגילה ד' ע"א.
כי הא דאמרינן באגדת איכה ר' יהודה בן בחירא וכו' עיין מדרש איכה פ"ג
231 ס"י רעא ושם משונה הנוסחא מאשר הובא פה.
ונמצא במדרש אין אומרים החי אלא כבית האבל וכו'. עיין מדרכי סוף
248 ס"י רפא מסכת ברכות.
314 ס"י רפז למלך ששלח פנטיר וכו' בויקרא רבה וכו'. לפנינו ליתא.
ודומה לו באלה הדברים רבה למטרונה שהייתה על ברייספן שלה לפנינו
315 ס"י רפז ליתא שם.
וכשחזר טוב מפרש גבורתו אצל רבת בני עמון לפנינו ליתא.
332 ס"י רצה וחבירו באיכה רבתי עיין מדרש איכה פסוק על אלה וכו'.
333 ס"י רצו ובמדרש לכו נרננה נמצא חד פייתא הוה אויל לדברא וכו'
334 ס"י רצו ושנינו תרין אדרועי דיעקב אבינו כתרין עמודין די פרו שופו. די שנים. פרו,
שנים שופו בלשון יווני שוין. עיין מדרש בר"ד פס"ה ושם איתא תרין
אדרעין דאבונין יעקב כתרין עמודין דיפרא סופא. ובערוך ערך פרספא הוא
תיבה אחת ע"ש. ועיין בתנחומא פסוק ויתמוך יד אביו להסיר אותה א"ל
ידי את מבקש להסיר וכו'. כשני עמודים שבתוך דמוסין שבטבריא כך
היו זרועותיו של יעקב.
317 ס"י רפז ומצאתי סיג לדברי בכ"ר בפרשת וירא אליו ע"ש שינוים בשם אומרם. —
ועוד מצינו שם הייתי ביום וכו' בר"ר פערד
108 ס"י קלח
316 ס"י רפז סלם בנימטריא סיני ב"ר. הוא בר"ר פרשה ס"ה.
כי ההוא דהוה פרי בחר תורתיה במדרש איכה רבתי עיין מדרש איכה פסוק
גדר דרכי וכו' בלשון אחר. ועיין ערוך ערך פד ד' ערקת תורתיה ופרא
בתרה. ובירושלמי מע"ש פ"ה ה"ב ולשון מדרש הוא באלה שמות ויסב
את העם הסיבן בשביסתין. ליתא לפנינו שם.
316 ס"י רפז ובמדרש רות אמרינן למה נאמרה רות בעצרת בזמן נתינת התורה וכו' עיין
344 ס"י שיב בפסיקתא זוטרתא על מגילת רות.
שמצינו בשוחר טוב כרי שיאמר האחד לשנים הוודו לה' כי טוב עיין שם
284 ס"י סט מומר קי"ג.
וזה היא משנת ר' נתן האמורה במדרש קהלת ע"ש פ"ב. ובמדרש שה"ש פ"ח
464 ס"י תכד פסוק אנהך אביאך וכו'.
ושלשתן מוציאם בויקרא רבה ממקרא אחר וכו' עיין וי"ד פי"ח. ובירושלמי
505 סוטה פ"ב ה"ב.
כאותה שאמר ר' יוחנן במדרש קהלת כל הדרך בחזקת, סכנה עיין ירושלמי
508 ברכות ס"ד ה"ד.

- ומדרש איכה רבתי מוכיח דאמר ההוא חוית בפילמאי חד פינקס וכו'.
 לפנינו ליתא שם.
 515 שמצינו בפרשת דברי ירמיה שתיים שאלתי מאתך וגו'. שניה קשה שמצינו
 שויתר הקב"ה על ע"ז ולא על הלול השם וכו' עיין בפסיקתא רבתי
 פרשה כ"ד. ובו"ר פ' כ"ב. ובמדרש תהלים כ"ו.
 523 ושנת חמש יחזיקוהו על המקרא וכן מצינו בויקרא רבה ובמדרש ר' תנחומא
 משפט אורך הרצועות וכו' אבל בילמדינו משמע דהיינו דוקא בשל יד עיין פ'
 641 בא ושיעור רצועה של יד וכו'.
- מנהג. מנהג רוב קהלות צרפת שאין אומר עד י"ט וכו' מנהג הוא שנהגו
 כך ואין טעם מסוים בדבר וכו'.
 73 סי' צג
 ומנהג ראשונים עיקר וכן היה נוהג רבינו יצחק בר' יהודה. ואחריו ר' יצחק
 לוי. ורבינו ר' אלעזר. (באמירת הפיוטים) ומטים אורה סלולה. להג הרבה
 יגיעת בשר. וצריכין להתיימר. כעכס לאויל מוסר. והדבר ביד נמסר. מפי
 אדון ושר. ועוקר דבר והסר. צריך לבלום פיו באפסר. שלא יבטל דבר
 370 מלך וטפסר. ולחזור בו מקבל. עליו באיסור. לחיים ולשלום יתבשר. סי' שלא
 וכן מנהג בכל יום אחרון של רגלים. — וכן מנהג בארץ אשכנז שאין פוסקין
 345 צדקה על המתים בני רגלים אלא ביו"כ בלבד. סי' שיב
 345 ומנהג ממוצאי שבת לפני ר"ה.
 סי' שיג
 מיכן נהגו בני צרפת לאכול ב"ה תפוחים אדומים וכן בפרונצא אוכלין
 ענבים לבנים ותאנים לבנים וראש כבש וכו' עיין מרדכי ריש יומא מה
 שכתב בשם תשובות הנאונים. ועיין בשה"ל סי' רפ"ג.
- 636 ונהגין באשכנז שמרחיקין אותו כמו כן וכו'.
 סי' תקי
 מנהג אבותינו תורה היא וכו'. וכן נהגו בפרונצא ונרבונו עיין מרדכי ריש
 יומא. ובשה"ל סי' רפ"ג. ועיין בשע"ת סי' רצ"ט. ובפרדס לרש"י ו"ל סי' קפ"ו
 373 ובתשובות הרשב"א סי' שצ"ה.
- לאחר התפילה מריעין בלא תקיעה ובלא שברים. וכן מנהג בשתי ישיבות.
 הוא מלשון רב עמרם גאון כסידרו דף מ"ז ע"א. והובא בתוס' ר"ה ל"ג
 ע"ב ד"ה שיעור וכו' וכן בסדר רב עמרם. אלא שכתב דבסוף מריע תרועה
 387 אחת בלא תקיעה.
 סי' שמט
- מחזור. במחזור הרב ר' יעקב ב"ר שמשון.
 73 סי' צג
 יש מחזורין שכתוב בהן ה' צבאות יגן עלינו וכו' ואין לומר כן וכו' עיין בתניא
 371 רבתי סי' ע"ה ומה שכתבתי שם בכיאורי אות י"א. סי' שלג
 ולכן תמצאנה במחזורים ישנים. ואשר לא ידעו מחקוהו מבלי דעת. סי' שנה
 395 ובגולה שלנו לא נהגו אלא תקיעה אחת וכו'. ובעיר קולוניא נהגו העם
 395 קשר"ק וכו'.
 סי' שנו
- כאשר פירש רב עמרם גאון בתחילת המחזור שלו.
 445 סי' שפג
 כמו שמצינו בכל המחזורים ישנים וכו'. ובכמה מקומות מצינו בתוס' שהביאו
 מחזורים שהיה להם עם פסקי דינים עיין תוס' נדה ס"ו ע"ב ד"ה אם וכו'
 ר"ת הניה במחזור שלו. ותוס' ברכות ל"ז ע"א ד"ה הכוסס וכו' ור"ת הניה
 במחזור שלו על האדמה ועל פרי האדמה וכו' וחזר בו וכו' ותוס' עירובין
 ט' ע"א ד"ה זכרון וכו' והניה (ר"ת) במחזורו ושני שעירים לכפר וכו'.

- מרכי סוף ר"ה ור"ת הניה במחזור שלו מלבד עולת החדש ומנחתה ושני
 554 שעירים לכפר וכו'.
- משנה. כך נחבר במשנת ר' אפרים כלומר אם ראית פורענות ממשמשת לבא
 469 התקן עצמך לעמוד בפניו וכו'.
- 496 הלל אומר, הלל כתוב במשנת ר' גרשום ור' אפרים בלא ר' והוא הלל הוקן וכו'.
 על דאטפת אטפון וכו' ויש משניות שכתוב בהן דעטפט עטפון. והיא היא
 497 שאותיות אחה"ע מתחלפות אשה אל אחותה וכו'.
- 498 מרבה תורה מרבה חיים, כך היא כתוב במשנה דווקנית.
- 505 שאלמלא מוראה איש אל רעהו חיים בלענו, ובמשניות מדוייקות כתוב חיים בלענו,
 ומניין אפילו אחר וכו'. אין אנו גורסין דבר זה במשנת ר' אפרים ושאר
 506 משניות מדוייקות.
- הניעור בלילה, אפילו בבית מאחר שאינו עושה שום מלאכה, והמהלך בדרך.
 507 ואפילו ביום וכו' אבל אין אנו גורסין אותו במשנה דווקנית.
- 509 במשניות כתוב איש ברתותא, ובמכילתא בפרשת וישע שנינו איש כפר תותא וכו'.
 ר' יעקב אומר המהלך בדרך ושונה וכו'. באבות שלפנינו הגירסא ר' שמעון
 509 אומר וכו'.
- אין אנו גורסין במשנה וכו' כנון מנשה שהיה יושב ודורש באגדות של דופי וכו'
 512 עיין סנהדרין צ"ט ע"ב.
- ואני מצאתי במשניות הכל לפי רוב המעשה וכו' הוא דלא כגירסת הנ"א אבל
 515 לא לפי רוב המעשה.
- ואית דגרסי היש תורה יש קמה בזכות התורה, והיא היא לפי ראות העין וכו'.
 517 ואין סיוס המקרא כתוב במשנה. כי עדותיך שיחה לי וכו'.
- 521 ובמשנה יש נקוד מקח ויש נקוד מקח וכו' עיין אבות פ"ד משנה כ"ב תוסיו"ט
 534 ד"ה מקח כתב מדריש בשם רבינו אפרים ע"ש.
- עשרה ניסים וכו' בלא זו כך היא כתובה ברוב סיפרי משנה עשרה ניסים וכו'
 ואין כתוב בס' מכות וכו' אבל מצאתי אחרי כן מונה במשנה דווקנית
 536 שהונה ממשנת ר' אפרים עשר מכות וכו'.
- לא כיבו ולא נצחה הן כתובין במשניות אבל לפי שאנו מקשים וכו' למרנו
 שאין דרכם לכתוב במשניות, ועיין בפירוש רש"י על מסכת אבות וז"ל כתוב
 במשנה לא כבו נשמים ולא נצחה הרוח וכמדומה לי שהוא שבוש דהא
 בפרקא קמא דיומא קתני להן משנה אנב גררה ולא קתני בה הני תרתי,
 539 ומוספינן להו בכרייתא ותפשוט דלא גרסינן להו במשנה.
- ובכרייתא דר' אושעיא הוא אומר יש מהן שנבראו.
 540 החכם אינו מדבר וכו' הרי אחת, בחכמה ובמנין אין כתוב במשניות ר"ל חבת
 541 ובמנין עיין תוסיו"ט ד"ה ובמנין וכו'.
- ואין אנו גורסין במשנה רוצה אלא בראשון גרסינן רוצה שיתן ולא יתנו וכו'
 546 גם במשניות שלפנינו ליתא.
- תניא ר' נתן אומר, ברייתא, ואף הוא נהג לאומרו בסוף בעשרה מאמרות.
 552 וקמפריש ואויל עז פנים מהו, ולי הכותב נראה, לגרוס ר' יהודה הנשיא דכך וכו'.
 מכילתא, שכן מצינו במכילתא שנשם שהמן יורד מערב שבת כן יורד מעיו"ט
 ליו"ט, עיין מכילתא פרשה בשלה, ובס"י קי"א. ועיין בפרס לרש"י ז"ל
 273 ס"י צ"א, ובשערי תשובה ס"י רכ"ב.

- 464 ושנינו במכילתא ולא תותירו ממנו ונוי עיין מכילתא פרשה בא סי' ו'. סי' תכד ר' אלעזר בן יהודה איש ברתותא וכו'. ובמכילתא בפרשת וישע איש כפר תותא. כן הוא הגירסא ר' אלעזר בן יהודה איש ברתותא בספר מנן אבות לתשב"ץ. וכן הוא פסחים י"ג ע"א ר' אלעזר בן יהודה איש ברתותא. אך בתוספתא בכורות פ"ז הגירסא הוא כמו דאיתא לפנינו אבות פ"ג מ' ז' ר' אליעזר בן יהודה איש ברתותא. וכן הוא בערלה פ"א משנה ד' ר"ג אומר משום ר' אליעזר בן יהודה איש ברתותא. וכן במס' טבול יום פ"ג מ' ד', ר"א בן יהודה איש ברתותא. ובתוספתא זבין פ"א ר"א ב"ר יהודה איש ברתותא. ומצינו בככורות נ"ז ע"א ר"א ב"ר יהודה איש כפר ברתותא ולפנינו אבות פ"ג משנה ז' הגירסא ר' אליעזר איש ברתותא וכו' ומשיב ובמכילתא בפרשת וישע איש כפר תותא וכו'. ליתא לפנינו. סי' תכו 509 (במשנת ר' נחן ובמכילתי מצאתי יהי כבוד תלמידך וכו'. מלמד שיהא כבודו של אדם חביב ככבודו עיין באדר"ג פרק כ"ז. ובמכילתא פ' בשלה פסוק ויאמר משה אל יהושע ונוי שלא אמר ליהושע בחר לי אנשים אלא בחר לנו אנשים) וכו'.
- 527 ובמכילתא כך היא שנוייה. בשעה שבאו משה ואבותינו על ים סוף אמר להם משה קומו עברו וכו' כעין זה הוא באדר"ג פרק ל"ג ע"ש. וכעין זה היה להמחבר במכילתא פרשה בשלה ע"ש פ"ד פסוק ואתה הרם את מטך וכו'. במכילתי בפרשת השירה ויהם את מהנה מצרים הזמם ועירבכם. ונטל סינינות שלהן. ולא היו יודעין מה הן עושין. ד"א אין הממה וכו' עיין מכילתא בשלה פ"ה. ורש"י הביאו בפסוק כ"ד. ובערוך ערך סינינון.
- 543 ומה ששנינו במכילתי אם ענה תענה אותו וכו' אחד עינוי מרובה ואחד עינוי מועט. וכבר היו יוצאין וכו' עיין מכילתא משפטים פסוק כיב אחד עינוי מרובה וכו'. כבר היה וכו'.
- 544 וכן פירשו חכמים במכילתי אצל אכילת פסחים.
- 560 ונס במכילתי סוף פרשת בא אל פרעה תניא כתבן שלא כסדרן יגנוו. סי' תקיב 640 ומ"ט צריך לכתבן כסדר הכתובות בתורה. כדתניא במכילתי עיין מכילתא סוף פרשה בא.
- 640 סי' תקיב

ד.

- ספרי. וכן מצינו ששבת נקרא יום שמחה דאמרינן בספרי וביום שמחתכם זה השבת. ובמועד' כמשמעם. ע"י סי' קמ"ב 112, ושם איתא ובמועדיכם כמשמעו ועיין ספרי פ' בהעלותך פסוק וביום שמחתכם אלו שבתות וכו' ובמועדיכם אלו שלש הנלים. גירסא אחרת.
- 54 ס' פד א"ר אלעזר תורה וחרב ירדו כרוכין מן השמים וכו' טוב הארץ תאכלו. לא וכו' הרב תאכלו. גם המאמר הזה הוא מספרי פ' עקב אף בלשון אחר ר' אליעזר אומר ספר וסיף ירדו כרוכים מן השמים. אמר להם אם עשיתם את התורה הכתובה בזה. אתם נצולים מזה. ואם לאו הרי אתם לוקים בו וכו' ועיין במדרש וי"ד פל"ה. ומדרש דברים פ"ד.
- 54 ס' פד ושנינו בספרי כפר לעמך ישראל. מלמד שהמתים צריכין כפרה. עיין ספרי

- סוף פ' שופטים כפר לעמך, אלו החיים, אשר פדית, אלו המתים מלמד
 שהמתים צריכים כפרה, סי' שנג 392
- ומפרש בסיפרי בפרשת אלה הדרכים, אם בא לפניך דין אחד שנים ושלושה
 פעמים לכשבא לפניך פעם רביעית אל תתחכהו מיד וכו' עיין ספרי פרשת
 דברים ט"ז וז"ל שאם בא לפניך פעם אחת שנים ושלוש אל תאמר כבר
 בא דין זה לפני ושניתיו ושלושתיו אלא הווי מתונים בדין וכו' סי' תכד 464
- ומפרש בסיפרי לפי שהוא מקומו של עולם, ואין העולם מקומו. ליתא לפנינו.
 ועיין רש"י תשא פסוק כ"א, ומדרשו על מקום וכו' שהקב"ה מקומו של
 עולם ואין עולמו מקומו, ועיין ערוך ערך מקום, ומדרש בר"ר פס"ה, ומדרש
 ש"ר פמ"ה אתרי טפלה לי וכו'. ומדרש תהלים מזמור צ"ו. ותחומא פ' כי
 תשא, ופסיקתא רבתי פכ"א, 500
- אלא עשה הפילתך תחנונים וכו' ובפרשת ואתחנן בסיפרי, ע"ש ריש הפרשה.
 ובספרי כך שנינו א"ר אלעזר בשלושה מקומות בא משה לכלל כעס ובא לכלל
 טעות וכו' עיין ספרי פ' מטות פסוק ויאמר אלעזר הבהן וגי' ר' אלעזר
 אומר בני מקומות בא לכלל כעס ובא לכלל טעות וכו'. 560
- ספרא או ת"כ**, דהוא תורת כהנים, נגמרא ברכות י"א ע"ב ליתא ונראה שהוא
 מפירש המחבר, 5
- שהרי תנופה שירי מצוה היא ואינה מעכבת כפרה, כדתניא בת"כ וכו' עיין
 בת"כ פרשת מצורע לתנופה לכפר וכו' יש תנופה מכפרת א"כ למה נאמר
 לתנופה לכפר אלא ללמד שאם עשה תנופה שירי מצוה כאילו לא כיפר,
 ופירש הק"א וז"ל נגמרא נרסינן כאלו לא כיפר וכפר, ומפרש בפ"ק דובחים
 (ע"ש ו' ע"ב) כפר גברא על חטא שבירו ונצול מן היסורין אבל לא כפר
 קמי שמיא לנחת רוח לקונו שלא עשה מן המובהר, וע' יומא ה' ע"א, סי' שסה 424
- ביו"ט הראשון של חג קורין בפרשת מועדות שבתורת כהנים וכו' ועיין
 מנילה ל' ע"ב, 441
- ואמר מר חביבה מצוה בשעתה בת"כ אצל ואם לא תשיג ידו, עיין תו"כ
 פרשה ויקרא, ועיין מנחות ע"ב ע"א א"ר בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה,
 וזהו שאמרו בחלק ובתורת כהנים מיכן אמרו בית אפל אין פותחין לו חלונות
 לראות את ננעו, עיין תו"כ פ' מצורע י"ד, ל"ה, נראה לי ולא לאורי מיכן
 אמרו בית אפל אין פותחים בו חלונות וכו'. סנהדרין צ"ב ע"א, חולין י' ע"ב,
 ננעים פ"ב משנה ג' ע"ש, 526
- מצינו בספרא אמר ר' יהודה, ר' הנינא בן יהודה היה דורש כל ימיו, בא
 וראה קשה הקפדה שהקפדתו של משה גרמה לו שגשבתכה ממנו הלכה
 עיין ספרא שמיני על פסוק וישמע משה וייטב בעיניו וז"ל אמר ר' יהודה
 חנניה בן יהודה היה דורש כל ימיו קשה הקפדה שגרמה לו למשה לטעות, 559
- מס' סופרים**, וכשרואה הלבנה מברך עליה, דאמר במסכת סופרים אין מברכין
 על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבוסס ובכלים נאים, כן הוא במסכת
 סופרי שלפנינו סרך כ' היא ובמסכת סופרי הגדפס מהמחבר צד 715, ועיין
 בתר"י ברכות סוף פ"ד שהביאו הגירסא משתתבשם ופירשו בו כמה
 פרושים, ובב"י סי' תכ"ו, ועיין ברבינו בחיי פרשה בא שהביא הגירסא
 כשהוא מבושם סי' רסב 182

- ובדקתי ומצאתי כתוב במסכת סופרים, ע"ש פי"ח באו גוים וכו' ועל נהרות
 229 בבל וכו' סי' רסו
- עוד מצאתי במסכת סופרים הקורא ברות ובשה"ש וכו' שם פי"ד. ועיין
 229 סי' שי"ב 344. סי' רסו
- והדא דתנינן לכל מפסיקין לראשי חדשים, פי"ט דמסכת סופרים צ"ל פי"ב
 183 דמס' סופרים, סי' רי"ב
- כל אלה האזורים והברוכים נוסד על פי מסכת סופרים ע"ש פי"ד ה"ו. סי' רנ
 217 שנינו במסכת סופרים באחד בניסן הוקם המשכן, וי"ב נשיאים הקריבו קרבנם
 222 לייב יום וכו' ע"ש פרק כ"א, סי' רנו
- במסכתא סופרים מצאתי ובראש השנה יאמר ביו"ט מקרא קודש הוא ובראש
 החדש הזה וכו' עיין מסכתא סופרים פי"ט ה"ה ובהגהות הגר"א שם ובמס'
 360 סופרים מהמחבר צד 714 ע"ש, סי' שכא
- ועוד אמרינן במס' סופרים דאין עושין ברכת אירוסין ונשואין על כוס אחד
 360 וכו' ע"ש פי"ט ה"א, סי' תסט
- וחותמין בהומנים ברי"ה, כמו שפורש במסכת סופרים שם.
 361 ובמסכת סופרים אמרינן הקורא ברות ובשיר השירים ובאיכה וקהלת ובמגילת
 אסתר צריך לברך על מקרא מגילה וכו'. במסכת סופרים שלפנינו ליתא
 חיבת וקהלת עיין פי"ד ה"ג, אך במסכתא סופרים שהביא המחבר צד 706
 איתא ברות ובשיר השירים וקהלת ובאיכה ובמגילת אסתר צריך לומר על
 מקרא מגילה וכו'. וכן הביא בספר אנודה מסכת סופרים ושם איתא בפ"ג
 הקורא ברות ושה"ש צריך לברך על מקרא מגילה, וכן באיכה, ובמגילת
 אסתר וקהלת, ועיין בש"ע א"ח סי' ת"צ ובביאורי הגר"א, סי' שיב
 344 ושיר מפרש במסכת סופרים למנצה על השמינית ע"ש פי"ט ה"ב, סי' שפד
- ובמסכת סופרים יש מעין דבר זה וכו' עיין מסכת סופרים פי"א ה"ד, סי' קו
 103 ספר יצירה, נמצא בספר יצירה למה נברא מעשה בראשית בששה ימים
 וכו' כל הענין באריכות הוא בפרדס לרש"י ז"ל סי' ד', והובא בקיצור בתוס'
 חגינה ג' ע"ב ד"ה מי כעמך וכו' בשם מדרש, וכן בשה"ל סי' קכ"ו, ובתניא
 108 רבתי סי' כ', ובטור א"ח סי' רצ"ב, בשם מדרש, סי' קלח
- כי נמצא בספר יצירה מימינו נור של נוגה בקיוסוס הללו המודיעים כל
 319 דבר ודבר, סי' רפח
- ובכן שם הוא שהאותיות שלו עולות למנין אנ"י וה"ו, או למנין אנ"א יהו"ה,
 שהחשבון עולה ע"ה, ובכן תן פהרד, אנ"י והו"א תן פהרד, ובכן תן כבוד,
 אנא ה' תן כבוד, אנ"י וה"ו, מפורש בספר יצירה, ועיין בשה"ל סי' רפ"ו,
 ובאבוד"ם בסדר תפלת ר"ה דף צ"ז ע"ב, ובתניא רבתי סי' ע"ג ובשערי
 תשובה סי' רצ"ז תשובה לרבינו האי גאון וששאלתם בתפלת ר"ה וכו' ובכן
 ובכן ובכן אתחיינו תלתא ולא יתיר וכו' והני תלתא אית בהו מלין סמריין
 366 דאתמסרו לחכימין וכו', סי' שכח
- כרמפורש בסידור רב סעריה גאון של ספר יצירה וכו' והכין הוא בספר יצירה
 וכו' והובא בסנהדרין ס"ה ע"ב, ושם ס"ז ע"ב כל מעלי שבתא הוי עסקי
 519 בתלכות יצירה וכו' ע"ש, (אבות)
- סדר עולם, ובסדר עולם הלך לסוכות ועשה שם שנה ומחצה, עיין מגילה
 550 י"ז ע"א, מדרש בר"ר פעה, (אבות)

- ספר והזוהיר. ומפרש מ"ז דברים שעשה לה כנגד מ"ו דברים שעשה במשכן. כולו מפורש בספר והזוהיר. אצל תרומת המשכן. והוא בספר והזוהיר פרשה תרומה. ושם לא חשיב רק שלשה עשר ע"ש ובביאורי. והובא בתוס' מנחות ק"ט ע"א ד"ה לא ישמש וכו' ושם ל"ו ע"א תוס' ד"ה קיבורת וכו'. ותוס' חולין ק"ו ע"ב ד"ה אמר רב וכו'.
- ספר עתים. ובספר עתים נמצא היה משה רבינו טופח מים קרים, ומערבם כנהר דינור וכו' ונמצא שם גם פסקי דינים כמובא בפרסם לרש"י ז"ל ריש סי' רמ"ט פסק מספר העתים ע"ש ובספר תמים דעים סי' ק"ד פסק זה מצאתי בפסקי ספר העתים ע"ש. ובסי' ק"פ שם העתקה זו מספר העתים והובא ספר העתים בתוס' ברכות י"ז ע"ב ד"ה תרי וכו'.
- 323 סי' רצא
- ספר הישר. (ה"פ) סי' לו
- 266 ור"ת מתיר כל קיבולת בחולו המועד וכו' והאריך בדבר בספר הישר. ע"ש סי' תקפ"ח. ותוס' מע"ק י"ב ע"א ד"ה אמר וכו' ותוס' ע"ז כ"א ע"ב ד"ה אריסא וכו'.
- 289 (ה"פ) סי' פו
- מספר הישר. למה אנו מתפללין בכריעה בראש השנה ויום הכיפורים. לפי שאנו נידונין באותו זמן.
- 362 סי' שכר
- עד כאן לשון ספר הישר. עיין בספר הישר סי' של"א. ובשערי תשובה סי' ק"ע. ובמנהיג סי' קכ"א. ובראב"ן סי' שכ"ח. ובאו"ז ה' נטילת ידים סי' ע"ט ע"ש.
- 592 סי' תעד
- מספר הישר. תניא המל אומר אקב"ו על המילה.
- 623 סי' תקא
- ורבינו יעקב ז"ל היה עושה מעומד בכל פעם וכו'. ובספר הישר נתן טעם לדבריו.
- 386 סי' שמח
- סדר רב עמרם. מצאתי בסדר רב עמרם המדקדק לומר וכו' וכן כתב בשם וכן בערב לאחר שינמרו תפלת ערבית נוהגין לומר פ"טום הקטורת בבקר ובערב אבל לא השיר וכו' עיין בסדר רב ע"ג דף י"ד ע"ב ובערב לאחר שינמרו תפלת ערבית נוהגין לומר פ"טום הקטורת בבקר ובערב וכו'.
- 5 ואף קדושה רבה של מוסף שבת. וביו"ט מפורש בסדר רב עמרם לכך קבעוה בה שמע ישראל שגורו שלא לקבל מלכות שמים וכו' עיין בסדר רע"ג דף י"א ע"א מפני שכשננורה גורה על שנאיהן של ישראל שלא לקרות ק"ש כל עיקר וכו' אלא אמרו חז"ל שבאותו הרוך נקבע אותו במוסף שאין בה ק"ש וכו'. ועיין בפרסם לרש"י ז"ל סי' ד'.
- 108 ובסדר רב עמרם. מצאתי שליה צבור יאמר הודו בפני הקהל וכו' עיין בסרע"ג דף מ"ז ע"א ושליח צבור אומר זה הודו לאהר שסיים תפלתו בפני הקהל כדי להוציא את הרבים ידי חובתן וכו'.
- 374 סי' שמג
- אילו דברי רב עמרם נאון. עיין בסדרו דף ל"ז ע"א. ובביאורי אות ה' ע"ש. סי' רמג כמו עריות שאסרתי לכם שאין להרהר אחר הענין. כך שעיר המשתלח אין להרהר עליו. כך מצאתי בסדר לותר.
- 393 סי' שנה
- ובסדר אחר מצאתי.
- 636 סי' תקי
- יש ספרים קדמונים שמצריכין שחיטה.
- 652 וכן מצאתי בסידור אחר דכל שעטנ"ז גיין שבכל מקום צריכות ג' ג' ויונין וכו' זו מצאתי בסידור קדמוני.
- 655 סי' תקיז
- וסידור קדמוני סבר דבסוף שיטה מיקרי פתוחה. ולא בראש שיטה. סי' תקיט
- 658

- ועוד אמרינן בספרים החיצונים, ה' אין לו כתר, ואם הוא מקל יש לו כתר
 655 דהיינו תנא וכו'.
- 655 ושאמור בסידורים שאין אומרים שירה בר"ה ויה"כ וכו'. אבל שירת הים חובה
 227 עלינו לאומרה.
- ומצינו שהיה להראשונים סידורים שונים ומוזכרים גם בדברי התוס' עיין ברכות
 ס' ע"ב ד"ה אשר וכו' שהביאו סדר תקון תפלה לר' אלהנן. ותוס' פסחים
 קי"ד ע"א ד"ה מטבל וכו' ודלא כה"ר יוסף (הוא ר' יוסף טוב עלם) שעשה
 בסדרו ויטבול בחרוסת, וכן רבינו שלמה בסידורו, וה"ר שמעיה, ושם קמ"ו
 ע"ב תוס' ד"ה למה וכו' וכן יסד ה"ר יוסף בסדרו, ושם קמ"ו ע"א תוס'
 ד"ה תגרי וכו' וכן עשה ה"ר יוסף בסדרו חרוסת זכר לשיט, ושם קי"ז ע"ב
 ד"ה רביעי וכו' ולה"ר יוסף טוב עלם שכתב בסדרו (שבה"ג סוף פיוט קודם
 חסל סדור פסח) קימעה לשתות מים יכנס וכו'. ועיין ברא"ש פ"ג ס' ל"ג
 ובהג"מ פ"ח מה' הו"מ אות ג'. ובסמ"ג לאוין ס' ע"ט וכן פירש רבינו יוסף
 טוב עלם בסדר שבת הגדול, ועיין או"ח ח"ש ס' שני"ט ו"א שרשיי כתב
 בסידרו אתרוג שבירך עליו ונפסל. אסור בהנאה כל שבעה.
- ובסדר ויכולו, מהו מעלה אני עליכם (אבות) הובא בתוס' סנהדרין ג"ט ע"א
 ד"ה אלא וכו'.
- 495 ובסדר עולם, הלך לסוכות ועשה שם (יעקב) שנה ומחצה וכו'. ס' תכח
- 550 ספר התרומה, הלכות שבת כאשר פי' ר' ברוך ב"ר יצחק בס' התרומה בדרך
 121 קצרה. ת"ר, ארבע רשויות לשבת וכו' עיין בס' התרומה בארוכות ס' רי"ד
 כאשר פירש ר' ברוך ב"ר יצחק בספר התרומה בלשון קצר. דין גדה חובה
- 613 דאורייתא וכו' עיין בסה"ת ה' גדה בקצרות דין פ"ו וכו'.
- הלכות תפילין מספר תרומה, תפילין הקלף שכותבין בהן הפרשיות וכו' עיין
 638 בסה"ת ס' ר"ד תפילין וכו'.
- ס' תקיא
- וזה לשון ספר התרומה, והא דאמר רבא חמשה אוני אית לריאה וכו' עיין
 בסה"ת ה' טריפות ס' י"ב ד"ה והא דאמר רבא חמשה אוני אית ליה
- 752 לריאה וכו' ע"ש.
- ואילו ה' שחיטה כאשר מבואר בס' התרומה מ"ר ברוך ב"ר יצחק, עיין סה"ת
- 755 ה' שחיטה בקצרות ס' א' ובארוכות ה' שחיטה ס' א' ע"ש.
- דיני חנוכה כמו שפירש ר' ברוך בספר התרומה, הלכה כר' יוחנן ורב דאמרי
- נר חנוכה כבתה אין זקוק לה וכו' עיין בסה"ת הלכות שבת ס' רכ"ט דיני
- 201 חנוכה הלכה כר' יוחנן ורב וכו' ושם ס' ר"ל עד להזכיר למה ל'. ס' רלח
- הלכות מספר התרומה, לפני אידהן של גוים וכו' עיין בספר התרומה ה'
 ע"ז ס' קל"ד.
- 768 ס' פ
- סליקו ה' יין נסך מספר התרומה, עיין סה"ת סוף ס' קפ"ח. ס' קלג
- 777 אלא ואגרת בלא יו"ד. עד כאן מספר התרומה, עיין בסה"ת ס' קל"א, ד"ה
 782 וצריך שיקה הבעל וכו'.
- הלכות חליצה כמו שפירש ר' ברוך בספר התרומה, עיין בסה"ת בקצרות.
- ובארוכות הלכות חליצה ס' קל"ג.
- 784 ס' תקמג
- ספר ברוזילי, וכן נמצא בספר ברוזילי כי תקנות גאונים היא, והוא בשוית
 מהר"ם מריב ס' תרכ"ב וז"ל ואין אדם יכול לרחות עצמו לומר ארר עמו
 לדין ולא אכנס בהרס, וזה נמצא בספר ברוזילי ע"ש ס' קנ"ג ד"ה ומי

שאברה לו אברה וכו' וכן תמצא בספר ברזילי בתקנת הגאונים. ונוכר
במח"ז 244 וי"ל ומהלכות גדולות פסוקות דר' ברזילאי וכו' ובס"י ש"ב 344.
798 ועיין מחז"ל אות יו"ד. סי' תקעו

ע.

- ערוך. היאכל תפל מבלי מלח מתרגם מדלא בשש. כן ראיתי בערוך וכו' עיין
28 ערוך ערך בשש וכו' ועיין בהפלאה שבערכין ערך בשש. סי' נב
ובערוך ערך מגל. מגילה בזמנה ביהוד. ב"ד קורין אותה אפילו ביהוד שלא
בזמנה וכו' אין קורין אותה אלא בעשרה וכו' עיין ערוך מגל ג'. ועיין
211 בסרע"ג דף ל"ו ע"א. סי' רמה
מצאתי בערך שאור וכו' עיין ערוך ערך שאור א'. 267 סי' לח
ור' נתן הבבלי שסידר את הערוך פירש לשון פופירין האמור באגדה עין בנר
520 ארגמן וכו'. (אבות)
ובספר ערוך מצאתי שכן מפורש בהגדת ילמדנו וכו' עיין בביאורי אות כ'. 531 (אבות)
העושה ציצית לעצמו יאמר בא"י אמ"ה אקב"ו לעשות ציצית, וכן לולב ומוזזה
וכל המצות. ומייתי לה בערוך בערך צין. ע"ש בערוך דמייתי הירושלמי
פ"ט דברכות ה"ג. ועיין בתוספתא פ"ו שם. 637 סי' תקי
כדמפורש בערוך ערך דוכסוסטום וכו' ע"ש במוסף הערוך. 653 סי' תקיז
וכן לועז בערוך ביטריאולא. ע' ערך קלקלנטום וכו' פ"י בלע"ז ויטריאולו. 654 סי' תקיז

פ.

- פסיקתא. כמו שמצינו בפסיקתא אמר דוד וכו' עיין פסיקתא דרב כהנא פ"ב
אמר דוד אנורה באהלך עולמים (תהלים ס"א ה') וכו' עלתה על דעתו של
דוד שהוא חי לעולם וכו'. ומדרש תהלים ל'. וכן הוא בירושלמי ברכות
פ"ב ה"א. מ"ק פ"ג ה"ג. שקלים פ"ב ה"ה. ועיין בכלי יבמות צ"ו ע"ב
153 סנהדרין צ' ע"ב בכורות ל"א ע"ב. סי' קסא
ומצאתי בפסיקתא שמא יאמר אדם כיון שמת אין לו תקנה וכו' עיין פסיקתא
רבתי פ"כ וי"ל שמא תאמר כיון שירד לגיהנם אין לו תעלה כיון שמבקשים
עליו רחמים זורק אותו מניהנם כהין מן הקשת. ועיין בשה"ל סי' פ"א.
173 ובתניא רבתי סי' ט"ז. וברוקח סי' י"ג. סי' קצ
ובפסיקתא במדרש כל המלאכה. מאד עמקו מחשבותיך. א"ר חנינא בכ"ה
בכסליו נגמרה מלאכת המשכן. נעשה מקופל עד אחד בניסן שהקימו
202 משה וכו' עיין פסיקתא רבתי פ"ג. סי' רלט
בפסיקתא דהויה מרי חדש. ובפסיקתא דבאתי לגני. עיין מה שכתבתי
324 בביאורי שם. סי' רסב
ודומה לו בפסיקתא אנכי ולא יהיה לך. בפסיקתא שלפנינו ליתא. סי' רפז
317 שהרי לדבריהם אומרים והשיאנו בראשי חדשים כדמפורש בתחילת פסיקתא
הגדולה. הוא פסיקתא רבתי פ"א ע"ש. 361 סי' שכב

- ונראה לי דר' אלעזר קליר הוא ר' אלעזר ברי' שמעון שמצינו בפסיקתא שמתחילתו היה מוליך משאות וכו' פעם אחת כעם עם הסוחרים והשליכים עם משאם על הגג וכו'. ועיין כל הענין בשבחה"ל סי' כ"ה. ובאויז ח"א סי' י"ט. וכולם הביאו התוספתא הנ"ל רק השב"ל הוסיף מקום התוספתא (פסקא ויהי בשלח) בשינוי מעט וז"ל ופעם אחת הוליך החמורים עם משאם על הגג וכו'. והוא בתוספתא אשר הוציא לאור עם הערות ותקונים הרב רש"ב מלבוב ע"ש.
- 363 סי' שכח שטבעו חכמים בראש השנה סמכו על מה ששינונו בפסיקתא וכו' הוא בפסיקתא רבתי פ"מ.
- 368 סי' שכח ונמצאת אנדה שלימה בפסיקתא וכו' וכשהשטן שומע קול השופר וכו'. סי' שלד
- 372 סי' שלט מנהג אבותינו תורה היא. וכך הוא בפסיקתא.
- 273 סי' שמו וסמכו על האמור בפסיקתא מפני מה תוקעין וכו'. עיין פסיקתא רבתי פ"מ. סי' שמו
- 385 סי' שגב שכן שינונו בפסיקתא שמא יאמר אדם וכו' עיין פסיקתא רבתי פ"כ. ולהלן ק"צ. ובביאורי שם.
- 392 ועוד מצינו בפסיקתא ושאר הנדות שכשפתח לו הקב"ה למשה במס' פרה אמר לו אלעזר בני וכו' עיין פסיקתא רבתי פי"ד. ובמס' פרה פ"א משנה א'. ועיין במ"ר פ' הוקת, ובספר הקנה ע"ט ע"א.
- 462 פ"ק דאבות) וזו היא משנת ר' נתן האמורה במדרש קהלת ומדרש פסיקתא רבתי.
- 464 מצינו בפסיקתא אורה חיים פן תפלס נעו מענלותיה לא תדע. מיטלטלא אינון שבילי דאורייתא. עיין פסיקתא רבתי פכ"ג. וירושלמי פאה פ"א ה"א. וירושלמי קידושין פ"א ה"ז.
- 493 שצריך לאדם להסביר פניו לתלמידו. בפרשת החדש השביעי. בפסיקתא רבתי וכו' ליתא לפנינו שם ועיין פסיקתא רבתי פכ"א.
- 497 ובפרקי דר' אליעזר. ובפסיקתא משלימין מאותם הכתובים אצל יצירת האדם ואעפ"י שאינם אצל מעשה בראשית לפני ויכולו. עיין בפדר"א פרק ג' ובביאור הרד"ל אות ע"ג. ובפסיקתא ליתא.
- 335 עשר נסיונות. וכולו מפורשת בפרקים דר' אליעזר בן הורקנוס. תחילה ביקש נמרוד להורגו וכו' עיין בפדר"א פרק כ"ו. ובפירש"י על מסכת אבות וז"ל עשרה נסיונות נתנסה אי"א מפרשים בפדר"א וכולם יסרם ר"ש הגדול בקרובין אמרתך צרופה בסילוק יום ב' של ר"ה כצ"ל וכבר העיר בזה הגאון הרד"ל שם ע"ש. ובאדר"ג פל"ג.
- 535 אמרינן בפרקי דר' אליעזר בן הורקנוס בראש חדש אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה וכו' עיין בפדר"א פמ"ו ועיין בביאור אות א'. סי' שכנ
- 361 ובפרקי דר' אליעזר פ"ג מפרש להו בעשרה מאמרות נכרא העולם וכו' עיין לקמן סי' תכ"ח.
- 346 סי' שמו ובפרקי דר' אליעזר שינונו כשרואה סמאל הרשע שלא מצא עון בישראל ביום הכפורים וכו' עיין בפדר"א פמ"ו. ובמנהיג ה' יו"כ אות ע"א. וברבינו בחיי פ' אחרי.
- 382 סי' שמו

ז.

- שאלתות. בשאלתות דרב אחאי טעה ולא הוכיר שאלה כברכת השנים וכו'
 הוא בפרשה ויצא שאלתא כיב זיל כרם צריך וכו' ועיין בכה"ג פ"ה דברכות
 194 והביאו הרא"ש פ"ד דברכות סי' י"ד ע"ש. ועיין בביאורי אות מ'. סי' רכה
- ובשאלתות דרב אחאי. כראשונה היו מתענין ערב שבת וכו' עיין שאלתות
 211 פ' ויקהל. סי' רמה.
- כדמפרש בשאלתות דרב אחאי בפרשה וישמע יתרו עיין רשב"ם פסחים ק' ע"ב
 272 ועיין הלשון בשאלתות פ' יתרו סי' נ"ד ובהע"ש. (ה"פ) סי' נה
- ובשאלתות דרב אחא בפרשת נשא אמר הלכה כר' יוסי דבנעילה סלקין וכו'
 394 לפנינו שם ליתא.
- ופסקינן בשאלתות דרב אחאי הלכתא כרבא וכו' עיין שאלתות פ' תזריע
 612 סי' פ"ו. סי' תצט
- וכן שאלתות דרב אחאי וכו' עיין שאלתות פ' תזריע. (ה"ג) סי' יד 614
- שימושא רבה. ופרשת ויחל שנתקן בתעניות וכו' כך מצאתי בשימושא
 234 רבא דנאונים. סי' רעב
- וטוב לכוך משיער שור. כדאיתא בשימושא רבא. ועיין בספר יראים סי' ט"ז וז"ל
 639 ובתיקון תפילין של נאונים כתוב וכרוך להו בשערי דתורא וכו' ע"ש. סי' תקיא
- וכן גוף הכתים בראשם צריך שיהו מרובעות ארבעתן יחד. כדאיתא בשימושא
 641 רבא. מייתי אעא טבא תרתי אצבעי על תרתי אצבעי וכו'. סי' תקיב
- וכתוב בשימושא רבה תריסר תפירי ליהון בה וכו' וזה כנגד י"ב שבטים. סי' תקיב 641
- אלפסי שכתוב בהך דימינא עד טבורא דשמאלא עד חדייא. ועיין בתוס'
 מנחות ל"ה ע"ב ד"ה וכמה וכו'. ובשימושא רבה דתפילין יש דליפשו רצועה
 641 עד דלימטו וכו' ע"ש. סי' תקיג
- כתוב בשימושא רבה ורב אלפס הביאו כל אלפא כיתא דתני אתה מוצא
 644 בתפילין וכו' כן הביא ג"כ בספר התרומה. וברייף שלפנינו ליתא. סי' תקיד
- כתוב בשימושא רבה לא אפשר לאחותי תפילין אלא מאן דקרי בתורה בנביאים
 וכתובים. בתורה בספר בראשית וכו' ברא"ש בה' קטנות. וכן בראש על
 הרי"ף הביא השימושא רבה בלשון אחר וז"ל אמר רבא לא כשר לאחותי
 תפילין אלא למאן דקרי תורה נביאים וכתובים. תורה במאי בספר בראשית
 פסוק אחד. בנביאים בשמואל פסוק אחד. בכתובים בספר תהלים פסוק אחד
 וכו' והובא ספר שימושא רבה בתוס' מנחות ל"ד ע"ב ד"ה והקורא וכו' ושם
 645 ל"ה ע"א ד"ה שייך של תפילין וכו' כתב בשימושא רבה וכו'. סי' תקיד

ת.

- תנחומא. וזה מצאתי במדרש ר' תנחומא. א"ר ישמעאל וכו' לא ידעתי מקומו
 55 בתנחומא. ועיין תוס' שבת ק"ט ע"ב ד"ה כל העונה וכו'. סי' פז

- בתנחומא. ובפסיקתא. במדרש ותשלם כל המלאכה וכו' עיין תנחומא פ' פקודי
 ובפסיקתא רבתי פ"ו ובמדרש במד"ר פ"ג, ובשמ"ר פ' נ"ב, ועיין תוס' שבת
 202 פ"ט ע"א ד"ה לטוף. ותוס' ב"ק פ"ב ע"א ד"ה כדי וכו'. סי' רלט
- בתנחומא בפרשת ולקחתם לכם ביום הראשון אמרתי לכם ויקחו אליך שמן
 זית זך וכו' אור שלכם איני צריך וכו' עיין בתנחומא פרשה אמור סי' י"ו
 373 ובמדרש וי"ד פ"ל. סי' שמ
- ובמפורשים בתנחומא ברית. חסר אחד מתרי"ג ותורה חסר שנים דכיון שנימול
 520 בכריתו לא נחסר אלא לקיים מניין המצות שעולה ברית. סי' תכו
- וכן א"ר תנחומא כל ד' ימי ההג מתפללים לשללים וכו' עיין תנחומא סוף
 פ' פנחס סי' ט"ו כל שבעת ימי ההג היו מתפללין לשללים ויו"ט אחרון
 היו מתפללין לנשמים ולכך נפטרין מן הסוכה כדי שיתפללו על הנשמים
 443 בלב שלם. וכן צריך לרחוק בלשון המח"ו ע"ש גירסתו. סי' שפא
- כך דרש ר' תנחומא בפ' שלח לך. ובספר ערוך מצאתי וכו' ע"ש בביאורי אוח כ'.
 530 וכן דרש ר' תנחומא. עיין תנחומא פ' בלק. סי' ו'.
 449 ושנת חמש יהוקוהו על המקרא וכן מצינו בוי"ד. ובמדרש ר' תנחומא. עיין
 550 תנחומא קדושים סי' י"ד ע"ש.
- אמר ר' יהושע בן לוי בכל יום ויום בת קול יוצאת אנדה היא בתנחומא עיין
 תנחומא פ' תשא פסוק והלווחות מעשה אלהים אמר ריב"ל בכל יום וכו'
 556 וכן במדרש שמ"ר פמ"א.
- תוספתא. כך שינינו בתוספתא השפורין והאסכלאות והסכינין מלבנו באור.
 עיין בתוספתא ע"ז פ"ט. ובספר הישר לר"ת סי' תקפ"א. (ה"פ) סי' ל'
 263 ואע"ג דשינינו בתוספתא עושה אדם תבשיל אחד מערב יו"ט ומבשלין ואופין
 עליו וכו' הוא ריש פ"ב דביצה. סי' רפג
- כאותה ששינינו בתוספתא דניזיר. עיין תוספתא דמס' נזירות פ"ד. והובא בתוס'
 עירובין ד' ע"א. ותוס' סוכה ו' ע"א ד"ה גפן וכו' וברש"י חולין ק"ה ע"ב
 258 ד"ה חצי זית חלב. ועיין בשו"ת ח"ס א"ח סי' קכ"ז. (ה"פ) סי' טו
- ועוד ראייה לדבר בתוספתא דקתני שלשים ושנים שעירים קריבין בכל שנה
 360 שנים עשר וכו'. הוא בתוספתא פ"ק דשבועות ע"ש. סי' שכא
- כדמפרש בתוספתא דברכות כלומר הני בין ארוכות ובין קצרות וכו' עיין
 365 תוספתא ברכות פ"א. סי' שכה
- תניא בתוספתא אין נוטלין עצים מן הסוכה ואפילו ביום אחרון. ואם אמר כל
 זמן שארצה אטול מהן הרי זה מותר. עיין בתוספתא פ"ג דביצה וז"ל אין
 נוטלין עצים מן הסוכה אפילו ביו"ט האחרון של חג אם אמר לכשארצה
 405 אטול הרי זה מותר. סי' שנה
- ותוספתא דמגילה מוכחא הכי דתניא בראשון קורא וכו' ע' תוס' מגיל' פ"ג. סי' שפ
 441 וברכה. ברכת מלך עולם כדאמר בתוספתא. סי' שפד
- שלא ישלח אדם כתב ידו לכ"ד לכתוב גט לאשתו אפילו הוא פקח כדמשמע
 לכאורה בתוספתא. עיין בתוספתא פ"ב דנישין ולא עוד אלא אפילו כתב
 בכתב ידיו לסופר כתוב ולעדים התומו אע"פ שכתבוהו והתמוהו ונתנו
 779 לה פסול ע"ש. סי' קלג
- כדתניא פרק הוורק בתוספתא גר שכתב בגט שמו של גיורת כשר עיין בתוספתא
 779 גיטין פ"ו ובתוס' גיטין ל"ד ע"ב ד"ה והוא וכו' ע"ש. סי' קלד

- תשובות. ובתשובות שהשיב רב נטרונאי נאון כתב ועוד שמענו בפירוש
 מרבתינו שאילו שמועות של נ' שאכלו כאחת וכו' ונוכר תשובתו בסדר
 רע"ג דף י"א ע"א ועוד בפירוש שמענו מרבתינו שאלו שמועות של שלשה
 שאכלו כאחת כגון תשעה ועבר, תשעה וארוך, שנים ושבת, וקטן פורה,
 50 וקטן היודע למי מברכין אינן הלכה ואין עושין מעשה כמותן. סי' פא
 וכן מצאתי בתשובת הגאונים האנשים הרגילים משלימין קטן לעשרה ונותנים
 בידו ספר וכו' עיין בשערי תשובה סי' קצ"ד. ובתוס' ברכות מ"ה ע"א ד"ה
 50 ולית הלכתא וכו'.
- וזו היא תשובת רבינו יצחק ב"ר שמואל זלה"ה על אשר שאלת אם קטן
 וחומש בידו מצטרף לעשרה וכו' עיין בתוספות ר' יהודה חסיד ברכות מ"ז
 ע"ב שם מביא תשובת ר"ת בזה באריכות. ועיין באו"ז ה"א סי' קצ"ו ובתוס'
 51 הרא"ש ברכות מ"ח ע"א ד"ה לית הלכתא וכו'.
- העתקתי מתשובות רש"י תפלת מגן אבות מפורש בשבת דמשום סכנה תיקונה
 וכו' וכן ברף 83 העתקתי מתשובות רש"י. ועיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' נ'.
 82 ובסדר רע"ג דף כ"ה ע"ב.
- ומצאתי בתשובות הגאונים הא דאמר רבנן כל השותה מים בין השמשות וכו'
 114 ועיין בשערי תשובה סי' פ'.
- ומעשה בחזן אהר שקרא בפ' פרה אדומה וכו'. כך מצאתי בתש"ו הגאון סי' רמ
 204 מצאתי בתשובת הגאונים. שלית ציבור הקורא את המגילה בציבור צריך
 212 לסדרה כאחת וכו'.
- תשובה שהשיבו קהל רומא על שירת הים (בת"ב) דהיינו ויושע. דעו כי שירת
 הים היה מנהגינו מנהג כל קהל רומא ומנהג כל קהילות אשר סביבותינו
 ומנהג כל קהילות אשר בספרד מיום גלות ירושלים ועד עתה לומרה כל
 השנה כולה בכל יום ויום וזאת תשעה באב בלבד וכו' ועיין במנהגי ה'
 תש"ב אות כ"ה ז"ל וכן שמעתי שבארץ ישראל מדלגין היום (בת"ב)
 226 שירת הים ע"ש.
- תשובת רבינו יעקב ב"ר מאיר לר' יוסף. אני איני כראי ששלחתם אלי וכו'
 כבר הערותי בבאורי שזו התשובה נמצא בספר הישר לר"ת תקצ"ח עם מעט
 שבושים. וכן גם כאן ע"ש. ועיין תוס' כתובות ד' ע"א ד"ה אבל וכו' ובשמ"ק
 237 שם. וברא"ש יבמות פ"ד סי' כ"ז. וברא"ש מ"ק פ"ג סי' צ"ה. סי' רעה
- והרב רבינו ניסים בן רבנא יעקב מתשובות הגאונים פירש במגילה סתרים
 243 שלו וכו'.
- 247 כן נמצא בתשובות הגאונים.
- ובתשובות רב נחשון נאון. וששאלתם מי שהיה לו בביתו צינור השופך לרשות
 251 הרבים וכו' עיין בשו"ת מהר"ם מ"ב הנדפס בלבוש סי' שמ"ט. סי' רפג
- ולפיכך נוהגין עכשיו להדליק הבילה של תבן בחצירו ושורף חמיצו שם.
 255 העתקתי מתשובות רש"י.
- ורבינו ש"י (הוא כינוי לרש"י) הורה כשחל י"ד להיות בשבת מותר לעשות
 מצה בערב שבת לכתחילה שהרי שנינו וכו' ומצאתי בתשובות מר רב יהודאי
 נאון פסח שחל להיות אחר השבת אל תאפו מצה בערב שבת וכו' ובתשובות
 361 רב פלטי נאון נמצא כן בשר יבש וכו'.
- 263 העתקתי מתשובות רבינו ש"י.

- תשובות רש"י ועל התרומה אודיעך שמעולם לא נהגו בעיר הזאת להפריש שתי
 264 חלות כי אם בע"פ וכו' וכן הוא בפרדס לרש"י ז"ל סי' קלא"א (ה"פ) סי' לד
 ובתשובות הרב ר' יצחק ברי' יהודה מצאתי ועל גרנר חיסה שנמצאת בתרנגולית
 צלויה עיין אות מ"ד. ועיין בספר האורה הובא בספר תמים דעים סי' קמ"ה.
 270 ובשו"ת מהר"ם מ"ב סי' קע"ז.
 ומצאתי בתשובות הגאונים שצריך לברך אהריהן לכל ארבעתן וכו' עיין בפרדס
 לרש"י ז"ל סי' קל"ז ובעי לברוכי וכו' ובשה"ל סי' רי"ה ורבינו שלמה זצ"ל
 כתב בה' פסח שסידר שצריך לברך וכו' ועיין ברי"ף פ"ע"פ ובעה"מ ובר"ן
 שם ובספר תמים דעים סי' ל' ובשערי תשובה סי' רפ"ז. ובתשובות מהר"ה
 אר"ז סי' רי"ג. ועיין בבעל העיטור ה' פסח בעה"ד ז"ל והכי מסתברא על
 הגפן ועל פרי הגפן לא מברכין אלא לבסוף והכי אמר רב האי לא חזינא
 מאן דמברך על הגפן ועל פרי הגפן אלא בתר כולוהו כס'. ועיין בשערי
 תשובה סי' ק"א. ובתשובות מהרי"ל סי' נ"ח.
 276 (ה"פ) סי' נו
 279 וגם בתשו' הנאו' מצאתי כן. וכן התשו' ואוחזין שתי ככרות שלימו' וכו'. (ה"פ) סי' ס
 וששאלתם מהו לשכור וכו' וכן כל השאלות הנזכרות בדף זה. וכן הנזכר
 289 בדף 290 הגם להרב ר' יצחק ברי' יהודה. עיין בפרדס לרש"י ז"ל סי' קנ"ב.
 352 וזו התשובה השיב ר' יוסף טוב עלם.
 וששאלתם ביחיד שקורא הלל, תשובה, מאן דצלי ביחיד באילו כ"א יום שיחיד
 נמר בהן את ההלל חייב לברך לגמור את ההלל וכו' וכן מנהג בשתי
 ישיבות. ומה שחקקתם לפנינו וכו' יוסף טוב עלם ביר' שמואל. ועיין סי'
 353 רכ"ז ובביאורי אות י"ד.
 וזו תשובת רבינו עזריאל ברי' נתן. אשר חכמים ינידו וכו' על שאילתו אני
 משיבו לפי עניות דעתי. ששאל מה טעם אין אנו תוקעים ברה"ו וכו'.
 353 ועיין צד 354.
 והשיב רבינו יעקב בן רבנא מאיר אשר שאלו ר' שמעון ברי' נתנאל לשונא.
 355 אשאלה מענה לשון מאת רבינו תם וכו'. סי' שיו
 מיכן ואילך ליקוטים מגאונים. ותשובות מרבינו שלמה. והרב ר' יוסף
 356 טוב עלם. סי' שכ
 בתשובות ר' יוסף טוב עלם מצאתי שני ימים טובים של ראש השנה לאו
 357 דאורייתא נינהו וכו'. סי' שכ
 אני החתום נשאלתי אם אומרים זמן בנטילת לולב בשני ימים טובים הראשונים
 של חג וכו' ומסיים בצד 435 ותו לא מידי שלמה ברי' יצחק. עיין באר"ז
 ח"ש ה' סוכה ולולב סי' שט"ז. שהביא דין זה בשם הרב ר' שלמה ביר'
 434 שמשון. וכן ברא"ש פ"ד דסוכה סי' ב'. סי' שעד
 בתשובות הגאונים מצאתי העושה לולב צריך לשום בו שבעים פאורות כמניין
 לולב וכו' ועיין באר"ז ח"ש סי' ש"ה אבל יש נהגין שעושיין ע"א פאורות
 של ערבה וכו' והובא בהג"א פ"ג סי' י"ד אבל יש נהגין שעושיין (ענין
 435 אחר) וצ"ל ע"א פאורות של ערבה וכו' ע"ש. סי' שעד
 532 ובתשובות הגאונים מצאתי הוא אותו שעושיין מן צמר נפן וכו'. סי' תכו
 תשובות מרש"י. וששאל אם אומר שבע ברכות בשעת אירוסין וכו' ע"ש
 586 גם להלאה. סי' תסח

- ובתשובות הגאונים מצאתי, שבעת ימים תהיה בנידתה קמאי או בתראי.
 608 מאן דבעי וכו'. סי' תצט
 וכן השיב רש"י ג"ע. והא לך תשובתו. צריכות נשים לחטוט את שניהם
 610 קודם טבילה וכו'. סי' תצט
 שאילו מקמיה רב יהודאי גאון ב"ד שמלו וכו' טוב שאילו מקמיה המל את
 623 העברים וכו'. סי' תקא
 624 וכן נמצא בתשובות הגאונים אבי הבן כשמברך להכניסו וכו'. סי' תקא
 שאילה זו שאל ר' מנחם ברי' מכיר את בן דודו רבינו יצחק ב"ר יהודה. יום
 מילה שחל להיות ביום תענית ציבור וכו' עיין בפרדס לרש"י ו"ל סי' רפ"ב ותוס'
 624 שבת קל"ט ע"א, ד"ה וליתן וכו' ותוס' עירובין מ' ע"ב ד"ה דלמא וכו'. סי' תקג
 626 ועוד שנמשלו ישראל כעפר הארץ. בתשובות הגאונים. סי' תקה
 637 בתשובות הגאונים, ולענין מאן דניפסיק ליה הווא דתכילתא וכו' סי' תקי
 ובתשובות ר"ת לר"מ. הוא תשובת ר"ת לר' משולם עיין בספר הישר לר"ת
 359 סי' תרי"ב ע"ש. סי' שכא
 ובתשובות הגאונים כך הושב, ולשאול אדם צרכיו בשלש ראשונות וכו' עיין
 בשו"ת שערי תשובה סי' קנ"א לרבינו האי וששאלתם הא דאמר רב
 365 יהודה וכו' ע"ש. סי' שכו
 ובתשובות הגאון רבינו ניסים ברי' יעקב וצ"ל שאילתא דהוי"ו לך. מאי טעמא
 ראשי פרקים דהאוננו בהוי"ו ל"ך וכו': זה השיב רבינו ניסים בשם רב סעדיה
 גאון: וכשחל ראש השנה ביום ב' או ביום ג' הולקים וילך וכו' סי' שנ
 388 כך נמצא בתשובות בשר על גבי נחלים ממנהג שתי ישיבות וכו' גם בתשובות
 הגאונים כן. סי' שנה
 394 והובא תשובות הגאונים ברש"י שבת כ"ג ע"א ד"ה לנבל מצאתי בתשובות
 הגאונים וכו' ושם קניו ע"ב ד"ה מדרכי דווי וכו' כך מצאתי בתשובת הגאונים.
 ורש"י עירובין כ"ו ע"א ד"ה להרע לאסור ובתשובות הגאונים מצאתיה בלשון אחר
 וכו'. ורש"י פסחים ע"ו ע"ב ד"ה אמר לך רב וכו' ואב"י ורבא הלכתא כרבא וכן
 הוא בתשובות הגאונים. ורש"י ביצה ט"ו ע"א ד"ה ערדילין ראיתי בתשובות הגאונים
 שרגילין ללבשן וכו' ורש"י גיטין פ"ז ע"ב ד"ה כולהו אחד וכו' וראיתי בתשובות
 הגאונים וכו' ב"מ ט"ז ע"א רש"י ד"ה אינה וכו' ותשובת הגאונים וכו' ושם ס"ז ע"א
 רש"י ד"ה את נוולא וכו' כך ראיתי בתשובת הגאונים וכו' שם פ' ע"ב רש"י ד"ה
 במחיקתא וכו' וכן בפירוש תשובת הגאונים וכו' ושם צ"ג ע"ב רש"י ד"ה אמר לו וכו'
 ובתשובות הגאונים ראיתי וכו' ע"ז ע"א. רש"י ד"ה ולא וכו' ל"א מתשובת הגאונים
 וכו'. מכות ט' ע"ב רש"י ד"ה נפסק וכו' כך מצאתי גירסא בתשובת הגאונים וכן
 עיקר וכו' חולין ג"ז ע"א רש"י ד"ה דאנקורי וכו' ובתשובת הגאונים מצאתי וכו' בכורות
 מ"ט ע"ב רש"י ד"ה ר' אמי אמר דכו' ומצאתי בתשובת הגאונים בכלי"ם וכו' ושם
 ג' ע"א אבל מצאתיה בתשובת הגאונים.

פה רשמתי כל המקומות מש"ס בכלי המובאים בספר מחזור ויטרי ויש
 מהן הרבה שהגירסא שם משונה ברב או במעט מהגירסא שלפנינו.

- צד תניא היה ר' מאיר אומר הייב אדם מישראל לכרך מאה ברכות בכל יום והוא
 3 במנחות מיג ע"ב, ולפנינו ליתא חיבת מישראל. בתחילת הספר
 ובגמרא דא"י גרסינן הכי תני אין לך אדם מישראל שאינו עושה מאה מצות
 בכל יום, ולפנינו בירושלמי סוף ברכות איתא תני בשם ר' מאיר אין לך
 3 אחר מישראל שאינו עושה מאה מצות וכו'.
- היה ר' יהודה אומר הייב אדם לכרך שלש ברכות בכל יום וכו' לפנינו מנחות
 מ"ג ע"ב איתא היה ר' מאיר אומר, וגירסת המחבר היא הנכונה. וכן גרס
 5 הרי"ף והרא"ש סוף פ"ט דברכות.
- ברוך שלא עשאני גוי וכו' היא הגירסא הנכונה. וכן הוא ברי"ף וברא"ש שם.
 5 ולפנינו שעשאני ישראל וכו'.
- דרב אחא בר יעקב שמעיה לבריה דקמברך וכו' ובמנחות שם דהוה קא מברך וכו'.
 5 מאי דכתיב ושננתם אל תקרי ושננתם אלא ושלשתם. לפנינו קידושין ל' ע"א
 5 הגירסא משונה ועיין תוס' ד"ה לא צריכא וכו'.
- השכים לשנות קודם שקרא ק"ש וכו' לפנינו ברכות י"א ע"ב איתא עד שלא קראוכו.
 5 רב חייא ב"ד אשי לפנינו שם דאמר רב בר אשי וכו' ע"ש
- מאימתי מברכין על הגשמים וכו' הוא בברכות נ"ט ע"א. ובתענית ו' ע"ב ע"ש.
 5 דרש רב שמלאי לעולם יסדר אדם וכו' ברכות ל"ב ע"א, ע"ז ו' ע"א איתא
 6 דרש רבי שמלאי וכו'.
- דאמר אלעזר בר אבינא וכו' וגירסא נכונה היא, ולא כמו דאיתא לפנינו אמר
 6 ר' אבינא. וכבר הגיה מהרי"ב שצ"ל בר אבינא. וכגירסת הרי"ף ברכות ד' ע"ב.
- 6 יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום וכו' שבת קי"ח ע"ב.
- ותנא בין תכלת שבה וכו' ברכות ט' ע"ב. ולפנינו ליתא חיבת תנא. — הלכה
 כר' יהושע שם ו' ע"ב. דאמר ר' יוחנן לא שנו אלא בדורות הראשנים כגון
 ר' שמעון בן יוחי וחביריו שתורתן זו היא אומנתן עיין י"א ע"א ושם ליתא
 7 חיבות זו היא ע"ש.
- רב אמי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן אסור לאדם לצאת לדרך וכו'
 בברכות י"ד ע"א הגירסא אמר רב אידי בר אבין וכו' אסור לאדם לעשות
 חפצו וכו' וגירסת המחבר היא כגירסת הרי"ף והרא"ש פ"ש דברכות ס" ז.
 7 ועיין במעו"ש שם ק' ונ"מ לענין הדין לגירסתם. ועיין צ"ח שם.
- שמעתי בת קול שמנהמת ואומרת וכו' עיין ברכות ג' ע"א כמה שינוים בגירסא.
 8 ועיין בפרדס לרש"י ס"ה ע"ש.

- ב"ש אומרים בערב כל אדם ישו ויקרו. ובבוקר יעמדו וכו' ברכות י' ע"ב ושם
 9 איתא יטה ויקרא ובבוקר יעמוד וכו' וכן היא במשנת ירושלמי. ס"י יא
 ב"ה אומרים עומדין וקורין מטין וקורין יושבין וקורין ועוסקין במלאכתן וקורין
 וכו' שם י"א ע"א הגירסא עומדין וקורין יושבין וקורין ומטין וקוראין הולכים
 9 בדרך וקורין עושין במלאכתן וקורין (עיין ד"ס).
 9 כ"ש במקום ב"ה אינו משנה. ברכות ל"ו ע"ב. ביצה י"א ע"ב. יבמות ט' ע"א.
 10 תלמוד ארץ ישראל יצתה ב"ק ואמרה וכו' עיין ירושלמי ברכות פ"א ה"ד.
 10 עשה כדברי כ"ש חייב מיתה דתנן וכו' ברכות י"א ע"א.
 ותו גרסינן בגמרא דארץ ישראל רב הונא בשם רב אידי רב יהודה בשם שמואל
 וכו' הוא בירושלמי פ"ב ה"א דברכות בשינוי שם האמוראים. והובא בתוס'
 שם י"ג ע"א ד"ה על לבבך וכו'.
 10 סיפקס בן יוסף אומר כל המאריך באחד וכו' ברכות י"ג ע"ב ולפנינו הגירסא
 סומכוס אומר כל המאריך וכו' ובסרע"ג גרים סומכוס בן יוסף. וכן הוא
 10 בירושלמי ברכות פ"ש ה"א. ובר"ס הביא הגירסא ספקוס בסמ"ך ע"ש. ס"י יב.
 11 אות הוא כצנא שלו וכו' מכילתא פ' בשלח. ועיין חגיגה ט' ע"א.
 דר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' חזייה וכו' ולפנינו הוסיפו קמיה דר' חייא בר
 11 אבא וכן הוא בר"ף ובראש פ"ב ס"י ג'.
 11 דתני רב עובדיה קמיה דרבא ולמדתם וכו' ברכות ט"ו ע"ב.
 11 אמר ר' יהושע בן קרחה למה קרמה וכו' שם י"ג ע"א.
 11 פרט לכסות לילה וכו' שבת כ"ז ע"ב. זבחים י"ח ע"ב. מנחות מג ע"א.
 11 ולא היו מפסיקין אמר רבה מפסיקין היו וכו' פסחים ג"ז ע"א. ושם איתא רבא אמר וכו'.
 כל הקורא ק"ש ומדקדק באותיותיה (תיבת ומדקדק הוספתי בפנים ע"פ גירסא
 11 שלפנינו ברכות ט"ז ע"ב. אך בספרים ישנים ליתא).
 רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב וכו' גירסת המחבר כגירסת הר"ף
 12 והרא"ש פ"ב דברכות, אך לפנינו יומא י"ט ע"ב ליתא „משמיה דרב“. ס"י יב
 12 עשה אותם קבע ולא ארעי כו' יומא שם.
 ותניא הפטור מן הרבר ועושהו נקרא הדיוט. ירושלמי ברכות פ"ש ה"ט.
 12 וירושלמי שבת פ"א ה"ב.
 12 טעה בין פרק לפרק וכו' ברכות ט"ז ע"א. ס"י יג
 12 וצריך להחזיר זיין של תזכרו עיין ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד. ס"י יד
 12 ואסור להפסיק בין ויאמר לאמת ויצוב וכו' ברכות י"ד ע"א, ע"ב. ס"י טו
 12 בקשו לקבוע עשרת הדברות בק"ש וכו' שם י"ב ע"א ע"ש. ס"י טז
 12 ופרשת ציצית מאי טעמא קבעוהו כו' שם י"ב ע"ב. ס"י יז
 כסדר וידוי של יוה"כ אומר. ע"ז ח' ע"א. וליתא לפנינו חיבות וידוי של יוה"כ.
 13 וגירסתו כגירסת הבה"ג פרק אין עומדין
 13 בשחר מברך שתים לפניו וכו' שם ברכות י"א ע"א.
 13 ר' יוסי בר אבין ור' יוסי משום ריב"ל וכו' בירושלמי ברכות פ"א ה"ה שלפנינו
 הגירסא ר"י בר אבין משום ריב"ל וכו'.
 13 דאמר ר' זירא בשם ר' אבא בר ירמיה ג' תכיפות הן וכו' עיין ירושלמי ברכות
 13 פ"א ה"א. ותחילת המימרא הוא בכרכות מ"ב ע"א.
 13 אמר ר' אמי (כצ"ל) כל מי שאינו סומך גאולה להפילה. ובירושלמי שם איתא
 13 א"ר אמי כל מי שאינו תוכף לגאולה תפילה.

- 13 שסמך גאולה לתפילה וכו' ברכות י' ע"ב ע"ש.
העיר ר' יוסי משום קהלה קדישא שבירושלים. לפנינו ברכות ט' ע"ב הגירסא
- 13 העיר ר' יוסי בן אליקים וכו'.
- 13 והמתפלל צריך שיכון את לבו. עיין ברכות ל"א ע"א ושם איתא המתפלל
צריך שיכון את לבו לשמים וכו'.
- 13 אמר רב יהודה מנהגו של ר"ע כשהיה מתפלל וכו' ועולה מפני כולן בן
הגירסא בכ"י מינכען. ועיין ברכות ל"א ע"א.
- 13 יכול יתפלל אדם כל היום כולו וכו' ברכות שם.
- 13 מכאן לשכור שאסור להתפלל ברכות ל"א ע"ב. ועיין עירובין ס"ד ע"ב. סי' כ
- 14 צריך שיכנסו שיעור שני פתחים ברכות ה' ע"א. ועיין ברא"ש שם.
- 14 ומי שעומד חוץ לבית הכנסת וכו' עיין עירובין צ"ב ע"ב.
- 14 ומבעיא ליה למיקם באימתא וכו' כאילו שכינה כנגדו וכו' ותנן אין עומדין וכו'
עיין שבת י' ע"א. וברכות ל' ע"ב. סנהדרין כ"ב ע"א ע"ש.
- 14 למיקבע דובתא לצלותיה וכו' עיין ברכות ו' ע"ב כל הקובע מקום וכו' ועיין
ברא"ש ובר"י שם.
- 14 סי' כא
- 14 כל המתפלל אחורי בהכ"נ נקרא רשע וכו' לפנינו ברכות ו' ע"ב איתא רק אמר
רב הונא. ולא אמר ר' חלבו אמר רב הונא. בגירסת המחבר.
- 15 אמר ר' אבא בר רב' הייא בר אבא בשם ר' יוחנן צריך אדם שיתפלל במקום
המיוחד לתפלה. עיין ירושלמי ברכות פ"ד ה"ד ושם הגירסא ר' אבא ר' הייא
בשם ר' יוחנן. ועיין שם פ"ה ה"א.
- 15 צריך אדם להסב פניו אל הכותל ולהתפלל עיין ברכות ה' ע"ב. ועיין ירושלמי
ברכות פ"ד ה"ד.
- 15 אמר ר' יצחק הרוצה שיתחכם ידרים. ויתעשר יצפין וכו' עיין ב"ב כ"ה ע"ב ושם
איתא הרוצה שיתחכם ידרים. ושיעשיר יצפין וריב"ל אמר לעולם ידרים וכו'.
- 15 המתפלל צריך שיכון רגליו זו אצל זו שני עיין ברכות י' ע"ב ושם איתא המתפלל
צריך שיכון את רגליו שניא וכו' וליתא התיבות זו אצל זו.
- 15 המתפלל צריך שיתן פניו למעלה כדי לקיים שני מקראות וכו' יבמות ק"ה ע"ב.
ושם איתא כדי שיתקיימו וכו' מלכי צבאות יודון וכו' שבת פ"ה ע"ב. ועיין
מכילתא פ' יתרו. ומדרש שה"ש פסוק כרם היה לשלמה וכו'.
- 15 כדאמר ר' יוחנן בתחילה הוא אומר ה' שפתי תפתח וכו' עיין ברכות ד' ע"ב.
- 16 מניין שאומרים אבות וכו' עיין ר"ה ל"ב ע"א. ומגילה י"ז ע"ב.
- 17 ולוקמינהו לכולהו בהדי הדדי וכו' כצ"ל ועיין ב"מ פ"ה ע"ב. סי' כב
- 17 למען אברהם שקראך אהרן וכו' עיין ברכות ז' ע"ב.
- 17 כשהוא כורע כורע בכרוך וכו' שם י"ב ע"א. ע"ש.
- 17 רב ששת כי הוה כרע כחזרא וכו' לפנינו שם י"ב ע"ב רב ששת כי כרע
וכו' וליתא תיבת הוה.
- 17 הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר תענית ב' ע"א. סי' כד
- 17 ומיום ס' לתקופת תשרי עד יום ראשון של פסח וכו' עיין תענית י' ע"א.
- 17 טעה בכל הברכות וכו' ואיתימא ר' יהושע לא אמרן וכו' לפנינו ברכות כ"ט ע"א
איתא ואיתימא רבי יהושע בן לוי לא אמרן וכו'.
- 17 הגיע להודאה כורע וכו' דתני ר' חלפתא בן שאול הכל שוחזין עם שליח ציבור
עיין ירושלמי ברכות פ"א ה"ה. סי' כו

- צריך שיכרע עד שיתפקחו וכו' לפנינו ברכות כ"ח ע"ב עד שיתפקחו, ועיין ערוך
 17 ערך סק ב', ועיין ד"ס.
- צבוע זכר לאחר שבע שנים נעשה נקבה, הוא כמו הגירסא שהובא בד"ס נעשה
 נקבה, וכן הוא בירושלמי שבת פ"א ה"ג, וכן בסדר רע"ג נעשה נקבה והמעתיק
 18 שם הסגור בטעות תיבת נקבה ע"ש.
- שמעון הפקולי הסדיר י"ח ברכות על הסדר ביבנה וכו' ברכות כ"ח ע"ב, מגילה י"ז ע"ב
 18 ואמר ר' ירמיה ואיתימא ר' חייא בר' אבא וכו' עיין מגילה י"ז ע"ב ושם איתא
 18 א"ר יוחנן ואמרי לה וכו'. אך בסדר רע"ג דף ח' ע"ב גרס כגירסת המחבר.
- בכל יום ויום מתפלל אדם י"ח ברכות וכו' הני תשע עשרה הויין וכו' ברכות י"ח ע"ב.
 18 כר' יוחנן ואף דוד אמרן אלא לאחר י"ח מזמורים כדאמרינן בברכות ע"ש ט' ע"ב.
 18 וצריך לפסוע ג' פסיעות לאחוריו וכו' ונותן שלום בתחילה לשמאלו וכו' ואם לא
 18 עשה כן וכו' עיין יומא נ"ג ע"ב.
- ומצלי אצלווי מגילה כ"ב ע"ב, כ"ג ע"א חוינא לאבוי ורבא דכי נפלי על אאפייהו
 18 דמצלי אצלווי.
 18 מינין שאומרים אבות שנא' וכו' ומניין שאומרים נבורות שנא' וכו' מגילה י"ז ע"ב
 18 ושם איתא כמה שינויים.
- ומה ראו לומר גאולה בשביעית אמר ר' חייא בר אבא מתוך וכו' לפנינו שם
 איתא אמר רבא מתוך וכו' וגירסת המחבר הוא כגירסת רע"ג בסדרו דף ח' ע"ב
 19 ע"ש ועיין ד"ס.
- וכיון שבאו לירושלים בא דוד וכו' כן הוא בס' רע"ג ט' ע"ב. ולפנינו וכיון שנכנית וכו'
 19 וכיון שבאת עבודה באת הוראה, כן הוא בס' רע"ג שם ולפנינו באת תורה.
 19 ולומר מקמי עבודה. וכן בס' רע"ג שם. ולפנינו איתא אימא קודם עבודה וכו'.
 19 למי נאה למלל נבורות ה' וכו' שם י"ח ע"א, מכות י' ע"א, הוריות י"ג ע"ב ע"ש.
 19 שואל אדם צרכיו בשומע תפילה ע"ז ח' ע"א.
 19 המשמיע קולו בתפלה וכו' המנהג והמפקח כצ"ל ברכות כ"ד ע"ב ע"ש. סי' ל
- ר' זירא הוה משתמט וכו' לפנינו ברכות כ"ד ע"ב איתא ר' אבא וכו' וגירסת המחבר
 20 כגירסת ה"ג ורע"ג.
- דאמר רבינא הוה קאימנא קמיה דרב אשי וכו' הכי גריס בה"ג פ"ג דברכות, ורס"ג.
 20 ולפנינו כ"ד ע"ב איתא רבינא הוה קאי אחורי דרב אשי וכו' ע"ש. סי' לא
 20 ואסיר ליה לאיניש לצלווי לחודיה מקמי ציבורא עיין ברכות כ"ח ע"ב בצבור שנו
 20 ובפירש"י ובסרע"ג.
 20 סי' לב
- ואסיר למיתב בארבע של תפילה. שם ל"א ע"ב ע"ש.
 20 דאמר ר' יהושע בן לוי אסור לחלוף כנגד המתפללין, ולפנינו ברכות כ"ז ע"א
 20 איתא אסור לעבור וכו'.
- ואסיר ליה למיקם בתיבותא ומירליא דאמר ר' יוסי משום ר' אליעזר לעולם אל
 יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל וכו' לפנינו ברכות י' ע"ב איתא וא"ר יוסי ב"ר
 20 חנינא משום ראב"י אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל וכו' ועי' בכה"ג פ"ה דברכות.
 20 דאמר ר' יוסי משום ר' אליעזר המתפלל צריך שיכוין רגליו שנא' וגו' שם איתא
 20 וא"ר יוסי ב"ר חנינא משום ראב"י המתפלל צריך שיכוין את רגליו שני וגו'. סי' לג
 20 דאמר ר' יוסי משום ר' אליעזר מאי דכתיב, לא תאכלו על הדם קודם שתתפללו
 20 על דמכם ושם איתא וא"ר יוסי ב"ר חנינא משום ראב"י.

- ואמר ר' יצחק א"ר יוחנן משום ראב"י כל האוכל ושותה וכו' ושם אית' א"ר יצחק
 20 א"ר יוחנן אמר ר' יוסי ב"ר חנינא משום ראב"י כל האוכל ושותה וכו'.
- א' רב יהודה לעולם אל יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא כנגד חבירו וכו' שם כ"ז
 20 ע"ב ושם איתא אמר רב יהודה אמר רב וכו' וליתא ולא כנגד חבירו.
- ותניא ר' אלעזר בן חסמא אומר המתפלל אחורי רבו וכו' ולפינו שם כ"ז ע"ב
 21 ותניא ר"א או המתפלל אחורי רבו וכו' ע"ש. וגירסת המחבר בן חסמא כ"ה ככה"ג.
- אמר רב יהודה אמר שמואל ספק קרא ק"ש וכו' כן הוא גירסת היג' ור"ף ורא"ש,
 21 ולפינו ברכות כ"א ע"א ליתא אמר שמואל.
- אי נמי ודאי התפלל ונכנס לבה"כ ומצא ציבור שמתפללין הכי אמר רב יהודה
 21 אמר שמואל אם יכול לחדש דבר בתפילתו יתפלל וכו' עיין ברכות כ"א ע"א.
- דכולי עלמא מיהת מיפסק לא פסיק עד דעני קריש, ואמרינן איבעיא להו מהו
 21 שיפסיק אדם אמן יהא שמיה וכו' ע"ש כ"א ע"ב, וע' בביאורי אות כ'.
- וכן אמרי חבימיא וספרייא ודרשייא ורישיה עמה וכו' הוא ל' הגמ' סוכה ע"ב ע"ש.
 22 המתפלל וראה צואה במקומו אע"פ שחטא תפילתו תפילה וכו' עיין ברכות כ"ב
- ע"ב גירסא אחרת ע"ש, וגירסתו כגירסת הבה"ג.
 22 סי' לו
- הצריך לנקבו אל יתפלל ואם התפלל וכו'. שם כ"ג ע"א ושם אית' הנצרך וכו'. סי' לו
 22 לא שנו אלא שאינו יכול לעמוד על רגליו וכו' שם כ"ג ע"א איתא שאינו יכול
- לשהות בעצמו וכו'.
 22
- ותניא אירך הצריך לנקבו אל יתפלל משום שנא'. גירסתו כגירסת הבה"ג שם פ"ג.
 22 א"ר יוסי ואיתימא רב חננא בר פפא שמור נקיבך בשעה שאתה עומד בתפילה
- לפינו, לפינו הגירסא שם כ"ג ע"א רב אשי ואיתימא רב חננא בר פפא אמר
 22 שמור נקיבך בשעה שאתה עומד בתפלה לפני.
- ארוכה מאריכין לו ימיו ושנותיו לפינו ברכות מ"ז ע"א וכל המאריך באמן וכו'
 22 וליתא ולא קצרה.
- כל העונה אמן יהא שמיה רבא בכל כחו קורעין לו גזר דינו וכו' שבת ק"ט ע"ב ע"ש.
 22 כי פרעה אהרן לפינו שבת ק"ט ע"ב איתא כי פרוע הוא, וגירסת המחבר כגירסת
- השאלתות פ' בראשית.
 23
- אינו עובר לפני התיבה וכו' מגילה כ"ד ע"א, חולין כ"ד ע"ב. סי' לט
 23 כל מי שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן עיין ר"ה כ"ט ע"א.
- מהו לסמוך על דברי ריב"ל וכו' עיין ברכות מ"ז ע"ב.
 23
- דתנן נשים ועבדים וקטנים אין מומנין עליהן שם מ"ה ע"א. ואמרינן פשיטא וכו'
 23 עיין בביאורי אות ט'.
- וקטן פורח כצ"ל וכן בסדר רע"ג ובאגרות שד"ל, ועיין בערוך ערך פרח ד' ובתוס'
 23 שם מ"ז ע"ב ד"ה קטן וכו'.
- לעולם יסדר אדם שבתו של הבה"הואח"כ יתפלל וכו' ברכות ל"ב ע"א, ע"ו ז' ע"א. סי' מ
 23 שאין תפילתו של אדם נשמעת כמו עם הציבור, עיין ברכות ו' ע"א, ובכה"ג פ"ה,
- ובר"ף וברא"ש סי' ז', ועיין במעדני יו"ט אות ה'.
 23
- לא תירחת דלא תחטא. לא תריו דלא תחטא. לפינו ברכות כ"ט ע"ב אחוה דרב
 24 סלא חסידא לא תרתח ולא תחטא, לא תריו ולא תחטא. סי' מא
- יהי רצון מלפניך וכו' ע"ש כ"ט ע"ב. — ועד כמה עד פרסה שם ל' ע"א. —
 24 היה רוכב על החמור וכו' שם.
- המהלך במקום גדודי חיה ולסטיין וכו' שם כ"ט ע"ב.
 24 סי' מב

- רצה תשובותינו סלח לנו גואלינו ותרפא חליינו וברך שנתינו וכו' והתועים בדעתך
 'שפוטו וכו' נוסחת המחבר משונה מאשר הוא לפנינו שם כ"ט ע"א. ומה שהביא
 בנוסח הרי"ף והתועים בדתך ישפוטו לפנינו ברי"ף איתא והתועים בדעתך ישפוטו
 24 ע"ש עוד איזה שינוים, וראיתי כי גם בכ"י שהיה לפני שר"ל היה כתוב "בדתך".
 כל השנה כולה מתפלל אדם הבינונו שם כ"ט ע"א — וקאמרי רבנן הי"ט בשעת
 24 הרחק וכו' כן הוא לשון הרי"ף והרא"ש.
 24 טעה ולא הוכיר גבורות גשמים מחזירין אותו כ"ט ע"א.
 25 ואם טעה ולא הוכיר הברלה וכו' שם כ"ט ע"א.
 25 חטא ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא וכו' סנהדרין מ"ד ע"א.
 25 דתנן רשב"ג אומר מיום שחרב וכו' סוטה מ"ח ע"א, ולפנינו איתא רשב"ג אומר
 העיד ר' יהושע מיום וכו'.
 26 לעולם ישליש אדם וכו' קידושין ל' ע"א. ע"ז י"ט ע"ב.
 26 ח"ו שעקביא בן מהללאל וכו' עיין ברכות י"ט ע"א ע"ש.
 אלא מי נידו את ר' אלעזר בן הגר, כן הוא בסרע"ג בן הגר, ולפנינו שם איתא
 26 את אליעזר בן הנוך וכו' ועיין ד"ס.
 וכל המזולל בניי בא לידי עניות עיין שבת ס"ב ע"ב. — דאמר ר' אמי ואמר לה
 במתניתא תנא וכו' כן הוא ברי"ף וברא"ש ובה"ג ולפנינו בשבת שם אמר ר'
 26 אבהו וכו' ע"ש.
 26 המזולל בנשילת ידים נעקר מן העולם, סוטה ד' ע"ב.
 מים ראשונים מצוה, ואחרונים חובה חולין ק"ה ע"א (כאן רשמתי סי' מ"ט הבלתי
 26 רשום במח"ו).
 26 תניא מים ראשונים מצוה אמצעיים רשות וכו' (העתיק הברייתא שם כפי מה
 דמשני הגמרא מצוה לגבי רשות חובה קרי לה).
 27 אמר רב נחמן לא שנו אלא בין תבשיל לחבשיל וכו' חולין ק"ה ע"ב.
 27 מאי משמע דהאי קרא בנוגע הוב הוא דכתיב וכו' עיין חולין ק"ו ע"א ונראה
 שגירסא אחרת היה לו.
 27 ולא משינן אלא מן מנא כדתנן בכל הכלים נוטלין לידים ואפילו וכו' פ"א מסכת
 27 ידים משנה ב'.
 27 ולא יתן אדם בחופניו לחבירו שם איתא ולא יתן לחברו בחפניו.
 27 אין ממלאין ואין מקדשין ואין מוין מי חטאת אלא בכלי שם.
 אמר אב"י מריש הוה אמינא מאן דלא משא מיא בתראי וכו' לפנינו חולין ק"ה
 27 ע"ב הגירסא האי דלא משו.
 27 אמר ר' אבהו כל האוכל פת בלא נינוב ידים וכו' סוטה ד' ע"ב.
 27 הוה קאימנא וכו' חולין ק"ו ע"א ושם איתא ולא יהבו לי מידי וכו'.
 ש"מ תלת, ש"מ אין נשילת ידים בפירות וכו' שם איתא אין נ"י לפירות, וש"מ
 28 אין מזמנין על הפירות.
 28 והתקדשתם אלו מים ראשונים ברכות נ"ג ע"ב חלוףי גרס' נמצא בזה להראשונים ע"ש.
 28 והייתם לי קדושים אני ה' אמר להם הקב"ה לישרי' בשם וכו' ספרא פ' שינוי ע"ש.
 28 שמואל אשכחיה אבהו דקא בכי וכו' חולין ק"ו ע"ב ע"ש איזה שינוים בלשון.
 28 וכל איתתא או גברא דמוכלי נהמא לינוקא וכו' לשון הג' סוף פ"ו דברכות.
 מברך המוציא לחם מן הארץ ברכות ל"ה ע"ב והלכתא המוציא לחם מן הארץ.
 28 ועיין בתוס' ד"ה והלכתא וכו'.
 28 סי' נב

- והיכא דאיכא קביעותא חד שרי המוציא לחם לכולהו שם מ"ב ע"א היו יושבים
 כל אחד מברך לעצמו הסבו אחד מברך לכולן ולא מיבעי ליה למישרי המוציא
 28 עד דמייתי ליה מלח וכו' שם מ' ע"א אין הנוצע רשאי לבצוע וכו'
 28 לית דין צריך בשש שם מ' ע"א עיין ברא"ש פרק כ"מ ס' כ"ב.
 28 שכח ואכל ולא בירך וכו' שם נ"א ע"א איתא בעי מיניה מרב חסדא מי שאכל וכו'.
 והיכא דשרא המוציא ובצע אסור ליה לאשתעוויי עד דטעים אותה פרוסה ברכות
 29 מ' ע"א ועיין תוס' שם ד"ה הבא מלח וכו'.
 ס' נג
 אמר רב יהודה בר שמואל בר שילת משמיה דרב אין המסובין רשאיין למעום.
 ברכות מ"ז ע"א הגירסא אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה
 29 דרב אין המסובין רשאיין לאכול כלום וכו'.
 תניא הנוצע פושט ידיו תחילה ואם בא לחלוק כבוד למי שגדול הימנו הרשות
 בידו. ולפנינו שם מ"ז ע"א הנוצע הוא פושט ידו תחלה ואם בא לחלוק כבוד
 29 לרבו או למי שגדול הימנו הרשות בידו.
 רבה בר חנא הוה עסיק ליה לבריה בי רב הונא בר קטינא קדים והוה מתני ליה
 לבריה אין הנוצע רשאי לאכול עד שיכלה אמן מפ' העונין. ולפנינו שם רבה
 בר בר חנא הוה עסיק ליה לבריה בי רב שמואל בר רב קטינא קדים ויתב
 29 וקמתני ליה לבריה אין הנוצע רשאי לבצוע וכו' ועיין ברי"ף.
 29 אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בעל הבית בוצע ואורח מברך. ולפנינו שם מ"ז ע"א
 ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי בעל הבית בוצע וכו'.
 29 השותה מים לצמאזא אומר שהכל שם מ"ד ע"א איתא השותה מים לצמאזא מברך
 29 שהכל נהיה בדברו.
 ס' נד
 29 ואמרינן למעוטי מאי וכו' למעוטי וכו' שם מ"ה ע"ב לאפוקי מאי לאפוקי למאן וכו'.
 29 פת פוטר כל מיני מאכל וכו' ופרוך יין נמי לפטור וכו' שאני יין דקבע ברכה
 לעצמו ע"ש מ"א ע"ב והיכא דחנקתיה וכו' הכי שדר רב פלטיי בר אבא ריש
 29 מתיבתא מקמי דלשתי לא צריך וכו' ע"ש מ"ז ע"א תוס' ד"ה דחנקתיה וכו'.
 29 אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה ברכות ל"ה ע"א.
 29 אחר כל אכילתך אכול מלח וכו' שם מ' ע"א — ואין אתה ניווק לעולם. לפנינו
 30 ואי אתה נווק וליתא לעולם.
 ס' נה
 30 מים ראשונים מצוה ומעונין ברכה וכו' חולין ק"ה ע"א.
 30 מים ראשונים צריך שיהו ידיו למעלה אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה וכו'
 30 סוטה ד' ע"ב ע"ש.
 30 ומים ראשונים בין בכלי בין על גבי קרקע וכו' חולין ק"ה ע"א.
 30 והנוטל ידיו באחרונה תחלה הוא מוומן לברכה לפנינו ברכות מ"ג ע"א איתא
 30 תחלה באחרונה.
 30 שלש תכופות הן וכו' שם מ"ב ע"א.
 30 אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל כזית וברך עליו תחילה וסוף לפנינו ברכות ל"ה
 30 ע"ב אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח וברך עליו תחלה וסוף.
 30 ולענין לאצטרופי אפילו וכו' ואע"ג דאיכא עובדא דשמעון בן שטח וכו' דהכי
 א"ר אבא א"ר לעולם אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן וכו' עיין ברכות מ"ח
 30 ע"א גירסא אחרת.
 ס' נו
 30 עד כמה מומנין עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה ר' מאיר סובר וכו' שם מ"ט
 30 ע"ב. ועיין יומא ע"ש ע"ב.

- דאמר ר' חייא בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל כזית מליה ובירך עליה
 תחילה וסוף. עיין ברכות ל"ה ע"ב ולקמן סי' ג"ו. 30
- דרש רב עזירא זימנין אמר לה משמיה וכו' כתבת בתורתך אשר לא ישא פנים
 ואתה נושא פנים לישראל לפנינו שם כ' ע"ב דרש רב עזירא וכו' כתוב
 בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקה שחד והלא אתה נושא פנים לישראל
 ועיין ד"ס. 31
- נשים ועבדים וקטנים וכו' שם כ' ע"א. 31
- ואי בעו נשים ועבדים מומנין לעצמן עיין שם מ"ה ע"ב. 31
- שנים שאכלו מצוה לחלק וכו' במה דברים אמורים „בזמן" ששניהם סופרים וכו'
 שם בד"א כששניהם וכו'. 31
- עד שנתכוין שומע ומשמיע ר"ה כ"ה ע"ב ושם איתא עד שיתכוון. 31
- ואפילו למאן דאמר מצות אין צריכות כוונה ר"ה שם. ברכות י"ג ע"א ועיין ברש"י
 שם ד"ה ש"מ וכו'. 31
- וג' שאכלו כאחת וכו' דאמר רב אסי אמר קרא וכו' ברכות מ"ה ע"א. 31
- יהודה בר מרימר ומר בר רב אשי וכו' לא הוה בהו מאן דפליג מחבריה וכו' הני
 מילי היבא דאיבא גדול אבל הכא חילוק ברכות עדיף בריכו כל חד וחד
 לחודיה וכו' וליהדרור זימון אין זימון למפרע. חלוף ל' יש כאן בנמ' ברכות
 מ"ה ע"ב יהודה בר מרימר ומר רב אשי וכו' לא הוה בהו חד דהוה מופלג
 מחבריה וכו' ה"מ היבא דאיבא אדם גדול אבל היבא דכי הדדי ניהו חלוק
 ברכות עדיף בריך אינש לנפשיה וכי תאמרו ניהדרר ונומן אין זימון למפרע. 31
- דאמר רבה תוספאה הני תלחא „דקבעי סעודתיהו" בהדי הדדי וקדים חד מינייהו
 ובריך אינהו נפקי בזימון ומזמנין עילווייהו. איהו לא נפיק בזימון דילהון
 ואין זימון למפרע. ובברכות נ' ע"א הכי איתא אמר רבה תוספאה הני ג'
 דכרבי רפתא בהדי הדדי וקדים חד מינייהו ובריך „לרעתיה" אינון נפקין
 בזימון דידיה איהו לא נפיק בזימון דידהו לפי שאין זימון למפרע. 31
- דאמר רבא הא מילתא אמריה במערבא משמיה דר' זירא אחד מפסיק לשנים.
 ואין שנים מפסיקין לאחד. איני והא רב פפא אפסיק ליה לאבא מר בריה
 דרב פפא. לאחשובי הוא דעבד ולפנים משורת הוא דעבד. ובברכות מ"ה
 ע"ב הכי איתא אמר רבא הא מילתא אמרייתא אנא ואיתמרה משמיה דר'
 זירא כוותי שלשה שאכלו כאחת אחד מפסיק לשנים ואין שנים מפסיקין
 לאחד ולא והא רב פפא אפסיק ליה לאבא מר בריה איהו וחד שאני רב פפא
 דלפנים משורת הדין הוא דעבד. 31
- דאמר רב דימי בר יוסף אמר רב שלשה שאכלו יצא אחד מהן לשוק וכו' עיין
 ברכות מ"ה ע"ב כמה שינוים בכל הסוגיא. ולשון המחבר הוא כלי' בהיג פ"ז ע"ש. 31
- ושתי חברות דיתבו בחד דוכתא וכו' ברכות ג' ע"א. 32
- ואי איבא שמש בינייהו וכו' שם ע"ב. — ומותר לשמש בשמש עם הארץ שם
 ג"ב ע"ב. 32
- ששה נחלקים עד עשרה שם ג' ע"א. 32
- דתנן במס' סוטה אלו נאמרים בכל לשון פרשת סוטה וידוי מעשר ק"ש ותפלה
 וברכת המזון סוטה ל"ב ע"א. 32
- בא ומצאן כשהן מברכין מה הוא עונה אחריהן רב זביד אמר ברוך ומבורך כן הוא

- בנוסחא שלנו ברכות מ"ה ע"ב וכן הגהתי כאן. אך עתה ראיתי בהגהות ד"ס כי
 33 בפסקי רי"ד הגירסא ברוך ה' המבורך כגירסה הישנה בהמחבר. סי' סב
 עד מתי מערב ומברך עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו בברכות ג"א ע"ב הלשון
 33 ועוד מתי מברך וכו'.
- ועד כמה הוי עיכול ר' יוחנן אמר כל זמן שהוא צמא מים מחמת אותה אכילה
 לפנינו ג"ג ע"ב איתא כמה שיעור עיכול אמר ר' יוחנן כל זמן שאינו רעב,
 33 ור"ל אמר כל זמן שיצמא מחמת אכילתו.
- אכל כשהוא מהלך יושב ומברך, אכל כשהוא עומד יושב ומברך. מיסב ע"ג מטה יושב
 ומברך וכו' לפנינו ג"א ע"ב הגירסא אמר ר' אבהו ואמרי לה במתניתא תנא
 האוכל ומהלך מברך מעומד, וכשהוא אוכל מעומד מברך מיושב וכשהוא
 33 מיסב ואוכל יושב ומברך וכו' ועיין בתוס' ד"ה והלכתא וכו'.
- הנהו תרי תלמידי חד עבד בשונג כב"ש ואשכח ארנקא, וחד עבד כב"ה ואכליה
 33 אריא ולפנינו ג"ג ע"ב איתא ואשכח ארנקא דרהבה וכו'.
- 33 רבה כב"ה אויל בשיירתא כך ריפתא וכו' ע"ש ג"ג ע"ב גירסא אחרת.
- 33 אמר רב נחמן משה תיקן להם לישראל בהמ"ז וכו' עיין הנוסחא שם מ"ח ע"ב.
- 33 סדר ברכת המזון כך היא וכו' ר"א אומר הרוצה לאומרה בנחמה אומרה וכו' עי'
 33 מ"ח ע"ב הגירסא.
- מנין לבהמ"ז מן התורה שני' ואכלת ושבעת וברכת וכו' כן הוא ברכות מ"ח ע"ב אך
 התוס' מ"ז ע"א ד"ה עד היכן העתיקו וברכת זו ברכת הזמן את ה' אלהיך זו
 34 ברכת הון, וראיתי שהעיר בזה מהרי"ב ע"ש.
- אשר נתן לך זו הטוב ומטיב והוא כגירסת הכ"י המובא בד"ס ולפנינו איתא הטוב
 34 והמטיב ביבנה תקנוה.
- דתניא ר"א אומר כל שלא אמר ארין חמדה טובה ורחבה בברכת הארין וכו' שם
 מ"ח ע"ב, העונה אמן אחר ברכתיו הרי זה משובח ותניא אידך הרי זה מגונה
 לא קשיא הא בשאר ברכות הא בבונה ירושלים. ובגמרא דילן ברכות מ"ה ע"ב
 34 הגי' הא בבונה ירושלים הא בשאר ברכות, וגי' המחבר היא כגי' הבה"ג והרא"ש.
- אביי עני אמן בקלא כי היכי דלידעו פועלים דהטוב והמטיב לאו דאורייתא, ולפנינו
 שם אביי עני ליה בקלא כי היכי דלשמעו פועלים וליקומו דהטוב והמטיב
 34 לאו דאורייתא.
- 34 רב אשי עני בלחשה כי היכי דלא ליולולו ביה, ולפנינו שם רב אשי עני ליה
 בלחשה כי היכי דלא נולולו בהטוב ומטיב, (אקשו ליה רבנן למר רב יהודא
 גאון כן הוא בבה"ג פ"ז דברכות).
- 34 אמר ר"ז ואיתמא ר' אבהו ואמרי לה במתניתא תנא עשרה דברים נאמרו בנוס
 של ברכה, טעין הרחה ושטיפה חי ומלא עיטור ועיטוף נוטלו בשתי ידיו
 ונותנו בימין, ומגביהו טפה, ונותן עיניו בו ויש אומרים משגרו במתנה לאנשי
 ביתו, ולפנינו ג"א ע"א א"ר יורא א"ר אבהו וכו' ומגביהו מן הקרקע טפה וכו'
 34 ויש אומרים אף משגרו במתנה לאנשי ביתו.
- 34 סי' סו
- 35 אנו אין לנו אלא ארבעה הרחה ושטיפה חי ומלא וכו' לפנינו שם אנו אין לנו
 אלא ארבעה בלבד וכו'.
- 35 עיטור רב יהודה אומר מעטרהו וכו' ולפנינו שם רב יהודה מעטרהו וכו' וליתא
 35 תיבת אומר.
- 35 ואית דגרסי וכו' כלומר באיזה ברכה מעטר ליה ומשני לה בברכת הארין ולא

- באחרונה והיא גורסא נכונה מאוד ולא ראיתה מי שהביאה בספרי הראשונים
 גם בספרי האחרונים.
 35 רב פפא אומר מעטף ויתיב ומברך. רב אשי פרים סודרא על רישיה ומברך
 ולפנינו ברכות נ"א ע"א איתא רב פפא מעטף ויתיב. רב אסי פרים סודרא על
 רישיה. וגיורת המחבר רב אשי היא הנכונה וכן בכה"ג ברכות פ"ה ובר"ף
 35 וברא"ש רב אשי.
 אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן ראשונים שאלו אמר רב אשי אין מסיחין
 35 וכו' עיין שם נ"א ע"א וע"ב. ושם איתא אמר רב אסי אין מסיחין על כוס של ברכה.
 אנפק אנבג אנטל מחזיק רביעית של תורה ב"ב נ"ח ע"ב ואי זהו אנטל זהו
 35 רביעית של תורה.
 מי רביעית נוטלין לידים לאחר ואפילו לשנים חולין ק"ז ע"א התניא מי רביעית
 35 נוטלין לידים לאחר ואפילו לשנים.
 35 ונטילה שאמרו אינה אלא בכלי שם קפדיתו אמנא א"ל אין וכו'.
 ואי נמי אי טבל ידיו בנהר וכו' חגיגה י"ח ע"ב וכן המטביל ידיו נתכוון ידיו שהורות
 וכו' חולין ק"ז ע"א וכו' או נוטל ידיו שחרית בביתו ומתנה עליהם לכל היום
 וכו' חולין ק"ז ע"ב נוטל אדם את שתי ידיו שחרית ומתנה עליהן כל היום כולו וכו'.
 35 כדאמר ביומא דנטילה זו לנקות עצמו וכו' ע' יומא ל' ע"א הלכה בסעודה וכו'.
 35 כל הנפנה ונטל ידיו ומניח תפילין וקורא שמע עליו הכתוב אומר ארחץ בנקיון
 35 כפי וכו' עיין לשון הגמרא ברכות ט"ז ע"א.
 טול ברוך אין צריך לברך וכו' אסור לאדם שיאכל וכו' ולפנינו ברכות מ' ע"א
 36 אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו וכו'.
 36 א"ר פפא הלכתא דבריים הבאים מחמת סעודה בתוך סעודה לפנינו מ"א ע"ב ע"ש. סח
 36 הני ככלאי טפשיא דאכלי נהמא בנהמא ביצה ט"ז ע"ב.
 36 בא להם יין בתוך הסעודה כל אחד ואחד וכו' ע"ש מ"ג ע"א. ס"י סט
 36 ופעם אחת שאלתי לר' אם אני יוצא בהבדלת בה"כ וכו' כלשון הזה הוא בפרס
 36 לרש"י ד"ל ס"י ע"ג.
 37 כל מין מחמשת המינין כגון ענבים וכו' עיין ברכות ל"ה ע"א, ושם מ"ד ע"א.
 אלא ר' טרפון הוא דמברך אמיא בורא נפשות וכו' שם מ"ד ע"א ועיין תוס' שם
 37 ד"ה ר' טרפון וכו'. ס"י ע
 37 כל שהוא מחמשת המינים וכו' שם ל"ה, ומ"ד ע"א.
 38 אפירו מאי חתים וכו' לפנינו ברכות מ"ד ע"א אית' מיתחם במאי חתים וכו' ע"ש
 38 ומוקמי רב חסדא וכו' ע"ש מ"ד ע"א.
 39 בירך על הפת פטר את הפרפרת וכו' ע"ש מ"ב ע"א וע' תוס' שם ד"ה ברך וכו'.
 39 זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפילה וכו' שם מ"ד ע"א.
 39 דברים הבאים לאחר הסעודה כלומר קודם בהמ"ז וכו' שם מ"א ע"ב. ס"י עב
 39 כיון דאמר'י הבו נברך אסור למשתי וכו' ע' פסחים ק"ג ע"ב כיון דאמריתו הב לך ונברך
 39 איתסרא לבו למישתי מאי טעמא דאסחיתו דעתיכו.
 40 ובגמרא דכיבוד מברכין וכו' שם ל"ח ע"ב ע"ש. ס"י עג
 40 הביאו לפניו פירות על השלחן פליגי בה ר' יהודה ורבנן וכו' שם מ' ע"ב.
 40 מר זוטרא קבע עליהו ברכת המוציא וכו' ברכות ל"ח ע"א ושם איתא מר זוטרא
 40 קבע סעודתיה עליה וכו' וכו' עליוה המוציא וכו' וכצ"ל גם כאן.
 41 מידי דהוה הכוסס את האורז דאמר'י התם לפניו בורא פרי האדמה שם ל"ח ע"א.

- 41 המציא יין כדי מויגת כוס וכו' ע' שבת ע"ו ע"ב וברש"י וממנו מקור כל דברי המחבר.
- 41 עיטור ועיטוף וכו' ברכות ג"א ע"א.
- 41 כדאמר רבא כל חמרא דלא דרי על חד תלתא מיא (ולפנינו על חד תלת מיא)
- 41 לאו חמרא הוא שבת ע"ו ע"א.
- 41 עשר רביעיות הן חמש סומקתא וכו' נזיר ל"ח ע"א ושם איתא ונקיט רב כהנא
- 41 בידיה חמש סומקתא.
- 41 וילפינן לה במנחות וכו' מנחות פ"ח ע"א. ופ"ט ע"א.
- 41 נוטל ידיו וצריך לברך עיין מה שהערותי בזה בביאור אות ק'.
- 41 ואם אין לו מים ליטול ידיו אם יודע וכו' ברכות ט"ו ע"א פסחים מ"ו ע"א. חולין קכ"ב ע"ב.
- 41 רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בשעת צלותא בברכות ט"ו ע"א בעידן צלותא.
- 41 ועד כמה עד ד' מילין והג"מ לפניו אבל לאחריו וכו' ע' בברכות שם הלשון משונה.
- 41 מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה וכו' שם כ"ו ע"ב ואיוו היא מנחה
- 42 משש שעות ומחצה וכו'.
- 42 ס"י עו
- 42 אמר ר' יוחנן נקרא פושע שם כ"ח ע"א.
- 42 ולית הלכתא כר' יהושע בן לוי דאמר כיון שהגיע תפילת המנחה אסור לו לאדם
- 42 וכו' שם כ"ח ע"ב.
- 42 היו לפניו שתי תפילות אחת של מנחה ואחת של מוספין וכו' שם כ"ח ע"א.
- 42 ואמר ר' יוחנן הלכה מתפלל של מנחה ואח"כ של מוספין שם מאי טעמא כיון
- 42 דמטא זמן מנחה כמאן דשחיטין תרוייהו דמי כצ"ל והוא מלשון בה"ג פ"ד דברכות
- 42 וכדאי' זבחים צ"א ע"א כיון דמטא זמן תפלת מנחה כמאן דשחיטין תרוייהו דמי.
- 42 ת"ר במוצ"ש שתיים וכו' עיין ברכות כ"ו ע"ב (וחסר כאן עיין בביאור אות ז').
- 42 תפילת הערב אין לה קבע וכו' שם כ"ו ע"ב.
- 42 טעה ולא הזכיר של ר"ח ערבית אין מחזירין אותו וכו' שם ל' ע"ב.
- 42 הני חברין בבלאי למ"ד תפילת ערבית רשות כיון דשרא המיניה וכו' שבת ט' ע"ב.
- 42 שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אכנס בביתי ואוכל קימעא וכו' ונמצא
- 43 ישן כל הלילה אלא אדם בא וכו' גירסתו כגירסת הבה"ג ריש ברכות, ולפנינו
- 43 ד' ע"ב אלך לביתי וכו' וחוטפתו שינה נמצא ישן כל הלילה אבל אדם בא וכו'.
- 43 אמר ריב"ל אע"פ שקרא אדם ק"ש בבה"כ מצוה לקרותו על מיטתו א"ר יוסי מאי
- 43 קראה וכו' לפנינו שם מצוה לקרותה וכו'.
- 43 אמר רב נחמן בר יצחק אם ת"ח הוא אינו צריך, גירסתו כגירסת ה"ג ורי"ף ורא"ש
- 43 ולפנינו שם ה' ע"א לא נזכר בר יצחק וכו'.
- 43 אמר אב"י אף ת"ח צריך למימר האי קרא בידך וכו' עיין בה"ג, ולפנינו ה' ע"א
- 43 אף ת"ח צריך למימר חד פסוקי דרחמי כגון בידך וכו'.
- 43 אמר ר' אלעזר כל הקורא ק"ש על מיטתו כאילו אוהו חרב [שתי] פסיות בידו
- 43 כן הוא גירסת בה"ג והרי"ף והרא"ש, ולפנינו איתא א"ר יצחק כל הקורא ק"ש
- 43 על מטתו כאלו אוהו חרב של שתי פיות בידו וכו'. דתנן ר"ג אומר עד שיעלה
- 43 עמוד השחר שם ב' ע"א — והלכה כר"ג שם ה' ע"ב.
- 43 תניא א"ר שמעון בן יוחי פעמים שאדם קורא שמע ב' פעמים בלילה אחת קורם
- 43 שיעלה כצ"ל ושם ה' ע"ב אית' תניא רשב"י אומר פעמים וכו'.
- 43 א"ר יהושע בן לוי הלכה כר' שמעון בן יוחי שם.
- 43 ואיכא דמתני לה אהא דתניא וכו' לפנינו שם איתא איכא דמתני להא דרב אחי
- 43 בר חנינא אהא דתניא וכו'.

- 43 אמר רב אחא בר חנינא אריב"ל הלכה כר' שמעון וכו' שם ט' ע"א.
- 43 אנשים באים לשמוע וכו' טף למה בא כדי ליתן שכר למביאייהו עיין חגיגה ג' ע"א.
- 44 ת"ד פיטום הקטורת כיצד וכו' כריתות ו' ע"א. ובירושלמי יומא פ"ד היה (ועיין
בביאור אות ש').
- 44 ס' עז
- 44 קטורת היתה נעשית שלש מאות וששים ושמונה מנה בכל שנה ושנה וכו' כריתות שם
- 44 לשליש ולרביע לא שמעתי שם ו' ע"ב — ומנה של קודש כפול היה בכורות ה' ע"א
- 44 פרס שחרית ופרס ערבית וכו' יומא מ"ג ע"ב — והמנה שלנו בכורות ג' ע"ב.
- 44 וכות אותה יפה יפה כדי שתהא דקה מן הדקה וכו' יומא מ"ה ע"א.
- 44 ולוקחין אותה מתרומה חדשה שבועות י' ע"ב וכריתות ו' ע"א.
- 44 חדש והבא לי קרבן מתרומה חדשה וכו' ר"ה ד' ע"א.
- 45 ד"י"א סמנים נאמרו לו למשה בסני כריתות ו' ע"ב.
- 45 דתנן בקומוס, ואמרינן מאי קומוס גומא, מגילה י"ז ע"א, י"ח ע"ב.
- וכן אמר רב חיבבא בר באנא א"ר שמעון חסידא כל תענית שאין בה מפרצי
ישראל אינה תענית וכו' לפנינו גירסא אחרת והכי איתא כריתות ו' ע"ב א"ר חנא
בר בונא אר"ש חסידא כל תענית שאין בה מפורשי ישראל אינה תענית וכו'.
- 45 אין מרכיבין פיגס על גבי קרה לבנה מפני שהוא ירק באילן כלאים פ"א משנה ח'.
- 45 מה הפרט מפורש דבר שקומר ועולה אלא הני גירסא משובשת היא וע' בהגהותי.
- 45 שהוא מתמר עשנו ועולה כמקל ואינו מפצל לכאן ולכאן עיין יומא ג"ג ע"א.
- 46 דבזבחים פרק חטאת וכו' עיין בביאור אות צ'.
- יש שאמרו הכל לפי שהוא מלא קמצו מנחה מלא חפניו קטורת, העתיק הכוונה
ולא הלשון דמסכת כלים פרק י"ז משנה י"א וז"ל ויש שאמרו הכל לפי
מה שהוא אדם הקומץ את המנחה וחופן את הקטורת, ועיין עירובין ל' ע"ב
הנמרא שם שינה לשון המשנה דכלים.
- 47 כשאדם הולך לישן אע"פ שקרא ק"ש בבה"כ מצוה לקרותו על מטתו משום שני
בשנכך ברכות ד' ע"ב ועיין בפירש"י שם.
- 47 א"ר יצחק כל הקורא ק"ש על מטתו מויקין בדילין וכו' שם ה' ע"א. ס' עז
- ואומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם וכו' עיין ברכות ס' ע"ב גוססא אחרת,
ובר"ף וברסע"ג ריהב"ל אמר יושב בסתר עליון וכו' וכו' וגני עיין שבועות ט"ז
ע"ב ריב"ל אמר להו להני קראי, והמחבר מפרט והשיב הני קראי.
- 48 שיר של פנעים ע"ש שבועות ט"ז ע"ב. — דאמר רבה בר מחסיא אמר רב חמא
בר גוריא אמר רב, בשבת י"א ע"א איתא ואמר רבא בר מחסיא וכו' אך בתענית
י"ב ע"ב הגירסא ואמר רבה וכו' ע"ש — כל החלומות הולכין אחר הפה ברכות
ג"ה ע"ב נ"ז ע"א. — כל חילמא דלא מתפרשא וכו' שם ג"ה ע"א בשינוי לשון.
- 48 אמר רב חמא בר אמי אמר ר' פדת א"ר יוחנן הרואה הלום ונפשו עגומה עליו
יטיבנו בפני שלישה ע"ש ג"ה ע"ב ושם איתא אמר רב הונא וכו' ע"ש. ס' עז
- 48 בא להם יין בתוך המזון אינו צריך ליטול רשות וכו' עיין ברכות מ"ג ע"א. ס' פ
- 49 משום מלח סדומית שמסמאה את העינים חולין ק"ה ע"ב עירובין י"ז ע"ב.
- 49 או משום דמים אחרונים הרגו את הנפש יומא פ"ג ע"ב. חולין ק"ז ע"א.
- 50 ומוג כוס יפה הוא כוס של ברכה שבת ע"ז ע"ב.
- 50 שהצריכו חכמים ליפחותו בעיטור ועיטוף וכו' ברכות נ"א ע"א.
- 50 קמן הודיע למי מברכין מזמנין עליו שם מ"ח ע"א. ס' פא
- 50 דבעינן רובא דמינבר וכו' שם — ולית הילכתא ככל הני שמעתתא וכו' שם

- וכן ההוא דאביי ורבא הוו יתבי קמיה דרבה וכו' שם.
 50 דהיינו עדה כדאמר עד מתי לעדה וכו' יצאו יהושע וכלב וכו' ברכות כ"א ע"ב.
 50 מגילה כ"ג ע"ב.
 יהי רצון מלפני אלקי השמים שלא יבוש בעולם הזה וכו' בברכות מ"ו ע"א איתא
 52 יהי רצון שלא יבוש וכו' ע"ש.
 52 ואל ידקק לא לפניו ולא לפנינו וכו' לפנינו שם איתא ואל ידקר. ונירסתו כנירסת
 הר"ף והרא"ש ע"ש.
 52 ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום כאמצע ברכות מ"ח ע"ב
 53 משום דלידעו פועלים ולקמו לעובדתייהו וכו' ברכות מ"ה ע"ב.
 54 דהטוב ומטיב לאו דאורייתא ורבנן תיקונה וכו' שם מ"ח ע"ב.
 54 ובטוב ומטיב תיקנו ג' פעמים מלכות שם מ"ט ע"א.
 54 בן מברך לאביו וכו' אבל אמרו חכמים תבוא מאירה לאדם וכו' שם כ' ע"ב
 54 סוכה ל"ח ע"א.
 54 אשרי המלך שמקלסין אותו כך בביתו. שם ג' ע"א איתא שמקלסין אותו
 55 בביתו כך.
 55 אוי לאב שהגלה את בניו. אוי לבנים שגלו מעל שלחן אביהם ושם איתא מה לו
 55 לאב וכו' ואוי להם לבנים.
 55 מיכן שאסור לו לאדם לעשות חפצו קודם שיתפלל. ברכות י"ד ע"א לעשות
 56 חפציו וכו'.
 56 אמר להן ריב"ל לבגודו אקדימו ואחשיכו לבי כנישתא כי היכי דתורכון ימי וכו'
 הלשון משונה ממה שהוא שם ח' ע"א.
 72 ואילו דברים אמרו מפני דרכי שלום. גיטין נ"ט ע"א.
 72 והקורא בתורה פותח ס"ת ורואה את הפסוק ואח"כ מברך וכו' מגילה ל"ב ע"א.
 72 הלכה פותח ורואה ומברך וקורא ולא יפחות מג' פסוקים כנגד תורה נביאים
 וכתובים שם כ"א ע"ב.
 72 ואין מתחילין בפרשה פחות מג' פסוקים שם כ"ב ע"א.
 72 ואין פותחין מעשרה פסוקים וכו' שם כ"א ע"ב.
 72 ובמקום שפוסק שחרית שם מתחיל במנחה בשבת וכו' שם ל"א ע"ב. והקורא צריך
 72 שיגלול ס"ת לאחר שקרא בו עיין בביאור אורו י'.
 72 אלו מתקנות שתיקן עזרא לישראל שיהו קורין וכו' מפני יושבי קרנות ב"ק פ"ב ע"א.
 72 כנגד עשרה בטלנים של בה"כ שם בב"ק ומגילה כ"א ע"ב.
 72 אמר רבה בר רב הונא כיון שנפתח ס"ת אסור לספר בדבריו תורה סוטה ל"ט ע"א
 72 ע"ש דשם איתא אמר רבא בר רב הונא ונס שינוי בלשון המימרא.
 72 אמר רב יהודה א"ר אמי מאי דכתיב ברכות ח' ע"א ושם איתא אמר רב הונא בר
 72 יהודה אמר ר' מנחם אמר רב אמי מאי דכתיב וכו' ועיין לקמן סי' קכ"ד
 הביא גירסא אחרת.
 72 רב ששת מהדר אפי גורים אמר אינהו בדידהו ואנן בדידן בברכות ח' ע"א הגירסא
 מהופך אנן בדידן ואינהו בדידהו ונירסת המחבר היא כנירסת התוס' סוטה
 73 ל"ט ע"א ד"ה כיון וכו'. ועיין בביאורי אות ס'.
 73 ואמר ר' שפטי א"ר יוחנן הגולל ס"ת גוללו מבחין וכו' וכו' הכל הוא במגילה
 73 ל"ב ע"א. ועיין בביאורי שם אות ע'.
 73 חסידים הראשונים היו שוחין שעה אחת קודם תפילתן וכו' עיין בברכות ל"ב ע"ב.

- אמר ריב"ל המתפלל צריך שישעה שעה אחת קודם תפילתו וכו' עיין שם.
 75 ויושבי לשון שהייה מגילה כ"א ע"א.
 75 איזו היא מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה ברכות כ"ו ע"ב.
 76 שיכור מקחו וממכרו ממכרו וכו' עירובין ס"ה ע"א.
 אבל הגיע לשכרותו של לזט פטור מכלום עירובין ס"ה ע"א ושם הגירסא פטור
 76 מכלום. וגירסתו היא כגירסת בה"ג פ"ה דברכות פטור מכלום.
 76 כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל עירובין שם.
 ובעידנא דרתח אינש לא מיבעי ליה לצלווי עד דניח דר' חנינא ביזמא דרתח לא
 מצלי דאמר מר בצר אל יורה עיין בלשון הנמרא שם. וגרס דאמר מר בצר
 אל יורה ולא "משום שנא" כאשר הוא לפנינו. ועיין רש"י ותוס' ד"ה בצר
 76 וכו' שנרחקו לפי הגי' שלפנינו. וכנ"י המחבר הוא כבה"ג פ"ה דברכות ע"ש.
 רב ששת כי הוה יתיב בתעניתא בטר דמצלי אמר הכי עיין ברכות י"ז ע"א. וחסר
 76 כאן תיבת וכו'.
 77 תניא ר' נתן אומר כוכב א' יום וכו' שבת ל"ה ע"ב וגירסתו כנ"י שהביא הר"ם ע"ש.
 ולפי ששנינו תפילת ערבית רשות עיין ברכות כ"ו ע"א. ושם כ"ו ע"ב. ועיין
 78 בפרדס סי' ב'.
 אמר מר קורא ק"ש ומתפלל מסייע לר' יוחנן וכו' גאולה של ערבית לתפילה
 של ערבית בברכות ד' ע"ב איתא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית. וכגירסת
 78 המחבר הוא כבה"ג פ"א דברכות וברי"ף וברא"ש. סי' קא
 תניא אבא בנימין אומר שנים שנכנסו לבה"כ להתפלל וקדם אחד מהן והתפלל
 ולא המתין לחבירו טורפין לו תפלתו לפניו. ולפנינו ברכות ה' ע"ב איתא
 שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהם להתפלל ולא המתין את חבירו ויצא
 80 טורפין לו תפלתו בפניו.
 לא יאכל אדם בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מתשע שעות ולמעלה וכו'
 80 לפנינו פסחים צ"ט ע"ב איתא לא יאכל אדם בע"ש וימים טובים וכו'. סי' קב
 דאמר רב יהודה אמר שמואל המדליק נר שבת חובה היא שבת כ"ה ע"ב וחילופי
 גירסאות יש לראשונים בהאי מימרא ולפנינו איתא דאמר רב נחמן בר רב זבדא
 80 ואמרי לה אמר נחמן בר רבא אמר רב הדלקת נר בשבת חובה וכו'. סי' קב
 80 ואסמכוה רבנן אקרא וידעת כי שלום אהלך שבת ליד ע"א.
 והיכן ציונו רב אויבא אמר מלא תסור רב נחמן בר יצחק אמר שאל אביך ויגדך.
 שם כ"ז ע"א. וגרסתו כגירסת הבה"ג ושאלתות ולפנינו שם רב נחמיה אמר
 80 אביך ויגדך וקניך ויאמרו לך.
 80 שאני אפוקי וימא מעיולי יומא. ברכות נ"ב ע"א. פסחים ק"ה ע"ב.
 81 א"ר יוסי יהי חלקי ממכניסי שבת כטבריא וממוצאי שבת כציפורי שבת ק"ח ע"א.
 דאמר רב נחמן כי הוינן בי רבה בר אבוה איבעיא לן וכו' עיין ברכות כ' ע"א
 82 שינוי בלשון. סי' קג
 דקאמר ועירי וכו' הני חברין כבלאי וכו' שבת ט' ע"ב. וגירסתו כגירסת הבה"ג פ"ד
 82 דברכות ורע"ג בסדרו. ולפנינו בשבת שם אמר אביי הני חברין וכו'. סי' קד
 תפילת מנן אבות מפורש בשבת דמשום סכנה תיקוהו וכו' שבת כ"ד ע"ב ועיין
 82 רש"י ד"ה משום וכו'. סי' קה
 82 לא יצא אדם יחד בלילי רביעיות ובלילי שבתות שם ק"ב ע"ב.

- אמר רבא יוי"ט שחל להיות בשבת שליה ציבור היוורד לפני התיבה ערבית וכו'
 שם כ"ד ע"ב. יוה"כ שחל להיות בשבת המתפלל תפילת נעילה צריך להזכיר
 של שבת וכו'. שם כ"ד ע"ב איתא המתפלל נעילה וכו'. 83
- ומקדשין על היין להוציא אורחים ידי חובתן שאין להם יין וכו' עיין
 פסחים ק"א ע"א. 83 סי' קו
- פסיעה נסה נוטלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם וכו' ברכות מ"ג ע"ב
 שבת קי"ג ע"ב. תענית י' ע"ב. 84 סי' קו
- וזכרו על היין וכו' עיין פסחים ק"ז ע"א. 84 סי' קו
- מנין שאין אומרים שירה אלא על היין שנא' ותאמר וכו' ברכות ל"ה ע"א
 עירובין י"א ע"א. 84
- וטועם ממנו כדי רביעית ואם לא טעם וכו' לא יצא וכו' עירובין ע"ט ע"ב.
 פסחים ק"ז ע"א. 85
- אין מקדשין אלא על היין ואין מברכין אלא על היין קס"ד בפה"ג. אטו אמיא
 ושיכרא מי לא מברכין שהכל אמר אביי הכי קאמר אין אומרים הבא כוס
 לברך אלא על היין פסחים ק"ז ע"א ושם הגירסא אין מקדשין אלא על
 היין וכו' אטו אשיכרא ואמיא מי לא מברכין עליה שהכל נהיה בדברו
 אמר אביי וכו'. 85 סי' קח
- דאמר רבא הלכתא טעם מקדש וכו' שם ק"ז ע"א. ושם ק"ה ע"א. 86
- דאמר רב אשי כי היונו בי רב פפי הוה מקדש לן וכו' הוה אתי אריסיה מדברא
 הוה מקדש ליה. ר"ה כ"ט ע"ב ושם הגירסא הוה מקדש לן כי היונין וכו'
 הוה מקדש להו. — ואמר רב זוטרא בר טוביה אין אומרים קידוש היום
 וכו' ב"ב צ"ז ע"א ושם איתא אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב אין אומרים
 וכו' — ואע"ג דאעבריה במסנת שם צ"ז ע"ב. — דאמר רבה סוהט אדם
 אשכול של ענבים לתוך הכוס ואומר עליה קידוש היום שם צ"ז ע"ב איתא
 דאמר רבא ואשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום ולא גרם לתוך הכוס.
 הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח, חולין ק"ז ע"א. 86 סי' קי
- וחייב לבצוע על שתי ככרות וכו' ברכות ל"ט ע"ב. ושבת קי"ז ע"ב. 86 סי' קיא
- קשר של קיימא כגון רצועות מזעלים וכו' ע' שבת קי"א ע"ב קי"ג ע"א. 87 סי' קיב
- טלית שאחו בה האור מצד אחד ניתנין עליה מים מצד אחר, שם ק"ב ע"א. 87 סי' קיג
- טלית שאחו בה האור פושטה ומתכסה בה וכו' ע"ש ק"ב ע"א גי' אחרת. 87
- נר שעל גבי טבלא מנער את הטבלא והיא נופלת וכו' שם ק"ב ע"ב. 88 סי' קיד
- פורפת על האבן ועל האגוז ועל המטבע וכו' שם ס"ה ע"א. 88 סי' קטז
- שכן מצנינו בקרשי המשכן וכו' שבת קי"ג ע"א ועיין רש"י שם. 88 סי' קטז
- דאמר רב הונא בר יהודה א"ר מנחם א"ר אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם
 הצבור וכו' בברכות ח' ע"א איתא אמר רב הונא בר יהודה א"ר אמי, וגירסת
 המחבר הוא בכה"ג ה' צרכי צבור. 88 סי' קיז
- כגון רב הונא דכתב שבעין ספרי ולא אתרמי ליה אלא חדא, כב"ב י"ד ע"א איתא
 שבעין ספרי דאורייתא וכו'. 89 סי' קיט
- ס"ת שתפרן בפשתן וכו' עיין מכות י"א ע"א. — א"ר חלבא א"ר חמא בר גוריא
 אמר רב מגילה נקראת ספר ונקראת איגרת. מגילה י"ט ע"א. 89
- אין קורין בחומשים בכה"כ מפני כבוד הצבור וכו' גיטין ס' ע"א. 90

- הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא וכו' מגילה י"ט ע"א ועיין רש"י ד"ה
90 הכתובה וכו'.
- דלא מיחסרא ולא מייתרא אבל מיחסרא או מייתרא לית לן בה. ולפנינו שם דלא
90 מיחסרא ומייתרא פורתא אבל מיחסרא ומייתרא פורתא וכו'.
- הרוצה לדבק תורה נביאים וכתובים מדבק ועושה לו כדי היקף בתחילתו וכדי
היקף בסופו עיין ב"ב י"ג ע"ב ושם הגירסא מדבק ועושה בראשו כדי לגול
עמוד ובסופו כדי לגול היקף. ועיין תוס' ד"ה ועושה וכו' וגירסת המחבר קרוב
90 לגירסת הבה"ג ה' סופרים.
- היה קורא בספר על האסקופה ונתגלגל הספר מידו וכו' עירובין צ"ז ע"ב ועיין
90 בכיפור אות ל"ז.
- מגילה נקראת ספר ונקראת איגרת וכו' שאם תפרה בשלשה חוטי גידין כשרה
91 מגילה י"ט ע"א ושם איתא שאם הטיל בה שלשה חוטי גידין כשרה.
- דאמר רב הונא כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפילו בדבר הלכה. ולפנינו בסוטה
91 ל"ט ע"א איתא אמר רבא בר רב הונא כיון שנפתח ס"ת וכו'. סי' קכא
- איבעיא להו מהו לעמוד מפני ס"ת ר' חלקיה ור' אלעזר ור' סימון אמרו מפני
לומדיה עומדין מפניה לא כש"כ וכו' עיין קידושין ל"ג ע"ב ושם הגירסא ר'
92 חלקיה ר' סימון ור' אלעזר אמרי קל וחומר וכו' מפניהם לא כש"כ.
- הני שלשה כנגד מי אמר רב אסי כנגד כהנים לויים וישראלים וכו' עיין מגילה
92 כ"א ע"ב כל הענין ומשונה בגירסא.
- כדעולא דאמר עולא מפני מה אמרו המפטיר בכניא וכו' שם כ"ג ע"א.
92
- דכל דטפי מילתא מחבריה טפי ליה גברא יתירא עיין מגילה כ"ב ע"ב. סי' קכב
92 אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום כהן קורא ראשון וכו' גיטין נ"ט ע"א. סי' קכג
- רב אסי אמר מהכא בני עמרם אהרן ומשה וכו' שם ועיין הוריות י"ג ע"א.
93 נקטינן אם אין שם כהן נתפרדה החבילה דלא קרי לוי כלל עיין גיטין נ"ט ע"ב.
- ועיין רש"י בשם מורו הוקן ומורו יצחק בן יהודה ובשם רב עמרם גאון.
93 שלחו ליה בני גלילא לרי' הלבו אחריהם מי קורא לא הוה בדיה וכו'.
- גיטין נ"ט ע"ב.
93
- אזל שיילי לרי' יצחק נפחא כבי מדרשא. לפנינו שם סי' ע"א ליתא להני שתי
93 תיבות הכא רק על השאלה מהו לקרות בהומשים ע"ש.
- והכל עולין למנין שבעה אפילו אשה ואפילו קטן וכו' מגילה כ"ג ע"א.
93
- אמר רב חייא משמיה דעולא מאי דכתיב ועוובי ה' יכלו זה המניה ס"ת פתוח
94 ויוצא עיין צד 72 הביא גירסא אחרת. סי' קכד
- אין הציבור רשאים לצאת עד שינטל ספר תורה סוטה ל"ט ע"ב ושם איתא
94 "ויניח במקומו" והמחבר לא הביאה. וכן בר"ף וברא"ש ליתא להני תיבות
ויניח במקומו. וכבר העיר בזה מהר"ב.
- אמר רבה בר רב הונא כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפילו בדבר הלכה סוטה
94 ל"ט ע"א ושם איתא אמר רבא בר רב הונא וכו'.
- ורב ששת מהדר אפיה וגרס אמר אינה בדידהו וכו' עיין דף 73.
94 לא שנו אלא כגון ר' שמעון בן יוחי וחביריו דתורתן זו היא אומנתן וכו'
- שבת י"א ע"א.
94
- אם אין שם כהן נתפרדה החבילה עיין סימן קכ"ג, 93.

- דההוא דאתא לקמיה דריב"ל אמר מחזקני בזה שהוא כהן כתובות כ"ה ע"ב
 95 ע"ש דשם איתא דאתא לקמיה דרי' אמי וכו'.
- 95 כהן קודם ללוי ולוי לישראל וכו' אימתי בומן שכולן שוין וכו' הוריות י"ג ע"ב.
- 95 כל המקודש מחבירו קודם את חבירו שם י"ב ע"א.
- אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום גיטין נ"ט ע"א. — שנים ממתנים בקערה
 זה לזה וכו' ברכות מ"ז ע"א. וגיטין נ"ט ע"ב. ובשתי המקומות איתא שנים
 95 ממתנים זה לזה בקערה.
- הרי הן כבעלי מומין חולקין ואוכלין וכו' מנחות ק"ט ע"א ושם איתא הרי אלו
 96 כבעלי מומין וכו'.
- 96 רב נחמן אמר קרבנו ריח ניחה וכו' שם.
- 96 והקב"ה מסכים על ידיהם חולין מ"ט ע"א.
- 96 כל האומר מנשה אין לו חלה"ב מרפה ידיהם של בעלי תשובה סנהדרין ק"ג ע"א
- 97 זה הנמכר לע"ז עצמה וכו' קידושין כ' ע"א.
- 97 ותנא דבי ר' ישמעאל הואיל והלך וכו' עיין ערכין ל' ע"ב ושם איתא הואיל
 97 והלך ומכר עצמו לע"ז אידחא אבן אחר הנופל.
- 97 מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המברך וכו' ברכות מ"ה ע"א. ס"י קבו
 כנגד שבעה רואי פני המלך מגילה כ"ג ע"א. ושם כ"א ע"ב. המפסיר אינו
 מפסיר עד שיגלל ס"ת סוטה ל"ט ע"ב ושם איתא אין המפסיר רשאי
 להפסיר בנביא עד וכו'. מפסיר מהו שיעלה רב הונא ור' ירמיה בר אבא
 97 וכו' מגילה כ"ג ע"א.
- 97 ר"ח אדר שחל להיות באתה תצוה וכו' עיין מגילה כ"ט ע"ב ושם ל' ע"א. ס"י קבו
 דתניא ר' חלפתא בן שאול אומר לא שנו אלא במקום שאין תורגמן וכו'
 מגילה כ"ג ע"ב ושם הגירסא רב תחליפא בר שמואל ונירסת המחבר הוא
 97 כנירסת הרי"ף והרא"ש.
- ואמר רב נחמן בר אבא זימנין סניאין הוה קאימנא קמיה דרב נחמן שם כ"ג
 ע"ב. ושם הגירסא והאמר רב שמואל בר אבא זמנין סניאין הוה קאימנא
 97 קמיה דר' יוחנן וכו'.
- 98 ובתורה אחד קורא ואחד מתרגם וכו' שם כ"א ע"ב.
- 98 שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה לשון הנמרא שם ל"ב ע"א.
- 98 מאי דכתיב ויקראו בספר תורת אלהים שם ג' ע"א. נדרים ל"ז ע"ב. ולפנינו
 98 רב איקא בר אבין וכו'.
- 98 אין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא וכו' ברכות מ"ה ע"א.
- 98 ואין המתרגם רשאי לקרות התרגום עד שיכלה הפסוק מפי הקורא עיין סוטה
 98 ל"ט ע"ב ושם ואין מתרגם רשאי להתחיל בתרגום עד וכו'.
- 98 קטן קורא בתורה ומתרגם מגילה כ"ד ע"א.
- 98 והקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים כנגד תורה נביאים וכתובים
 98 שם כ"ג ע"ב. כ"ד ע"א.
- 98 כל השואל צרכיו אל ישאל בלשון ארמית וכו' עיין שבת י"ב ע"ב.
- 99 סוטה ל"ג ע"א.
- 99 קדמה שכינה ואתיא ברכות ו' ע"א.
- 99 כך יש נשיאת כפים במנחה של תענית ציבור וכו' תענית כ"ז ע"ב.
- 100 דהלכה כר' יוסי דאמר נעילה יש בה נשיאת כפים וכו' תענית שם. ס"י קל

- זכהן שיש בידו מומין לא ישא כפיו בפניו ידיו ורגליו לא ישא כפיו מגילה
 100 כ"ד ע"ב ושם לא ישא את כפיו.
- 100 ושכור לא ישא כפיו תענית כ"ו ע"ב דכ"ע מיהת וכו'.
- 100 אמר ר' אלעזר כל כהן שהרג את הנפש לא ישא כפיו וכו' ברכות ל"ב ע"ב
 ושם איתא א"ר יוחנן כל כהן וכו' לא ישא את כפיו. ונירסת המחבר הוא
 100 כנירסת הר"ף והרא"ש פ"א דמגילה.
- 100 אין כהנים רשאים לעלות בסנדליהן לרוכן וזו היא אחת מתשע תקנות ר"ה ל"א
 ע"ב. סוטה מ' ע"א ושם כנירסת המחבר אחת מתשע תקנות. ור"ה שם איתא
 100 וזו אחד מתשע תקנות.
- 100 אמר אב"י נקטינן לשנים קורא כהנים. לאחד אין קורא כהנים סוטה ל"ח
 ע"א ושם איתא נקטינן לשנים קורא כהנים ולאחד אינו קורא כהן.
- 100 אמר ריב"ל מנין שהקב"ה מתאוה לברכת כהנים וכו' סוטה ל"ח ע"ב.
- 100 ואמר ריב"ל כל כהן שמברך מתברך שנא' ואברכה מברכך בסוטה שם מוסיף
 100 ושאינו מברך אין מתברך שנא' ואברכה מברכך.
- 100 כל כהן שאינו עולה לרוכן עובר בשלשה עשה סוטה ל"ח ע"ב.
- 100 כל כהן שלא נטל את ידיו לא ישא כפיו שם ל"ט ע"א ושם כל כהן שלא
 100 נטל ידיו לא ישא את כפיו.
- 100 מאי מברך וכו' אשר קדשנו בקדושתו של אהרן שם ל"ט ע"א.
- 100 אמר רב הונא מי שרואה הכהנים נושאים את כפיהם וכו' לפנינו בסוטה ל"ב
 ע"ב הכי איתא בזמן שהכהנים מברכין את העם מה הן אומרים אמר ר'
 100 זירא אמר רב חסדא ברכו וכו' ונראה שהמחבר כיון למאי דאיתא בירושלמי
 100 ברכות פ"א ה"א ע"ש ואפשר שכן היתה גרסתו גם בבבלי מדלא הוזכר
 101 שהוא בירושלמי.
- 101 במוסף בברכה ראשונה אומר שיר המעלות וכו' עיין בירושלמי שם.
- 101 ואם היו ד' תפילות חוזר תליתאי בקדמיתא וכו' עין ירושלמי שם.
- 101 במנחתא מה הוא אומר אמר רב אסי בר יעקב אם עונינו וכו' בסוטה ל"ב ע"ב
 101 מאי אמרי אמר רב אחא בר יעקב אם עונינו וכו' ע"ש.
- 101 אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש וכו' לפנינו סוטה ל"ט ע"ב לרב עוקבא.
 אין הכהנים רשאים לכוף קשרי אצבעותיהם וכו' שם ל"ט ע"ב. ואמר רב
 101 חסדא אין שליח צבור רשאי לקרות עד שיכלה אמן מפי הציבור ושם
 איתא אמר ר' זירא אמר רב חסדא אין הקורא וכו' ועיין לעיל.
- 101 ואין הכהנים רשאים לישא את כפיהם אלא כנגד כתפיהם ובעמידה ובלשון
 102 הקדש ע"ש ל"ח ע"א.
- 102 ומאן דחוי חלמא ולא ידע מאי הוה וכו' ברכות נ"ה ע"ב.
- 102 דכולי עלמא מיהת שיכור אסור בנשיאות כפים וכו' אמר ר' שמעון בן סוי
 א"ר יב"ל משום בר קפרא למה נסמכה וכו' תענית כ"ו ע"ב ולפנינו שם
- 201 איתא אריב"ל משום בר קפרא למה נסמכה וכו'.
- 102 ושיעור דשיכור כמה הוי רביעית חי. בבת אחת עיין כריתות י"ג ע"ב.
- 102 כהן שיש בידו מומין וכו' מגילה כ"ד ע"ב.
- 102 אף מי שהיו ידיו צבועות סמים או קוצה לא ישא את כפיו כן הוא ג"כ נירסת
 102 הר"ף במשנה כ"ד ע"ב.

- 102 מניין לכהן שעולה לדוכן שלא יאמר וכו' ר"ה כ"ח ע"ב.
איני והא ר' אמי ורב אסי סלקי. ר' אמי ורב אסי מעיקר הוו עקרי ממקומן
בעבודה וכו' סוטה ל"ח ע"ב ושם איתא מעיקרא הוו עקרי כרעייהו ממטא
לא הוה מטו התם ופירש רש"י מעיקרא הוו עקרי כרעייהו ממקומן בעבודה אבל
103 רחוק היה מקומן מן הדוכן ולא מטו עד דגמרה ברבת העבודה. כלשון המחבר.
103 העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים וכו' ברכות ל"ד ע"א.
103 בית הכנסת שכולה כהנים כולן עולין לדוכן וכו' סוטה ל"ח ע"ב.
מברכין אשר קדשנו ומתחילין בברכה עיין בפירש רש"י על אלפס מגילה פרק
104 הקורא עומד וכו' ותוס' סוטה ל"ט ע"א וכי מהדר אפיה וכו'.
104 וזו אחת ממי' תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי סוטה מ' ע"א.
105 דאמר רבא יו"ט שחל להיות בשבת וכו' שבת כ"ד ע"ב. ס"י קלא
105 קטן קורא בתורה ומתרגם ומפטיר וכו' מגילה כ"ד ע"א. ס"י קלב
106 זה הכלל כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא וכו'. ר"ה כ"ט ע"א.
106 רב חייא ברבי דרב אויא טרח וממלי' להו באספרמקי ומנדי מנחות מ"ג ע"ב. ס"י קלד
106 שיתא אלפי שני הוו עלמא וחד חרוב. סנהדרין צ"ז ע"א.
חייב אדם לסעוד על שתי ככרות בשבת וכו' מתלתא נפקא להו וכו' שבת
108 ק"ז ע"ב ע"ש.
108 דיושבי משמע שהייה ועכבה מגילה כ"א ע"א והוכח לעיל. ס"י קלו
109 וקיים אברהם אבינו אפי' עירובי תבש"י קידושין פ"ב ע"א. יומא כ"ח ע"ב. ס"י קלט
110 ויזכו המשמרים אוהו נחלה בלי מצרים וכו' שבת ק"ח ע"א.
110 אמר הקביה למשה לך והודיעם שמתנה טובה יש לי בכית נגזי ושבת שמה,
שבת י' ע"ב וביצה ט"ז ע"א.
110 כנגד ז' קולות שאמר דוד על המים עיין ברכות כ"ט ע"א. ס"י קמ
111 חכם שמת כל בתי מדרשות כמילין מועיק כ"ב ע"ב. ס"י קמא
111 קערות שאכל בהן ערבית מדיחן שחרית וכו' שבת ק"ה ע"א.
111 ארבעה עשר שחל להיות בשבת משירין מוזן שתי סעודות. פסחים י"ג ע"א ע"ש.
111 ברכת ה' היא תעשירי זו ברכת שבת ולא יוסיף עצב. עמה זו אבילות וכו'
ירושלמי ברכות פ"ש ה"ז ומועיק פ"ג ה"ה ע"ש.
112 השבת עולה ואינה מפסקת. הרגלים מפסיקין ואינן עולין מועיק י"ט ע"א. ס"י קמב
112 תמוז דהאי שתא מלוויה מלוויה עיין תענית כ"ט ע"א.
מאן דבעי למיהוי חסירי ליקיים מילי דנויקין רבינא אמר מילי דאבות עיין
ביק ל' ע"א ושם איתא רבא אמר מילי דאבות. ונירסתו הוא כנירסת הרי"ף
והרשב"א בחידושי.
112 שאני אפוקי יומא מעיולי יומא. עיולי יומא מקרמינן ליה וכו' פסחים ק"ה ע"ב.
112 כדמוכח בפ"ק דר"ה מועניתם וגו' ר"ה ט' ע"א.
ולא אמרו אלא תוך י"ב חדש שהנף קיים ונשמה עולה ויורדת בנוף וכו'
שבת קנ"ב ע"ב. ס"י קמה
114 מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים. ושואלין גשמים בברכת השנים
ברכות ל"ג ע"א. ס"י קמו
114 אומרים הבדלה במוצאי שבתות וכו' פסחים ק"ד ע"א.
114 אם טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אם יש לו יין להבדיל עליו אינו
114 חוזר וכו' הלכתא מאי וכו' ברכות ל"ג ע"א ושם ע"ב. ס"י קמו

- 115 כי מטא לאבדולי קם שמעיה ואדליק אבוקא משרגא פסחים ק"ג ע"ב. סי קמט
 115 דאמר רבא אבוקה להבדלה מצוה מן המובהר וכו' שם, ושם ח' ע"א.
 115 וא"ר יוחנן נהנו העם כב"ה ואליבא דר' יהודה שם ק"ג ע"א.
 אין מחזירין על האור כשם שמחזירין על המצות ברכות נ"ג ע"ב ושם איתא
 118 כדרך שמחזירין על המצות. סי קנא
 118 זימנא חדא איקלע אמימר לאתרין וכו' ובת שוות פסחים ק"ו ע"א. סי קנב
 118 אין מקדשין אלא על היין שם ק"ו ע"א.
 118 זכור את יום השבת לקדשו וזכרוהו על היין שם ק"ו ע"א.
 118 הנוטל ידיו לא יקדש שם ק"ו ע"ב.
 118 זימנין סניאין הוה קאימנא קמיה דרב, שם.
 110 שלשה מנוחלי העה"ב אלו הן הרר בא"י וכו' פסחים ק"ג ע"א.
 119 שמע מינה חמר מדינה הוא שם ק"ו ע"א.
 דאמר רב תחליפא בר אמי אמר שמואל מתפלל אדם של מוצ"ש בשבת
 ואומר הבדלה על הכוס. ברכות כ"ז ע"ב כן היחה גירסתו וכן גירסת הבה"ג
 ה' קידוש והבדלה בשנוי קטן רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל. ולפנינו
 הגירסא רב יהודה אמר שמואל וכו'.
 118 מי שלא הבדיל במצ"ש מבדיל והולך כל השבת כולה פסחים ק"ו ע"א. סי קנג
 119 כי הא דיתבי ר' זורא קמיה דרב אסי ואמרי לה רב אסי קמיה דר' יוחנן שם ק"ו ע"א.
 120 אין מברכין על האור אלא במוצאי שבתות הואיל ותחילת ברייתו הוא פסחים נ"ג ע"ב.
 120 מברכין על האור בין במוצ"ש בין במוצוה"כ וכן עמא דבר שם נ"ד ע"א.
 120 עששית שהיתה דולקת והולכת בשבת וכו' ברכות נ"ג ע"א.
 120 תני חדא אור היוצא מן העצים ומן האבנים מברכין עליו ותני חדא אין מברכין
 עליו וכו' פסחים נ"ד ע"א.
 120 ומוקמינן לה בברכות בדאיבא אדם חשוב ברכות נ"ג ע"א. סי קנה

והא לך סדר הלכות שבת כאשר פירש ר' ברוך ב"ר יצחק
 בספר התרומה בדרך קצרה.

- 121 ארבע רשויות לשבת רשות היחיד, ורה"ר, כרמלית ומקום פטור שבת ו' ע"א.
 או אין שולטין בה ס' רבוא דומיא דגלילי מדבר עיין עירובין ו' ע"ב ובפירש
 121 רש"י שם ושם נ"ט ע"א.
 121 כרמלית עיין רש"י שבת נ' ע"ב, וערוך ערך כרמלית.
 121 אין כרמלית פחותה מארבעה רוחב שבת ו' ע"א, עירובין פ"ו ע"א.
 על זה אמר רב מקום שאין בו ארבעה על ארבעה מותר לכני רה"י ולכני ר"ה
 לכתף עליו. לפנינו שבת ח' ע"ב, ובעירובין מ' ע"א ושם בשימ איתא רב
 121 דימי אמר ר' יוחנן מקום שאין בו ד' על ד' וכו'.
 121 המוציא מחנות לפלטיא דרך סטיו חייב וכו' שבת ה' ע"ב, צ"א ע"ב.
 גבי מפתחות דבי מדרשא דאירכסו ברה"ר וא"ר יוחנן לירבר טליא ומלייתא
 122 התם יבמות ק"ג ע"ב. אות א
 זיקי דאשתאר בריסתקא דמהווא לפנינו עירובין מ"ד ע"ב איתא הנהו זיקא דהוה
 122 שריין בריסתקא דמהווא וכו'. אות ב
 122 והלכה למעשה צריך אדם להתנאות עיין כביאור אות י"ב. אות ג

- וערב שבת עם השכה צריך למשמש בכנריו כדתני חנניה שבת י"ב ע"א. אות ד 222
- לסיגר שתקן עזרא, וסיגר דפ' המצניע דשרי. עי' ב"ק פ"ב ע"א שבת צ"ב ע"ב. אות ה 123
- ורבא מקטע להו שבת י"ב ע"א ולפנינו רבה מקטע לה. אות ו 123
- אלא א"כ קורא אחר עמו ובמקום אחד אבל וכו' שבת י"ב ע"ב. אות ז 123
- שאסר לתת מים בסוכין בשבת כר' דאסר שבת קנ"ה ע"ב אין נותנין מים
למורסן דברי רבי. וסחם מתניתין רבי דאין שורין דיו וסמנין שם י"ז ע"ב
י"ח ע"א. אות ח 123
- ואמר ר' יהודה מנערן בכלי שם קניו ע"א ושם איתא אמר רב יהודה מנערן לכלי.
משום דמשמעת קול. כרבה שבת י"ח ע"א משום דמשמעת קול. אות ט 123
- לא ישאלנו אלא כרי שיניע לכיתו קודם השבת עיין שם י"ח ע"ב. 124
- לא ישכיר כליו מערב שבת וברביעי ובהמישי מותר שם י"ט ע"א. 124
- עורות לעבדן וכלים לכובס נכרי ב"ה מתירין עם השמש ע"ש י"ז ע"ב. אות י 124
- כדאיתא פ' ד' מחוסרי כפרה וכו' כריתות ט' ע"א, ועיין בתוס' שם ד"ה גר
תושב וכו'. 124
- ואין משלחין איגרות ביד גוי מע"ש עיין שבת י"ט ע"א.
אם הדליק הגר או עשה האש בשביל ישראל תנן בפרק כל כתבי לא ישתמש
ישראל לאורו שבת קכ"ב ע"א. אות יא 124
- כר' ישמעאל דאמר במסכת עריות יגמור וכו' וגם יאכל וישתה עדיות פרק ב'
משנה ו' והובא שבת י"ט ע"א. אות יב 125
- מותר לצלות סמוך לחשיכה שפור של בשר וכו' עיין שבת י"ח ע"ב. אות טו 125
- דנראה כשט וגורנין שמא יעשה חבית של שייטין וכו' הובא בתוס' עירובין
מ"ג ע"א ד"ה הלכת וכו'. אות טז 126
- אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם שבת וכו' י"ט ע"א.
אבל בקרון אסור לילך וכו' והוה ליה צדין איסורין שבת קנ"ד ע"ב ע"ש. 126
- מי שהחשיך לו בדרך ויש עליו כים או חבילה יתננה לנכרי וכו' שם קנ"ג ע"א. אות יז 126
- ואסור ליתן עצים כאש אא"כ יכול להיות נאחו האש וכו' אבל בפחמים מותר
שבת י"ט ע"ב, ושם כ' ע"א. אות יח 126
- כל היכא דשקיל פירא הדר מפיק נוווא בורא פרי העין ברכות מ' ע"א. אות יט 127
- דהלכה כשמואל דאמר מדליקין מנר לנר שבת כ"ב ע"א. אות כב 127
- דהא אין שוקלין דגרי זהב כנגד מעשר שני.
דהלכה כחנניה דאמר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותה וכו'
שבת כ' ע"א. אות כג 127
- ואפילו תבשיל שמשביח להשהות הרבה על האש שם ל"ז ע"ב.
ולא דמי למבשל בשבת בשונג דהתם ליכא לאיערומי שם ל"ח ע"א. 127
- נתגלה פירש משתחשך מותר לכסותו. ותניא נוטל את הסדינין ומניח את
הגלוסקרין וכו' שם נ"א ע"א. אות כד 128
- מרחץ שפקו נקביו מע"ש וכו' עיין שבת מ' ע"א. אות כו 129
- לא יחם חמין לרגליו וביה מתירין שם ל"ט ע"ב.
אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד אבל נותן לתוך הכוס עיין הלשון
שם נ"א ע"ב. אות כז 129
- פרה אסורה לצאת בשבת בחבל שבצוארה שם נ"ד ע"ב.
דהלכה כרב באיסורי לגבי שמואל, בכורות מ"ט ע"ב, גרה כ"ד ע"ב. 129

- 130 חמור אסור לצאת בפרומביא שבת נ"ב ע"א. — ארבע בהמות יוצאות באפסר שם.
 130 כדעבד רב הונא, שם אמר רב יוסף הוינא להו לעינלו דבי רב הונא וכו'.
 ובלבד שלא יצא החבל חוץ לידו טפח שם נ"ד ע"א איתא ובלבד שלא יצא
 130 חבל מתחת ידו טפח.
 130 ולא הפרה בעור הקופר וכו' שם נ"ד ע"ב ולא פרה בעור הקופר.
 130 חמרא אפילו בתקופת תמוז קריר ליה שם נ"ג ע"א קרירה לה, וכנ"י המחבר הוא בד"ס.
 130 בהמה שאחזה דם אין מעמידן אותה במים, שם נ"ג ע"ב.
 130 שני בהמות קשורים יהד דמיהו כמאן דאיל להננא נ"ד ע"א.
 130 סכין ומפרכין לאדם לפנינו שם נ"ג ע"ב איתא ומפרכסין ונירסתו כנירסת ערוך
 130 ערך פרך. אות ל
 131 אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד וכן הוא באות כ"ז.
 131 אע"ג דסיכה כשתיה וכו' שם פ"ו ע"א.
 131 וזר אסור לסוך שמן תרומה מלא יהללו וכו' עיין נדה ל"ב ע"א.
 131 דהא ביה"כ שנינו מי שיש לו חמטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש יומא
 131 ע"ו ע"ב, ועיין תוס' שם ע"ו ע"א ד"ה דתנן וכו'.
 131 ופ' אמרו לו אמרינן כהן שסך שמן של תרומה בן בתו ישראל מתענל בו
 131 ואינו חושש צ"ל ובפ' א' דכריחות אמרינן כהן שסך וכו' והוא ו' ע"א ע"ש.
 131 דלהזהיר גדולים על הקטנים אינו אסור אלא דוקא כי ספו להו בידים יבמות ק"ד ע"א.
 131 ומפרכין לאדם וכו' עיין שבת נ"ג ע"ב.
 131 כדאמרינן פ"ק דכתובות גבי מתניתין דהמפסיד מורסא להוציא לחה פטור ומפרש
 131 אע"ג דאיתרבי דם כתובות ו' ע"ב עדיות פרק ב' משנה ה'.
 131 אשה אינה יוצאה בשבת בחושין של צמר וכו' עיין שבת נ"ו ע"א כל הענין
 131 ובפירש"י ד"ה הא נמי אריג הוא וכו'. אות לא
 131 דהיינו עיר של זהב והיינו עטרות כלות דאסרו אף בחול לכלות דווקא עיין
 131 סוטה מ"ט ע"ב, ובתוס' שבת נ"ט ע"א ד"ה ולא בעיר וכו', ותוס' גיטין ו'
 131 ע"א ד"ה ועטרות וכו'. אות לב
 131 ויכול ופאה נכרית יוצאין בחצר וכו' עיין שבת ס"ד ע"ב.
 131 אבל נומי האוזן פרש"י דמותרין שם נ"ט ע"ב ד"ה נומי האף וכו'.
 131 ונושקא של כסף או של זהב דהוא כוליאר דהיינו מכבנתא שם ס"ב ע"א עיין
 132 רש"י ד"ה מכבנתא ובערוך ערך ככליאור, וערך מכבנתא.
 132 וכן איתא בירושלמי על ר"ג וכו' הוא בירושלמי פ"ו דשבת ה"א.
 132 קמיע לא יקשרנו בשיר ומבעת שבת ס"א ע"ב. — והילופיהן באיש שם ס"ב ע"א.
 132 כמו בירית שם ס"ג ע"ב. — ויוצאה אשה במוך וכו' שם ס"ד ע"ב.
 132 כדפרישית פרק קמא דאצולי מטינוף אסור עיין שם י"א ע"ב ותוס' ד"ה כל
 132 אצולי וכו' ותוס' ס"ד ע"ב ד"ה ובמוך וכו'.
 132 ואדם שיש לו ריה הפה מותר לתת פילפול בפיו שם ס"ה ע"א. אות לג
 132 תרי המייני קאמרת וכו' שם נ"ט ע"ב ועיי' בפירש"י ובתרי ד"ה תרי המייני וכו'. אות לד
 132 ומותר לצאת בקמיע בשבת אם הוא מומחא וכו' שם ס"א ע"א, וס"ב ע"א. אות לה
 132 ומותר לצאת באבן תקומה בשבת שלא תפיל שם ס"ו ע"ב.
 132 אדם שהוא חניר או כווצו נדי שוקיו מותר ללכת בשבת במקל וכו' שם ס"ה
 132 ע"ב ועיין בתוס' ד"ה הקיטע. אות לו
 132 מותר לתת בשבת מלח על נתחי עוף וכו' ואפילו לרי יוסי וכו' ק"ה ע"ב. אות לז

- 134 וצנן אסור למלוח כדי לשהות בתוך המלח יותר מחתיכה אחת שם.
 134 ויין בתוך העיין אסור שם ק"ה ע"ב.
 134 ורוק טפל אסר שם ופירשיי שלא טעם כלום משניער משנתו.
 134 ומי שניגפה ידו או רגלי צומתה ביין בשבת שם ק"ט ע"א.
 134 ומי שיש לו חולי בשניו לא יגמע חומץ לרפואה שם ק"א ע"א.
 134 כל האוכלין אוכל בשבת לצורך רפואה וכו' אם רגילות בחול לאוכלן וכו'.
 134 שם ק"ט ע"ב.
 החושש במחניו לא יסוך חומץ ויין אבל סך הוא שמן. וורד כי אם בני
 המלכים וכו' פירש ושמן וורד מותר רק לבני מלכים כן נראה כוונת
 המחבר. ובעל התרומה כתב בסי' רמ"ב וזה לשונו וסך שמן על גבי מכתו
 אפילו שמן וורד באתרא דשכיח שמן וורד וכו' עיין שם ק"א ע"א.
 134 ואסור ליתן תוך המכה מים חמין אבל גותן וכו' שם קל"ד ע"ב.
 134 ולא כתייתן יבישיין וכו' שם.
 134 קשר אם הוא של קיימא אסור מן התורה וכו' שבת ק"ב ע"א עיין שם בביאורי
 אות ע"ט. אות לה
 134 הבל שתלוי בצואר פרה או סוס מותר לקושרן באכוס ק"י ע"א. אות לט
 135 קושרין דלי בפסיקא שם ועיין תוס' עירובין צ"ו ע"ב ד"ה אביי אמר וכו'.
 135 כרבנן דשרי עניבא שבת ק"א ע"ב, ק"י ע"א.
 135 אף על גב דלכאורה סתם מתניתין כרי יהודה עירובין צ"ה ע"א.
 135 פגע באמת המים וכו' שבת ק"י ע"ב.
 135 כדאמרינן פרק בתרא דיומא עיין שם ע"ז ע"ב.
 135 ונדה שטובלת בכנדיה וכו' ביצה י"ח ע"א.
 135 ואם יש מינוף וכו' כדאמרינן וכו' וזהים צ"ד ע"ב, שבת קמ"ב ע"ב. אות מ
 135 האי אודרא דשיטא אסור להרוקה קמ"א ע"א ולפנינו לא ליהרוק אינש אודרא
 136 בפומא דשיטא.
 136 ומסוברייא דנוייתא שבת ק"א ע"א לפנינו מסוכרייסא וגירסתו כגירסת הערוך
 136 ערך סבר ה'.
 136 נותן אדם יין צלול או מים צלולים לתוך המשמרת וכו' שבת קל"ט ע"ב. —
 136 נבי סרוונקא וכו' שם מ"ח ע"א. קל"ט ע"ב.
 136 לא אמרו ככר או תינוק שבת קמ"ב ע"ב. אות מא
 137 נר שעל השולחן וכו' שם ק"כ ע"ב. אות מב
 137 אמר רב יהודה אמר שמואל פותח דלת כנגד המדורה וכו' שם ולפנינו איתא
 137 אמר רב יהודה פותח אדם דלת כנגד מדורה, וכגירסת המחבר היא גירסת
 137 ספר התרומה בארוכות סי' רמ"ז, וג"ה הראב"ן סי' שס"ג והא"ז ה' ע"יש סי' ל"ה.
 137 אמר אביי מותר לומר לפני גוים כל המכבה אינו מפסיד לפנינו קכ"א ע"א
 137 איתא א"ר אמי וכן הוא בספר התרומה ובראב"ן שם ובכה"ג ה' שבת פט"ז.
 137 אבל בשאר איסורי שבת אסור לומר כן כדאיתא פרק המדיר כתובות ע' ע"ב ע"ש.
 137 אמר רב ואיתימא ריב"ל יחיד מתפלל ויכולו באתה קדשת כן הוא הגירסא בבה"ג
 137 ובריי"ף וברא"ש ולפנינו שבת ק"ט ע"ב הגירסא אמר רבא ואיתימא ריב"ל אפי'
 137 יחיד המתפלל בע"ש צריך לומר ויכולו. ועיין שאילתות בראשית א' ותוס'
 137 פסחים ק"ו ע"א ד"ה זוכרהו וכו'. אות מג

- וצריך לבצוע על שתי נכרות שלימות בליל שבת וכו' שבת קי"ז ע"ב וברכות
 ל"ט ע"ב. 138 אות מד
- המבשל בשונג יאכל תרומות פ"ב משנה ג' ובש"ס בכמה מקומות ועיין בביאור
 אות ק"ח. 138 אות מה
- גדחנן במס' מכשירין פ"ב משנה ה'. שבת קנ"א ע"א ע"ש. 138
- ספק מוכן אסור ביצה כ"ד ע"א. 138
- גדמכה בירושלמי ומפרק שואל שבת קנ"א ע"א ועיין רש"י שם ד"ה רוחץ וכו'
 ולשון זה נראה לי עיקר וכו'. 138
- מרחץ המרחצת בשבת רב יהודה אומר אם יש בה רשות מותר וכו' שם קנ"א
 ע"א. ועיין בתוס' ד"ה דיקא וכו'. 138
- גדברי הג' ורב יהודאי נאון שלא ירויה במעשה יו"ט כן הוא בספר התרומה סי'
 ר"ג ועיין רש"י ותוס' עירובין ל"ט ע"ב. 138
- אע"ג דשתי קדושות הן כארבעה זקנים וכו' עירובין ל"ח ע"ב, וביצה ד' ע"א. 139
- עבר גוי או שפחה השואבים מים בשבת בשביל ישראל מכור שהוא ברה"ה וכו'
 מתיר ר"ת לשנות וכו' שבת קכ"ב ע"ב, ועיין בתוס' שם ד"ה משקה וכו'. 139
- גראמרינן ריש משילין. טעות המעתיק הוא וצ"ל ריש ביצה והוא ד' ע"ב. אות מו 140
- כלי שמלאכתו להיתר מחמה לצל נמי שרי למלטולי וכו' עיין שבת קכ"ב
 ע"ב. קכ"ג ע"ב. אות מו 140
- הלכה כר"ש וכו' בר מנר שהרליקו באותה שבת וכו' שם קנ"ז ע"א. אות מח 140
- וסכין שמיוחד לשחיטה. שם קכ"ג ע"ב. וכפירש התוס' ד"ה וסכינא וכו'
 דג מלוח מותר למלטל אפילו לא בישלו שם קכ"ח ע"א. 140
- מעות שעל הכר ינער הכר ויפלו מאיליהן וכו' שם קמ"ב ע"ב. 140
- טומנין בניין צמר ואין מטלטלין אותן וכו' שם מ"ט ע"א. 140
- גוטל אדם בנו והאבן בידו וכו' קמ"א ע"ב ע"ש. — ואם דינר בידו אסור
 שם קמ"ב ע"א. 141
- מסננין יין דרך סודר לתוך הכלי ובלבד שלא יעשה גומא בסודר וכו'
 שם קל"ט ע"ב. אות מט 141
- ובין הניחות שכולן עכורין כצ"ל כן הוא בספר התרומה סי' רנ"ד שם. 141
- גובע של לבד מותר לצאת בו ברה"ר וכו' עיין שבת קל"ח ע"ב. ובעירובין ק"ב ע"ב. 141
- ואסור לגרוף האבוס שבת ק"מ ע"ב ועיין בביאור אות נ'. 141
- ולשפוך מים על הארץ להרביץ העפר שרי וכו' אבל לכבד את הבית אסור
 אע"פ שהלכות גדולות מתיר שבת צ"ה ע"א. ועיין בתוס' ד"ה המכבד וכו'
 ובתוס' ד"ה והאידנא וכו'. 141
- ואסור ליקח מספוא או מאכל אחר לפני בהמה זו ולתת לפני בהמה אחרת
 וכו' עיין שבת ק"מ ע"ב. 141
- הקש שעל המיטה לא ינענענו בידי אא"כ ראוי למאכל לבהמה וכו' שם
 קמ"א ע"א ע"ש. 141
- טיש שעל רגלו לא יקנחנו בכותל של אבנים וכו' כן הוא בספר התרומה
 סי' רנ"ד. שבת קמ"א ע"א. 141
- לא יצא קטן במנעל גדול שם קמ"א ע"ב. ולא תצא אשה במנעל בשבת וכו' שם. 141
- שומטין מנעל מעל האימוס שם. — וחבית שמטטטף מציל שלש סעודות

- בהרבה כלים וכו' עיין שבת קמ"ג ע"ב וברש"י ד"ה חבית וכו' ושם ק"ו
 ע"ב תוס' ד"ה הא דתניא וכו'.
- 141 קנה חלול מותר לקבוע בחבית וכו' קמ"ו ע"ב גובתא רב אסר ושמואל שרי וכו' ע"ש.
- 141 ואסור לשטוח בשבת בגדים אפילו לייבש שם.
- 141 אות נ.
- 141 ואסור להניח על כתיפו שולי מליתו וכו' שם קמ"ז ע"א.
- 141 אות נא
- ומותר ללבוש סרבלו בלא לולאות ולצאת ברשות הרבים וכו' עיין
 142 שבת קל"ט ע"ב.
- כמו מלית שאינה מצוייצת כהלכתה דהוציא בה חייב חטאת שם הוציא בטלית
 142 שאינה מצוייצת וכו'.
- אמר שמואל אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל ולפנינו ברכות מ"ט ע"ב
 142 אמר שמואל לעולם אל יוציא וכו'.
- 142 סי' קנה
- אמר רב ואיתמא ריב"ל אפילו יחיד המתפלל בע"ש צריך לומר ויכולו אל
 142 תיקרי ויכולו אלא ויכלו שבת קי"ט ע"ב ע"ש הגירסא משונה.
- 143 ועמדו שני האנשים בעדים הכתוב מדבר. שבועות ל' ע"א.
- 143 כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו שני מלאכי השרת מלוין אותו וכו'
 143 שבת קי"ט ע"ב ע"ש.
- 143 סי' קנו
- דאין מגביהין תרומות ומעשרות כיו"ט גזירה משום מקח וממכר. עיין ביצה ל"ז
 144 ע"א ובביאור אות ג'.
- אמר ר' יוסי בד"א שצריך שתי סעודות לעירוב בתחילת עירוב. עירובין פ' ע"ב
 144 ע"ש. — הלכה כדברי המיקל בעירוב שם מ"ו ע"א.
- 144 לפי שאין שורפין קדשים ביו"ט שבת כ"ג ע"ב.
- 144 עיטרן פסולתה דויפתא שם כ"ד ע"ב.
- 144 כל הוציא מן העץ פירש הקונטרס כגון קנבוס וצמר נפן וכו' עיין לקמן סי' י"ט
 145 בה' שבת.
- 146 תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם וכו' סוף מס' ברכות
- 146 לאפוקי אורחים ידי הובתן וכו' פסחים ק"א ע"א.
- 146 בתי כניסיות אין אוכלין ואין שותין בהן מגילה כ"ח ע"א.
- 146 אותן שאוכלין בהן נעשין על תנאי שם כ"ח ע"ב.
- 146 ואם לא נתכוין להשמיע ושומע לשמוע לא יצא ר"ה כ"ח ע"ב.
- כי הוא יום תחילה למקראי קודש וכו' כן הוא גם נוסח רש"י בכתובות ז' ע"ב.
 ד"ה מידי דהוי וכו' והרמב"ן דברים ה' ט"ו כתב ואנו אומרים בקדוש היום
 146 כי יום זה תחלה וכו'.
- 148 ואילו פיננו וכו' בברכות נ"ט ע"ב הגירסא אלו פיננו בלא וי"ו
- 149 רעים בשליחותן ונאמנים בשבועתן ע"ז ג"ה ע"א כצ"ל.
- הלב מבין והכליות יועצות. ברכות ס"א ע"א איתא כליות יועצות לב מבין לשון
 150 מחתך. ועיין בר"ס.
- 150 זה יום הלידה שנשבעים לבוראם וכו' נדה ל' ע"ב ע"ש.
- 150 מלח גרמא גרמא ביצה י"א ע"ב.
- 150 בהגפת תריסין לשון המשנה סוטה מ"ב ע"א (כצ"ל).
- 151 שמלך בשור ודם אם יכול להציל כים וכו' כעין זה בירושלמי ברכות פ"ט ה"א.
 151 ירושלמי ע"ז פ"ג ה"א.

- 152 דהא יצחק אבינו תיקן תפילת המנחה שנא' ויצא וכו' ברכות כ"ו ע"ב.
כדאמרינן פ"ר עקיבא מכדי בין מר ובין מר תורה בשבת ניתנה עיין שבת פ"ו
- 155 ע"ב ודכולי עלמא בשבת ניתנה תורה לישראל וכו' גירסא אחרת. סי' קסב
- 155 והכי אמרינן בפי"ק דע"ז איפוך וכו' ע"ש ד' ע"ב. סי' קסג
- 155 כדאמר פ"ב דחגיגה ברוך עיין חגיגה י"ג ע"ב. סי' קסה
- 157 בירח שנולדו בו איתני עולם. ר"ה י"א ע"א. סי' קסה
ולא כההיא דרשה דשבת דאמר תמה זכות אבות. שבת ג"ה ע"א. ועיין בתוס'
- 157 ד"ה ושמואל.
- 182 כל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם וכו' מגילה ל"א ע"א. סי' רא
- 191 עם שמונה לנסיכות ע' סוכה נ"א ע"ב ומאן נינהו שמונה אדם נסיכי וכו'. סי' רכה
- 191 דתני ר' אושעיא ימים שיש בהן קרבן מוסף כגון ר"ח וכו' ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירין אותו וכו' שבת כ"ד ע"א. סי' רכו
- 191 א"ר תנחום א"ר יוסי טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה וכו' לפנינו ברכות כ"ט ע"ב הגירסא א"ר תנחום א"ר אסי טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה וכו' עיין בביאור אות נ'.
- 191 שאין כ"ד מקדשין החדש אלא כיום ברכות ל' ע"ב ושם איתא את החדש וכו'.
- 192 נהגו העם לברך ברי"ה לקרוא את ההלל וכו' עיין בביאור אות י'. סי' רכו
- 192 טעה ולא הזכיר של ר"ח בתפילה חזור. בברכות המזון אינו חוזר וכו' ברכות מ"ט ע"ב. סי' רכט
- 164 ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל ולאות ברית וכו' לפנינו שם מ"ט ע"א איתא באהבה לאות ולברית. סי' רל
- 195 ומיכן תשובה על פירש"י בפסחים מה שביעי רשות וכו' עיין פסחים ק"ב ע"א. ותוס' סוכה כ"ו ע"א ד"ה אי בעי וכו'.
- 195 ואילו ימים שגומרינן בהן את ההלל וכו' ערבין יו"ד ע"א — מפני שחולקין בקורבנותיהן שם ע"ב. סי' רלא
- 196 מקום שנהגו לכפול יכפול לפשוט יפשוט וכו' סוכה ל"ה ע"א ופסחים ק"ט ע"ב.
- 196 כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתם פסחים ד' ע"א.
- 196 לא עברתי מלברך ולא שכחתי מלהזכיר שמך ומלכותך עליו עיין ברכות מ' ע"ב ונדרים ג"ה ע"ב.
- 196 ר"ה שחל להיות בשבת המפסיר בנביא בשבת אין צריך להזכיר של ר"ח וכו' שבת כ"ד ע"א ועיין בתוס' שם כ"ד ע"ב ד"ה ולית הלכתא וכו'. סי' רלג
- 198 דר' יצחק אקלע לבי ריש גלותא סבר לאדכורי בבונה ירושלים אמר ליה רב ששת וכו' עיין שבת כ"ד ע"א ושם איתא רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא סבר וכו' וגירסת ה"ג ה' חנוכה רב הונא בריה דרב יהושע איקלע לבי ריש גלותא סבר וכו'.
- 199 המדליק נר חנוכה חייב לברך וכו' שבת כ"ג ע"א. סי' רלה
- 199 ור' ירמיה בר אבא דידיה אמר וכו' ולפנינו שם ורב ירמיה אמר הרואה ע"ש.
- 199 רב נחמן בר יצחק אמר שאל אביך ויגדך וכו' וכן הוא בסוכה מ"ו ע"א ולפנינו איתא רב נחמיה.
- 199 משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק שבת כ"א ע"ב. סי' רלו
- 199 מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד שם.
- 199 כבחה אין זקוק לה וכו' שם.

- 200 ומדליקין מנר לנר שם — ואפילו נשים חייבות בנר חנוכה וכו' שם כ"ג ע"א.
- 200 משום בווי מצוה עיין שבת כ"ב ע"א ועיין תוס' שם ד"ה סוכה.
- 200 אכסנאי שם כ"ג ע"א. — חצר שיש לה שני פתחים שם. סי' רלו
- 200 אמר רב הונא הוהיר בנר הויין ליה בניס ת"ח. הוהיר במוזה וזכה לדירה נאה וכו' לפנינו כ"ג ע"ב הרגיל בנר הוהיר כמוזה וכו'.
- 200 כל דבר שאינו יודע בו שהוא מותר ושעה בו באיסור נשאל ומתירין לו וכו' עיין ירושלמי פ"ד דפסחים ה"א. וירושלמי תענית פ"א ה"ו. ותוס' פסחים נ"א ע"א ד"ה אי אתה וכו'
- 200 ומצאתי בשם רבינו יצחק ב"ר יהודה שאמר משום רבינו יעקב ב"ר יקר וכו' מובא ברש"י. שבת כ"ג ע"א וז"ל ומצאתי בשם רבינו יצחק ב"ר יהודה שאמר משם רבינו יעקב.
- 201 דרב אומר אין מדליקין מנר לנר שם כ"ב ע"א.
- 201 ומזכירין על הניסים במוסף של שבת ובמוסף של ר"ה שבת שם כ"ד ע"ב. סי' רלח
- 201 דא"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק י"ח ימים יחיד גומר בהם את ההלל ערוכין יו"ד ע"א.
- 202 וקורין בנשיאים שלשה וכו' מגילה ל' ע"ב.
- 202 ור"ה שבת שחל להיות בחול וכו' מגילה כ"ט ע"ב.
- 203 ר"ה אדר שחל להיות בשבת קורין פ' שקלים שם כ"ט ע"ב, ל' ע"א. סי' רמ
- 203 ומפטיר ביהוקאל בן אדם בית ישראל וגו' שם ל' ע"א.
- 204 וסימנך זכרו וכו' עיין רש"י שם ל' ע"ב.
- 204 שקלים ובכורים אין נוהגין אלא לפני הבית וכו' משנה סוף מסכת כלאים.
- 205 הקדיש והערך והחרים וכו' מעות וכלי מתכות יוליצם לים המלח יומא ס"ו ע"א. שקלים י"ג ע"ב בכורות נ"ג ע"א.
- 205 זכור אשר עשה וגו' יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכתת הלב וכו' מגילה י"ח ע"א.
- 206 שואלין ודורשין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום פסחים ו' ע"א מגילה כ"ט ע"ב.
- 206 בדין הוא שתקדום פ' החדש לפרה אדומה וכו' עיין ירושלמי מגילה פ' בני העיר ה"ה והובא ברש"י מגילה כ"ט ע"א.
- 206 ובנבלתם לא תנעו ברגל וכו' ר"ה ט"ז ע"ב. ובספרא פ' שמיני
- 206 דאמר רב ששת כתפילה מה תפילה בהודאה וכו' שבת כ"ד ע"א. סי' רמב
- 207 חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולשנותה ביום וכו' מגילה ד' ע"א.
- 207 נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס שם ועיין בתוס' ד"ה נשים וכו' ובס"י רל"ז.
- 207 המבקש לצאת לדרך ורוצה לקרות המגילה ב"א וכו' מגילה בזמנה וכו' עיין בגמרא שם ה' ע"א. ותוס' ד"ה הוה וכו' ובביאורי אות ה'.
- 207 מגילה צריכה שירטוט כאמיתה של תורה וכו' ט"ז ע"ב. ותוס' מנחות ל"ב ע"ב ד"ה הא וכו'
- 208 קראה סירוגין ומתנמנם יצא שם י"ז ע"א.
- 208 ר' מונא בשם ר' יהודה אמר בסירוגין אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש שם י"ח ע"ב ועיין בתוס' ד"ה נקוט וכו'.
- 208 שמאל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן. עירובין מ"ז ע"ב. ועיין תוס' שבת קמ"ה ע"א ד"ה ור' יוחנן.
- 208

- 208 הקורא את המגילה למפרע לא יצא שם י"ז ע"א.
דאמר ר' חלבו א"ר יוחנן א"ר חמא בר גוריא אמר רב הלכה כדברי האומר
כולה לפנינו שם י"ט ע"א הגירסא אמר ר' חלבו אמר רב חמא בר גוריא
אמר רב הלכה וכו'.
- 298 הכל כשירין לקרות את המגילה חוץ מחשו"ק שם י"ט ע"ב.
- 208 קראה אחד קראוה שנים יצאו שם כ"א ע"א, וע"ב.
- 208 ומאן דקרי לה ומאן דשמע לה צריכו לה לכווני דעתיהו ר"ה כ"ט ע"א.
- 208 ומאן דעייל לבי כנישתא וכו' שם י"ח ע"ב.
- 208 כל היום כשר לקריאת מגילה וכו' שם כ' ע"ב.
- 208 עד שתהא כתובה אשורית על הספר ובדיו שם י"ז ע"א. ועיין י"ט ע"א תוס'
ד"ה על הספר וכו'.
- 209 קראה תרגום וכו' שם י"ח ע"א.
- 209 מגילה נקראת ספר ונקראת איגרת וכו' שם י"ט ע"א.
- 209 שיור התפר הלכה למשה מסיני שם י"ט ע"ב.
- 209 דאמר רב יהודה אמר שמואל כהנים מעבודתם שם ג' ע"א איתא דאמר רב
יהודה אמר רב כהנים בעבודתם וכו'.
- 210 וכשהוא קורא ואת פרשנדתא ואת דלפון וכו' שם ט"ז ע"ב.
- 210 תני רב יוסף שמחה ומשתה וי"ט שמחה שאסור בהספד וכו' שם ה' ע"ב.
- 210 רבה בריה דרבא אמר הספר ותענית קבילו עליהו וכו' שם ובה"ג גרים רבא
בריה דרבה.
- 210 וסעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו מגילה ד' ע"ב.
- 210 דרב הויה לההוא נברא דורע כיתנא בפורי"א וכו' שם ה' ע"ב.
- 210 ומנא לן דמנהג מילתא היא אמר רב שמן בר אבא א"ר יוחנן אמר קרא שמע בני וגו'.
פסחים ג' ע"ב ועיין שאילתות פ' ויקהל ושם הגירסא אמר רבא בר אבא וכו'.
- 211 לא התגודרו לא תעשו מצות אנודות, יבמות י"ג ע"ב. סי' רמה
- 212 הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא ולא אמרן וכו' מגילה י"ט ע"ב.
- 212 כל השירות כולן נכתבות אריח ע"ג לבינה. שם ט"ז ע"ב. סי' רמו
- 212 מהיכן קורא אדם את המגילה ויוצא בה ידי חובתו שם י"ט ע"א.
- 212 והי"ב אדם לאכול סעודת פורים ביום שם ד' ע"ב. סי' רמו
- 212 ובלבד שתהא תפורה בנידון וכו' שם י"ט ע"א.
- 213 וצריך לומר עשרת בני המן כנשימה אחת שם ט"ז ע"ב.
- 213 ואם קורא ומתנמנם כגון שקורין אותו ועונה וכו' שם י"ח ע"ב.
- 213 ויו דיוזתא גדולה לפנינו מגילה ט"ז ע"א איתא ויו דיוזתא צריך למימתחא
בתקופא כמורדיא דלברות וכו' והמחבר נראה דלא הוה גרים הכי. וכנירסת
הרי"ף שם סוף פ"ק ועיין בביאור אות מ'.
- 214 מקום שנהגו לברך יברך. שלא לברך לא יברך שם כ"א ע"א.
- 215 איש זה המן מגידה י"ב ע"א. סי' רמט
- 215 דדריש האי קרא על מרדכי והמן שם י' ע"ב.
- 215 מנין למרדכי מן התורה עיין חולין קל"ט ע"ב.
- 215 שלא עשו אלא לפניו מגילה י"ב ע"א.
- 215 בכור שטן. יבמות ט"ז ע"א.
- 215 זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה מגילה ד' ע"א.

- 215 מה עשה לי יהודי ומה שילם לי ימיני וכו' שם י"ב ע"ב.
 215 משל בתלמוד אנו אין לנו אלא שלש סנהדרין ליה ע"ב.
 216 אל תיקרי אדם אלא אדום ברכות ס"ב ע"ב.
 216 קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני מגילה י"ב ע"ב.
 216 שכשנסתלקה שכינה ממנה שם ט"ז ע"ב.
 216 שבאו ג' מלאכי השרת אחר שמתח עליה חוט של חסד וכו' שם ט"ז ע"ב.
 216 ווי מברא ווי מביתא שם ט"ז ע"א.
 216 מקיש שיבה לקימה, מה קימה בחימה אף שיבה בחימה שם ט"ז ע"א.
 216 ומה מעבודות לחירות אמרו שירה ממתה לחיים לא כ"ש שם י"ד ע"א.
 216 ליל המקודש לחג טעון שירה ערכין י' ע"ב.
 218 כדאמר רבא פ"ק דמגילה קרייתא זו היא הלילה, ויש אומרים לפי שאין אומר
 הלל וכו' ע"ש י"ד ע"א.
 218 וקורין בו ג' בפרשת ויבא עמלק וכו' שם לי ע"ב.
 218 בבמה מדליקין שם כ"ג ע"א.
 218 ואמרינן בפ"ב דתענית לאסור של זה בזה י"ח ע"ב. ומגילה ה' ע"ב.
 219 לעולם קורין בפרשת צו את אהרן קודם הפסח וכו' עזרא תיקן להם
 מגילה ל"א ע"ב.
 221 ס"י רנו
 221 שכך שנינו פ"ק דר"ה וכו' ר"ה ט"ז ומגילה שם.
 והקורא קללות שבתורת כהנים וכו' לפי שאין אומרים ברכה וכו' מגילה ל"א
 ע"ב ועיין בביאור אות ט'
 221 ס"י רנו
 222 לא קשיא הא בחנוכה ופורים לא בטלו הא בשאר יומא בטלו. ר"ה י"ט ע"ב. ס"י רנח
 שבניסן שבו יצאו ישראל ממצרים חמישי בשבת היה וכו' עיין שבת פ"ז ע"ב
 ובתוס' ד"ה ואתו יום וכו'.
 222 ס"י רנט
 223 חמשה דברים שאירעו לאבותינו כ"ז בתמוז וכו' תענית כ"ז ע"א. ס"י רסא
 והעמיד צלם בהיכל תענית שם כן הוא הגירסא במשנה שבמשניות, ובמשנה
 שבירושלאמי, ולפינו שם איתא והעמידו.
 223 דרמינן קראי אהרדי כתיב מי כה' אלקינו בכל קראינו אליו וכו' ר"ה י"ח ע"א
 עיין שם.
 223 ס"י רסב
 224 ויש שקורין שובה בין ר"ה ליה"כ וכו' עיין תוס' מגילה ל"א ע"ב ד"ה ר"ה וכו'.
 225 לא יאכל בשר ולא ישתה יין וכו' תענית כ"ז ע"ב. ס"י רסד
 225 אבל אוכל הוא שם לי ע"א.
 226 ומתקנין מתשעה באב למוצאי תשעה באב תוספתא סוף תענית.
 226 אמרו עליו על ר' יהודה בר אילעי שהיה יושב בין תנור לכיריים וכו'. ס"י רסד
 כי אתא רב דימי אמר וכו' תני זעירא וכו', עיין תענית ל' ע"א, יומא ע"ח ע"ב.
 ועיין ברי"ף פרק יוה"כ ובר"ן שם גירסת הרי"ף. ויש נוסחאות משונות בזה,
 226 ולהחבר היתה ג"כ נוסחא אחרת בהא דתענית וביומא ע"ש.
 מנהג מבטל הלכה. ירושלמי ריש פרק השוכר את הפועלין. ועיין ירושלמי פ"ז
 דיבמות ה"ג.
 226 ס"י רס"ה
 וקורין כי תוליד בנים ובני בנים וכו' וישראל שהוא מפטיר וכו' סוף מגילה ובתענית
 כ"ט ע"א ליתא בן זכאי ע"ש.
 227 אמר שמואל מעברתא ומינקתא מהייבין למיתב בתענית בפי"ב עיין בכה"ג ה'
 תשעה באב ותענית ועיין בביאור אות ז'.

- 227 ותנו רבנן כל מצות הנהוגות באבל וכו' תענית לי ע"א ע"ש איזה שינוים
ותינוקות של בית רבן אינן בטלין דברי ר"מ וכו' ולפנינו שם בדברי ר"מ ותינוקות
שכיר בטלין וגירסת המחבר הוא כגירסת הבה"ג והרי"ף והרא"ש.
- 228 מקום שנהגו לעשות מלאכה בט"ב עושין. פסחים נ"ד ע"ב. תענית לי ע"ב.
- 228 ר"ג אומר כל העושה מלאכה בט"ב וכו' ר"ע אומר וכו' חלופי גרסאות יש
כאן עיין תענית לי ע"ב וברי"ף סוף תענית. וברמב"ן בתה"א ענין אבילות
ישנה. וגירסת המחבר כגירסת בה"ג ע"ש.
- 228 משנכנס אב ממעטין בשמחה. תענית כ"ו ע"ב.
- 228 חשעה באב שחל להיות בשבת וכו' עירובין מ"א ע"ב. תענית כ"ט ע"ב.
- 228 הל להיות ערב שבת וכו' עירובין שם.
- 228 שכבר עשו תקנה כרב תחליפא וכו' עיין בביאור אות מ'. סי' רסז
- 230 יחיד שקיבל עליו תענית אפילו וכו' תענית י"א ע"ב. סי' רעא
- ר"ע איקלע לנינוק וכו' עיין פירש"י דגרט מר עוקבא. ועיין ע"ז ל"ד ע"א. ר"ע
- 230 איקלע לנינוק וכו'.
- אמר רב יחיד שקיבל עליו תענית אמר רבה בר שילא לימא הכי וכו'
תענית י"ב ע"ב.
- 230 עד מתי אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר וכו' עיין בתענית י"ב ע"א עד
שיעלה עמוד השחר דברי רבי ר' אלעזר בר שמעון אומר וכלל הסוגיא
הנוסחא משונה מאשר הוא לפנינו.
- 231 אמר רב יהודה לזה אדם תעניתו ופורע וכו' תענית י"ב ע"ב ושם איתא רב
יהודה אמר רב וכו'.
- 231 ליטעום מר מירי וכו' תענית שם.
- 231 בעא מיניה אשיאן תנא דבי רב מרב מי ששרוי בתענית וכו' בכרכות י"ד ע"א
איתא בעי מיניה אשיאן תנא דבי ר' אמי מר' אמי.
- 231 יפה תענית לחלום כאש בנעורת עיין תענית י"ב ע"ב ושם כאש לנעורת.
אדבריה רב יהודה לר' יצחק בריה ודרש יחיד שקיבל עליו תענית וכו'.
- 222 שם י"ג ע"ב.
- 232 רב ששת כי הוה יתיב בתעניתא וכו' ברכות י"ז ע"א ע"ש.
- 232 שאין תפילתם חזרת ריקם עיין ר"ה י"ז ע"ב.
- 232 גדולה תענית יותר מן הצדקה שוה בגופו וזה בממונו עיין ברכות ל"ב ע"ב.
- 232 ת"ד אדם שיש בו עבירה ואינו רוצה לחזור בו ומתוודה וכו' לפנינו תענית
מ"ז ע"א הוא מיטרא דרב אדא בר אהבה ע"ש.
- 232 זה שלוח ציבור היורד לפני התיבה שאינו הגון תענית מ"ז ע"ב וגירסתו כגירסת
הישנה ע"ש.
- 232 מעשה ברי' אליעזר וכו' ואמר כ"ד רננות וכו' שם כ"ה ע"ב ושם איתא כ"ד
ברכות וכו' ע"ש וגירסת המחבר הוא כגירסת סרע"ג וגירסת בה"ג כ"ד רננות.
- 232 עמדו בתפילה מעבירין לפני התיבה זקן ורגיל וכו' שם מ"ז ע"א.
- 232 אע"פ שיש שם זקן אין מורידין לפני התיבה אלא רגיל וכו' ולשנות במשנה
וכו' לפנינו שם מ"ז ע"א ליתא תיבת במשנה ע"ש.
- 232 ביתו ריקם מן העבירה וכו' שלא יצא עליו שם רע בילדותו תענית מ"ז ע"ב.
וגירסתו "עליו" כגירסת הערוך ערך פרק.
- 233 לכל מפסיקין לראשי חדשים וכו' מגילה כ"ט ע"א.
- 233

- אמר רב שישא ופריך ובתעניות למה לי הפסקה וכו' שם ל' ע"ב הכי הוה גרים ג"כ במגילה כדאיתא בתענית י"ב ע"ב ע"ש.
- 233 שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור והראה למשה וכו' עיין ר"ה י"ז ע"ב. ס"י רעב
- 234 כל היושב בתענית בשבת קורעין לו נזר דין של שבעים שנה וכו' ברכות ל"א ע"ב.
- 234 מבטלין ת"ת להוציא את המת ולהכנסת כלה עיין כתובות י"ז ע"א. ס"י רעד
- 234 ר"ה ויוה"כ כרגלים וכו' מ"ק י"ט ע"א.
- 235 מת ביו"ט ראשון יתעסקו בו עממים וכו' ביצה ו' ע"א.
- 235 הקובר את מתו שלשה ימים לפני הרגל בטלה ממנו גזירת שבעה וכו'.
- 235 מנין לאבילות שהוא ו' שנא' והפכתי הניכס לאבל מה חג וכו' עיין מע"ק כ' ע"א.
- 236 קרובה נוהגת שבעה ורחוקה יום אחד ואיזו היא קרובה וכו' מע"ק שם. עירובין
- 236 מ"ו ע"א ע"ש.
- אמר רבה בר בר חנה כל מקום שאתה מוצא וכו' שם. ושם, ולפנינו רבה בר בר חנה א"ר יוחנן וכו'.
- 236 ולמדנו ממנו ג' דברים ע"ש מע"ק כ' ע"ב.
- 236 כל לי יום לנישואין מתה אשתו אסור לישא אחרת עד שיעבר עליו ג' רגלים וכו' עיין מ"ק כ"ג ע"א.
- 238 ס"י רעה
- 238 כל האמור בפרשת כהנים (אין) כהנים מיטמאין להן וכו' שם כ' ע"ב ע"ש.
- 238 חולה שמת לו מת אין מודיעין לו וכו' שם כ"ו ע"ב איתא אין מודיעין אותו שמת שמא וכו' וגירסתו הוא כגירסת הראב"ן ה' מע"ק דף פ"ד ע"א אין מודיעין לו. וכן הוא גירסת התניא רבתי ס"י ס"ד.
- 238 וקורע על חמיו ועל חמותו מפני אשתו מע"ק כ"ו ע"ב.
- 238 אמר רפרם בר פפא אבל לא יניח תינוק לתוך חיקו שלא ירגילנו לירי שחוק ולפנינו שם איתא ואמר רב פפא תנא באכל רבתי אבל לא יניח תינוק בתוך חיקו מפני שמביאו לירי שחוק ונמצא מתנגה על הבריות ועיין בה"ג ה' אבל ס"י כ"א.
- 238 ת"ר אבל כל שבעה חייב בכסית הראש וכו' לא נמצא ברייתא זו לפנינו בש"ס רק הובאה בבה"ג ה' אבל.
- 239 האוכל בבית האבל אם לבו גם בו יברוהו וכו' מ"ק כ"ו ע"ב ולפנינו שם איתא ההולך וכו'.
- 239 רבא איתילד ליה מילתא על לגביה אבא בר מרות דהוא אבא בר מניומי וכו' לפנינו כ"ו ע"ב איתא איתרע ביה מלתא וכו' וגירסת המחבר הוא כגירסת הבה"ג ה' אבל ע"ש.
- 239 ההולך ממקום למקום אם יכול למעט בעסקו ימעט. שם כ"ו ע"ב. ועיין בתוס' כ"ז ע"א ד"ה אם וכו'.
- 239 מאימתי כוספין את המיטות משיצא מת מפתח ביתו וכו' שם כ"ו ע"א ע"ש.
- 239 אמר רב הונא אע"פ כן אינו יושב עליה וכו' ולפנינו שם אמר רבה בר הונא אעפ"כ וכו' ע"ש.
- 239 מאי דרגש ערסא דגדייא שם מסיק מאי דרגש ערסא דצלא ועיין ערוך גר א'. וערך צלא.
- 239 ת"ר ישן ע"ג מיטה ע"ג כסא. ע"ג אבנים וגדולה מכולן ע"ג קרקע לא יצא א"ר יוחנן שלא קיים כפיית המיטה. עיין בגמרא שלפנינו כ"ו ע"א והלשון משונה. ועיין כ"א ע"א.
- 239

- 239 וכל קריעה מעומד וכו' עיין כ' ע"ב.
 239 ואם עמד בשעת יציאת נשמה על כל מתי ישראל וכו' עיין כ"ה ע"א.
 239 על כל המתים מרחה מיטתו הרי זה משובח וכו' שם כ"ב ע"א ע"ש.
 239 רצה ממעט בעסקי רצה אינו ממעט על אביו ועל אמו ממעט שם.
 239 רצה מספר לאחר ל' יום וכו' ע"ש כ"ב ע"ב.
 236 הא בארשייתא הא בפונרנא ולפנינו שם הא באריסותא הא בפורענותא.
 ואפקריתו אינה מעכבת אחד האיש ואחד האשה וכו' לפנינו שם ואפקרסותו
 ועיין בביאור אות י'.
 240 חכם שמת בית מדרשו בטל וכו' שם כ"ב ע"ב ע"ש.
 240 אילו דברים שאבל אסור בהן וכו' שם כ"א ע"א.
 240 מעשה ומת בנו של ר' יוסי בציפורי וכו' ובתו של רבי בבית שערים וכו' כן
 הוא גירסת הר"ף והרא"ש ובגמרא שלפנינו שם כ"א ע"א ליתא.
 246 מת שאין לו מנחמים באים עשרה בני אדם וכו' שבת קנ"ב ע"א.
 241 אבל שלא פרע ושלא פרס חייב מיתה שם כ"ד ע"א.
 241 אבל אסור לשמש מיטתו בימי אבלו וכו' שם.
 מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר או עושה מחיצה ואוכל ברכות י"ו
 ע"ב מ"ק כ"ג ע"ב.
 241 והמוליך עצמות מת או ס"ת ממקום למקום וכו' ברכות י"ח ע"א ע"ש.
 241 אבל שבת ראשונה אל יצא מפתח ביתו וכו' מ"ק כ"ג ע"א ע"ש.
 241 שלשים יום לנשואין מתה אשתו אסור לישא אחרת וכו' שם.
 תכפהו אביליו זה אחר זה הכביד שערו מיקל בתער וכו' שם י"ז ע"ב.
 תענית י"ג ע"א.
 241 הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו וכו' שבת קנ"א ע"ב ע"ש.
 241 כל הפורשים מן הציבור אין מתעסקין עמהן לכל דבר וכו' ועיין בבאור אות ה'.
 241 כל המתקשה על המת יותר מדאי וכו' מע"ק כ"ז ע"ב.
 שלשה דברים סח לי מלאך המות כשתכנס אצל החולה לבקרו וכו' עיין ברכות
 ג"א ע"א. ועיין ב"ק ס' ע"ב. ובשבת י"ב ע"ב. ע"ז כ' ע"א.
 242 הנפטר מן המת אל יאמר לו לך שלום אלא לך בשלום וכו' ברכות ס"ד
 ע"א מ"ק כ"ט ע"א.

מכאן ואילך ליקוטין מדברי רבינו שלמה והוראותיו

ע"פ מעשה.

- 242 כמאן אולא הא דאמר רב עמרם אמר רב אבל כיון שעמדו מנחמים וכו' מ"ק י"ט ע"ב.
 243 כדאמרינן דבותאי ובני מדינה סרכי מילתא וכו' עיין פסחים נ"א ע"א.
 244 אין קורעין לא מתוך השלל ולא מתוך המלל וכו' מע"ק כ"ז ע"ב ע"ש.
 244 היה לבוש עשרה לבושים שם כ"ב ע"ב ע"ש.
 244 ולמד ר' מדעולא וכו' ב"ק ל"ח ע"א וע"ב.
 245 דאמרינן שלשה לבכי שבעה לאבילות וכו' מ"ק כ"ז ע"ב. סי' רעו
 242 גיחוץ שלנו ככיבוס שלהם תענית כ"ט ע"ב. וכן הוא בהיג גיחוץ בחית.
 כל שלא שהא שלשים יום באדם עיין שבת קל"ה ע"ב. קל"ו ע"א. ובגדה
 245 מ"ד ע"א. ובמ"ק כ"ד ע"ב.
 245 עד סמוך לווסתה דמחלוקת היא במס' נדה ל"א ע"ב. ווסתה כ"ז ע"א.

- 245 המשמש ביום תשעים כאילו שופך דמים נדה ל"א ע"א.
אית דוכתא דנהגי לסלק הציצית מטלית המתים משום וכו' עיין תוס' ברכות
י"ח ע"א ד"ה למחר וכו' ותוס' ב"ב ע"ד ע"א ד"ה פסקי וכו'. ותוס' ע"ז ס"ה
- 246 ע"ב ד"ה אבל וכו' ותוס' נדה ס"א ע"ב ד"ה אבל וכו'.
ס"י רעה
ורדשינן פ"ב דשבת וכו' עיין שבת ל' ע"ב ובפירש"י ד"ה דאמר וכו' ושם קנ"א
ע"ב. ובגדה ס"א ע"ב.
- 246 ואמרינן נמי בע"ז וכו' בנד שאבד בו כלאים וכו' ס"ה ע"ב.
- 246 ר' נתן ור' הוה אולי בבית הקברות א"ל חד לחבריה וכו' לפנינו בכרכות איתא
ר' חייא ור' יוחנן וכו'.
- 246 כלי קופסא חייבים בציצית ומודה שמואל וכו' מנחות מ"א ע"א.
- 246 רמי תכילתא סוכה י"א. מנחות מ"ג ע"א.
- 246 מת תופס ארבע אמות לק"ש ולתפילה עיין סוטה מ"ג ע"ב. ברכות י"ח ע"א
ושם ליתא ולתפלה ע"ש.
- 247 ולא אמרו אלא בקרובים ולא אמרו אלא ביום ראשון וכו' עיין ב"ב ק' ע"ב
וברשב"ם שם ד"ה משבעה וכו'.
- 248 וסר מרוח סרוחים מרוח נעשה שר לסרוחים. מ"ק כ"ח ע"ב. ועיין כתובות ס"ט ע"ב.
- 248 ואין רשות להם לדבר עד שיפתח האבל תחילה עיין מ"ק שם.
- 248 ומברין את האבל סעודה הראשונה משל אחרים שם כ"ז ע"ב.
- 248 אל אמת דיין אמת שופט בצדק וכו' עיין ברכות מ"ז ע"ב. ס"י רפא
- אם אבלים מן המנין לכל דבר אם לאו וכו' עיין כתובות ח' ע"א ושם ע"ב.
- 249 ושם בתוס' ד"ה כי תניא וכו'.

הילכות עירוב.

- 249 אבל צריך להודיעם בואו סמכו על עירוב שעשיתי לכם עירובין פ' ע"א. ס"י רפג
- 249 ובלבד שיהא הבית ד' אמות על ד' אמות סוכה ג' ע"א ע"ש.
- 249 אם המבוי פחות מד' אמות וכו' עירובין י"ב ע"א.
- 250 ובכל דבר עושין עירוב הויז ממים ומלח שם כ"ז ע"ב.
- 250 ובלבד שיהא העירוב גבוה מן הקרקע טפח עיין עירובין ע"ט ע"ב.
- 250 אם המבוי רחב עשר אמות ולא יותר צריך לחי וכו' שם י"א ע"ב ע"ש.
- 250 צריך להיות קומתו עשרה טפחים וכו' שם י"ד ע"ב. ס"י רפג
- 250 מערבין לחצירות בפת ומשתתפין למבוי ביין שם ע"א ע"ב ועיין כ"ז ע"ב.
- 251 רבא מערב אכולה מתא בעירובא חדא ע"ש כ"ז ע"א. וגיט ע"ב וגירסא אחרת שם.
- 251 צינור השופך לרשות הרבים מותר לצוק בו מים והן יורדין וכו' ע"ש פ"ח ע"א.
- דין ע"ח. יו"ט שחל להיות ערב שבת לא יבשל בתחלה מיו"ט לשבת וכו'
ביצה מ"ז ע"ב. ס"י רפד
- 251 חול מכין לשבת ומכין ליו"ט ואין יו"ט מכין לשבת וכו' שם ב' ע"ב ועיין
תוס' ד"ה והיה וכו'.
- 251 עושה תבשיל מעיו"ט וסומך עליו לשבת וכו' שם מ"ז ע"ב.
- 251 אמר רבא הלכתא כנתא דירן ואליבא דביה שם י"ז ע"ב ועי' תוס' ד"ה אמר וכו'.
- 251 אין אוספין אלא על האפוי ואין מבשלין אלא על המבושל וכו' שם מ"ז ע"ב.
- 251 חנניא אומר משום ב"ש אין אוספין אלא א"כ עירב בפת וכו' שם י"ז ע"ב.

- ועירוני תבשילין פסקינן דצריך שיהא בו כוית וכו' שם ט"ז ע"ב ועיין תוס'
 ד"ה אי וכו'.
 252 ופשמינן בפירקין דעירוני תבשילין בעינן דעת מניה שם ט"ז ע"ב.
 252 דשמואל מערב אכולה נהדרעי שם איתא דאכזה דשמואל מערב וכו' וגירסתו
 הוא כגירסת בה"ג ה' י"ט, וכן הוא ברי"ף וברא"ש ע"ש.
 252 א"ל דלא אותבי עירוני תבשילין ובשני ימים טובים של ר"ה הוה וכו' ביצה ט"ז ע"ב.
 252 האמר רבא לקמן מניה אדם עירוני תבשילין מיו"ט לחבירו ומתנה וכו' י"ז ע"א.
 522 וצריך לזכות ע"י בנו ובתו הגדולים גיטין ס"ד ע"ב. עירוני ע"ט ע"ב פ' ע"א.

הלכות פסח מכוארות מכית מדרש של רבינו שלמה בר' יצחק

צרפתי ז"ל.

- 254 בדיקת חמין. אור לארבעה עשר בודקין את החמין וכו' פסחים ב' ע"א. אות א'
 254 כל ארבע שעות ותולין כל חמש וכו' שם י"א ע"ב. אות ב'
 254 ואע"ג דאיתותב ר' יהודא במאי דאמר וכו' שם כ"ח ע"א.
 ואם הל' י"ד להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת וכו' פסחים מ"ט
 ע"א, י"ג ע"א, כ' ע"ב.
 254 טהרת כלים. יעשה להם שפה של טיט על שפתם וכו' עיין ע"ז ע"ז ע"א. אות ג'
 255 דהילכתא אירי ואירי ברותחין ובכלי ראשון פסחים ל' ע"ב. ועיין בתוס' ד"ה
 והלכתא וכו' ותוס' ע"ז ע"ז ע"ב ד"ה אמר. ותוס' חולין ח' ע"א ד"ה שלבנה וכו'.
 255 טהרת סכין. הסכינן מגעילין ברותחין ובכלי ראשון פסחים ל' ע"ב. ועיין
 255 תוס' חולין ח' ע"א ד"ה שלבנה. אות ד'
 דין כלי זכוכית. וכלי זכוכית חדשים צריכין טבילה שהן ככלי מתכות
 ע"ז ע"ה ע"ב.
 256 אמר רב נחמן אמר רבה בר אבון שם.
 256 ברכת טבילת כלים. וקונייא פלומידא בלע"ז הואיל ומתיכין עליהם עופרת וכו'
 עיין ע"ז ע"ה ע"ב. אות י'
 256 וקדירות של חרס שנשתמשו בהן לפני הפסח מניחין עד לאחר הפסח וכו'
 פסחים ל' ע"א. אות יא'
 257 שאינו יוצא מידי דופיין לעולם שם ל' ע"ב. ועיין בתוס' ד"ה התורה וכו'. אות יב'
 257 עריבה צריך לגוררה שלא ישאר כוית בצק במקום אחד שם מ"ה ע"א. אות יג'
 258 ואקפילא סמכינן חולין צ"ז ע"א ע"ש.
 הקמחים והבציקות של גוים אדם ממלא כריסו מהן ע' פסחים מ' ע"א ושם
 257 איתא רק בציקות.
 אין לשין בפסח אלא במים שלנו בלילה. שם מ"ב ע"א. ועיין שם ברשי'
 258 ד"ה שלנו.
 כ"י שלא להפקיע תורת הלה ממנה וכו' פסחים מ"ח ע"ב ע"ש. אות טו'
 259 חמשת רביעים קמח ועוד חיבין בחלה פ"א משנה ב' דעריית. ושבת ט"ז ע"א.
 259 וקבא מגלוגאה לפסחא. עיין פסחים מ"ח ע"א ושם איתא מלוגנאה ועיין לקמן
 259 אות ל"ד, ובמשי"ש. אות טז'
 259 בעינן שימור לשם מצה וכו' דאמר מר בצקות של גוים וכו' שם מ' ע"א. אות יח'
 260 דאמר רבא אכל מצה בזמן הזה אחר חצות וכו' שם ק"ב ע"ב. אות יט'

- והאוכל מצה בע"פ כאילו בא על ארוסתו בכית חמיו עיין ירושלמי פ"ג ה"א
 ועיין בביאור אות ק'.
 260 אות כ
 וכמו ששלחו לתורום וכו' שם נ"ג ע"א.
 261 אות כא
 לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים פסחים ה' ע"א.
 261 אות כב
 דאמר ר' אלעזר א"ר אושעיא מכשיר ה"י וכו' עיין שם ק"ח ע"א ושם איתא
 אמר ר' אושעיא א"ר אלעזר מכשיר הוה וכו'. וע' זבחים י"א ע"ב.
 216 סוכה ישנה פסולה ואילו עשאה לשם חג כשירה. סוכה ט' ע"א ועיין תוס'
 ד"ה סוכה וכו'.
 261 אות כג
 דמשמע במשהו ה"ט כי איחא בעיניה דקנסין ליה וכו' עיין פסחים ל' ע"א
 תוס' ד"ה אמר וכו'.
 262 אות כד
 והוא דעבד טוף טוף עיין פסחים ל"ט ע"ב.
 262 אות כה
 דחמרא מינר גריר וקא אכיל מצה לתיאבון שם ק"ז ע"ב ועיין בביאור.
 263 אות כט
 עד כמה עד שתסור קליפתו ע"ז ע"ז ע"ב.
 263 אות ל
 ופירש אידי ואידי בין קתא דפרולא. עיין פסחים ל' ע"ב.
 263 אות לב
 ושיון שאין לשין את העיסה בפושטין שם ל"ו ע"א.
 263 אות לד
 כל המנחות כאות מצה ונלושות בפושטין וכו' ע"ש ל"ו ע"א, מנחות נ"ה ע"א.
 263 אות לו
 אשה לא תלוש אלא במים שלנו בלילה פסחים מ"ב ע"א ע"ש.
 264 אות לז
 יומא דעיבא כוליה שימשא יומא כ"ח ע"ב.
 264 אות לח
 ופסקוה היא בבכורו אמר שמואל אין תרומת ח"ל וכו' ע' בכורו כ"ז ע"א.
 264 אות לט
 והשנויה בסדר זרעים בח"ל שתי הלוח ע' חלה פ"ד משנה ח'.
 264 אות לה
 הרוצה להפריש חלה מן העיסה וכו' ועיין בביאור אות ו'.
 266 אות לו
 הרודה ונותן לסל הסל מצרפן לחלה פסחים מ"ה ע"ב.
 266 אות לז
 דאמר ר' יצחק נפחא הלכה כר' יהודה בן בתירא וכו' לפנינו שם מ"ה ע"א
 ליתא תיבת נפחא.
 266 אות לח
 ואמר רב יהודה אמר רב מודדת אשה קמח לעיסתה עיין ביצה כ"ט ע"א ושם
 איתא א"ר ירמיה.
 266 אות לט
 וכהן חיוב להפריש חלה מעיסתו עיין קידושין מ"ו ע"ב, ובבה"ג ה' חלה.
 267 אות לט
 ואם שכח והפריש תרומה בעודה עיסה וכו' ע' בביאור אות א' משי"כ בזה. אות לט
 מותר ליקח קמח מן השוק וכו' עיין פסחים מ' ע"א. וברש"י ד"ה דאמר וכו'
 וברש"י חולין ד' ע"א.
 268 אות מא
 אין לשין העיסה וכו'. שם ל"ו ע"א.
 268 אות מב
 דמי פירות אין מחמיצין וכו'. שם ל"ה ע"ב.
 268 אות מג
 וכן במלח וכו' מדאמר בשבת שלש עורות וכו' שבת ע"ט ע"א. אות מג
 חיטה הנמצאת בתרנגולת בפסח אין אדם שמתירה עיין בביאור אות י' ועיין
 בספר האורה הובא בתמים דעים ס"י קמ"ה. ובתוס' מנחות ס"ט ע"א ד"ה
 דבלע וכו' ותוס' חולין צ"ז ע"א ד"ה אמר רבא וכו' ותוס' בכורות ז' ע"ב
 ד"ה דג שהור.
 269 אות מד
 והמתירין ראו המשנה פרק מי שהחשיך שבת קנה ע"ב (ועיין בספר התרומה
 ס"י נ"ה ה' או"ה שהביא את המחזי ברין זה).
 269 אות מה
 דהא במנחות פרק ר' ישמעאל לא משמע הכי עיין שם ס"ט ע"א ובתוס'
 ד"ה דבלע וכו'.
 269 אות מו
 וכל ימי הפסח צריך ללוש במים שלנו וכו' שם מ"ב ע"א. אות מו

- 270 הקמחים והבציקות של גוים וכו' פסחים מ' ע"א ע"ש.
ובתשובות הרב ר' יצחק ב"ר יהודה מצאתי ועל גרגיר הטתה וכו' עיין לעיל
- 270 אות מ"ד.
אות מו
- 270 והם שנויים בפי כל שעה ומכרכין עליהם אכיל' מרור וכו' פסחי' ל"ט ע"א. אות מט
- 270 לפי שאין עושין מצות הבילות הבילות ברכות מ"ט ע"א. פסחים ק"ב ע"ב.
- 270 ובית הרוסת כבית שאור שחימוצו קשה דמי פסחים ל' ע"ב. אות נ
- 270 ואמרו רבותינו שהחרוסת הזה צריך שיעשנו עב ומיסמך וכו' שם קט"ז ע"א.
- 270 יש טועים בסדר פסח ומגביהין הקערה עצמה כשמתחילין לומר הא לחמא
עיין רשב"ם קט"ז ע"ב. אות נא
- 270 וכשמגיע למצה זו אוהו המצה בידו ומגביה וכו' הובא בשם מח"ו בהגמ'
פ"ז מה' חו"מ.
- 271 מצה צריך להגביה וכו' פסחים קט"ז ע"ב.
- 271 כמקריש קרשים בחוץ ולפנינו שם כאוכל קרשים בחוץ
- 271 שאחד מהן זכר לפסח ואחד מהן זכר לחגיגה שם קי"ד ע"ב. אות נב
- 271 שכשם שמצינו ראשון חשוב אצל תרומת הקופות מגילה כ"א ע"ב אות נג
- 271 בשלשה פרקים היו חורמין את הלשכה וכו' יומא ס"ב ע"א מגילה כ"א
ע"ב עיין שם.
- 272 שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בע"ש מבית הכנסת לביתו וכו' שבת
ק"ט ע"ב. אות נה
- 272 ושיון שאין מביאין את השולחן אלא אי"כ קידש וכו' פסחים ק' ע"ב ועיין
רשב"ם ד"ה רבה וכו'. ובתוס' ד"ה ושיון ובתוס' שבת קי"ט ע"ב ד"ה נמצא וכו'.
- 272 ופירש רבינו שמואל מ"כ טעמא כדמפרש בשאלתות דרב אחאי עיין רשב"ם
שם ובשאלתות פ' יתרו סי' נ"ה.
- 272 חייב אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת ברכות ל"ט ע"ב. ושבת קי"ז ע"ב.
- 272 ואמר ר' אבא חזינא ליה לרב כהנא וכו' לפנינו איתא אמר רב אשי וכו'.
- 272 טל מלמעלה טל מלמטה וכו' יומא ע"ה ע"ב.
- 272 ואין כאן משום גסות דנטילה זו וכו' עיין הולין ק"ז ע"א הנוטל ידיו לפירות
וכו'.
- 273 כל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים פסחים קט"ז ע"א.
- 273 הנוטל ידיו לא יקדש וכו' שם ק"ז ע"ב. ועיין רשב"ם ד"ה נטל ובתוס' ד"ה
הנוטל וכו'.
- 273 כיצד סדר הסבה וכו' ברכות מ"ג ע"א.
- 273 כר' יהודה דאמר צריך שיהא טעם ומראה פסחים ק"ח ע"א. אות נו
- 274 הכל חייבים בארבע כוסות אחד האנשים ואחד הנשים שם ע"ב.
- 274 דתני רב הונא וכן תני רב גידל המקדש וטעם מלא לונמיו יצא וכו' שם ק"ז
ע"א ושם איתא א"ר הונא אמר רב וכן תני רב גידל דמן גרש המקדש
וכו'.
- 274 ד' כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי רביעית שם ק"ח ע"ב.
- 275 המברך צריך שיטעום שם ק"ה ע"ב.
- 275 השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא שם ק"ה ע"ב.
- 275 מטול ברוך ברכות מ' ע"א טול ברוך אינו צריך לברך ועיין בפרש"י ובתוס'
ד"ה הבא מלח וכו'.

- 276 דאניד בקידושא רבא וחוייא להווא סבא וכו' פסחים ק"ו ע"א ע"ש.
- 276 וכן מוכח בעובדא דילתא ברכות נ"א ע"ב ע"ש.
- 276 מההיא דפרכינן ולתביה לינוקא עירובין מ' ע"ב.
- 276 והכי נמי אמרינן בשלשה שאכלו ברכות מ"ז ע"א.
- 276 אין אומרים שירה אלא על היין וכו' ברכות ל"ה ע"א.
- 276 דאמר אבוי כי הוינן בי מר הוה זנינן אבירכי דהדרי פסחים ק"ח ע"א.
- 276 כל חד וחד מצוה באנפי נפשה הוא שם ק"ט ע"ב.
- 276 בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון וכו' ברכות מ"ב ע"א.
- 276 ואפילו לר' יהודה דאית ליה עקירות וכו' פסחים ק"ב ע"א.
- 276 בא להם יין בתוך המזון וכו' וקודם המזון לא בא מהו שיפטור וכו' ברכות מ"ב ע"ב.
- 277 אותן בני אדם שקידשו בבה"כ רב אמר ידי קידוש יצאו וכו' פסחים ק' ע"ב.
- 277 והכי נמי פירש רבינו שמואל בע"פ אבל המקדש בביתו וכו' ע"ש פירש רשבים וכתוס' ד"ה ידי יין וכו'.
- 277 ביבנה תקנוה על הרוגי בתר ברכות מ"ח ע"ב.
- 278 וכיון דאידיכר בה מלכות דוד לאו אורח ארעא דלא אמר מלכותא דרקיעא שם מ"ט ע"א.
- 278 אנא זמנא דכי מדכרנא עבירנא ככולהו שם מ"ד ע"ב.
- 279 ואע"ג דתנן בנדה בבא סימן יש טעון לפניו וכו' נדה נ"א ע"ב.
- 279 אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש כל הנוטל יריו בטיכול ראשון נוטל יריו פסחים קט"ז ע"ב ע"ש.
- 279 וכן פירש ולשונו בכיצד ר"ל בכיצד מברכין ל"ט ע"ב ועיין בתוס' ד"ה הכל מודים.
- 279 וזכר לכהן דעביד בעבודה ראשונה שהוא עושה ג' מינין ופירפוד וכו' עיין מנחות נ"א ע"ב. ושם ע"ח ע"א.
- 280 מפני שלא תקנו חכמים וכו' שבת כ"ד ע"ב.
- 280 שאגרת בת מחלת שרית של שדים פסחים ק"ב ע"ב.
- 280 שמניח בבה"כ את כליו כעין זה ב"ק ס' ע"ב.
- 280 דאמרינן בפ"ק דר"ה ליל שימורים ר"ה י"א ע"ב, פסחים ק"ט ע"ב.

סדר ערוך שסידר רבינו שלמה בר' יצחק וצ"ל

- 281 סדר פסח מרבינו שלמה. אות סה
- 282 דנשמת כל חי היא ברכת השיר פסחים ק"ה ע"א. אות סו
- 282 ובמוצ"ש מברך יקנה"ו שם ק"ג ע"א ורבא אמר יקנה"ו והלכתא כרבא.
- 282 וחזתם בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הגדלת וכו' ברכות ל"ג ע"ב.
- 282 ופירשו הרבר בתלמוד ירושלמי עיין ירושלמי ע"פ היו והובא ברשבים ותוס' ק"ז ע"ב ד"ה רביעי וכו'.
- 283 לא יפרוס אדם פרוסה לאורחים וכו' ר"ה כ"ט ע"ב.
- 283 וכל ישראל ערבים זה בזה סנהדרין כ"ז ע"ב.
- 283 ואינו מריח בבשמים גזירה מפני שמא יקטמנו ועיין תוס' ביצה ל"ג ע"ב ד"ה כי הוינן וכו' ותוס' פסחים ק"ב ע"ב ד"ה רב וכו'.
- 283 ושותין בהסכת שמאל דרך חירות פסחים ק"ח ע"א.
- 283 והוי כנוטל יריו לפירות דהוי מגס' הרוח חולין ק"ו ע"א. חגיגה י"ח ע"ב.

- אמר רבינא ואפילו גרמא ובישולא לפנינו פסחים קי"ד ע"ב איתא רבינא אמר
 אפילו וכו'. 284 אות סט
- ואחר כך נוטלין הקערה מלפניו עיין פסחים קמ"ו ע"ב ברשב"ם ד"ה ואין עוקר
 וכו' ובתוס' ד"ה למה וכו'. 284
- בצלוחת גואל ישראל ק"ש והלילא גאל ישראל, שם קי"ז איתא ק"ש והלל גאל
 ישראל דצלוחת גואל ישראל. 284
- שאין אומרים שירה אלא על היין שנ' וכו' ברכות ל"ה ע"א, ערכין י"א ע"א. אות ע
 284 ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח וכו' פסחים ל"ט ע"א. אות עא
 285 שאינו אלא משום סכנת מלח ר"ל מלח סדומית עירובין י"ז ע"ב חולין ק"ח ע"ב. אות עב
 285 וד' כוסות הללו תקנו חכמים כנגד ד' לשונות גאולה וכו' ירושלי' פ"ע ה"א. אות עג
 285 דחמרא מינרר גריר פסחים ק"ז ע"ב.
- וסימנך דיא"ש חורו וקראו אד"ש כשרד"ך וכו' שם קי"ט ע"א. 286
- פעם אחת שנכח ר' ולא אכל מצה אפיקומן וכו' ע' מרדכי ברכות פ"ו ס' קל"ט. אות עד
 286 כגון ארדלי וגזולייא לאבא ע' פסחים קי"ט ע"ב ובערוך ערך ארד א' ובר"ש שם. אות עה
 287 פסח או שאר יו"ט שחל להיות בחמשי בשבת וכו' עיין ס' רפד. אות עו
 287 שני ימים טובים של גלויות וכו' ביצה ד' ע"ב. אות עח
 287 הלכתא כוותיה דרב בהני תלת שם ה' ע"ב.
- ההוא בר טבייא דאתא בי ריש גלותא וכו' עירובין ל"ט ע"ב. אות עט
 287 וכן היה ר' יוסי עושה איסור בבי ימים טובים ש"ג וכו' ע"ש ופרש"י והאי אוסר וכו'.
 288 גוי שהביא דורון לישראל, ביצה כ"ד ע"ב.
- מהריא ליפתא דאתאי למחזאי וכו' עירובין מ' ע"א ע"ש. 288
- מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור וכו' מ"ק י"ב ע"א ועי' בתוס' ד"ה אמר שמואל
 וכו' ותוס' ע"ז כ"א ע"ב ד"ה אריסא וכו'. 288 אות פא
- מר זוטרא בריה דרב נתן בנו ליה אפדנא בחולו מועדא מקבלי קיבולת חוץ לתחום
 איקלע רבא וכו' לפנינו מ"ק י"ב ע"א הכי איתא מר זוטרא בריה דרב נחמן
 בנו ליה אפדנא מקבלי קיבולת חוץ לתחום איקלע רב ספרא וכו'. 288
- מכניס אדם פירותיו מפני הנבנים וכו' שם י"ב ע"ב. 289 אות פב
- רב יוסף הווי ליה הגי כשורי וכו' שם ועיין ברי"ף וברא"ש. 289
- וששאלתם מהו לאגוד ולזפות חביות וכו' עי' מ"ק י"ב ע"ב, וירוש' מ"ק פ"ב ה"ב. אות פג
 289 מהו לתקן פרסות סוסים וכו' ע' מ"ק י' ע"ב תו' ד"ה למישקל וכו'. אות פה
 289 והאריך בדבר בספר הישר עיין בס' תקפ"ח, ותוס' מ"ק י"ב ע"א, ותוס' ע"ז כ"א
 ד"ה אריסא וכו'. 289 אות פו
- תניא ר' יוסי אומר עולי רגלים מתקנין מנעליהם במועד וכו' פסחים ג"ה ע"ב.
 ועיין ירושלמי שם פ"ד ה"ו. 289 אות פז
- דרב הונא חצרו ליה חצרא בחולו של מועד וכו' מ"ק י"ב ע"ב. 289 אות פח
- גוי שליקט עשבים מאכיל ישראל אחריו וכו' שבת קכ"ב ע"א ובתו' ד"ה איני. אות פט
 290 ואין זה דומה לחתכה באור לפי שתי נרות ביצה ל"ב ע"ב. אות צ
 290 הגי פילסלי מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי וכו' שבת קמ"א ע"א, ובתוס'
 ד"ה הגי וכו'. 290 אות צא
- טמאה משום שלשה כלים ביצה כ"ג ע"ב. 291
- מתיר ומסקיע וחוקך ביצה ל"א ע"ב. 291

- ולשחוק בכדור וכו' עיין תוס' ביצה י"ב ע"א ד"ה היג רש"י, ובירושלמי פ"ד
 291 דתענית ה"ה. אות צד
- ע"פ סמך למנחה לא יאכל עד שתחשך וכו' פסחים צ"ט ע"ב. ועיין בתוס' ד"ה
 292 ערב וכו'.
- בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל וכו' כדעת ר' יהושע ר"ה י"א ע"א.
 292 ובלשון ארמי אינן מכירין כך אמרו חז"ל על מה"ש שבת י"ב ע"ב, סוטה ל"ג ע"א.
- 292 חכם בנו שואלו פסחים קט"ז ע"א.
- תליסר דרי היוורתא לפנינו ברכות כ"ח ע"א איתא ואהדרו ליה תמני סרי דרי וכו',
 292 ובירושלמי ברכות פ"ד ה"א בן שש עשרה שנה ונתמלא כל ראשו שיבות.
- 292 כמערבא אמרי הכי דבר וכו' ברכות י"ד ע"ב.
- 292 לא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות שם י"ב ע"ב.
- 292 בהא זכינהו לרבנן גדה נ"ב ע"ב.
- 292 מאן דזכין למלכא סנהדרין ל"ט ע"א, ע"ז י' ע"ב.
- 292 כשם שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן וכו' פסחים קי"ט ע"ב ע"ש.
- 293 שהפרישום מנשותיהם עיין יומא ע"ד ע"ב.
- 299 דאמר רבא זי"ט שחל להיות בשבת שי"צ היורד לפני התיבה וכו' שבת כ"ד ע"ב.
- 299 מרננתא בבבל ותודיענו ברכות ל"ג ע"ב.
- 300 באחת קורין פ' משכו עד מארין מצרים על צבאותם מגילה ל"א ע"א. אות קג
 אין פוחתין מהם אבל מוסיפין עליהם מגילה כ"א ע"א וכפשטות לשון המשנה
 300 דקאי גם או"ט ועיין רש"י.
- 300 העובר לפני התיבה ביו"ט הראשון של פסח תענית ב' ע"א.
- 300 אבל מבקשין על הטל ברכות כ"ט ע"ב.
- 301 ומצוה למימני שבועי ומצוה למימני יומי מנחות ס"ו ע"א. אות קד
- 301 ר' התפלל ערבית ביום וכו' וכן הביא הרד"א בשם המחזי"ע ע"ש וע' בכיאר אות ל'.
 301 באיזה מקום ימצא תחילה מנחות ס"ד ע"ב.
- 302 כל זמן שרואים אותו וכו' בכורים פ"ג משנה א'. אות קה
- 302 אוכל מיני פירות היינו משבעת המינים מנחות פ"ד ע"א.
- 203 עם כל אנשי ביתו ע' סוף מס' בכורים.
- 302 וקורין שור או כשב וכו' מגילה ל"א ע"א.
- 302 אין מברכין לגמור את הלל וכו' ע' ערוכין י' ע"ב, ובתו' שם ע"א ד"ה י"ח ימים וכו'.
- 303 שקורין בה פ' ראה וכו' מגילה ל"א ע"א.
- 303 שאחריו נדחה סוכה ג"ה ע"א. אות קו
- בשביעי של פסח קורין בשלח וכו' לפי שביום השביעי עברו הים ואמרו שירה
 303 מגילה ל"א ע"א, ובפירש"י ע"ש.
- 303 כדאמרי' אלהי מסכה לא תעש' לך וסמך ליה את חג המצות תשמור פסחי קי"ח ע"א.
- 303 כל דטפי מילתא מחבריה טפי ליה חד גברא מגילה כ"ב ע"ב.
- 303 ובמס' סופרים יש מעין דבר זה עיין מס' סופרים פי"א ה"ד.
- 304 דאמר רב הנן בר אבא שבת וכו' מגילה ל"א ע"א.
- 304 מדלא קאמר זמן וכו' פסחים ק"ב ע"ב.
- לפי שמפלתו של סנחרב בפסח היה, כן פירש"י מגילה ל"א ע"א, ועיין מדרש
 304 שמות פרשה י"ח.

- משה תיקן להם לישראל שיהו קורין בתורה בשבתות וכו' ועורא תיקן וכו' כדעת
 309 הרי"ף פ"ד דירושלמי מגילה פ"ד וכו' ע"ש.
 309 אות קו בניסן נגאלו ר"ה י"א ע"א ע"ש.
 חוזר לסדר סימנים שסיים לעיל בסימן רפ"ד.
 לאחר הפסח מר"ה אייר וכו' עיין תוס' קידושין פ"א ע"א ד"ה סקבא וכו' ועיין
 310 מרדכי סוף תענית וז"ל אבל אחר חג שבועות לא מצינו שמתענין וכו'. סי' רפה
 311 שקיים אפילו עירובי תבשילין יומא כ"ה ע"ב.
 311 סך קירי פלסתר ע"ז י"א ע"ב.
 311 בתחילה יראה ולבסוף שקטה שבת פ"ח ע"א, ע"ז ג' ע"א.
 311 לשון גביל לתורי ברכות מ' ע"א.
 312 גם לשון המשנה כן הוא עיין בכורות מ"ד ע"ב מקיש בקרסוליו.
 313 אפרין נמטייה לר' שמעון בי"מ ק"ט ע"א ע"ש.
 314 הנשר הזה רחמני הוא ונושא אפרוחיו וכו' מכלתא פ' יתרו והובא ברש"י שם.
 314 צדיקים אוכלים אותו בשלוחה יומא ע"ה ע"ב.
 314 אוהב זה שושבינו סנהדרין כ"ז ע"ב.
 314 כנגד נעשה ונשמע שבת פ"ח ע"א.
 314 נזמי האף שבת נ"ט ע"ב נזמים נזמי האף.
 314 ששגונא ששש בגוונין שלו ע"ש כ"ה ע"א.
 314 אפרומא דאינשי ביתיה, סוכה י"א ע"א, מנחות מ"ג ע"א. ושם איתא לפרומא
 פסקא בנטילת ידים, ברכות י"ט ע"א. — אשקא דרייספק חרב ביתר, גיטין נ"ה
 ע"ב, וגירסת הערוך דרייספוק.
 315 שבמקום שהן שם משיבין שלחותן, ב"ב כ"ה ע"א.
 315 עני עונה ועמד בתוכה תענית י"ט ע"א, ושם כ"ג ע"א.
 316 ג' בתי דינין שבהר הבית עיין סנהדרין פ"ו ע"ב.
 316 אפי' לבו אטום ב"ב י"ב ע"א, ועי' יומא ע"ז ע"ב רש"י ד"ה ותירוש וכו'.
 316 חמרא וריחני פיקחין יומא שם, סנהדרין ע' ע"א, הוריות י"ג ע"ב.
 316 אי דקא בעי לה לכמכא וכו' ע"ז ל"ה ע"ב ושם איתא אי דקא בעי לה לגבינה
 הכי נמי הבי' ע"ז דקא בעי ליה לכמכא.
 316 כשני דרי אשה יומא נ"ד ע"א — מתמר ועולה כמקל יומא ל"ח ע"א.
 317 שהיה בעל מום אצל סיני מגילה כ"ט ע"ש. — כמו שאמרת לפני פסחים ק"ח ע"ב.
 317 דהו יתבי שיתא שיתא באמתא עירובין נ"ג ע"א.
 317 ושנינו תרין אדרועי דיעקב אבינו כתרין עמודין ע' מדרש בר"ר פרשה ס"ה.
 318 כשור לעול וכחמור למשאוי ע' ע"ז ה' ע"ב — ריכא ולא בר ריכא ע' ב"ב ד' ע"א.
 318 ות"ח נקראו מלכים גיטין ס"ב ע"א — כמו ששנינו גורן עגולה סנהדרין ל"ו ע"ב.
 318 לא איברא סיהרא אלא לגירסא עירובין ס"ה ע"א. — לא פחות מתלתין וששה
 צדיקא סוכה מ"ה ע"א.
 318 זביננא לך זיגא דמטיא עד כרעך בעירובין ק' ע"ב איתא זביננא לך זיגא דמטו
 לך עד כרעך.
 318 שאני גידים גזיו ע' חולין ע"ז ע"ב — ככן שנה בלא חטא עיין יומא כ"ב ע"ב.
 318 אין אדם טורח בסעודה ומפסידה, כתובות י' ע"א. — זה שחוטמו שקוע בכורות מ"ג ע"ב.
 318 וכל כלה שענינה נאות אין כל גופה צריך בדיקה תענית כ"ד ע"א ע"ש.
 318 דלא לחמטן אליתיהו, שבת נ"ד ע"ב. — קב חומטון שבת ל"א ע"א ע"ש

- 319 גין היוצא מתחת הפטיש ב"ק ס"ב ע"ב, ב"ב כ"ו ע"א. סי' רפח
שכל מי שיש לו קנאה בלבו עצמותיו מרקיבין שבת ק"ב ע"ב. — אש אוכלת
319 ואינה שותה וכו' יומא כ"א ע"ב.
- 319 כדור של בנות עיין ירושלמי סנהדרין פ"י ה"א.
- 320 מס וסמך שבלוחות בנס היו עומדין, מגילה ב' ע"ב, שבת ק"ד ע"א וע' תו' ד"ה נבוב.
320 ונידר את הפרוכת נישין נ"ו ע"ב. — לוקוס עד מתי אתה מכלה וכו' סוכה נ"ו ע"ב.
- 322 לא ישנה אדם מן הרבנות ע' סנהד' צ"ב ע"ב ושם אי' לא ישנה אדם א"ע מן הרבנות.
322 גבריאול בשתים, ברכות ד' ע"ב. — שש נסים נעשו בו עיין סנהדרין צ"ב ע"ב. —
יתוש לחפית שבת ע"ז ע"ב ע"ש.
- 322 דביירי תרביצא תענית ו' ע"ב.
- 322 ד' נכנסו לפרדם וכו' עיין חגיגה י"ד ע"ב — שמיכאל שר הגדול עיין חגיגה י"ב
323 ע"ב, ועיין תוס' מנחות ק"י ע"א ד"ה ומיכאל. סי' רצא
הויין ליה בנים ותיקין, כתובות ע"ז ע"ב. — פתוך דיהה, שבועות ו' ע"א — זה
324 סנדלפון חגיגה י"ג ע"ב.
- 324 שהוא גבוה מחביריו מהלך ת"ק שנה עיין חגיגה י"ג ע"ב. — דילמא אאריא
325 וננבי כתובות ל' ע"א.
- 325 תונבא בעלמא נקטיה, יומא פ"ג ע"א. סי' רצב
- 325 אחויק להורדי וכו' ב"ב ו' ע"א. — מטרא קטירא דטייעי יומא כ"ג ע"א ולפינו
326 שם ליתא תיבת קטירא.
- 326 כי תניא הוא במוסתקי, ביצה ל"ג ע"ב. — אבל ב"ד שלמטה מלקין ומנקין
326 שבועות כ"א ע"א.
- 326 כל עבירות שבתורה נאמר בהן ונקח וכו' שבועות ל"ט ע"א. — חד מטייה
326 אספלידא וכו' ב"ב ד' ע"א.
- 326 שהשבועה חלה על ב' שבועות ל"ט ע"ב. — דילמא חרומי הרמוה וכו' ע' ע"ז ל"ח ע"ב.
326 שאר עבירות אם יש לו זכות תולין לו וכו' שבועות ל"ט ע"א — אנקטה ניגרי
326 ברייתא עיין ב"ק נ"ז ע"א.
- 326 מחינא לכו בסילווא דלא מבע דמא כתובות צ"א ע"א. — משניה אלתיה ותרביה
326 עיין חולין קכ"ז ע"א.
- 326 חזא רב נחמן סיוטא בחילמיה יומא כ"ב ע"ב ע"ש. — סיוטא בעלמא הוא דנקיט
326 ליה ב"ק ל"ז ע"ב ע"ש.
- 326 דמטיט ליה ב"ב קס"ג ע"א — עמא פויזא שבת פ"ח ע"א. כתובות ק"ב ע"א.
326 כמו אדייה אדויי ב"ק י"ט ע"ב. — תבריה ר"ע לנוויה, שם ה' ע"א. — כדאמר
326 בנדרים ס"ה ע"א ע"ש.
- 327 בשעה שא' הקב"ה לא תשא שבועתי ל"ט ע"א. — זריוות מביא' לירי זהירו' ע"ז כ' ע"ב.
327 גיריה דיריה הוא דאהנו ביה, חולין ט"ז ע"ב — תמרי מקמי נהמא כתובות י' ע"ב.
327 ליפול בהא סתר ופטר ע' יבמות צ"ז ע"ב ושם איתא ליפול בכל סתר פטר.
327 שמתקבצין לראות במזומטי וכו' חגיגה י"ד ע"ב ע"ש. — ההוא פומט מקרי
327 מנחות כ"ח ע"א ע"ש.
- 327 טוביה דשמע ואדיש חלפיה בישתא מאה, סנהדרין ד' ע"א ע"ש.
- 327 לאיי אפנוי מפני ב"ק כ"ח ע"ב, וגירסתו כג' הערוך ערך לאיי, וע' שבת ס"ד ע"א.
328 מטייל ואויל קינא וכו' ב"ק צ"ב ע"ב. סי' רצג

- במס' שבת מפרש נזחא דגמלא וכו' לפנינו בשבת ליחא ע"ש ק"ט ע"א. ועיין
 328 פסחים ק"ב ע"ב. ונרא' דג' אחרת היה לו בזה.
 328 ודאדא לפנינו בפסחים שם דא דא כב' תיבות ע"ש.
 328 מעשה בחסיד א' הכוונה להא דשבת הג"ל — רבה ורב יוסף מצלחי ציבי שבת שם.
 328 יין הליוסטון כשר לנסכים ע' מנחות פ"ו ע"ב. ופ"ו ע"א. ב"ב צ"ו ע"ב ע"ש.
 328 שיתן מיני לפדא כ"מ פ"ד ע"ב. ועיין שבת ל"ו ע"ב רש"י ד"ה לפדא.
 328 עושיין אנומליין בשבת. שבת קל"ט ע"ב. — אל יהי מלבושך של שבת וכו' שם ק"ג ע"א.
 328 כל המקיים שלש סעודות בשבת וכו' שם ק"ח ע"א. — על שתי ככרות וכו'
 328 ברכות ל"ט ע"ב. שבת קי"ו ע"ב.
 328 נקט תרתין ובצע חזא שם.
 עד כאן פסול שמנים וכו' ט"ם וצ"ל עד כאן פסול פתילות מכאן ואילך פסול
 328 שמנים. שבת כ' ע"ב.
 329 לא בשביל שיפשר וכו' לפנינו בשבת מ' ע"ב לא בשביל שיחמו וכו'.
 329 במה מענגו במאכל ומשתה עיין שבת ק"ח ע"ב.
 329 ל"ו עלי וקדשו את השבת ע' ביצה ט"ו ע"ב. — דכל מזונותיו של אדם וכו' שם ט"ו ע"א.
 329 יוסף מוקיר שבי, שבת ק"ט ע"א. — פ"א נתארחתי וכו' ע' שבת שם כמה שינוים.
 329 דיבור אסור הרהור מותר שם ק"ג ע"ב. שם ק"ג ע"א. — השוה הכתוב אשה
 329 לאיש וכו' פסחים מ"ג ע"א.
 329 פוסקין צדקה וכו' שבת ק"ג ע"א ע"ש. — דפ' מי שההשיך וכו' ע' קנ"ו ע"א כל הענין.
 330 דהא פסיק רב אשי וכו' דאפילו בשוכח וכו' שם קמ"ב ע"ב.
 זכריהו על היין וכו' עיין פסחים ק"ו ע"א. ולעיל ס"י ק"ז. — שאדם מצווה וכו'
 330 עיין שבת נ"א ע"ב. קנ"ג ע"א. ע"ב.
 333 מלפסחו ומחבקתו ומביאתו ליום הדין עיין ע"ז ה' ע"א.
 333 שקורין לחרדל טוב מסכן עיין עירובין נ"ג ע"ב.
 333 מיום שחרב בית המקדש וכו' סנהדרין ע"ה ע"א.
 333 בגדים שלבשה שהרית לא לבשה ערבית יומא ל"ה ע"ב.
 334 ריגלא בחבריה ידע עיין ע"ז כ"ב ע"ב ובערוך ערך דגל.
 344 דקאמר לה נעמי אסור לן לילך הויץ לתחום שבת וכו' יבמות מ"ו ע"ב. ס"י שיא
 345 אילו עשרת ימים שבין ר"ה ליום הכיפורים ר"ה י"ח ע"א.
 346 סדר הברכות הוא מונה חולין כ"ו ע"ב.
 346 סדר ברכות וכו' וכולל מלכיות עם קדושת השם ותוקע וכו' ר"ה ל"ב ע"א ובר"ע ע"ש.
 346 אין פוחתין מעשרה מלכיות וכו' שם.
 346 דכתיב בהן שופר. משמע דהכי הוה גרים בדבריו רב יוסף. וע' ברש"י ד"ה כנגד וכו'.
 346 ובפרקי דר"א פ"ג מפרש להו וכו' וע' ר"ה ל"ב ע"א. ומנילה כ"א ע"א.
 ב"ה מתחיל בתורה ומשלים בבניא וכו' ר"ה ל"ב ע"ב והא תניא המשלים בתורה
 347 הרי זה משובח וליתא תיבת זריו ע"ש.
 347 הכל חייבין בתקיע' שופר ר"ה כ"ט ע"א. — אין מעכבין את הנשוי וכו' ל"ג ע"א. ס"י שמו
 והשומע מן המתעסק לא יצא וכו' שם ל"ב ע"ב. — יצא תקיעת שופר ורדיית
 347 הפת וכו' שם כ"ט ע"ב.
 347 כל שנה שאין תוקעין לה בתחילה וכו' שם ט"ו ע"ב איתא בתחילתה.
 דאמר רבה הכל חייבין בתקיעת שופר וכו' כ"ט ע"ב. — למה תוקעין בשופר
 347 של איל וכו' ט"ו ע"א.

- כל השופרות כשירין וכו' שם כ"ז ע"א והיה במשך בקרן וכו' בשמעכם את קול
 347 השופר וכו' והוא כני' בהיג והר"ף והרא"ש ע"ש.
- וכן כהן גדול אין נכנס וכו' שם.
 347 אר"ע שכן בערבייא קורין לדיכרא יובלא. עיין ר"ה כ"ז ע"א.
- שופר שנסרק ודבקו פסול, דיבק שברי שופר פסול, וכו' דהוה ליה נשתי
 348 שופרות עיין ר"ה שם, ובפרש"י, ועיין בתוס' ד"ה שופר וכו'
 348 נררו והעמידו על גילרו כשר ע"ש כ"ז ע"ב דאיתא נררו בדלת.
 348 ציפהו זהב במקום הנחת פה פסול וכו' ר"ה כ"ז ע"ב.
- כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן, ובגדה כ"ז ע"א איתא כדי שיאחזנו בידו
 348 ויראה לכאן ולכאן טפח.
- היה קולו דק או עבה או צרור כשר ר"ה כ"ז ע"ב ועיין בביאורי אות ד'.
 348 או לתוך הפיטום כן הוא ג"כ גירסת הר"ף והרא"ש במ"ם ולפנינו שם כ"ז ע"ב
 349 הפיטום בסמ"ך והוא מלשון הגמ' ביצה ט"ז ע"ב בעלי פטסין.
- אמר רבא שמע מקצת תקיעה בכור וכו' לפנינו ר"ה כ"ז ע"ב הגירסא אמר רבה
 וכו' אך גירסת המחבר כגירסת הרא"ש והר"ן רבא, ועיין בפרש"י כ"ח ע"א
 349 ר"ה ה"ג וכו' המשמע דגרס נמי רבא.
- כל היום כשר לתקיעת שופר, מגילה כ' ע"ב.
 349 אמר רבא בשופר של ע"ז לא יתקע וכו' לפנינו ר"ה כ"ח ע"א איתא רב יהודה,
 349 וגירסתו הוא כגירסת הר"ח והרא"ש פרק ראווה ב"ד ס"ו ט'.
- בכלים שנשחמשו לע"ז וכו' ע"ז נ"א ע"ב.
 349 המורד הנאה משופר אסור, הוא כגירסת ה"ג ה' ר"ה, ולפנינו כ"ח ע"א אי' מותר ע"ש.
- שופר של ר"ה אין מעבירין עליו את התחום שם ל"ב ע"ב וע' בפרש"י ובטוב"י ס"י תקפ"ו.
 349 תקיעות וברכו' דעלמ' כגון תעניות וכו' שם ל"ד ע"ב ע"ש וע' בפרש"י, ובר"ן פ"ד דר"ה.
 349 תקיעות וברכות של ר"ה ושל יוה"כ מעכבות זו את זו, לפנינו ל"ד ע"ב ליתא
 350 לתבות זו את זו.
- מאי טעמא אמר רבא אמר להם הקב"ה לישראל וכו' לפנינו שם אמר רבא אמר
 350 הקב"ה אמרו וכו' ע"ש.
- מנין שבשופר וכו' עיין שם ל"ג ע"ב, ועיין בביאור אות ת'.
 350 התקין ר' אבהו בקיסרי וכו' ע' לפנינו ל"ד ד"א ובביאור אות א' ע"ש.
- כדי לערבב את השטן ע"ש ט"ז ע"ב ועיין בביאורי אות ב'.
 351 רב פפא בר שמואל הוה קא מצלי ביהודי וכו' שם ל"ד ע"ב ושם איתא קם לצלווי
 351 וכו' כי נהירנא לך ע"ש.
- יחיד לא בירך אין חבירו מברך לו, ולפנינו ל"ד ע"ב אין חבירו מברך עליו
 352 וכגירסתו הוא בבב"ג.
- כשם ששי"צ חייב כך כא"ז חייב, ולפנינו במשנ' שם ל"ג ע"ב אי' כך כל יחיד ויחיד חייב.
 352 דאמר רב אחא אי"ז שמעון חסידא פומר היה ר"ג, ר"ה ל"ה ע"א ושם איתא רב
 352 אחא בר עזירא אי"ז שמעון חסידא.
- שעת השמד היתה ותקנהו בסדר המוסף, עיין ר"ה ל"ב ע"ב ובפרש"י ובתוס'
 352 ד"ה בשעת וכו', ובתניא ס"י ע"ה ובביאורי.
- בזמן שיש שני שליחי צבור הראשון מקרא את ההלל והב' מתקיעו שם ל"ב ע"ב ע"ש.
 352 למה תוקעין ומריעים בשיב' ותוקעין ומריעין בעמיד', שם ט"ז ע"ב הלשון משוג' ע"ש.
- א"ר פינחס בשם ריב"ל למה תוקעין בתפילת המוספין וכו' ע' פסיקתא רבתי פ"מ.
 353

- 353 וששאלתם ביחיד שקורא הלל וכו' עיין לעיל סי' רכ"ז ובביאורו שם אות י'.
- 354 כאותה ששינונו בפ' בני העיר בד"א וכו' עיין מגילה כ"ו ע"א וע"ב.
- 354 אחת מדברי תורה ושתיים מדברי סופרים, שם ל"ד ע"א ע"ש.
- 355 שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא וכו' שם.
- 355 ג' לנעילת שערים וט' לתמיד של שחר וט' למוספין וכו' סוכה נ"ג ע"ב ע"ש.
- 355 כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן ר"ה כ"ט ע"א.
- 355 חוץ מברכת הפירות וברכת המזון וכו' כן הוא גרסת בה"ג ה' ר"ה, ולפנינו ר"ה שם חוץ מברכת הלחם וברכת היין וכו'.
- 355 רועה שהרביץ צאנו אחורי בית הכנסת וכו' עיין תוספתא פ"ב דר"ה.
- 355 היה עובר אחורי ביה"כ ושמע קול השופר או קול מגילה וכו' ע' ר"ה כ"ט ע"א.
- 356 אמרו לו לר' גמליאל לדברך למה צבור מתפללין וכו' שם ל"ד ע"ב.
- לא פטר ר"ג אלא עם שבשרות שם ל"ה ע"א. — והלכתא אומר זמן בר"ה ויה"כ
- 356 וכו' עירובין מ' ע"ב.
- 356 אבל פורס לבניו ולבי"ב כדי לחנכם במצות ר"ה כ"ט ע"ב ע"ש, וע' רש"י עירובין שם.
- אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מפני מה אין אומרים שירה וכו' ר"ה ל"ב ע"ב
- ושם איתא מפני מה אין ישראל אומרים שירה וכו' וכן הוא בערכין י' ע"ב,
- 356 ועיין בתוס' שם ד"ה אמרו וכו'.
- 356 בראשונה היו מקבלין ערות החדש כל היום וכו' שם ל' ע"ב.
- 357 וכבר נחלקו גדולי הדור על מוספי ר"ה וכו' עיין בביאורי אות ע'. סי' שכ"א.
- 357 ראוין היו ישראל להקריב קורבנותיהם בכל שעה עיין זבחים ו' ע"ב.
- 359 הביאו כפרה עלי' על שמעטתי את הירח, עיין שבועות ט' ע"א חולין ס' ע"ב,
- 359 ולחני ר"ה שחל להיות בשבת דאיכא תלתא מוספי מוסף דשבת, ודר"ה, ודר"ה
- 359 עיין סוכה נ"ד ע"א.
- 359 וזיה פוטר עצמו כדב' הננאל עיין ר"ה ל"ה ע"א כיון שאמר ובתורתך כתוב וכו'.
- ושני שעירים לכפר וכו' האחר שעיר של ר"ה והשני שעיר של ר"ה וכו' עיין
- 359 בביאורי אות ג'.
- 360 ועוד ראייה לדבר בתוספ' דקתני ל"ב שעירים וכו' ע' תוספתא פ"ק דשבועות.
- 360 דפסקינן הלכתא כר"ג ועיין מ"ק כ"ד ע"ב ובשור וכו' סי' שצ"ט. סי' שכ"ב
- מלמד שהקב"ה אינו שמח על אבדן מעשה ידיו וכו' סנהדרין ל"ט ע"ב ע"ש
- 360 מגילה י' ע"ב ע"ש.
- 361 וליוצא ולבא אין שלום אמר ר' יוחנן זה היוצא מתלמוד לתלמוד חגיגה י' ע"א ע"ש.
- 361 וזהו שהוקשה לו לר' דאיתא במס' ברכות מקדש ישראל ור"ת, וכן בסנהדרין וכו'
- 361 עיין ברכות מ"ט ע"א סנהדרין מ"ב ע"א.
- 361 שעברו את תמוז עיין תענית כ"ט ע"א.
- השתא דאמרת סימנא מילתא היא יהא אינש רגיל למיחוי כריתות ו' ע"א ושם
- איתא למיכל וגירסתו גם בכריתות למיחוי כראיתא בהוריות י"ב ע"א, וכן גירסת
- 362 הערוך ערך קר ו' בכריתות למיחוי, והשור א"ח סימן חפ"ג נרים למיכל, סי' שכ"ג
- 362 ומלך היה מתפלל בכל יום בכרועה ברכוי ל"ד ע"ב, וע' מדרש בריד פל"ט, סי' שכ"ד
- אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלוש אחרונות ברכות
- 362 ל"ד ע"א ע"ש.
- 362 סי' שכ"ה
- כל המשנה ממטבעו שטבעו חכמים בכרכות לא יצא ידי חובתו וכו' ברכות
- 366 מ' ע"ב.
- 366 סי' שכ"ו

- צא ולמד ממעשה פילגש בגבעה שלא ביהנו מה אירע להם עיין יומא ע"ג ע"ב.
 366 ושבועות ל"ה ע"ב. סי שכח
- ניבעי רחמי אכפנא דכי יהיב רחמנא חיי לשיבעא הוא דיהיב וכו' עיין
 366 תענית ה' ע"ב.
- למה דוד דומה לסוחר וכו' סנהדרין ק"ז ע"א. ע"ש ובמדרש ויר' פ"ה.
 366 כמאן מצלינן האידינא זה היום תחילת מעשיך וכו' ר"ה כ"ז ע"א. סי' שלב
- 371 דהא קיימא לן שר' אליעזר שמותי הוא וכו' שברכוהו וכו' עיין ב"מ נ"ט ע"ב
 ורש"י שבת קל"א ע"ב ד"ה שמותי וכו' ותוס' שם ד"ה דר"א. ותוס' ביצה
 371 ל"ד ע"ב ד"ה ואומר וכו' ותוס' גדה ו' ע"ב. סי' שלב
- יש מהזורים שכתוב בהן וכו' עיין מש"כ בזה בכיאווי לספר תניא
 371 רבתי סי' ע"ה. סי' שלג
- 372 שהרי בתשרי נברא העולם וכו' עיין ר"ה כ"ז ע"א. סי' שלה
- שמוכיח בשבת פ' מפנין דמיכאן ואילך אם אמרה אין מחללין וכו' עיין
 372 שבת קכ"ט ע"א. סי' שלו
- 372 אין שמד ואין שלום רצו מתענין רצו אין מתענין ר"ה י"ח ע"ב ע"ש.
- 372 ודרשינן לעשרת ימי תשובה אשר עיכבו מן השמים וכו' שם י"ח ע"א. סי' שלו
- 372 אחינו נאמר באנשי ניגוה וכו' שקם ותעניתם לא נאמר אלא כי שבו תענית ט"ז ע"א.
- 373 כאן ביחוד כאן בצבור וכו' ר"ה י"ח ע"א.
- 374 מצות וידוי ערב יוה"כ עם חשיכה עיין יומא פ"ז ע"ב. סי' שמג
- 374 זעירי בר חמא וכו' עיין יומא ע"ה ע"א.
- 375 כמה מלקין אותו ארבעים חסר אחת וכו' מכות כ"ב ע"א. סי' שמד
- אמר רבא כמה טיפשי הני גברי דקיימי מיקמי ס"ת ולא קיימי מיקמי גברא
 375 רבה וכו' מכות כ"ב ע"ב ע"ש שינוי.
- 375 דחייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתם. ע"ש כ"ג ע"א שינוי.
- 375 ואין מלקין אותו לא עומד ולא יושב אלא מוטה וכו' שם כ"ב ע"ב.
- אמר רב ששת מניין לרצועה שהיא של עגל וכו' שם כ"ג ע"א איתא אמר
 375 רב ששת משום ראב"ע מניין לרצועה שהוא של עגל וכו'.
- אמר רב חסדא מניין לרצועה שהיא מוכפלת שם איתא אמר רב חסדא אמר
 375 ר' יוחנן וכו'.
- 375 בקראי תהא עיין כריתות י"א ע"א.
- יוה"כ אסור באכילה וכו' והיתה זאת לכם לחקת. עיין יומא ע"ז ע"ב דשם הביא
 המקרא והיתה לכם. אך בבה"ג פרק יוה"כ גירסתו כגירסת המחבר והיתה
 375 זאת לכם וכן היא ברי"ף וברא"ש. סי' שמה
- אסור לרהוץ מקצת גופו ואם היו ידיו מלוכלכות וכו' לפנינו יומא ע"ז ע"ב
 375 ליתא חיבת ידיו וכבר העיר בזה מהר"ב. וכן הוא בשו"ל סי' שייג ואם
 376 היו ידיו וכו'.
- 376 כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בט"ב בין ביוה"כ. עי' יומא פ"ז ע"א ועיין בבה"ג.
- 376 הרי שהיה מהלך להקביל פני אביו או פני רבו וכו' יומא ע"ז ע"ב ע"ש.
- ובלבד שלא יוציא ידו משפת חלוקו. ולפנינו שם ובלבד שלא יוציא ידו
 376 מתחת הפת חלוקו.
- אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו ואם היה חולה או שיש לו חטטין בראשו
 376 מותר. לפנינו שם סך כדרכו ואינו חושש

- 377 דאמר שמואל כל מחמת סכנת עקרב מותר שם ע"ה ע"ב ע"ש.
 דהא רב יהודה נפיק בסנדל דחייטני וכו' רבא נפיק בדיקולי עיין שם שינוים
 377 ובערוך ערך דקל.
 377 מאי טעמא אשר יעשה אותם האדם ודזי בהם ולא שימות בהן עיין יומא פ"ה ע"ב.
 387 עוברת שהריחה קודש או בשר חזיר וכו' יומא פ"ב ע"א ע"ש.
 378 אמרי דבי ר' ינאי הולה אומר צריך אני. לפנינו פ"ג ע"א אמר ר' ינאי. וגירסתו
 כגירסת הבה"ג ע"ש.
 378 אמר רבא הולה שאמדהו כנרוגרת אחת וכו' מנחות ס"ד ע"א ולפנינו שם
 איתא אמר רבה וכו'.
 378 מי שאהוו בולמוס מאכילין אותו אפילו דברים טמאים וכו' יומא פ"ג ע"א.
 רב הונא בריה דרב יהושע אמר סלת נקיה בדבש. רב פפא אמר קמחא דשערי
 בדבש ע"ש פ"ג ע"ב ושם איתא אף סולת נקיה בדבש. רב פפא אמר
 378 אפילו קמחא דשערי בדובשא.
 378 ציר שעלה ירק מצטרפת לככותבת ביה"כ וכו' עיין יומא פ' ע"ב. חולין ק"כ ע"א.
 378 ת"ר יש שאמרו הכל לפי מה שהוא אדם וכו' עיין עירובין ל' ע"ב. פ"ז דכלים
 378 משנה י"א ועיין בביאור אות ד'.
 378 כמה ישחה ויהא חייב ב"ש אומרים כדי רביעית וכו' יומא פ' ע"א ועיין לעיל
 ה"פ אות נ"ז.
 378 אע"פ שאמרו אסור בכולן לא אמרו אלא בכחצי שיעור שם ע"ד ע"א ע"ש.
 378 ועיין גדרים פ' ע"ב.
 378 חצי שיעור ר' יוחנן אמר אסור מן התורה וכו' יומא ע"ד.
 378 ואמר רבא כל היכא דפליגי ר' יוחנן ור"ל הלכתא כר"י בר מהני תלת וכו'
 379 עיין יבמות ל"ו ע"א. כ"ב קכ"ט ע"ב. חולין ע"ז ע"א.
 379 ההוא כי פלגו זיתא דתרבא דנפל בדיקולא דבישרא חולין צ"ח ע"א.
 379 א"ר יוחנן שיעורין ועונשין הלי"מ עונשין מכתב כתיבי א"ר יודן וכו' עיין יומא
 379 פ' ע"א. ועיין בהנהות ד"ס שהביא גירסת ר' יודן ע"ש.
 379 אמר מר התירו לעוברת לאכול פחות משיעור וכו' עיין כריתות י"ג ע"א.
 379 אלא לומר לך כל האוכל ושותה בו מעלה עליו הכתוב וכו' עיין ר"ה ט' ע"א
 יומא פ"א ע"ב.
 379 וקיי"ל הלכתא כר' יוחנן דאמר בת שתיים עשרה שנה וכו' עיין יומא פ"ב ע"א.
 379 בהרצאת דברים הכתוב מדבר אתה אומר בהרצאת דברים וכו' ע"ש ל"ו ע"ב
 גירסא אחרת בכל הסוגיא.
 380 מצות וידוי ערב ויה"כ עם השיכה וכו' ע"ש פ"ז ע"ב.
 380 דתניא ועיניתם את נפשותיכם בתשעה יכול בתשעה מתענן וכו' ע"ש פ"א
 380 ע"ב ועיין בביאורי אות ת'.
 380 אמר ר' אלעזר א"ר הושעיא וכו' חט שאין מכיר בו אלא ה' יהו"כ מכפר וכו'
 380 כריתות כ"ה ע"ב ושם ליתא א"ר הושעיא.
 380 עבירות שבין אדם למקום יהו"כ מכפר וכו' יומא פ"ה ע"ב.
 380 כל המקניט את חברו אפילו בדברים צריך לפייסו וכו' שם פ"ז ע"א.
 380 המבקש מטו מחכירו אין צריך לפייסו יותר משלשה פעמים. שם איתא אל
 380 יבקש ממנו יותר משלש פעמים.

- אמר רב יוסף בר חנינא אמר ר' אבהו מוליך עשרה בני אדם וכו' ע"ש דליתא
 380 להאי אמר רב יוסף וכו'. ושם איתא מביא עשרה בני אדם. ועי' ד"ס בהגהות.
 381 אמר ר' יוחנן אחד עשר סמנין נאמרו למשה מסיני. מנ"ל א"ר הונא סמים
 381 תרי וכו' כריתות ו' ע"ב ע"ש.
 381 כל תענית ציבור שאין בה פושעי ישראל וכו' ע"ש.
 381 מקום שנהגו להדליק את הנר בלילי יוה"כ מדליקין וכו' פסחים נ"ג ע"ב.
 381 וראיה לדבר מההיא דרבא דהוה יתיב תרי יומי בתעניתא וכו' עיין ר"ה כ"א
 381 ע"א. ובירושלמי פ"א דר"ה ה"ד.
 381 תקיעת שופר חכמה ואינה מלאכה שבת קי"ז ע"ב.
 381 ואינו אסור להקוע בשבת אלא משום דלא ליתי לפלטולי וכו' ר"ה כ"ט ע"ב.
 382 הדלקה הראשונה אסורה ב' מותרת. ע' ברכות נ"ג ע"א. ופסחים נ"ד ע"א. ס"י שמו
 382 פעם אחת גזרו תענית ולא נענו וכו' עיין תענית כ"ה ע"ב. ס"י שמו
 384 וקורין חמשה בסדר וירא וכו' מגילה ל"א ע"א.
 384 שבר"ה נפקדו שרה רחל והנה, ר"ה י' ע"ב, ברכות כ"ט ע"א, יבמות ס"ד ע"ב.
 384 והעבר לפני התיבה ב"ה השני מתקיע. עיין ר"ה ל"ב ע"ב ושם איתא העובר
 385 וכו' ב"ט של ר"ה וכו'.
 387 במוסף של שנת מה היו אומרים וכו' עיין ר"ה ל"א ע"א גירסא אחרת. ס"י שנ
 391 אלמלא שבת אין שליה ציבור יורד לפני התיבה ערבית ע' שבת כ"ד ע"ב. ס"י שנא
 392 באחת קורין בסדר אהרי מות וכו' עיין מגילה ל' ע"ב ל"א ע"א. ס"י שנב
 393 לפי שאין תענית בלא צדקה וכו' ע' ברכות ו' ע"א. ובסנהדרין ל"ה ע"א. ס"י שנד
 393 וקורין בעריות כדי שישמענו וכו' ע' מגילה ל"א ע"א. ובתוס' ר"ה ובמנחה וכו'.
 393 שנפשו של אדם מתאוה להם וכו' עיין חגיגה י"א ע"ב. ומכות י"ג ע"ב. ס"י שנה
 393 אני ה' גורמים שאין לך רשות להרהר בהם וכו' עיין יומא ס"ז ע"ב.
 394 מנחה אין בה נשיאת כפים וכו' תענית כ"ז ע"ב.
 394 ושבהיה רבא עיין יומא פ"ז ע"ב ועיין ברא"ש ס"י כ'. וגירסת המחבר יותר נכונה.
 395 מר"ה ועד יוה"כ לא היו עבדים נפטרין לבתיהן וכו' עיין ר"ה ח' ע"ב. ס"י שנו.
 395 אמר שמואל מפני מה מברכין וכו' רב הונא בשם ר' אבהו בשם ר' יוחנן וכו'
 395 עיין בר"ר פ"ב ושם איתא דתני דבי ר' ישמעאל מפני מה מברכין וכו'
 396 רב הונא בשם ר' איבו בשם ר' יוחנן וכו' ע"ש.
 397 ת"ר העושה סוכה לעצמו אומר וכו' ע' סוכה מ"ו ע"א. ותוספ' פ"ו דברכות. ס"י שנו.
 397 בסוכות תשבו אין תשבו אלא כעין תדורו וכו' ע' סוכה כ"ח ע"ב. ובה"ג ה' סוכה.
 398 מאני מיכלא לבר מטטללהא וכו' עיין שם כ"ט ע"א דשם הגירסא מהוסף.
 398 ועיין מ"ח ע"א והיא כגירסת בה"ג.
 398 מחוקת ראשו ורובו ושלחנו כשירה וכו'. שם ג' ע"א.
 398 ושרגא פירש נר של חרס וכו' כן הוא לפנינו שם כ"ט ע"א ושרגא בויו. ועיין
 398 בה"ג וברי"ף ורש"י.
 398 הלכה כרבי מחבירו ולא מחבירו עירובין מ"ז ע"ב. פסחים כ"ז ע"א. ועי' ב"ב קכ"ה ע"א.
 398 א"ר סימון אמר ריב"ל עושה טפה שוחק וכו' עיין שם ז' ע"א כל הסוגיא.
 398 ועיין אות כ' בכיאווי שם
 399 חמתה מחמת סכך פוסלת בה ולא מחמת דפנות וכו'. ע"ש ז' ע"ב.

- 399 הכא קתני ושחמתה מרובה מצילתה פסולה וכו' ע"ש כ"ב ע"ב. ועי' בבה"ג פ"ק דסוכה.
 399 סוכת נגב"ך וכו' שם ה' ע"ב.
 399 הדלה עליה את הנפץ ואת הדלעת וכו' וכו' שם י"א ע"א.
 399 דאמר מר באספך מנרנך ומיקבך בפסולת גורן ויקב וכו' שם י"ב ע"א.
 399 הבילי קש וחבילי עצים וכו' אלא פעמים שאדם בא מן השדה וחבילתו ע"ש
 399 י"ב ע"א. ושם איתא מן השדה בערב וכו'. סי' שנה
 400 הני שווישי ושוצרי מסככין בהן עיין שם י"ב ע"ב ובפירש"י.
 400 המשלשל דפנות מלמעלה למטה שם ט"ז ע"א. שבת צ"ז ע"א. עירובין פ"ז ע"ב.
 400 הרחיק הסיכוך מן הדפנות שלשה טפחים פסולה י"ז ע"א ע"ש ובפירש"י.
 401 פירס עליה סרין מפני החמה או תחתיה משני הנשר וכו' י" ע"א ופירושו
 401 כפירש"י. ועיין תוס' ד"ה פירס וכו'.
 401 מנימין עכדיה דרב אשי אשמישא ליה כותנתיה במיא וכו' שם י' ע"ב.
 401 אויר שלשה בסוכה גדולה ומיעטו בין בקנים בין בשפודין וכו' שם י"ח ע"א.
 401 שיעורין הציצין ומחיצין ה"מ וכו' עירובין ד' ע"א. סוכה ה' ע"ב.
 401 כי אתאי הילכתא לגור וללבוד ולרופן עקומה וכו' שם ע"ב. סוכה ו' ע"ב.
 401 וכן בחצר שמוקפת אכסדרה סוכה י"ז ע"א.
 ר' פרש כך אמר אבא ארבע אמות פסולה וכו' לפנינו שם י"ח ע"א איתא ר'
 402 פירש כך פירש אבא וכו'.
 402 בסוכות תשבו ולא בסוכה שתחת הבית ולא בסוכה שתחת האילן וכו' ע"ש ט' ע"ב.
 402 העושה סוכתו כמין צרף או שסמכה לכותל וכו' שם י"ט ע"ב.
 402 הילכתא מאי ת"ש דאביי אשכחיה לרב יוסף דגני בכילת התנים בסוכה. שם
 402 ונראה שכך היתה גירסתו וכן הוא בבה"ג.
 403 ר' יהודה אומר נוהגין היינו שהיינו ישינים תחת המטות וכו' ע' כ' ע"ב.
 רב שרא ליה לרב אחא בר אדא למינגא בכילתא בסוכה וכו' לפנינו שם כ"ז
 403 ע"א לרב אחא ברדלא למנגא וכו' וגירסתו כגירסת הרי"ף ע"ש.
 403 החוטט בגדיש וכו' חדא משום גזירת אוצר וכו' עיין סוכה י"ב ע"א.
 403 גדולה מסככין בה קטנה אין מסככין בה של קנים וכו' כ' ע"א.
 404 זו וזו מסככין בה. כן הוא גירסת הרא"ש ולפנינו שם אחת זו ואחת זו וכו'.
 ת"ל חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים שם ט' ע"א איתא מנין לעצי סוכה
 וכו' ת"ל חג הסוכות שבעת ימים לה'. וכן הוא בספר יראים סי' קכ"ג.
 404 וגירסת המחבר הוא כגירסת הבה"ג ע"ש.
 405 ר"א אומר ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה וכו' שם כ"ז ע"א.
 406 והכי ילפינן לה בפ' בתרא דפסחים ששת ימים תאכל מצות. פסחים ק"ב ע"ב.
 406 ורבנן ההוא מאי קאמר וכו' עיין כ"ז ע"ב. ועיין בה"ג.
 406 כשם שאין אדם יוצא ידי חובתו ביו"ט הראשון של חג בלולבו של חברו שם כ"ז ע"ב.
 406 וכל אימת דעייל איניש לסוכה צריך לברוכי וכו' ע' סוכה מ"ז ע"א. ועי' בה"ג.
 406 דתניא תפילין כל זמן שמניחין מברך עליהון וכו' אמר רב מרי בריה דרב
 407 שמואל וכן הוא בבה"ג בריה. שם ברה דבת שמואל וכו'.
 407 כל אימת דמתנח להו מברך וכן גי' הבה"ג פי הישן. ובה"ג ה' תפילין ועי' לפנינו שם.
 407 אמר מר זוטרא חוינא להו לרבנן דבי רב פפא דכל אימת דמתנחי מברכי. ולפנינו
 407 שם איתא אמר מר זוטרא חוינא ליה לרב פפי דכל אימת דמתנח תפילין מברך.

- והלכתא סוכה ואח"כ זמן וכו' עי' רא"ש פ"ד דסוכה ס"י ד'. ובשו"ת נו"ב מהד"ק
 407 ס"י ל"ט. ובביאורי לתניא רבתי ס"י פ"ד אות ו'.
 407 אוכלין ושוחין עראי חוץ לסוכה וכו' שם כ"ה ע"א.
 וכמה אכילת עראי כדמעים צורבא מרבנן ועייל לכלה וכו' שם כ"ז ע"א כדמעים
 407 בר בי רב וכו'.
 407 מעשה והביאו לו לרי' יוחנן בן זכאי וכו' שם כ"ז ע"ב.
 407 הא כביצה בעי סוכה ובעי ברכה ע"ש כ"ז ע"א.
 407 כל שבעת הימים עושה אדם סוכתו קבע ואת ביתו עראי כ"ח ע"ב ע"ש.
 407 הולכי דרכים ביום פטורים מן הסוכה ביום וכו' כ"ז ע"א ע"ש.
 407 שומרי גנות ופרדסים פטורין בין ביום בין בלילה וכו' שם ועי' בביאורי שם אות נ'.
 408 כל שבעת הימים עושה אדם סוכתו קבע וביתו עראי שם כ"ח ע"ב.
 משתסרה המקפה, תנא המקפה של גריסין פירש ממהרת להתקלקל וכו' כן
 408 פירשיי כ"ט ע"א.
 408 היה ישן בסוכה וירדו נשמים וירד חוץ לסוכה וישן אין מטריחין וכו' עיין שם
 408 כ"ט ע"א, וגירסתו כגירסת הבה"ג.
 408 אלא מוריד הוא הכלים מן המנחה ולמעלה וכו' שם מ"ח ע"א ע"ש.
 408 ר' חייה בר אשי אמר פוחת בה ארבעה גירסתו כג"ה הבה"ג והרי"ף והרא"ש שם.
 409 דק"ל הלכתא מיחב יתבינן ברוכי לא מברכינן שם מ"ז ע"א.
 409 האי אפקותא דריקלא מסככינן בה, ואע"ג דאנידא וכו' שם י"ג ע"א ולפנינו
 409 אפקותא דריקלא מסככינן בהו אע"ג דאניד'.
 409 אמר רב חסדא אמר רבא בר רב שילא וכו' לפנינו שם אמר רבינא בר שילא וכו' ע"ש.
 409 שנים מחלוקת ר' יוסי ורבנן שם ועיין בחירושי אות ז'.
 410 בסוכות תשבו ולא בסוכה שתחת האילן וכו' שם ט' ע"ב ע"ש.
 410 תחתונה כשירה ועליונה פסולה אצטריכא ליה וכו', י' ע"א ע"ש. ס"י שנט
 410 סוכה המעובה כמין בית אעיפ שאין הכוכבים נראין מתוכה כשרה כ"ב ע"א ע"ש.
 410 מיהו לכתחילה בעי שיהו כוכבי חמה נראין מתוכה וכו' שם כ"ב ע"ב ועיין
 410 בביאורי אות ע'.
 מאי טעמא אמר רב יוסף גזירה שמא ירדם וכו' והיא גירסא נכונה מאוד
 411 ומתורין קושית הגר"ב ע"ש כ"ז ע"א.
 411 כותבות סירי גינהו ופירי לא צריכי סוכה, יומא ע"ט ע"ב, ועי' בביאורי אות ש'.
 412 היה אוכל בסוכה וירדו נשמים ויצא חוץ לסוכה ואכל וכו' היה ישן וכו' ע"ש כ"ט ע"א.
 412 לקמן שהגיע לחינוך אם יכול לאחוז בידו של אביו וכו' חגיגה ד' ע"א סוכה כ"ח ע"ב.
 412 ולעלות מירושלים להר הבית חגיגה ב' ע"א.
 412 ובעירובין נמי יהיב שיעורא וכו'. עירובין פ"ב ע"א ע"ש.
 413 קטן היודע לנענע בו וכו' עי' סוכה מ"ב ע"א, ובתו' סוכה כ"ח ע"ב ד"ה כאן וכו'.
 413 בביאה ליראות אבל בקרבן עולה וראייה אינו נראה לרי' שיהא חייב וכו' ועיין
 רש"י ותוס' חגיגה ב' ע"א ד"ה הכל וכו' וכרש"י ותוס' שם ד"ה איהו וכו',
 413 ורש"י ד"ה ב"ש וכו' גדול הבא ליראות וכו'.
 413 הכל עולין למנין שבעה ואפילו אשה וכו' מגילה כ"ג ע"א ע"ש ועיין תוס' ד"ה
 414 ל"ג ע"א ד"ה הא וכו' ותוס' עירובין צ"ו ע"א ד"ה דילמא וכו'.
 414 ואע"ג דפטורה מת"ת וכו' קידושין כ"ט ע"ב.

- מנהיג דת"ר תשבו כעין תדורו מיכן אמרו היו לו כלים נאים מעלם לסוכה
 415 וכו' סוכה כ"ח ע"ב ע"ש.
 415 ועוד בלולב וערבה קרי לה גר סתם שם מ"ה ע"א.
 415 וגבי ר' אבנה אמרינן וכו' שבת מ"ו ע"א.
 רבא אמר פוחת בה ד', וריביל מדליק בה את הנר, לפנינו מ"ה ע"א ר' חייא
 415 בר רב אמר ע"ש.
 כדאמרינן בפ"ק דשבת גבי תפלת ערבית רשות וכו' ע"ש ט' ע"ב תו' ד"ה הא לן וכו'.
 415 ובקידושין פ"ק נבי ילמד תורה בטהרה וכו' עיין קידושין כ"ט ע"א.
 415 וכן שלח ר' אביתר בני אדם העולים משם לכאן וכו' עיין נישין ו' ע"ב.
 415 גדולים קנו עצמן בני חורין וכו' שם ל"ט ע"א ע"ש בתוס' ד"ה הלכה וכו'.
 גבי ר' יהודה הנדואה בזה פירש למיתה וזה פירש לחיים וכו' ע"ש קידושין
 415 כ"ב ע"ב ועיין תוס' ד"ה וא"ד קמן וכו'.
 לולב הגוול והיבש סוכה כ"ט ע"א. אם לקחו מגוי בדמים כשר, ע"ש ל' ע"א. סי' שסב
 416 אם הוא כמוש לא לה ולא יבש כשר וכו' ע"ש ל"א ע"א.
 416 ארכו נ' טפחים וכו' ע"ש כ"ט ע"ב.
 416 וד' מינין מעכבין זה את זה ולא יצא ידי חובתו וכו' שם ל"ד ע"ב, מנחות כ"ו ע"א.
 416 והאתרוג שיעורו עד כאנו בנינוי פחות מאנו פסול, וזה כר"מ שם ל"ד ע"ב.
 ועיין בביאור אות מ'.
 416 לולב הגוול והיבש פסול וכו' לא שנו ביו"ט א' וכו' עיין ריש פ' כ"ט ע"ב.
 משום מצוה הבאה בעבירה שם ל' ע"א ועיין תוס' ט' ע"א ד"ה ההוא, ותוס'
 417 ל' ע"א ד"ה משום וכו'.
 אמר רבא הדם של מצוה אסור להריח בו וכו' כן הוא ג"כ גירסת הר"ף
 417 ולפנינו שם ל"ז ע"ב ואמר רבה וכו'.
 417 כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן וכו' שם ל"ט ע"א.
 417 חוץ מטבילת גר, עיין פסחים ו' ע"ב ותוס' ד"ה על הטבילה וכו'.
 417 ואינו יוצא ידי חובתו אלא דרך גדילתן. עיין סוכה מ"ה ע"ב.
 417 אמר רב יהודה דקיימי תלתא טרפי בחד קינא, ע"ש ל"ב ע"ב.
 417 שמיני רגל בפני עצמו לענין סדר קש"ב סוכה מ"ה ע"א.
 417 אתרוג תפוח סרוח כבוש שלוק כושי לבן או מנומר פסול וכו' שם ל"ו ע"א. סי' שסג
 417 עלתה חזוית, אבעבועות על רובו וכו' ע"ש ל"ד ע"ב. וכן פירש"י כמין אבעבועות דקות.
 דהא ר' חנינא מטבל בה ונפיק בה וכו' שם ל"ו ע"ב.
 418 מנהיג דת"ר ולקחתם שתהא לקיחה לכל אחד ואחד שם מ"א ע"ב ע"ש.
 418 מדרוה ליה למיכתב ולקחת וכו' כפירש התוס' ר"ה ולקחתם וכו'. סי' שסד
 418 ומעשה ברי"ג ור' יהושע וכו' שם ועיין בביאור אות ו', וזאת ז'.
 או כולם יפקירוהו וכו' ולאחר שברך צריך שיהא גם הוא מפקירו וכו' עיין
 419 מדרכי פ"ג דסוכה סי' תשנ"ז.
 419 פירש ללמוד נענוע או ברכתו, כן פירש"י שם מ"ב ע"ב.
 419 וא"ת הוה ליה למימר ויוציאו וכו' דאפילו הוא בשדה וכו' עיין תוס' מ"ג ע"א
 419 ד"ה ויעברנו וכו' ובביאורי אות ל'.
 420 דכולא עלמא מיהא כלים בשבת לא מטבילינן וכו' עיין ביצה י"ז ע"ב.
 420 לא יצא החייט במחטו שמא ישכח ויצא שבת י"א ע"א ע"ש ובתו' ד"ה שמא ישכח וכו'.

- כל מתנה שאינה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה נדרים מ"ה ע"א
 420 ועיין בר"ן ד"ה כל מתנה וכו'.
- 420 ובקידושין מיתיה ליה וכו' ליתא שם וצ"ל בכ"ב קליד ע"א.
- 420 דתנאי ברבר אהר ומעשה ברבר אהר בעינן וכו' גיטין ע"ה ע"א. ועיין בתוס'
 420 שם ד"ה לאפוקי וכו'.
- 420 כל תנאי שאינו כתנאי בני גר ובני ראובן אינו תנאי וכו' קידושין ס"א ע"א
 420 וכו' ועיין בכיבוד אהר את ק' ואות ר'.
- 421 ארבעה מינין שבלולב שנים מהן עושין פירות וכו' עיין מנחות כ"ז ע"א.
- 421 כדשלוהו מתם יבעון רחמי אתכליא על עליא וכו' הולין צ"ב ע"א ע"ש.
- 421 ארבעת מינין כשם שאין פוחתין מהן וכו' לא מצא אתרוג וכו' לפנינו סוכה
 421 ל"א ע"א גירסא אחרת ע"ש
- 421 וכולם כמושין כשרים יבשים פסולים, שם תיבת וכולם ליתא בספרים שלפנינו
 421 ואיתא במהרי"ץ גאות ובשאר ראשונים.
- 421 מה דתימא ליתא דלא תשתכח תורת אתרוג, לפנינו ל"א ע"ב איתא כי היכא
 421 דלא תשכח וכו'.
- 421 וכבר עלו זקני ב"ש וזקני ב"ה לעליית בן בתירא וכו' מנחות מ"א ע"ב. ושם
 421 איתא לעליית יוחנן בן בתירא וכו' ע"ש.
- 421 שיעור הדם וערבה שלשה ולולב ארבעה וכו' סוכה ל"ב ע"ב ע"ש ועי' בפרש"י. סי' שסה
 422 והלכה כרבי יוחנן מחבירו וכו' ביצה ד' ע"א ע"ש.
- 422 אמר רבא לולב בימין ואתרוג בשמאל וכו' הני תלת מצות והא חדא מצוה,
 422 לפנינו סוכה ל"ז ע"ב רבה ע"ש.
- 422 ילף לקיחה לקיחה מאזוב וכו' עיין סוכה ל"ג ע"א. ועיין ברי"ף וברא"ש שם.
 422 כמאן אזלא הא דתניא לולב מצוה לאוגרו לפנינו שם איתא מאן תנא להא
 422 דתנו רבנן ע"ש.
- 422 אתנאה לפנינו במצות שם וכו'. עיין שבת קל"ג ע"ב גזיר ב' ע"ב. וירושלמי
 422 פאה ה"א ומכילתא פ' בשלח.
- 422 ת"ר הותר אנדו אוגרו כמין ירק וכו' עיין סוכה ל"ג ע"ב וכגירסתו נראה שהיה
 422 ג"כ גירסת רש"י ע"ש.
- 422 חבל דלי שנפסק לא היה קושרו אלא עונבו וכו' שבת קי"ג ע"א ע"ש.
- 422 כל המצות כולן אין אדם יוצא ידי חובתו בהן אלא דרך גדילתן וכו'
 423 סוכה מ"ה ע"ב ע"ש.
- 423 דרך בויון לא נפיק וכו' שם מ"ב ע"א ע"ש ועיין ל"ז ע"א.
- 423 שתי הלחם ושני כבשי עצרת כיצד היה עושה מניח שתי הלחם על שני
 423 כבשים וכו' שם ל"ז ע"ב, ומנחות ס"א ע"א ע"ש.
- 423 אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן מוליך ומביא למי שהרוחות שלו וכו' סוכה
 423 ל"ז ע"ב ושם איתא רק ר' יוחנן וכו' ע"ש ובמנחות ס"ב ע"א ועי' בכיבוד אהר את ת'
 423 שירי מצוה מעכבין את הפורענות וכו' סוכה ל"ח ע"א ע"ש, ובמנחות ס"ב ע"א.
- 423 אמר רבא וכן לולב, במנחות איתא אמר רבה, וכן הביא גם המחבר לקמן ע"ש.
- 424 מלמד שהבהנים אוכלין ובעלים מתכפרים פסחים ג"ט ע"ב ע"ש.
- 424 העושה לולב לעצמו אומר וכו' סוכה מ"ו ע"א.
- 424 ומוליך ומביא מעלה ומוריה, שם ל"ח ע"א וכן בלולב.
- 424 לולב הגזול והיבש פסול וכו' סוכה כ"ט ע"ב.

- 424 כפת כתיב וכו' ל"ב ע"א ע"ש.
- 425 יבש פסול לפי שאינו הדר וכו' שם כ"ט ע"ב.
- 425 דעביד כי חופיא שקורין אשקובא כפירש"י שם ל"ב ע"א.
- 425 אמר רב הונא בר חנינא ל"יש אלא נקטם וכו' לפנינו שם ל"א ע"ב אמר רב הונא ל"יש אלא נקטם וכו'.
- 425 ואמר רב פפא האי לולבא דסליק בחד הוצא וכו' לפנינו שם ל"ב ע"א איתא ואמר רבא האי לולבא וכו'.
- 425 בעי רב פפא נחלקה התיומת מהו וכו' שם ע"ש.
- 426 אבל כמוש שקורין פלמרי כשר וכו' שם ל"א ע"א כמושים כשרים ועיין בפרש"י.
- 426 הדם הנוול והיבש פסול, שם ל"ב ע"ב.
- 426 ת"ד ענף עץ עבות. עץ שהוא עבות וענפיו חופין את עצו וכו' שם ל"ב ע"ב ע"ש.
- 427 אמר רב חסדא הדם שוטף לסוכה עץ עבות ללולב וכו' שם י"ב ע"א ע"ש.
- 427 תניא ר' ישמעאל אומר פרי עץ הדר אחד וכו' שם ל"ד ע"ב.
- 427 אמר רב אויא א"ר חור בו ר' ישמעאל וכו' לפנינו שם איתא אמר ביראה א"ר אמי חור בו וכו'.
- 427 וכתבתם כתיבה תמה, שבת ק"ג ע"ב.
- 427 ערבה נוולה ויבשה פסולה בלולב דלכם אכולהו קאי כפרש"י שם ל"ג ע"ב.
- 428 דבעל לישנא דמתיבוחא הוא וכו' מויק ב' ע"א ע"ש.
- 428 ערבי נחל הגדילות על הנחל וכו' סוכה ל"ג ע"ב ע"ש כל הענין.
- 428 אויהו ערבה ואיהו צפצפה ערבה קנה שלה ארום וכו' שם ל"ד ע"א. סי' שסו
- 428 א"ר יוסי א"ר יוחנן משום ר' נחוניא איש בקעת בית חוורתא עשר נטיעות וכו' לפנינו שם דאמר רב אסי א"ר יוחנן וכו' ולקמן מ"ד ע"א, ובמ"ק ג' ע"ב איתא דאמר רב אסי א"ר יוחנן משום ר' נחוניא וכו'. ובתענית ג' ע"א דאמר ר' אמי אמר ר' יוחנן.
- 428 פירש אלו ג' שאלות נשאלו בביהמ"ד מנין להם מן התורה וכו' ע"ש בפרש"י ל"ד ע"א.
- 428 ואע"ג דנפקא לך מנאמר בשני וכו' ב"ו מים וכו' שבת ק"ג ע"ב, תענית ב' ע"ב ע"ש.
- 428 אמר ר' אמי ערבה צריך שיעור, ואינה ניטלת אלא בפני עצמה וכו' סוכה מ"ד ע"ב.
- 428 סי' שסז
- 428 אמר רב נחמן שלשה בדי עלין לחין וכו' שם, ועיין ברא"ש בשם תשובת הגאונים, ועיין בכיאו"ר אות ל'.
- 429 אמר אייבו הוה קאימנא וכו' אייבו וחוקיה בני ברתיא דרב אייתו ערבה וכו' שם מ"ד ע"ב.
- 429 סי' שסח
- 429 פרי עץ שטעם עצו ופריו שוה הוי אומר זהו אתרוג וכו' רבי אומר אל תקרי וכו' ל"ה ע"א ע"ש.
- 430 עלתה חזוית על מיעוטו אמר רב חסדא לא שנו וכו' שם ל"ה ע"ב ע"ש.
- 430 תנא ר' יצחק בן אלעזר ניטלה בוכנתו פירש רבינו במתניתין תנא פיטמתו בוכנתו שם, ועיין בכיאו"ר אות א'.
- 431 דאנליד כאהינא סומקא כשירה, והא אנן הגן וכו' ל"ה ע"ב.
- 431 סי' שע
- 431 במקצתה פסול דמנומר הוא כן פירש"י ל"ו ע"א.
- 431 תני עולא בר חיננא ניקב נקב מפולש. לפנינו חנינא במשהו וכו' אנקב ולא חסר קאי וכו' כל זה לשיטת ולשון רש"י.
- 431 חסר קאי וכו' כל זה לשיטת ולשון רש"י.
- 431 אתרוג כושי פסול והתניא אתרוג כושי כשר וכו' שם.

- 432 אתרוג תפוח סרוח כבוש שלוק כושי לבן ומנומר פסול וכו' סוכה ל"ו ע"א.
- 432 הבוסר, קטן כמין פול הלכן כן פירש"י שם וע' תוס' ד"ה אתרוג הבוסר וכו'.
- 432 כדאמר בר"ה הוא בוסר הוא גירוע הוא פול הלכן וכו' ליתא בר"ה. אך איתא בברכות ל"ו ע"ב, ובפסחים נ"ג ע"א.
- 432 גידלו בדפוס, שעשה לו דפוס כשהוא קטן ונתנו בתוכו במחובר וכו' כן פירש"י סוכה ל"ו ע"א.
- 432 אתרוג שנקבחה עכברים אמר רב אין זה הדר איני והא ר' חנינא וכו' שם ל"ו ע"ב ע"ש.
- 432 שיעור אתרוג קטן ר"מ אומר כאנזו וכו' ובגדול כדי שיאחו שתים בירו אחת וכו' ע"ש ל"ד ע"ב. ועיין רש"י ל"א ע"ב שנים בירו אחת גרסינן. ס"י שעב אמר רבי מעשה בכני ברק שהיו מורישיין לולביהן. לפנינו ל"א ע"ב מעשה בכני כרכין וכו'. ובאויז ח"ש ס"י ש"ו איתא מעשה באנשי כרכום וכו'. ס"י שעג ולולב שיש בו הדסים כהלכתן עיין בכיאוורי אות צ'.
- 433 העושה סוכה לעצמו מברך שהחיינו וכו' העושה לולב לעצמו וכו' עיין סוכה מ"ו ע"א.
- 434 ס"י שער.
- 434 היתה עשויה ועומדת אם יכול לחדש בה דבר וכו' עיין ירושלמי סוכה פ"א ה"ב. ובתוס' סוכה ט' ע"א.
- 434 ויש שאונדוין אותו בנימוניות של זהב מלמעלה ובמינו למטה עיין שם ל"ו ע"ב.
- 435 שכח והוציא את הלולב להרהר פטור מפני שהוציא ברשות וכו' עיין שם מ"א ע"ב.
- 436 והיכן היו מנענעים בהודו לה' תחילה וסוף וכו' שם ל"ו ע"ב.
- 436 היה קורא ק"ש לולבו בירו, היה מתפלל לולבו בירו היה קורא בתורה וכו' ע"ש מ"א ע"ב.
- 436 משום דר' פרנק וכו' שבת י"ד ע"א, מגילה ל"ב ע"א.
- 436 מתורגם לולבו בירו ליתא לפנינו, ובסמ"ג עשין מ"ד איתא ע"ש.
- 436 ובשחל במוצאי שבת אומר ותודיענו וכו' ברכות ל"ג ע"ב.
- 436 ואין צריך להזכיר של יום טוב עיין שבת כ"ד ע"ב, וברש"י שם.
- 436 מה להלן מעומד דכתיב בקמה ודרשינן בקומה וכו' עיין רא"ש סוף פסחים, ובפסיקתא דר' טוביה פ' לך לך.
- 437 ס"י שעה
- 437 איתקש ברכה לשירות עיין סוטה ל"ח ע"א. ועיין בכיאוורי אות ע'.
- 437 בסוף ה"פ בחסדו עיין סוכה ל"ו ע"ב, וברש"י ד"ה תחילה, ובחזו' ד"ה בהודו וכו'.
- 437 וצריך להתיו וכו' ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד.
- 437 ואם שבת הוא אין נוטלין את הלולב משום דרבה, שם מ"ב ע"ב.
- 437 והן מ"ח ימים שהיחיד גומר וכו' ערוכין י' ע"א, תענית כ"ח ע"ב.
- 437 חלוק בפרי החג ערוכין י' ע"ב.
- 438 באחת קורין חמשה שור או כשב וכו' עיין מגילה ל"א ע"א.
- 438 ואע"ג דקבעינן הלכתא כרב הננאל אמר רב דאמר ביון שאמר ככתוב וכו' עיין ר"ה ל"ה ע"א.
- 439 ס"י שעזו
- 439 וכל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מנסה הרוח חולין ק"ו ע"א.
- 440 אבל אין מברכין על המאור ועל הבשמים פסחים נ"ג ע"ב, ושם נ"ד ע"א ע"ש. ס"י שם יום טוב שהל להיות באמצע שבת אומר המבריל וכו' סדר הברלות הוא מונה חולין כ"ו ע"ב, ע"ש.
- 440 אלו ז' ימי החג וגם לשמונה זהו שמיני של חג עיין עירובין מ' ע"ב ושם איתא שבעה אלו שבעה ימי פסח וכו'.

- 441 לימד על חולו של מועד שאסור בעשית מלאכה וכו' חגיגה י"ח ע"א.
 441 ביו"ט הראשון של חג קורין ב' מועדות שבתורת כהנים, מגילה ל' ע"ב.
 אבוי אמר שני ידחה וכו' עיין סוכה נ"ה ע"א, וברש"י ד"ה אתקין אמימר,
 441 ומגילה ל' ע"ב רש"י ד"ה קורין וכו'.
 442 כל דטפי מילתא מהבריה טפי ליה גברא יתירה מגילה כ"ב ע"ב ע"ש.
 על אותם האומות שמנסה הקב"ה לעתיד שיעשו סוכות כדאמרינן בריש ע"ז
 443 ע"ש נ' ע"א.
 443 ובמה מקיפין פליגי בה אמוראי וכו' סוכה מ"ג ע"ב ע"ש.
 443 לולב דאית ליה עיקר וכו' שם מ"ד ע"א.
 444 וגבי סוכה נמי אע"ג דלא פסקי לילוח מימים וכו' שם מ"ו ע"א.
 444 מדפלוגי ופלוגי אייתי ערבה קמיה שקיל חביט וכו' ע"ש מ"ד ע"ב.
 444 שדמיתי דכי איתותב רב יוסף ממתני' דחיבוט ערבה וכו' ע"ש מ"ג ע"ב. ס"י שפנ.
 445 ואתרוג בשביעי אסור באכילה וכו' ע"ש מ"ו ע"ב, וע' בתו' ד"ה אתרוג וכו'.
 לענין פז"ר קש"ב עיין ר"ה ד' ע"ב רש"י ותוס' ד"ה פז"ר קש"ב וכו' ובערוך
 445 ערך פז"ר קש"ב.
 445 מפרש במס' סופרים הוא ב' י"ט ה"ב, ועיין תו' יומא נ' ע"א ד"ה שיר וכו'.
 445 הלכתא מיתב יחבינן לשם סוכה ברוכי לא מברכינן ע"ש מ"ז ע"א.
 445 מי שסוכתו עריבה עליו יקדש בתוך ביתו וכו' ירושלמי סוכה פ"ד ה"ה.
 445 ובפרשת היום עשר תעשר היא בין שחל להיות בשבת וכו' עיין מגילה ל"א
 ע"א רש"י ד"ה כל הבכור וכו'.
 446 לרבות לילי יו"ט האחרון של חג לשמחה סוכה מ"ה ע"א, פסחים ע"א ע"א.
 446 יום תשיעי ספק שמיני קורין וזאת הברכה וכו' מגילה ל"א ע"ב ע"ש. ס"י שפה.
 447 שכך פירשו חכמים בפרק בני העיר ע"ש מגילה ל"א ע"ב.

פירקי אבות.

- אמר ר' לוי בר חמא איר שמעון בן לקיש מאי דכתיב עלה אלי ההרה
 והיה שם וגו' לוחות כמשמען תורה זו משנה מצוה אלו מצות חוקים. אשר
 כתבת, אלו נביאים וכתובים להורותם זו תלמוד מלמד וכו' לפנינו ברכות
 ה' ע"א איתא מאי דכתיב ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה
 אשר כתבתי להורותם, לוחות אלו עשרת הדברות תורה זה מקרא והמצוה זו
 משנה אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים, להורותם זה גמרא מלמד וכו' ועיין
 461 בה"ג ריש הלכות צרכי צבור גירסא אהרת, ס"י תכד.
 462 אע"פ שהללו מטמאין והללו מטהרין וכו' עיין חגיגה נ' ע"ב.
 462 חמש מקראות שאין להם הכרע, יומא נ"ב ע"א.
 462 שבתורה וחזרו ויסדרו עיין מגילה נ' ע"א.
 462 להשלים פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא וכו' ברכות ה' ע"א.
 ואמר רב אבא בריה דרב חייה בר אבא אמר ר' יוחנן מאי דכתיב ועליהם
 463 וכו' עיין מגילה י"ט ע"ב.
 463 שמוישיב לשבת הגוית היה מגילה י"ג ע"ב.
 463 דהוה בייל לישנא ודרש מנחות ס"ה ע"א ע"ש.
 463 וימנא חדא לא הוה היכא עומר לאיתווי, אכרוו שם ס"ד ע"ב ע"ש, ועיין
 463 ירושלמי שקלים ס"ב ה"א.

- משה אמר האל הגדול הנבור והנורא וכו' אמר גוים מרקדין בהיכלו וכו' עיין
 464 יומא ס"ט ע"ב.
- 464 ואיזהו מוראת מקדש לא יכנס אדם להר הבית וכו' יבמות ו' ע"ב. ברכות נ"ד ע"ב ע"ש.
- 464 הוה מתונים בדין. דמתין מסיק אליבא דשמעתא ע' סוף מס' הוריות. וע' ברשיי שם.
- 464 ובפ"ק דסנהדרין מוציא מלא תעלה במעלות וסמך ליה ואלה המשפטים עיין
 464 סנהדרין ז' ע"ב.
- 464 הרבה למדתי מרבתי ויותר מחברי ומתלמידי יותר מכולם עיין מכות י' ע"א.
 ותענית ד' ע"א ע"ש.
- 464 והרבית את נבולי בתלמידים וכו' תמורה ט"ז ע"א.
- 464 כגון שניות לעריות יבמות כ"א ע"א.
- 464 ושמתם את משמתי עשו משמרת למשמרת. עיין מ"ק ה' ע"א.
- 464 הרחק מן הכיעור ומן הרומה לו חולין מ"ד ע"ב
- 464 אכילת פסחים וכו' עיין ברכות ט' ע"א. וזבחים נ"ז ע"ב.
- 464 שמעון הצדיק כהן גדול היה ובימי אלכסנדרוס מוקדון וכו' עיין יומא ס"ט ע"א.
- 464 מפורש בבבלי דכתיב אם לא בריתי וגו' עיין שבת ל"ג ע"א. פסחים ס"ה
 464 ע"ב, נדרים ל"ב ע"א.
- 464 שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם ישראל מקבלין את התורה מוטב וכו'
 464 ע"ז נ' ע"א. ושם ה' ע"א. ועיין שבת פ"ה ע"א.
- 464 אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ. תענית כ"ז ע"ב. מגילה ל"א ע"ב. וליתא בריה.
 464 מיום שחרב ביהמ"ק אין לך יום שאין בו קללה ולא ירד טל לברכה סוטה מ"ח ע"א ע"ש.
- 464 ועלמא אמאי מקיים אקדושא דסידרא וכו' שם מ"ט ע"ב.
- 464 שזה מחיים וזה בין מחיים בין לאחר מיתה. זה בממונו וכו' עיין סוכה מ"ט ע"ב.
 464 סוטה י"ד ע"א.
- 464 שלא יאמר אדם וכו' כדי שישפיק לי צרכי וכו' ע"ז י"ט ע"א ע"ש. ופסחים ח' ע"ב
 464 ע"ש. וסוטה כ"ב ע"ב.
- 464 ותנן בפ"ק דר"ה האומר תנו סלע זו לצדקה בשביל שיהיו בני וכו' עיין ר"ה ד'
 464 ע"א. ותוס' ד"ה בשביל.
- 464 כמו שמצינו בחוני המעגל ששלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה וכו'
 464 תענית י"ט ע"א ע"ש.
- 464 ופירשו חכמים במס' חגיגה שא' מהם נשיא שני לו אב ב"ד חגיגה ט"ז ע"ב ע"ש.
- 464 ושמעון התימני דן לפניהם בקרקע. סנהדרין י"ז ע"ב.
- 464 ויש תימא דאמרינן במגילה וכו' עיין מגילה כ"א ע"ב. וב"מ פ"ד ע"ב. ומ"ק ט"ז
 464 ע"ב. וברין פ"ד דמגילה ד"ה ומקשה הכא וכו'.
- 464 כדרך שעשה רבא עיין ב"מ ס' ע"ב כי הא דההוא עבדא סבא וכו' אמר ליה יהו
 464 עניים בני ביתך.
- 464 ק"ו באשת חבריו מפני טענת הבריות וכו' עיין עירובין נ"ג ע"ב. נדרים כ' ע"א.
 464 חגיגה ה' ע"א.
- 464 דאתא דינא קמיה ונמר הלכתא ומדמי וכו' ביבמות ק"ט ע"ב הלשון משונה ע"ש.
- 464 חרב על ת"ח שיושבין בד כבוד ועוסקין בתורה עיין ברכות ס"ג ע"ב. תענית ז' ע"ב
 464 מכות י' ע"א.
- 464 מעשה באדם אחד וכו' ור' יהושע ספר עם מטרונית בהרר וכו' וכן באותו חסיד
 464 שפרה ריבה אחת עיין שבת קכ"ז ע"ב.

- גדולה מלאכה שמחממת את בעלה, בניטין ס"ו ע"ב איתא שמחממת את בעליה. 471
שכן אמר לו רב לרב כהנא פשוט נבלתך בשוקא ולא תימר גברא רבא אנא וכו' 471
עיין פסחים ק"ג ע"א ועיין ב"ב ק"י ע"א, ועיין ברשב"ם שם. 471
כל מי שאינו לומד את בנו אומנות וכו' קידושין כ"ט ע"א. 471
הוי קבל וקיים, תהי שפל והייה כן פירש"י סנהדרין י"ד ע"א, ושם צ"ב ע"א ע"ש. 471
קשה רבנות שמקברת את בעליה וכו' עיין ברכות נ"ה ע"א, ועיין סוטה י"ג ע"ב, 472
ועיין יומא פ"ו ע"ב והרשות פירש"י והרבנות. 472
שבת של דיווני היתה ניטלה רשות מזה וניתנה לזה סוטה י"ג ע"ב ע"ש ועיין 472
בפירש"י דיו ווני וכו'. 472
אמר אחר בלבו חס ושלוס שמא שתי רשויות יש עיין חגיגה ט"ז ע"א. 472
רב בקעה מצא וגדר בה גדר עירובין ו' ע"א, ושם ק' ע"ב, חולין ק"י ע"א. 472
גיריני על מנת שתשימני כהן גדול, עיין שבת ל"א ע"א. 473
שכל המלמד תורה להבירו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו סנהדרין י"ט ע"ב ושם 473
איתא בן הבירו כו' ולמד מואלה תולדות אהרן ומשה וכתוב וכו' ושם צ"ט 473
ע"ב איתא כל המלמד את בן הבירו וכו' כאילו עשאו שנא' ואת הנפש וכו'. 473
והרוחק את השעה שעה דוחקתו וכו' ברכות ס"ד ע"א ופירש"י כגון אבשלום 474
שבקש למלוך בחוקה, ועיין עירובין י"ג ע"ב ובפירש"י. 474
ודלא מוסף וכו' עיין תענית ל"א ע"א, וב"ב קכ"א ע"ב. 474
זכה נעשית לו סס חיים וכו' עיין יומא ע"ב ע"ב שבת פ"ה ע"ב, תענית ז' ע"א. 474
בר' טרפון שבא מעשה לידו והוה דואג על דבר זה כל ימיו, עיין נדרים ס"ב 474
ע"א, ועיין ב"ב נ"ט ע"ב. 474
שנענש אברהם על שעשה אנגרייא בתלמידי חכמים שנאמר וירק את חניכיו 474
ילידי ביתו נדרים ל"ב ע"א. 474
לישתמש אינש במאן דתני ארבעה ולא לישתמש במאן דתני שיתא עיין מגילה 474
כ"ח ע"ב גירסא אחרת. 474
אורחין רחיקא וזורדין קלילא, עיין כתובות ס"ז ע"ב דשם איתא זורדאי קלילא 464
ואורחא רחיקא. 464
מי שטרח בע"ש אוכל בשבת מי שלא טרח מה יאכל בשבת ובע"ז ג' ע"א מי 475
שטרח בע"ש יאכל בשבת מי שלא טרח בע"ש מהיכן יאכל בשבת. 475
קבעת עתים לתורה וכו' שבת ל"א ע"א. 475
דלא ליפתח איניש בעידניה באורתא דתליסר נגהי ארבסר וכו' פסחים ד' ע"א. 475
מאי דכתיב ושננתם אל תיקרא ושננתם אלא ושלשתם לעולם ישליש אדם וכו' 475
קידושין ל' ע"א ע"ש, ועיין תוס' ד"ה לא צריכא וכו'. 475
דתפילות כנגד תמידים תיקנום ברכות כ"ו ע"ב. 475
שהמרבח במעשרות פירותיו מתקנים עירובין ג' ע"א, קידושין ג"א ע"א מנחות ג"ד ע"ב. 476
אלעזר בן גמליאל אומר ונחשב לכם תרומתכם וגו' כשם וכו' עיין ביצה י"ג ע"ב, 476
ועי' נטין ל' ע"ב, ובכורות נ"ח ע"ב, ובכל המקומות איתא אבא אלעזר וכו' ע"ש. 476
אפילו חטה אחת וכו' ע"ז ע"ג ע"ב, קידושין נ"ח ע"ב. 476
ושאמרו חכמים עין יפה אחד מארבעים רעה אחד מס' וכו' ע' תרומות פ"ד משנה ג'. 476
אחד מארבעים מוששיתם האיפה מחמר השערים עיין חולין קל"ז ע"ב ובפירש"י, 476
ובירושלמי תרומות פ"ד ה"ב. 476
הישן בכילה ערום מוציא ראשו חוץ לכילה וכו' סוכה י' ע"ב, וע' תו' ד"ה מוציא וכו'. 492

- מפני שהיה אהוב לאנטונינוס מלך רומי וכו' ע"ז י' ע"א, ושם י' ע"ב כי שכיב
 אנטונינוס אמר רבי נתפרדה חבילה, ושם י"א ע"א זה אנטונינוס ורבי וכו'
 492 ירושלמי מגילה פ"א ה"א, שם פ"ז ה"ב, ירושלמי סנהדרין פ"ז ה"ה.
 492 מאן סתמיה למתניתין רבי וכו' ביצה ב' ע"ב, ועיין ר"ה ד' ע"ב.
 מימות עזרא ואילך לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד ע' גיטין ג"ט ע"א, וסנהדרין
 492 ל"ו ע"א ושם איתא מימות משה ע"ש.
 492 ואמרי' נמי מימות רבי ועד רב אשי וכו' שם ושם.
 492 מאן ריש סידרא בבבל וכו' חולין קל"ז.
 492 ודלא כפירש הקונטרס וכו' דפירש מודה לי אבא לשון חשיבות הוא כו' יבמות
 493 ג"ז ע"ב ועיין בפירש"י ותוס' ד"ה אמר שמואל וכו'.
 ואי משום דבהכל חייבין אמר רב דמי פומיה דאבא וכו' לפנינו חגיגה ה' ע"א
 איתא דמי פומיה דרב וכו' ונראה שהיה גירסתו כגירסת ד"ס פומיה דאבא, אך
 493 היה לו להביא ההיא דברכות ס"ב ע"א דקודם.
 שדבר זה נענש ניהוי בסנהדרין פרק חלק, והוא שם ק' ע"א, (וכן צ"ל בתוס'
 493 יבמות ג"ז ע"ב, ובחלק קע"א).
 493 דלגמריה צריכי ולא לסבריה, סנהדרין ל"ו ע"ב.
 493 דר' יוחנן קא משאיל וכו' עיין ב"ק קי"ז ע"ב.
 כדאמר פ' מפנין והא רב הונא תלמידי דרב הוה וכו' שבת קכ"ח ע"א, ביצה מ'
 493 ע"א, ב"ק קט"ז ע"א, סנהדרין ו' ע"ב.
 493 גבי ההוא טבחא דרב הוה ליה מילתא בהדיה וכו' עיין יומא פ"ז ע"א.
 493 אזל רב ענן קמיה דמר עוקבא וכו' כתובות ס"ט ע"א ע"ש.
 493 קטנה שנתקדשה שלא לדעת אביה וכו' קידושין מ"ד ע"ב.
 493 כגון ארדלי וגולויא לאבא וכו' עיין פסחים קי"ט ע"א, ברכות מ"ז ע"א.
 מאי דתיב על כן יאמרו המושלים באו חשבון, אילו צדיקים שמושלים ביצרים
 494 ב"ב ע"ה ע"ב.
 494 שאף הוא בעצמו מעיד עליהן וכותבן עיין תענית י"א ע"א.
 דהכי נמי דייקנן בכתובות עיין שם פ' ע"ב, ועיין יבמות ל"ה ע"ב מתניתין נמי
 דייקא וכו' ומשמע שגירסתו בכתובות כמו שהוא ביבמות ע"ש ועיין תו' ישנים
 494 יומא פ"ח ע"ב ד"ה תשובה בעיא יוה"כ וכו'.
 מחשבה טובה מצרפה הקביה למעשה עיין קידושין מ' ע"א, ברכות ו' ע"א חשב
 495 אדם לעשות מצוה וכו'
 495 שטרות של רשות עיין מ"ק י"ח ע"ב, ובתוס' שם ד"ה ואיגרות רשות וכו'.
 495 אבב הנואתא נפישו אחי ורחמי אבב בזיוני לא אחי ולא מרחמי ע' שבת ל"ב ע"א.
 495 כמו שמצינו בחוני המעגל תענית י"ט ע"א, ושם כ"ג ע"א.
 496 ומעשה זה שנו בפ' אחרון דסוכה על הלל הזקן וכו' עיין סוכה ג"ב ע"א.
 496 ושינינו בפ"א דתענית אדם הפורש מן הציבור וכו' אל יראה בנחמת ציבור עיין
 486 תענית י"א ע"ב.
 אימתי תפילתו של אדם נשמעת בשעה שהציבור מתפללין וכו' עיין ברכות ח'
 496 ע"א, יומא ס"ט ע"ב, תענית כ"ד ע"ב.
 496 שהרי יוחנן כה"ג וכו' ברכות כ"ט ע"א, יומא ט' ע"א.
 שבעשה שנשא שלמה את בת פרעה וכו' עיין ברכות כ"ז ע"א, ובר"י על ר"ף
 496 ברכות פ"ד ע"ש.

- ועל אותה שעה שנינו עדות על תמיד וכו' בבחירתא וכו' עדיות פ"ו משנה ו'.
 496 ועיין בפירושו הרמב"ם.
 איזה עם הארץ קרא ושנה וכו' עיין ברכות מ"ז ע"ב, וסוטה כ"ב ע"א. ועיין בתו'
 497 שם ד"ה כל וכו'.
 497 כל המנבל עצמו על דברי תורה, סופו בהתנשא וכו' עיין ברכות ס"ג ע"ב.
 497 מעיקרא פתח להו בכדיחותא ולבסוף יתיב באימתא עיין שבת ל' ע"ב.
 497 באתר דלית גבר תמן תהי גבר ע' ברכות ס"ג ע"א, ובסוטה כ"ב ע"ב תו' ד"ה בשוויין וכו'.
 497 אע"פ שבטלו ארבע מיתות דין ארבע מיתות לא בטלו וכו' סנהדרין ל"ז ע"ב וע"ש
 497 ק' ע"א. ועיין סוטה ח' ע"ב.
 498 מן הרברים שצוה כנען את בניו פסחים ק"ג ע"ב.
 498 הרבה למדתי מרבתי וכו' עיין תענית ד' ע"א.
 498 כל העושה צדקה לחבירו משים שלום בפמליא של מעלה, עיין סנהדרין צ"ט ע"ב.
 498 שמונים תלמידים היו לו להלל וכו' סוכה כ"ח ע"א, ב"ב קל"ד ע"א.
 498 ר' אליעזר אומר ד' נשים דיין שעתן וכו' עיין גדה ד' ע"א, ושם ד' ע"ב ותוס'
 498 ד"ה שמותי וכו' ותוס' שבת ק"ל ע"ב ד"ה דר"א וכו'.
 מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם ישראל מקבלין את התורה מוטב
 וכו' ע"ז ב' ע"ב.
 499 אמר ליה קיסר לר' יהושע בן חנניא וכו' חולין נ"ט ע"ב, ושם ס' ע"א אמרה ליה
 499 בת קיסר וכו' וברכות נ"ז ע"א א"ל קיסר לריביה וכו'.
 499 שהלך אחרי רבו לצידן וכו' עירובין מ"ז ע"ב.
 499 לבי ופרנסי בני אהותך מוע"ק כיג ע"א.
 499 מצינו במס' סוכה כ"ח ע"א, ועיין ברכות כ"ז ע"ב, ועיין יומא ס"ו ע"ב.
 500 אלא שאפילו תלמיד חכם ועינו צרה בחבירו, עיין ב"ב ע"ה ע"א.
 500 שמתוך כך הוא שם דרכיו וכו' עיין מ"ק ה' ע"א, סוטה ה' ע"ב ע"ש.
 501 שוב יום אחד לפני מיתתך וכו' וכי אדם יודע יום שימות בו שיעשה תשובה
 וכו' עיין שבת קנ"ג ע"א.
 501 איהו נמי חיזיא טרקיה חיזייתא דרבנן קא"ל דלית ליה אסותא כלל וכו' עיין ע"ז
 501 כ"ז ע"א, שבת ק"י ע"א.
 502 יצר הרע נכנס בו ממעי אמו ע' סנהדר' צ"א ע"ב, וע' ירושל' ברכות פ"ג ה"ה.
 502 באלו הן הלוקין אל תהי וכו' ליתא שם רק הוא במגילה מ"ז ע"א, ושם כ"ח ע"א,
 502 ב"ק צ"ג ע"א ע"ש.
 502 כדאמרינן בחנוני המעגל וכו' והיינו דאמרינן אי חברא אי מיתותא ע' תענית כ"ג ע"א.
 502 לא יגעתי ומצאתי אל תאמן וכו' מגילה ו' ע"ב ע"ש.
 502 גדולה עבירה לשמה וכו' נזיר כ"ג ע"ב, הוריות י' ע"ב, ברכות ס"ג ע"א ע"ש.
 502 אמר ר' שמעון חביבה מצוה בשעתה וכו' עיין מנחות ע"ב ע"א, ובתו"כ פ' ויקרא,
 503 ועיין ערכין י"ז ע"ב.
 503 שבר ק"ש והבי ליה וכו' עיין ברכות מ' ע"ב, ושם י' ע"ב, ושם כ"ז ע"א.
 503 לעולם יראה האדם את עצמו כאילו חציו זכאי קידושין מ' ע"ב.
 593 הוי צדיק ואל תהי רשע וכו' גדה ל' ע"ב.
 504 מה שתשיב את אפיקורוס, לפנינו בסנהדרין ל"ח ע"ב איתא ודע מה שתשיב
 504 לאפיקורוס, ועיין במשנה שלפנינו.
 504 בכל ישראל יש להם חלק נחלקו וכו' ר"ל בפ' כל ישראל נחלקו וכו' ע' סנהדר' צ"ט ע"ב.

- 504 כגון עוף וגבינה נאכלין באפיקורן חולין ק"ד ע"ב.
 504 לא שנו אלא אפיקורום גוי וכו' סנהדרין ל"ח ע"ב.
 כשהוא עושה אנגריא וכו' עיין נדרים ל"ב ע"א מפני שעושה אנגרייא וכו' וסוטה
 504 י' ע"א דרש רבא וכו'.
 504 שני שערי כדכוד יש בגן עדן וכו' עיין לקמן סי' תקל"ב.
 505 שאם יארע פסול בכהן גדול נכנס זה ומשמש תחתיו עיין הוריות י"ג ע"א.
 חרב על שונאיהן של ישראל שיושבין בתורה בד כבוד וכו' עיין ברכות ס"ג ע"ב,
 תענית ז' ע"א, מכות י' ע"א.
 506 דנפקא לן ב'פ' אין מעמידין שאסורה בהנייה משום וכו' ע' ע"ז כ"ט ע"ב.
 506 כדאמר ב'פ' נגמר הרין וכו' עיין בביאור אות ב'.
 407 פתח הכתוב במוזב וכו' עיין חגיגה כ"ז ע"א והלשון משונה.
 508 היכא דשכיחא היוקא שאני וכו' פסחים ח' ע"ב.
 508 כדאמרינן בהשותפין שרצו מנרא וכו' ב"ב ח' ע"א.
 508 ובב"ב נמי אמרינן דפרדכת ג"ה ע"א.
 508 כי ההיא דמי כלילא דשרדו אטברייא וכו' ב"ב ח' ע"א.
 508 דליעבד טבריא קלניא ע"ז י' ע"א.
 508 שנא' עד מתי לעדה הרעה הזאת עיין ברכות כ"א ע"ב, ומגילה כ"ג ע"ב.
 509 כמו שמצינו אצל לולב וכו' אצל אגודת אוזב וכו' ע' סוכה י"ג ע"א, מנחות כ"ז ע"א.
 שיש הפרש ברבר שהאחד דבריו אינן נכתבין ושנים דבריהם נכתבין וכו' עיין
 509 ברכות ו' ע"א.
 509 שמאכילין אותן נחלי רתמים עיין חגיגה י"ח ע"ב.
 510 יש מהם כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה וכו' עיין ר"ה י"ז ע"א.
 אישתעי לי רב הונא בר נתן, וכן הוא בד"ס אישתעי לי וכו' ובגמרא שלפנינו
 510 ב"ב ע"ד ע"ב אמר לי וכו' ע"ש.
 510 תלמיד חכם שהוא יושב ושונה וכו' משונה מגי' המשנה שלפנינו, וע' מנחות צ"ט ע"ב.
 510 גבי בהמה המסורה לרועה וכו' ע"ז כ"ג ע"א.
 510 התוקף בעבדו של חבירו וכו' ב"ק צ"ז ע"ב.
 510 חמרא דתקיף ב"ב צ"ה ע"א.
 כל אדם שיש בו תורה וכו' עיין יומא ע"ב ע"ב, ובשבת ל"א ע"א איתא כלשון
 511 המחבר כל שיש בו תורה וכו' ע"ש.
 511 דומה לאדם שזורע ואינו קוצר וכו' ע' סנהדרין צ"ט ע"א, ובאדר"ג פרק כ"ג.
 511 בגבורה של תורה ולא בשתיה של יין וכו' שבת י' ע"א.
 512 הר שהוא סמוך לירושלים וכו' עיין פסחים צ"ג ע"ב.
 512 כיששכר איש כפר ברקאי דכריך ידיה בשיראי וכו' שם נ"ז ע"א.
 512 דאמר רב יוסף התם בריך רחמנא וכו' שם נ"ז ע"ב ע"ש.
 512 כגון מנשה וכו' סנהדרין צ"ט ע"ב ע"ש.
 512 דאול סומקא ואתי חיורא, בבא מציעא נ"ה ע"ב.
 512 זה האומר אין תורה מן השמים, סנהדרין צ"ט ע"א.
 ואת מצותו הפר, מצותו יחידה משמע ואיזה היא וכו' עיין שבועות י"ג ע"א, ועיין
 512 רש"י שם ובסנהדרין.
 513 עבירות שבין אדם לחבירו וכו' יומא פ"ח ע"ב.
 513 לעולם יפיל אדם עצמו וכו' ברכות מ"ג ע"ב ע"ש.

- 513 עבד מלך מלך, שבועות מ"ז ע"ב.
 513 ממטי ליה ולחמריה לשחזור, ב"ב מ"ז ע"א.
 514 עשר בשביל שתתעשר, תענית ט' ע"א, שבת קי"ט ע"א.
 514 ואמר הדין גמרא דאית בנדרים וכו' עיין נדרים י' ע"א ובפירש"י.
 514 יפה שתיקה לחכמים ק"ו לפשיט, פסחים צ"ט ע"א, ובירושל' פסחים פ"ט ה"ט.
 כמו שפירשו בהכל חייבין בויעלו עולות וכו' עיין חגיגה ו' ע"ב מר זוטרא אמר
 514 לפיסוק טעמים, ע"ש ברש"י.
 514 הני כ"ז חסדו שבהלל הגדול כנגד מי וכו' פסחים קי"ה ע"א ע"ש.
 515 זה נשמתו של אדם שנבראת מן השמים וכו' ע' סנהדרין צ"א ע"ב.
 515 בא לפמא פותחים לו וכו' שבת ק"ד ע"א, יומא ל"ח ע"ב, ע"ז ג"ה ע"א.
 515 פינקס שיש בה בית קיבול שעוה וכו' עיין כלים פרק כ"ד משנה ז'
 515 ובתלמוד שני לווחי פינקס שבת ק"ד ע"ב.
 בכל אשרי גבאי בע"א. לפנינו פסחים ק"ג ע"א הכי איתא כל אנב גביא בעי כל
 515 אשראי ספק אתי ספק לא אתי.
 516 כבר פירשנו באשה נקנית קידושין מ' ע"א.
 516 התנאים מבלי עולם, סוטה כ"ב ע"א.
 516 הכל ננמסין בפתח אחד וכו' עיין שבת קנ"ב ע"א.
 יותיו התנו של ר' מאיר וכו' עיין שם קנ"ג ע"א, ועיין בר"ם נוסחאות שונות
 516 בשמו של התנו של ר' מאיר.
 517 ממעשה דר' זריקא שהיה סמוך אפלטר ע' מנחות ק"ד ע"א, ושקלים י"ג ע"א.
 518 כענין קשקושי ואברויי אילנא, מ"ג ג' ע"א.
 518 רוחו של נבות עיין שבת קמ"ט ע"ב, סנהדרין פ"ט ע"א, ק"ב ע"ב.
 518 שצריך לחסמן, ביצה ל"ד ע"א.
 519 משניטל החיסום, כלים פ"ג משנה ד'
 519 האשה שאמרה הרי עלי קן וכו' זבחים ס"ז ע"ב, קנים פ"ג משנה ו'
 519 נדה שאבדה פתחה וכו' עיין נדה כ"ט ע"ב, ושם ע"ב ע"ב, ערכין ח' ע"א, ושם
 519 ח' ע"ב, ועיין פירש"י שם.
 519 ציצית עם ח' חוטין וה' קשרים וכו' עיין מנחות מ"ג ע"ב ובפירש"י ד"ה שקולה,
 ובתוס' שם ל"ט ע"א ד"ה לא וכו'.
 520 לשון פרפרת הפת וכו' ברכות מ"ב ע"א, ועיין רש"י שם, ופסחים ק"ד ע"א, ועיין
 520 ערוך ערך פרפרות.
 520 איזהו חממה ובינה שהיא לעיני העמים הוי אומר זו הישוב תקופות ומולות וכו'
 520 שבת ע"ה ע"א ע"ש.
 520 מנין שאין שואלין בכלדיים שנאמר וכו' עיין פסחים ק"ג ע"ב.
 520 שנכנס עמו לפרדם וכו' חגיגה י"ד ע"ב.
 520 דוושבין לפני חכמים שמעון בן עזאי, ושמעון בן זומא עיין סנהדרין י"ז ע"ב.
 521 כגון שמעון וכו' הוריות ב' ע"ב.
 521 מעשה וברק בן זכאי בעוקצי תאנים וכו' סנהדרין מ' ע"א, מ"א ע"ב.
 521 וכי מאחר שלא הלך מהיכן עמד וכו' עיין ע"ז י"ח ע"ב ושם איתא דרש רבי
 522 שמעון בן סזי וכו'.
 522 היום אומר לו עשה כך ולמחר עשה כך וכו' שבת ק"ה ע"ב, נדה י"ג ע"ב ע"ש.

- דאמר רבא היכי דמי מחלל כנון אנא וכו' יומא פ"ו ע"א ושם איתא היכי דמי
 523 הילול השם אמר רב כנון אנא וכו'.
- 523 ראו פלוני שלמד תורה וכו' עיין יומא שם.
- 523 מפני מה נתחייבו וכו' מגילה י"ב ע"א ע"א ע"ש.
- 524 ומעמו של דבר מפורש בנדרים ל"ז ע"א, בכורות כ"ט ע"א וע' בתו' שם ד"ה אני וכו'.
- 524 ושכר פיסוק טעמים נדרים ל"ז ע"א.
- 524 ועד שיאותו לאורן עיין ברכות ג"א ע"ב.
- 524 ואינה מניחה לא על גבי מטה וכו' מ"ק כ"ה ע"א.
- 524 לא חומש על גבי ספר תורה עיין מגילה כ"ז ע"א.
- 524 מפשילין לאחוריו ורוכב וכו' עיין ברכות י"ח ע"א. ובתוס' ד"ה וירכב וכו'
 524 ובידושלמי ברכות פ"ג ה"ה.
- לפי שאין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות, סנהדרין ו' ע"ב, ב"ב קל"א ע"א,
 525 נדה כ' ע"ב ע"ש.
- מצינו ברי' פלוני שהיה אומר עיין סנהדרין ו'. ע"ב רב כי הוה אתי לבי דינא
 525 אמר הכי ברעות נפשיה וכו'.
- 525 שאמר לו רב קטינא למלאכא ענשיתו אעשה וכו' מנחות ע"א.
- 525 כל העומדים שם נענשים. עיין שבועות ל"ט ע"א וע"ב.
- 525 כמו שפירשו רבותינו וכו' ערכין ט"ו ע"ב.
- 526 וכל שכן עושר וכבוד וכו' שבת ס"ג ע"א.
- 526 הוי קבל וקיים סנהדרין י"ד ע"א, ושם צ"ב ע"א.
- תכלת דומה לים וים דומה לרקיע וכו' מנחות מ"ג ע"ב, חולין פ"ט ע"א. ועיין
 527 ירושלמי ברכות פ"א ה"ב.
- 527 כמו ששנינו במס' עירובין עיין עירובין ג"ד ע"ב.
- 527 משה מת ויהושע מכניס וכו' סנהדרין י"ז ע"א.
- 527 לרבות ת"ח בכל שעה וכו' ר"ל בפרק כל שעה פסחים כ"ב ע"ב.
- 527 ובפ"א דקידושין מפרש ל"א ע"ב ע"ש.
- 527 ובפרק קמא דקידושין מפרש מורא היכי דמי וכו' ל"א ע"ב ע"ש.
- 527 אבירתו ואבירת אביו וכו' עיין בבא מציעא ל"ג ע"א.
- מפני שהיה לך ללמד יפה ולא למדת וכו' עיין בבא מציעא ל"ג ע"ב ובפירש"י
 528 ועיין תנחומא פ' ויקרא שנגת תלמוד וכו'.
- 528 על גביהן, כמו היו עושין אילו על גב אילו וכו' ע"ביצה י"ז ע"ב. שם י"ח ע"ב י"ט ע"א.
- ר' נהוראי הוא ר' אלעזר בן ערך כמו שפירשו חכמים בשבת וכו' עיין שבת
 528 קמ"ז ע"ב. ואדר"ג סוף פ"ד ומדרש קהלת פ"ו.
- 529 הרבה למדתי מרבתי וכו' תענית ז' ע"א. מכות ו' ע"א ע"ש.
- 529 כדרך שעשה עתניאל בן קנו שהחזיר מתוך פלפלו הלכות וכו' תמורה ט"ז ע"א ע"ש.
- ולכך לא חשיב כלב בריש תענית בהדי אותם ג' ששאלו שלא כהוגן וכו' עיין
 529 תענית ד' ע"א תוס' ד"ה שלשה וכו' ועיין בביאור.
- 529 וכמו יוקץ הפיגול בזבחים. ע' זבחים ל"א ע"א מאמר רבא ויקץ כישן הפיגול.
- 529 ולדבר האומר בחבית שאין זה ר' אלעזר בן ערך וכו' עיין שבת קמ"ז ע"ב.
- 529 מעולם לא הקדימני אדם שלום בעולם וכו' עיין ברכות י"ז ע"א ושם איתא
 529 אמרו עליו וכו'.
- 529 את בשרו את הטפל לבשרו. פסחים כ"ב ע"ב.

- 530 מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת ע"ז ג' ע"א.
אמר ר' יוחנן מניין שאין מרציין לו לאדם בשעת כעסו וכו' ברכות ז' ע"ב ושם
- 530 איתא משום ר' שמעון בן יוחי ע"ש.
- 530 כך דרש ר' תנחומא בפ' שלח לך. ובערוך מצאתי וכו' עיין בביאורי אות כ'.
- 531 סייף ומיתה והדרוקן עיין יומא ס"ו ע"ב.
שבקשו להספידו אי חסיד אי עניו. עיין סנהדרין י"א ע"א. סוטה מ"ח ע"ב.
וירושלמי סוטה פ"ט המ"ז.
- 532 רימון מצא תוכו אכל קליפתו זרק. חגיגה ט"ו ע"ב.
- 532 אי זכאי נמירנא מעיקרא עיין שבת כ"א ע"ב.
- 532 וכן מוכיח אצל הוצאה במס' שבת וכן בנט פשוט, ע' שבת ע"ה, ב"ב קס"ד ע"א.
- 532 מיגמר בעתיקא קשה מדרחתא עיין יומא כ"ט ע"א.
- 532 ואם שמע בחדש וכו' עיין ברכות מ' ע"א, וסוכה מ"ו ע"ב.
- 532 והמוחק דאבות מלאכות, שבת ע"ג ע"א.
- 532 וכגון מחק דמידות ב"ב פ"ח ע"ב, פ"ט ע"ב.
- 532 נייר מחקא, מגילה י"ט ע"א.
- 532 תהי ליה אקנקניה, ב"ב כ"ב ע"א ע"ש.
- 533 הא למדת שקשה היא הרבנות שקוברת את בעלה פסחים פ"ז ע"ב ע"ש.
- 533 דבפרק קמא דניטין משמע דנולדים להבא ע"ש י"ג ע"ב.
- 534 עבד שרבנו מקרבו למשפט וממהר להעידו מה תקנה יש לו ע' חגיגה ה' ע"א
בראש השנה מפרש מאמרות וכו' ויאמר ויאמר וכו' ע' ר"ה ל"ב ע"א ונרים כני'
- 535 הישנה, ועיין מגילה כ"א ע"ב.
- 535 לעולם יקדים אדם לבית הכנסת כדי שימנה עם עשרה ראשונים וכו', עיין
ברכות מ"ו ע"ב כמה שינוים.
- 536 מי שלקה ושנה בהתראה בית דין כונסין אותו לכיפה וכו' סנהדרין פ"א ע"ב.
יבמות ס"ד ע"ב ע"ש.
- 537 עשר נסיונות דבמדבר מפורשות במס' ערכין ט"ו ע"א ע"ש, ובספרי פ' דברים
וילגו העם על משה כצ"ל וכן צריך תקון בגמרא דערכין שם וכו'.
- 537 ויש אומרים פסלו של מיכה, ע' סנהדר' ק"ג ע"ב ובפרש"י, וברוש' סוכה פ"ד הי"ג.
- 537 בכה למשפחותיו על עסקי משפחותיו שבת ק"ל ע"א.
- 537 שאין שם מקומה שם קמ"ז ע"א.
- עזים שביריחו היו מתעטשות מריח פיטום הקטורת וכו' עיין יומא ל"ט ע"ב.
- 538 תמיד ל' ע"ב. ובירושלמי סוכה פ"ה הי"ג.
- 538 ולא אירע קרי ודוקא קרי אבל שאר סומאות אירעו בו וכו' ע' בביאורי אות ס'.
- 538 ששם היו השולחנות של שיש וכו' עיין שקלים פ"ו מ"ד.
- שהרי א"א ללקיטתו וכו' עיין רש"י יומא כ"א ע"א ד"ה ולא וכו' ובתני מנחות
ס"ו ע"א ד"ה זכר וכו'.
- 538 שאין אפיתן דוחה לא את השבת ולא את יום טוב פסחים מ"ז ע"א. מנחות
- 538 ק' ע"ב. ערכין ה' ע"ב.
- 539 פתח במקדש וכו' וסיים בירושלים עיין יומא כ"א ע"א.
- 539 שהיה מתמר ועולה כמקל עיין שם כ"ה ע"ב.
- 539 ' דברים נבראו בע"ש בין השמשות וכו' ע' פסחים נ"ד ע"א ושם השיב בסדר אחר.

- והשמיר, כמו תולעת ובו נרשמו שמותם של ישראל וכו' ענין השמיר עיין
 540 סוטה מ"ח ע"ב. גיטין ס"ח ע"א. ובירושלמי סוטה פ"ט ה"ג.
 ולפי מה שאנו אומרים ביומא כי אברהם יצחק ויעקב ושכטי ישורון וכו' עיין
 541 יומא ע"ג ע"ב.
 541 שיש בכל אבן ו' אותיות ע' סוטה ל"ז ע"א. ועיין ירושלמי סוטה פ"ז ה"ד.
 וצבת ראשונה מי עשאה וכו' פסחים נ"ד ע"א עיין שם ושם הוא מימרא דר'
 יהודה. ועיין תוספתא סוף פ"ה דעירובין. ובתוספתא סוף פ"א דהגינה. דשם
 איתא מכאן א"ר יהושע צבתא בצבתא וכו' ונראה דצ"ל ר' יהודה כדאיתא
 541 לפנינו בפסחים.
 541 צביתו ליה זוורתא. ר"ה י"ז ע"א.
 541 ולדברי חכמים וכו' עיין פסחים נ"ד ע"א.
 541 כמו שמצינו ברי' אליעזר בן הורקנוס וכו' עיין סוכה כ"ז ע"ב. כ"ח ע"א.
 542 למד לשונך לומר איני יודע וכו' ברכות ד' ע"א.
 543 בעון ביטול תרומות ומעשרות שמים נעצרין וכו' שבת ל"ב ע"ב ע"ש. וע'תענית ד' ע"ב.
 543 שבסאה שאדם מורד בה מודרין לו וכו' ע' סוטה ח' ע"ב. וסנהדרין ק' ע"א.
 543 בעון חלה אין ברכה מצויה במכונס אל תקרא בהלה אלא בחלה שבת ל"ב ע"ב ע"ש.
 543 אע"פ שבטלו ד' מיתות וכו' כתובות ל' ע"ב. סוטה ה' ע"ב. סנהד' ל"ז ע"ב ע"ש.
 544 על עינוי הדין וכו' שבת ל"ג ע"א.
 544 שכל הגוול את חבירו כאילו נוטל נשמתו ממנו ב"ק קי"ט ע"א עיין שם
 544 זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה וכו' סוטה כ"ב ע"א. ע"ז י"ט ע"ב ע"ש.
 544 ואם באלה לא תוסרו וכו' אל תקרא באלה אלא באלה, שבת ל"ג ע"א.
 544 ולא שני קרא למסורת דומיא דיראה יראה וכו' עיין סנהדרין ד' ע"ב.
 544 וכולן אנו למדין בפ"ב דשבת מדרכתיב בעריות כי את כל התועבות וכו' עיין
 544 שבת ל"ג ע"א.
 544 אלא מתנת עניים שכל המעכבם ואינו נותנם לעני וכו' עיין מדרש במ"ר פ"ה.
 545 ובבא קמא קי"ט ע"א. בבא מציעא קי"ב ע"א.
 546 כי חזו דקא יהיבו ריפתא להלך עיין סנהדרין ק"ט ע"ב.
 546 משרבו מקבלי טובה רבו איש הישר בעיניו יעשה עיין סוטה מ"ז ע"ב ושם
 546 איתא משרבו מקבלני טובתך וכו'.
 546 לא תרתח דלא תחטי לפנינו ברכות כ"ט ע"ב איתא לא תרתח ולא תחטי.
 546 מלח ממון חסד ואמרי לה חסד. עיין כתובות ס"ו ע"ב ושם איתא מלח ממון
 546 חסד. ואמרי לה חסד.
 547 אבק של מנחות וגרוע הוא ופסול. עיין מנחות פ"ה ע"א.
 547 שנימה קשרתו לו עיין סנהדרין כ"א ע"א.
 549 כתוב על פנקסיה דבלעם בר תלתין ותלת שנין הוה בלעם וכו' עיין סנהד' ק"ז ע"ב.
 549 שלשה היו באותה עצה דכל הבן הילוד וכו' סוטה י"א ע"א. סנהדרין ק"ז ע"א.
 549 ועיין רש"י שם ע"ב ד"ה בר תלתין וכו'.
 549 יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וכו' עיין פסחים קי"ב ע"א ושם הובא ר'
 549 יהודה בן תימא אומר וכו' ועיין ב"י טור א"ח סי' רמ"ב דלא גרים ליה. וכן
 549 איתא חגיגה י"ד ע"א כנן ר' יהודה בן תימא וכו'.
 549 שלשה עיין וכו' ביצה כ"ח ע"ב ע"ש.
 549 לאסור אף בהגאה פסחים כ"ב ע"ב.

- 549 אחילה לקדושה והדר אכלי עיין ברכות ל"ה ע"א.
שכן דרך לתינוק להניק כ"ד חרש. גיטין ע"ה ע"ב כמה היא מניקתו שתי שנים
כתובות ס' ע"א ע"ש.
- 549 נבי מניקה שמת בעלה וכו' כתובות ס' ע"א.
- 550 הא כיצד בן חמשה ועשרים להתלמד בן שלשים לעבודה.
- 550 וכו' הא דר"מ אתא לקמיה דר"י שמעאל ונמר גמרא וכו' עירובין י"ג ע"א. סוטה כ"י ע"א.
- 550 דמבן י"ג הוא מביא שערות וכו' כמו שפירשו רבותינו וכו' נדה מ"ו ע"א.
- 550 ויעקב נסע סכתה. שעמד שמו' חדשים של קיץ וכו' מגילה י"ז ע"א. ומדרש ברי"פ ע"ה.
- 551 שכן פירשו חכמים בסוף ואילו מגלחין וכו' עיין מ"ק כ"ח ע"א. ב"ב קב"א ע"ב.
ועיין תוס' יבמות ב' ע"א ד"ה אשת וכו'.
- 551 האי דעדיפנא מחבריא משום דנסיכי בר שיתסר וכו' עיין בקידושין כ"ט ע"ב
ושם איתא כמה שינוים בלשון.
- 551 ואע"ג דאמר בלולב הגזול לא לימא אינש וכו' סוכה ל"ה ע"ב ע"ש.
- 551 שאין עסק פחות מג' שנים וכו' הולין כ"ד ע"א ע"ש.
- 551 כיון שעמד אדם עשרים וכו' עיין קידושין כ"ט ע"ב.
- 551 מכאן לתלמיד שאינו עומד על סוף דעתו וכו' עיין ע"ז ה' ע"ב.
- 551 חסדא חסדא צריכת לי עד ארבעין שנין עיין ב"מ ל"ג ע"א.
- 552 וכל הפוסל פסול ואמר שמואל במומו פוסל קידושין ע' ע"ב עיין שם.
- 552 סוף אדם וכו' ברכות י"ז ע"א עיין שם.
- 553 לעולם ימכור אדם כל אשר לו וישא בת תלמיד חכם וכו' פסחים מ"ט ע"א ע"ש.
- 554 כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות זה את זה עיין שבת ל' ע"ב.
- 554 תורה מביאה לידי זהירות עיין ע"ז כ' ע"ב.
- 554 ממה שעשתה חכמה כפה לראשה וכו' עיין ירושלמי שבת פ"א ה"ג. ובירוש'
שקלים פ"ג ה"ג. ובריי"ף סוף פ"א דע"ז.
- 554 אם פגע בך מנוול זה וכו' סוכה נ"ב ע"ב. קידושין ל' ע"ב.
- 555 ואין מים אלא תורה וכו' עיין תענית ז' ע"א.
- 555 שמתשת כהו של אדם וכו' סנהדרין כ"ו ע"ב ע"ש.
- 555 שתלמידי חכמים נקראו מלכים גיטין ס"ב ע"א.
- 555 שאין מספיקין לכתוב הללה של רשות שבת י"א ע"א.
- 555 חכם עדיף מנביא. ב"ב י"ב ע"א.
- 555 מי הוא שמגלה רויי לבני אדם מגילה ג' ע"א ע"ש.
- 555 בתחילה מבורך שהן מכונסין וכו' ע"ז י"ט ע"א ע"ש.
- 555 כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו. ר"ה י"ז ע"א יומא כ"ג ע"א ע"ש.
- 555 ואם הגים דעתו הקב"ה משפילו וכו' עירובין נ"ד ע"א. נדרים נ"ה ע"א.
- 556 ארור בו נידוי בו קללה. שבועות ל"ז ע"א.
- 556 כמה טובה אשה טובה יבמות ס"ג ע"ב.
- 556 חרב על הבדים ונאלץ. חרב על תלמידי חכמים שיושבין בד בכד ועוסקין
בתורה וכו' ברכות ס"ג ע"ב. תענית ז' ע"א ע"ש.
- 556 ואית דאמרי שלימדו ק"ו דהחליל להתיר למכתב שם אחספא וכו' עיין סוכה
נ"ג ע"ב. וירושלמי פ"י ה"ב דסנהדרין.
- 557 כדי שינחול שני עולמים וכו' עיין ברכות ח' ע"א. הולין מ"ד ע"ב.
- 557 אטו צדיקי אי אכלי תרי עלמא וכו' הוריות י' ע"ב.

- שכל האומר דבר בשם אומרו מביא נאולה לעולם. מגילה ט"ז ע"א. הולין ק"ד
 ע"ב. נדה י"ט ע"ב.
 558 מלך לא רן וכו' סנהדרין י"ח ע"א.
 558 והוא מסיב על הדרגש וכו' שם כ'.
 558 ערסא דסלא, ולפנינו ערסא דצלא.
 558 ולא ירבה לו נשים אלא י"ח שם כ"א ע"א.
 558 ואין משחמשיין בשרביטו. שם כ"ב ע"א.
 558 שתהא אימתו עליך שם כ"ב ע"א.
 ואף ישראל פסול בעבד וממזר משום שנאמר וכו' סנהדרין ל"ז ע"ב. יבמות ק"א
 ע"ב. קידושין ע"ז ע"ב.
 558 ואע"פ שאמרו אין משיבין מלך בסנהדרין וכו' סנהדרין י"ח ע"ב.
 558 ומסתפר בכל יום אינו מן הכלל וכו' שם כ"ב ע"ב.
 558 אומרים לו הרי אנו כפרתך וכו' סנהדרין י"ח ע"א.
 558 ברוריא אשכחתייה להווא גברא וכו' ועיין עירובין נ"ג ע"ב. וגי' ע"א.
 558 במקום גילה שם תהא רעדה. ואף מזה הטעם נהגו וכו' ברכות ל' ע"ב. ועיין
 בתוס' שם ל"א ד"ה אייתי וכו'.
 558 גדולה שימושה יותר מלמודה. ברכות ז' ע"ב. וע' תו' כתובות י"ז ע"א ד"ה מבטלין וכו'.
 558 איזהו עם הארץ וכו' ברכות מ"ז ע"ב. סוטה כ"ב ע"א.
 558 כמו שאמר רבי ומתלמידיי יותר מכולם. מכות י' ע"א. ובתענית ז' ע"א איתא
 דאמר ר' חנינא וכו'.
 558 אם יאמר לך אדם ינעתי ולא מצאתי אל תאמן. מגילה ו' ע"ב.
 558 במי שמחיה עצמו עליה סנהדרין קי"א ע"א.
 558 וכן פירשו חכמים במכילתא וכו' ע"ש פ' בא. ועיין ברכות ט' ע"א. ופסחים
 פ"ט ע"א תוס' ד"ה דאילו וכו'. ובירושלמי ברכות פ"א ה"א.
 560 אמר רב יוסף תקבריניה אימיה תענית ל"א ע"א. כ"ב קב"א ע"ב. וע' בפ' רשב"ס.
 560 שהיה ריש לקיש מחכם את ר' יוחנן וכו' עיין בי"מ פ"ד ע"א.
 560 שחייב אדם לומר בלשון רבו. ברכות ט"ז ע"א. שבת ט"ז ע"א. עדיות פ"א משנה ג'.
 560 אמר רבי יהושע בר' לוי משום ר' אלעזר בר' שמעון הגוי והכה וכו' גירסות
 מחולפות במשנה זו.
 561 הש בכל גופו יעסוק בתורה ויתרפא שני רפאות וכו' עירובין נ"ד ע"א ע"ש.
 562 בר'. הוא רבינו הקדוש הוא ר' יהודה הנשיא וכו' עיין ירוש' סנהד' פ"א ה"ג.
 563 מה הדר הזה כל זמן כו' עיין עירובין נ"ד ע"ב.
 563 כמו רב מרי בר רחל וכו' ברכות ט"ז ע"א ועיין פירש"י שם. ובשבת פ"ח ע"ב.
 563 כ"מ ע"ג ע"ב בבא בתרא קמ"ט ע"א תוס' ד"ה רב מרי וכו'.
 563 בן בנ בני מיירי בקידושין י' ע"ב עירובין כ"ז ע"ב. בכורות י"ב ע"א פסחים צ"ו
 564 ע"א מנחות מ"ט ע"ב. ערוכין י"ג ע"ב. ועיין תו' הגינה ט' ע"ב ד"ה בר הי וכו'.
 567 צר צורה בצורה ברכות י' ע"א.
 567 גילה הפרכים, מלשון פרכין פרכין ר"ה י"ג ע"ב.
 567 ייפה לו בנין צלע לקנין. ברכות ס"א ע"א. עירובין י"ח ע"א.
 575 ילושו שתי הלחם אחת אחת לברת. מנחות צ"ד ע"א.
 575 רחבה ארבעה ואורכה שבעה וכו' שם צ"ו ע"א.
 575 מולך ומביא וכו' שם ס"ב ע"א. ועיין סוכה ל"ז ע"ב.

- 575 בעבורם פירות האילן לעדנה ר"ה ט"ז ע"א ע"ש.
- 575 יחדיו מניפם וכו' מנחות ס"ב ע"א ע"ש.
- 575 יקריבום ראשית וכו' עיין הוריות י"ג ע"א.
- 577 לולב ימים נוטלת ולא לילות סוכה מ"ג ע"א.
- 577 ההלל והשמחה אומצת שמונה שם מ"ב ע"ב.
- 577 ברצף סוכות ענני כבוד הוא כר"א שם י"א ע"ב.
- 577 עלי תמרה נאה, שם י"ב ע"א.
- 577 הופסל בו דבר המקבל טומאה שם י"א ע"א.
- 577 סוכה גדולה ארבעה שם ג' ע"א, ושם ט"ז ע"ב.
- 577 חוק סעודות וכו' שם כ"ז ע"א.
- 577 וסודרן על הכוס בברכתו וכו' שם מ"ז ע"א.
- 577 סוכה המקורה וכו' שם ט"ז ע"א.
- 577 פירש עליה סדין וכו' שם י' ע"א.
- 577 צמודה סנך פסול י"ז ע"א וע"ב.
- 579 ספלים מלאים וכו' שם נ"א ע"ב.
- 579 קולטת אשה חטין וכו' נ"ב ע"ב.
- 579 אשרי ילדותנו שם.
- 579 הופכים פניהם וכו' שם נ"ב ע"ב.
- 579 צלוחית זהב וכו' שם מ"ח ע"א.
- 579 ובורר קטניות כדרכו וכו' ביצה י"ד ע"ב.
- 579 חנוני ופטם וכו' ע"ש כ"ט ע"ב.
- 597 החמירו ישרים מלגדלה וכו' שם ל"ב ע"ב.
- 580 ולשחוט מדבריות וכו' שם מ' ע"א.
- 580 משום סירכא וכו' שם משום סרכא דמשכא.
- 580 אין בין יו"ט לשבת וכו' שם ל"ז ע"ב.
- 580 אם נאכל ונאבד קודם שיבשל וכו' שם ט"ז ע"ב.
- 580 ואם התחיל בעיסתו וכו' שם י"ז ע"ב.
- 580 ופת מרובה ביו"ט שם כ"ב ע"ב.
- 580 ואין מזמנין וכו' שם כ"א ע"ב.
- 580 והתירו לדם העין וכו' שם כ"ב ע"א.
- 580 לשחול קמח במדה התירו עיין ביצה כ"ט ע"א.
- 580 בית אבטינס על מעשה הקטורת וכו' יומא ל"ה ע"א.
- 580 ילושו כחפצם בכלי שרת עיין מנחות צ"ה ע"ב.
- 580 יעשו שלשה דפוסים וכו' מנחות צ"ד ע"א וע"ב.
- 580 כמין ספינה דוקרת היא גירסת כ"י מינבען, ולפנינו איתא ספינה רוקרת, מנחות
- 580 צ"ד ע"ב והוא כרעת ר' יוחנן ע"ש.
- 580 העמידה בטופח השלחן וכו' ע"ש צ"ז ע"א ע"ב.
- 580 ארבעה כהנים וכו' צ"ט ע"ב.
- 581 ולעולי רגלים וכו' מנחות כ"ט ע"א, צ"ז ע"ב.
- 581 והחלות מתחלקות לכהנים וכו' שם צ"ט ע"ב.
- 581 למשמר היוצא חמש נותנים וכו' סוכה נ"ז ע"א, וזה כר' יהודה שם.
- 581 בשכר הגפות דלתות שם ע"ב.

- 584 תבעוה לינשא ונתפייסה וכו' גדה ס"ו ע"א, יבמות ל"ו ע"א, ס"י תסו
- 585 ומותר לבעול בעילת מצוה בשבת אפילו לכתחילה וכו' כתובות ז' ע"א
- 585 התן פטור מקרא ק"ש וכו' ברכות ט"ז ע"א.
- 586 יביא עדים ויקדשנה בפניהם עיין קידושין ס"ה ע"א, וע"ב.
- 586 אקנינהו ניהליה לרב שמואל בר אחא בבא קמא ק"ד ע"ב ושם איתא לרב שמואל בר אבא ועיין שאלתות סוף פ' ויקרא.
- 586 אין משלחין מעות בדיוקני וכו' ב"ק ק"ד ע"ב ע"ש ועיין בתוס' שם ד"ה אין ובשאלתות פ' שופטים.
- 586 מכרכין ברכת התנים בבית התנים וכו' כתובות ז' ע"ב ובשאלתות פ' חיי שרה וברא"ש פ"א דכתובות ס"י י"ב.
- 587 רב אסי איקלע לבית הלולא דמר בר רב אשי לפנינו כתובות ח' ע"א רב אסי איקלע לבי רב אשי בהלוליה דמר בריה וכו'.
- 587 מכי רמי שערי באסינתא וכו' כתובות שם ע"ש ועיין בפירש"י, ובתוס' ע"ז ה' ע"ב ד"ה מכי וכו'.
- 587 שאין בה הזכרת השם וכו' עיין ברכות מ"ז ע"א אמר יתומה וברש"י ותוס' שם ועיין בבבאורי אות פ'.
- 587 והא דאמר בערבי פסחים ש"מ תמני וכו' עיין פסחים ק"ה ע"ב.
- 588 לפי שאין אומרים וכו' פסחים ק"ב ע"ב.
- 588 קונין בכליו של לוקח בבא מציעא מ"ז ע"א.
- 588 נכתב ביום ונחתם בלילה פסול וכו' גיטין י"ז ע"א.
- 589 ומטיח הכוס של זכוית בכותל ושוברו וכו' ע' תו' ברכות ל"א ע"א ד"ה אייתי וכו'.
- 589 במקום גילה שם תהא רעדה וכו' ברכות ל' ע"ב יומא ד' ע"ב.
- 589 לסומן ברכה וכו' ע' ברכות נ' ע"ב ממשכינן וכו' ובתוס' ד"ה ולא וכו'.
- 589 ומה שנהגו לתת אפר בראש חתנים שני אם אשכחך ירושלם וגו' ב"ב ס"א ע"ב.
- 589 מכרכין ברכת התנים בבית התנים וכו' כתובות ז' ע"ב.
- 589 וכן בנר הנוכה שבת כ"ג ע"א ע"ש.
- 589 כיון דלשון קידוש הוא וכו' עיין רש"י כתובות ז' ע"ב ד"ה מירי דהוה, ובתוס' ד"ה מאן.
- 590 ולפי שהסדר מתחיל מאשר יצר, עיין רש"י שם ח' ע"א ד"ה שמח תשמח וכו' ובתוס' ד"ה שהכל וכו' ותוס' ברכות י"ד ע"א ד"ה ימים, ותוס' פסחים ק"ד ע"ב ד"ה הויץ וכו'.
- 590 אבל אם באו בסעודת החופה פנים חדשות שלא היו שם וכו' כתובות ז' ע"ב.
- 590 נטל רדיו לא יקדש עיין פסחים ק"ה ע"ב.
- 591 מתנה לכל היום כולו וכו' חולין ק"ו ע"ב. ועיין בתוס' ד"ה נוטל וכו'.
- 591 משו ידייכו מצפרא ואתנו עלייכו לכולי יומא, לפנינו שם ק"ז ע"א ואתנו עלייהו לכולא יומא.
- 591 כל המצות כולן מברך עליהם עובר לעשייתן פסחים ז' ע"ב. ועיין תוס' ד"ה על וכו' ובתוס' ברכות נ"א ע"א ד"ה מעיקרא וכו'.
- 591 האידנא נהיג עלמא כחלתא סבי וכו' ברכות כ"ב ע"א, חולין קל"ז ע"ב.
- 591 דובין ומצורעין וכו' ע' ברכות כ"ב ע"א, ובתוספתא פ"ב דברכות.
- 591 גדה קוצה לה חלה, בכורות כ"ז ע"א.

- וגם מה שנתגו לברך על נטילת ידים וכו' עיין תוס' ברכות נ"א ע"א ד"ה
 מעיקרא וכו' ובתוס' פסחים ז' ע"ב ד"ה על וכו'. 592
- חזויה דקא מהסס אמר ליה פתח פיך וכו' לפנינו ברכות כ"ב ע"א מעשה
 בתלמיד אחר שהיה מגמגם. 592
- אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חכירו וכו' עדיות פ"ה משנה ה', ע"ו ל"ו ע"א. 592
- ד"ו פרצופות עירובין י"ח ע"א. 593
- כאוצר בנאה, פירכסה וקילעה ע"ש. 594
- ציפה אפרונם וכו' עיין ב"ב ע"ה ע"א. 594
- קראם איש ואשה עיין סוטה י"ז ע"א. 594
- לבעל אבירה להקש וכו' נדה ל"א ע"ב קידושין ב' ע"ב. 594
- בחופות עשר כילה בבא בתרא ע"ה ע"א ע"ש, ועיין בר"ר פ"ה, ו"ר פ"ב, קהלת
 רבה פ"ה, בפסיקתא רבתי פ"ד. 595
- ואותם הימים מקרא והלכה למשה מסיני הם עיין נדה ע"ב ע"ב, עירובין ה' ע"א
 ובפירש"י שם. 604
- בנות ישראל הן וכו' ברכות ל"א ע"א ושאר מקומות, ועיין מגילה כ"ח ע"ב רש"י
 ד"ה שהחמירו וכו' ובתוס' ד"ה שאפילו וכו'. 604
- אמר ליה רב פפא לרבא מכדי ספק וכו' עיין נדה ס"ז ע"ב. 604
- אשה מטמאה בראיית דם כל שהוא וכו' עיין שם ס"ז ע"א. 604
- הראה כתם בבשרה וכו' עיין נדה נ"ח ע"ב. 605
- תני חדא וכו' ותניא אידך ע"ש ס"ג ע"ב. 605
- החמרים והפועלים והבאים מבית האבל ומבית המשתה כו' ע"ש י"ב ע"א. 605
- שאלתינהו לאינשי ביתיה דרב פפא וכו' מי מצרכי לבו בריקה וכו' ע"ש. 605
- דכל לבעלה וכו' שם י"ב ע"א. 605
- הגדה והיוולדת והמפלת טמאות לקיין חלה וכו' עיין לעיל ס"י תע"ד, ועיין בהג"מ
 פ"ד מה' תפילה אות ד' ובש"ע א"ח ס"י פ"ח ובביאורי הגר"א ס"ק ו'. 605
- ומפרש בגמ' לפי שיום שפוסקת בו סופרתו למנין ז' נדה ל"ג ע"א. ס"י תצט
 שהשיב רב אחא דאמר אנן נמי נספריניה וכו' ע' נדה ל"ג ע"א ושם אי רמי בר חמא. 606
- עולין לה לימי ספירתה למנין ז' נקיים וכו' ע' תוס' נדה ל"ו ע"א ד"ה אב"י וכו'. 606
- לא יאכל הוב עם הובת מפני הרגל עבירה שבת י"א ע"א. 607
- מעשה באדם א' שקרא הרבה וכו' ע"ש י"ג ע"א ושם אי' מעשה בתלמיד א' וכו'. 607
- התקין ר' שאם ראתה יום אחד תשב ששה והוא וכו' נדה ס"ז ע"א. 607
- כל מלאכה שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה הו"ן וכו' כתובות ס"א ע"א. 607
- ואפילו במסירת מפתח וכו' עיין תוס' כתובות ס"א ע"א ד"ה מחלפא וכו' ושם
 הובא המחז' ע"ש. 608
- ורחין את בשרו במים את הטפל לבשרו וכו' ב"ק פ"ב ע"א, וע' עירובין ד' ע"ב. 608
- נימא אחת קשורה חוצצת וכו' ור' יוחנן אמר וכו' נדה ס"ז ע"א, ס"ז ע"ב. 608
- אשה לא תחוף אלא בלילה וכו' שם ס"ח ע"א. 608
- הבא ראשו ורובו במים שאובין טמא, שבת י"ד ע"א. 609
- סמוך לחפיפה טבילה נדה ס"ח ע"א. 609
- רבדי דכוסילתא וכו' שם ס"ז ע"א. 609
- טבלה ועלתה ונמצא עליה דבר חוצץ וכו' שם ס"ז ע"ב ע"ש. 609
- אלמא חפיפה בגוף הוא וכו' כן הוא ג"כ בפרדס לרש"י ס"י רע"ג, ועיין בתוס' נדה

- ס"ז ע"ב ד"ה אם סמוך וכו' אבל במחזור ר' שמריה וכו' (ר' שמעיה) ובמרדכי
ה' מקואות בשם ר' שמחה פירש במחזור ויטרי, ובסמ"ג לאוין ה' נדה, ועיין
בתוס' ב"ק פ"ב ע"א ד"ה ושתהא וכו' ובפ"ב דשנועות ה' נדה ברין ד"ה מסריך
וכו' ובמור י"ד ס' קצ"ט.
- 609 מי שיש לו שם על בשרו הרי לא יהוה וכו' שבת ק"ב ע"ב עיין שם.
- 609 משחא דהפיפותא כתובות י"ז ע"ב.
- 609 מהו שתתקף ותמבול בלילה מר זוטרי שרי וכו' וכן הוא גירסת האו"ה, ולפנינו
הגירסא מר זוטרא אוסר וכו' ע"ש נדה ס"ז ע"ב עוד כמה שינוים.
- 610 כל הראוי לבילה וכו' ושאיין ראוי לבילה וכו' נדה ס"ז ע"ב, ובכמה מקומות.
- 610 כל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בנר ובעבד וכו' שם מ"ז ע"ב.
- 610 אשה לא תמבול אלא דרך גדילתה וכו' נדה ס"ז ע"א ע"ש.
- אמר רבא בר רב הונא נימא אחת קשורה חוצצת וכו' עיין ס"ז ע"א ושם איתא
אמר רבה וכו'.
- 611 זה הכלל כל שמקפיד עליו חוצץ וכו' מקואות פ"ט משנה ז'.
- 611 א"ל רב פפא לרבא מכדי כולחו ספק זבות שוינהו רבנן וכו' נדה ס"ז ע"ב ע"ש.
- 612 והלכת' אשה חופפת ביום וטובלת בלילה וכו' שם ס"ח ע"א, ע' ירוש' פ"ד דמגלה ה"א.
- 612 שמא ירבו נוטפים על הזוחלין וכו' עיין שבת ס"ה ע"ב.
- 612 דהא רבא סבירא ליה וכו' נדה ל"ז ע"א, וע"ב, ותו' שם ד"ה אבוי וכו'.
- 612 היושבת על דם טוהר אסורה לשמש וכו' פסחים ק"ג ע"ב וע' בפ"י הרשב"ם שם.
- 613 כשם שהשאור יפין לעיסה כך דמים יפין לאשה וכו' נדה ס"ד ע"ב.
- 613 מפני מה אמרה תורה נדה שבעה וכו' נדה ל"א ע"ב ע"ש.
- 613 מחלוקת רב ור' חנינא שם ס"ט ע"א ע"ש.
- 613 אשה שאמרה לבעלה שהיא נדה וכו' כתובות כ"ב ע"א, ע"ב וע' תוס' ד"ה ואפ"ה וכו'.
- 614 צריך לפרוש ממנה עונה או יום או לילה וכו' נדה ס"ג ע"ב ע"ש.
- 614 לצאת לדרך וכו' עיין יבמות ס"ב ע"ב ובתוס' ד"ה חייב וכו'.
- 614 דהלכה כרבנן דבעו שש עונות לפליטה וכו' שבת פ"ו ע"ב, ע"ש.
- 614 כדאיתא בערבי פסחים, פסחים ק"ג ע"ב ע"ש.
- 615 אשה שהשתינה וכו' טהורה עיין נדה ג"ט ע"ב וכו' יוסי וע' ברא"ש וביו"ד קצ"א.
- אשה שרואה דם מחמת תשמיש אם וכו' ע' נדה ס"ה ע"ב, וס"ו ע"א, וע' בשו"ת
גו"ב מה"ק ס' ס"א, ומה"ת ס' פ"ה.
- 615 כד"י הוא בית אלהינו וכו' תענית י"ג ע"א, וירושלמי פ"ב דביצה ה"ב, ועיין תוס'
שבת ק"א ע"א, ותו' ביצה י"ח ע"ב ד"ה כל, ותו' נדה ס"ח ע"א ד"ה כל דאפשר וכו'.
- 616 הלכות מילה, עושין כל צרכי מילה וכו' שבת קל"ג ע"א. ס"י תק
- 616 אם לא הביא וכו' שם ק"ל ע"א.
- 616 משום חבובי מצוה שם.
- 616 עד כאן לא פליגי וכו' שם קל"ב ע"א.
- 616 וכן אמר רב אסי הלכה ליתא לפנינו שם.
- 616 וכן אמר ר' יצחק נפחא הלכה, לפנינו ליתא תיבת נפחא.
- 616 נענה ר"א ליתא לפנינו כלשון זה ע"ש.
- 616 אמר ליה ראב"ע לר"ע וכו' עיין גזיר ג"ז ע"א, פסחים פ"א ע"ב שבת קל"ב ע"א.
- 617 כל מצוה שקיבלו ישר' בשמחה וכו' שבת ק"ל ע"א ע"ש וע' רש"י ותו' שם ד"ה שש וכו'.
- 617 בדוד שראה עצמו ערום בבית המרחץ וכו' מנחות מ"ג ע"ב ע"ש.

- 617 עושין כל צרכי מילה מוהלין ופורעין ומוצצין וכו' שבת קל"ג ע"א.
- 618 ובמתניתין מפרש אילו הן ציצין המעכבין וכו' שם קל"ז ע"א. ע"ב.
- 618 האי אומנא דלא מיין וכו' שם קל"ג ע"ב.
- אספלינס דכולהו כיבי שב מאני תרבא וחדא דקרא לפנינו שם איספלינסא
- 618 דכולהון כיבי שב מאני תרבא וחדא קרא, וגם גירסת רש"י וחדא דקרא.
- 618 וקרענהו בני בנימין אסיא למנייהון לפנינו בני מניומא אסיא למנייהו.
- 618 דברים שאין עושין למילה בשבת עושין לה ביו"ט וכו' שם קל"ד ע"א.
- 619 ליתיה בלית דאית ליה שיפת וכו' לפנינו שם וליתכריה לשיפת לתתאי ועייף ליה לעילאי
- 619 מרחיצין את הקטן ביום השלישי וכו' קל"ד ע"ב.
- 619 דאיתרבי מקרא המול וכו' שם קל"ז ע"א.
- 620 שכל צרכי חולה נעשין על ידי ארמאי בשבת וכו' שם קכ"ט ע"א.
- 620 ערלתו ודאי דוחה את השבת ולא ספק וכו' שם קל"ד ע"ב, קל"ה ע"א.
- 621 תניא רשב"ג אומר כל ששהא שלשים יום באדם אינו נפל וכו' שם קל"ה ע"ב.
- אמר מר בריה דרבנא אנא ורב נחומי בר זכריה תרגומה להא שמעתא וכו'
- 621 לפנינו שם קל"ז ע"א אנא ורב נחומי בר זכריה תרגומא מימהל וכו'.
- 621 הלכה כר' שמעון בן גמליאל שם.
- 621 אחד למול בשבת ואחד למול בא' בשבת וכו' שם קל"ז ע"א ע"ש גירסא אחרת.
- 622 קטן נימול לשמונה וכו' שם.
- 622 קטן החולה אין מוהלין אותו עד שיבריא שם.
- 622 ואילו הן ציצין המעכבין את המילה וכו' ע"ש.
- 622 דילפינן ביבמות ערל אסור בתרומה ע"ש ע' ע"א.
- 622 קטן המסורבל בבשר שם קל"ז ע"ב.
- 622 כשם שהכנסתו לברית כן תכניסהו ולפנינו שם כשם שנכנס לברית כן יכנס וכו'.
- 623 אשר קודש ידך מבטן שם ובתוספתא ברכות פ"ו. ס"י תקא
- היבא דקבע סעודתיה עיין ברכות ל"ז ע"ב תוס' ד"ה לחם, ושם ל"ה ע"א תוס'
- 624 ד"ה מר זוטרא וכו'. ס"י תקב
- 625 ומצות מילה קבלה בשמחה וכו' עיין שבת ק"ל ע"א. וברש"י ותו' ד"ה שש וכו'. ס"י תקג
- 625 היבא געביד וכו' עיין עירובין מ' ע"ב.
- 625 כמה שיעור טעימה גבי מקדש בעינא מלא לוגמוי ע' פסחים ק"ז ע"א.
- 625 שזרזין מקדימין למצות וכו' עיין פסחים ד' ע"א.
- 625 אור הנר בברור חיל משתה שם עיין סנהדרין ל"ב ע"ב.
- 626 דסימן משתה הוא כל זמן שהמפה על הפתח, עיין ב"ב צ"ג ע"ב.
- 626 ומרחיצין את הקטן בחמין עיין עירובין ס"ז ע"ב שהוא ינוקא.
- 626 ועומדין הציבור מפניו כשנכנס הילד וכו' ע' פ"ג דבכורים משנה ג' ובפ"י הרב.
- 626 ומברך להכניסו בבריתו וכו' הוא כגירסת רשב"ם דגרים אבי הבן ברישא.
- 627 המברך צריך שיטעום ע' ברכות נ"ב ע"א. עירובין מ' ע"א. פסחים ק"ה ע"ב. ס"י תקו.
- 628 מצות אב על בן במילה ופדיון, בתורה ואומנות ע' קידושין כ"ש ע"א. ס"י תקו
- ועוד דאמר פלוני חמרא וריחני פיקחוני, עיין יומא ע"ז ע"ב והוא מאמר רבא
- 629 חמרא וריחני פקחין, הוריות י"ג ע"ב. סנהדרין ע' ע"א. ס"י תקח
- 629 שלא לעשות עליל ופומבי וכו' עיין ר"ה כ"א ע"ב.
- ראה מצוה זו וזכור אחרת תלויה בה ע' מנחות מ"ג ע"ב ובתוס' שם ד"ה ואיוו וכו'

- ותוס' ברכות כ"א ע"א ד"ה היג וכו' ותוס' סוטה ל"ב ע"ב ד"ה ורבי וכו' ותו'
 630 ב"ב קמ"ז ע"א ד"ה מניין וכו'. סי' תקט
 630 ת"ר וראיתם אותו וזכרתם וכו' לפנינו שם מנחות מ"ג ע"ב איתא ותניא אידך וכו'.
 631 תניא היה ר' מאיר אומר וכו' מנחות מ"ג ע"ב וע"ש גירסא אחרת.
 631 קשה עונשו של לבן וכו' מנחות ע"ש.
 631 כך היה מנהגו וכו' שבת כ"ה ע"ב ע"ש.
 631 כמה חוטין הוא נותן מנחות מ"א ע"א ובכורות ל"ט ע"ב ע"ש.
 631 סדין בציצית מנחות מ' ע"א ועיין בפירש"י ותוס' שם.
 631 כלי קופסא הייבין בציצית וכו' שם מ"א ע"א ע"ש.
 631 אין ציצית אלא ענף שם מ"ב ע"א.
 631 טלית שאולה כל שלשים פטורה מן הציצית מנחות מ"ד ע"א, חולין ק"י ע"ב.
 631 היוצא בטלית שאינה מצויצת וכו' שם ל"ז ע"ב, שבת קל"ט ע"ב ע"ש.
 631 אמר רב אדא בר אבהו אמר רבי נפסק החוש וכו' לפנינו שם הגירסא אמר רב
 632 אדא אמר רב וכו'.
 632 נויי תכלת שלישי גדיל וכו' שם ל"ט ע"ב.
 632 תלאן ואח"כ פסק וכו' סוכה י"א ע"ב.
 632 פרט לכסות לילה וכו' שם מ"ג ע"א ועיין בביאורי מ'.
 632 וטוהו לשם ציצית עיין מנחות מ"ב ע"ב, וסוכה ט' ע"א. והוא כשמואל דאמר
 632 בעינן טויה לשמה.
 632 הואיל ונאמרו בגדים בתורה סתם וכו' מנחות ל"ט ע"ב, שבת כ"ז ע"א, יבמות ד'
 633 ע"ב ועיין רש"י ותוס' שם.
 633 צמר ופשתים פוטרים בין במינם בין שלא במינם וכו' מנחות ל"ט ע"ב.
 633 אחר שגזרו חכמים משום כסות לילה, שם מ' ע"ב ע"ש.
 633 כל מקום שאתה מוצא וכו' שם מ' ע"א.
 633 וכמה חוטין הוא נותן וכו' שם מ"א ע"ב.
 634 וכבר נכנסו זקני בית שמאי וזקני בית הלל וכו' שם.
 634 כמה תהא נוטפת ומשלשת וכו' ע"ש מ"ב ע"א.
 634 נוי תכלת שלישי גדיל וכו' שם ל"ט ע"א. — ופתלחו מתוכו שם ל"ט ע"ב
 634 כציצית הנכרי וכו' עיין מנחות מ"ב ע"א וצריך לפרודה כי צוציתא דארמאי.
 634 וארבע ציצית מעכבות זו את זו וכו' שם כ"ה ע"ב, ושם ל"ז ע"ב ע"ש.
 634 נתנו על מקום הארג וכו' ע"ש מ"ב ע"א.
 634 מנין שלא יתגנה וכו' ע"ש מ"ב ע"א, ושם מ"א ע"א.
 634 משום תלאן ואח"כ פסק ראשי חוטין שלהן שפסולה עיין סוכה י"א ע"ב.
 635 ציצית עולה שש מאות ע"י בפירש"י מנחות מ"ג ע"ב ד"ה שקולה וכו' ובביאורי אות ש'.
 635 ציצית אין לו שיעור למעלה וכו' שם מ"ב ע"א.
 635 טוהו אדם ציצית לטליתו בחוה"מ מועד קטן י"ט ע"א.
 635 הדלה עליה את הנפץ ואת הדלעת וכו' סוכה י"א ע"א.
 635 וכן החוטט בגדיש וכו' שם ט"ז ע"א.
 635 הטיל לשתי קרנות וכו' שם י"א ע"א.
 635 דאמר רבה כי הוינן בי רב הונא א"ל מהו לימא זמן בראש השנה ויוה"כ וכו' עיין
 637 עירובין מ' ע"ב. סי' תקן
 637 אשכחו לרב אדי וכו' מאי האי ציוצין וכו' ועיין מנחות מ"ב ע"א.

- 637 על תפילין של יד מברך להניח תפילין עיין מנחות מ"ב ע"ב, ל"ו ע"א.
- 637 וכל מצוה שעשייתה אינה נמר מלאכתה וכו' שם מ"ב ע"ב ע"ש.
- 637 כי הא דרבינא הוה מסגו בתר מר בריה דרב אשי בכרמלית ע"ש ל"ו, ל"ה גי' אחרת.
- 637 ה' תפילין. צריך להיות מבהמה טהורה וכו' שבת כ"ה ע"ב. ס' תקיא
- 638 ואפילו ע"ג נבילות שבת ק"ה ע"א.
- 638 כדרשב"ג דאמר ציפן זהב פסולין וכו' מנחות מ"ב ע"ב. סנהדרין מ"ח ע"ב, ובגיטין
- 638 נ"ד ע"ב ע"ש.
- 638 ארמנט מותר לתת בריו וכו' עיין עירובין י"ג ע"א תוס' ד"ה קנקנתום וכו' ותוס' גיטין י"ט ע"א ד"ה קנקנתום וכו'.
- 638 לאו למעוטי סכין אלא למעוטי מטבע ז"ל ס' התרומה ה' ס"ת שמעתי משמו של רבינו יצחק בר' שמואל לא דוקא בקנה ה"ה בסכין אלא לאפוקי עופרת ומטבע שהשרטוט צובע ממחכות.
- 638 תפילין של ראש צריך לכתוב בעור קלף ולצד לבן וכו' מנחות ל"ד ע"ב ועיין בספר התרומה הס"ת ס' קצ"ד.
- 639 וצריך לכתוב בימינו וכו' שם ל"ו ע"א.
- 639 ואיטר בשמאל העולם וכו' עיין שבת ק"ג ע"א.
- 639 ואם נפלה טיפת דיו וכו' דהוי חק תוכות עיין גיטין כ' ע"א.
- 639 לא לר' יהודה ולא לרבנן וכו' עיין שבת ק"ד ע"ב, גיטין כ' ע"א.
- 639 וכל אות וזאת צריכה להיות מוקפת גויל וכו' מנחות ל"ד ע"א. עיין שו"ת נ"ב מה"ק חו"ד ס' ע"ה.
- 639 וצריך להניח ריוח וכו' כמלא אטבא ע' מנחות ל"ב ע"א ושם א' כמלא אטבא דסיפרי.
- 639 בשער של בהמה טהורה וכו' עיין שבת כ"ה ע"ב ובפירש"י.
- 639 לדברי רבינו שלמה מימין הקורא וכו' מנחות ל"ד ע"ב. ס' תקיב
- 640 אם החליף, ע"ש ל"ד ע"ב, ל"ה ע"א.
- 640 שהרי יש בראש וכו' עירובין צ"ה ע"ב ע"ש.
- 640 רצועות שחורות הלי"מ וכו' שבת כ"ה ע"ב, מנחות ל"ה ע"א.
- 640 יכתבם על ארבע עורות שם ל"ד ע"ב.
- 640 מעור עוף דכשר שבת ק"ה ע"א.
- 640 עורותיהן ככשרן שם ק"ו ע"א. חולין קכ"ב ע"ב.
- 640 שין של תפילין הלכה למשה מסיני שבת כ"ה ע"ב. מנחות ל"ה ע"א.
- 640 אם אין חריצין וכו' שם ל"ד ע"ב.
- 640 חיתורא של תפילין וכו' ל"ה ע"א.
- 641 תפילין מרובעות הלי"מ מנחות ל"ה ע"ב ע"ש ובמגילה כ"ד ע"ב ובשבת כ"ה ע"ב.
- 641 כל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי' באלכסונא עירובין נ"ו ע"א ע"ש בתו' ב"ב ק"א ע"ב.
- 641 מגידי בהמה טהורה שבת כ"ה ע"ב ועיין בפירש"י שם.
- 641 עד כאצבע צררא עיין מנחות ל"ה ע"ב, ובתוס' שם ד"ה וכמה וכו'.
- 642 דאמר רב נחמן ונוייהן לבר מנחות ל"ה ע"ב. ס' תקיג
- 642 תחילה יניח של יד וכו' שם ל"ו ע"א.
- 642 ולא יעביר על המצות וכו' יומא ל"ג ע"א, ועיין בתוס' ד"ה אין וכו' ותוס' מגילה
- 642 ו' ע"ב מסתבר.
- 642 דכתיב ידכה יד כהה מנחות ל"ו ע"א.
- 642 שימה כנגד הלב שם ל"ו ע"ב.

- 642 ובמסכת אהלות מונה הזרוע וכו' אהלות פ"א משנה ה'.
- 642 דאורייתא בתפילין עיין ערכין י"ט ע"ב.
- 642 מקום שעושה קרחה וכו' מנחות ל"ז ע"ב.
- 642 למעלה בעורף ולא במפרקת וכו' שם ל"ה ע"ב.
- 642 ואם סח בין של יד וכו' שם ועיין בתוס' ד"ה לא סח וכו' ור"ת פירש וכו' ובירושלמי פ"ב דברכות ה"ג ובמה"פ שם.
- 642 והחולץ תפילין לא יברך לשמור חוקיו עיין ברכות מ"ד ע"ב, ובתוס' ד"ה ולבני וכו' ובתוס' מנחות ל"ז ע"ב.
- 643 לתפלה כאחרים וכו' ובגירסא שלפנינו הגירסא לתפילין כאחרים ע' ברכות ט' ע"ב.
- 643 כותב אדם תפילין לעצמו וכו' מועד קטן י"ט ע"א.
- 643 וכדאיתא פ' המוצא וכו' עיין עירובין צ"ו ע"ב ועיין בביאור אות ו'.
- 643 אגויל מי כתבינן שבת ע"ט ע"ב.
- 644 זיונין קמנים מנחות כ"ט ע"ב.
- 644 שאפילו קוצו של יוד מעכב שם כ"ט ע"א.
- 644 מוזות שומע אני שתים וכו' מנחות ל"ד ע"א וע"ש בתוס' ד"ה כשהוא אומר וכו'.
תוס' זבחים מ' ע"א ד"ה לא נצרכה וכו'.
- 644 ובחלומות דבר הדיא וכו' ברכות נ"ז ע"א.
- 644 ההוא דאיפסיקא ליה ויו דויהרוג עיין מנחות כ"ט ע"ב.
- 645 קטן היודע לשמור תפילין וכו' סוכה מ"ב ע"א.
- 645 כאלישע בעל כנפים שבת מ"ט ע"א.
- 645 תפילין אגויל מי כתבינן שבת ע"ט ע"ב.
- 645 ועל קשר של תפילין נחלקו שני גדולי הדור וכו' עיין מנחות ל"ה ע"ב תוס' ד"ה משעת הנחה וכו'.
- 645 מכניסין זוג זוג עירובין צ"ו ע"ב, צ"ז ע"א.
- 645 ת"ה צריך שילמוד כתב שחיטה ומילה וי"א אף קשר של תפילין לפנינו חולין ט' ע"א הגירסא ת"ה צריך שילמוד ג' דברים וכו' ורב הנניא בר שלמיה משמיה דרב אמר וכו'.
- 646 כמו קשורה בו ככלב ע"ז ה' ע"א.
- 646 וכמו השליא קשורה בוולד נדה כ"ז ע"ב.

מקומות שהובא ספר מחזור ויטרי מגדולי הראשונים אשר ראוהו בכ"י.

תוס' ברכות ג' ע"א ד"ה ועונין יהא שמייה הגדול מבורך. מכאן יש לסתור מה שפרש במחזור ויטרי וכו' — תוס' ברכות י"ד ע"א ד"ה ימים שהיחיד נומר בהם את ההלל וכו' וכתוב במחזור ויטרי כיון שאינו אלא מנהג בעלמא לא מברכינן עליה וכו' ועיין במחז"ו סי' רכ"ז צד 192 שהביא כן בשם תשובות רש"י. ובסוף הביא תשובות ר"ת על רש"י וקיננו דסובר דמברכינן אמנהגא. ועיין בספר הישר לר"ת סי' תמ"א ושם הובא תשובתו בארוכה. ועיין בביאורי אות י'. — תוס' ברכות כ"ה ע"ב ד"ה והרי וכו' אלא דרבינו שמעיה תלמידו של רש"י פסק כת"ק דלבו רואה את הערוה מותר. ועיין תוס' שבת י' ע"א טריחותא שהביאו זה בשם המחז"ו דטעם דבעינן אזור וכו'. — תוס' ברכות מ"א ע"ב ד"ה אי הכי וכו' ודלא כמחז"ו וכו' והוא במחז"ו סי' ע"ג. ועיין בספר הישר לר"ת סי' שמ"ד. ובביאורי שם אות ג'. — תוס' שבת י' ע"א ד"ה טריחותא שהביאו בשם המחז"ו דטעם דבעינן אזור שלא יהא לכו רואה את הערוה ודוקא להם שלא היה להם מכנסים וכו'. — תוס' מ"ק כ' ע"א ד"ה שכבר וכו' והרי"ש דפירש לענין הבראה חולק על מחזור מויטרי שפירש בשם רש"י שהיה אומר שאין עושין הבראה ברנל הואיל דליכא אבילות ולאחר הרגל נמי לא יעשוה הואיל ובטלה סעודה ראשונה וכו' עיין מחז"ו סי' רע"ז צד 245, ועיין תוס' שם כ"ד ע"ב ד"ה אלא וכו'. — תוס' כתובות ס"א ע"א ד"ה מחלפא וכו' במחז"ו פירש הרב ר' שמעיה שהיה נזהר רש"י אפי' שלא ליתן מפתח מירו לידה. עיין פירוש סי' רע"ב. ובמחז"ו סי' תצ"ט וכבר הוכרתי לעיל כי יען ששני הספרים בכמה מקומות לשונם שווה סברי התוס' שמחז"ו מחברו הוא רבינו שמעיה.

מרדכי פ"ו דברכות סי' קמ"ה וז"ל וכתוב במחזור ויטרי שאם אומר באמצע סעודה סברי מורי והם מניחין מלאכול ושומעין למברך ועונים אמן. יוצאין בברכת המברך. ולא נהירא לרבינו אלחנן דכיון שתקנו חכמים דכל אחד אחד מברך לעצמו אין לשנות. ואעפ"כ העולם נהגו כמחזור ויטרי. ועיין במחז"ו סי' פ' צד 49.

מרדכי מ"ק סי' תתל"ח הנני החותם משיב לשואל וכו' ובמת נקבר בחול המועד ראיתי במחז"ו שיסדרו זקני ה"ר שמחה שהיה מתלמידי רש"י ז"ל שכתב בה' אבל שעסם אחד שהיו ב' בני אדם מוחין מלומר צדוק הדין. ועמד רש"י וכו' ושלום יצחק בר' שמואל (עיין במחז"ו סי' רע"ה. רע"ז צד 244).

שם מ"ק סי' תתל"ט גם השיב ה"ר שמחה מויטרי דמותר לחנף ולסרוק ראשו בחוה"מ ואין לאוסרו משום תלישת שער וכו' עיין במחז"ו סי' פ"ד צד 289.

מרדכי שבת פ"ק סי' רכ"ז וז"ל ויש ללמוד מכאן צריך לחנור רצועתו קודם שיתפלל וכו' והרי"י ומחזור ויטרי חולקין וכתב דלהם לא היה מכנסים וכו' עיין במחז"ו ה"ש ג' 122 והלכה למעשה צריך אדם להתנאות לפני בוראו וכו' ולחנור רצועתו אע"פ שיש לו מכנסים שעתה אין לכו רואה את הערוה ועיין בביאור אות י"ב ע"ש.

מרדכי (בתוס' מע"פ) וז"ל ובמחזור ויטרי פירש דעל יין שבתוך הסעודה צריך לברך לאחריו ברכה אחת מעין שלש ואין הלכה כן. ומביאו ב"י בטור סי' קע"ד. ונראה דכונתו להא דאיתא במחז"ו סי' ס"ט צד 36 בא להם יין בתוך הסעודה כל אחד ואחד צריך לברך, ופירושו בין לפניו בין לאחריו, וכמו שמפרש בספר עטרת ראש (ברך הקפר ליה) ע"ש.

טור א"ח סי' קי"ח וז"ל שוב מצאתי בספר הנקרא מחזור ויטרי ה"ג בפ"ק דברכות כל השנה כולה אומר האל הקדוש האל המשפט, חוץ מעשרת ימי תשובה שאומר המלך הקדוש המלך המשפט לפי שעבשיו יושב על המשפט לדון כל העולם ומראה שהוא מלך על המשפט וכו'. ונשאתי ונתתי בדבר לפני א"א הרא"ש ז"ל וקבל דברי ע"כ. והובא לשון הטור באבודרהם בסדר שחרית של חול דף ל"ג ע"ב.

אבודרהם. בסדר ק"ש לפני המטה וז"ל כתוב במחזור ויטרי העומד בחצות לילה לעסוק בתורה נוטל ידיו ומברך על נטילת ידיו, ואם נפנה מברך אשר יצר וכל הברכות של אחריו ומברך על התורה, ואומר איהו מקומן ור' ישמעאל וכשהוא הולך לביה"כ להתפלל מתחיל ממקום שפסק ר"ל דהיינו רבון העולמים וכו'. כדאיתא במחז"ו סי' מ"ו. ועיין בטור וב"י א"ח סי' מ"ו ובתשובות הרא"ש כלל רביעי סי' א'.

שלטי הגבורים על מרדכי פרק החולץ מצאתי במחזור ויטרי כי רש"י ז"ל הביא ק"ו מממזר, ומה מי שאיסורו איסור עולם חולץ זה המומר שבידו לשוב בתשובה לא כל שכן, ושוב מצאתי במחזור ויטרי בודאי כשנשאה בעלה והמומר המיר קודם לכן אינה צריכה חליצה וכו' ע"ש (ליתא במחז"ו שלפני).

הנהגות הר"ף על הסמ"ק סי' רי"ט ברין אם שכח ולא אכל אפיקומן עד לאחר שבירך ברכת המזון אין צריך לחזור ולברך משום דשאר מצות נמי חשובות של מצוה שהרי עושין להם שימור כן פירש במחזור ויטרי (עיין סי' ע"ד) וכן הובא בלקוטים מה' אמרכל דף כ"ז וז"ל כן פסק בסמ"ק בשם המחז"ו, וידוע כי הראשונים קוראים להנהגות הר"ף (הוא רבינו פריץ) בשם סמ"ק עיין ש"ך יו"ד סי' ל"ב ס"ק ט', ועיין מרדכי פסחים סוף והא לך סדר הפסח בקצרה, אמרו עליו על רבינו קלונימוס הזקן זקנו של רבינו יהודה החסיד שפעם אחת שכח ולא אכל אפיקומן וכו'.

מרדכי ה' מקואות סי' תשמ"ז וז"ל והרב ר' שמחה פירש במחזור ויטרי בשם רש"י כי חפפה שייך גם בכל הגוף.

הנהגות אשרי פי' דחולץ סי' כ"ט וז"ל מיהו חטה הנמצאת בוסק פירש במחזור ויטרי שאין מחמיצין וכו' ועיין תוס' גדה סי' ע"ב ד"ה אם וכו' הביאו זה בשם המחזור הר"ר שמריה מפרש בשם רש"י (ועיין לעיל 5).

הנהגות מיימוני פ"ה מה' תפלה אות ל' כתב רבינו שמחה שמצא בשם רב האי נאון וכן נמצא בתשובת הגאונים בשם רב נטרונאי גאון הני"מ כשיושב בטל אבל אם עוסק בתפלה (לעבור נגד המתפללין).

הגה"מ פ"ג ה' מילה אות ד' על מה שכתב הרמב"ם שם ואבי הכן מברך שהחיינו וז"ל אנו אין מנהגינו בכך וכו' ול"ג לרבינו שמחה דאין שייך לומר טעם זה אלא בהשמחה במעונו וכו' ופירש רבינו שמחה וכו'.

הגה"מ פ"ג דברכות ואנויים מטוגנין בדבש כתוב במחזור ויטרי בורא פרי העין דאשתני לעלויה ודלא כדברי האומר שהכל דרובשא עיקר אלא אדרבא אנו עיקר ע"כ מורי רבינו נ"ע, (עיין מחז"ו סי' ע"ג צד 40 ובביאורי אות ח').

הגה"מ ה' חמץ ומצה וכן כתב רבינו שמחה.

הנה"מ ה' מגילה וחנוכה פ"ג אות ה' וכן כתב במחז"ו.
אגודה פ"ז דברכות ס"י קניב ו"ל ובמחזור ויטרי כתב דמכריבין על המים בתוך
הסעודה על כל פעם ופעם דנמלך הוא.

אגודה פ"ק דמגילה י"ג זמן קהילה לכל היא. מכאן הוכיחו שאלתות דרב אחאי
ור"ת להתענות בערב פורים, ולא משום דכתיב דברי הצומות דא"כ הא כתיב וועקתם
ומאי ועקה בדורות איכא. כן כתב במחזור ויטרי (ס"י רמ"ה צד 211) הלכך יכולין להקל
למעוברות ומניקות וכו' אכן בריאים לא יפרשו מן הצבור, והובא בד"מ ריש ס"י תרפ"ו
ע"ש. ועיין בשה"ל ס"י קצ"ד, ומ"ס יש שם וצ"ל ואמר ר' ועיין בב"י ס"י תרפ"ו.

אגור ס"י ק"ט. ואומר רבינו טוביה שרבים נהגו להתפלל אפילו בשביל יחיד
וראיה מאבל וחתן וכן הוא במחזור ויטרי וכו' (עיין מחזור ויטרי ס"י מ"ד צד 25) ועיין
בטור אי"ח בב"י ס"י ס"ט ד"ה ומ"ש רבינו ותלמידו רש"י כתבו בשמו וכו'. ועיין תוס'
מגילה כ"ג ע"ב ד"ה ואין פורסין וכו' וכן בהגהות הר"ף על סמ"ק יום ראשון הביא דין
זה בשם מחזור ויטרי ס"י מ"ד.

מהר"ק בשו"ת שורש קע"ה. וז"ל גם נסתפק המרדכי אם דעות מחזור ויטרי
להתירה בלא חליצה היכא שהמיר כבר כשנשאה בעלה כיוצא בנידון דהך איתתא, והנה
דבר ידוע הוא כי מחזור ויטרי נתיסד ע"פ רבינו שלמה וכו' וכן מבואר בס' בשר ע"ג נחלים.
מהר"ק שורש מ"ג, ולא מיבעיא לדברי האומר בשם רש"י דאגוז מטונן ברבש
דמכריבין עליו שהכל מפני שנשתנה האגוז מכמות שהיה דגם בזה יש לברך עליו שהכל
שאין לך נשתנה גדול מזה שהרי אין עליו תואר ענבים כלל אלא אפילו לדברי רבינו
שמחה מויטרי שכתב בשם רש"י לברך בורא פרי העץ וכו'.

סמ"ק ס"י קנ"א אגוז מטונן כתוב במחזור ויטרי דהאגוז עיקר ומכרך בורא פה"ע.
סמ"ג עשין ס"י כ"ז אגוז מטונן ברבש כתב הרב ר' שמחה זקנינו לפני רבינו
שלמה שהאגוז הוא עיקר ומכרך עליו בורא פרי העץ.

סמ"ג לאוויין ה' נדה (דף כ"ד) והרב ר' שמחה כתב במחזור ויטרי בשם רבינו
שלמה כי הסיפה היא בכל הגוף וכו'.

או"ז ח"א ס"י קס"ח וכן אגוז מטונן ברבש בורא פרי העץ. וכן כתוב במחזור ויטרי
שנסדר לפני רבינו שלמה וצ"ל ולא כמו שכתוב בענין אחר שהדבש עיקר ויברך שהכל
דבוראי האגוז עיקר. — ועיין בפרדס לרש"י ו"ל ס"י פ"ה ופעמים שראיתי את רבי
שהביא לפניו על השלחן אגוזים ברבש לא נשתנה מהותו ואין זה בישול והאגוזין עיקר,
ובעיני דבש היו עיקר אלא כדאי לסמוך עליו.

תוס' ר' יהודה חסיד. הנדפס מחדש ברכות ל"ח ע"ב וכן אגוז מטונן ברבש
בורא פרי העץ וכן כתוב במחזור ויטרי שנסדר לפני רבינו שלמה.

חדושי אנשי שם על המרדכי ברכות פ"ז אות ה' וז"ל האשרי ונימוקי רבינו
יגה על היין הוא חותם על הארץ ועל פרי הגפן. ואין חולק על מחזור ויטרי אלא שאין
מוכיר הארץ אבל כל אפי שווין דצריך לפרש על פרי הגפן. וכן פירש ר"ח ג"כ באשרי
וחתם על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל הפירות.

בספר הישר לר"ת ס"י תר"ך וז"ל וימצא כתוב במחזור שתיקן הנדיב ר' שמחה
שיש בו פירוש רוב דברים מסדר רב עמרם וה"ג ורבינו שלמה ישאר נאונים ומצוי הוא
ברוב מקומות.

תשובות רד"ך. בית תשיעי חדר ב' ו"ל והמרדכי כתב עוד בשם מחזור ויטרי
שיסדו תלמידו של רש"י וז"ל בוראי אי כשנשאה בעלה הוא יבם הוה משומד קודם
לכן אינה צריכה חליצה ולא שייך לומר וכו'.

ספר הישר לר"ת, דף פ"ב ע"ב מה שאמר לי הנדיב ר' שמחה ששאל ממך הא דאמרינן בכיצה נתערכה באחרים ואחרים באחרים וכו'.

שם, פ"ג ע"א הרב ר' שמחה לא יפה שאל, ואתה לא יפה השיבות לו.
שו"ת מהר"ם מר"ב סי' רע"ג כתב במחזור ויטרי כי רבינו יצחק בר יהודה וכו'.
דרכי משה, א"ח סי' נ"א ס"ק י' הביא בשם מהרי"ל שכתב בשם המחזור ויטרי
דיש לכופלו שהשם של ביום ההוא יהיה ה' אחד אינו מן המנין שאינו רק מפרש מה
שיהיה לעתיד. עיין במחז"צ ד 6, ושם 25 ובביאור ועיין במדרכי סוכה ס"פ לולב הגזול.
או"ז ח"א ה' נדה סי' שס"א הלכך הואיל והרב רבינו שמעיה והרב ר' שמחה
מיוטרי תלמידי רבינו שלמה פירשו בשם רבינו שלמה זצ"ל וכו'.

מדרכי בתוס' מערכי פסחים ובמחזור ויטרי פירש דעל יין שבתוך הסעודה צריך
לברך לאחריו.

ספר התרומה ה' איסור והיתר סי' נ"ה וז"ל ובמחזור ויטרי יש על חטה שנמצאת
שרבי זהו רבינו שלמה מצריכה להשהותה עד לאחר הפסח דאע"ג דתנן במס' אהלות
בדנים ובעופות כדי שתפול לאור ותשרוף הוי עיכול לגבי טומאה ומספקא ליה אי ילפינן
איסורא מטומאה וכו' עיין כלים פ"ה משנה י"א תנור של אבן וכו' ובע"ז ע"ה ע"א כדרך
שאמרו בטהרות וכו' ובנדה ס"ה ע"ב, וירושלמי סוף ע"ז בשם שאת מנגב בטהרות כך
מנגב ב"ג, ותוספתא ע"ז פ"ט בשם שמנגב לטהרות.

כל זה אמרתי לבאר ולהקדים בהמבוא לספר היקר מחזור ויטרי הנדפס בפעם
הראשון מתוך כתיבת יד ע"י החברה הנעימה "מק"צי נרדמים" וזכות כל התנאים
והאמוראים ונדולי ישראל הנזכרים פה זכרונם לברכה תעמוד לנו ולכל ההנים בתורה לשמה
לחיות בנועם ה' ולבקר בהיכלו בציון עיר קדשנו כאמור (ישעיה מזו י"ג) קרבתי צדקתי
לא תרחק ותשועתי לא תאחר ונתתי בציון תשועה לישראל תפארת, ונאמר (שם נ"א ג')
כי נחם ה' ציון נחם כל חרבתיה וישם מדברה כערן וערכוה כגן ה' ששויץ ושמחה
ימצא בה תודה וקול זמרה.

חדש מנחם אב שנת תרנ"ו לפ"ק.

שמעון הלוי איש הורוויץ.

ה ש מ ט ו ת .

צד	צד
141	בביאור ש' ב' מ"א ע"ב צ"ל קמ"א ע"ב
173	בביאור ש' ד' מלמד שהמתים כצ"ל ותשלם כל המלאכה כצ"ל
202	בביאור ש' א' מגילה ט"ז ע"ב כצ"ל
208	בביאור כשחל ר"ה ביום ה' כצ"ל
221	והרב ר' אליקים הלוי כצ"ל
222	בטול שמורים צ"ל בטול "שאורים"
—	ועי' בתו' ד"ה אם כצ"ל
239	שם שם כ"ב ע"א כצ"ל
—	פסחים נ"א ע"א ע"ש כצ"ל
243	בביאור היה לבוש עשרה לבושים
244	בפנים ש' אחרונה ונמצא במדרש כו' (השמטה) עי' מרדכי סוף ברכות
248	בביאור אות ל' צ"ל י"ז ע"א
252	בביאור אות כ' בספר הישר סי' תקפ"א כצ"ל
263	בביאור סי' מ"ד חיטה (חסר) עי' בס' האורה הובא בתמים דעים סי' קמ"ח
—	בביאור אות י' ד"ה אמר רבא וכו' (נשמט) ותוס' בכורות ז' ע"ב ד"ה דג טהור וכו'
269	בביאור ש' אחרוני צ"ל פסחי ק"ג ע"א
274	בביאור אות ב' צ"ל ויבשו לנמרי
281	שם בה' שבת סי' כ"א כצ"ל
—	בפנים שמצינו בשוחר טוב כצ"ל
284	פעם אחת שכח ר' וכו' (נשמט) עי' מרדכי ברכות פ"ז סי' קל"ט
286	בביאור ב' שורות מלמטה תוס' ביצה י"ב ע"א ד"ה ה"ג רש"י כצ"ל
291	בפנים על ששאל אם שכחו כצ"ל.
303	ארעא רקדא כצ"ל וכן בביאור ש' א'
311	בביאור ש' ב' עי' י"א ע"ב כצ"ל
—	בביאור שורה ב' סי' ק"ח צ"ל ק"מ.
4	בפנים ש' ג' אית הוא צריך להוסיף עיין הגנה ט' ע"א.
11	בביאור ש' ט"ז פ"ה ע"א צ"ל ע"ב
15	בביאור שורה ו' שבת פ"ג צ"ל פ"א
18	בביאור ש' אחרונה ל"ב ע"ב צ"ל ע"א
23	בביאור ש' ו' וכן הובא בכ"י כצ"ל
25	בפני' ש' אחרונה צ"ל וא"ר זריקא א"ר
26	בפנים שורה ו' נשים מיותר
31	בביאור סי' צ"ג יש להוסיף ועי' בשו"ב סי' קצ"ב
32	ש' ד' צ"ל וכ"ה בפרדס סי' פ"ה
40	בפנים שורה י"ב דשחיטין כצ"ל
42	בפנים ש' ט"ז אחת קודם שיעלה כצ"ל
43	בביאור ושם מובא תשובות ר"ת כצ"ל
51	בפני' ש' ל"ט יחוד שמך בעולמך כצ"ל
67	בביאור סי' ג"ג טעות וצ"ל ק"ג
82	בביאור סי' ת"ח צ"ל ת"ט
96	בביאור ש' ג' מגילה ל"ב ע"א כצ"ל
98	בביא' ולפנינו שם אית' ר' איקא כצ"ל
—	שורה י"ט מפני שבשנגורה כצ"ל
99	בביאור ולפנינו כסוטה ל"ט ע"ב כצ"ל
101	ומה טעם (נשמט מהדרום) עי' תשו' הרשב"א חלק ק"ג סי' ר"צ.
117	בביאור ש' ב' שבת י"ב ע"א כצ"ל
123	בביאור ש' ט' ואם מע"ש עורה כצ"ל
129	בפנים ש' י"ג ומפרש כצ"ל
131	בפנים דלית לן רשות הרבים כצ"ל
—	ש' אחרונה ולכך מסננין כצ"ל
135	שורה ד' ובין הגיתות שכולן כצ"ל
141	שורה י"ג לא יקנהנו כצ"ל
—	בביאור ש' ב' ובין הגיתות כצ"ל

צד	צד
בביאור ועי' ברא"ש פ"ג ס"ז י"ד כצ"ל	בפנים ד' שורות מלמטה צ"ל הנבעלת
433	315
בפנים שע"ה, ברוך אתה כצ"ל	בביאור אות ז' זכונא לך זיגא זכו'
437	318
בפנים לאחר שעשיתו כצ"ל	צ"ל עירובין ק' ע"ב
440	319
בביאור ש' ראשונה וישטם עשו כצ"ל	סימן רפ"ח לשון גין כצ"ל
454	327
בפנים ש' אחרונה א"ר שמעון בן כצ"ל	בביאור ה' שורות מלמטה צ"ל סתר
461	פטר
שם עלה אלי כצ"ל	—
462	שם ג' שורו' מלמט' צ"ל טוביה דשמע
מקרא סופרים עיין מנ"ש רות ג' ה'	בפנים ש' ד' מלמעלה לעיר ששמה
465	ממללא זכו' כצ"ל
בביאור ב' שורות מלמטה סוטה מ"ה	שורה ה' גילוי דימתחי כצ"ל
ע"א כצ"ל	335
466	תווה ננסה כצ"ל
בביאור זכ"ב י' ע"ב אחד מיותר	בביאור כונתו על סוף הפסיקתא כצ"ל
476	338
בביאור (חסר) ע"ז ע"ג ע"ב כצ"ל	וששאלתם ביחוד כצ"ל
493	344
בפנים שורה ט' הווא טבחה כצ"ל	—
—	בביאור ע"י לעיל ס"י רכ"ז ובביאורי
בביאור ש' ח' כתובות ס"ט ע"א כצ"ל	אות י"א
555	—
בביאור ש' ה' במגילה ג' ע"א כצ"ל	בביאור ועי' לעיל ס"י רכ"ז כצ"ל
558	359
בביאו' ש' ד' מלמט' ומתלמידיו כצ"ל	בביאור חולין ס' ע"ב כצ"ל
559	365
שם ש' ו' מלמט' ברכות כ"ב ע"א כצ"ל	ואמר קרובין אחרים עובר זכו' כצ"ל
592	373
שם ש' א' ע"י כ"ב ע"ה ע"א כצ"ל	בפנים אמרתי לכם ויקחו אליך כצ"ל
594	—
שם ש' א' כתובות ס"א ע"א כצ"ל	בפנים שלכם איני צריך כצ"ל
608	—
שם ש' ד' מלמטה מי שיש לו שם	בביאור ש' אחרונה בפרסם לרש"י
609	ז"ל ס"י קפ"ו
כצ"ל	—
בביאור שתי שורות מלמעלה אמר	בביאור ש' ראשונה לשון בה"ג פרק
621	376
מר בריה דרבנא כצ"ל	יוד"כ כצ"ל
מר בריה דרבנא כצ"ל	בפנים בהרצאת דברים כצ"ל
623	379
שם ש' ו' אשר קידש כצ"ל	בביאור שורה ה' יש להוסיף פסחים
בפנים חסר ס"י תקכ"ב מכתבות כצ"ל	נ"ד ע"א
683	415
בביאור ש' י"ב כל השמות זכו' (חסר)	בביאו' ש' ראשו' מנה"מ שם כ"ח ע"ב
693	—
עיין מנ"ש שופטים י"ז ג' ובמנ"ש	שם מ"ח ע"א כצ"ל
שופטים כ' י"ח)	בביאור ללמוד נענועו או ברכתו כצ"ל
בביאור ש' ה' שנתבשלה כצ"ל	בפנים הרר אחד כפת תמרים כצ"ל
759	419
כדת משה וישראל (חסר ע"י תשב"ץ	427
783	
ח"ש ס"י ע"ז).	

הערות והוספות.

יקבל מכות הנהותי והערותי על המחזור ויטרי. ואם ייטב בעיניו יוכל לספק אל המבוא להמחזור ויטרי אשר כבודו מוציא לאור עתה. ולא אחדל מלרשום גם תקוני טעויות המעתיק או המדפיס למען תועלת הקוראים הפשוטים:

צד 4 שורה י"א צ"ל ובר מהמפיל.

צד 5 שורה ז' צ"ל אלא מאי הוא יברך, דלא כהמונה שם בהערת המו"ל.

צד 7 שורה ו' צ"ל ואב"י פסיק. — שם שורה י"ט צ"ל אי נמי בני בר רב.

צד 8 שורה י"ג והואיל ומתחיל בלשון עברי אומר הכל בלשון עברי עד

שמניע וכו' צ"ל והואיל ומתחיל בלשון ארמי אומר הכל בלשון ארמי עד שמניע כו' (והוא טעם על מה שמן מלת שמה רבה ואילך אומר בלשון ארמי ותחלת הקדיש הוא בעברי לזה אומר כי אחרי שהתחיל לומר שמה רבה בארמית אומר הכל בארמי עד שמניע לשם הנכתב בארמי ואח"כ חוזר לאמור בעברי). — שם שורה כ"ח מפי רבנו שלמה זצ"ל מראה, צ"ל מפי רבנו שלמה זצ"ל (והוא שייך לסימן הקודם, לומר שהוא דברי רבנו שלמה) ונראה . . .

צד 9 שורה י"ח צ"ל אי אויל. — שם שורה י"ט צ"ל אי גני.

צד 16 שורה ב', או יצא ידי כולה, צריך להיות אחר זה נקודה להפסקת

הענין. ומשם ואילך מתחיל לפרש תפלת שמי"ע ואומר „כולה מעין פתיחה נוסדה (ר"ל שכל הברכות של י"ח הוא מעין פתיחה של שמי"ע היינו ג' ברכות הראשונות) וענין כולו על יסוד אחר הוקבעו וענין אחר לכולנה" ואין צורך שוב להגהת הרב המגיה שם.

צד 17 שורה ח', דלכך סידרו צ"ל ולכך סידרו, וכונתו כי כמו דניאל כשרצה

להזכיר את אברהם אבינו לא הזכיר אלא שבחו „שקראך אדון" כמו כן סידרו אנשי כנעני בברכה ראשונה כל השבחים שאמר אברהם על השי"ת, וי"ש „ולכך סידרו כל זה שבחו של אברהם הוא מונה והכל מעין מנן" כמו שמנן הוא שבחו של אברהם להקב"ה דכתיב ביה ותתן לי מנן ישעך כמ"ש במחזיו צד 16 עיין שם. — שם כדאמרינן סדר הברלות הוא מונה, הרב המגיה לא הראה מקום המאמר הזה כדרכו בכ"י. וראיתי שהמאמר הזה כלשונו הוא גם באבודרהם שער ראשון בזה"ל מרי דהוה אהבדלה דיו"ט דאמרי' דסדר הברלות הוא מונה, ואני לא מצאתי מאמר כזה בלשונו, אבל בנמי פסחים ק"ד איתא המבדיל צריך שיאמר מעין הברלות המאורות בתורה מתבי סדר הברלות אומר וכו' עי"ש, ועפ"ז י"ל כונת המחזיו שכמו כן מונים כאן סדר השבחות שהזכיר אברהם כנ"ל. — שם שורה כ"ט צ"ל על כי שהחייטנו.

צד 18 שורה י"א צ"ל אי נמי מירי. — שם שורה כ"ג צ"ל בבנין (או בבנין) עירך. — שם שורה ל"ד צ"ל חוץ מימות.

צד 34 שורה ל' לרב אשי דעני בלחישא, מאי שנא כו'. הנקודה המספקת צ"ל אחר מלת מאי, ומוסב על הקושיא שהקשה לרב אשי דעני בלחישא מאי? איזה טעם נוכל לומר שם, ומשני שנא מקמי אכילה וכו'.

צד 42 שורה י"א כמאן תרויהו דמי, צ"ל כמאן דשחיטין תרויהו דמי, שכן הוא גם בכה"ג, והרב המו"ל שכתב בהערות שם דלא ברירא ליה לישנא אשתמיטתי נמרא ערוכה (מנחות צ"א) כיון דמטי זמן מנחה כמאן דשחיטי תרויהו דמי ע"ש, ולפ"ז הכונה פשוטה ומכוארת היטב, ומ"ש בקצת נוסחאות בבה"ג דשחיטין הוא טעוה דמוכה בחילוף האותיות בדפוס.

צד 44 שורה א' צ"ל ברייתא היא בכריתות פ"ק. — שם שורה ד' ואינו לשון דשון ורעייה כמו שור של פטם, (כי כן מתורגם (מלכים ה') ועשרים בקר רעי, ועסרין תורין דרעייה). — שם שורה ה' צ"ל כדקאמר.

צד 48 שורה כ"ח תנא אחר פותר הראשון, פליאה עצומה בעיני שהוא נגר נמי ערוכה (ברכות נ"ה עמוד ב') כ"ד פותריו הלומות היו בירושלם פעם א' חלמתי חלום והלכתי אצל כולם ומה שפטר לי זה לא פטר לי זה לקיים מה שני כל ההלומות הולכים אחר הפה וכו' עיי"ש, הרי בהדיא שאינו תלוי רק בהפותר הראשון שהרי כולם נתקיימו בו, ואתמה על הרב המו"ל שציין נמי הנ"ל וכתב שמכל המקומות מוכה שפיר דתלוי בפותר ראשון אך לא ידעתי ברייתא דתני כהאי לישנא עכ"ד ואיך לא ראה שדברי נמי הנ"ל היו תיובתיה.

צד 50 שורה י"ג צ"ל כי הא.

צד 55 שורה ג' יהא שיר מברך אה"ק במס' ברכות אוי לאב. אין פתרון לדברים אלו, וצ"ל יהא שיר מברך אומר הק' (ר"ת הקב"ה שכן הוא רגיל כותב ספר זה לכתבו כן) אוי לו לאב וכו' כדאי' במס' ברכות (דף ג' סוף ע"א).

צד 57 שורה כ' צ"ל קורת נפשינו.

צד 71 שורה י"ז צ"ל נחשבנו למלך.

צד 99 שורה ל"ג צ"ל נושאים כפיהם במועדים.

צד 82 שורה ד' צ"ל שנחמד הוא לישראל מכל הימים [מפנין] שאותו קראת קודש שני ויקדש אותו והוא זכר למע"ב, — שם שורה ט' צ"ל ושביעי רצית בו וקדשתו חמדת ימים, אותו קראת זכר למע"ב, (לא כנדפס הנקודה המספקת אחר וקדשת) ור"ל כי מלות חמדת ימים אינם מחוברים עם אותו קראת, אבל פירושו לעשותו חמדה וסגולה לימים קדשת ורצית בו, וזכר למע"ב קראת אותו.

צד 107 שורה ל' צ"ל ובעילתו.

צד 109 שורה כ"ח יש. צ"ל ישראל.

צד 112 (סוף) צ"ל והיה טעון משאוי.

צד 114 שורה כ"ה צ"ל ורב ושמואל לא נחלקו.

צד 126 שורה ג' צ"ל ואם נכנס בה ג' ימים.

צד 130 שורה ט"ו צ"ל הרצון בו.

צד 134 שורה כ"א צ"ל רצועות מנעליהם ולומדים.

צד 138 שורה י' צ"ל המבשל בשבת בשונג.

צד 144 שורה ה' כי כבר צפון הקים נביאים, צ"ל הק"ב נביאים, (שהם תקנו י"ח ברכות כדאי במס' מגילה י"ז והוכח במחזיו לעיל צד 18. ואף שאמרו שם ק"ב זקנים ומהם כמה נביאים, לא דק פה כל כך וכתב ק"ב נביאים). — שם שאי אפשר לומר מלך העולם באכות כאשר פירשתי לעיל, הרב המניה לא הראה איה מקומו לעיל, ואני הפשתי ולא מצאתי הדברים האלו לעיל. ואולי כונתו להכתוב לעיל צד 17, "דלכך סידרו כל זה שנחו של אברהם הוא מונה" וכיון שהשבח הזה לא נאמר על ידי אברהם לכן לא הוזכרו.

צד 150 שורה כ"ט כראמרי, הרב המניה לא הראה מקומו. והוא בב"ר סוף פרשה י"ב.

צד 161 שורה י"ב לאורייתא אכלל בעשר דברייא, כן הוא במ"ד נשא פרשה ג' קפ' א' כנגד הלוחות וכו' מלאה קשורת שתריינ מצות כלולות בהם, ועיין פרש"י משפטים כ"ד י"ב. — שם שורה י"ט יקום ויתגלי נר נפלי, צ"ל בר נפלי, (כי כן א"י בסנהדרין צ"ו ע"ב אימת אתי בר נפלי וכו' עיי"ש ופרש"י מלכות דוד שנפלה להבי קרי משיח בר נפלי, ולפי זה אין נוסל עליו לשון נר נפלי כמוכנ). —

צד 166 שורה ח' הלמיסעתא אתינא, צ"ל הלמיסעתא את (לא כהנהת המו"ל הלמיסעדנא אתינא כי אף שכן הוא בתרגום יהושע שם בכל זאת כפי שהנהתי אני מסכים יותר ללשון הכתוב).

צד 174 שורה ה' כך קרבן שבת ונסכיו נאמרו בדבור א', נראה לי שכונתו לומר, כל יוקשה הא קיי"ל (ובחסים ח' ושם נסמן שאר מקומות) מנחתם ונסכיהם אפילו למחר א"כ למה יביאו הנסכים בשבת? לכן תירץ המחזיו שקרבן שבת ונסכיו בדבור א' נאמרו, פ"י כשהותר להקריב הקרבן בשבת ממילא נכללו בו גם הנסכין ולגמרי הותר.

צד 247 ס"י רע"ט ויבע משיחיה, הרב המניה כתב שצ"ל ויבא משיחיה, ובאמת אינו טעות, כי נוסחא כזאת ויבע קין משיחיה הובא בספר סדר היום כסדר זמירות של שבת וכתב שהוא לשון מהירות וזרירות כי על והש עתידות למו (דברים ל"ב) מתורגם ויבע, וא"כ נראה שנוסח המחזיו הוא ויבע משיחיה ופירושו שימחר ויחיש ביאת משיחיה. וכן בספר חיי הנפש להרב ישעיה ב"ר רב (שחי בש' אתרל"ח לשטרות) במאמר הב' הוא ס' גן עדן דף ל"ב (גרפס בירושלים תרנ"א) הביא נוסח הקריש ויבע וייתי משיחיה.

צד 250 לכנו שהוא בן י"ג או לבתו בוגרת. מלשון זה משמע אף שסמכוס על שולחן אביהם, וזה לא כמ"ש התוס' בעירובין (ע"ט ע"ב) ד"ה ומוכה ע"ש.

צד 263 אבל יין שפיר דמי משום דחמרא מנרר גריר, הרב המניה העיר מדלא מחלק בין שותה הרבה למעט משמע דס"ל כדעת הטור דמותר לשתות הן רב הן מעט ומפריש מ"ש בנמי טובה מנרר גריר כמו שפ"י הבי"ח בשם מהר"ל מפראג ז"ל עכ"ד, ובאמת שהפירוש הנ"ל שהביא הבי"ח לא הדיש הוא שכבר הוא כתוב בס' הראבי"ה ס"י ק"ג ושכן מצא סעד לזה גם בדברי רבנו שני"ש עיי"ש ובהערות הג' מהרח"ן ז"ל.

צד 649 שורה ח' ושעטנו גין יש שמויינין אותו בכל אותיות שיש בשעטנו גין וכו', אבל ברוב לא מצאחי, כונתו יש שמויינין כל אותיות שעטנו גין שיש בהמוזה, ויש שאינם מווינים רק אותיות שעטנו גין פעם אחת בכל המוזה. והם

שיע דשמעי. טט דולטטפות כמ"ש רבנו תם בתיקון תורה שמצא כן בתקוני תפילין. — שם ובספר תאני כתב רבינו יב"ם שהכל מזויין, כונתו שרבנו תם כתב שראה בספר תאני שהכל מזויין, ובתיקון תורה שלפנינו כתב ר"ת, "וכן מצאתי בסידור א' דכלהו שעטנו נין שבכל מקום צריכות נ' זיונין.

צד 651 ס"י תקי"ז הלכות ספר תורה מרבנו יעקב ב"ר מאיר, הלכות אלו הדפסתי מתוך ספר כת"י בספרי נגזי ירושלם שהוצאתי לאור שנה זו (ובל ידעתי או שהוא נרפס נס בספר מחז"ן) ובמבוא הבאתי במספר כל הקדמונים שהביאו מס' הלכות ס"ה או תקון ס"ה לרבנו תם, ואעיר עתה על השינוים שבין כת"י שבידי להנרפס במחזור ויטרי, — שם שורה א' צ"ל קרן ישעי משנב, להודיע עשות כו' כמ"ש בכת"י שלי.

צד 652 שורה ה' צ"ל אלא בטבוד נמי מודה רבא בכת"י שלי. — שם שורה ט"ז צ"ל דנכרי אדעתא דישראל קעכיר טפי מכותי דאמר נמירנא טפי מנך כבכת"י הגיל. — שם שורה כ"ה ותניא אין כותבין על הדפתרא, המניה לא ציין מקומה, והוא במס' סופרים פרק א' הלכה ה'. — שם שורה ל"א צ"ל אהו כתובים בסס וסקרא, והוא במס' שבת קט"ז ע"ב.

צד 653 שורה כ"ד צ"ל ודאין כן במגילה כבכת"י הגיל.

צד 656 שורה ט"ז צ"ל שילמד מתוכם.

מאתי שלמה אהרן ווערטהיימער מירושלים.

לקומי בתר לקומי.

מאתי אברהם ברלינר.

כל אלה אשר המחזור וישרי נמצא בידם, בלי ספק יקבלו בענג ובשמחה את המבא הנכבד הזה, מעשה הרב החכם הנודע בשערים מהר"ש הורוויץ נ"י, ואני בכאי היום להשלים איזה חסרון ולתקן זעיר שם זעיר שם במקומות הצריכים תקון, הנני מוסר מודעה, כי רק יען אשר הצליח הפצי להשתמש בכ"י וספרים נדפסים יקרי המציאות, אשר הרב ר"ש לא ראה אותם, היה לאל ידי לבא אחריו ולמלא דבריו, וישמח לבי כי מקום הניחו לי להתגדר בו, את הערותי אסדר לפי עמודי המבא.

(א) בראש דבריו שורה ג' יאמר המחבר: „ונכתב (הכ"י של מחזור וישרי) בשנת ד' אלפים תשע מאות וששים ושמונה לבריאת עולם כנוכר בשער הספר". הדברים האלה צריכים לתקונים שונים. הכ"י, אשר על פיהו נדפס המחז"ן, נמצא כבריטיש מוויאום בלונדון. אולם ראשיתו חסרה, ולכן הוכרחנו להשלימו עד צד 5 שורה 28 עד תיבות: „ומקדים ומשו ידיה ומברך" על ידי העתק מתוך כתב יד אחר המונה בכודליאנא אשר באוכספורד נ"ו 1100, ובטעות נעתק גם שער הספר אשר בכתב יד הזה ונדפס בראש המחז"ן. ע"ד הטעות הזה כבר דברנו את דברנו בהוציאנו לאור את החברת הרביעית ממחז"ן, ושם בקשנו מאת קוראינו, להסיר מתוך הספר את השער הזה ולשים תחתיו את השער החדש אשר הדפסנו אז, ואחרי הדברים האלה, לא נוכל להביא שום ראיה מהשער הראשון, אשר מלבד כל אלה הוא כתוב ע"י סופר מאוחר, אשר נמשך בדבר שנת הכתיבה אחר הנאמר בתוך לוחות השנים אשר בכ"י דף קס"ד (ראה רשימת נייבואיר צד 309), המתחילות משנת ד' תתקס"ח, ואחרים מתחילין משנת ה' מ"ח והולכין עד שנת ה' צ"ב, ועל כל אלה הגה הכ"י הזה שונה בתכנו מהמחז"ן שלפנינו תכלית שנוי ובס"י תר"ג נוכר המחז"ן עצמו, ועוד נדבר בדבר הזה, ולעמית זה נמצא בהשבוך השנים אשר בכ"י לונדון (ואשר נדפס תוצאות מהם בסוף הערותנו אלה) את שנת ה' אלפים ושנים, שנה החמישית למחזור רס"ד¹) ומסיים עם השבוך יתר השנים אשר במחזור הזה, בעוד אשר במקום אחר נראה, כי סופר הלוחות עשה את מלאכתו בשנת ד' תתק"ע.

אולם כל המספרים האלה לא יועילו לנו, למצוא ע"י את השנת, אשר בו נשלם המחזור וישרי בעצמו, כי אלה הלוחות, ועוד הוספות שונות אשר בכ"י מאוחרות הגה בזמן, ונכתבו זמן רב אחר אשר נשלם המחז"ן²). — אולם נוכל לדעת ע"י המספרים האלה כי הכ"י עם ההוספות לא נכתבו קודם השנה הנוכרת בתוך הכ"י.

¹) כבר הזכיר את הדבר הזה שד"ל בספר נחלת שד"ל בסופו; ראה גם את הנוספות בסוף הספר שלפנינו.

²) ראה עוד מה שכתב כבר ר' חיים מיכל בספרו אור החיים צד 597 וו"ל: „ומה שנלה המרשים דעתו כאלו נתחבר בזמן שהוא הם דברים בטלים ואין צורך להשיב עליהם“.

לקומי בתר לקומי

ההוספות המאוחרות האלה נמצאות במספר רב בכ"י הנ"ל, אכן בלתי נמצאות בכ"י שלישי, הכולל לפי דעתי את המחזי העקרי. הכ"י הזה קטן בכמות מהכ"י הנ"ל, והוא טמיר ונעלם בבית עקד הספרים אשר לת"ת בעיר ריגנו (Reggio d'Emilia). לדאבון לבנו קשה מאד להשתמש עוד בכ"י הזה, כי האותיות מטושטשות והכתב בלתי ראוי עוד לקריאה. ואולי הוא המהוור הקטן הנקרא דויטרי אשר הזכירו הר"י לאטיש בשם ר' שמחה בשערי ציון ע' 73.

ב) הרה"ח המחבר השווה את המחזי עם הפרדס, ועי"ז יצא לו השערה חדשה, אשר נוכל להחזיקה בשימנו עין על סדורו של רש"י. הסדור הזה, המונה עוד בכ"י, נהוג לנו אם נחפזין לדעת על ברור את פעולת תלמידי רש"י ז"ל והבאים אחריו, ואני אוחילה לאל שנוכל להוציא לאור גם את הספר היקר הזה ע"י הברתנו הנכבדה. ג) המאספים האלה כבר החלו לעבוד את עבודתם בחיי רש"י ז"ל, תלמידי המאור הגדול הזה אספו לאספה את פרושי רבם ואת תשובותיו והוסיפו עליהם את אשר ראו בעיניהם ממעשי רש"י ודרכו בקדש, ובכך נפתחו לנו שלשה ספרים מקובצים מדברי רש"י, ועליהם נתוספו אחר כך דברים שונים הנרשים לפעמים ע"י אות ת', ר"ל: תוספות.

אולם מה שחשב הרב מחבר המבא, כי ממלות "חוק שמעיה לא יווק" הנמצאות פעמים במחזי (צר 460 וצר 739) יש ללמוד, שר"י שמעיה ראה את המחזי והניחו, זה אינו נכון. התלמידים, אשר אספו לאספה את החמר לספר האסופות הזה, הסכנו הסכינו לחתום לפעמים את שמם על המאמרים אשר אספו יחדיו, כאלו היו הם המחברים, והמסדר אשר בא אחריהם לסדר את הספר כלו, הניח את השמות כמו שמצאם ולא שינה דבר. ופה המקום אתי להראות באצבע על "ספר האסופות" כ"י, אשר נמצא בו בסדר פסה (ראה תוס' פסחים ק"ד) כדברים האלה: בענין ג' מצות שבילי פסה מצאתי שכתבו תלמידי רש"י שלמה הר"י שמעיה והר"י יהודה בר אברהם מפיו דחצי הנפרסת משום לחם עוני ושימנה בין שתי השלמות וכ"י וכן נמצא "בסדר הלילה" הנרפס בסוף החלק ה"י מסי דקדוקי סופרים לר"י רבינובישין: אני שמעתי ור' יהודה בר' אברהם שמענום לאלה מפי הקדוש (רש"י) זכור לטוב וכבוד מנוחתו. ד) ההשערה, כי ר' שמעיה היה מחבר הפרדס ומעריכו, תמצא סיוע וחזק גם בדברי המחבר אדות ר' שמעיה, להלאה צר 62. גם דעת הח' ד"ר גראם במאנאצין אשר הוצאתי אני לאור עם ידידי ורעי ד"ר האפמאן (ח"ד צר 207 וח"ד צר 83) היא כדעת מחבר המבא, ע"ש.

ה) ומה שחשב המחבר, כי ר' שמחה, עורך המחזי, חבר גם ספר "סדר עולם" אין לו כל יסוד ולא יוכל להחזיקם. המחבר נמשך בזה אחר החכמים שקדמוהו בחקירה הזאת, אמנם דבריהם מוטעים בדבר הזה. הספר "סדר עולם" אשר עליו אנחנו דנים, חברו ר' שמחה בן שמואל משפירא האחרון בוגן, ולו אין כל חלק ונחלה במחזי, גם לא בהוספות הנמצאות בתוכו. את הנודע לנו ע"ד ר' שמחה בן שמואל האחרון הזה, כבר אספו יחד הח' צונגין ור' חיים מיכל בס' אור החיים צר 596 וגם זמנו נודע לנו בכרור, כי הוא אחד מהחתומים על ספר התקנות שנכתב בשנת תתקפ"ף והנמצאות בתוך תשובות מהר"ם ב"ב.

צר 10. ר' אברהם הנזכר סתם הוא ר' אברהם ב"ר יוסף מאורליינש והזמנו הנזכר שם הוא ר' יהודה ס"ר ליאון מפאריז.

צר 11. לדעת המחבר ר' אלחנן הנזכר הוא ר' אלחנן בעל התוספות הנודע. לדבר הזה נחוצה עוד הראיה, אשר הביא צונגין בספרו על הפייטנים צר 288 מכ"י,

אשר בו כתוב מפורש ממעל לשיר הנוכר במח"ו: מר' אלחנן בן הר"ר יצחק. צונץ מביא ממחברנו עוד שלשה פיוטים אחרים. (ראה קונטרס הפיוטים צד 66).

שם. ר' אליה הוא הנוכר במח"ו סימן תק"ד צד 625 בשם רבינו הקדוש התשבי מפאריו; ראה אדותיו בנחלת שד"ל צד 7.

צריך להוסיף עוד ר' אליעזר בר אהרן נזכר ע' 600 ואם הוא הפייטן אשר צונץ בספרו ל"ג ע' 304 מזכירו בזמן ר' מאיר הלוי אבולפיא נראה שההוספה היא במחזור ויטרי על שם ר' אליעזר בר אהרן היא היותר מאוחרת בזמן.

צד 14. רבינו אפרים נזכר כמה פעמים גם במדרש שמואל על פרקי אבות, אולם אין ראיה, כי הוא ר' אפרים, אשר אנחנו עסוקים בו, וכמה גדולים היו, אשר שם רבינו אפרים נקרא עליהם; ראה צונץ בספרו ע"ד הפייטנים צד 618.

צד 15. מה ששער בצדק המחבר, כי ר' יוסף בכור שור הוא ר' יוסף מאורלינש, כבר הוכיח גם הר"ר גראם במאנאצין שלי ח"א צד 93, ואני חוקתי דבריו שם צד 94.

צד 16. הדברים המובאים במח"ו על שם "גור אריה" נמצאים גם בסדרו של רש"י, ראה אגרות שד"ל סי' 80. המאמר, אשר בו נזכר ר' אליעזר הגדול בתור בן זמנו של גור אריה. נמצא גם בספר האסופות כ"י; ראה גם מש"כ ר"י מיללער בסי' חשובות חכמי צרפת ולותיר סי' כ, אשר שם העיר המו"ל, כי נמצא גם "גור אריה" הקודם בזמן. הד"ר גראם (מאנאצין ח"י צד 72) הישב כי גור אריה הוא ר' יהודה הכהן הנוכר בספר הדינין, תלמיד הר"ג מאה"ג; ראה צונץ ל"ג צד 611. ולפי"ז אין המקום בזה להראות באצבע על כל המקומות בחשו"מ מהר"מ ב"ב וספרים אחרים, אשר שם נזכר "גור אריה", כי כל אלה כווננו לגור אריה האחרון, הוא ר' יהודה סיד ליאון המכונה ר' יהודה החסיד מפאריו.

צד 20. רבינו הלוי הוא רבי יצחק בר אלעזר הלוי רבו של רש"י ז"ל, הוא ולא אחר, וכן הוא נקרא שמו בפרוש על הדברים האלה, באור זרוע ח"ב צד 76. רש"י ז"ל מכנה ג"כ את רבו זה בשם רבינו הלוי בכ"מ בפרושו לתלמוד. את תשובת רש"י שאנו דנין עליה מצאתי ראיתי גם בסדרו של רש"י (כ"י). וגם שם כתוב "שהנהיג רבינו הלוי", אולם מיד אח"ז כתוב, ואם רבינו יצחק הלוי שם דברים; בא"ז ח"ב צד 75, אשר שם מובא מקצת התשובה, כתוב ב" המקומות "רבינו יצחק הלוי"¹). בתשובת מהר"ק המובא מאת המחבר נזכר ר"י הלוי גם במקום אחר ביחד עם ר' שלמה בר שמשון ובתור רבו של רש"י. אולם ר' יצחק בן מרן לוי המוכא בתמים דעים, הוא חכם אחר ולא ר"י שלפנינו.

צד 22. ר"ח איש רומי הוא ר"ח המוכא בדבור שלפני זה ובדפוס רק בטעות נחלק הרבוב לשנים.

צד 23 (למטה). הדברים המובאים מסי' המדה ננוה אין להם כל שייכות לעניננו.

צד 24 (למטה). ר' יהודה בר אברהם הוא תלמידו של רש"י לפי דברי בעל ספר האסופות (כ"י); ראה לעיל צד הקודם.

צד 25. הרב ר' יודיה, הוא הצרפתי ולא האשכנזי. דברי ר"י האשכנזי

¹ להחגה אשר הגיה בצדק הרב המחבר צד 857 הערה ע' נמצא עוד וסעד בסדרו של רש"י, כתוב בו: "כל גאוני לותיר וש שהיו מוה"ק, רק כי מלת "שהיו" הנמצאת בזה במקום "שהיו" היא מרוקת יותר.

מובאים במרדכי ובתשוי מהר"ם מרוטנבורג, והוא ר' יודיה בן ישראל מנירנבורק המובא בכמה מקומות בתוספות.

אמת כי במרדכי מועד קטן כלל תקיז נקרא שמו רק ר' יודיה, אולם הדברים ההם מובאים ג"כ בהלכות שמחות להר"ם מרוטנבורק כלל פ"ח, ושם כתוב מפורש כי הוא מרוטנבורק ושמו המפורש בתשוי מהר"ם דפוס קרימונא סי' י"ב: יודיה בן ישראל מנירנבורק.

צד 29. באור זרוע ח"ב צד 155 מכנה ר"ת את ר' יוס טוב בתואר "אחי", ר"ל: ירד וקרוב, ובכונה הזאת נמצא מלת "אחי" ברש"י. על החמר הרב הנאסף כזה ע"י המחבר יש להוסיף עוד את מראה המקומות אשר הציג לפנינו הרח"נ דימביצר ו"ל בהערותיו המדויקות לראבי"ה דף כ"ו ע"א.

צד 30 ר' יוסף בר יהודה נקרא חביבי וריעי בפי רש"י ע' תשובות חכמי צרפת ולותר סימן ט"ו ע"ג שם סימן ו' וז"ל שם: "פירש ר' יוסף בר יהודה מפי רבינו הקדוש מ"כ". ואיפשר שהוא ר' יוסף הנזכר בפרדס סימן קמ"ב.

צד 31 ר' יעקב בר שמשון, הוא אשר יסד הספר סדר עולם אשר נזכר בתוספת ר' יהודה סיר ליואן ע' ברכה משולשת צד 42. וגם חיבר פירושים לברייתא דשמואל ולס' יצירה והמה גנויים בכ"י סימן 1102 באוצר הספרים של Bodeljana ע' רשימת נייבויער ע' 312 ואודות השירוש על אבות המיוחס לו ארחיב דברים במקום הראוי.

צד 33. ר' יצחק מדנפירא. אינו מוכרח שהפייטן בשם זה הוא בעל התוספות אשר שם אביו היה שמואל כי יש עוד פייטן אחד אשר ג"כ בשם ר' יצחק בר שמואל יכונה וממנו מביא צונץ בספרו ליטעראטורג ע' 168 איזה פיוטים וכנראה אינו רוצה להסכים שם שהפייטן הזה הוא בעל התוספות הידוע אשר לפי דעתו הוא מאוחר מהפייטן הנ"ל. וממנו ר"ל מבעל התוספות מביא צונץ שני פיוטים בספרו ל"ג עמוד 283.

צד 34 שורה 9 גם סימן פ"ה שייך לתשובות ר' יצחק בר יהודה כנראה מסידור רש"י ושם לא נמצא מסימן פ"ו מן "ור"ת מתיר" עד סימן פ"ו, אבל שאר אדם לא.

צד 35 שורה 2 מכאן ואילך עד סוף העמוד נתהווה עירוב דברים ע"י שגגת הדפוס וצריך לציין שם ד"ה ר' יצחק הלוי מויטרי הוא רבו השלישי של רש"י כי עליו מוסב מה שנכתב שם. וע"ע באור זרוע ריש הלכות גיד הנשה (עמוד 126) כי שם נזכרים שני ר' יצחק מוריו אלה של רש"י בתשובותיהם לרש"י בענין ניקוד יריכי חיות. אצלי נרשמים עוד כמה מקומות בספרים ישנים אשר בהם מובאים דברי ר' יצחק הלוי, אשר רש"י קראו פעמים בשם סגן לוי (ע"ג להלן צד 45 אצל המחבר). או לוי, ופעמים בשם ר' יצחק הלוי ונקרא ג"כ בשם רבינו הקדוש ע' אור זרוע חלק שני עמוד 160 וגם 183 וע"ע בפרדס סוף הלכות יין נסך.

בדרך אנכי ראיתי להעתיק פה תשובה אחת אשר מצאתי בכ"י איסור והיתר המיוחס לרש"י ומתוכה למדנו הרבה, בפרט היחס אשר היתה להרב עם תלמידו וזה"ל.

תשובת רש"י לרבני יצחק הלוי על דבר שה ששחט כראוי ולא נבדק השה והוציאו הריאה לחוץ בלא בדיקה. כבוד שבע מנות מאת המלך ונגד מורי רבני יצחק הלוי מאתי הקטן שבתלמידים שלמה ברי יצחק ז"ל. אשר לקחה אזני שמץ ממנו על דבר שה אחד שהוציאו הריאה לחוץ בלא בדיקה והתירו המתיר וכא מעשה

לפני ואסרו ולא לחלוק על ישיבתו באתי ותורה היא וללמוד אני צריך ואת השמיא אני מזכיר היום ולא אכחד מאדני כי מעשה בא לידי ותוריתי להתיר ושגגת תלמוד עולה ודון אשר אם דעת מורי להחמיר על בני המקום משום פריצות דעבדי ושכחי או משום דלאו בני תורה נינהו אז תנוה דעתי. אך אם בראייה אסרו על זאת אוכל בשרי בשניני כי כמה ראיות הבאתי לפני ר' ולא הועילו כי קבלתי ממנו כי בכל מקום שחלקו רבותי בין ספק ריאה לספק נקובי הרקין וקרומין וחוטין וכי איבעיא להו מנא הא מילהא דאמר רבנן זיל בתר רובא ומסיק בהדי' דסמכינן ארובא כשאר טריפות היכא דלא איפשר. ואי משום הצבא דמקטעא רגליהון דקצבאי היכא דלא הוציאה הריאה והוא לפנינו וטרפות שלה נראה מיד וסופי להנלות יש לנו להמתין מעט שמא כשיוציא הריאה ימצא בהן ספק טריפה. אבל היכא דלא אפשר ואין סופו להנלות לא נחוינא לספק טריפה לעולם. ולשתי ראיות אלה אשר אכתוב יתן מורי אל לבו אשר קבלתי ממנו והלכה רווחת היא חלב בהמה טריפה אסור כאותה ששנינו כשירה שינקת מן הטריפה קיבתה אסורה מפני שכנוס במעיים*). ומה יאמר מורי על זאת אם שעה אחת קודם שחיטתה אכלנו חלבה ולא חששנו לספק טריפות הריאה. ואם מפני שנשחט נאסרה והוחזק בה ספק זאת איני יודע למדנו מכאן דהיכא דלא איפשר סמכינן ארובא ודרמי בר חמא הומרא בעלמא הוא ובדבר אשר עומד להנלות מיד אין אדם חולק על רב הונא. ושמעתי שהשיב רבינו דלא איתמר דרב הונא אלא מספקות אחרי' כגון בא זאב ונטל בני מעיים אי אפשר לומר כן והוא ספק ריעותה הוא ונמרינן מינה ואיבעיא להו היכא דמשמשא ידא דטבחא וניקבה הריעה אי תלינן או לא תלינן והלכתא דתלינן בואב והשתא ומה היכא דאישתכח ריעותא תלינן לקולא היכא דמשמשא ידא דטבחא דהוציא גוי או ישראל ומשמש בכולא מיבעיא. ואף אם נמצאו בו נקבים נקבים תלינן בשימושא דטבחא וכ"ש הכא דלא אישתכח ביה ריעותא. ועוד דאם בא זאב ונטל בני מעיים והרקין תלינן בואב והריאה בכלל בני מעיים ומה לי זאב ומה לי אדם דאם לא כן לא נאכל בשר לעולם כי רוב פעמים הטבחים מושיטין הסכין אחר השחיטה בלבה של בהמה להוציא הדם גם פעמים שהסכין נתחב תוך הריאה ואין בדינו למחות כי אם ישאר הדם בתוך הבהמה ותתאדם הבשר וירגישו הגוים ולא יקנו מהם ויבא להפסד גדול. ואם להחמיר בא משום דבני עירו לאו בני תורה נינהו ורוצה לעשות סייג לדבריו הנה אין ביד מורי לאסור ולהורות לרבים אם לא על פי דבר הלכה ויתן מו' לב לדברינו וישראל יאריכו ימים.

שלמה ברי יצחק ולהיה.

והשיב רבי יצחק הלוי הגה בכל ראיותיו תשובתו בצדו דקאמי ברובא דלמאן דאמר דאולינן בתר רובא בריאה דיכול לעשות כתיקון חכמים לא אולינן בתר רובא דריאה עלולה היא למצוא בה מיני טרפות דאמרינן בה"ג דריאה בריאה בפני עצמה היא. ולא תימא דלא חלקו חכמים בין ספק ריאה לשאר ספקי לא דאיתא בה"ג דאמי האי בר אינש דבעי למזבן רישא או אטמא או בישרא צריך לאנפוקי לריאה טובא ואי לא עביר הכי אסירא הויה חיותא משום ספק טריפה וכלל מיני טריפות לא עבדינן כה"ג כמו בריאה דעלולה היא ורקאמי מחלב בהמה שנמצאת טריפה לא

* עיין גם ההעקק מכאן עד ומה לי אדם באו"ז ה' טריפות דף נ"ח:

ראייה זו היא הראה דחלב חידוש הוא דאין לך דבר היוצא מן החי דשרי רק החלב, ועוד כי קא מותיב רב עמרי מביצה טריפה ולוקחים ביצים מן הנוים ואין הושטין לספק טריפה ומתירין לא תימא מן הטרפ' אלא אימא שמה ינקה מן הטמאת, ודקאמי היכא דמשמש ידא דטבחא כ"ש הכא דלית ביה ריעותא לא ראייה היא דמדקדקינן היכא דמשמי משמי הא במקומות אחרים לא אמ' והיה דרמי בר חמא אם אמרו בספק טומאה לטהר יאמרו בספק טריפות להתיר, ודקאמי מסכין הטבה שנקב הריאה ודאי איסור הוא מההיא דהשובר מפרקת של בהמה הרי זה גוזל משום דמכליע דם באיברים וקאי בתיקו וכל תיקו דאיסור להומרא, עכ"ל הני.

שם שורה 10. הדברים שם שייכים לריה יצחק בר מנחם, אשר את ספרו מביא הרשב"ם ע' באור זרוע הלך א' ע' 98 וע"ע באור זרוע שם עמוד 202 נזכרה משמו כתיבת הגט על קלף וכן בתוס' גיטין שם.

שם שורה 36 מרת בילא — בפרסם הלכות נדה נרפס בטעות כלליט ובכ"י ס' אסופות כתיב נכון ביליט ובכ"י אסור והיתר מנוקד מרת בַּלְלִט.

צד 36. לר' יצחק בר דורבלו אין לו שום יחס עם ר' יצחק מאורבלו מחבר ספר מנהל, ואדבר עליו עוד להלן.

צד 37. ר' לוי בר יהודה צד 754 נזכר בשם ספר האשכול ואינו בספר הזה אשר לפנינו ברפוס ובנראה היה מחכמי פרובינצא.

צד 39. ר' משה מפביא אין אנו רשאים להחליפו בר' משה מפונטיוא וזה לאוד וזה לאוד אדות ר' משה מפביא ע' במבוא לערוך השלם ע' ומה שמוכא שם בשם ר' שזח"ה וע"ע בס' דור דור ודורשיו לריה ווייס הלך רביעי ע' 307 ואני בא להוסיף שעתה נתגלה לנו ע"י יוחסין לר' אחימעץ אשר הרפ"ס החכם גייבויר בחלק השני מספרו היקר סדר החכמים וקורות הימים ע' 125 איך בא ר' משה לקפואה ואח"כ לפביאה ע"ש.

צד 41 שורה 9 מה שמביא בשם תוספ' חולין מ"ו ד"ה היינו וכו' ורבינו נחשון נאון צ"ל בתוס' ורבינו ששון המורה כמובא באור זרוע חלק א' ע' 112. ע"נ בהקדמתי לנחלה שד"ל.

צד 48. ר' עזריאל בר נחך, שמו וזכרו תמצא בילקוטים אשר בסוף פירושו רש"י שלי והתשובה היא אשר הזכרתיה בשם שד"ל בהליכות קדם ע' 47 נרפסה כעת גם בתשובות חכמי צרפת ולותיר ע' 8 ע"ש.

צד 51. דבר גדול עשה עמנו הרב בעל המבוא לאסוף ביתה את כל המקומות אשר רש"י מובא שם בשם רבי או רבינו סתם ואני בתומי הלכתי זה כמה שנים ללקט את כל התשובות אשר מצאתי בשם רש"י בכתבי יד ובספרים וסדרתיים על סדר המסכתות בש"ס ומאוד הפצתי להשוותם יחד עם כל המקומות אשר רשם הרב הבעל מבוא, אך כעת אין לי פנאי לכך ואולי אי"ה בעת אחרת אשלים את הענין.

צד 60 ר' שלמה בר מאיר, מה שהראה המהבר על חוס' ספחים ק"ה צריך תיקון, כי לפי מה שהובא בבית יוסף לטור אי"ה סימן קפ"ב צ"ל „רשב"ם" והוא ר' שמואל בר מאיר כאשר נמצא בתוס' של ר' יהודה החסיד לברכות ג"ב ובא"ו הלכות סעודה צד 63 בתוב וקיננו של ר' שמואל בן מאיר ולפי דעתי צריך למחוק התיבות „וקינו של". גם מה שהראה על רש"י בחולין קט"ו צריך עוד עיון ובכ"י לא מצאתי התיבות „דאין קרושה חלה" עד סוף „מאיר" ושם כתיב „כי האי גוונא מוחלב הנמצא קרוש עד כאן היא קבע הלכה".

מה שהעתיק המחבר עוד פסק ר' שלמה בסוטה אינו מוסב על ר' שלמה בן ר"ת כמוכן.

צד 60 ר' שלמה בר שמשון ונזכר גם בס' האסופות בזה"ל, אבל רבי שלמה בר שמשון ור' קלונימוס דמן רוטי פוטרין אותה ממנו בלא גמ וראיותיהן הרבה בשאלתות דרב אהאי ובספר והזהיר וע"ג בפרס a 22 ובפרס c 48 נכתב בטעות ר' שלמה בר שלמה בר אליקים וצ"ל ר' שלמה בר שמשון בר אליקים.

צד 62 ר' שמואל מבר וכצ"ל גם בשו"ל סימן ט' במקום ר' שמואל מבארי כאשר העיר בצדק הר"ר גראס בספרו הגדול הנקרא בשם Gallia Judaica אשר היום (ע"ה שבט תרנ"ז) בא לנגד עיני והוא אוצר בלום ראוי להללו ולפארו ושם ע" 122 הוכיח הרב המחבר הנ"ל שהעיר בר = Bar יושבת בין רמרו וטרויש.

צד 64 ר' שמעון מפלאורא ובכל שינוים האחרים בכתיבת שם העיר הוא ר' שמשון מפלייזא ואחר הוא עם ר' שמשון בר יוסף אשר נזכר שם אה"כ.

צד 64 שורה 8 ר' שמעון הוקן אחי אמו של רש"י אינו ר' שמעון הגדול כי אם איש אחר והוא היה פייטן גדול מבני דורו של רגמ"ה.

אם נשים עתה עין בוחנת על כל המאמרים המובאים במחזיו בשם אומרם, נוכח לדעת, כי מלבד ר' אליעזר בר אהרן, בן דורו של ר' מאיר אבולאפיא, אשר מצאתי זכרו ודברתי אדותיו לעיל צד 173 שורה ה', עוד מובאים בתוך ההוספות המאוחרות דברים רבים לקוחים מספר התרומה לר' ברוך בר יצחק. היוצא לנו מזה הוא, כי סדור המחזיו והערכתו כמו שהוא לפנינו עפ"י כ"י לונדון נעשו אחר הרבע הראשון מהמאה ה"א למספר הנהוג. והנני להזכיר בזה, כי הרב מהור"ר יוסף יוא בעיר פירארא שלח לי שנוני נוסחאות למאמרים המובאים במחזיו מתוך ס' התרומה, לפי הכ"י שברשותו, והנה ידוע ומפורסם הוא, כי ס' התרומה הנדפס הוא משובש ויש להגיהו עפ"י כה"י הנמצאים אצנו כיום הזה, ולהשלים את החסר בו. אך הדבר הזה איננו מנמט חפצי במקום הזה, ולכן הנחתי כעת את ההערות ההן, ובפרט אחרי כי גם בעד דברים אחרים שונים הנוגעים לענינו מוכרח אני לפנות מקום לדבריו. חלק גדול מההוספות המסומנות באות ת' הם, כנראה, לר' יצחק בר דורבלו, הקורא כמה פעמים את שמו על הערותיו והוספותיו (ראה לעיל צד 36) ופעם אחת (מחזיו צד 244) הוא מפרש ואומר: "עד כאן הוספתי לפרש אני יצחק בר דורבלו על פי אשר ראיתי מעשה והביא לידי ושפרשתי ושקבלתי ת' מכאן ואילך ממחזור ר' שמחה מויטרי", כאלו היו הוספותיו עיקר ונלוו אליהם מאמרי המחזיו. ע"ד ר' יצחק דורבלו, שחי בדורו של ר"ת, וע"ד נסיעתו לארץ מרחקים ראה מלבד המאמרים הנ"ל עוד את דברי הח' ר"י פערלעס בספר היוכל לגרעין צד 31.

ע"ד ההפרש שבין המחזיו המונח לפנינו ובין הכ"י הבודליאני, אשר כבר דברתי אדותיו בראש דברי, הנני להודיע בזה את כל הנודע לי באר היטב על פי מה שכתבו לי אנשי שם אשר ראו וברקו את הכ"י והם ד"ר נייבויער ד"ר בראדי ובאחרונה מהר"ר יצחק הירשנאוהן איש ירושלים אשר בנתים הלך לאור באור החיים. הכ"י הבודליאני מחזיק רצ"ד דפים בתמונת חצי הגליון, חמשת הדפים הראשונים כוללים מפתח כל הענינים הנמצאים בהכ"י, ומתוכו נלמד, כי בראשונה החזיק הכ"י הר"ל סימנים, ומתם נשארו לפליטה רק תרכ"ז סימנים. הפרוש על מס' אבות חסר בהמפתח, והכתב מוכיח כי הוא לא היה מתחלה בתוך הכ"י, ורק אחר זמן נכתב

בספר, ואודותיו אדבר עוד למטה. דף ו' עד דף כ"ז כוללים בקניט סימנים את כל הענינים הנמצאים במה"ו הנדפס עד עמוד 43 בעיו סימנים. סבת הדבר היא, כי סימני הכ"י אינם גדולים בכמותם כסימני הרפוס, ומלבד אלה חסרים בכ"י מאמרים שלמים הנמצאים ברפוס. גם החלקים הנמצאים בשתי הנוסחאות שונים המה איש מאת רעהו במקצת, ואין בזה המקום לרשום את כל שנויי הנוסחאות והנירסאות השונות. המלים „הכל נשלם“ (מה"ו צד 43) חסרים בכ"י. — מן דף כ"ז עד דף כ"ח (סימן ק"ס עד קט"ה) נמצאים בכ"י ענינים שונים שאינם ברפוס; כן למשל סי' קס"ב: „שאלו על קץ הפלאות אנהנו עינינו תלויות אל ד' ואל שתי ישיבות חכמי ישראל כמותם כי רחוקים מציון ומירושלים. אבל שמועה ששמענו ולמוד שלמדנו מפי החכמים וזרוניהם לברכה מרוב עונות כלו כל חשבונות אם יעשה ד' למען שמו הגדול ויביט בחורבן ביתו ויראה בעוני עמו ויקים פתאום יבא אל היכלו אם לא כן לא נזהר (צ"ל נשאר) בדינו אלא חזון הניאל דכת' למועד מועדים וחצי וככלות יד קדש תכלינה כל אלה. אלהי ישראל ימהר הגאולה ויקבץ גלויות ויבנה ביתו בהיינו ובחיי כל בני הגולה אמן אמן אמן סלה“.

מדף כ"ח עד דף ל"ו (סימן קס"ה עד ר') נמצאות „הלכות ר"ה“ כמו שהם בנדפס (צד 345 עד 372). התחלתן „דרשו ה' בהמצאו אלו עשרת ימים שבין ר"ה ליו"כ“. השנויים שבין הכ"י והנדפס הם: בהכ"י חסרה ההוספה אשר בצד 348, המסומנת באות ת' והמתחלת „על נקיבת“ ומסיימת „פר"ת“; כן חסר בכ"י מן „וזה תשובת רבינו עזריאל“ (צד 353) עד „מכאן ואילך“ (צד 355) וההוספה שבצד 356 המסומנת בתחלתה וסופה באות ת'. צד 357 נכונה יותר גירסת הכ"י לאמר „ועתם שמעתי מפי מורי נ"ע“ בלי נקודה המפסקת. מן הוא והלאה שתי הנוסחאות שוות בעיקרן; מצד 359 „ורבינו ר' יצחק“ עד צד 372 חסר הכל, ובצד 359 נמצא אחר המלים „ולא לשנות את המנהג“ את הטורים: „מקדש ישראל והומנים“ עד „בלותר“ ושם נשלמה התוספת בלי אות ת' אבל בהוספת המלים „מיושבים לפני רבינו“ הנמצאות בנדפס צד 366. אחר זה נמצאות בכ"י הערות שונות בהלכות ר"ה, ואחריהן תבואנה „הלכות יוה"כ“ כאשר הן לפנינו מסימן שמה"ה והלאה, אך בלי ההערה „מכאן ואילך מיסוד העמרמי“.

בנדפס צד 378 יש להגיה ולקרות עפ"י הכ"י „מהו דתימא חולה אומר אינו צריך ורופא אומר צריך שומעין לרופא פשיטא מהו דתימא לב יודע מרת נפשו קמ"ל ולרופא שמעינן והא דקאי להולה לא צריכנא תונבא הוא דנקיט ל"י ולא ידע קמ"ל וכן הלכה“; ומה שנסגר בנדפס בשני הצאי מרובע ליתא בכ"י. שם שורה י"ג צ"ל: „אליה בדביש“.

צד 382 אחר השורה הו' תבאנה מיד „הלכות יוה"כ“ כאשר הן לפנינו צד 374 והלאה (סי' שמי"ג ושמי"ד). מה שנמצא עוד בנדפס מדף 384 (סי' שמי"ו) עד סוף החלק הראשון חסר בכ"י ותחתיו נמצא סדר התפלות ליוה"כ ערבית, שחריח, מוסף, מנחה ונעילה.

מדף מ"ד ע"א עד דף ג"ד ע"ג כולל הכ"י את „הלכות סוכה“, כאשר הן בנדפס צד 397 והלאה עד צד 434. אולם חסר בכ"י כל הנמצא בנדפס צד 414 עד 418. צד 431 (מן „שאינו מפולש“) עד 433 (סי' שע"ב), ושם מהשורה האחרונה (תלתא תלתא) עד סוף הדבור. ותחת הענינים החסרים, נמצאו בכ"י תוספות דברים שאינם בנדפס וזכור אחרם עוד בהמשך דברי.

ומן דף נ"ד ע"ג והלאה שונה הכ"י מהגרפס תכלית שנוי, אין בזה מה שכתוב בזה ויש בזה מה שאין בזה, עד דף רי"ד ע"א (ס"י ת"מ), ששם מתחילות "הלכות נדה וחתן" הנמצאות גם בגרפס (צר 604 והלאה), אלא שהנמצא בגרפס ר"ס תצ"ח: "הלכות נדה, כקנה וקידה, ארוכות באין מדה, לרבנא שלמה בר יצחק ז"ל" חסר בכ"י. וכן הסרות בכ"י ההלכות הלקוחות מס' התרומה (צר 618), וגם מש"כ בסוף הלכות נדה "אלו דברי הרב הצרפתי" וכו' (בגרפס שם) חסר בכ"י. — אח"כ תבאנה מרף רי"ט ע"ג עד דף רכ"ד ע"א יתר דיני החתן כמו שהן בגרפס צד 584 עד 581 ד"ה "ורית הורה". ויש בחלק הזה שונים אחרים ראויים להזכר בזה, והם: צד 586: "תשובות מרש"י, הציון הזה חסר בכ"י; כן חסר גם תחלת ס"י תע"ד (אשה כשהיא טובלה וכו' עד אקב"ו על הטבילה). — דף רכ"ד ע"א עד דף רל"ג ע"א כוללים דיני מילה ות"ת וציצית הנמצאים בגרפס צד 616 עד 638, אבל בשנויים שונים. בכ"י חסרים: צד 623 מן "פ"י אשר קרש" עד "אין מים בו"; ושם מן "שאלו מקמי רב יהודאי נאון" עד סוף סימן תק"א (צר 624); במקום ר' יצחק בר יהודה התחום בסוף ס"י תק"ג (צר 625) נמצא בכ"י: יהודה בר יצחק; התוספת שם המתחיל "ועוד דאמר באחד דיני ממונות" עד "סימן למשתה הוא" חסר; כן חסרה גם התוספת "מצאתי במדרש אנדה" (שם) עד "ואחת קתידרא" (צר 626); סוף ס"י תק"ו, מן "ועוד ראייה לדבר" והלאה, וסימן תק"ז (צר 627) עד "יושיע אלקים את ציון" חסר, ותחת כל הבא אחר זה בגרפס (צר 628) נמצא רק: גמרו את סעודתם מברכין ברכת המזון ומוסיף המברך ואומר הרחמן . . . ממרום ילמדו וכו' ומשם והלאה חסר. כ"כ חסר סוף ס"י תק"ח מן "ומה טעם מסיים" (צר 630) והלאה. צד 635 חסרה התוספת "כל המקיים מצות ציצית" עד "שמונה חושין יש כאן", ובס"י תק"י חסר מן "העושה ציצית לעצמו" (צר 636) עד סופו.

עד הנה דברתי ע"ד הענינים הנמצאים בשתי הנוסחאות יחד, כן בגרפס וכן בכ"י, ומתוך דברי נמצאת למד, כי נוסחת הכ"י בודליאנא יותר מקוריה, כי רוב התוספות הנראות מחודשות לעין כל חוקר, חסרות שם. עתה אשים דברי על יתר עניני הכ"י, למען הראות לדעת, כי באמת רוב עניני ב' הנוסחאות שונים המה, ולא קרב זה אל זה, ואין ביניהם שום רמיון כלל.

מרף נ"ד ע"ג עד נ"ה ע"ד נמצאים הענינים האלה:

ס"י ר"ד: אילו הלועים של אבנים אשר היו מפותחות באפוד.

ס"י ר"ה: הילך מנין האיפה.

ס"י ר"ו: מצאתי כתוב בפסיקתא ויש בו סדר של ג' דברים ד' דברים עד י'

דברים וכתוב שם ד' דברים צוה רבינו הקדוש וכו', מאמרי הגדה שונים.

ס"י ר"ח: השמים מספרים כבוד אל, המשורר עצמו פ"י את הדברים וכו';

פרוש לפרשה י"ט שבתהלים.

ס"י ר"ט: דיני תפלה שונים, שאינם במח"ו הגרפס.

דף מ"ט ע"ב כולל את המאמרים הארמיים הנאמרים אחר הסליחות (מזוי ומס' וכו').

דף ס"ב ע"ב עד פ"ח ע"א כוללים את סדר התפלה לשחרית וערבית של חול,

ערב שבת, שבת, יום טוב, ר"ה ויוה"כ וההגדה של פסח, צורת הכתוב שונה בזה

מצורתו ביתר הלקי הכ"י; על הגליון נמצא פירוש על התפלות, אך הכתב מטושטש

כ"כ, עד כי לא יקרא עוד.

סדר המערכות והפיוטים, הנמצא על דף ס"ח עד קכ"ג יורה ביתר שאת, כי

אין שום יחס לכ' הנוסחאות, המערכות הם:

ליל ראשון של פסח: ליל שמורים אותו אל חצה [ל"ש הוא זה הלילה פסח אכלו פחיתים, פסח תהלה לשם שוכן שחקים, ל"ש סימן הוא, ל"ש קראו נורא עלילה, ל"ש שמעו לעם אהבים; שם המחבר הוא: ר' מאיר בר יצחק ש"ן].

ליל שני של פסח: ליל שמורים אור ישראל קדושי [ל"ש הפליא עצות, ליל שמורים אדיר ונאור, ל"ש טכס פלאותיך, ל"ש מלכותך, ל"ש עמור פלאי צדקותיך, אור יום הנף; המחבר הוא הנ"ל]; המעריב הזה נמצא גם בנדפס צד 570.

ליל ז' של פסח: אורי וישעי על הים נגלה [העיר ברית ישנים, אודה חסרו הפלה, טלאיו נהל כאומן, מפעל נוראותיו ספון, רכב על כרוב, מתי אכא ואראה פני אלהים; המחבר ר' מנחם ברבי יעקב].

מעריב לליל אחרון של פסח אין!

לליל ראשון של עצרת: וירד אביר יעקב [לא יהיה לך הבל, טוביה למרום עלה, ישועות יפות הראם, לא כננג במסתרים, וכל העם רואים; שם המחבר: יוסף בר שמואל]; המעריב הזה נמצא גם בנדפס (צד 574), אבל עם תוספות "ימות עולמים שנים קדמונית", אשר איננה בכ"י.

ליל שניה (sic!) של עצרת: אלהים ביתה מושב יתירים [מקין מועדים וירחים שלשה, אימן בריתו לחסון, בחורב אילפנו, דברות ארבעה מלכים, אשא דעי למרחוק אזכרה ימות עולמי, יהודוהו המונים; שם המחבר: אברהם ברבי יהודה הכהן. מעריב לסוכות אין!]

מעריב לליל שמיני [עצרת]: שמיני אותותיו ומעשיו [שביעי הוא ובשביעי אחתום, אחר באחד בראשון נתעלה, שמיני טבעו יצא, שמיני מועד קרוי, שמיני פזר קשב, שמיני שתי שמחות, אודות באר המים; שם המחבר: יוסף ב"ן נת"ן הקט"ן?]. אחרי המערכות כתוב לאמר: אתחיל לכתוב פיוטים, בשם אלהי מעונים.

לאחר קריאת חתן: יה בשר שר צנאך; יושפיה. — למלך היושב: המלך אל נקמה; אלעזר חזק. — ליום אחרון של פסח: שכן רומה לבש נקמה; שלמה חזק. — המלך היושב לפני קדיש: האל העירה וראה; השגירי. — לברכו: יחדו לב נשלם; יוספיה חזק (קונטרס הפיוטים סי' פ"ג). — לשבח מי יגמור (?): שבת מי יגמור. — לשים שלום: יפרח לנוח, שר משיחי; יוספיה. — לגאל ישראל: אל ישראל נקראת לפנים; אברהם. — פיוט לפני ברכו: יחדיו בשיר מעלות; יוסף — זה אומר בשבת בראשית וגם ביום ראשון של עצרת: מי אדר והוד; איב. — בשבת זכור אומר זה: יום שבת זכור השמיני בסיני; יוסף בן קמחי. — לשבת בראשית: דוק וחלד ידיו יצרו. — מגן אבות לחתן: אלהיכם שכנו שם כס עולמו. — לשבת בראשית: אלהיכם ישכיל עבדו. — לשבת ור"ח: אלהיכם יזריח שמשו. — לשבת נחמו: אלהיכם יוסף ידו. — לשבת והנוכה: אלהיכם יביא משיחו. — לשבת והוה"מ של סכות: אלהיכם ישיב שלם סכו. — לקדיש: שבעה שחקים לא יכלכלוך; שלמה חזק (קונטרס הפיוטים סי' פ"ט). — לחנוכה: בנר מצוה ותורה אור. — פרשת שקלים: כסף ישקול עמי. — לפרשת עמלק: זכור וזכור נתאמו. — לפרשת אדומה: אחד קדוש נותן מטמא טהור. — לפרשת החדש: כימי צאת עמי. — לשבת הגדול: בשבת גדול לא יהדול. — לפסח: חג המצות שמרו. — לשבת שלפני שבועות שמוכירין נשמות קדושים אומי: דמי זכחי ד' כמים נשפכו. — לשבועות: כל שומר אש דת. — לנחמו: עמי וציון נחמו. — לראש השנה: בכסא ליום חגנו שבת קדש וברון תרועה. — לשבת שובה: שובב יחד על דברי. — לסוכות: בצל ירך תכסה

על אהבה. — לשמיני עצרת: יום שמיני עצרת לעמו. — פיוט לחתן ולשושבינים: אור נוגה על דרכך. — פיוט לחתן אחר קריאתו: דבוק חתן בדתך. אחרי כן יבאו הפיוטים האלה, מבלי כל הערה:

שכחי יגונך נפש הומיה; רשביג (קונטרס הפיוטים סי' ס"ט). — יחיד בנו יחידה. — אמרו בני אלהים במה. — שחרתיך בכל שחרי ונשפי. — שאלוני סעפי החמהים; רשביג (קונטרס הפיוטים סי' ח'). — יגוני ומר חקי; יעקב (שם סי' ע"ד). — אתה נוחי מבטן; ראב"ע (שם סי' ע"ה). — ארוממך כי נשגב כבוד שמך. — ששל רוח שפל ברך וקומה; רשביג (שם סי' ס"ח). — שאי עין יחידתי לצורך; הנ"ל (שם סי' ז'). — לבי ובשרי ירננו לאל חי; ראב"ע (שם סי' ע"ג). — ימין אל הנאדרת; יושפ"ה חזיק (שם סי' צ"ה). — יענו חכמי לב שואל; יצחק ניאח (שם סי' צ"ז). — האל העירה וראה; השנירי. — יגדל כחך ניב דל; יום טוב (שם סי' צ'). — זרע איתני אתי לדי גרלו. — יחדו נא כל איש; רי"ה (שם סי' ט"ו). — מחנות עליונים; רי"ה (שם סי' כ"ב). — יקר אדון הנפלאות; רי"ה (שם סי' י"ד). — עם אל הללו שם מרומם. — עונים ברוב (sic!) עבות. — שלשו קרוש וכשרפים שמו קדשו; רי"ה (שם סי' י"ח). — יה אנא אמצאך; רי"ה. — יה בפי קרושים; רי"ה (קונטרס הפיוטים סי' כ"א). — ד' רמה ידך. — אתה נרי אל יחשך מאורי. — את עפרה צביית ארמון; רי"ה. — יעלת אהבים שמחי ורוני; יוסף (שם סי' מ'). — אמרות האל טהורות; רי"ה (שם סי' ל"ו). — חיל אזור נכשל בעול; יצחק ניאח (שם סי' מ"א). — אחרה עת פדותי; ראב"ע (שם סי' מ"ט). — ידך אל שנה; רי"ה (שם סי' ל"ח). — יזכרו פלאך צבא מרום; רי"ה (שם סי' ל"ט). — לחוצה בארץ גלות; לוי (קונטרס הפיוטים סי' ק') וראה שם בהערה צד 84). — יודעי הפיצוני ימי עוני; רי"ה (שם סי' צ"ט). — אל בדתך האמרתנו; ראב"ע (שם סי' ק"ג). — יונה נשיאה בכנפי נשרים; יוסף בן אשר. — יונה נשאת על כנפי נשרים; רי"ה (שם סי' ק"ב). — יום ליבישה נהפנו מצולים; הנ"ל. — יום שבת זכור השמיע בסיני; יוסף בן קמחי. — חסד משוך צור לבן (חסר סופו).

אחר הפיוטים האלה (אשר טקצתם נמצא גם בגדפס ורובם בקונטרס הפיוטים, כאשר הערותי בכל אחד מהם), נמצאות ברכות החתנים, וכל אחת מהנה מסומנת בסמין מיוחד, ואחריהן: ישמח חתן בכלה וכו', ואלה הפיוטים:

שיר וברכה אערכה, שמואל בן שמואל. — יבטלו בעלי תורתם. יצחק. — שירי יערכ כפרט חליל. — ברוך ד' יום יום יעמם לנו ישע ופדיום. — דרור יקרא לבן עם בת; דונש. — ארום עקר אשר עקר. — יושבי סביב שלחן; יהודה. — שלח מהרה נואל. — כל מקדש שביעי כראוי לו. — יום שבתן אין לשכוח. — אשר במישרים את שיר ד'; ראב"ע. — כי אשמרה שבת. — ברוך אל עליון אשר נתן מנוחה. — שבת האל ממעשהו; „זמר מרי שמואל מרכהים!“ — דוי הסר וגם חרון (רק חרוז אחד ממנו).

אחר תבא ברכת המזון עם הפיוט „אות מבראשית הוכרתה“ (טוב במלאכת משכן צוה, עולמים שנים בראת) כמו שהוא במחז"ו הגדפס. דף קי"ג ע"ג: „ויקח כוס אחר ויברך שבע ברכות. חזק מנחם. מן היא והלאה נמצאים אלה הפיוטים (למוצאי שבת): אמת ירושלים במהרה בימינו תבנה, א"ב. — איש אזור עור אזור במתניו. — איש אומין קנוא ונוקם בכפלים. — אב סגני כהנה ולויה, א"ב. — יד ד' עליו היתה צופיה, יצחק בן שמואל זכור לטוב. — ארץ הנקראת אבן שתיה, א"ב.

לקוטי בתר לקוטי

— נביא מנביאכם הנה אנכי שולח לכם. — איש חסיד היה. — חדש ששוני אל נא. — כמוצאי יום מנוחה המציא לעמך רוחה. — שמעה ארון עולם שמעה תפלתך, רשב"ג. — שדי אשר יקשיב לדל, רשב"ג. — שורש כבן ישי עד אן תהי נקבה, רשב"ג. — שער אשר נסגר, רשב"ג. — שחר עלה אלי דודי. — שוכב עלי מטות זהב הנ"ל. — שלום לך דודי הצח והארמון, הנ"ל. — שוכנת בשרה עם אהלי כושך, הנ"ל. — שונה בחיק ילרות, הנ"ל. — המבדיל בין קדש לחול. — יושב צל עליון חדש קרן אביו, יצחק זכור למו"ב. — אדיר איום ונורא, א"ב. — ישמע בערי יהודה קול דוד. — ישאו צופי בקול נעים, יעקב ח"ק. — יונה תמה עלוי במעווד יוסף. — אל תירא עבדי יעקב. — אזי מים שטפוני, אליעזר. — מצוד באת העיר (בנגון אחר מרבינו רבי מנחם זצ"ל). — ירושם היש חדשם, יעקב ח"ק. — יודעי מכאובי אל תתמהו, אותותיו התמהמהו, א'—ה', ר"ה. — יקרה מיקר ויצרך לקוה, ר"ה. — סוערה עניה שואפה וצופיה, ר"ה. — הלכן יונה מפשעה נקיה. — לאשכול הכופר בכרמי עין גדי. — ידירי רבו כצמחי הקל. — יציאת המקודש, יהודיה ב"ר שמואל ח"ק. — יקר יום השבת תגדיל, ר"ה. — יוצר ארץ ועושה, יוסף. — אולם ליעקב אח. — הן רעיונה טוב לקחה. — קימי בת ולכי. — אל נחוי אפארך. — שלום בקש כי אין שלום. — מבין שיחים שושן הוחים, שקר החן והבל היופי*.)

דף קכ"ג ע"ב (סי' שני"ז): ספר הרפפות. תחלתו: „בוטן שהורעוע אחד מאכריו של אדם או מרלג או מקפיץ יבא לו כל מה שכתוב בספר הזה כל אחד ואחד כענינו והמסתכל בספר זה ויבין מה שכתוב בו ידע מה שעתיד לבא עליו או רעה או טובה או עונש או ריוה או מציאה או כבוד והבוטח בדי' חסד יסובכנהו“.

דף קכ"ד ע"א: „נוסחאות „שמרי בית“, „שמרי כתובות“, „שמרי גיטין“, „ושמר הרשאה“. בסופו: „נשלמו הגיטין, ועתה אבאר פירוש של זה עשירית האיסה“. הפרוש הזה (סי' שני"ט) כבר נמצא למעלה בכ"י סי' ר"ה, מלה במלה ואות באות.

דף קכ"ט ע"ב עד קל"א ע"ב (סי' ש"ם—שס"ג) הלכות שעור מקוה, הלכות עומר, ה' ערובין. ההלכות האלה שונות הנה מההלי' בענינים האלה, הנדפסות במח"ו. דף קל"ב ע"א עד קמ"ה ע"א (בסימנים קטנים וזה"ו) מאמרי אגדה סדורים עפ"י מספר הענינים הנכללים בהם (ממספר ג' עד מספר ז'). התחלת האסיפה הזאת: הנכנס למרחץ אומר יהי' מלפניך ד' אוא"א . . . שלשה דברים הם שאדם חייב לבקש עליהם רחמים; סופה: ז' יורשין גיהנם מי שאינן עושין מלאכתך לאמתן ואלו הן . . .

דף קמ"ה ע"א (סי' שס"ד) ספר הרפפות, כמ"ש למעלה דף קכ"ג (סי' שני"ז). דף קמ"ה ע"ב עד קמ"ט: דרשות לקריש (שאינם במח"ו הנדפס) ועוד ענינים שונים, בלתי מצויינים.

דף קמ"ט ע"א: „ועל עשרת הדברות יש אנדה על כל פסוק ופסוק. וכן שיטת אנכי ד' אלקיך אשר הוצאתיך. המתרגם אומר עד קדמאה והדורש אומר ראשון דברינו ופתחון סינו חייבים וכו", דרשה ארוכה, נמשכת והולכת עד דף קנ"ו ע"א, והיא פתיחה לקריאת עשרת הדברות בעצרת.

דף קנ"ו ע"א עד קס"א ע"א, „פרישיות מכל השנה“, בראשית יום שלישי א' וכו'. דף קס"א ע"א: „אכתוב כדר מכל השנה“, קצורי דינים לראש השנה, יום

* הוא הפיוט אשר עליו רמז צונץ בספרו ליטעראטורגעשיכטע ע' 169.

הכפורים, סכות, חנוכה, מזוזה, מגילה, פסח, שבועות (ערב שבועות, במגנצא ובנרמזי"א אין אומרים תחינה ולמנצח גי ימים קודם הרגל). ונפסק באמצע, "פסוקי הברכות" דף קס"ג ע"ב.

דף קס"ד: "בשנת ד' אלפים ותשע מאות וששים ושמונה שנה לבריאת עולם נראה אשר היא השנה שנכתב בו החלק הזה מהכ"י שלפנינו, אשר חלקיו השונים לא בזמן אחד נכתבו. עתה יבא, "השבון תקופות ומולדות ולוחות" הנזכר על שער הספר, והוא נמשך והולך עד דף ק"ע ע"א ונפסק בפרשת וישב.

דף ק"ע ע"ב: "צדוק הדין", וגם הוא נפסק באמצע.

דף קע"א ע"א עד קע"ג ע"א מכלכל בקרבו חשבון תקופות ומולות בכתב שונה מהכתב אשר בו נכתב החלק הקרום והוא מאוחר בזמן.

דף קע"ג ע"ב עד קע"ה ע"ב (ס"י ש"א עד ש"ד) מערבות, והן: ליל שביעי של פסח; ויושע ארון איומה מכף מעני [עזוי דגלנו, ויושע זכים והורו פרסמו, נחית טבועים בחותם, תפול עליהם עברה, ד' מלך חי וקים; א"ב יושף]. מעריב של סכות: אחזי בידם ארבעה מינים.

מעריב ליל שני: איומתי (!) סודרת קילוסך, יצה"ק הקטן הויק והוא מעריב ליל ראשון של סכות בנרפס (צד 579).

מעריב ליל שמיני: את יום השמיני בטוב יזמינו [שמיני אומין בפני עצמן].

דף קע"ו ע"א עד קפ"ב ע"ב: פרקי אבות בלי פרוש.

דף קפ"ג ע"א עד קפ"ה ע"ב: הפלות (ש"ע) לר"ה ויוה"כ.

דף קפ"ה ע"ב עד קצ"ב ע"ב: סדר ההושענות, כמ"ש לפנינו בנוסח פולין ואשכנז.

דף קצ"ב ע"ב עד רי"ב ע"ב: פיוטים הנרשמים ברשימתו של נייבואיר; נפסק באמצע.

דף רי"ג ע"א: שיר מזמור לאסף.

דף רל"ג ע"א: "הלכות תפילין", בלתי נמצאות בנרפס. תחלתן: ארבע פרשיות של תפילין מעכבות זו את זו.

דף רל"ה ע"ב: "הלכות מזוזה שפסק הר"ר שמשון בן הרב ר' יוסף. ספרים ומזוזות צריכין בדיקה וניקחין מכל אדם וכו'".

דף רמ"ג ע"ב: "הלכות סופרים. הכונה. אמר רב יהודה מצינו שם קטן משם גדול".

דף רמ"ג ע"ב: "דרכן של תלמידי חכמים להיות עניו ושפיל"; מאמרי מוסר

ודרך ארין, מחולקים לז' פרקים; סופם (דף רמ"ז ע"ב): "סליקא דרכן של תלמידי

חכמים. וזה פרק בן עזאי אומר כל הנותן ארבעה דברים על לבו שוב אינו חוטא

לעולם מאין הוא בא וכו'". הפרק הזה נחלק לה' חלקים וסופו (דף ר"ג ע"ב):

"סליקו הלכות ד"א".

דף ר"ג ע"ב: "סדר תנאים ואמוראים"; תחלתו: "כל היכא דאיכא אתמר והא

אנן תנן וכו'".

דף רנ"ב ע"ב: "הא לך סדר חכמים שהיו בתחלת הסדור".

דף רנ"ג ע"ב: "והרי לך סדר חכמים אחר"; עוד שם: "הרי לך סוף תנאים";

עוד שם: "הרי לך סדר חכמים שהיו בכל דור והני דהוו בתרייהו לא קא חשיב

להו". הסדר האחרון נפסק באמצע המאמר, וכל מהבא שמעתתא היא וכל תקנת

סתם . . .".

דף רנ"ה ע"א: "אתחיל לכתוב עשרת הדברות". מדרש עשרת הדברות, ונפסק

באמצע הדבור התשיעי, לא תענה ברעך עד שקר לא יהיה בקרבך עדות שקר פן ישמרו את בניך . . .

ע"ד הענינים הבאים אח"ז, אשר רבם הם מקוטעים, ראה נייבואיר ברשימתו לכ"י הבורליינא צד 306. היוצא לנו מכל אלה הוא: (א) הכ"י הבורליאני איננו המחז" בעצמו כאשר היה בתחלתו, ואינו דומה גם להמחז" אשר לפנינו ברפוס, אולם ישנם בתוכו מאמרים אחרים הנובעים מהמחז" העקרי והמקורי, ובהענינים האלה חסר הרבה מהתוספות שנתוספו אחר זמן ונמצאות ברפוס, בכ"י בניני טל ומטר (סימן 693) נזכר המחזור ויטרי עצמו בזה"ל: "ואע"פ שכתוב בסדר מחזור ה"ר שגחה מויטרי שאם עבר וכו'. (ב) הכ"י איננו ספר אחד שלם בכל חלקיו, לא נכתב מסופר אחד ולא בזמן אחד. על זה יורה (1) הכתב, המשונה בכל חלק וחלק פעם נראה כישן ופעם כחדש מקרוב בא; (2) הכפלת ענינים שונים, כמו "ספר הרפפות" שנמצא פעמים וכאלה רבות. אפשר כי איש אחד חסה עינו על שרירים אחרים מכתבי יד אשר היו ברשותו, והבר אותם אחד לאחד והיו לאחדים בידו, ואחר הוסיף את לוח הענינים בראשו. שער הספר החדש הוא ונכתב בידו ר' וואלף היידנהיים אשר ברשותו היה הכ"י בראשונה.

ועתה נפן אל הפירוש על פרקי אבות אשר במחז" והוא בחומרו כאשר הוא לפנינו אינו כנמצא עוד שנית בכ"י אחר כי אם בכ"י לונדון לבד, אשר מתוכו נדפס המחז" והפירוש הזה מתחילה היה יותר קצר וקטן בכמותו כאשר מצאנו ראינו אותו בכמה כ"י¹) ובודאי הוא מעשה לקומי דר' יעקב בר שמשון כאשר נזכר עוד בראיות ברורות ואח"כ הוסיפו והרחיבו את הפירוש בעד המחזורים כמו שהוא עתה במחז". ועתה אחרי ההשוואה עם כה"י השונים נבא לכלל דעת, כי דברי הפרוש הקצר הזה בעקרו נובעים עפ"י הרוב מפרושי רש"י והרשב"ם²) ובני דורם וגם ר' אפרים ואחרים; בעקר הפרוש נזכרים בשם: פסיקתא רבתי (צד 464 ושם צ"ל ומדרש איכה דפסיקתא רבתי וצד 497); פסיקתא (צד 462, 493, 535); סדר ויבולו (צד 495); מכילתא, סדר ג' ב"ר ותנחומא (בכמה מקומות כאשר כבר נרשמו ע"י הרב המכבאר); ויקרא רבה (צד 496, 519, 531); תלמוד ירושלמי (497, 532); אנדת השכס (צד 504); דברי הימים של משה (שם); פדר"א (צד 535); איכה רבתי (צד 515 ושם צ"ל "כחילמא" במקום בפילמא", והכונה למדרש איכה רבתי פ' איכה); מדרש קהלת (צד 464); אבדר"ן (צד 501, 506, 520 ועוד במ"א); במשנה ר' נתן 542 ועוד 526 והמאמר שם נמצא באדר"ן פ' כ"ט; ר' נתן בעל הערוך (צד 520) בלי הכנוי "הבבלי", הבלתי נמצא גם במקור הדברים האלה, שהם לר' אפרים; משנת ר' אפרים (צד 438, 506, 536); צד 496 נזכרו יחדו משנת ר' גרשם ור' אפרים; ר' סעדיה (צד 521) בבאור המאמר אימא בת קול; באור רס"ג על ספר יצירה (צד 519, ושם צ"ל "בביאור ר' סעדיה על ספר יצרה" ולא "בסידור", והנירוסא

¹) וכן הפירוש אשר לפני בכ"י אחר ישן נושן על קלף מעובון המנות מחור"ר יצחק שפירא בהרב מהור"ר יאסקי שפירא וצ"ל אבי"ד דק"ק ליסלא ואף אם שונים הם הכ"י אם מעט ואם הרבה בנוגע למלים אחרים ולמקומם, הנה הדבר הזה מיד המעתיקים היה לנו.

²) צד 50 שורה י"ט: "המאמר וכן והניף ירו אל המקום, ואסף המצורע" (מלכים ב' ה' י"א). מסיים "כך קבלתי מפי אבא מארי וצ"ל מלים אשר בהם הסכינן להשתמש הרשב"ם, יש דברים רבים בפרוש אבות, אשר אם נשוה אותם עם הדברים המובאים במדרש שמואל, יודע לנו כי הם לרשב"ם או לר' אפרים. ע"ד היחס שבין פ"י הרשב"ם למס' אבות ובין פרושו המובאים במחז"י. ראה את דברי הח"ר רוזין ד"ל בתקדמתו לפירוש רשב"ם עה"ת שחז"ל צד XV והלאה. —

הנכונה¹) נמצאה בכ"י; ר' משולם בר קלונימוס (צד 516); בכ"י נמצא אחר מדרש השכם ודברי הימים של משה (צד 504), ועוד מצינו בספר רובבל שהיה מטהו וכו'; אני אומר או ואני אומר (צד 462, 469 ובכ"מ).

ולעמדת זה בכל מקום שנזכרו דברי המוסף משם עצמו, הם דברי בעל המסדר האחרון ונמצאים רק בפ"י אבות שבמחז"ו. על אלה יהשנו כל המקומות שנאמר בהם „כך קבלתי“ „כך קבלתי ולי נראה“, „כ"ש" (ר"ל: כך שמעתי), או „ואני שמעתי“ ולזה נמצא בסוף המאמר (ע' 530) המתחיל „ואני שמעתי פ"א" אות ת', ר"ל: תוספות; כן יש לחשוב את המסדר האחרון לבעל המאמרים, אשר בהם יאמר „הכותב“ (צד 497, 498, 517, 519, 528) או יש תימא. — ומלבד זאת אסדר בסוף מאמרי זה את כל ההוספות והשנויים אשר בין הפירוש של המחז"ו ובין הפירוש אשר בכ"י ויאמנו דברי אלה כאשר כתבתי.

עוד לי דבר על אודות הפירוש על פרק ששי אשר בו השתמשו גם בפירוש בשם רש"י במסכת אבות דפוס מנטובה שנת ש"ב רק הוסיפו והרחיבו שם כאשר הבטיחו בתחלת הפרק הששי לעשות ולפע"ד הפירוש הזה גם בכ"י גם במחז"ו הוא העיקר ושייך לר' יעקב בר שמשון (ולא לרש"י) ורק במחז"ו הוסיפו עוד אח"כ כמו ד"מ בריש פרק ששי ע' 554 השורות „ואני הכותב . . דשבת ירושלמי“ הן הוספה מאוחרת אשר לא נמצאה בכ"י אחרים ואראה עוד לדונמא נוסחת הפירוש על המשנה האחרונה שבפרקי אבות בזה"ל:

המשה קנינים במחזורים וכמו כן מצאתי בהנא דבי אליהו אברהם שהוא אחר מהמשה קנינים שקניתי בעולמי וראיתי במדרש של ר' שמעון קרא בספר משלי שמוציא קנינו של אברהם מדכתיב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם אל תקרי בהבראם אלא באברהם וז"ה ברוך אברם וכן פתרון המקרא ברוך אברם לאל עליון הקינה אותו בדרך שקנה שמים וארץ אבל בספרי אצל הלא הוא אביך קנך אין כתיב אלא שלשה קנינים ומכל מקום אצל עם זו קנית במבילתי מונה אותם ארבעה לכך היה רבי גורם כל ימיו ארבעה מפני שקשה לו לומר קנינו של אברהם מברוך אברם לפי שאין המקרא משמע כך וקנינו דשמים וארץ מוצי' מברוך אברם קונה שמים וארץ ואומר אני כשם שהסיפרי והמבילתי הולקין שזה אומר שלשה וזה אומר ארבע כך איפשר שאגדה שלישית הולקת לומר המשה כשמצאתי אח"כ בתנא דבי אליהו והא לך לשון וכו' אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו, כל מה שברא הק' לא בראו אלא לכבודו וכו'.

ועתה נפן לידע ולהוריע פירוש רש"י עצמו קצר וברור בעריכת לשונו הירועה (והוא הפירוש²) אשר נדפס בסדר תפלה דפוס טרין בשנת רפ"ה והוא יקר מאד והוא באוצרי וז"ל שם: „ה' קניינו גרסינן תורה שמים וארץ דכתיב ויברכתו ויאמר ברוך אברם לאל (עליון קונה שמים וארץ) יבואו ישראל שנקראו קניין לארץ ישראל שנקראת קניין בוכות התורה שנקראת קניין שנאמר ד' קניי ראשית דרכו ויבנו בית המקדש שנקרא קניין שני להר נתחך זה הר המוריה מכון לשבתך זו קניינה שבחרו

¹ ראה עוד ר"ל דוקס בספרו נחל קדומים צד 24.

² והוא הפירוש אשר נתוסף מיד אחרת בסוף הב"י 1100 במאדליאנא ונמצא ג"כ בכמה כ"י וכן בווואטקאנא סימן 803 והוא לפע"ד הפירוש העקרי של רש"י במרם הכניסו בתוכו את ההוספות.

לקומי בתר לקומי

להר שבתו ומפני שלא בזכרה (צ"ל נזכרה) בו קניינה בפירוש לכך אומר הר זה קנתו ימינו ל"א ויבנו בית המקדש שנקרא קניין עז"ל.¹)
 ועוד עלי לערות את יסוד הטעות. להשוב את ר' יעקב בר שמשון, שהוא בן דורו של ר"ה, למחבר פירוש אבות כמו שהוא בנוסחה שלפנינו במה"ז עם כל תוספותיו ואינו כן כי הוא חבר הפירוש אשר אסף וקבץ מפירושים שונים הקורמים לו ופעמים הוסיף גם מדליה והוא הפירוש אשר נמצא בכ"י שונים כמו בכאדליאנא סימן 79-376; (אך הפירוש אשר במה"ז במתכונתו לפנינו לא נמצא רק בכ"י אשר ממנו נדפס המה"ז) ואעידה לי שני עדים נאמנים אשר על פיהם יקום הדבר שר' יעקב בר שמשון הוא אשר חיבר וסידר הפירוש העקרי כאשר כבר אמרת. הראשון הוא ר' משה הקן בספרו כתב תמים (אוצר נחמד חיג ע' 59) אשר הביא מאמר אחד מפירושו של ר' יעקב בר שמשון והוא בפירוש שלפנינו ע' 514 והשני הוא ריב"ש בעצמו אשר הזכיר את שמו בראשי שני פרקים ובלי ספק גם בראשי פרקים אחרים ורק הם נאבדו ונשארו רק בשני פרקים. והנני להדפיס בזה שני שירים אשר בראשי הרוזיהם נרשם השם יעקב בר שמשון, ושניהם בלתי נמצאים כ"א בכ"י סימן 692.

בראש הפרק הרביעי נמצא השיר הזה:

וונתי בהסתר בנקרת הצורים
 עמודים תיכן בעשרת הרברים
 קפאון לי ישית יקרים וקרורים
 בעליל הוציא תעלומות לאורים
 באמנות עתים וחסן ישועות
 רב חכמה ורב דעות
 בלתי סור ובלתי תעות
 וסעד לי הבין שמועות
 שמוע כזוסר שמוע מזימה
 ונתן לי השכל וחכמה
 ולבי גם יהנה אימה
 במושכי שבט ככן זוטא

ונוסחת השיר בראש הפרק החמישי היא:

וונתי לי לבב להורות
 עמוקים דלות ראות זרות
 קושט יושר הגיד בצורות
 באר ונלות אמרות שהורות
 ברב כח בקע בצורות
 ואורי מים יבלי נהרות
 שם קרוש קורא דורות
 שןררי ימגר ביום עברות
 כמנו והלום יסוד ערות
 בנילי עין בוייד מאמרות.

¹ ראיתי להעתיק פה הפירוש הנ"ל להראות שרש"י לא הזכיר את ר' שמעון קרא בפירושו וזוה באתי לאשר ולקיים וגם להשלים כל מה שהשכיל לכתוב בענין זה החכם ר"א עפשטיין בחוקר שנה א' ע' 90 והלאה.

מלבד אלה הנה מצאנו ראינו חרוזים כאלה בפ' ל"ו של ספר העיבור בכ"י 602 ושם נתן המחבר כימן לדחיות ובראשי חרוזיו גרשש "יעקב בר שמשון", המדבר בחרוזיו בכנויי הנוף הראשון, וזוה נלמה, כי הוא הוא מחבר הספר בלו. לא כן ברור הדבר בנוגע "לסדר עולם", אשר ג"כ בכ"י הזה ויביא בהשכונ, מבריאת העולם עד שנת כתיבתו חלפו עברו חמשה אלפים וע"ה שנים, ולפ"ו חי הכותב בשנת 1315 למנינם. השנה הזאת תמצא גם בפרוש אבוה, כאשר נשוב ונראה בהמשך הדברים. והנה גם על שם ר' יעקב בר שמשון נמצא "סדר עולם" והוא נזכר בתוספות ר' יהודה סיד ל"און (נדפס בס' ברכה משולשת, ווארשא תרכ"ג, דף מ"ב ע"ב), אולם הדברים המובאים שם בלתי נמצאים "בסדר עולם" שלפנינו בכ"י. ראה משי"כ על אדות הדבר הזה ר"ד ראטנר בס"ע שהו"ל צד ב'. לדעת ראטנר (צד 100) גם הדברים המובאים בתוס' הנ"ל דף ט"ו בשם ר' יעקב סתם מס"ע של ר' יעקב בר שמשון מוצאם; אך הדבר הזה לא הוזכר עוד כל צרכו. — והנה אחרי היות ר' יעקב בר שמשון בזמנו של ר"ח, מן הנמנע שיהיה הוא מחבר הס"ע אשר בס' האלקושי. ואפשר לומר שעיקר הספר שייך לריב"ש אך אה"כ השתמש בו המעתיק האחרון לפי צרכו ודעתו. ולעמית זה נראה כי ריב"ש הוא שאסף וקבץ את עקר הפרוש למס' אבות (כמו שהיה בראשונה, לפני אשר נתיספו עליו כל התוספות הנמצאות במח"ו ואשר דברתי אדותן לעיל צד 185), וזה שנזכר בכ"י הנ"ל בפרוש פ"ה מ"ח (גלות בא לעולם): "עד הנה כתבתי בשנת ע"ה לפר"ט ואח"ו" שה התחלתי ע"ו לפר"ט דברי המעתיק האחרון הם, אשר נקרא בשם שמואל. במקום "ע"ו כתב ר"א נייבואיר, "צ"ו" וכן קרא גם ר"י הירשנזאהן; אך ר"ח בראדי הכיר על נכון, כי יש לקרא ע"ו, ודעתי מסכמת לדעתי, אחרי שמצאתי בדברי דוקעס בליטעראטורבלאטט של ארענטט שנת 1849 ע' 488 שנים הוא קרא ע"ו ולא צ"ו.

ריב"ש חיבר גם פירוש על ס' יצירה וברייתא דשמואל ידהינאה כאשר נראה מכ"י סימן 1102 בבאדליאנא וכבר רמותי עליו לעיל ע' 174 וצריך לתקן שם, והמה נזכרים" במקום, והמה נגזרים".

מה שהעתיק החכם נייבויער במאנאטטשוריפט שנת 1887 ע' 503 מכ"י פריש ונוכל להחליט על פי הדברים ההם שריב"ש היה תלמיד רש"י אינו כן, כי העתקת נייבויער צריכה תיקון עפ"י הכ"י ששם נאמר "משמו של רבנא בד יצחק על טהרת כלים אל משמעתו סתרי בפסקות (ולא בפסקות) שלו בדקתי ומצאתי כתוב כשמתהרין את הכלים כנון קערות וכפות ושאר כלים אינו צריך שיהא (ולא שיהיו) הכלי שעל האור מטוהר קודם לכן. כה דבר אל רבינו מ"כ בפיו (ולא מפיו) ואני כתבתי על הספר בדיו אני יעקב בר שמשון ופעמים רבות ראיתי רבינו עושה כן וכ"ו" ונראה לעינים שהתיבה "רבינו" אינו קאי על רש"י כי אם על אחר והוא היה רבו של ריב"ש.

ע"ד פירושו ודינו ע"י צונץ צור נעשיכטע ע' 51 וצריך להוסיף אור זרוע הלק ב' ע' 116: ועוד בדיון אחד בשתיית כוס לברכת המילה והר"ת חולק על הדברים בכ"י אסופות והדברים נזכרים ג"כ בשם במרדכי סוף מס' יומא. פסקי בצים מן הרב ר' יעקב בר שמשון מובאים בכ"י 1101 בבאדליאנא ויד ריב"ש פעלה כל אלה.

בטרם אשים קנצי למידיו בדבר זה צריך אנכי להתנצל על כי הדלתי להראות באצבע על כל הספרים והסופרים אשר כבר האריכו לדבר בענין הפירוש על אבות אעפ"י שכולם היו נודעים לי אך אני בתומי הלכתי וסללתי לי דרך מיוחדת על פי הכ"י אשר ראיתי ובדקתי כאשר כבר בארתי.

ועתה אסרר ההערות והתקונים לפירוש המח"ו על אבות ונראה לעינים איך
הרחיבו הפירוש העקרי של ריב"ש כאשר הוא בכ"י אה"כ בעד המחזוריים ללמד את
העם העוסק במסכת זאת ע"י יתר ביאור ופירושים שונים אך בסגנון זה כאשר
הוא לפנינו במח"ו לא נמצא עוד שנית.

הערות ותקונים.

- צד 461 שורה 10. בבית הכנסת בימות הקיץ בין מנחת שבת למעריב לפי שהימים
ארוכין ועמי הארץ בטלים ממלאכתן ונאספין שם לפי שבאו לשמוע תורה
ומשמיעין. — שורה 12. חכמים הי ניהו חסיד. עיין שם בהערה. — ש' 16.
פרק הוא במסכת סנהדרין¹ בפרק אילו הן הלוקין. — שורה 19. א"ר לוי
בר חמא ואיתימ' ר"ש בן לקיש.
- צד 462 שורה 8. ואילו ואילו דברי אלהים היים הוו לפי לא נתנה כתובה שאילו
כן לא היה רשות למורה שורה התורה וכו'. — שורה 16. מסיני אלא אף
תרגום ופסקי המקראות והטעמים נאמרו לו בעל פה. — שורה 19. ושם
שכל אילו הפסוקים ויבינו במקרא זה פוסק הטעמים והו ספיקתו של איסי
בן יהודה שהיה אומר חמשה מקראות. — שורה 20. הברע שמעמים
הניגונים הוא שנאמרו מי תולש מי זוקף מי הציון מי היושב ואיפה העומד
והיורד והמנוח. — שורה 24. ניקוד תברייני. — שורה 26. שאע"פ —
בספר שורה 28 ליתא.
- צד 463 שורה 2. ואמרינן — ודקדוקי סופרים שורה 4 ליתא. — שורה 17. ככל
לשון — דוק ואשכח שורה 21 ליתא. שם. במקום „ובאבות דר' נתן“:
ובברייתא.
- צד 464 שורה 1. במדרש קהלת ובמדרש איכה דפסיקתא רבתי. — שורה 24.
הרחק מן הכיעור — ובמשנת ר' נתן אמרינן שורה 26 ליתא. — שורה
27. אדם הראשון — לתורה דף 5 שורה 4 ליתא.
- צד 465 שורה 23. תיבות „נראה ל" ליתא. — שורה 24. ואמרי' רשב"ג — דאגדה
שורה 27 ליתא.
- צד 466 שורה 7. ועוקה. קיבל משמעון הצדיק את התורה הוא היה אומר הכי מילתא
הוה מרגלא בפומא² כך מצאתי. — שורה 8. פורכנדא³. — שורה 15.
ועמד ענן ירקב שמו מתלמי' וכתב להם גזירות הקקי און וכתבי עמל הוקים.
שורה 24. ותנן — ובנוהי צד 467 שורה 3 ליתא. — שורה 5. שמא
יהתך אמנה שלו ויפסקו. — שורה 9. במקום „המתחמא“: המתחמא. —
שורה שם. כמו שמצינו — רצונו שורה 11 ליתא. — שורה 19. מהם.
ממנו מאנטינונס. — שורה 25. כדאמר — נשמעון שורה 29 ליתא. —
שורה 30. ששותה לצמאון ומתערבין על לבן ולא כאדם שהוא שבע.

¹ אצלנו הוא במס' מכות, אך בזמן הקודם המסכתות סנהדרין ומכות לא היו נפרדות כי
שתיהן היו ביחד.

² וכן הוא בפירוש המוה"ש לרש"י. ³ pfründe = provende = צ"ל פורכנדא.

צד 468 שורה 8. שיחה עם האשה אפילו היא אשתך לפי שחתכטל מדברי תורה באבות דר' נתן מוקים באשתו נידה שלא יבא לידי הרגל עבירה ואנו גרסי' אפילו באשתו טהורה מפני בטול תורה באשתו אמרו רבינו הקדוש שסידר את המשנה מפרש כך ק"ו. — שורה 32 במקום „חרב על תלמידי חכמים": חרב על שונאי ישראל¹).

צד 469 שורה 11. ויש חימא — של צדיק שורה 15 ליתא. — שורה 25. במקום „אשאוריץ²) ב' כך נבחר": אשור מן ב' כך נקוד. — שורה 26. במקום „כפניו": כפרק. — שורה 29 מתפחד בכל יום ואומר שמא היום יבא עליו פורענות או שמא מחר כדרך שהיה איוב מתפחד בכל יום. — שורה 30. שלם אל הקי כשם שמצינו ביעקב שאעפ"י שהבטיחו הקי היה ירא שמא יחטא לאחר כן ולא הבטיחו אלא על מנת שלא יחטא. — שורה 31. הבא וכן אם בא עליו רעה אל תאמר ותתיאש מן הטובה שישועה קרובה לבא ובה"א הן לא קצרה יד ה' מהושיע ואמרי' אפילו חרב הדה [מונחת] על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים אל יאמר.

צד 470 שורה 5—23. מצינו בסנהדרין ירושלמי אנן תנינן יהודה בן שבאי נשיא עובדא דאלכסנדרין מסייע ליה יהודה בן שבאי בעון מנינא יתיה נשיא בני ירושלים ולא קביל ערק ואויל ליה בספינה לאלכסנדריא³) למדנו שהיה נשיא ומאן דתני עובדא שמעון בן שטח נשיא מסייע ליה עובדא דאשקלון דהוה תמן נשיין חרשין יתבין במערת אשקלון יתבין ומחבלא עלמא עמד שמעון ביום סגרי' ונסיב עמיה תמנין גברין ויהב ביריהון תמנא לבושין חדתי' יהיבי' קדרין חדתי' כפיין על רישיהון ואומי' לון איצחרין זמן חד אתון לבשין לבושיכון ואיצחרות חד זמן תניינות אתון עלין כהרא וכיון דאתון עיילין יסב כל חד וחד מינכון חדא ויטלשלינן מן ארעא דעיסקיה דהוין חרשא טלשלינא מן ארעא ולא מצלח אול וקס אפיתח' דמערתא אמרי ליה מאי את בעי' הכא אמי' לון מילף ומילפא כל מינוי יעביד מה דהוא חכים והוית כל אמרה מה דהוא אמרה ומתיא חמר או קפר או תבשילין אמרין ליה מה את יכול למעבד עביד אמר אנא מצפר תרין זימנין גברין בחירין דכוותי' לבושין חמנין לבושין נקיין ויתבון הכא עמכון למחריבא אמרי' אף אנא הא בעיין צחר זמן לבשין צחר זמן תניינות ועלון כולהון א' כל מנא וחכים וטעניכון וצלמנון.

צד 471 שורה 1. וכמו חושי. — שורה 3. עומדין לפניך אם ברוך לדיין הוה זהיר. — שורה 20. הוא גדול מלסטם. — שורה 27. בשעה שאמרו לו עלה למלכות.

צד 472 שורה 5. וליתן רשות — רשויות יש שורה 9 ליתא. — שורה 15. ואומות מונגים אוחס ואוי'. — שורה 30 הליל בדברי הימים. צ"ל בשופטים י"ב.

צד 473 שורה 6. ואמר לו כך עד שמתפייסים זה לזה. — ומכאן עד אוהבין זה לזה שורה 13 ליתא. — שורה 18. מפקדן לבריות. עיין שם בהערה. — שורה 20. שנאמר והנה אנכי והילדים אשר נתן לי אלהים ולא עוד אלא כאילו עשאו שנאמר וכי'.

¹) חרב על צוארי שונאי ישראל וכן בפירוש המיוחס לרש"י על פי מה שאמרו חז"ל תולה קללתו באחרים. — ²) „dreist machen" ר"ל, assurez, assurance. ³) עי' ירושלמי סנהדרין פ"ו ה"ו וחגיגה פ"ב וחס' חגיגה בבלי פ"ז:

- צד 475 שורה 6. עשה לך עתים לתורה וזמן לעסוק במעשיך. — שורה 7. קבע —
 ד"א שורה 10 ליתא. — שורה 12. שלישי במקרא שלישי בתלמוד שלישי
 בדרך ארץ. — זממאן עד ובכרייתא שורה 15 ליתא.
- צד 476 שורה 17. סמכוהו על המקרא ארבעים וששים מוששים וכו'.
- צד 478 שורה 1. נמליאל ושמעון יהודי נמליאל ויהודה הלל ושמעון נמליאל ושמעון
 נהגו נשיאותן בפני הבית ק"י שנה במס' שבת ולא ראה בחורבנו אלא רבן
 נמליאל שעמד אחריה נהג קצת נשיאותו בפני הבית וקצת בחורבנו לפיכך
 לא נמנה עם אילו ועוד שהיה קטן והיה רבן יוחנן בן זכאי ראש ישיבה
 מפני שהיה זקן ותלמידו של הזקן אותו רבן נמליאל בנו של הלל הוא
 ורבן נמליאל הזקן וזקינו של רבן נמליאל דיבנה וכו'.
- צד 479 שורה 2—9. בעל החומים⁽¹⁾ משבקש שמעון בנו הוא רבן נמליאל שהעמיד
 קיני ברבעותיו וקבלתו אני שהוא היה נהרג עם ר' ישמעאל בן אלישע כהן
 גדול שאמר עליה שמואל הקטן בשעת מיתתו שמעון וישמעאל להרבא.
 אבל מזה שמצינו במכילי ואלה המשפטים שנהרגו באה' אומר אני שהוא
 רבן שמעון אביו של רבינו הקדוש שהיה נער קטן בימי ר' יהושע כמו
 שמצינו במי שאהו קורדייקוס ר' יהושע ור' נמליאל דיבנה היו הלוקים
 כאחת אחריהם ר' עקיבא ור' יהושע ור' ישמעאל כאחת בימי רשב"ג אבל
 גדולים ממנו היו לימים ר' יהודה ור' יוסי בני גילו היו כמו שמפורש לפנים
 ואחרי רבן נמליאל דיבנה הוא שביקש רבן יוחנן בן זכאי. — שורה 12—14.
 הנקרא ר' יהודה הנשיא כמפורש בהשוכר את הפועלים ובנו של רבינו
 הקדוש [נהג] נשיאותו והיה שמו רבן נמליאל בפרק האחרון דכתובות ורבן
 נמליאל שעשה לו כהבר (צ"ל ורבן נמליאל אומר עשה לך רב ששנינו וכו')
 הוא ששנינו כאן הוא בן בנו של הלל ורבן נמליאל היה נקרא ושמעון בנו
 דכל ימי גדלותו.
- צד 480 שורה 12. דבלא — כמועט שורה 14 ליתא. — שורה 22. העולם קיים —
 ינתק שורה 30 ליתא.
- צד 481 שורה 2. והמקרא — צד 492 שורה 9 ליתא. — שורה 20. ואמרינן —
 לכך שורה 21 ליתא.
- צד 493 שורה 1. ודלא כתי' הקונטרס — שיבור שורה 16 ליתא. — שורה 22.
 לא תדע אמר רב כהנא שלא תהא יושב ושוקל מצותיה של תורה ורואה
 איזה מצוה שכרה מרובה ועושה אותה (וכן הוא בפסיקתא רבתי פ' כי"ג וב"ד).
 שורה 25. א"ר אחא — קיימת ליתא.
- צד 494 שורה 7. דסכול — התם שורה 13 ליתא. — שורה 27. ויש תימה —
 דרך ארץ שורה 31 ליתא.
- צד 495 שורה 16. מלהיות תדיר עמהן ומהודיע עניינן להם. — שורה 18. ונראין —
 ואין עומדין שורה 22 ליתא.
- צד 496 שורה 4. אבל המעתיקים — ולא ר' הלל שורה 7 ליתא⁽²⁾. — שו" 13. כביר
 ולא ימאס ומאי כביר לשון רבים הוא בלשון יון קורין להרבה אל כביר
 ורבים כביר. — שורה 21. כמו שמצינו — כ"ש (בך שמעת) שו" 34 ליתא.

⁽¹⁾ אצלנו הנוסח בעל החומס ודוק.

⁽²⁾ ככ"י ר"א נסמן החוספה, ומדלקמן יש להוכיח בשם תוספת יקר לוי ועוד פסיוס
 הפירוש על המשנה "מרבא כשר" כתוב כל הבבא כולה מרעת המעתיק הלוי:

- צד 497 שורה 2. ותשמיענו אלא הם אונך ושמע לאלתהי. שורה 6. ומרת הארץ שקורין נורטראי) ב' ליתא. — שורה 14. להשיב ולא הקפדן מלמד מפני שהתלמיד ירא לשאול ואינו יודע מה הוא למד. — שורה 16. בפסיקתא גדולה ומכאן עד והיא היא שורה 21 ליתא. שם. אף הוא וצראה שהוא הלל הכיר של שמאי ומעשה זה שנוי בפרק אהרן דסוכה. — שורה 24 אע"פ שהמלות בשלו מרת במרת לא בשלה. — שורה 27. והיא היא — וקפא ברולא ליתא. — שורה 30. ובשמת יש סעודה גדולה לדימה ותולעה מרבה נכסים מרבה דאנה שמפחד שלא יסלו נכסיו למלכות נמצא וכו'. שורה ב' מלמשה. דיון — ע' עיוך, ערך דוה וסנהדרין ק': דברי בן בירא.
- צד 498 שורה 2. שהן משבעה דברים. שם. וכרי — מעליהן שורה 4 ליתא. — שורה 5 מתוך שכהן רע מכקשות להכניס כשוף. — שורה 8. מרבה — ושל מטה שורה 11 ליתא. — שורה 26. ויש תימא — זה שורה 33 ליתא.
- צד 499 שורה 4. מעשה בראשית נמצא עכשיו מומלת עליו ללמד ולא בטובה הוא עושה ומכאן עד תורה שורה 6 ליתא. — שורה 8. בן ערך. סימן לרבר ראובן. שורה 15. ואני שמעתי — חסדים שורה 17 ליתא. — שורה 18 וכשחור — החט שורה 20 ליתא. — שורה 22 ואע"פ עד סוף המשנה ליתא.
- צד 500 שורה 1 — לישאל שורה 5 ליתא. — שורה 9. מתמלא חופתו עשן. — שורה 13. ד"א — מחבירו שורה 15 ליתא. — שורה 19. שהקביה — חקלה שורה 21 ליתא. שורה 35. ומפורש בספר יצירה.
- צד 501 שורה 17. כנגד אורן מיכן ואילך דבר אחר הוא. — שורה 23. דקות ועקמומ. וכן הוא בפרוש המיוחס לרש"י וע"ע ברש"י על דברים ל"ב ה' ובפירושי זכור לאברהם שם. — שורה 25. ואני קבלתי. שאין לו רפואה — שורה 29 ליתא. — שורה 27 שופליר = souffler, flüstern.
- צד 502 שורה 4. ציל הייב במצית. — שורה 7 שנאמר. ומה שורה 9 ליתא — שורה 11. הא למרת — אי מיתותא שורה 14 ליתא. — שורה 25. ופ"א התקן — ומצאתי האמן שורה 28 ליתא.
- צד 503 שורה 5. בשעתה שמיד מביא עשירית האפה ואין ממתין עד שיעשיר וביא כבשה ושעירה ר' אלעזר אומר חביבה מצוה בשעתה שמיד. — שורה 9. שכר מצוה לא יהבי ליה. — שורה 18. פוד קשב סיים בפני עצמו. — שורה 19. ואני שמעתי יותר ויותר שורה 24 ליתא.
- צד 504 שורה 1. אניניטין. להשיבנו ליתא. — שורה 5. באפיקורן ולשון יון הוא ואפיקרם אפיקרין. — שורה 8 משתכר אצלו וחתכשר שתעשה כל מה. — שורה 12 במשניות נאמן בעל ברייתך וכו'. — שורה 30. שני עין לא ראתה אלהים וולתך יעשה למחכה לו ואי. — שורה 31. אי"ר הושע — לבא ליתא.
- צד 506 שורה 7. משניות שכתוב בהן שהיו יושבין ויש שאין בהן שיושבין. שנא. שורה 15. ולפי — פעולתו שורה 18 ליתא. — שורה 27. ויש תימא — וצ"ע צד 507 שורה 16 ליתא. — שורה 20-21. המצורע. כך קבלתי מפי אבא מרי וצ"ל. והרי בזמן וע"ע לעיל ע' 184 ושם בהערה 2 צ"ל 507 במקום 50. — שורה 22. והלחם והבשר כקרבן. — שורה 24

- 31. וירכר אלי וגו' וסיים בשלחן. — שורה 37. פעמים שהם נאים
ופונעים. — פיאש = Feés.
- צד 508 שורה 6. ולא עור — בהשותפין שורה 21 ליתא.
- צד 509 שורה 3. כמו שמצינו — לפני הק' שורה 5 ליתא. — שורה 5. נדברו
ירא ה' איש אל רעהו מניין לאחר שני בכל מקום שתדבר בדברי תורה
אבא אליך וברכתך — שורה 12 ליתא. — שורה 16 כלומר — נתנו
שורה 19 ליתא. — שורה 22—27. ר' עקיבה אומר המהלך בדרך ואילו
שרך בני אדם לראות אנא ואנא ומפסיק משנתו ואומר מה נאה אילן זו
ומה נאה שדה זו ניר הוא שדה קצורה וחרושה כדי שלא תתקשה ובלע'
ארבונין (ציל קרדונין = chardons, Disteln). — שורה 27. שנבריא
ושורה 32 ינבראי = genièvre, Wachholder. — שורה 30. אותם —
קאמר צד 510 שורה 8 ליתא. שם בדבר מועט כזה. — ש' 12. משום —
להויק שורה 14 ליתא. — שורה 21. תקפה — חמרא שורה 24 ליתא.
צד 511 שורה 11. מהו אומן אלא. — שורה 14. ואין. — וקוברת שורה 15
ליתא. — שורה 18. שהקדים לעשות מה שלא שמע. — שורה 19 רוח
שמתקרב ואהוב לבריות רוח המקום נוחה הימנו.
- צד 512 שורה 7. או כיששכר — הנא שורה 10 ליתא. — שורה 15 מה לי לדרוש
ואחות. — שורה 27 ולפי — בידו תורה צד 513 שורה 6 ליתא. — שורה
21—31. בכ"י בקיצור. — שורה 31. קורביאה, corbeau = corbiau =
Gerichtsdieners. נבוייש = gabois, Spöttere. במקום „בלדירא" בלדרי
והוא baudir, baude ר"ל lustig, ausgelassen.
- צד 514 שורה 4. ומקמי — נדר שורה 7 ליתא. — שורה 9—13. חיבבו שנברא
בצלם בפני עצמו שנאמר ויברא אלהים את האדם בצלמו בורר לו צלם
בפני עצמו ולא בצלם בהמות וחיות ועופות וכל האומר בצלמו של יוצרו
חיישין שמא מין הוא. כלי חמדה . . . שנאמר וכלי יקר ששתי דעת. עיין
שם בהערה כי לפי זה אין לחפש עוד אחר מקום המקרא. — שורה 20.
הכל צפוי והרשות נתונה לעין בוראינו לראות במעשה אדם. — שורה 22.
וכשכא — דר' ישמעאל שורה 29 ליתא. שם ובמוב העולם נידון הקב"ה
צופה לזכיות ולא לחובות ודנו לפי זכות כדכתיב חסין וכו'.
- צד 515 שורה 9. מכאן עד סוף הרף בקצור גדול ובשינוי. — שורה 20. ציל
בחילמאי. במקום ד' לווחין ציל כ"ד לווחין כאשר הוא באיכה רבה א' סי' י"ד
ועי' בירושלמי מעשר שני פרק רביעי כתיב תרי עשר לווחין. — שורה 28.
בכ"י שפירא הנוסח כך הוא: והנבאים מחוירין בכל יום לדעת אם ישוב בתפלה
ובתשובה אם לאו נפרעים ממנו במלאות] ספקו יצר לו. בין בדעתו לעשות
חשובה בין שלא בדעתו לעשות תשובה כיון שנתמלא ספקו וסאתו יצר לו
והרן דין אמת הקי [דן] את עולמו אמת. והכל מתוקן לסעודה הוא יום
מיתה שהכל מתים כשם שבני אדם [ל]סעודה נכנסין הכל בפתח אחד וסוף
שבין כל אחד לפי טובו וכולן מתין ואיש לפי סקוריו יותן נחלתו ובאגדה בסוף
שואל (שבת קנ"ג) בכל עת יהיו בגדיך לבנים. — ש' 26 כמו — לננתו ליתא.
- צד 517 שורה 6. דרך ארץ — חכמה שורה 7 ליתא. — שורה 6. נורמורא =
nouriture, Erziehung. — שורה 8. דכיון — שמים שורה 10 ליתא. —
שורה 13. ואומר — ששמע שורה 18 ליתא. — שורה 19. הואיל —

- ולחלוחית צד 518 שורה 26 ליתא. — שורה 22. אשטנט = estant, ausbreiten. — שורה 30. ולמד הרבה ולכך קראו לו חסמא שנתחם ונתאמץ ונעשה הסון בתורה.
- צד 519 שורה 8. „במסכת יומא“ ליתא. — שורה 12. שני דברים קינין ופתחי גרה. שם. היאך — זבה שורה 14 ליתא. שם. ושם אנו — הדין שורה 25 ליתא. שם. שורה 29 כדמפורש בכיאר ר' סעדיה של ספר יצירה. —
- צד 520 שורה 7. פרפראות להכמה סידר רב נתן בערוך לשון פורפירון שם בנר ארנמן. — שורה 10. העמים והכל מפורש בסוק א"ר עקיבא. — ובלשון ערבי — גירחא שורה 16 ליתא. שורה 28. היושבין — למעלה צד 521 שורה 4 ליתא. — שורה 7. כל — הדברים שי' 10 ליתא. — שורה 13. שאינו — נקרא עשיר שורה 15 ליתא. — שורה 19. ואין לך — של הקי שורה 23 ליתא. — שורה 32 — צד 522 שורה 12. מצוה הנראה בעיניך קלה עשה ברצון כמצוה גדולה עבירה קלה ברח ממנה כאילו היא חמורה (ותו לא). — שם. שני רבותינו — שבקלים שורה 15 ליתא. — שורה 16. וזהו שאמרנו — אצל נאווה שורה 25 ליתא. — שורה 18 שרא = sarà.
- צד 523 שורה 1. כדכתיב — השמש שורה 6 ליתא. — שורה 9. ופריה — בה שורה 27 ליתא.
- צד 524 שורה 6—9. ומה שנהגו עתה ליטול שכר לפי שמצינו באגדה שהם שכר ביטול ושכר שימור ושכר פסוקי טעמים. — שורה 10. והכי — בהבדלה שורה 15 ליתא. — שורה 23. ובירושלמי — אהריהם שורה 31 ליתא. — שורה 32. ועד עולם על יריאיו מפורש למעלה. ומכאן עד העולם מביים אותו צד 525 שורה 2 ליתא. — שם — שורה 9. שחושך עצמו מתרעמות ומתפטר עמו. או טוב לו ע"א החושך עצמו מן הדין כדאמר רב ברעות. — שורה 13—18. להשטט ולהשרר תבא עליו ברכה שהרי כל השומעין שבועת שקר נענשין והמטיל עליו. — שורה 19. והגם — לדיין שורה 35 ליתא.
- צד 526 שורה 6. דכתיב — להפך שורה 10 ליתא. שורה 12. ואף — ננעו שורה 14 ליתא. שם. שנו — מדברי תורה שורה 15 ליתא. — שורה 21—25. קטיגור מלשון שני ילפתו ארחות דרכם. כתרים בפורענות למחויקים במנן כך שמן.
- צד 527 שורה 6. ככבוד — בו שורה 7 ליתא. — שורה 11. במשנת — כמותו שורה 13 ליתא. — שורה 20. ובסנהדרין — מציאות שורה 29 ליתא.
- צד 528 שי' 2—7. שהיה לך לחקור ולהבין לפני רבך יפה יפה (ותו לא). — שורה 10—23 שלשה — משמן טוב ליתא. — שי' 27 — צד 529 שי' 4. בסגנון אחר ובקצור. — שורה 4. שהחזיר — הרב שורה 15 ליתא. — שורה 16—22. שלוות רשעים כלומר אין לנו שלומים כרשעים נמורים שנאמר ומשלם לשונאיו על פניו להאכידו ואף לא מיסורי הצדיקים כלומר אותן יסורים הבאין עלינו אינו ייסורין של אהבה אלא ייסורין של פורענות הם. — שורה 30. מי שנעשה — ירוע שורה 32 ליתא.
- צד 530 שורה 5. לפרוודוד הדלת וכו' (א"א לפי זה הנוסח פרוודוד בדילת כאשר הוא לפנינו נתהווה ע"י טעות המעתיק ששנה ברואה תיבת הדלת והבין שהכונה הוא שציל פרוודוד בדלית. ואיפשר שגם מחבר הסליחה יעזב רשע (בשפתי רננות 133b) נפל ברשת טעות זה בהרוז: זכר נא אחרך ביום תושד שרוד. לכן שוב והתקן עצמך בפרוודוד, שהוא כתב בפרוודוד, אך

המדפסים הניחו פרוודור נגד כונת המחבר. ולפי זה מה שכתב צונין בספרו זינא נאנאלע פאעזיא ע' 426 שיש תורוים, דוד ודור, אין לו יסוד ע"ש. — פורקא = Portico, porche. פלייץ = palais. — ש' 7 — 19 בקצור ובשנוים. — ש' 19 רפריידמנט = refroidement, Abkühlung. — ש' 34. מפני שמתבייש משתדר כמו הוות משתדר להצלותיה. ומן כך דרש - הרבר צד 531 שור' 5 ליתא. — שורה 7. לנחמו ורוח הקדש משיבה אל תאיצו. — שורה 11. המתין שעה. — שורה 12. אמר הקי הואיל והתחננת והמתנת. — ש' 25. כאותו — מפרש צד 532 שורה 2 ליתא. — ש' 4. נ"ל הכותב — זרק ש' 6 ליתא. — שורה 6 — 12 בקצור ובשנוים. — שורה 8. קלף העשוי מעשבים וי"א הוא עשוי מן צמר גפן. — שורה 9. קוטון = Baumwolle, coton. — שורה 11. שלא למד אבל אם למד מוקין ומוסיף. ומכאן עד עשייתם שורה 21 ליתא. — שורה 30. אל תסתכל — המיט צד 533 שורה 5 בשנוים. — שורה 21. תמה לי — לשעבר שורה 26 ליתא.

צד 534 שורה 1 — 24 בשנוי לשון ובקצור.

צד 535 שורה 16. עד שהביא — כולו שורה 19 ליתא. שורה 26. שם — מכולן שורה 27 ליתא. — שורה 28. בן הורקנוס — להחך צד 536 שורה 7 ליתא. — שורה 13 צ"ל בים עשרה מכות. — שורה 16. כמשנה דווקנית שהונה" ליתא. — שורה 18. ולכך — כ"ש שורה 32 ליתא. — ש' 26. תבלעמו ארץ אינו מן המנין. גרסת הכ"י נכונה. שם. במקום „מכות" איתא „ניסים". — שורה 21 גורים נטל משה מטהו והטילו לתוך הים ונעשה הים גורים וכו' גרסת הכ"י נכונה. — שם במקום „וכן הוא אומר" איתא „היה שני". — שורה 32. מן „מדברות" השני עד אהה פוררת נשמט מכ"י.

צד 537 שורה 1. סלעים וכן היה. — שורה 2 יבשה וכן היה. — שורה 3. במקום „וקלטין" איתא „וליהטין". — שורה 4. וסימן¹ גנ"ז מטיף ס"ע (ונוסח הסימן בפירושו ויטרי הוא נכון כי בתוכו הרי"ת: גורים, בקעים, טיט, נקבים, מדברות, פירורון, סלעים, יבשה, נודות, נודות). — שורה 8 בפי יש — ור' נתן ליתא. שם אילו הן שנים בים. ככ"י נכון. — שורה 19. „אף כמשנת ר' נתן" ליתא. — שורה 27 צ"ל ובתכערה ובמטה. — שורה 28. ותרגום — להבין ליתא.

צד 538 שורה 6. סימנים¹ הפ"ל (הפילה). התע"ל (התליע). קריי (קרי לכהן גדול). זכוב (זכוב במטבחיים). בוב"ח (בעומר ובי הלוח וכו'). נציח (נצח הרוח). עומ"ד (עומרים צפופים). מוי"ק (= הויק נחש). ציר (צר לי המקום). לא הפילה וכו'. — שורה 15. ואעפ"י — שמאות שורה 18 ליתא.

צד 539 שורה 1. יערנו ולפי שלא היה להם חשבון היו משמרין אותו יותר משאר קרבנות. — שורה 3. במקום „דרכם" איתא „דינים". שורה 4. בשלשה ובעניין זה אהה מוצא עשרה. שורה 19. במקום „בתמיה" איתא „אתמהא". — שורה 25. לפני הרוח מה שאי אפשר בשאר עשנים. — שורה 28 ליתא.

צד 540 שורה 17. במקום „שדברה בו" איתא „שנברא". — שורה 21. במקום „הדרות" איתא „האבות". — שורה 22 במקום „היפשו" תפשו". — שורה 28. של משה ולי נראה שלכך קראו מטה אלהים שתקוק עליו שם המפורש י"י צבאות ועוד מצינו בספר זרובבל שהיה מטהו.

¹ בסמנים כאלה השתמש ריב"ש גם בסי האלקושי במחשב זמן הרוחיות.

צד 541 שורה 3. ולפי — קבלתי שורה 5 ליתא. — שורה 6. אשקניישמנט ב'. —
 שורה 7. „שקורין גרייפא“ ליתא. וברש״י קרושין כ״א: ג״כ גרייפא בלעז
 של מכתב והוא Griffl = graifa. — שורה 8—9. מילפין וצפרירין
 וטיהרירין). — שורה 10. „הקודש“ ליתא. — שורה 13. טניילש בל' =
 tenaille. — שורה 14 מלקחיים ובל' אשכנו צוואנא = Zange. שורה
 26. שדומה לכלי שלא. שורה 27. גלימא ולשון ויגלוס דאליהו.

צד 542 שורה 16. אינו מדבר זה משה שנא' וידבר אהרן את כל הדברים וכי מי
 ראוי לדבר הוי אומר זה משה ששמע מפי הנכורה אלא כך אמר משה
 אי אפשר.

צד 543 שורה 9. כדכתי' ונתן ה' לך לחם צר. — שורה 21. במקום „שבסאה“ איתא
 „שבמדה“. — שורה 27. שאם — שמים שורה 28 ליתא. — שורה 30.
 א״ד יוסי אע״פ.

צד 544 שורה 1. והא—קיבלת שורה 3 ליתא. — ש' 12. במקום „שלו" איהא
 „שלכך“. — שורה 14. עד שתהא נומה כוסך או עוטף מליחך. שורה 21.
 דיש אם — סנהרין שורה 22 ליתא.

צד 545 שורה 12. שבשלישית והם לא נתנו ומניין שמעשר עני נוהג בשלישית
 שנאמר. — ש' 16. לירושלים לבר ממעשר ראשון כצ״ל. — ש' 33. „אין“
 אנו גורסין זו מדה בינונית. — ש' 34. שוה היא זו שאינו לא מטיב ולא
 מריע. שאינו „נמנה“ כצ״ל במקום נהנה“ בנרפס.

צד 546 שורה 4 דשנוריין = desnuriz = ungezogen. — שורה 8. ומארצו יצאו.
 שלי ושלך שלך חסיד להנאותו. שורה 25. תמיד. רשע שמוחך.

צד 547 שורה 2 ליתא. — שורה 7 אשפונייא (Schwamm = eponge). —
 שורה 8. אונטונייר (Trichter = entonir). — שורה 12. וקופא והולך
 בטעמי שמועתו. — שורה 30—31 ליתא.

צד 548 שורה 14—15. עד בר ינוס ולא ימלט בו. זכות הרבים תלוי בו שנאמר
 צדקת ה' עשה במשה כתי' סיס המקרא ודורשיהו צדקת ה' ומשפטיו של
 ה' שעם ישראל מתנהנין בהם עשה אותם מחוקק האמור למעלה והוא
 משה. — שורה 17. ושלשה דברים אחרים תלמיד של בלעם.

צד 549 שורה 5. ויש תימא — הוי שורה 8 ליתא. — שורה 12 עז כנמר. אנגריש
 ב' Leopard = engri. — בכ״י אחר משנת יהודה בן תימא איתא משנת
 הוא היה אומר עז פנים לניהנס. שנאמר העז איש רשע בפניו וכן ישובו
 רשעים לשאולה בן דרך תשובתן של רשעים כל מה שהולכין וכאין סוף
 תשובתן לשאול מרשורין בל' ובוש פנים לנן ערן כמו שפירשו חכמים שכל
 אדם שיש לו בושת לא במהרה הוא חוטא כדכתיב לבעבור תהיה יראתו על
 פניכם לבלתי חטאו. ומשנת בן בנ בנ אומר. — שורה 17. הוא היה אומר
 בן חמש. — שורה 22—25. ברוב — למקרא ליתא ובמקומם כתיב: שמואל
 הקטן אמרה וכדי לסמך העניין סידרן בבית הכנסת לומר למעלה מוז שמואל
 הקטן או בן חמש שנים למקרא שכן מצינו בערלה. שורה 29. שכן —
 בכחובות צד 550 שורה 1 ליתא.

(¹) מזיקו וטלנו וצפרירי וטיהרי עי' בתרגום לשה"ש ד' ו'.

- צד 550 שורה 7. שנים הללו מכאן לתלמיד שאם לא ראה סימן יפה במשנתו שוב אינו רואה הא למדת שמחמש שנים הוא זמן לימוד. — שורה 10. חוזר ולומר סברא הוא התלמוד שלנו — שורה 12—16 משובש בכ"י. — שורה 20. ויקחו — כיצד שורה 22 ליתא. — שורה 36. ולכי מחכים והרי לא ... מכן ס' שמה תאמר שאין מענישין אותו. (א"א מה שהביא המפרש מלוי בן יעקב שנקרא איש בהיותו או י"ג שנה ע"ג במפרש לנויר דף כ"ט:).
 צד 551 שורה 2. ואילך זו מיתת כל אדם. — שורה 4. שאע"פ שאמר. — שורה 6. ואע"ג עבידנא שורה 9 ליתא. — שורה 14. בן עשרים—עצמותיו כו' ש' 21 ליתא. — ש' 27 ומשה — רכס ש' 28 ליתא. — ש' 29 והיינו — שנין ליתא. — שורה 31. פירושו חכמים במסכת משקין.
 צד 552 שורה 3. כמו — גובריה שורה 7 ליתא. — שורה 8 וכפוף כקוף. — שורה 21. וקמפריש — שנויה שורה 22 ליתא. שורה 23. ועלה — עקיבא. ליתא. — שורה 26 היאך תקע דעתך. עיין שם בהערה.
 צד 553 שורה 2. עליו חבירו על ר' עקיבא. — שורה 4. ופוגם — בהמה ש' 8 ליתא. — שורה 18. א"ר אבא מאחר שלמיתה הן עומדים. שם כי — הבא שורה 26 ליתא. ואח"כ איתא ר' חנניא או' כבר פירשתי בראש פרק ראשון (ע"ש) שאין בכא זו מסכתא אבות אלא משנה היא במסכת סנהדרין בפרק הן הלוקין ולפי שיש בו סיוס נאה נהנו העם לומר בסוף כל פרק ופרק.
 צד 554 שורה 6 תיבת "כך" ליתא. — שורה 7—11. איפשר לומר שהיה שונים לפי שבדברי שמואל הקטן היה שא' בפרק הראשונים בנפול אויבך אל תשמה ואותה בבא היו רגילין אותה הם לשנותה בסוף בעשרה ... כמו שמצינו בסוף המהוורים ... והנהינו לומר בשבת. — שורה 12. היא ובלשון — הברייתא ליתא. — ש' 13. משנת ר' אושעיא ור' נתן ובר קפרא ושמואל ותניא ר' נתן אומר. — שורה 18. לצוות שולין בלי' = solaz). — שורה 22. ואני הכותב — ירושלמי שורה 24 ליתא. שורה 29 משורת הדין. ישר הוא מעין חסידות עושה צדקה ומשפט ומחלה במשרים שנכנס אף לפני משורת הדין.
 הפירוש על פרק ששי בכ"י הוא כמעט כפירוש אשר נרפס אצלנו בשם רש"י והשינוים אשר בינו ובין הפירוש במח"ו נערכים כאן על ידי:
 צד 555 שורה 2. ונהנין — ליאטיר בי שורה 3 ליתא. — שורה 4. וכדאמרינן — בפניהם שורה 5 ליתא. — שורה 11. ומהתיא — חכמה שורה 12 ליתא. שם. לשון — רוי לי שורה 13 ליתא. — שורה 24. בתהילה — נובעים שורה 15 ליתא. — שורה 16. ומרוממתו — פשעיו שורה 17 ליתא.
 צד 556 ש' 5. "ויוצאה" במקום "ונמצאת" — כרוח (ולא "ברוח"). שהוא כאדם הקורא. שורה 6. ולשון בת — אצלו שורה 7 ליתא — שורה 10. לשמים — מנודה שורה 12 ליתא. — שורה 14. לא דבר שלמה. — שורה 18. ותרוממך ובין נגידים תושבך. — שורה 20. ומשניתנה — וממתנה נחליאל שורה 21 ליתא. — שורה 32. ואית דאמרי — תורה כו' צד 557 שורה 2 ליתא. — שורה 4 להשפיל את עצמו או אפילו אות אחת שכלפי גדולתו

(1) וכן לועז רש"י תיבת צוות בכרכות ו': שבת ל': ב"ק ט': ועיין להלן דף 197.

אצל אחיתופל שהשפיל עצמו בשני דברים כדוי לאדם להכניע. — שורה 15. ולעסוק בתורה בשמה. שורה 17 עלמא ומסני. —

צד 558 שורה 10. ולא דנין אותו. לא מעיד ולא מעידין אותו כצ"ל ככ"י. — שורה 21. מלמד שהגר. שם. ואף ישראל ממור ועבד פסולים. — ש' 2-2 שלא יהא פסול אלא ראוי כצ"ל ככ"י. — שורה 23. מלך בסנהדרין ואם נפש אדם לומר הכנס. — שורה 33. בנדי שש ופאר מגבעות לכבוד ולתפארת ופאר הספורת.

צד 559 ש' 5 ולהיות קדוש שנאמר. — ש' 14. לההוא תלמידא רהוה. — ש' 15. ועוד — מרפא שורה 16 ליתא. — שורה 20. ואף — החופה שורה 21 ליתא. שורה 27. במקום „ומתחזר" איתא „ומתחדר".

צד 560 שורה 1. בא וראה כמה קשה. — שורה 3. ועל איתמר מדוע לא אכלתם וגוי' כיוצא בו שמעו נא המורים וגוי' וכת' ויך את הסלע אף כאן הוא ויקצוף מישה על פקודי ההיל ויאמר אלעזר הכהן מלמד. — שורה 9 שמקדים — והוא שורה 10 ליתא. — שורה 11—22 מכל אדם והכתוב מעיד מכל מלמדיו. — שורה 25. לזכות ולחובה מכריעו לזכות שמתוך כך הכל אוהבים אותו. — שורה 29. רווחא שמעתתא והיה ר' יוחנן משבח בר' שמעון בדבר הזה כדמפרש בהשוכר את הפועלים. — שם. שאינו — ע"א ש' 30 ליתא. שם. בני שאכלו אצל ליטעס איתמר. — שורה 31. וביציאות — ובעדיות ליתא. שורה 32. בשם אומרו שכל תלמיד שאמר דבר מפיו בעולם הזה שפתותיו רוחשות בקבר שני' דובכ שפתי ישנים כמפורש בנמי' דשקלים וביבמות ובעוד ששבה הוא לאדם שאומרים דבר שמועה מפיו ואם נטל עטרה בעצמו עונשו גדול שכן מעכב את הנאולה שבוכותו הנאולה ממחרת לבא שנאמר ותאמר אסתר במעשה בנתן ותרש ואע"פ שאין כאן ראייה לזכות מ"מ למדנו שעל ידי שתלת הדבר בבעלה נתגלגל הדבר שבאת לירי נאולה ומתוך זה נאמר מה נעשה יקר וכו'.

צד 561 שורה 15. במדרש משלי ותנא דבי אליהו פותח ומוסיף על המעלות כי חיים הם. — שורה 26 בלמען — כמו צד 562 שורה 1 ליתא. — שורה 2—4. ואין צריך לומר חש כראשו שני' כי לזית חן הם לראשך ולא עוד אלא שמנינה עליו שאין יסורין באין עליו שני' תמנך ולא עוד אלא שהכל כאשרין אותו שני' ותומכיה מאושר. עין חיים סם חיים ועין החיים בתוך הנן. ולא עוד אלא שמושכתו לשלום. — שורה 8 ודבריו נשמעים בה כדי לרויץ בפניו ועוד שהתורה מיינעתו כמו שאמר לו ר' יוחנן לר' שמעון בן לקיש יאי הילך לאורייתא בהשוכר. שם שנאמר — ממנו ליתא. — שורה 11 לוייה וצוות שולץ (= solaz¹). — שורה 12 ואני לומד אותם. — ש' 13 פורפוליר ב²) = pourparler.

צד 563 שורה 3. חמשה קניינין במחזורים וכמו כן מצאתי בתנא דבי אליהו אברהם שהוא אחד מחמשה קניינים שקניתי בעולמי וראיתי. — ש' 4 שמוציא. — שורה 8—16 בשנוים רבים. — שורה 25. ובלה בה — אלהים שורה 26 ליתא. — שורה 27. לזיע תרגם. שם. שאין — עליה ליתא. — שורה 31. שמעתי אני הכותב — הייבין צד 564 ליתא.

(¹) עיין לעיל דף 196 בהערה. — (²) בי או בלי = בלעו.

מפתח הפיוטים במחזור ויטרי.

(הפיוטים המצוינים בציון כוכב *) נמצאים גם בקונצארס הפיוטים).

צד	צד
אלהא מקמא בעינא רשותא (שלמה)	601 אנורת התן יברך אלוה ממרומים
163 (ברבי שמואל)	460 אניל ואשמה בשמחת תורה
451 אלהי אברהם מאיובי עז (יצחק)	186 אדיר איום ונורא
581 אלהיסדבר בקול ערב (יצחק בר משה)	568 אהבו את ה' (לוי ברבי יצחק)
598 אלהים ה' האל נואל	448 אהל שכנת באדם
335 אלי יונה בראש שורה במרה (חסד?)	אונר מתורנמנא בעי הרמנא (אליעזר)
601 אלי שומרי שבת שלומים כנהרים	160 (ברבי שמשון)
אלימו כען דמינכון כוזו (יצחק בר	456 אוהבי ה' זרע עבדיו (משה)
164 שמואל])	343 אוי מאן דאיתתא
184 אליהו הנביא במהרה יבוא אלינו	449 אום בלי קשר אסורה
596 אמהות עת נכבשה (שמעון בר יצחק)	אומר אף אני (יצחק ברבי יצחק
449 אמוני ארץ אמונתך שוחחים (מנחם)	משואבי מימון [של ר"מ ש"ן])
576 אמוני נכונים בתקעם בירה איתנים	571 אור יום הנף (מאיר ש"ן)
338 אמין שיתין לרומא	* אור עט אדרת (מאיר ברבי משה?)
341 אמר יצחק לאברהם אבוהי	אות מכראשית הוכתרה (מאיר כהן)
452 אמר ישראל מאנשי דמים (יצחק)	188 אותותינו התמהמהו (רייה)
339 אמר משה נבייא	אזכרה נניתי לילות וימים (יצחק
* אמרו לאלהים עם אחריו נוהים	ברבי יצחק)
566 (אליעזר בריבי שלמה)	אזכרה שנות עולמים (מאיר ש"ן)
אמת שבת לאות בנים אהובים (אברהם	568 * אחי שאו משאת (אלחנן בר יצחק)
ברב נתן [או נתנאל]).	איומתך סודרת קילוסך במקהילות
448 אנא אוון שוועת מיחלים	(אליה בר צדוק)
455 אנא אוון תאיבי ישעך	אי יממא ומיא כי מילנין (רבינו חס)
455 אנא אנקת אסירי הבן (וצחק)	איחד שם שוכן חרשישים (שמעון
אנא באזרוע גילך [כציל, והוא סיום	בר יצחק)
המעריב לסכות] (יצחק)	598 אילו פומי וכל נימי (מאיר ש"ן)
577 אנכי אחת דבר בקדושו (יוסף בן	160 איש חסיד היה בלי מזון ומחיה
יעקב)	184 (ישי בר מרדכי)
אספרה שמו לאחיי על כל הטובה	341 איתנבר בחיליה
(אליעזר בר רבי אהרן)	154 אל ארון על כל המעשים
אעניד לך תפארה והלל (דניאל בן	457 אל אלהי הרוחות הוישעה נא
יעקב)	578 אל אלהים ה' כמקראו (יצחק)
אפילו כל נימי בפומי מיחלפן	191 אל אשר טוב גמלנו (יעקב)
336 אציתו למימרי	453 אל נא תעינו כשה אובד
אקדמה בתורה וזמרה (דוד בן ישי)	אל תראי תולעת יעקב אל תירא
אקרא לאיש גריב מפואר בהיררון	190 עבדי יעקב

צד	צד
ויושע ה' אום למושעות (יוסף בר	568 אראה לפני אלהים ברנני (משה [ביע?])
573 יעקב)	161 ארושותא בלא רשותא
574 וירד אביר יעקב (ר' יוסף ט"ע)	ארוחתו תמיד ולהמו לא יהסר (אליעזר
188 הרש ששוני אל נא והביא (חסאן ?)	600 ברבי אהרן)
337 חנניה מישאל ועזריה	ארוסת אמונתו באהבת מישרים (דוד
602 טוב במלאכת המשכן (מאיר כהן)	595 ברבי ישי')
568 * יאתה שדי לך (ר"ה)	217 ארור המן אשר בקש לאבדי
598 יברך ה' חתן וכלה	339 אריא וננבי (מאיר ש"ץ?)
189 יד ושם היש חרשם (רבינו תם)	336 ארעא רקדא
456 ירד אל ערת לאומו (שמואל)	340 ארקא ורקיע (שלמה?)
565 ירכם שאו משאת (ישעיה)	566 אשיר בהוד נועם (ירידה [בר לוי?])
598 יה בשור שר צבאיך (יהוספיה [הגר?])	178 אשיר במישרים את שיר ה' (אברהם)
171 יהודון כל נשמי למריה (רבינו תם)	214 אשר הניא עצת גוים
217 יום שאת ויתר קיימו (ר"ץ גיאת)	459 אשריכם ישראל
217 יום שקם שבט (ר' יוספיה [הגר?])	אשר בגלל אבות בנים נידל (אשר
220 יונה בהגוי סלע (יצחק מדנפירא)	459 הלוי?)
342 יוסף תקפה יצריה	460 אשריך הר העברים (ראב"ע)
599 יושב ימין חתן כסנן בין נציבים	אתא ודונמא בריבוחא וקדושתך
יושב צל עליון חדש קרן אביון	159 בריבוחא (שמואל [בן ראובן])
187 (יצחק [בר שמואל])	391 אתה מבין תעלומות לב (אליה הוקן)
יושבי קצות יראו מאותותיך המצויינין	172 אתעבדנא קלן ואפריה (אליעזר)
579 (יצחק [בן מרדכי?])	בגלות בארץ נכרייה (בנימין)
567 יהריו בשיר מעלות (יוסף [קמה?])	במוצאי יום מכובד ובמוצאי ימי מעבד
565 * יהריו לב נשלם (ר' יוספיה)	185 (ראב"ע)
599 יחיד וזולתו עזרי מאין (ר' יוסף קמה')	במוצאי יום מנוחה המציא לעמך
186 י"י חוקי אשר ארחם (יצחק ברבי משה)	רוחה (יעקב [מן ירחו [Lunel]])?
172 ייתון בני עממין למשאל (רבינו תם)	ולדעת צונין (ליג 485): יעקב
ימות עולמים שנים קדמונים (יצחק	185 מנוי (= Menu))
ברבי יצחק בר רבי מרדכי ברבי	במוצאי יום קודש והכנסת ראש חדש
575 ישי בן מרדכי בן שלמה	190 (יעקב)
ימים מקדם אוכרה ואספרה (חחום	ברוך ה' יום יום יעמס לנו (שאעון
בו יצחק ברבי יצחק ואח"כ בנכת	בר יצחק אבון)
בבי (? יצחק החבר ברבי בנימין	177 דלה שונכ מתוך פחת (דונש)
ואח"כ רבי שמואל קלון הוק	178 דרוו יקרא לבן עם בת (דונש)
ואמין בתורה אמין; וכאן הבן	הושיענו אל מעווינו
580 שואל: מי הוא המחבר?)	הושענא למען אהבת קדומים
יספת י"י לגוי נכבדת (יצחק בנכת יצחק	המבדיל בין קודש לחול (יצחק)
ברצילי מאן בר מרדכי בר שלמה	185 הגה כעב טל בציייה (ר' בהיי)
581 אברהם; ראה צונין ליג צד 332)	189 זחיות בוערות בכס (בנימין בר שמואל)
	573 ויושע ה' אבן ישראל (שלמה)

צד	
458	מרשות אלהי האלהים
457	מרשות האל הגדול הנכבד והנורא
596	מרשות שוכן עד (שמעון בר יצחק)
565	מתי יעקב תפארונו (יעקב [?] בן ישי)
186	נביא מנביאכם הנה אנכי שולח
159	נצחון קרביא ומרי מלביא (נתן המכירי)
187	סוערה עניוה סוערה (רי"ה)
603	עולמים שנים בראת (מאיר הכהן)
147	על אהבתך אשתה נביעי (יהודה הלוי?)
565	* עם אשר יה ברך (יצחק [ספר?])
168	צאן אוכדות בנלות להו (רי"ה)
190	צור יריח צור ריה
455	קול מבשר מבשר ואומר
219	קוראי מגילה הם ירננו אל אל (ראבי"ע)
	שרי עובדהי מחוויי סניין (שלמה
162	ברבי אבון)
	שוכן מרום אליך קייתי (שלמה
189	ברכי יהודה)
189	שיר אענה כי הגה מבשר (ראבי"ע)
599	שיר וברכה אערכה (שמואל חזן?)
566	* שיר ושבח ערכו (שלמה בר אבון)
	* שירו להי בחוריי וזקניי (שלמה ברבי
566	אליעזר)
	שירו להי הודו לו ברכו שמו
627	(שלמה חיים? שלמה חי ימים?)
	* שירו לאל נועם (שלמה בן יהודה
567	(אבון?))
187	שעה שיה קהל ענייה (שלמה)
	שש- ישפר מלכי קדם מרי דכי
163	(שלמה בר מנחם)
454	תענה אמונים יושפים לך לב כמים

צד	
568	יעירוני בשמך רעיוני (רי"ה)
	יציב ארכעה קדם קודשא (חסד) (יום
335	טוב בר יצחק מיווני)
162	יציב פתנם לאות ודנם (רבינו תם)
	יצלצלו חובכים קול שמהה ונילים
298	(יצחק [בר שמואל])
146	יקר יום שבת תגדיל (ריי הלוי)
599	ישמה חתן בכלה
449	כהושעת אב המון השליך עליך יהב
449	כהושעת אלים בלוד (ריא הקליר)
	כהושעת יהודה ואפרים (יצחק בן
450	אביהור)
453	כהושעת ישע לזכרון (יצחק אביתור)
178	כי אשמרה שבת אל ישמרני (ראבי"ע)
147	כל מקדש שביעי כראוי לו (משה)
459	לא קם נביא כמשה
	ליל שכורים הוא זה הלילה (מנחם
583	בר אהרן)
570	ליל שמורים אור ישראל (מאיר ש"י)
569	ליל שמורים אור עולמו (יוסף בר יעקב)
451	למען אב הנוסה בעשרה
451	למען אב נצטוה על דם ברית
450	למען אדם אשר בכף נוצר
452	למען אסף להתיות שבעה (יצחק)
453	למען תמים כדורותיו (אלעזר הקליר?)
448	למענך אל אחד ואין שני
452	למענך אל עושה אורות
	מושיע ומנן לבו חוסים (מנחם בר
218	יקותיאל)
457	מושך חסד ליודעיו (מאיר)
459	מי עלה למרום
338	מישך שדרך ועבר ננו (מאיר ש"י)
595	מלא כל הארץ כבוד מלכותו
576	מלך אמיין כח (יוסף טוב עלם)
458	מקרים וראש לקוראים (מאיר ש"י)

התוספת הזאת, אשר בשם "השלמה למחזור ויטרי" קראתיה, נמצאת בסוף הכ"י, וע"י מקרה לא באה לידינו עד אחר כלות הדפסת המח"י, כי לא העתיק אותה מעתיק הכ"י בעד חברתנו, ואף גם לא הודיענו את הדבר הזה. והנה ראיתי תועלת רב לציין את מספר העמודים למטה כפי המח"י, כי "ההשלמה" היא המשך המח"י, ומלבד זאת ציינתי גם למעלה בכל עמוד ועמוד מספר הדיש על הסדר.

יש להתבונן על חלוק סדרי השבוע, כאשר הוא ערוך לפנינו "בההשלמה" הזאת, השונה מהחלוק הנהוג אצלנו, וע"י נקראו גם סדרים אחדים בשם חדש. מקור השנוי הזה הוא חלוק הדעות אשר דברנו אדותיו להלן צד 6. מלבד שני השמות הנזכרים שם (ר"ת נזכר גם צד 9) עוד יש לשים לב על השם שלמה אשר בראש תיבות הסימן למועדים (צד 11). — שנת ד' תתק"ב (1142) אשר בצד 12, והוא התחלת השבון השנים, אינו מורה על ימי חיי המחבר או הסופר, כי היא נבחרה להשתמש בה אחר ר' אברהם בר חייא, אשר התחיל בספר העבור (הוצאת פיליפובסקי צד 115) את השבון השנים מזמנו, היינו מתחלת מחזור רנ"ח (רנ"ח × י"ט עולה לסך ד' תתק"ב = 1142), ויותר נראה, כי המחבר רמז את זמנו בצד 8 בהזכירו שם את שנת ד' תתק"ע (1210). בלוחות העבור אשר בכ"י בודליאנא סי' 1100, אשר בו נכלל הנוסח האחר מהמח"י (לדעת מי שקדמני, וכאשר הראתי לדעת אין זה מח"י כלל) נזכרת השנה 1208, ומסופר מאוחר נזכרו בו גם השנים 1288—1332, ע"י בהערותי למחזור ויטרי בשם "לקומי בתר לקומי". לא כן השנים הנזכרות בלוחות העבור בכ"י בודל. סי' 692, כאשר עוד נראה להלאה, כי נחויץ יהיה לדבר עוד דברים אחדים ע"ד תוכן הענינים הנכללים בכ"י הזה למען הסיר כמה טעויות ושגיאות אשר נפלו בענינים אחדים, ועל כן נשוב ונדבר על חלקי הכ"י הנוגעים לעניננו במרוצת מאמרי זה.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a header or introductory paragraph.

Main body of faint, illegible text, appearing to be several paragraphs of a document.

השלמה למחזור ויטרי.

הב פשוטה. תשרי וראש השנה יום ה'. האוינו ג' בו. צום כפור יום ד'. סוכות יום ה'.
 שבת של סוכות י"ז בו. הברכה ושמחת תורה יום ו'. בראשית כ"ד בו. מרחשון
 ו"ז. נח א' בו. לך לך ח' בו. וירא ט"ז בו. חיי שרה כ"ב בו. תולדות כ"ט בו. כסליו יום
 א'. ויצא ז' בו. וישלח י"ד בו. וישב כ"א בו. חנוכה יום ד'. מקץ כ"ח בו. טבת כ"ג.
 ויגש ה' בו. י' בטבת יום ה' בו. ויחי י"ב בו. שמות י"ט בו. וארא כ"ז בו. שבט יום ד'.
 בא ד' בו. בשלח י"א בו. יתרו י"ח בו. משפטים כ"ה בו ושקלים בו כיום. אדר ה"ו.
 ויקחו ב' בו. תצוה ופרשת זכור ט' בו. תענית אסתר יום ד'. פורים יום ה'. תשא י"ז בו.
 ויקהל ופרשת פרה אדומה כ"ג בו. ניסן יום ז'. ויקרא ופרשת החדש בו כיום. צו ח' בו.
 פסח יום ד'. שבת ראשונה של פסח ט"ז בו. שבת שניה של פסח כ"ב בו. שמיני כ"ט
 בו. אייר א"ב. תזריע ו' בו. אחרי י"ג בו. אמר כ' בו. בהר כ"ז בו. סיון יום ג'. במדבר
 ה' בו. שבועות למחר יום א'. נשא י"ב בו. בהעלותך י"ט בו. שלח כ"ז בו. תמוז ד' ה'.
 קרח ג' בו. חקת י' בו. בלק י"ז בו. תענית של י"ז בתמוז דחוי למחרת ליום א'. פנחס
 כ"ד בו. אב יום ו'. ראשי ב' בו. דברים ט' בו. ט' באב דחוי למחרת ליום א'. ואתחנן
 י"ז בו. עקב כ"ג בו. ראה ל' בו. אלול ז' א'. שופטים ז' בו. תצא י"ד בו. תבא כ"א בו.
 נצבים כ"ח בו. תשרי לשנה הבאה יום ב'. צום גדליה יום ד'. וילך ו' בו. צום כיפור
 יום ד'. האוינו י"ג בו.

הח מעוברת. תשרי וראש השנה יום ה' האוינו ג' בו. צום גדליה דחוי למחרת יום א'.
 צום כפור ושבת י' בו. סוכות יום ה'. שבת של סוכות י"ז בו. הברכה ושמחת
 תורה יום ו'. בראשית כ"ד בו. מרחשון ו"ז. נח א' בו. לך לך ח' בו. וירא ט"ז בו. חיי
 שרה כ"ב בו. תולדות יצחק כ"ט בו. כסליו יום א'. ויצא ז' בו. וישלח י"ד בו. וישב
 כ"א בו. חנוכה יום ד'. מקץ כ"ח בו. ויגש ו' בו. י' בטבת יום ה' בו. ויחי י"ג בו.
 שמות כ' בו. וארא כ"ז בו. שבט יום ד'. בא ה' בו. בשלח י"ב בו. יתרו י"ט בו.
 משפטים כ"ז בו. אדר ד' ה'. ויקחו ג' בו. תצוה י' בו. וזה הדבר י"ז בו. תשא כ"ד בו.
 ואדר ו' ז'. ויפן ופרשת שקלים בו כיום. ויקהל ופרשת זכור ח' בו. תענית אסתר יום
 ה' פורים יום ו'. בצלאל ט"ז בו. פקודי ופרשת פרה אדומה כ"ב בו. ותכל ופרשת
 החדש כ"ט בו. ניסן יום א'. ויקרא ז' בו. צו י"ד בו. פסח יום א'. שבת של פסח כ"א
 ב'. שמיני כ"ח בו. אייר כ"ג. תזריע ה' בו. אחרי י"ב בו. אמר י"ט בו. בהר כ"ז בו.
 סיון יום ד'. במדבר ד' בו. שבועות יום ב'. נשא י"א בו. בהעלתך י"ח בו. שלח כ"ה בו.
 תמוז ה"ו. קרח ב' בו. חקת ט' בו. בלק י"ז בו. י"ז בתמוז למחרת יום א'. פנחס כ"ג בו.
 אב יום ז'. ראשי בו כיום. דברים ח' בו. ט' באב למחרת יום א'. ואתחנן ט"ז בו. עקב
 כ"ב בו. ראה כ"ט בו. אלול א' ב'. שופטים ו' בו. תצא י"ג בו. תבא כ' בו. נצבים כ"ז
 בו. תשרי לשנה הבאה יום ג'. צום גדליה יום ה'. וילך ה' בו. צום כיפור יום ה'.

האוינו י"ב בו.

הש פשוטה. תשרי וראש השנה יום ה' האזינו ג' בו. צום גדליה דחוי למחרת ליום
א'. צום כיפור ושבת י' בו. סוכות יום ה'. שבת של סוכות י"ז בו. ברכה ושמחת
תורה יום ו'. בראשית כ"ד בו. מרחשוון יום ו' ז'. נח א' בו. לך לך ח' בו. וירא ט"ו בו.
חיי שרה כ"ב בו. תולדות יצחק כ"ט בו. כסליו א"ב. ויצא ו' בו. וישלח י"ג בו. וישב כ'
בו. חנוכה יום ה'. מקץ כ"ז בו. טבת ג' ד'. ויגש ד' בו. י' בטבת יום ו'. ויחי י"א בו.
שמות י"ח בו. וארא כ"ה בו. שבט יום ה'. בא ג' בו. בשלח ו' בו. יתרו י"ז בו. משפטים
כ"ד בו. אדר ו' ז'. ויקחו ופרשת שקלים בו ביום. תצוה ופרשת זכור ח' בו. תענית
אסתר יום ה'. פורים יום ו'. וזה הדבר ט"ו בו. תשא ופרשת פרה אדומה כ"ב בו.
ויקהל ופרשת החדש כ"ט בו. ניסן יום א'. ויקרא ז' בו. צו י"ב בו. פסח יום א'. שבת
של פסח כ"א בו. השמיני כ"ח בו. אייר ב' ג'. תוריע ה' בו. אחרי י"ב בו. אמר י"ט בו.
בהר כ"ז. סיון יום ד'. במדבר ד' בו. שבועות יום ב' נשא י"א בו. בהעלותך י"ח בו.
שלח כ"ה בו. תמוז ה' ו'. קרח ב' בו. חוקת ט' בו. בלק י"ז בו. י"ז בתמוז למחרת יום
א'. פנחס כ"ג בו. אב יום ז'. ראשי בו ביום. דברים ח' בו. ט' באב למחרת ליום א'.
ואתחנן ט"ו בו. עקב כ"ב בו. ראה כ"ט בו. אלול א' ב'. שפטים ו' בו. תצא י"ג בו. תבא
כ' בו. נצבים כ"ז בו. תשרי לשנה הבאה ליום ג'. צום גדליה יום ה'. וילך ה' בו. צום
כיפור יום ה'. האזינו י"ב בו.

הש מעוברת. תשרי וראש השנה יום ה'. האזינו ג' בו. צום גדליה דחוי למחרת ליום
א'. צום כיפור ושבת י' בו. סוכות יום ה'. שבת של סוכות י"ז בו. ברכה ושמחת
תורה יום ו'. בראשית כ"ד בו. מרחשוון ו' ז'. נח א' בו. לך לך ח' בו. וירא ט"ו בו.
חיי שרה כ"ב בו. תולדות יצחק כ"ט בו. כסליו א"ב. ויצא ו' בו. וישלח י"ג בו. וישב כ'
בו. חנוכה יום ה'. מקץ כ"ז בו. טבת ג"ד. ויגש ד' בו. י' בטבת יום ו'. ויחי י"א בו.
שמות י"ח בו. וארא כ"ה בו. שבט יום ה'. בא ג' בו. בשלח ו' בו. יתרו י"ז בו. משפטים
כ"ד בו. אדר ו"ז. ויקחו א' בו. תצוה ח' בו. וזה הדבר ט"ו בו. תשא כ"ב בו. ויפן
ופרשת שקלים כ"ט בו. ואדר א"ב. ויקהל ו' בו. תענית אסתר מוקדם ליום ה'. בצלאל
ופרשת זכור י"ג בו. פורים למחרת יום א'. פקודי ופרשת פרה כ' בו. ותכל ופרשת
החדש כ"ז בו. ניסן יום ג'. ויקרא ה' בו. צו י"ב בו. פסח יום ג'. שבת של פסח י"ט בו.
שמיני כ"ז בו. אייר ד"ה. תוריע ג' בו. אחרי י' בו. אמור א' בו. בהר כ"ד בו. סיון יום
ו'. במדבר ב' בו. שבועות יום ד'. נשא ט' בו. בהעלותך י"ז בו. שלח כ"ג בו. קרח ל'
בו. תמוז ד"א. חקת ז' בו. בלק י"ד בו. י"ז בתמוז יום ג'. פנחס כ"א בו. ראשי כ"ח בו.
אב יום ב'. דברים ו' בו. ט' באב יום ג'. ואתחנן י"ג בו. עקב כ' בו. ראה כ"ז בו. אלול
ג"ד. שופטים ד' בו. תצא י"א בו. תבא י"ח בו. נצבים כ"ה בו. תשרי לשנה הבאה יום
ה'. האזינו ג' בו. צום גדליה דחוי למחרת ליום א'. צום כפור ושבת י' בו.

זח פשוטה. תשרי וראש השנה יום ז'. צום גדליה יום ב'. האזינו ח' בו. צום כיפור
יום ב'. שבת וסוכות ט"ו בו. ושבת ושמיני עצרת כ"ב בו. שמחת תורה למחר יום
א'. בראשית כ"ט בו. מרחשוון א"ב. נח ו' בו. לך לך י"ג. וירא כ'. חיי שרה כ"ז בו.
כסליו יום ג'. תולדות יצחק ה' בו. ויצא י"ב בו. וישלח י"ט בו. חנוכה יום ו'. וישב כ"ז
בו. טבת יום ד'. מקץ ד' בו. י' בטבת ו' בו. ויגש י"א בו. ויחי י"ח בו. שמות כ"ה בו.
שבט יום ה'. וארא ג' בו. בא י" בו. בשלח י"ז בו. יתרו כ"ד בו. אדר ו"ז. משפטים
ופרשת שקלים בו ביום. ויקחו וזכור ח' בו. תענית אסתר יום ה'. פורים יום ו'. תצוה ט"ו
בו. תשא ופרשת פרה אדומה כ"ב בו. ויקהל ופרשת החדש כ"ט. ניסן יום א'. ויקרא ז'
בו. צו י"ד בו. פסח למחרת ליום א'. שבת דפסח כ"א בו. שמיני כ"ח. אייר ב"ג. תוריע
ה' בו. אחרי י"ב בו. אמר י"ט בו. בהר כ"ז בו. סיון יום ד'. במדבר ד' בו. שבועות יום

ב' נשא י"א בו. בהעלותך י"ח בו. שלח כ"ה בו. תמוז ה"ז. קרח ב' בו. חקת ט' בו. בלק י"ז בו. י"ז בתמוז למחרת ליום א'. פנחס כ"ג בו. אב יום ז'. ראשי בו ביום. הדברים ח' בו. ט' באב למחרת יום א'. ואתחנן ט"ז בו. עקב כ"ב בו. ראה כ"ט בו. אלול א"ב. שפטים ו' בו. תצא י"ג בו. תבא כ' בו. נצבים כ"ז בו. תשרי לשנה הבאה יום ג'. צום גדליה יום ה'. וילך ה' בו. צום כיפור יום ה'. האוינו י"ב בו.

זח מעוברת. תשרי וראש השנה יום ז'. צום גדליה יום ב'. האוינו ח' בו. צום כיפור יום ב'. סוכות יום ז'. שבת וסוכות ט"ז בו. שבת דשמיני עצרת כ"ב בו. הברכה ושמחת תורה למחרת ליום א'. בראשית כ"ט בו. מרחשוון א"ב. נח ו' בו. לך לך י"ג בו. וירא כ' בו. חיי שרה כ"ז בו. כסליו יום ג'. תולדות יצחק ה' בו. ויצא י"ב. וישלח י"ט. הנוכה יום ו'. וישב כ"ז בו. טבת יום ד'. מקץ ד' בו. י' בטבת יום ו'. ויגש י"א בו. ויחי י"ח בו. שמות כ"ה בו. שבט יום ה'. וארא ג' בו. בא ו' בו. בשלח י"ז בו. יתרו כ"ד בו. אדר ו' ז'. משפטים א' בו. ויקחו ח' בו. תצוה ט"ז בו. [וזה הדבר כ"ב בו]. תשא כ"ט בו ופרשת שקלים בו ביום. ואדר א' ב'. ויקהל ו' בו. תענית אסתר מוקדם ליום ה'. בצלאל וזכור י"ג בו. פורים למחרת ליום א'. פקודי ופרשת פרה אדומה כ' בו. ותכל ופרשת החדש כ"ז בו. ניסן יום ג'. ויקרא ה' בו. צו י"ב בו. פסח יום ג'. שבת דפסח י"ט בו. שמיני כ"ז בו. אייר ד' ה'. תוריע ג' בו. אחרי ו' בו. אמר י"ז בו. בהר כ"ד בו. סיון יום ו'. במדבר ב' בו. שבועות יום ד'. נשא ט' בו. בהעלותך י"ז בו. שלח כ"ג בו. קרח ל' בו. תמוז ז' א'. חקת ז' בו. בלק י"ד בו. ראשי כ"ח בו. אב יום ב'. דברים ו' בו. ט' באב יום ג'. ואתחנן י"ג בו. עקב כ' בו. ראה כ"ז בו. אלול ג' ד'. שפטים ד' בו. תצא י"א בו. תבא י"ח בו. נצבים כ"ה בו. תשרי לשנה הבאה יום ה'. צום גדליה דחוי ליום א'. צום כיפור ושבת ו' בו.

זש פשוטה. תשרי וראש השנה יום ז'. צום גדליה יום ב'. האוינו ח' בו. צום כיפור יום ב'. סוכות ליום ז' ט"ז בו. שבת דשמיני עצרת כ"ב בו. הברכה ושמחת תורה למחרת ליום א'. בראשית כ"ט בו. מרחשוון א' ב'. נח ו' בו. לך לך י"ג בו. וירא כ' בו. חיי כ"ז בו. כסליו ג' ד'. תולדות יצחק ד' בו. ויצא י"א בו. וישלח י"ח בו. הנוכה יום ז'. וישב בו ביום כ"ה בו. טבת ה' ו'. מקץ ב' בו. ויגש ט' בו. י' בטבת למחרת ליום א'. ויחי י"ז בו. שמות כ"ג בו. שבט יום ז'. וארא א' בו. בא ח' בו. בשלח ט"ז בו. יתרו כ"ב בו. משפטים ופרשת שקלים כ"ט בו. אדר א' ב'. ויקחו ו' בו. תענית אסתר מוקדם ליום ה'. תצוה ופרשת זכור י"ג בו. פורים למחרת ליום א'. תשא ופרשת פרה כ' בו. ויקהל ופרשת החדש כ"ז בו. ניסן יום ג'. ויקרא ה' בו. צו י"ב בו. פסח יום ג'. שבת של פסח י"ט בו. שמיני כ"ז בו. אייר ד' ה'. תוריע ג' בו. אחרי ו' בו. אמר י"ז בו. בהר כ"ד בו. סיון יום ו'. במדבר ב' בו. שבועות יום ד'. נשא ט' בו. בהעלותך י"ז בו. שלח כ"ג בו. קרח ל' בו. תמוז ז' א'. חקת ז' בו. בלק י"ד בו. י"ז בתמוז יום ג'. פנחס כ"א בו. ראשי כ"ח בו. אב יום ב'. הדברים ו' בו. ט' באב יום ג'. ואתחנן י"ג בו. עקב כ' בו. ראה כ"ז בו. אלול ג' ד'. שפטים ד' בו. תצא י"א בו. תבא י"ח בו. נצבים כ"ה בו. תשרי לשנה הבאה ליום ה'. האוינו ג' בו. צום גדליה דחוי למחרת ליום א'. צום כיפור ושבת ו' בו.

זש מעוברת. תשרי וראש השנה יום ז'. צום גדליה יום ב'. האוינו ח' בו. צום כיפור יום ב'. שבת דסוכות ט"ז בו. שבת דשמיני עצרת כ"ב בו. הברכה ושמחת תורה למחרת יום א'. בראשית כ"ט בו. מרחשוון א' ב'. נח ו' בו. לך לך י"ג בו. וירא כ' בו. חיי כ"ז בו. כסליו ג' ד'. תולדות יצחק ד' בו. ויצא י"א בו. וישלח י"ח בו. וישב כ"ה בו. הנוכה יום ז'. טבת ה"ז. מקץ ב' בו. ויגש ט' בו. י' בטבת למחרת ליום א'. ויחי י"ז בו. שמות

כ"ג בו. שבט יום ז'. וארא א' בו. בא ח' בו. בשלה ט"ו בו. יתרו כ"ב בו. משפטים כ"ט בו. אדר א' ב'. ויקחו ו' בו. תצוה י"ג בו. וזה הדבר כ' בו. תשא ופרשת שקלים כ"ז בו. ואדר ג' ד'. ויקהל ד' בו. בצלאל ופרשת זכור י"א בו. תענית אסתר יום ב'. פורים יום ג'. פקודי ופרשת פרה ארומה י"ח בו. ותכל ופרשת החדש כ"ה בו. ניסן יום ה'. ויקרא ג' בו. צו י' בו. פסח יום ה'. שבת של פסח י"ד בו. שמיני כ"ד בו. אייר ו' ז'. תוריע א' בו. אחרי ח' בו. אמר ט"ו בו. בהר כ"ב בו. במדבר כ"ט בו. סיון יום א'. שבועות יום ו'. שבת של שבועות ז' בו. נשא י"ד בו. בהעלותך כ"א בו. תמוז ב' ג'. קרח ה' בו. חקת י"ב בו. ובלק בו ביום. י"ז בתמוז יום ה'. פנחס י"ט בו. ראשי ט' בו. אב יום ד'. דברים ד' בו. ט' באב יום ה'. ואתחנן י"א בו. עקב י"ח בו. ראה כ"ה בו. אלול ה' ו'. שפטים כ' בו. תצא ט' בו. תבא י"ו בו נצבים כ"ג בו. תשרי לשנה הבאה ליום ז'. צום גדליה יום כ'. האזינו ח' בו. חזק.

הרוצה לידע סדר כל השנה לשבתות ולחדשים ולמרחשוון ולכסליו אם שלימים אם חסרין אם כסדרן אחד חסר ואחד מלא יתן עינו בסימני פסקי הלוח שסידר רבינו נחשון וידע על שנה שהוא עומד בה מהו סימנה או ב"ש או ב"ח או ג"ב או אחד מכל הסימנין. ויעיין פירוש של כל השנה כתוב ומפורש באחד מ"ד סימנין. ושפירשתי הן לקביעות ראשי חדשים הן לסידרא שבכל שבת בכמה בחדש הן לתענית צבור. ופירש הרב ר' יהודה בן הרב רבינו יום טוב הגדול. ולעולם פקיד ופסח. מנו ועצרו. [צומו וצלו קומן] ותקעו.*

ורבינו יעקב בן רבנא מאיר סידר בשנה פשוטה פקיד ופסח. ובשנה מעוברת סניר ופסח. ובה"ש מעוברת ובה"ח מעוברת אחרי קודם פסח. וסימן פטיר ופסח. אחר ופסח. שאילו נצמצם לסניר ופסח לא מצינו מקום למטות ומסעי להיחלק לשתיים שהרי אף בשנת עיבור לא מצינו להם מקום להיחלק אלא בה"ש מעוברת או בה"ח מעוברת. ואתה ידעת כי ראיות הן ליחלק יותר מאלה פקודי וותכל. לפי שהן סדרים גדולים וגם הפטרות נתקנו לצורכם. ואם לא עכשיו אימתי. כך תיקן בצרפת. סדר שאלה יום ס' לתקופה. ויום ס' כלאחר ס'. וס' יום הולכים שבועות לבר ד' ימים. והילכך אם תפול תקופת תשרי ביום א'. תהא שאלה יום ד'. ואם נפלה ביום ב' תהא שאלה יום ה'. וכן כולן. וכיון דשאלה ביום ס' אחר התקופה אלמא מנינן יום שנפלה בו התקופה. דיום תקופה מתחיל. וזה הכלל שאם תפול תקופת תשרי ב' בו והשנה חסירה או כסדרה גם השאלה תהיה ביוד בכסליו. ואם נפלה כמו כן ב"א בתשרי [גם השאלה תהיה ב"א] בכסליו כי כאשר תמשוך התקופה בתשרי תמשוך השאלה בכסליו. אך אם השנה שלימה או לא תמשוך השאלה בכסליו. כמו שמשכה התקופה בתשרי מפני שמרחשוון מלא ופוחת יום אחד. ואם נפלה תקופה ב"א בתשרי תהיה השאלה ב' בכסליו.

א"יב תשצ"ג.	לכל חודש וחודש הוצג.	ג"א תקינ.	לשני חדשים הוצקו.
ד"יד ר"ט.	לשלושה חדשים להחריט.	ז"ב תתרי"ב.	לארבעה חדשים להקריב.
ט"ז תשכ"ה.	לחמשה חדשים נמשכה.	כ"ד תל"ח.	לחצי שנה תשלה.
ג"ח קנ"א.	לשבעה חדשים לתקנה.	ה"ה תקמ"ד.	לשמונה חדשים הועמד.
ו"יח תרנ"ו.	לתשעה חדשים הוקנו.	א"ו ש"ע.	לעשרה חדשים הושע.
כ"ך פ"ג.	לאחד עשר חדשים הופג.	ד"ח תתע"ז.	לשנה פשוטה הקבעו.

(* לעיל במחזור ע' 221 ואודות ר' יו"ט הנזכר כאן עיין מה שבי' הרב המבאר במחזור ע' 143 אות כ"י ועוד ע' 153 אות ז"א.
806

הב"א תקצ"ט. לשנה מעוברת חק ומשפט. לבט"ו תרי"ב. משלש לשלש חוי"ב.
 ג"ב תתצ"ט. לעיבור ראשון הוסט. וא"ה תשי"ח. לעיבור שני תמשי"ח.
 אי"ב תשמ"ו. ליתרון לבנה בעיבור שלישי נרמו. אי"ד קנ"ב. לעיבור רביעי הוענב.
 רי"ז תתנ"א. לעיבור חמשי נמנה. זי"ט תת"ע. לעיבור ששי נפתע.
 שע"ה ותפ"ה. לתכלית מחזור נתערפה. ב"ו תקצ"ה. לתכלית מחזור נמצא.

(תקע"ח) א' ר"ג כך מקובלני מבית אבי אבא אין חודשה של לבנה פחותה מכ"ט יום וחצי ושתי ירות שעה וע"ג חלקים. וקיימ"לן ד"יב חדשים יש בשנה.

מנה י"ב פעמים החשבון הוה ותמצא שיש בשנת לבנה שני"ד ימים וחי' שעות ותתע"ו חלקים. כשתמנה כ"ד שעות ליום ואלף ושמונה חלקים לשעה. דהכי נקטינן והכי קים לן. ולכך היא נקראת שנה. דמשנ"ה ימים אינו חסר כי אם ט"ו שעות וי"ד חלקים. כ"ש.

אמר שמואל אין בין תקופה לתקופה אלא צ"א יום וז' שעות ומחצה. וקיימ"לן דארבע תקופות יש בשנה. נמצא שיש בשנת החמה שס"ח ימים ורביע יום.

כשתמנה ד' פעמים צ"א יום וז' שעות ומחצה. ותניא נמי בכרייתא חודשה של חמה ליתק"ס ל' ימים י' שעות תק"ס חלקים וי"ב פעמים ליתק"ס עולה שס"ח ימים וז' שעות דהיינו רביע יום. כמה יתירה שנת החמה על שנת הלבנה יכאר"ד י' ימים כ"א שעות ר"ד חלקים. ולכך אנו צריכים להוסיף על שנה חדש אחד פעמים לסוף שלש ופעמים לסוף שנתים. כדי להשוות שנות הלבנה לשנות החמה כמה שנוכל. לתקן את המועדות שיהא פסח בזמן אביב. ושתהא התבואה מבושלת כדי להביא ממנה העומר. וגם הג' הסוכות בזמן אסיפה. כדכתי' וחג האסיף. כדתניא בפ"ק דסנהדרין על שלשה סימנין מעברין את השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה. שאם לא היינו עושין עיבור כמו שאנו עושים לסוף שנות המחזור שהן י"ט שנים יהיה פסח באלול של חמה וסוכות באדר של חמה. ולכך מעברין אנו לסוף ג' ו' ח' י"א י"ד י"ז י"ט. כי לסוף ג' שנים יתירה שנת החמה על שנת הלבנה ג' יכאר"ד"ן שעולים ל"ב ימים כ"א שעות תרי"ב חלקים. וסימנך לבט"ו תרי"ב מג' לג' חוי"ב, וכאשר נעבר את השנה השלישית ונוסיף עליה חדש אחד שהוא מכ"ט יום וחצי ושתי ירות שעה וע"ג חלקים. והשתי ירות שעה עולין תש"ך חלקים וע"ג הרי תשצ"ג חלקים הרי כ"ט יום וחצי ותשצ"ג חלקים מלבט"ו תרי"ב. הרי שלא ישאר בידך מיתרון החמה על הלבנה לג' שנים. כי אם ג' ימים ובי' שעות ותתצ"ט חלקים. וסימנך ג"ב תתצ"ט. לעיבור ראשון הוס"ט. ולסוף ג' שנים כאשר נעבר את השנה הששית ישארו ב' פעמים ג"ב ת"ת צ"ט שעולין ו' ימים וה' שעות ותשי"ח חלקים וסימנך ו"ה תשי"ח לעיבור שני תמשי"ח. ואם היינו ממתנין מלעבר עד ג' שנים שלשיים תהא יתירה שנת החמה על שנת הלבנה יותר מדאי לכך אנו ממהרין לעבר לסוף ב' שנים שהיא שנה שמינית של מחזור. ובאותן ב' שנים עולה היתרון ב' יכאר"ד"ן. שהן כ"א ימים וי"ח שעות ות"ח חלקים צרף עמהם והתשי"ח סך הכל כ"ח ימים ומ"ו חלקים וכאשר תוסיף על שנת ח' חדש העיבור שהוא כ"ט יום וחצי ותשצ"ג חלקים נמצא ששנת הלבנה תמשוך על שנת החמה יום וחצי ותשמ"ו חלקים. וסימנך אי"ב תשמ"ו ליתרון הלבנה בעיבור שלישי נרמו. ולסוף ג' שנים אחרי כן שהיא שנת י"א למחזור ועולה יתרון הג' שנים ג"ב תתצ"ט כאשר פירשנו למעלה חסר מהן אי"ב תשמ"ו וישאר בידך שתמשוך על שנת הלבנה יום אחד וי"ד שעות וקנ"ב חלקים. וסימנך אי"ד קנ"ב לעיבור רביעי הוענ"ב. ובשנת י"ד למחזור שהוא ג' שנים אחרי כן שעולה כמו כן היתרון לג"ב תתצ"ט צרף אותם עם אי"ד קנ"ב ויעלה בין הכל ד' ימים וי"ז שעות ותתנ"א חלקים. וסימנך ד' י"ז תתנ"א לעיבור חמשי נמנה. ולסוף ג' שנים

אחרות שהיא שנת י"ז למחזור כאשר תצרך. ג"ב תתצ"ט עם ד' י"ז תתנ"א יעלה הכל
 לו' ימים וי"ט שעות ותת"ע חלקים וסימניך וי"ט תת"ע לעיבור ששי נפתע. ולסוף ב'
 שנים שהיא שנת י"ט למחזור שיתירה שנת החמה שנת יכרד"ן כאשר תצרך אותם עם
 ו' י"ט תת"ע ותוציא מהן חדש העיבור שהיא כ"ט יום וחצי ותשצ"ג חלקים לא ישאר
 בידך מכל יתרון החמה על הלבנה כי אם שעה אחת ותפ"ה חלקים. וסימניך שעה ותפ"ה
 חלקים לתכלית כל מחזור ומחזור נתערפה. ויש לנו ד' אלפים וט' מאות וע' שנה
 מבריות עולם קח מהן ד' אלפים וט' מאות ומ' שנה ויעלה הכל לר"ס מחזורים של י"ט
 שנה. כיצד הי"ט מאות עולין ק' מחזורים והי"ט מאות ק' מחזורים הרי ל"ח מאות ר'
 מחזורים. והי"א מאות ומ' שנה ס' מחזורים. הרי לך בין הכל ר"ס מחזורים. צא ומנה
 שעה ותפ"ה לכל מחזור הר"ס שעות עולין יו"ד ימים וב' שעות ור"ס תפח"ן תמנה
 ותעשה מכל תפ"ה חצי שעה שהן תקים חלקים ואחר כך תחסור מהן ר"ס נהי"ן מכל
 חצי שעה ג"ה חלקים. ותעשה השבונך קצר וק"ל. הר"ס פעמים חצי שעה הן ק"ל שעות.
 צא מהן ר"ס נהי"ן שהן י"ג פעמים כ' נהי"ן הכ' נהי"ן עולין שעה מצומצמת. הרי
 שתחסר מן הק"ל שעות י"ג שעות ור"ס חלקים וישארו קי"ז שעות ותת"ך חלקים צרך
 אותם עם יו"ד ימים וב' שעות שהיו בידך. סך הכל ט"ז ימים וי"ז שעות ותת"ך חלקים.
 וסימניך ט"ז י"ז תת"ך לר"ס מחזורים ניתך. צא מהן ז"ט תרמ"ב כי היתה הלבנה בדופנה
 כשנתלו המאורות לפי שאמרה אי אפשר לשני שמשים שישתמשו בכתר אחד ולא
 שמשוה עד ד' ימים וט' שעות ותרמ"ב חלקים וישארו בידך ח' ימים וז' שעות וקע"ח
 חלקים. ולסוף ג"ט שנה לפרט שהיא סוף מחזור רס"א כשתצרך עמהן שעה ותפ"ה חלקים
 הרי לך ח' ימים וח' שעות ותרס"ג חלקים. וסימניך תתת"ס"ג לרס"א מחזורים הושג. וכל
 זה צריך לך לדעת ולמנות כדי להשליך יתרון החמה על מולד הלבנה של ניסן ותדע
 בכמה בחודש תפול תקופתו ובכמה ביום. אם תרצה לדעת מולד ניסן של שנה שאמרה
 עומד בה תמנה כל העורף על השביעיות משנברא העולם ותשליך כל אותו העורף על
 מולד ראשון של בראשית ותמצא מולדך. ימות שנת הלבנה שניד ימים וח' שעות ותתע"ז
 חלקים כאשר פירשנו למעלה. הש"ן ימים הולכים בז"ו. הרי ד' ימים וח' שעות ותתע"ז
 חלקים העורף על השביעיות וסימניך ד"ח תתע"ז לשנה פשוטה הוקבעו. ובשנה מעוברת
 שהודש אחר יותר שהוא כ"ט יום וחצי ותשצ"ג חלקים. הבה ימים הולכים בז"ו. הרי
 שעורף יום וחצי ותשצ"ג חלקים. וסימניך א' י"ב תשצ"ג לכל החדש והדש הוצג. צרך
 א' י"ב תשצ"ג עם ד"ח תתע"ז הרי ה' ימים וכ"א שעות. ותקפ"ט חלקים. סימניך הכ"א
 תקפ"ט לשנה מעוברת חק ומשפט. וכאשר תמנה עד תכלית המחזור ד"ח תתע"ז לפשוטה
 והכ"א תקפ"ט למעוברת תמצא ל"ט שנים יתר על השביעיות ב' ימים וי"ז שעות ותקצ"ה
 חלקים. וסימניך בי"ז תקצ"ה לתכלית כל מחזור נמצא. השבונך קצר על הבי"ז תקצ"ה ימות
 שנת החמה שס"ה יום ורביעי יום כאשר פירשנו למעלה. השס"ד ימים הולכים בז"ו. הרי
 יום ורביעי העורף על הו"ז ל"ט שנים י"ט ימים וי"ט רביעיות שהן כ"ד ימים פחות רביעי.
 הרי בי"ח יתם על השביעיות למחזור החמה. ב' ימים וי"ח שעות. צא מהן שעה ותפ"ה
 שיותר מחזור החמה על מחזור הלבנה כאשר פירשתי למעלה וישאר בידך בי"ז תקצ"ה.
 מעתה תוכל למנות מולדך. צא וחשוב בי"ז תקצ"ה לכל מחזור לר"ס מחזורים. ר"ס פעמים
 ב' ימים עולים תק"ך ימים. ור"ס פעמים י"ז שעות. הרי ר"ס ימים פחות שלישית הסר
 מר"ס ימים השליש נשאר קע"ג ימים וח' שעות. צרפס עם תק"ך ימים הרי תרצ"ג ימים
 וח' שעות. התרצ"ג ימים הולכין ז"ו נמצא ח' שעות עודפות על השביעיות לר"ס פעמים
 בי"ז. צא ממנה ר"ס פעמים תקצ"ה חלקים. ר"ס פעמים תקים הן ק"ל שעות ור"ס פעמים
 ג"ה חלקים שהן י"ג פעמים כנהי"ן. הכנהי"ן עושין שעה שלמה. הרי י"ג שעות ור"ס

חלקים. צרף אותם עם הק"ל שעות הרי קמ"ג שעות ור"ס חלקים. וחי' שעות שנשארו בידך מן הבי"ו הרי קנ"א שעות ור"ס חלקים הקמ"ד שעות עולין ו' ימים. הרי ו' ימים וז' שעות ור"ס חלקים עורפים על השביעיות לר"ס מחזורים וסימניך וזר"ס למחזורים ר"ס. ופירשנו למעלה שהלבנה היתה נוזפה ז"ט תרמ"ב. הרי שהיה מולדה הראשון כשנבראת ביום ד'. בטי' שעות ותרמ"ב חלקים השלך על אותו המולד וזר"ס נמצא שחל מולד ניסן של תחלת מחזור רס"א בני"ו תתק"ב. ביום ג' וי"ו שעות ותתק"ב חלקים. נחזור לענין הראשון. אם תרצה לדעת מתי תפול תקופת ניסן של תחילת מחזור רס"א. קח חי' קציה שיתירה חמה על הלבנה לר"ס מחזורים כאשר מנינו למעלה והשלך על גי"ו תתק"ב נמצא שנפלה התקופה בתחילת ליל חמשי שהוא תחילת עשרי ליום המולד. וגם עתה אם תרצה למנות המולד של תחילת מחזור רס"ב השלך בי"ו תקצ"ה על גי"ו תתק"ב נמצא שחל המולד בוי"ט תי"ו. ביום ו' וט' שעות ותי"ו חלקים ופירשנו למעלה שיתרה החמה על הלבנה ד"ח תרס"ג על ו"ט תי"ו. נמצאת התקופה של ניסן נופלת בו' שעות של יום ז' שהוא תשיעי ליום המולד. וכן תעשה כל שעה שתרצה למנות מולדך תמנה ד"ח תתע"ז לשנה פשוטה. ובי"ד תל"ח לחציה. והכי"א תקפ"ט למעוברת וגי"ו קנ"א מן תשרי לניסן לשנה מעוברת. ובי"ו תקצ"ה למחזור שלם ותמצא מולדך. ולדעת תקופתך תמנה בי"ח למחזור ויום רביעי משנה לשנה וז' שעות ומחצה מתקופה לחבירתה. ותמצא תקופתך. וכן הסדר. תקופה ראשונה של ניסן כשנברא העולם נפלה בתחילת ליל רביעי. תקופת תמוז בו' שעות ומחצה של ליל רביעי. תקופת תשרי בני' שעות של יום ד'. תקופת טבת בי' שעות ומחצה של יום ד'. וסימניך אוג"י. שנה שנייה תקופת ניסן בני' שעות של ליל ה'. תקופת תמוז בשעה ומחצה של יום ה'. תקופת תשרי בטי' שעות של יום ה'. תקופת טבת בדי' שעות ומחצה של ליל ו' וסימניך ואט"ד. וכן כל השנים שנה אחת אוג"י. שנייה לה ואט"ד. לסוף ד' שנים לבריאת עולם יתרון על הוי"ד ימים וד' רביעיות שהן ה' ימים ונפלה תקופת ניסן בתחילת ליל ב' ולד' שנים שניים כמו כן תשלך ה' ימים על תחילת ליל ב' ונפלה בתחילת ליל ז' ולד' שנים שלשיים בתחילת ליל ה'. ולד' שנים רביעיים בתחילת ליל ג'. ולד' שנים חמשיים בתחילת ליל א'. ולד' שנים ששיים בתחילת ליל ו'. וסימניך דכ"ו הנאיז לכ"ד שנים במצאו. ולד' שנים שבעיים שהוא סוף כ"ח שנים היא נופלת בתחילת ליל ד'. כתחילת ברייתה. וכך היא חזרת הלילה כל הימים. לסוף מחזור של כ"ח נופלת בתחילת ליל ד' ככתחילה. ועל זה שנו חכמים הרואה חמה בתקופתה אומר ברוך עושה מעשה בראשית. ועל זה יסר ר"ת חרוזה זו. יבואון באמונה. לעשרים ושמונה. ליום בו נתמנה. להאיר על ארקים.

ולדעת בכמה בחדש זה הכלל: על ראשון ב' תוסף. ועל שני ג' תכסף. ועל שלישי שבי"ח אביג* [תגליף]. ועל רביעי [פ"ג ע"ב תדליף] ג' תעדיף. פי' אם נפלה תקופת ניסן ביום ראשון לחדש תוסף עליה ב' ימים. ותפול תקופת תמוז בני' לחדש. ועל תקופת תמוז תוסף ג' ימים ותפול תקופת תשרי בני' לחדש. ועל תקופת תשרי שבי"ח אביג. פי' כשמרחשוון וכסליו שלימין א' כשהן כסדרן בני' כשהן חסרון ג'. ועל תקופת טבת תוסף ג' ימים. וזה הסימן שאמרנו דוקא כשהתקופה נופלת באחת מכל שעות הלילה. או ביום באלף או בנימ"ל דאוג"י. או באלף דואט"ד. אבל כשהיא נופלת ביום ב' ו' דאוכ"ט או בדי' דואט"ד או בו' דאוג"י או מוספין לתקופה שאחריה יום אחד יותר מכל הסימן. שהסימן אינו אלא כשחבירתה נופלת באותו יום עצמו שזו נופלת. אבל כשהיא מדרגת ליום של אחריו צריך יום אחד יותר. והמבין יבין.

(* מזה שמוסגר חוספתי על פי נוסחת עברונת בכ"י No. 228 של הביבליאטקה של מלכות סה ברלין.

אמר שמואל אין תקופת ניסן נוסלת אלא או בתחילת היום או בתחילת הלילה [או באמצע היום] או באמצע הלילה ואין תקופת תמוז נוסלת אלא ב' שעות ומחצה ביום או ב' שעות ומחצה בלילה. או בשעה ומחצה ביום או בשעה [ומחצה] בלילה. ואין תקופת תשרי נוסלת אלא ב' שעות ביום או ב' שעות בלילה או ב' שעות בלילה. ואין תקופת טבת נוסלת אלא ב' שעות ומחצה ביום או ב' שעות ומחצה בלילה. או ב' שעות ומחצה ביום או ב' שעות ומחצה בלילה. והו' אוג'י ואמ'ד שפירשנו למעלה.

אפרש הרחיות ד' בניסן וכנגדן ד' בתשרי. לא בד' פסח. אם יארע מולד ניסן ביום ב' או ביום ד' או ביום ו'. דוחין אותו עד למחרתו. משום דשלישי ליום ראש חדש ניסן הו' ראש השנה. ולא אר' ראש השנה. דאם יארע ראש השנה ביום א' הו' הושענא רבה ביום שבת ושבת אינה נדחת מפניה ואתי לאשתכוחי מצות עריבה וגם אם יארע ראש השנה ביום ד' הו' יום הכפורים ביום ו'. ואם יארע ראש השנה ביום ו' הו' יום הכפורים ביום א' ותרי שבת ביהי הדרי לא עבדינן משום ירקיא ומשום מתייא. אחרת. אם יארע מולד ניסן ב' תרמ"ב י"ג שעות ותרמ"ב חלקים. אפי' ביום שאינו אלא בד' דחינן ליה. משום דמולד תשרי הבא יארע ב"ח שעות ביום. כשתשליך ב' ד' תשי"ח על י"ג תרמ"ב. ומולד הבא ב"ח שעות פסול הוא וצריך לדחותו מפני שאין ביד ימולין לקדש את החדש כל אותו יום. שאין הלכנה נראת כל אותו יום. דשית שעו מכסי סיהרא ולא קרינא ביה כזה ראה וקדש. וכ"ש אם יארע מולד ניסן מ"ג תרמ"ב ולמעלה דרחינן ליה. אבל אם יארע ב"ג תרמ"ב [צ"ל תרמ"א] לא דחינן ליה דאז נראית הלכנה חלק אחד ביום מולד תשרי הבא. וקרינן ביה כזה ראה וקדש.

אחרת. וי"א קנ"א לאחר עיבור דחינא. פי' אם יארע מולד ניסן ביום ז' ב"א שעות וקנ"א חלקים אם זו שנה מעוברת דוחין אותו עד יום א'. משום דמולד ניסן של אשתקד היה ביום א' ב"ג תרמ"ב וצריך לדחותו כאשר פירשנו למעלה ודחינן אותו עד יום ג'. שביום ב' לא היה יכול להיות דלא בד' פסח נמצא שאם לא נדחה אותו עכשיו לא יהיה בין פסח לפסח כי אם ד' ימים. וקיימלין הו' בעיבור פי' כשמרחשוון וכסלו חסירין יש בין קיבוע לקיבוע בשנה מעוברת ה' ימים. וכשהן כסדרן ו' וכשהן מליאים ז'. אבל סחות מה' ימים אין יכולין להיות ביניהם בשנה מעוברת. אבל אם יארע ב"א ק"ן. לא דחינן ליה. משום דמולד ניסן של אשתקד אירע בא"ג תרמ"א. ולא היה נדחה כאשר פירשנו. ויש בקיבוע ו' ימים. וגם אם יארע מולד ניסן ב"א קנ"א בשנה פשוטה אינה נדחה דמולד ניסן של אשתקד היה ב"ג שנה ולא היה נדחה ויש בקבוע זה ד' ימים. ואין צריך להיות עוד ביניהן. דקיימלין ג"ה בפשוטה כמו שלשו של הר"ו במעברת. וגם אם יארע בא"א קנ"א אפי' בשנה מעוברת אינו נדחה. דמולד של אשתקד היה ביום ב' י"ג תרמ"ב והיה נדחה עד יום ג' ולא יותר. ועתה יש בקבוע זה ה' ימים. וגם אם יארע ב"א קנ"א בשנה מעוברת אינו נדחה דמולד של אשתקד אירע בד"ג תרמ"ב והיה נדחה עד למחרתו יום ה'. ויש ביניהן ה' ימים. וגם אם יארע בה"א קנ"א בשנה מעוברת אינו נדחה דמולד של אשתקד היה ב"ג תרמ"ב והיה דחוי עם יום ז' ויש ביניהן ה' ימים.

אחרת. א"ד ותתמ' לפני שנה פשוטה לא נתקיימו. פי' אם יארע מולד ניסן ביום א' בד' שעות ותתמ' חלקים אם השנה הבא פשוטה צריך לדחותו עד יום ג'. מפני מולד ניסן הבא שאירע בה"ג תרמ"ב ויצטרך לדחותו עד יום ז'. שביום ו' אינו יכול להיות דלא בד' פסח. נמצא שאם לא נדחה אותו עכשיו יהיה בקיבוע זה ו' ימים. וקיימא לן ג"ה בפשוטה. שאין יכול להיות בקיבוע של שנה פשוטה יותר מה' ימים

אפילו כשהחדשים מלאים אבל אם יארע בא"ד ותתמ"ה אינו נדחה דאז יהיה מולד ניסן
הבא בה"יג תרמ"א ולא יהיה נדחה. ואין ביניהן כי אם ד' ימים. וכן א"ד ותתמ"ז בשנה
מעוברת אינו נדחה. שכשתשליך הכ"א תקפ"ט על א"ד ותתמ"ז יהיה מולד ניסן הבא בדי"ב
שניה ולא יהיה נדחה ויש ביניהן ו' ימים כמשפט שנה מעוברת כאשר החדשים כסדרן.
וגם אם יארע בג"ד ותתמ"ז אפילו בשנה פשוטה אינו נדחה דמולד ניסן הבא יהיה בו"ג
תרמ"ב וידחו אותו עד למחרת יום ולא יותר. ואין בקיבוע זה כי אם ה' ימים. כמשפט
שנה פשוטה כשהחדשים מלאים. וגם אם יארע בה"ד תתמ"ז אינו נדחה. דאז יהיה מולד
ניסן הבא בב"ג תרמ"ב ויהיה דחוי עד יום ג' ויש ביניהן ה' ימים. וגם אם יארע בו"ד
תתמ"ז אינו נדחה דמולד ניסן הבא יהיה בו"ג תרמ"ב וידחו אותו עד יום ה'. ויש ביניהן
ה' ימים. זה הכלל פסול י"ג תרמ"ב של מולד ניסן נוהג בכל ימי שבוע ובכל השנים.
ופסול י"א קני"א אינו נוהג אלא בשנה מעוברת וביום ו'. ופסול דתתמ"ז אינו נוהג אלא
בשאר שום עיבור עד ניסן הבא ואינו נוהג אלא ביום א'. וכנגדן יש ד' ענייני דחיות
בתשרי. פסול אד"ו כנגד פסול בר"ז. פסול י"ח שעות ביום שהוא מולד זקן כנגד פסול
י"ג תרמ"ב. וגם אם יארע מולד תשרי בכמ"ז תקפ"ט לאחר עיטר נדחה. והוא כנגד י"א
קני"א או אם יארע בנטר"ד בשנה פשוטה נדחה והוא כנגד א"ד ותתמ"ז. וכל אלו שפירשנו
לדחותם כגון י"ג תרמ"ב וז"א קני"א וא"ד ותתמ"ז בניסן וי"ח שעות ובמ"ד תקפ"ט ונטר"ד
בתשרי. כל שכן אם יארע המולד משם ומעלה ביום שיהא נדחה. והצור מעל פנינו

דמעה ימחה. והצפוני מעלינו לארץ ציה ידחה.

שמור לך מן הרוב אשר לא יפגע בטלה פן יאכלנו וגם אם ישל בני בתרים הרחיקו
מעליך וביום השבת אחר המלאה באחת עשרה קנא קנאתי ואם לא תקדש המלאה
בראשון בארבעה תת מועלות משם. הלא זה אוד מוצל מראש ובין שמונה עשרה מפני
שיבה תקום וגם בשני בחמש עשרה לאחר המלאה וקטפת מלילות וחמש תנף עליהם
וביום השלישי אם לא תמלא טרד תמחה והנותרים קה לך ושמתח בהנך. פי' שמור לך
מן הרוב זהו בד"ו אשר לא יפגע בטלה. זה חדש ניסן שטלה עולה בו. דלא בד"ו פסה.
בג"י בתר"ם. זהו י"ג תרמ"ב. הרחיקו מעליך. כלומר דחה אותו. וביום השבת לאחר
המלאה באחד עשרה קנ"א קנאתי זהו ז"א קני"א. לאחר המלאה. לאחר עיבור. קנאתי
כלומר אני מקנא בו שהוא פסול. ואם לא תקדש המלאה. כלומר ואם לא יקדשו ב"ד
אדר השני שלא יעברו את השנה בראשון בארבעה. זהו א"ד ת"ת מ"ועלות משם. חלוק
את התיבה תתמ"ז עלות משם. אם יארע בא"ד תתמ"ז בשנה פשוטה עלות משם. הסתלק
ממנו ודחהו. כי פסול הוא. הלא ז"ה א"ד מוצל מראש. זהו לא אד"ו ראש השנה.
מוצל. מופרש. כמו ויצל אלקים את מקנה אביכן. ובן שמונה עשרה מפני שיבה תקום.
אם יהיה המולד ב"ח שעות. מפני שהוא מולד זקן תקום ודחה אותו. וגם בשני בחמש
עשרה לאחר המלאה וקטפת מלילות. זהו מ"ז תקפ"ט לאחר עיבור. מלילות חלקים.
וחרמש תנף עליהם. כלומר כרות ודחה אותו. וביום השלישי אם לא תמלא טר"ד תמחה.
זהו נטר"ד. אם לא תמלא. אם השנה פשוטה שאינה מעוברת. תמחה דחה אותו.
והנותרים תקח לך. כלומר וכל האחרים כשרין ובהם קבע ניסן ותשרי לתיקון המועדים.
ושמתח בהנך. לעולם אין בין קיבוע ניסן לקיבוע תשרי הבא אחריו כי אם בימים אבל
בין קיבוע תשרי לקיבוע ניסן הבא אחריו זה הוא הכלל והסימן שלא תטעה. בשנה
פשוטה. כשמרחשוון וכסליו חסירין אין ביניהן כי אם יום אחד וכשהן כסדרן. ב' ימים.
וכשהן שלימין ג' ימים. וסימניך חכ"ש אב"ג. ובשנה מעוברת שאנו מוסיפין שני ימים
בשביל אדר השני שהוא שני ימים או יש ביניהן כשמרחשוון וכסליו חסירין ג' ימים.
וכשהן כסדרן ד' ימים. וכשהן שלימין ה' ימים. וסימניך חכ"ש גדי"ה. לפיכך הרוצה

לידע סדר מהלך השנים יחשוב מולדות ניסן או מולדות תשרי של ב' שנים זו אחר זו וידע אם יוכל לקבוע החודש ביום המולד או אם יצטרך לרחות אחד מהן או שנים יתן לבו ויראה כמה יהיה בין שני הקיבועים וידע זה הכלל או הכלל שכתבתי למעלה ברחיות ז"א קניא וברחיית א"ד תתמ"ו שכת' בהן גר"ה בפשוטה כפשוטה והו"ו במעוברת. ובוה הענין ידע כל ראשי חדשי השנה וכל המועדים. ואם מרחשוון וכסליו חסרין או כסדרם או שלמים. נשלם: חזק:

והא לך סדר התקופות והמולדות ושאלה

תקעמ. למניין שנת ה' אלפים ושנים לבריאת עולם. ושנת ה' למחזור רס"ד. ואמ"ד. תקופת ניסן בו' שעות של ליל ד' שמיני שני בכ"ג בחודש תקופת תמוז בשעה ומחצה של יום ד' ראשי בכ"ה בחודש.

שנת ו' למחזור ג'. הי"ש מעוברת.

מולד תשרי ד' כ"ב התקמ"ב. תקופת תשרי בט' שעות של יום ד' נח בכ"ה בחודש. שאלה יום ו' ויגש בכ"ז בכסליו. תקופת טבת בד' שעות ומחצה של ליל ה' בא בא' בשבט.

מולד ניסן אי"ו י"ג. תקופת ניסן בתחילת יום ה' ויקרא בנ' בחודש. תקופת תמוז בו' שעות ומחצה של יום ה' חקת בה' בחודש.

שנת ז' למחזור ד' לפרט. הי"ב פשוטה.

מולד תשרי ג"כ תנ"א. תקופת תשרי בנ' שעות של ליל ו' לפני כסור בט' בחודש. שאלה ביום ב' וישלח כ"ט בכסליו. תקופת טבת ב"י שעות ומחצה של ליל ו' ויהי ב"א בחודש.

מולד ניסן ו' תתפ"ט. תקופת ניסן בו' שעות של יום ו' ערב פסח י"ד בחודש. תקופת תמוז בשעה ומחצה של ליל ו' בלק ביי"ז בחודש.

שנת ח' למחזור ה' לפרט. ב"ח מעוברת.

מולד תשרי א"ה רמ"ו. תקופת תשרי ט' שעות של ליל ו' הברכה בשבת של חולו של מועד בכ' בחודש. שאלה יום ג' וישב בכ' בכסליו. תקופת טבת בד' שעות ומחצה של יום שבת שמות בכ"ג בחודש.

מולד ניסן דכ"ב שצ"ה. תקופת ניסן בתחילת ליל א' ויקרא בכ"ז באדר שני. תקופת תמוז בו' שעות ומחצה של ליל א' קרה בכ"ט בחודש סיון.

שנת ט' למחזור ט' לפרט. ו"ש פשוטה.

מולד תשרי ו' ב' תתל"ו. תקופת תשרי בנ' שעות של יום א' האוינו בכ' בו שהוא יום שני של ראש השנה. שאלה ביום ד' תולדות בא' בכסליו. תקופת טבת ב"י שעות ומחצה של יום א' ויגש בנ' בחודש.

מולד ניסן ב' ו' קצ"ד. תקופת ניסן בו' שעות של ליל ב' צו בו' בחודש. תקופת תמוז בשעה ומחצה של יום ב' בלק בט' בחודש.

שנת י' למחזור ז' לפרט. הי"ב פשוטה.

מולד תשרי ד' י"א תרל"ב. תקופת תשרי בט' שעות של יום ב' ברכה ביי"ב בחודש. שאלה ביום ה' וישלח ביי"ב בכסליו. תקופת טבת בד' שעות ומחצה של ליל ג' שמות בט"ז בחודש.

מולד ניסן ו' ט"ו תתרי"ע. תקופת ניסן בתחילת יום ג' שמיני שני ב"ח בחודש. בחולו של מועד. תקופת תמוז בו' שעות ומחצה של יום ג' פנחס בכ' בחודש.

שנת י"א למחזור ח' לפרט. ב"ח מעוברת.

מולד תשרי א"כ תכ"ח. תקופת תשרי בג' שעות של ליל ד' בראשית בכ"ד בחודש. שאלה ביום א' מקץ בכ"ה בכסליו חנוכה בו ביום. תקופת טבת ב"י שעות ומחצה של ליל ד' וארא בכ"ו בחודש.

מולד ניסן ה' י"ג תקע"ט. תקופת ניסן בו' שעות של יום ד' ויקרא בכ"ט באדר שני. תקופת תמוז בשעה ומחצה של ליל ה' קרח בג' בחודש.

שנת י"ב למחזור ט' לפרט. ז"ש פשוטה.

מולד תשרי ז"ו תתרי"ו. תקופת תשרי בט' שעות של ליל ה' האוינו בו' בחודש. שאלה ביום א' ויצא בה' בכסליו. תקופת טבת בד' שעות ומחצה של יום ה' ויגש בו' בחודש.

מולד ניסן ב' כ"ב שעיה. תקופת ניסן בתחילת ליל ו' צו ב"א בחודש. תקופת תמוז בו' שעות ומחצה של ליל ו'. בלק ב"ג בחודש.

שנת י"ג למחזור י' לפרט. ה"כ פשוטה.

מולד תשרי ה"כ תתי"ג. תקופת תשרי בג' שעות של יום ו' ברכה שני של חג הסוכות. שאלה יום ב' וישב י"ז בכסליו. תקופת טבת ב"י שעות ומחצה של יום ו' שמות ב"ח בחודש.

מולד ניסן ו' ד' קע"ח. תקופת ניסן בו' שעות של ליל ז' שמיני שני שבת שניה של פסח כ"ב בחודש תקופת תמוז בשעה ומחצה של יום ז' פנחס כ"ד בחודש.

שנת י"ד למחזור י"א לפרט. ב"ש מעוברת.

מולד תשרי ב"א תרי"ט. תקופת תשרי בט' שעות של יום ז' בראשית בכ"ו בחודש. שאלה יום ג' מקץ בכ"ז בכסליו. תקופת טבת בד' שעות ומחצה של ליל א' בא בכ"ט בחודש.

מולד ניסן ו' ד' תש"ס. תקופת ניסן בתחילת יום א' צו בכ' בחודש. תקופת תמוז בו' שעות ומחצה של יום א' חקת בד' בחודש.

שנת ט"ו למחזור י"ב לפרט. ב"ח פשוטה.

מולד תשרי א"ט קי"ח. תקופת תשרי בג' שעות של ליל ב' האוינו בח' בחודש. שאלה יום ה' ויצא בח' בכסליו. תקופת טבת ב"י שעות ומחצה של ליל ב' ויחי ב"א בחודש.

מולד ניסן ג"ג תקנ"ו. תקופת ניסן בו' שעות של יום ב' שמיני ראשון ב"ד בחודש הוא ערב הפסח. תקופת תמוז בשעה ומחצה של ליל ג' פנחס ב"ו בחודש.

שנת י"ו למחזור י"ג לפרט. ה"ש פשוטה.

מולד תשרי ה"ו תתקצ"ד. תקופת תשרי בט' שעות של ליל ג' בראשית בכ' בחודש. שאלה ביום ו' וישב בכ' בכסליו. תקופת טבת בד' שעות ומחצה של יום ג' וארא בכ' בחודש.

מולד ניסן ו"ב שני"ב. תקופת ניסן בתחילת ליל ד' השמיני שני בכ"ה בחודש. תקופת תמוז בו' שעות ומחצה של ליל ראשי בכ"ד בחודש.

שנת י"ז למחזור י"ד לפרט. ג"כ מעוברת.

מולד תשרי ג"כ ת"ש. תקופת תשרי בני' שעות של יום ד' נח בל' בחדש. שאלה ביום א' ויגש בא' בטבת תקופת טבת בני' שעות ומחצה של יום ד' בא. בני' בשבט.

מולד ניסן וי"ט תתקמ"א. תקופת ניסן בני' שעות של ליל ה' צו ו' בחדש. תקופת תמוז בשעה ומחצה של יום ה' חקת בח' בחדש.

שנת י"ח למחזור מ"ו לפרט. ב"ש פשוטה.

מולד תשרי ב' רצ"ט. תקופת תשרי במ' שעות יום ה' האוינו בי"א בחדש. שאלה ביום ב' וישלח בי"א בכסליו. תקופת טבת בד' שעות ומחצה של יום ו' ויהי בי"ג בחדש.

מולד ניסן ד"ד תשל"ו. תקופת ניסן בתחילת יום ו' שמיני ראשון בי"ז בחדש. תקופת תמוז בני' שעות ומחצה של יום ו' פנחס בי"ח בחדש.

שנת י"ט למחזור י"ו לפרט. ז"ה מעוברת.

מולד תשרי י"ט צ"ה. תקופת תשרי בני' שעות של ליל ו' שמיני עצרת כ"ב בחודש. שאלה יום ג' וישב ככ"ב בכסליו. תקופת טבת בני' שעות ומחצה של ליל ו' שמות כ"ה בחדש.

מולד ניסן ג"כ רמ"ז. תקופת ניסן בני' שעות של יום ו' ותכל ופרשת החדש בכ"ז באדר השני. תקופת תמוז בשעה ומחצה של ליל א' חקת כ"א בחדש. השלמתי מחזור רס"ד.

יפריני ויוריני דרכו צור כל יסד.

ומשנאי ומקניאי ישים רגלם בסד.

ואף אם רב אלי רב ועם אויבי רססד.

וסדר שאלה פירשתי אחרי העיבור קודם התקופות.

תקף. שנו רבותינו ברוך שבחר בהם. בארבעה תקופות השנה מים נחשבים לדם. בתקופת תשרי שבו נעקד יצחק אבינו על גבי המזבח. וכיון ששלח אברהם את ידו לקחת את המאכלת לשוחטו טפספה המאכלת דם. בתקופת טבת שבו קיים יסתח את נדרו מבתו. ובשעה ששחטה טפספה המאכלת דם. ובארבעה ימי התקופה היו בנות ישראל מתנות לה. דכתיב מימים ימימה תלכנה בנות יהודה לתנות לבת יסתח. בתקופת ניסן שבו לקן המצריים במכת דם ונהפכו מימי היאור לדם. תקופת תמוז שא' הק' למשה והכית בצור ויצא ממנו מים ושתה העם. וכיון שהכהו זבה הסלע דם. דכתיב הכה צור ויוובו מים תקופת ניסן ותקופת תמוז שהיה הדם מחמת מים. אין בהם סכנה. תקופת תשרי ותקופת טבת שהיה הדם מחמת אדם יש בהן סכנה לאומות העולם. אבל לישראל כתיב ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך.

ואני שמעתי שארבעה ממונים הן בצבא המרום. וכל אהר משמש תקופתו. וכל הממונה מסתלק ובא השני לעומתו העולם בלא ממונה ובא מול עקרב ומטיל מרה וטיפת דם שאינה של חיים ושוסף למים.

ואם תאמר מה ראו חכמים לעשות חודש חסר משני ימים וחדש מלא מיום אחד אדרבה איפכא מסתברא ויהיה יום ראשון מחדש הבא. י"ל לפי שהיו ב"ד מקדשין החדש על פי הראייה. וכשהיה החדש שעבר מלא או עושין ראש חדש הבא שני ימים. שבכל יום שלשים היו מצפים אם יבא העדים והיו מתפללין תפילת ראש חדש מספק. וכשהיו העדים משתהין לבא נמצא יום ל' ראש חדש מספק והיו מקדשין ראש חדש למחר ביום ל"א. נמצא שיום ראשון הוא מחדש שעבר. וכשהיה חדש שעבר חסר כגון שבאו עדים יום שלשים לא היו עושין ראש חדש אלא יום אחד. ואותו סדר אנו עושין כשהחדש שעבר מלאה אנו עושין ראש חדש שאחריו שני ימים יום ל' ויום ל"א. ויום ראשון הוא מחדש שעבר.

את מוצא שפתי (בהקדמה) אשמור ואודיע עוד דברים אחרים ע"ד הכ"י הבורלאני סי' 692. ולא אשים לב רק לחלקי הכ"י המסומנים ברשימת נייבואיר באותיות 7 עד 12. כי שאר החלקים (המסומנים ברשימת ניב באותיות 1 עד 6) לא נכתבו מאותו הסופר עצמו. ובלי ספק היו ל"ז כ"י מיוחד ואח"ז נתאחדו עם החלקים 7—12. אחרי אשר גם מהכ"י הזה השני נאבדו שני חלקים שלמים ורוב החלק השלישי. כי כפי הנרשם בלוח הענינים צד 133 נכללו בקרבן: א' ספר דייקות. ב' עיבור. ג' ספר האלקושי. ד' סדר עולם. ה' פירוש מפרקי אבות. מהספרים האלו חסר קצת כל הספר הא'. והב' מתחיל בפרק הכ"ד (צד 88) וסופו (צד 137): פרק מ' נשלם סוד העיבור. לוח יקרא ספר האלקושי. יען וביען הוא ראעד (?) השלישי. קובעת גלילות השמים וארץ תחתים. סימן השאלה מיד הח' ניב (ברשימתו צד 137) הוא לנו; גם רי"צ הירשנזאהן לא היה לאל ידו לקרוא את המלה הזאת ולהבינה על נכון. אולם ר"ח בראדי הכיר, כי שתי האותיות האחרונות ביחד הן אות ש. ויש לקרא את המלה "ראשי". לאמר כי הספר הזה הוא הראש (החלק) השלשי בהקבץ הזה. החרו מורה. כי מלת "האלקושי" הוא נכונה וא"כ יש לשער, כי שם המחבר נחום, כי כן נקרא גם הנביא נחום בשם האלקושי.

בחלק המדובר בו ע"ד העיבור נזכרות משנת שמואל ומשנת רב אדא (פרק כ"ה וכו'). בתור התחלת המחזור הנוכחי נזכר מחזור רנ"ח עם הסימן ויצא יעקב מכאר שבע וילך הרנ"ה ותחילתו שנת פ"ד (והיא שנת ד' תתפ"ג = 1123) לפי סדרו של ר' אברהם בר חייה. כאשר הוכחתי למעלה. מפרק ל"ה והלאה נזכר רב סעדיה פעמים רבות ומובאים דבריו בסימניו הנקראים בקצור בשם "סימן רב סעדיה" (גם בכ"י ברלין סי' 221 וסי' 223 מובאים דבריו ר"ס בסימניו; ראה רשימת רמשיש ח"ב). מתוך מקרא של ר' סעדיה מובא המאמר:

אל אדו הראש לעילום והנשארים נכונו ותלונתם במרם עצלים כל-
שהוא והכרת אותותם מפיקים מון אל זן לבר מאשר דד בעשירית ללילי
בערב שלישי כלא התעבר וגבול מוצאיו מרם-געת לאת הקטנים ברביעית
לאור השני שתי הנה בשני הנה יהויתמים על ראשו לנדוח ולחדש
והשואל על מה זה ועל מה זה תקור חסרון-נה ויתרון זה.

ומקרא זה הראשון סימן הוא לרחיות תשרי.

הנגינות נכתבו בליים להקל על התלמידים את למוד הסימנים האלה. אשר למדום על פה לכל ישכחום. גם מרבינו משולם נזכר סימן לדחיות ניסן כזה והוא:

כָּל אֲבִיב הַצּוֹמֵחַ בְּיוֹתֵר מִמֵּהֲצִית הַשְּׁבַעָה אֲשֶׁר-לֹא יָזִיב פִּנְעוּ מֵתֵאֲרָב
בְּשִׁנֵּית בְּיוֹם מַעְבָּר וְהַפֶּשֶׁט רַק בְּיוֹמוֹ לְהִקְתָּ לְהִתְקַדֵּשׁ הַיּוֹץ מֵאֲשֶׁר-אֵנִק
בְּאַחֲרוֹנָה בְּלִיל-שֶׁבֶת בַּעֲבוּרָו וּמִתַּת חֲמִשִּׁית לְלִילֵי רֵאשׁוֹן לֵאלֹא עֶבֶר לְהִבָּא
אֲשֶׁר שְׁנֵיהֶם נִצְמְדוּ לְהִדְחוֹת וּלְהַפְסֵחָה.

אחר הרברים האלה יבא באור הסימן הזה. בפרק הל"ו נמצא את הרברים האלה:
"הא לך ד' שערים ומדרשים וסדר ענינים ופירושים הוא כתוב על מדרש רבינו סעדיה".
ובפרק הל"ח: "אמן ואמונה עוד יש שבעה שערים מבוארים ומפורשים והמה מוצאם מכל
מלה ורב תכונתם מסור בפ"י רבינו סעדיה".

בפרק הל"ט: הלא כתבתי לך עתה שלישים מעשה שבעת הימים וסוד העיבור
וסדר שלשת מיני הגלגלים כל כוכבים ומזלות ותלי מעשה תכונתם מוצאם ומובאם ואיכה
הם מתהפכים במסיבות ותחבולות.

עוד שם: הנה הכוכבים והמזלות הא' הם משמרי השמים אשר השליט היוצר
להיות שוטרים בארץ על כל מעשה בני האדם אשר נעשה תחת השמש לטוב ולרע
לחיים ולמות זה בכה וזה בכה וסדר מלאכתם ומעשה ממשלתם הנה כתוב על ספר
משנת שמואל בן אבא.

לזה יקרא ספר האלקושי וכו' כאשר כבר העתקתי לעיל צד 15 ואחי"כ מתחיל
סירוש האבות ועליו וגם על סדר עולם אשר בכ"י הוה כבר דברתי ארוכות ונצורות במאמרי
"לקוטי בתר לקוטי" ע"ש. אברהם בר לינר.

מספרים

531
532.

גפתח ומבי
למהזור
ויטרי
קונטרס
הפיוטים

מספרים

מספרים

מספרים

מספרים